Emrah CİLASUN

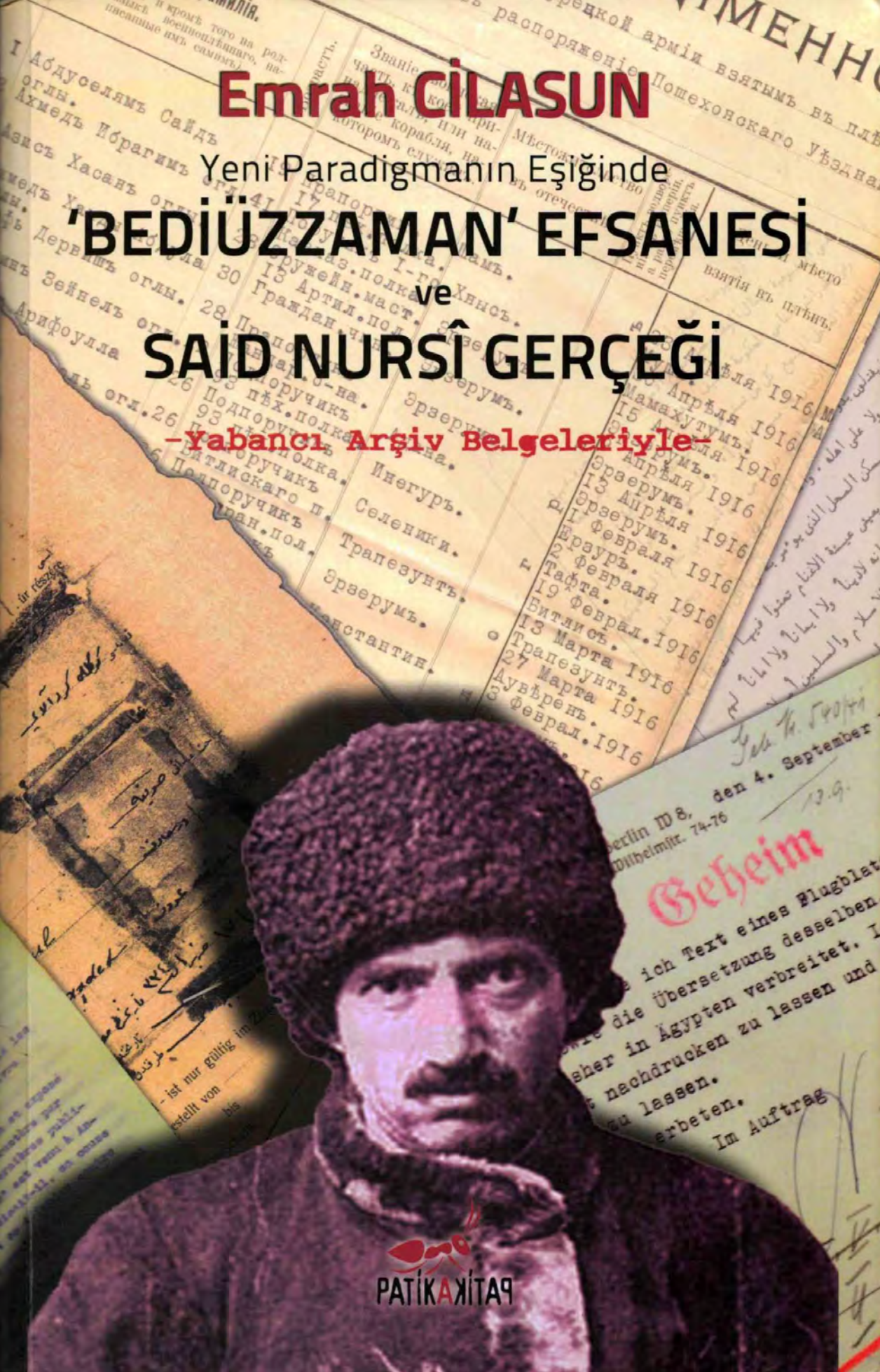
Yeni Paradigmanın Eşiğinde

'BEDİÜZZAMAN' EFSANESİ

ve

SAİD NURSÎ GERÇEĞİ

-Yabancı Arşiv Belgeleriyle-

PATİKA KİTAP

'BEDİÜZZAMAN' EFSANESİ ve SAİD NURSÎ GERÇEĞİ

Emrah CİLASUN

Yeni Paradigmanın Eşiğinde

'BEDİÜZZAMAN' EFSANESİ
ve
SAİD NURSÎ GERÇEĞİ

-Yabancı Arşiv Belgeleriyle-

Emrah CİLASUN

PATİKAKİTAP

Patika Kitap: 17
Araştırma-İnceleme: 07

Yeni Paradigmanın Eşiğinde

'BEDİÜZZAMAN' EFSANESİ
ve
SAİD NURSÎ GERÇEĞİ

Emrah CİLASUN

Birinci Basım: 2015

Kapak Tasarım ve Dizgi
Aras ALADAĞ

Düzelti
Emel TEMUÇİNER KORKMAZ

ISBN: 978-605-64775-7-7
Yayıncı Sertifika no: 26829

Baskı:
Kayhan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven San. Sitesi C Blok No:244
Topkapı / İSTANBUL
Tel.: 0212 612 31 85
Matbaa Sertifika No.: 12156

Patika Kitap
Osmanağa Mah. Serasker Cad.
Erol Apt. No:39 Kat:3 Kadıköy-İstanbul
Tel: 0216 337 75 04
e-posta: info@patikakitap.com.tr
www.patikakitap.com.tr

Yeni Paradigmanın Eşiğinde

'BEDİÜZZAMAN' EFSANESİ
ve
SAİD NURSÎ GERÇEĞİ

-Yabancı Arşiv Belgeleriyle-

Emrah CİLASUN

PATİKAKİTAP

Emrah CİLASUN 1966'da İstanbul'da doğdu. 1978'de ailesiyle birlikte Almanya'ya iltica etti. Halen Almanya'da yaşamakta, tarih araştırmacılığı, belgeselcilik ve çevirmenlik yapmaktadır.

Eserleri:

- *Fırtınalı Yıllarda İbrahim Kaypakkaya – Bilinmeyen Yazılar* (Belge Yayınları, 1994).
- İbrahim Kaypakkaya'nın hayatını anlatan belgesel: *Kırmızı Gül Buz İçinde* (1998) (El Yayınları, 2008).
- *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?* (Agora Kitaplığı, 2008).
- *"Baki İlk Selam" – Çerkes Ethem* (Agora Kitaplığı, 2009).

Çevirileri:

- Helmut Ortner, *Suikastçı – Hitler'i Tek Başına Öldürmek İsteyen Adam, Georg Elser* (Agora Kitaplığı, 2011).
- Helmut Ortner, *Sacco ve Vanzetti – Amerika'da İki İtalyan, Bir Hukuk Cinayeti* (Agora Kitaplığı, 2012).
- Helmut Ortner, *Cellat –Hitler'in Hizmetindeki Katil, Ronald Friesler* (Agora Kitaplığı, 2013).
- Rafik Schami, *Mario Usta'nın Yaramaz Kuklaları,* (Kırmızı Kedi, 2014).

Kolektif Çalışmaları:

- *Resmi Tarih Tartışmaları-2* (Özgür Üniversite Kitaplığı, 2006).
- *Resmi İdeoloji Sözlüğü* (Özgür Üniversite Kitaplığı, 2007).

İÇİNDEKİLER

9 *Derkenar ve Teşekkür*

I. 13 **Neden Said Nursî?**

14 "Döveni Dövmek Gerek"

15 Dindar Nesilleri Yetiştirmenin Yolu

16 "Din Dersleri Kaldırılmadığı Sürece..."

18 "Ben Eşimi Şu Anda Öldürüyorum"

23 "İslamiyet Devrimci ve İlericidir"

24 Suç Ortaklığı

27 "İslam Bayrağı Altında İki Stratejik Güç"

31 Resmi İdeolojinin Miadı Dolunca

37 Yeni Bir Resmi İdeolojiye Doğru

38 Said Nursî'de Mutabık Kalmak

39 • Kemalistler

52 • İslamcılar

53 * *Eleştirip sahip çıkan İslamcılar*

59 * *Eleştirisiz Sahiplenen İslamcılar*

64 * *Kemalist İslamcılar*

77 * *Tamamen Karşı Olan İslamcılar*

80 • Liberaller

96 • Kürt Milliyetçileri

108 Rejimin "Zeitgeist"ı

II. 111 Said Nursî'nin Biyografisi

111 19. Yüzyıl'ın Sonlarına Doğru Kürdistan

115 Efsaneden Gerçeğe...

117 Köy–Medrese–Vali Konağı Üçgeninde Doğuşundan İlk Gençlik Yıllarına

142 Siyasetin Sarkacında...

171 Baş Aşağı Gidiş, Panislamizm ve Molla Said

204 Yol Ayrımı ve Arayış

230 Sürgün: Bir Tohum Makinesi

270 Rejimle Yüzleşme ve İlk Sınav

277 2. Dünya Savaşı'nın Türkiye'deki İlk Mağlupları

300 Beşinci Şua'nın "Kerameti"

309 "İnsaflı Chp'liler"e Tanınan Son Şans

317 "Üçüncü Said"

326 Ortak Düşman "Komünizm"

333 Nursî – DP İlişkileri ya da Bir Adım İleri İki Adım Geri

344 Kızışmaya Başlayan Çelişkiler

352 Rejimin Bekası, Değişen Dengeler ve Yeni Manevralar

357 Devlet Refleksi ve Nursî'nin Sükût ve İmaları

361 "İslam İttifakı"na Doğranan İngiliz "Tiridi"

366 Din, Dp'nin Can Simidi

380 Sonun Başlangıcı

383 Ankara–Paris–Londra'nın Gözünden Nurcular

396 İngilizlerin Ümidi

407 Adım Adım Sona Doğru

425 Bazı Belgeler

441 Arşivler - Gazeteler - Dergiler

443 Kaynakça

Bob Avakian's...

Derkenar ve Teşekkür

Şayet bundan beş sene evvel yolum Orta Avrupa'da Türkiyeliler'in yoğun yaşadığı o kasabaya düşmeseydi belki de bu kitabı yazmak aklımın ucundan dahi geçmezdi. Neden mi? Anlatayım... Bir pazar günü gittiğim o kasabada, arkadaşımın elime tutuşturduğu bir iki sayfalık yazıyı acilen fotokopi yapmak için açık bir yer aramaya başladım. Her yer kapalıydı. Çaresizce kaldığım evin yolunu tutmaya başlamıştım ki bir de ne göreyim? Takriben yüz metre ileride bir binanın giriş katında ofise benzeyen bir yere insanlar girip çıkmaktaydı. Yaklaştıkça fotokopi yapma ümidim hem artıyor ama hem de bu ofisin ne olduğunu merak ediyordum. Adımımı ofisten içeri attığımda, gördüğüm manzara beni çocukluk yıllarımın İstanbulu'na götürmüştü. Gerçi burası resmiyette 'konut kredisi' ve 'tercümanlık' işleriyle uğraşan bir yerdi. Fakat fiiliyat da ise şu veya bu nedenden ötürü banka kredisi alamayanlara elden, yüksek faizle borç paranın verildiği, işsiz olanın fahiş fiyata çalıştırılacak kaçak bir iş bulduğu, iltica başvuru dilekçesinin yüklü bir para karşılığında çevrildiği, 70'lerden hatırımda kalan emlakçı/arzuhalci karışımı bir yerdi. Her halinden ofisin sahibi olduğu anlaşılan kısa boylu, topallayan, kravatlı, takım elbiseli adam ne istediğimi sordu. Meramımı anlatınca elimdeki kağıtları, fotokopi çekmesi için sekreter kadına verdi, kendisi de sırada bekleyenlerden birini odasına alıp kapıyı kapattı. Sekreter fotokopiyle meşgulken ben de sırtımı duvara yaslamış, etrafı izlemeye koyulmuştum. Girişteki bekleme odası, yüzlerinin her halinden umudunu yitirdikleri belli olan insanlarla doluydu. Duvardan indirilmiş bir fotoğraf çerçevesinin geride bıraktığı iz dikkatimi çekmişti. Acaba ne asılıydı diye kendi kendime sorarken bir de baktım ki indirilen fotoğraf ayağımın dibinde ters çevrilmiş, duvara dayanmış vaziyette duruyordu. Ayağımla biraz itince çerçevenin bir kenarıyla duvar arasında oluşan boşluktan tepetaklak duran fotoğraf sanki aşağıdan bana doğru bakıyordu. Bu fotoğraf Mustafa Kemal'in bildik bir portresiydi. Kendi kendime *"her halde yakında tamir var onun için indirmişlerdir"* diyecektim ki, bu sefer de karşımdaki derme çatma bir rafta hepsi birbirinin benzeri 14 adet-lik bir kitap seti durmaktaydı. Toprak rengindeki ciltlerin üzerinde gotik karakterli harflerle yazılanları okuyamıyordum. Karşı duvara, kitapların olduğu rafa doğru yürüdüm ve setin içinden bir tanesini elime aldım. Oldum olası sevmediğim, bana her zaman Faşist Nazi

Almanyası'nı hatırlatan gotik yazısını okumakta zorlanıyordum. Fakat merakım baskın geliyordu. Nihayetinde harfleri çözmeyi başarmıştım. Elimdeki kitabın adı *Sikke-i Tasdik-i Gaybi,* yazarı da "Bediüzzaman Said Nursî"ydi. Okumakta zorlandığım bu adı bir yerlerden biliyordum. Fakat tüm bilgim Nursî'nin bir 'dinci' olduğuydu. Duvardan indirilen Mustafa Kemal ile derme çatma rafa dizilen Nursî'nin kitapları arasındaki ilişki ve çelişkiyi, ofis sahibinin nezdinde tüm bir toplum ve rejimdeki bu ani 'dönüşümü' düşünmeye dalmıştım. Sekreter kadının fotokopilerin karşılığında *"1 Avro 25 cent"* talep etmesi beni, adeta uykumdan uyandırmıştı. Daha doğrusu, bu çalışmanın 'start'ını vermişti...

Elinizdeki kitabın yazım serüveni tam dört sene yedi ay sürdü. Ve kelimenin tam anlamıyla esasen kadınların desteği sayesinde yazılabildi. Her şeyden evvel annem Rüçhan Tolgay'ın ve bazı dostlarımın mali desteği olmasaydı, Berlin'den Londra'ya, Freiburg'dan Kostroma'ya, Moskova'dan Paris'e uzanan yolları arşınlayamazdım. Rusya'daki arşiv çalışmasında bana asistanlık yapan Valeria Ryzhonina'nın desteği olmaksızın Nursî'nin Rus arşivlerindeki kayıtlarına ulaşamazdım. Federal Arşiv/Askeri Arşiv–Freiburg'daki çalışmalarım esnasında, Beatrice Schlee ve sevgili ailesi; Paris'te Dışişleri Bakanlığı'nın arşivindeki çalışmalarım esnasında, Heidi Knörzer ve sevgili oğlu Milo ve Ayşegül; Londra'da Public Record Ofice'deki çalışmalarım esnasında sevgili yoldaşım "Otuz" Hasan bana kapılarını açtılar ve unutulmaz bir destek sundular. Burada arşiv çalışması sonucu bulduğum belgelerin çevirisi, traskripsiyonu ve redaksiyonu için bu çalışmaya destek sunan arkadaşlarıma da mutlaka değinmeliyim. Bunların başında bugüne dek yazdığım tüm kitapların ön çalışmalarında Fransızcadan yaptığı sözlü çevirilerle desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili arkadaşım Berenice Böhlo gelmektedir. Okuyucu, 'çiçeği burnunda' çevirmen Ozan Yeşilbaş sayesinde bu kitaptaki Fransızca belgeleri okuyacaktır. Güliz Yazıcıoğlu'nun desteğiyle Fransızca çeviri metninin kimi yerlerinin üzerinden bir kez daha geçilmiştir. Bir başka 'çiçeği burnunda' çevirmenin, S. Ö.'nün desteğiyle İngilizce belgeler Türkçeye çevrilebilmiştir. Alman arşivlerinde bulduğum kimi el yazması belgeleri, ağır hastalığını umursamayan değerli dostum Egon Ammann'ın transkripsiyonu olmasaydı katiyen okuyamazdım. Kitabın birinci bölümünün redaksiyonu ise tamamen sevgili arkadaşım Erkan Türkel'in özverisiyle mümkün olmuştur.

Said Nursî'nin 1915'te Van'daki faaliyetleriyle alakalı olarak, Van Jandarma Kumandanlığı'na tayin edilen Venezüellalı 'paralı asker' Nogles hakkında, Karakas'daki Simon Bolivar Üniversitesi'nden Sayın Profe-

sör Dr. Violeta Rojo hanımefendinin verdiği bilgileri, aramızdaki tüm yazışmaları İspanyolcadan Türkçeye çeviren Sezgin Devran'a borçluyum. Bu çalışma esnasında mümkün olduğunca bir 'bilen'e danışmaya çalıştım. Birinci Dünya Savaşı sonrası Said Nursî'nin geldiği İstanbul'u ve bu şehrin kültür hayatına ilişkin kimi ahret sorularımın cevabını, Türk sinema tarihinin önemli eserlerinden biri olan, *Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar* kitabının yazarlarından Sula Bozis hanımefendi sayesinde öğrendim. 'Quantum Fiziği' ile Nursî arasında kurulmak istenen zoraki bağı anlamamda ise sayın Profesör Dr. Gediz Akdeniz çok yardımcı oldu. Akdeniz'in verdiği cevaplar ve aramızda geçen diğer yazışmalar, son derece ufuk açıcıydı.

Yurt dışında yaşayan bir yazarın en büyük sıkıntısı kendi dilindeki kaynakları elde etmektir. Gökkuşağı Kitabevi'nin sahibi Metin Ağaçgözü ve çalışanı Sinan Şimşek'in kararlı angajmanlarıyla bu sıkıntının üzerinden gelebildim. İklime Coşkun'un sayesinde ise *Risale-i Nur Külliyatı*'nın –Nursî'nin hayatta olduğu ve onun denetiminde kimi 1958 baskısı– parçalarına ulaşabildim. Nurcu yazarların ve Said Nursî hakkında yazılmış kitapların, dergilerin çoğunu ise Eylem ve Osman Akınhay sayesinde elde edebildim.

Nursî'nin sürgün yaşadığı iller hakkında olabildiğince yerel kaynaklara ulaşmaya çalıştım. "Isparta Halk Evi"nin 30'lı yıllarda yayınladığı *ÜN* dergisinin hemen hemen tüm sayılarını sevgili arkadaşım Süleyman Tuncel sayesinde tedarik ettim. Kastamonu hakkında ihtiyacım olan yerel literatürü ise bu kitaba diger katkılarının yanı sıra sevgili Sezer Duru'nun sayesinde ulaştım. Yolladığı PDF dosyalarla, haber ve makalelerle Sait Çetinoğlu, çalışmanın başından beri eşsiz destek sundu.

Yukarıda adı geçen dostlarımın sayesinde bu çalışma vücut buldu. Okuyucunun önünde kendilerine bir kez daha teşekkür etmek isterim. Dört sene yedi ay süren bu macerada neredeyse çalışmanın selameti için kendisini geriye çeken, beni canla başla destekleyen her zaman ve her daim yanımda olan eşim Sevtap'a ise hiçbir teşekkür kâfi değildir.

5 Şubat 2015
Emrah Cilasun

I.

Neden Said Nursî?

Bugün toplumsal hayatın din tarafından şekillendirildiği bir Türkiye ile karşı karşıyayız. Günübirlik yaşamın içerisinde başta kadınlar olmak üzere bütün toplumun baş döndürücü bir süratle din tarafından çembere alındığına şahit olmaktayız. Sanattan bilime, eğitimden siyasete kadar dinin toplum üzerinde bir üstyapı kurumu olarak oynadığı rol ve bu rolü perçinleyen, siyaset sahnesinin sağ ve sol aktörleri tarafından dine atfedilen önem anlaşılmadan, 'Neden Said Nursî' sorusuna verilecek bir cevap sathi kalacaktır.

Hiç şüphesiz, dindar nesillerin yetiştirileceğini ilan etmesinden, *"kadın, iffetli olmalıdır; ulu orta kahkaha atmamalıdır"* fetvasına kadar devlet ricalinin yaptığı konuşmalar okuyucunun bilgisi dahilindedir. Kimilerine göre burada endişeye kapılıp alarm zillerini çalmanın âlemi yoktur. Zira bu endişe sahiplerinin *"bir cami veya dindar gördüğünde 'din devleti geliyor' gürültüsü koparması"* yine o kimilerine göre *"sadece komik"* olmaktadır.[1]

Aşağıda basından aktaracağım farklı tarihlerde, farklı konulara ilişkin haberler, devlet ricalinin konuşmalarının, günübirlik hayatta nasıl bir karşılık bulduğunu göstermesi bakımından oldukça önemli hususları ihtiva etmektedir. Ayrıca bu gazete haberleri, dinin ne denli toplumda tayin edici hale geldiğini göstermesi bakımından sanırım bir ipucu verecektir.

1 Yasin Doğan, *Yeni Şafak*, 6 Haziran 2012

"Döveni Dövmek Gerek"

Tarih, 7 Ağustos 2011. *Yeni Şafak* yazarlarından Hayrettin Karaman, dinin hoşgörülü olmayacağını son derece yalın bir şekilde ifade ediyor. Bir Müslümanın farklı olana karşı nasıl davranması gerektiğine ilişkin açıktan şöyle yazıyor:

> *"Şimdi bir apartmanda, bir sokakta, bir mahallede eşcinselinden sarhoşuna, nikâhsız birlikte yaşayanından (zina edenlerden) kumarcısına, Müslümanları sevmeyenlerden düşmanına, sokakta sevişenden çıplağına... kadar birçok insanla yan yana yaşıyoruz. Peki dindar Müslümanların bu insanlara karşı iç ve dış tavırları ne olacaktır?*
>
> *İç tavırdan başlayalım:*
>
> *Müslüman bu davranışları asla beğenemez, bu fiillerden nefret eder, imkân bulsa düzeltme ve engelleme niyetini muhafaza eder.*
>
> *Dış tavır olarak da dine, ahlaka ve âdâba aykırı davranışı çekinmeden, gözünün içine baka baka, meydan okurcasına sergileyen insanlara cesaret verecek, davranışlarını meşrulaştıracak tavırlardan sakınır. Onlar kötü halleri içinde iken en azından tebessümünü esirger.*
>
> *Durum böyle olunca çoğulcu bir toplumda yaşayan Müslümanın farklı olanlarla zorunlu ilişkisinin adına ben ısrarla 'hoşgörü' değil, 'tahammül' diyorum."*[2]

Karaman'ın *"tahammül"* diye formüle ettiği aba altından sopayı, İslamcı yazar Atasay Müftüoğlu adıyla sanıyla anıyor.

Tarih, 25 Eylül 2011. Aynı gazetenin kendisiyle yaptığı mülakatta yazar şöyle diyor:

> *"Kime karşı hoşgörü? Sizin bütün bir İslami varlığınıza karşı küresel çapta sistematik anlamda bir proje yürütülüyor. Sizi temin ederim şu anda yüzlerce düşünce kuruluşu Türkiye'de faaliyet halindeler. Hoşgörülü bir İslam tanımı için uyarıyorlar Müslümanları. 'Mevlana okuyun, Yunus okuyun. Dövene elsiz gerek, sövene dilsiz gerek' diye. Halbuki bugün döveni dövmek gerek, sövene sövmek gerek."* [3]

Müftüoğlu'nun bu açık yürekli sözleri aslında dinin kendi dinamiğine dayanmaktadır. Hükümete yakınlığı ile bilinen Karaman'ın, şimdilik 'reel politik' nedenlerden ötürü –ama gene de aba altından sopa gösteren– *"tahammül"* formülü dahi Müftüoğlu'na yeterli gelmemektedir. Fakat aralarındaki nüans farkına rağmen –Karaman ve Müftüoğlu örneğinde de olduğu gibi– kendilerini nasıl göstermeye çalışırlarsa çalışsınlar, *"din bir*

2 Hayrettin Karaman, *Yeni Şafak*, 7 Ağustos 2011

3 *Yeni Şafak*, 25 Eylül 2011

kez manevi değerlerin ve politik meşruluğun temel kaynağı haline getirildi mi, o zaman İslamcılığın değişik varyasyonları arasındaki ayrım çizgileri de silikleşmektedir." [4]

Dindar Nesilleri Yetiştirmenin Yolu

Karaman'ın veya Müftüoğlu'nun bakış açısına sahip olabilmenin yolu hiç kuşkusuz eğitimden geçmektedir. Dini eğitimde son yıllarda Türkiye'de çok ciddi adımların atıldığı; mevcut yönetimin *"dindar nesiller yetiştireceğiz"* sözleriyle bu adımların bir atağa dönüştüğü bilinmektedir. Peki bu atak pratiğe nasıl yansımaktadır ya da daha doğrusu İslamcı çevrelere göre nasıl yansımalıdır?

Tarih, 9 Ağustos 2011. Ramazan ayında çocuklara nasıl davranılması gerektiğini Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın'dan okuyalım:

> *"Çocuklarımıza Ramazan ayında pek çok yönden diğer zamanlardan daha iyimser ve şefkatli bir ortam sunmak için çabalamalıyız. Bu güzel rahmet ayında çocuklarımıza karşı asla sinirli, telaşlı, hoşgörüsüz davranmamalıyız. Aksi durumda ibadetlerin insan üzerinde uyandırdığı yüce, güzel duygu ve düşünceleri onlara kabul ettirmekte* ***hiç şansımız kalmayabilir****... Okul öncesi yaşlardaki çocuklara oruç tutturmak uygun değildir. Ancak çocuklar, sahura kaldırılabilir, 2-3 saatlik veya yarım günlük denemeler yaptırılarak tam gün tutmuş gibi sevindirilebilir. 7-10 yaşlarındaki çocukların sağlık durumları müsaitse hiç olmazsa birkaç gün oruç tutturulabilir. Örneğin, çocuğun tuttuğu yarım günlük orucu, küçük hediyeler karşılığında* ***'satın alabiliriz'****."* [5]

Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın'ın bu önerisinin somut halini, Konya'nın Seydişehir İlçesi'nde faaliyet yürüten Seydişehir Çevre Kültür Gençlik ve Sosyal Dayanışma Derneği'nin başlattığı bir yarışmada görmek mümkün.

Tarih, 13 Ocak 2012. Dernek, ilköğretim okulu öğrencilerinin camide namaz kılması için *"Namazını camide kıl, puanını topla, ödülü kap"* sloganıyla, *"Haydi çocuklar camiye"* adlı bir yarışma başlatmış. Yarışmanın kuralları ise şöyle:

> *"90 gün sürecek yarışmada en çok puana ulaşıp dereceye giren öğrencilere dizüstü bilgisayar, bisiklet, çeyrek altın, MP3 müzik çalar gibi ödüller verilecek. Sabah ve yatsı namazının puanı 30, öğle, ikindi ve akşam namazının puanı ise 10 puan olarak değerlendirilecek."* [6]

Tarih, 3 Şubat 2012. Tüm bu 'sivil' girişimlerin yanı sıra devletin de

---

4 Samuel Albert, "Mısır, Tunus ve Arap Ayaklanmaları: Nasıl Açmaza Düştüler ve Bu Açmazdan Nasıl Çıkabilirler", www.avakianbob.wordpress.com

5 *Zaman*, 9 Ağustos 2011. (abç)

6 *Milliyet*, 13 Ocak 2012

"dindar nesiller" yetiştirmek için stratejiler geliştirdiği medya aracılığıyla duyuruldu. 5 milyar 442 milyon lira tutarındaki rekor bütçesiyle ve 141 bin 298 personeliyle Türkiye'nin önde gelen kurumlarından biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı[7] *"daha dindar toplum için 4 yıllık yol haritasını hazırladı. Kurum, özel kadrolarla cami dışına çıkarak toplumun tüm kesimlerine ulaşmayı hedefliyor. Çocuklar, gençler, kadınlar için cami dışı din hizmetleri artırılacak. Kurumun 2012-2016 Stratejik Planı'nda yer alan bilgilere göre, gençlerin ahlakını korumak amacıyla dini içerikli romanlar yazılacak, yaygın eğitimde kullanılmak üzere ücretsiz yayınlar hazırlanacak."* [8]

"Dindar nesillerin" yetiştirilmesi günümüz Türkiyesi'nde adeta bir yarışa dönüştürülmüş hatta Diyanet İşleri'yle ciddi bir rekabete girilerek, kurumun Kuran kursları üzerindeki tekeli kırılma noktasına gelmiştir.

Tarih, 16 Mayıs 2012. Gazetelerde, eğitimi kademeli olarak 12 yıla çıkartan ve okullara 'seçmeli' Kuran dersi getiren yeni düzenlemenin Meclis'te kabul edilmesinden birkaç gün sonra Milli Eğitim Bakanlığı ile 1974'te Said Nursî'nin talebelerinden Ahmet Hüsrev Altınbaşak tarafından kurulan Hayrat Vakfı arasında bir protokol imzalandığını okuyoruz. Habere göre, *"Protokol, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuran kursları üzerindeki tekelini kırıyor. Vakıf 900 Kuran kursu açacak."* [9]

Siviliyle resmisiyle seferber olunan bu dini eğitimin, kaçınılmaz olarak kör inanca dayalı şeyleri kabul etmeyen ve bir din olmayan bilimi karşısına alması kaçınılmazdır. Baş hedefinde ise Darwin'in Evrim Bilimi bulunmaktadır. Bu durumun vahameti, bilim insanlarını doğal olarak tedirgin etmektedir.

Tarih, 22 Mayıs 2012. ODTÜ öğretim üyesi Prof. Dr. Aykut Kence'nin verdiği mülakat son derece uyarıcıdır:

> *"Türkiye'de kimi kesimlerin ortak hedef belirlemiş gibi, özellikle Evrim Kuramı'na saldırmaları son zamanlarda giderek artmıştır. Bunun amacı da bilimsel düşünceyi, bilimi gençlerimiz ve halkımızın zihninden silmek, Türkiye toplumunu itaatkâr insanlardan oluşan bir yapıya dönüştürmektir. İtaatkâr bir toplum çok daha kolay yönetilebilir. Evet. Türkiye yaratılışçılığın resmi bir devlet politikası olarak, eğitim sisteminde yer aldığı tek laik ülkedir."*[10]

"Din Dersleri Kaldırılmadığı Sürece..."

Kimi İslamcı yazarlar –Profesör Kence'nin dikkat çektiği tehlikenin hakikaten gerçekleşmesi için– sadece din derslerinin yeterli olmayacağının

7 Bkz. www.diyanet.gov.tr

8 *Akşam*, 3 Şubat 2012

9 *Radikal*, 16 Mayıs 2012

10 *BirGün*, 22 Mayıs 2012

çoktan farkındadırlar.

Tarih, 24 Şubat 2012. Onun içindir ki mesela *Yeni Şafak* yazarlarından Yusuf Kaplan çok daha iddialı şu öneriyi yapmaktadır:

> *"Bu ülkede din dersleri kaldırılmadığı ve bütün eğitim sistemi, dinin sunduğu düşünce, sanat ve hayat tasavvuru ekseninde çocuklarımıza bir medeniyet fikri, ruhu ve iddiası kazandıracak, çocuklarımızın bu fikri her bakımdan özümseyecekleri, bütün yönleriyle kıran kırana tartışacakları bir niteliğe ve kimliğe kavuşturulamadığı sürece, bu ülke, dünyanın en güçlü ülkesi hâline bile gelse, kendine gelemeyecek, dünyaya Müslüman bir ülke olarak bilimde, sanatta ve düşüncede özgün şeyler veremeyecek, sadece Batılıların ikinci sınıf karikatürü olarak asalakça yaşamaya ve salakça yapay kavgalarla boğuşmaya devam edecek ve asla tarih yapacak bir özne konumuna yükselemeyecektir. Nokta."* [11]

Yusuf Kaplan'ın arzuladığı *"dinin tasavvurundaki sanat"* ve ondan talep ettiği *"özgünlüğü"* yaklaşık iki seneye yakındır tüm Türkiye, Cuma akşamları Primetime'da popüler bir TV kanalında seyretti.

Tarih, 8 Ocak 2013. *"Huzur Sokağı"* adlı TV dizisinde tesettürlü 'Şükran'ı canlandıran Sinem Öztürk'ün sinemadan gelen bir teklifi reddettiğini öğreniyoruz. Tayfun Atay'a göre, *"Öztürk'ün gerekçesi, günümüzde kurgunun gerçek hayat üzerindeki yaptırım gücüne de iyi bir örnek... Geçen haftaki bir haber, özelde tesettür ve rol, genelde din ve sahne sanatı ilişkisi üzerine epeydir yürüttüğümüz tartışmaya bir başka pencereden bakma imkânı verir nitelikte: 'Huzur Sokağı' dizisinde Şükran'ı canlandıran Sinem Öztürk, Hakan Günday'ın 'Piç' romanının sinema uyarlaması 'Hiç' için aldığı rol teklifini geri çevirdi. Çünkü filmde sevişme sahneleri varmış. Evlilik plânları yapan Öztürk özel hayatını da düşünerek ama aynı zamanda tesettürlü bir kadını canlandırdığı 'Huzur Sokağı'na zarar vermemek için bu kararı aldığını söylemiş."* [12]

"Huzur Sokağı" adlı TV dizisi, toplumsal hayata din ekseninde şekil verme faaliyetinin en 'özgün' örneğidir. Zira dizide kadının topluma ve kocasına karşı isyankâr değil itaatkâr; başıboş değil bir erkeğe ait olması gerektiği en vulger şekilde anlatılmaktadır.

Tarih, 14 Kasım 2012. Bu dizinin esin kaynağı olan ve aynı adı taşıyan romanın yazarı Şule Yüksel Şenler'in duygularını ve onun hakkında yazılanları gazetenin haberinden okuyoruz:

> *"Huzur Sokağı adlı romanı dizi ve tiyatroya uyarlanan, özgürlük mücadelesiyle Müslüman kadınların idolü haline gelen Şule Yüksel Şenler, eserinin bu kadar rağbet görmesinin nedeninin 'insanların huzura olan ihtiyacı' olduğunu söyledi. Başbakan Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın 'Eğer bugün inanç özgür-*

11 *Yeni Şafak*, 24 Şubat 2012

12 *Radikal Hayat*, 08 Ocak 2013

lüğü belli standartlara ulaşmışsa, kuşkusuz Şule Hanım'ın mücadelesinin bunda katkısı vardır' dediği Şenler, STAR'a konuştu.

"Benim kadar mutlu bir insan tasavvur edemiyorum. Üç çeyrek asır yaşamış bu aciz, bugünleri gördüğü için Rabbine şükrediyor. 40 sene evvel yazılmış bir roman. Benim hidayetimden önceki hayatım ve sonraki hayatım için çok duygulanarak yazdığım bir roman. Huzur Sokağı'nı yazmamdaki gaye İslami ahlakın o sokağa verdiği huzurun, sadece mahalleye, şehre ya da ülkeye değil, bütün dünyaya yayılmasını sağlamaktı. Bütün dünyanın aynı şekilde bu değerlerle yaşantılarını sürdürmesini istedim." [13]

"Ben Eşimi Şu Anda Öldürüyorum"

Yusuf Kaplan'ın önerdiği *"dinin sunduğu medeniyet fikri, ruhu ve iddiası"* doğrultusunda bir tarafta Şule Yüksel Şenler'in *"Huzur Sokağı"* gibi 'özgün' eserler toplumun gözüne sokulurcasına empoze edilirken, aynı anda ister başları açık ister kapalı olsun, Türkiye'de kadınların 'huzur' yüzü görmedikleri, dövülüp tacize, tecavüze uğrayıp hatta ve hatta katledildikleri kanlı bir gerçektir.

Türkiye'de, öldürülen kadınların anısına internette hazırlanmış www.anitsayac.com adındaki sitenin verilerine göre öldürülen kadınların sayısı yıllara göre şöyledir: 2008'de 61; 2009'da 105; 2010'da 165; 2011'de 121; 2012'de 140; 2013'te 229 ve 2014'ün Temmuz başına kadar kayıt altına alınan öldürülmüş kadın sayısı 111'dir.

İnsanın kanını donduran bu katliam karşısında rejimin gösterdiği 'tepki', tamamen ve sadece dini reflekslerinden hareketle erkeklere *"merhamet"* çağrısı yapmak olmuştur.

Tarih, 24 Mart 2011. Her yıl 14–20 Nisan tarihleri arasında kutlanan Kutlu Doğum Haftası etkinliklerinin bu yılki ana başlığının *"Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi"* olarak belirlendiğini; Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez' in, dün Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ı ziyaret edip Diyanet İşleri Başkanı'nın Kavaf'a aileye kadar uzanan şiddete karşı atılacak adımların çıkış noktasının *"merhamet"* olacağını vurguladığını, *"merhamet eğitimi"* için iş birliği önerdiğini öğreniyoruz. Haberin devamı kelimesi kelimesine şöyle: *"Hz. Peygamber'in örnek kişiliğinden 'barışçı' yönünün öne çıkarılmasının çok isabetli olduğunun altını çizen Bakan Kavaf ise, 'Toplumsal farkındalığın artması ve şiddeti önleyecek zihinsel dönüşümün sağlanması için ülke genelinde eğitimci eğitimlerini tamamladık. 2015 yılına kadar 100 bin din görevlisinin eğitimi tamamlanacak' dedi. Kavaf, 'Din görevlilerimiz birer kanaat önderi olarak çok ciddi sorumlulukları ve görevleri olan kişilerdir. Onların ailedeki ve toplumdaki şiddetin bitirilmesinde önemli rolleri olduğunu düşünü-*

13 *Star*, 14 Kasım 2012

yorum' diye konuştu."[14]

Kendisinden olmayanı ilkin izole edip ona *"hoşgörü"* gösterilmesini, olmadı *"tahammül"* edilmesini savunan dini ideoloji, kendisinin yarattığı köleci ilişkiler ağının kaçınılmaz sonucu olan ve birinci dereceden kendisinin sorumluluğunu taşıdığı bu katliamlar karşısında, bu sefer de *"merhamet"* önermektedir. Fakat erkekten beklenen *"merhamet"*, Türkiye toplumunun kanayan yarasını durduramayınca çare, mağdurun (yani kadının) devletin kolluk güçlerine başvurmasında bulunmuş olacak, ki bu çare bile dinen tepkilere neden olmuştur.

Tarih, 4 Ağustos 2011. *"Özerk Diyanet Vakıf Çalışanları Birliği Sendikası (DİN-BİR-SEN) Genel Başkanı Lütfi Şenocak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın şiddete uğrayan kadının tek tuşla polis çağırmasına ilişkin çalışmasına tepki gösterdi. Tek tuşla polis çağırma uygulamasının kadının olmadık yere sürekli kocasına yüklenmesine neden olacağını, kocasının da inatlaşıp daha fazla şiddete yönelmesini beraberinde getireceğini savunan Şenocak, 'Bu uygulama, evlilik kurumuna daha fazla zarar verir. Aile içi meseleler aile içinde kalmalı, dışarıdan müdahale doğru değil. Polis yerine bu işle görevlendirilecek mahallenin imamını, muhtarını, öğretmenini aramak daha doğru' dedi."* [15]

Lütfi Şenocak'ın bu tepkisi devlet katında nasıl karşılık buldu bilinmez. Ama her hâlükârda bu katliamlara yön veren ve toplumsal ilişkilerin merkezinde yer alan ataerkil düşünce yapısıyla yetişen; meşruiyetini dinden alan erkeklerde bir karşılık bulduğu kesindir. Anlaşılan günümüzde butona katledilmekte olan kadınlar değil ama onları katleden erkekler basmakta ve aynı bakış açısıyla hareket eden kolluk kuvvetlerinin 'serinkanlılığıyla' karşılaşmaktadırlar. İşte kanlı bir örnek:

Tarih, 6 Haziran 2014. Diyarbakır'ın Karapınar İlçesinde 25 Ocak'ta doğum yapan eşi Mübarek Turan'ı (33) uyurken şakaklarına elektrik vererek öldüren, olay sonrası da cinayeti *"cinlerin emriyle yaptığını"* iddia eden Veysi Turan'ın (29) cinayet sırasında 155 polis hattını aradığını bildiren haberin detayını okuyalım:

> *"Kent merkezindeki bir lokantada garsonluk yapan Veysi Turan, 9 aylık hamile eşi Mübarek Turan'ı 24 Ocak'ta doğum sancıları artınca hastaneye götürdü. 4 yaşında bir kızı da bulunan Mübarek Turan ikinci kızını sağlıklı olarak dünyaya getirdi. Ertesi gün Turan, eşini ve bebeğini evlerine götürdü. İddiaya göre Veysi Turan, gece eşi ve çocuklarının uyumasını bekledi. Bir süre sonra evde bulunan üçlü elektrik prizinin kablosunu kesti. Ardından, kablonun fişini prize takarken, kestiği uçlarını ise uyuyan eşinin şakaklarına tuttu. Mübarek Turan akıma kapılıp can çekişmeye başladı. Bu sırada ise Veysi Turan*

14 *Radikal*, 24 Mart 2011

15 *Radikal*, 4 Ağustos 2011

'155 Polis İmdat' hattını aradı."

Cinayet sırasında polisi arayan eş katili Veysi Turan ile polis memuru arasında geçen telefon görüşmesi ise şöyle:

"155 Operatör: 155 buyurun.
"V. Turan: Birini öldürdüm.
"155 Operatör: Birini mi öldürdün?
"V. Turan: Evet adresi veriyorum.
"155 Operatör: Kimi öldürdün?
"V. Turan: Ben eşimi şu an öldürüyorum.
"155 Operatör: Öldürdün mü öldürüyor musun?
"V. Turan: Vallahi daha ölmemiş ama katli bana helalse öldürüyorum.
"155 Operatör: Adres neresi?
"V. Turan: Kanal üstü mahallesi.
"155 Operatör: Hangi sokak?
"V. Turan: 133 sokak No: 40
"155 Operatör: Kaç numara?
"V. Turan: Alt birinci kat.
"155 Operatör: Problem ne eşinle?
"V. Turan: Oooo gelecek misin?
"155 Operatör: Geleceğim.
"V. Turan: O zaman gelin de konuşalım.
"155 Operatör: Gelince mi konuşalım?
"V. Turan: Ben karımı öldürdüm diyorum sen ne problemi diyorsun.
"155 Operatör: Şimdi birini öldüreceğim diyorsun şu anda öldürdüm diyorsun.
"V. Turan: Şu an ağzını kapatmışım can çekişiyor.
"155 Operatör: Tamam bekle ekip gönderiyorum. Tamam mı?
"V. Turan: Tamam.
"155 Operatör: Ambulans göndereyim mi?
"V. Turan: Gönder." [16]

"Katli bana helalse öldürüyorum" düsturuyla yapılan bu katliamların, bütün bir teorik altyapısı günümüzde, İslamcı kalemşörler tarafından mütemadiyen işlenmektedir. Bu teorik altyapının amacı, kapitalist gelişmenin bir yandan eski sosyal ilişkileri parçalayıp kadınları kamusal yaşama çekerken diğer yandan da geleneksel değer ve ayrıcalıkların kendilerini yeniden tahkim etmesi ve zora dayalı olarak pekiştirmesidir.

Nihayetinde kadınların canına mal olan bu katliamların teorik alt yapısı; geleneksel değer ve ayrıcalıkların yeniden tahkimi; yıllardır *"düşüncelerine katılmıyorum ama senin bu düşüncelerini söylemen için kendimi feda etmeye*

16 *Milliyet*, 6 Haziran 2014

hazırım" ikiyüzlülüğüyle sol liberaller tarafından meşrulaştırılan bir İslamcı yazar tarafından bakalım nasıl işlenmiş?

> *"Kadına ilişkin örfün; İslam'ın öngördüğü âlem tasavvuru, âlem tasavvurunun merkezindeki dünya düzeni, dünya düzeninin merkezindeki ümmet ideali, ümmet idealinin merkezindeki daru'l-İslam, daru'l-İslam'ın medeniyet havzaları hükmündeki şehir hayatı ve şehir hayatının merkezindeki ev ve aile düzeniyle doğrudan ve zaruri ilişkisi var. Bu geniş perspektiften bakılmadığında, İslam tarihinde örf zemininde kadının konumunu, 'ataerkil tahakkümcü' kültürün; dinî nasların erkekler tarafından yorumlanmış ayrımcı-cinsiyetçi meşruiyet fetvalarının ürünü görür ve bunun sonucunda Batı modernizmi, feminizmi ve küresel piyasa ideolojisi olan liberalizmin dayattığı 'kadınlarla ilgili program ve projelere birer can simidi' gibi sarılırsınız."* [17]

Bulaç'la devam etmeden evvel İslamcı çevreden gelen bir akademisyene kısaca kulak vermekte fayda var. Prof. Dr. Murat Çizakça'ya göre zaten "İslam ekonomisi kapitalizmin ta kendisidir, orijinal, etik, çirkinleşmemiş halidir."[18] Aslında Bulaç da, *"Batı modernizmi"* ve *"küresel piyasa"* diye bahsettiği şeylerin kapitalist üretim ilişkileri olduğunu gayet iyi bilmektedir. Yazar, İslam'ın kapitalizme karşı alternatif bir programının olmadığının bilincindedir ve hatta kendisi de kapitalizme karşı olmadığı gibi, o kapitalist üretim ilişkilerden son derece memnun ve o ilişkilerin içerisine de entegre olmuş vaziyettedir. Zira bizatihi yazarın kendisi, 90 yıllarda kapitalist ilişkilerin ağında daha da serpilip palazlanan İstanbul Belediyesi gibi bir kurumun yıllarca danışmanlığını yapmış; şu anda da bünyesinde gazeteden, televizyon kanallarına, radyodan bankasına kadar tam teşekküllü kapitalist bir cemaat holdinginin muteber yazarlığına yükselmiştir. Bulaç, hem bir yandan kapitalist üretim ilişkilerinin içerisine entegre olmuştur ama aynı zamanda da kapitalist üretim ilişkilerinin tamamlanmamış, bozuk ve parçaları birbirinden ayrılmış halinin, kendi istek ve arzusundan bağımsız olarak bozduğu ve deforme ettiği geleneksel değerleri ve ayrıcalıkları yeniden tahkim etmeye çalışmaktadır. Hal böyle olunca Bulaç'a göre *"liberalizmin dayattığı program"* tehlikeli olmaktadır. Bulaç'ın, kadın sorununda kendisine karşı çıkabilecek olanları, aynı anda *"feminizm"* ve *"liberalizm"*le korkutması bir çarpıtmadan daha çok bilgisizliğin olduğu kadar aynı zamanda da gerçek bir çelişkinin ürünüdür.

Hâlbuki liberalizmin kendisine bayrak edindiği kapitalizmin hüküm sürdüğü dünyanın her bir köşesinde kadınlar ezilmektedir. *"Kapitalizm, kadınların özgürleşmesini sağlamamıştır. Zaten bunu yapacak hali de yoktur. Kapitalizm* ***sadece kadınların ezilme biçimlerini değiştirmiş ve bu ezil-***

17 Ali Bulaç, *Zaman,* 12 Aralık 2011

18 *Star*, 27 Ağustos 2012. (abç)

mişliğin yapısal karakterini gizlemiştir. *Bunu, kadınların da erkekler gibi kendilerini birbirlerinden tecrit halde bireyler olarak görmelerini sağlayarak yapmıştır."* [19] Dolayısıyla liberalizmin ve onun kendisine bayrak edindiği –bu arada Bulaç'ın da bir parçası olduğu– kapitalizmin kadınlara 'dayattığı program', özünde Bulaç'ın 'dayattığı program'dan farklı değildir. Bulaç'ın yapmak istediği kendisine yabancı olmayan, geleneksel değerlerin ve ayrıcalıkların egemenliğini korumak ve kollamaktır. Yazarın keskin feminizm karşıtlığı da zaten buradan kaynaklandığı için yazarın alıntısına kaldığımız yerden devam edip yaptığı 'önerinin' ardından bu meseleyi ele almakta fayda var diye düşünüyorum.

> *"İslam tasavvurunda kadın pergel gibidir; sağ ayağı -sabitkadem- evindedir, sol ayağıyla her yere gider, haricî her meşru ve hayırlı maddî, iktisadî, sosyal, sivil faaliyete, hadisteki güzel deyimle 'Müslümanların hayırlı meclislerine katılır.' Ama önce evi ve ailesi! 'Ev' kadın için hayatî faaliyetlerin merkezi 'ana karargâh'tır (33/Ahzab, 33). Toplumsal hayatın da ana merkezi, her biri mescid hükmünde olan 'ev'dir. Ev kıbleye yönlendirilmeli, mekân kullanımı ve hayat tarzı buna göre kurulmalıdır. (10/Yunus, 87)"*[20]

Türkiye toplumunun en keskin fay hatlarından biri olan kadın meselesinde yapılan bu Orta Çağ önerisinin karşılığı, kölelik, baskı ve hatta yukarıda da gördüğümüz gibi *"bana helalse"* denilen katliamlardır. Kadınların bu ve bunun gibi önerilere karşı isyan etmeleri tartışılmayacak kadar meşrudur ve bu meşru isyana Bulaç'ın kararlılıkla karşı geldiği feminizm de dahildir.[21] Burada yazarın koruyup kollamaya çalıştığı ve formüle ettiği 'öneri', günümüzde geçmişten geriye kalan feodal ve diğer kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin tezahüründen başka bir şey değildir.

İşin ilginç yanı bütün bir toplumun Orta Çağ karanlığına sürüklendiğini gözler önüne seren yukarıdaki çeşitli örneklere rağmen kendisini sol ve hatta Marksist olarak nitelendirenlerin var güçleriyle nasıl din savunusuna girdikleridir. Daha doğrusu Bulaç'ın koruduğu ve kolladığı değer ve

---

19 *A Declaration: For Women's Liberation and the Emancipation of All Humanity*, 2009. (abç) www.revcom.us

20 Bulaç, agy

21 Her ne kadar feminizm, kadınların eşitlik mücadelesini amaç edinmiş olsa da; yine de bu mücadele *"kadınların kurtuluşunun olmazsa olmazlarından biri olmasına rağmen tek başına yeterli derecede radikal bir talep değildir. Eşitlik mücadelesi kapitalist dünyanın dar ufkuyla sınırlandırılacak olursa ve kapitalist sistemin kendisine dokunulmazsa"* –ki feminizm maalesef bu dar ufuklarla kendisini sınırlamaktadır– *"kadınlar 'en iyi durumda bile' meta olarak 'kendilerine' ait olacaklardır. Başka bir olasılık da, diğerleri üzerinde kontrol sahibi olmak ve onlara gerçekte metalar olarak davranmaktır. Ama bu durumda onlar sömürücü yapının dar ve kapana kıstırıcı sınırlarını kırıp aşamazlar."* (*A Declaration: For Women's Liberation and the Emancipation of All Humanity*, 2009)

ayrıcalıklara tersinden nasıl sahip çıktıklarıdır.

"İslamiyet Devrimci ve İlericidir"

Tarih, 3 Eylül 2006. *Aydınlık* gazetesinin kendisiyle yaptığı mülakatta *"İslamiyet tarihte devrimci ve ilerici bir rol oynadı"* diyen İşçi Partisi başkanı Doğu Perinçek'e göre, "İslamiyet, bir ticaret uygarlığının önünü açtı. Bedevi *toplumdan, kabile toplumundan, özel mülkiyet ve ticarete dayanan, dolayısıyla zenginliklerin biriktiği ve uygarlığın maddi koşullarının oluştuğu bir toplum yarattı."*[22]

Tarih, Ağustos–Eylül 2009. İlginçtir, İslamiyet'te devrimci ve ilerici bir rol arama arzusunu, Doğu Perinçek'in tam zıddıymış gibi görünen *Birikim* dergisinin sayfalarında da buluyoruz. Bahsi geçen derginin 2009 Ağustos–Eylül sayısında Dilek Zaptçıoğlu, Perinçek'in *"devrimci İslam"* saptamasını günümüze uyarlamakla kalmıyor, aynı zamanda dinin *"ezilenler"* nezdinde ilelebet nasıl kalıcı kılınabileceğine dair öneride bulunuyor. *"Tanrı'ya aşağıdakilerin penceresinden bakmak"* başlıklı makalede şöyle denmektedir: *"Solun ve 'direniş ilahiyatı'nın iki farklı değil, tek bir çıkış noktasına sahip olduğunu düşünüyorum: Dünyaya aşağıdakilerin penceresinden bakmak. Peygamberlerin bu dünyada yoksul, ezilmiş ve yalnız insanların yanında olduğunu, inancın ancak ezilenlerin insanlaşması için gösterilecek çabada yaşadığını ve bu çaba hiç bitmeyeceği için de asla yok olmayacağını bilmek."* [23]

Tarih, 17 Şubat 2010. *Taraf* gazetesinin Troçkist yazarı Roni Margulies, Perinçek ve Zaptçıoğlu'ndan daha keskin bir tespitte bulunuyor ve,*"İslam, Kemalist devletin 'düşman' olarak gösterdiği, işçi sınıfını ve her tür muhalefeti bölmek için kullandığı en temel unsur. Bugün, işçi sınıfı da dahil olmak üzere nüfusun büyük bir kesimi kendini 'şeriatçı' değil ama 'Müslüman' olarak tanımlarken, tanrı tanımazlığı önkoşul olarak dayatan bir solun küçük kalmaya mahkûm olduğu açık değil mi?"* diye soruyor. [24]

Tarih, 9 Nisan 2012. Kamuoyunda ırkçı yazıları ve eylemleriyle nam salan, *Türk Solu* adlı nasyonal sosyalist derginin başyazarı Gökçe Fırat ise adeta troçkist yazardan kopya çekerek şu tespiti yapıyor:

> *"Dinsizlik bir nevi aydın hastalığıdır, şımarık çocuğun babasına isyanı gibi bir şeydir. Psikolojik bir durumdur. Böyle kabul etmek gerekir. Ve aslında bir felsefe gibi değil psikolojik vaka gibi ele almak gerekir... Allah'ı bile tanımayanların bir araya geldiği bir yapının başarı şansı yoktur. Başarılar örgüt işidir, dayanışma işidir, düzen işidir, disiplin işidir, söz dinlemek işidir, emir dinlemek işidir... Solcuda ise bunların hiçbiri yoktur. Çünkü o Tanrı'nın bir*

22 *Aydınlık*, 3 Eylül 2006

23 *Birikim*, sayı: 244/245, s. 59

24 *Taraf*, 17 Şubat 2010

kulu değil Tanrı'yı bile yaratandır! Ona kimse bir iş yaptıramaz..." [25]

Suç Ortaklığı

Bütün bu birbirlerinin karşıtıymış gibi görünen, 'laik', 'seküler', hatta ve hatta 'marksist' olduklarını iddia edenlerin, genel olarak din ve özel olarak İslam hakkında yaptıkları yukarıdaki tespitler ne anlama gelmektedir? Her şeyden evvel alıntı sahipleri bir 'aydınlatıcı' görevi görmemektedirler. Sömürü ve baskı düzeninin doğrudan bir üstyapı kurumu olan dini dolaysız bir şekilde kutsamaktadırlar. Bu kutsama üç açıdan önemlidir ve alıntı sahiplerinin düşün dünyasını ele vermektedir. Birincisi, onların seküler yaşamlarına müdahale edilmediği müddetçe toplumun geniş kesimlerinin neye maruz kaldığının hiçbir önemi yoktur. İkincisi, zaten geri bıraktırılmış olan ve dinle kendini avutan yığınların aydınlatılması hem gerekli hem de mümkün değildir. Üçüncüsü, es kaza kendi dünya görüşleri iktidar olduğu taktirde zaten toplum devrimci tarzda dönüştürülmeyeceği için geleneksel düşünceler ve ilişkiler berdevam edecektir.

Türkiye'de –Gazi Çağlar'ın gayet isabetli saptamasıyla söyleyecek olursak– *"kitleler üzerinde adım adım, kale kale, köşe köşe, cami cami örülmüş İslami hegemonya"*nın[26] mevcut olduğu bir ortamda Perinçek, Zaptçıoğlu, Margulies ve Fırat'ın dine yaptıkları olumlu atıflar, alenen bir suç ortaklığıdır.

Adında işçi ibaresi bulunan ve doğal olarak işçilerin çıkarlarını savunması beklenilen bir parti açısından "*Bedevi toplumdan, kabile toplumundan, özel mülkiyet ve ticarete dayanan bir toplumun yaratılmasının"* ne gibi *"ilerici ve devrimci"* bir yanı olabilir? *"Özel mülkiyete dayanan bir uygarlık"* 1500 sene evvel de olsa kimin ve neyin uygarlığıdır? Perinçek'in kutsadığı ve aynı dalga boyutunda Zaptçıoğlu'nun öne sürdüğü "*Peygamberlerin bu dünyada yoksul, ezilmiş ve yalnız insanların yanında olduğu"* savı, *"kölelik, esas olarak erkeklerin mülkü olan çocuk ve kadın kavramı, kadının erkeğe tabi olması, inananların inanmayanlara savaş açma hak ve yükümlülüğü ve kadınlar da dahil yağmalanan malların savaş ganimeti olarak alınması, farklı olanların diğerlerini sömürüp baskı altına almasını mümkün kılan genel ilişkiler"*in[27] varlığı karşısında nasıl iddia edilebilir ve bunun neresi 'devrimci ve ilerici' olabilir?

Zaptçıoğlu'nun *"inancın ancak ezilenlerin insanlaşması için gösterilecek çabada yaşadığını ve bu çaba hiç bitmeyeceği için de asla yok olmayacağını"* söylemesi, sınıflı toplumun, sömürü ilişkilerinin ve tüm bunların üstyapı kurumu olan dinin, can–ı gönülden üstlenilip ilelebet sürdürüleceğinin

25 *Türk Solu*, 360/2012

26 *BirGün*, 15 Kasım 2010

27 Bob Avakian, *Aklı Özgürleştirmek ve Dünyayı Kökten Değiştirmek İçin, Tüm Tanrılardan Kurtulun*, El Yayınları, İstanbul, 2014, s. 101

deklare edilmesinden başka bir şey olamaz. Zaptıçıoğlu'nun arzu ettiği bir toplumda mesela genç kuşakların eğitimi nasıl olacaktır? "İnancın ancak ezilenlerin insanlaşması için gösterilecek çabada yaşadığı" fikriyle Evrim Bilimi nasıl bağdaştırılacaktır? Bunun mümkün olmadığını *Birikim* yazarı dahi bilmektedir.

Peki ya Zaptçıoğlu'nun, *"inancın asla yok olmayacağı"* arzusuna ne demeli? Marx'ın, dini *"kalpsiz dünyanın kalbi"* diye tanımladığını biliyoruz. Buradaki *"kalpsiz dünya"* kapitalist dünyanın tasviriyse, o halde Zaptçıoğlu'nun *"asla yok olmayacağını"* arzu ettiği sadece din değil aynı zamanda bütün bir kapitalist dünyadır.

Roni Margulies'in, *"İslam, Kemalist devletin 'düşman' olarak gösterdiği, işçi sınıfını ve her tür muhalefeti bölmek için kullandığı en temel unsur"* tespiti ise tamamen gerçek dışı ve zorlamadır. Bu kitabın ilerleyen sayfalarında Kemalizm'in dinle olan ilişkisine uzun uzadıya yer verilmiştir. Fakat burada Margulies'in bu gerçek dışı iddiasının aksini ispatlamadan geçmek doğru olmayacaktır. Zira Mustafa Kemal'in önderliğindeki Ankara hükümeti başından beri İslam'ı değil ama komünizmi kararlı bir şekilde *"düşman olarak göstermiştir"* Ankara hükümeti daha ilk yıllarında, Sovyet Rusya'dan Türkiye'ye gelen Türkiye Komünist Partisi'nin lideri Mustafa Suphi ve yoldaşlarını, Kars'ta başlayıp Erzurum'da devam eden ve nihayet Trabzon'da kanlı bir katliamla sonuçlanacak olan sürek avını bölgenin İslamcılarıyla el ele gerçekleştirmiştir. Erzurum'da Suphi ve yoldaşlarına karşı estirilen linç ortamı, devlet eliyle kurdurtulan başını Erzurum Delegesi Hoca Raif Efendi'nin çektiği Muhafaza-ı Mukaddesat Cemiyeti'nce örgütlenmiştir.[28] Bu katliamla –ve Ethem kuvvetlerinin tasfiyesiyle–, Antant devletlerinin teveccühünü kazanıp Londra Konferansı'na katılmaya hak kazanan Ankara hükümetinin lideri Mustafa Kemal'in, konferansın başlamasından bir gün evvel (26 Şubat 1921) ABD'li gazeteci Streit'e verdiği yazılı demeç son derece açıktır: *"Türkiye'de komünizm yoktur. Bütün cihan bizi milliyetçi olarak bilir ve milletimizin bağımsızlığını, haklarını ve menfaatlerini müdafaa eden kimseler olarak öyleyiz de. Şayet enternasyonalizm demekle bütün milletlerin bağımsızlık ve hukukuna saygıyı kastediyorsanız, o zaman evet, biz enternasyonalistiz de. Diğer taraftan biz dinimize de bağlıyız. Milli ve dini ruha aykırı olan komünizmin bizde nasıl bir tatbikat sahası bulabileceğini de anlamam. Böyle bir ihtimal ancak Türk milletine karşı girişilen bir suikastın gerçekleşmesi halinde husule gelebilir."* [29]

Margulies'in, *"işçi sınıfı da dahil olmak üzere nüfusun büyük bir kesimi kendini 'şeriatçı' değil ama 'Müslüman' olarak tanımlarken, tanrı tanımazlığı*

28 Emrah Cilasun, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 147–150

29 Cilasun, age, s. 189

önkoşul olarak dayatan bir solun küçük kalmaya mahkûm olduğu açık değil mi" sorusu ise kendisini solcu olarak tanımlayan birisi açısından son derece talihsiz bir 'öngörüdür'. Çünkü bu demagojik bakış açısı, her şeyden evvel işe bir işçi fetişizmi yaparak başlamaktadır. Sınıf bilinci almamış işçilerin kendilerini herhangi bir din ile tanımlamaları ne zamandan beri tayin edici olmuştur? Velev ki öyle olmuş olsun. Yarın bir gün işçiler biz 'şeriat istiyoruz' derseler yazarımız bize ne önerecektir? Fakat şaka bir yana; *"İşçi sınıfı da dahil olmak üzere nüfusun büyük kesiminin kendisini 'Müslüman' olarak tanımlaması"* hangi eğitimin, geleneğin ve göreneğin sonucudur? Bu, kendiliğinden oluşmuş bir durum mudur? Yoksa devletin ve toplumun tüm kurumlarının zihinlere –yazarın zihni de dahil– yerleştirdiği fikirlerle bunun arasında bir bağ var mıdır? Marx'ın şu isabetli sözleri sanki yazarımız için yazılmıştır:

> "***Bu devlet, bu toplum, ters bir dünya bilinci olan dini yaratır, çünkü onlar ters bir dünyadır.*** *Din, o dünyanın genel teorisi, ansiklopedik icmali, halka yatkın mantığı, manevi namus meselesi, coşkunluğu, ahlaki onaylanışı, resmiyete bürünüşü, evrensel avuntu ve haklılık temelidir. Din, insanın özünün hayalde gerçekleşmesidir, çünkü insanın özü somut gerçekliğe kavuşmuş değildir.* ***Onun için dinle mücadele etmek, dolaylı yoldan o ters dünyayla*** *-ki din o dünyanın manevi rayihasıdır-* ***savaşmaktır****."* (Marx, 1978, 10)

Marx'ın bu saptaması, üstyapının önemine işaret etmektedir. Margulies'de de görüldüğü gibi solun içerisinde bir hayli yaygın olan, her şeyi sınıf ve ideoloji arasında doğrudan birebir ilişki kurarak açıklamaya çalışan kaba ve mekanik bir materyalizm mevcuttur. Hal böyle olunca, İslam'ın *"devrimci"* ilan edilmesi ya da *"İşçi sınıfının Müslümanlığına"* dikkat çekilmesi, Sol'a son derece mantıki ve pratik gelmektedir. Ama bu kaba ve mekanik materyalizmin, Marksizm'e taban tabana zıt olduğu üzerinde ise hiç durulmamaktadır. Halbuki Engels'in de dikkat çektiği üzere,

> *"Materyalist tarih anlayışına göre, tarihteki belirleyici etken* ***son kertede****, gerçek yaşamın üretim ve yeniden üretimidir. Daha çoğunu hiçbir zaman ne Marx ileri sürdü ne de ben. Eğer biri bu görüşü iktisadi etken* ***tek*** *belirleyicidir anlamında bozarsa, böylece onu boş, soyut saçma bir söze dönüştürmüş olur. İktisadi durum temeldir,* ***ama üstyapının*** *çeşitli öğeleri: sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları, hukuksal biçimler ve hatta bütün bu gerçek savaşımların, bu savaşımlara katılanların kafasındaki yansımaları, siyasal, hukuksal, felsefi teoriler, dinsel görüşler ve bunların dogmatik sistemler olarak daha sonraki gelişmeleri de, tarihsel savaşımların gidişi üzerindeki etkilerini gösterir ve birçok durumda, onların* ***biçimini baskın bir tarzda belirlerler****."* [30]

Üstyapının tayin edici oluşunu görmezden gelen Margulies'e dönecek

30 Marx–Engels, *Seçme Yapıtlar*, c.3 Sol Yayınları, İstanbul, 1979, s. 591

olursak, yazarın, *"tanrı tanımazlığı önkoşul olarak dayatan bir solun küçük kalmaya mahkûm olduğu açık değil mi"* sorusuna insanın neredeyse keşke öyle bir *"ön koşul dayatan sol"* olsa diyeceği geliyor. Margulies, Türkiye'de, başından beri serinkanlı bir biçimde dinin bütün bir siyasi, ideolojik ve felsefi boyutlarını gözler önüne seren; onun kapitalist toplumun bir üstyapı kurumu olduğunu açıklayan; bilimden –özellikle de Evrim Bilimi'nden– kadın sorununa kadar Marksist zaviyeden bakarak tartışan ve aydınlatan bir 'sol' gösteremez. Fakat bunun yerine maalesef, komünist olduğunu iddia eden; Türkiye toplumunda azınlık inancı Aleviliği, Sünni hakimiyetine karşı bir alternatifmiş gibi sunan; tabiri caizse 'Cemevi Sosyalizmi' yapan bir 'sol'dan bahsetmek mümkündür. Öte yandan Kemalizm'in sosyal Darwinist etkisinde kalarak 'dinle mücadele' adı altında Kemalist devlet doktrinini kutsayan bir 'sol' da gösterilebilir. Bunların büyük ya da küçük olması ise hem dönemsel ve hem de görecelidir. Tayin edici olan nicelik değil; niteliktir. Siyasi çizginin doğru olup olmadığıdır. O yüzden bahsi Margulies'in zaman zaman yazılarında alıntı vermeyi pek sevdiği Lenin'in şu sözleriyle tamamlayalım:

> *"Proletarya burjuva demokratik devrimimizin öncüsüdür. Partisi bütün ortaçağ kalıntılarına karşı verilecek savaşın ideolojik öncüsü olmalıdır. Bu kalıntıların içine ise, eski resmi din gibi, onu yenileştirmeye, değiştirmeye, başkalaştırmaya yönelik bütün çabalar da girer."*[31]

Tabii ki kendisini Marksist soldan ayrı tutmaya özen gösteren nasyonal sosyalist *Türk Solu*'nun teorisyeni Gökçe Fırat'ı bu kitaba taşımamın birinci nedeni, kendilerini Marksist görenlerin din konusunda *Türk Solu* ile aralarındaki benzerliğe dikkat çekmek içindir. İkincisi ve daha da önemlisi, Kemalist ideolojinin bayraktarlığını yapan bu derginin, a) Kemalizm'in de dine ihtiyacı olduğunu b) Türkiye'de yeni resmi ideolojinin din ekseninde oluşturulmaya başlandığını göstermesidir. *"Allah'ı bile tanımayanların bir araya geldiği bir yapının başarı şansı yoktur."* sözlerinin 21. Yüzyıl Türkiyesi'ndeki anlamı, Kemalist cephenin bu yeni paradigmayı kabul etmeye hazır olduğunun kanıtıdır. Fakat yukarıda göstermeye çalıştığım gibi, Kemalist cenah bu konuda yalnız değildir. Kendini Marksist görenler de buna çoktan hazırdır. Peki, sadece onlar mı?

"İslam Bayrağı Altında İki Stratejik Güç"

Hayır. Kürt Milli Meselesi etrafında yürütülen münakaşalar ve uygulanan pratiklerde de güçlü bir İslam vurgusu kendisini belli etmektedir. Kuşkusuz bunun resmi ideolojinin kırılma gösterdiği en önemli köşe taşlarından birini oluşturan Kürt Milli Meselesi'nin reddiyle ve paradigmanın şimdi de İslam üzerinden tahkim edilmesiyle doğrudan bir ilişkisi vardır.

31 Lenin, *Karl Marx ve Doktrini*, Sol Yayınları, İstanbul, 1980, s. 128–129

Bir yandan bütün bir Ortadoğu coğrafyasında siyasal İslam'ın ilerlemesi; öte yandan ilk başlarda AKP hükümetinin Fethullah Gülen cemaatiyle birlikte el ele Kürt Milli Hareketi'ne karşı din üzerinden başlattığı manevra; Kürt Hizbullah hareketinin bölgede, legal kolu HÜDA-PAR üzerinden süratle kitleselleşmesi; seküler bir gelenekten gelen Kürt milli hareketinin gittikçe dini motiflere sarılmasını beraberinde getirmiştir. 2011'den itibaren Diyanet'in tayin ettiği imamların değil de, Kürt Milli Hareketi'nin yanında yer alan din adamlarının ardında namaz kılan cemaatlerin oluşturduğu *"sivil Cuma"* namazları, Kürt Milli hareketinin din meselesinde sadece aktifleştiğini değil aynı zamanda, devletle arasına din üzerinden de bir ayrışım çizgisi çekmeye çalıştığını göstermektedir.

Tarih 29 Mayıs 2011. PKK yöneticilerinden Murat Karayılan'ın, *Fırat Haber Ajansı*'na verdiği demeçten, bir süre önce Şex Şebendi ile görüştüğünü; Nakşibendi tarikatının merkezinin Süleymaniye'de bulunduğunu ve tarikatın en büyük şeyhinin de Şex Şebendi olduğunu öğreniyoruz. 12 Haziran seçimleri öncesine denk gelen bu görüşmeyle PKK'nın, bir yandan tarikatın etkisi altında olan seçmen oylarının AKP'ye gitmesini engellemek istediği, öte yandan da BDP'nin bağımsız adaylarına destek almayı hedeflendiğini görmek mümkün. Kürt Milli Hareketi'nin, Nakşi şeyhleriyle görüşerek veya *"sivil Cuma"* eylemleri örgütleyerek, din üzerinden pragmatistçe çekmeye çalıştığı bu ayrışım çizgisi aslında geniş kitlelerin daha fazla din etrafında örgütlenmesine, düşünmesine ve hareket etmesine kapıyı aralamaktadır. Devlet de adeta bu 'ayrışım çizgisi'nden duyduğu memnuniyeti derhal pratikte göstermeye başlamıştır.

Tarih, 13 Aralık 2011. Başbakan yardımcısı Bekir Bozdağ'ın birkaç gün evvel açıkladığı Diyanet'te 'mele' dönemi projesinin detayları netleşmeye başlamaktadır. Diyanet, bölgede etkin olan Nakşibendi, Kadiri ve Kürt kökenli Nurcu grupların dini önderleri arasında yer alan bazı isimlere öncelikli olarak kadro vermeye hazırlanmakta ve Hizbullah'a yakın isimlerin ise sızma yapmaması için önlem almaktadır. Diyanet'in bölgedeki yaklaşık 2 bin camisinde kadrosu bulunduğu, kadrosuz camilerin büyük çoğunluğunda din hizmetlerinin Hizbullah'a yakın din adamlarınca yürütüldüğü bilinmektedir. Hizbullah dışındaki cemaatlerin ise etkin oldukları kadrosuz cami sayısının 800 civarında olduğu tahmin edilmektedir.[32]

Tarih, 16 Aralık 2011. BDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, Diyanet'in 1.000 Mele projesine dair *Twitter* hesabından Hükümetin Kürt sorununa bakış açısını eleştirdi. Diyanetin projesini de bu bakış açısının ürünü olduğunu belirten Demirtaş'a göre "*Oysa sorun çıkartan devlettir,* ***1.000 mele alınsın, ama bunlar devleti ıslah etsinler, daha sonuç alıcı olur.***"[33]

32 Bkz. *Hürriyet*, 13 Aralık 2011

33 http://www.hinishaber.net/politika/demirtas-melleler-devleti-islah-etsin.htm

Demirtaş'ın, Diyanet'e 1000 Mele'nin alınmasını desteklemesi, devletin Meleler tarafından *"ıslah"* edilmesi talebi ve bunun daha *"sonuç alıcı"* olacağını duyurması 24 gün sonra, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in aşağıdaki demecini adeta destekler nitelikteydi.

Tarih, 9 Ocak 2012. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'e göre, "*İnsan fıtratının en temel başvuru kaynağı olarak din, ister İslam olsun ister diğer dinler olsun katı laiklik* uygulamaları *içinde sendeletilmeye çalışılmıştı. Güney Asyaıdan Doğu Avrupaıya, Amerikaıdan Avustralyaıya kadar hemen her yerde din kendi varlığıyla canlılık kazanıyor,* ***devlet pratikleri içinde hesaba katılan kadim bir fenomen olarak öne çıkıyor***" du.[34]

Diyanet Başkanı'nın bu sözleri, dinin, devlet pratiği içinde ne derece ciddi bir biçimde hesaba katıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Zira dinin *"kadim fenomenliği"* en geç *"çözüm süreci"*nde, 2013 Newroz'unda kendisini göstermekteydi.

Tarih, 21 Mart 2013. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın, uzun bir süredir devletle yürütülen pazarlıklar sonucu adına *"çözüm"* denen sürecin Kürt kitlelerine deklare edilmesini amaçlayan Newroz mesajından, Mehmet Görmez'le aynı dalga boyunda hareket edildiğini gösteren şu satırları okuyoruz:

"Saygı değer Türkiye halkı,

Bugün kadim Anadolu'yu Türkiye olarak yaşayan Türk halkı bilmeli ki Kürtlerle bin yıla yakın İslam bayrağı altında *ortak yaşamları kardeşlik ve dayanışma hukukuna dayanmaktadır.*

Gerçek anlamda bu kardeşlik hukukunda fetih, inkâr, red, zorla asimilasyon ve imha yoktur*, olmamalıdır.*

...Günümüzde artık tarihi ve de kardeşlik hukukuna ters düştüğü iyice açığa çıkan bu zulüm cenderesinden ortaklaşa çıkış yapmak için ***hepimizin Ortadoğu'nun temel iki stratejik gücü*** *olarak kendi öz kültür ve uygarlıklarına uygun şekilde demokratik modernitemizi inşa etmeye çağırıyorum...*

Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in mesajlarındaki ***hakikatler, bugün yeni müjdelerle hayata geçiyor****...*

Batının çağdaş uygarlık değerlerini inkar etmiyoruz.

Ondaki aydınlanmacı, eşit, özgür ve demokratik değerleri alıyor kendi varlık değerlerimizle, evrensel yaşam formlarımıza sentezleyerek yaşamlaştırıyoruz." [35]

34 *Zaman*, 09 Ocak 2012. (abç)

35 http://www.siirtnews.com/haber-3711-abdullah_ocalanin_newroz_mesaji.html

Öcalan'ın referans gösterdiği *"bin yıla yakın İslam bayrağı altında ortak yaşam"*, Selçuklu ve Osmanlı hanedanları ve bütün bir devlet ricaliyle, Kürt aşiret reislerinin, derebeylerinin, şeyh ve mollaların arasındaki *"ortak yaşam"*dır. Kuzey Afrika'dan, Ortadoğu'ya, Balkanlar'dan Kafkasya'ya kadar uzanan Osmanlı seferleri, *"fetih, inkar, red, zorla asimilasyon ve imha"*dan başka bir şey değildi. Kuşkusuz bu *"ortak yaşamın hukukunda"*, ortaklığın dışında kalanlara, yani başta geniş köylü kitleleri olmak üzere, gayri Müslimlere, diğer azınlıkta kalan milliyet ve mezheplere *"fetih, inkâr, red, zorla asimilasyon ve imha"* reva görülmüştü. Bugün istila, savaş ve kıyımların, dünya kapitalizmini besleyecek enerji hatlarının coğrafyası olan *Ortadoğu'da,* Türkleri ve Kürtleri kasteden *"temel iki stratejik güç"*den bahsedilmesinin nedeni nedir? Buradan yıllardır milli zulme uğramış olan Kürt kitleleri ne ümit edebilirler? Bahsi geçen *"iki stratejik güç"* dışında kalan bütün diğer ulus ve halkları nasıl bir gelecek beklemektedir?

Öte yandan üzerinde birazdan duracağım din meselesiyle alakalı olduğu için, Öcalan'ın *"demokratik modernite"* dediği ve *"kapitalist modernite"*ye karşı önerdiği toplum modeline ilişkin –her ne kadar kendi başına bir tartışma konusu olmakla birlikte– kısaca üzerinde belirtilmesi gereken iki husus vardır. Birincisi, ne tür anlam(lar) atfedilmeye çalışılırsa çalışılsın modernizm, kapitalizm demektir. O yüzden *"Kapitalist modernizm"* gibi bir kavram son derece anlamsız olmakla birlikte, onun karşısına bir alternatif gibi sunulan *"demokratik modernite"* kavramı ise son derece anlamlıdır ve *"demokratik kapitalizm"* demenin bir başka türüdür. Buradaki *"demokrasi"* kavramı da son derece sorunludur. Çünkü her şeyden evvel demokrasi, meta ideolojisidir. Bir başka ifadeyle Engels'in, *"kapitalizmin tozpembe şafağı"* dediği şeyin ta kendisidir. Toplumu kapitalist üretim ilişkileri üzerinden idare eden hakim sınıfların, şişirdikleri balonun patlatılmamasının hem garantörü hem de illüzyonudur ve katiyen matah değildir. Çünkü *"Derin sınıf farklılıklarının ve toplumsal eşitsizliğin damga vurduğu bir dünyada, sınıfsal yapısına ve hangi sınıfa hizmet ettiğine değinmeksizin 'demokrasi'den söz etmek anlamsız ve çok yanlıştır. Toplum sınıflara bölünmüş olduğu sürece 'herkes için demokrasi' olması mümkün değildir: İktidarda şu veya bu sınıf olacak ve kendi çıkar ve hedeflerine hizmet eden demokrasi türünü savunup yaygınlaştıracaktır. Sorulması gereken soru, iktidarda hangi sınıfın olduğu ve bu sınıfın yönetim tarzının ve demokrasi sisteminin, sınıf ayrımlarının ve buna tekabül eden sömürü, baskı ve eşitsizlik ilişkilerinin devamına mı hizmet edeceği yoksa bunlara son mu vereceğidir."* [36]

Newroz mesajının –içerdiği bütün pragmatist vurguya rağmen–, *"Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in mesajlarındaki hakikatler"* diye başlayan cümlesi, Diyanet İşleri Başkanı Görmez gibi, Kürt Milli Hareketi'nin de

36 Avakian, *Aklı Özgürleştirmek...*, age, s. 193

dini, *"devlet pratikleri içinde hesaba katılan kadim bir fenomen olarak"* öne çıkardığını göstermektedir. Cümlenin sonunda üç semavi dinin liderine atfedilen *"hakikatlerin"*, *"bugün yeni müjdelerle hayata geçiyor"* olduğundan bahsedilmesi ise insana, Hz. Musa adına bütün bir Filistin'i işgal eden, abluka altına aldığı Gazze'yi sabah akşam bombalayan İsrail'i; Hz. İsa adına Irak ve Afganistan'ı işgal eden Batılı devletleri; Hz. Muhammed adına Irak'tan Suriye'ye kadar uzanan coğrafyayı kan deryasına boğan İslam Devleti'ni hatırlatmaktadır.

Öcalan'ın mesajının sonuna doğru *"Batının çağdaş uygarlık değerlerini inkâr"* etmemesi ve *"ondaki aydınlanmacı, eşit, özgür ve demokratik değerler"*den bahsetmesi ise hem tersinden Kemalizm'in 'çağdaş Batı uygarlığı' vurgusunu anımsatmakta hem de o uygarlığın, 'eşit ve özgür değerlerinin' var olduğu illüzyonunu iddia etmektedir. Halbuki en geç Fransız İhtilali'nin (1789) gerçek yüzü ortaya çıktıktan sonra 'eşit ve özgür değerler'den bahsedilemeyeceğini biliyoruz.

Öcalan'ın inkâr etmediği Batı değerlerini *"kendi varlık değerlerimizle, evrensel yaşam forumlarımıza sentezleyerek yaşamlaştırıyoruz"* sözleri ise esasen bu coğrafyada *"Avrupa ikidir: İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyz ile hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nâfi' san'atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunları takib eden... Avrupa... Felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiatını mehâsin zannederek, beşeri sefahete ve dalalete sevkeden bozulmuş... Avrupa..."* diyen Said Nursî'yi hatırlatmaktadır.[37]

Resmi İdeolojinin Miadı Dolunca

Sağ'dan Sol'a, Türkiye medyasından aktardığım tüm bu haberlerin ortak paydası, rejimin, üst yapıda din kurumunu bir hayli tahkim ettiğidir. Fakat mevcut resmi ideolojiye ne olmuştur da böylesi bir tahkimin gereği görülmüştür? Resmi ideolojide bir değişikliğe mi gidilmektedir? Bu sorulara verilecek cevaplar, bizi, *"Neden Said Nursî"* sorusunun cevabına bir hayli yaklaştırmış olacaktır.

Tarih, 17 Şubat 1923. İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal, konuşmasının bir yerinde şöyle der:

> *"Efendiler, iktisadiyat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki, biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışmaya ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Dolayısıyla kanunlarımıza riyaetkâr olmak şartıyla yabancı sermayelere lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve arzu edilir ki, yabancı sermayesi bizim emeğimize ve sabit servetimize katılsın ve bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin..."* [38]

37 *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 144

38 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.15, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 145

Şayet dünyada ve Türkiye'de olağanüstü siyasi–iktisadi ve/veya ekolojik bir altüst yaşanmazsa Türkiye Cumhuriyeti, sekiz sene sonra yüz yaşına girecektir. Fakat büyük bir ihtimalle 2023teki Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi devlet ideolojisi, 1923teki kuruluş ideolojisinin bir hayli evrimleşmiş hali olacaktır. Resmi ideolojiye adını veren Mustafa Kemal artık gelen dönemde, muhtemelen sadece 'kurucu lider' sıfatıyla anılacağa benziyor. Zira devletin resmi kılavuzu niteliğindeki Kemalizm'in iki ana ögesini oluşturan Türklük ve Laiklik vurgusu önemli ölçüde aşınmıştır. Aşınmanın en tipik örneğini Ağustos 2014'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde görmek mümkündür. Muhalefetteki 10 parti ile birlikte rejimin kurucu partisi CHP'nin, 10 sene boyunca İslam İşbirliği Teşkilatı genel sekreterliği yapmış bir şahsı aday göstermesi, artık siyasetin ana eksenine tamamen dinin gölgesinin düştüğünün bir delilidir. Adaylardan bir diğerinin ise Kürt kimliği ile bu makama talip olması da keza paradigmanın aşındığını göstermektedir. Yazısının başlığını "*Post-Kemalist laiklik yahut İslam içi siyaset*" diye formüle eden İslamcı bir yazara göre ise tüm bu olup bitenler, "*Vesayet gidince herkes İslam'ın dışından İslam'ın içine düştü ve düşecek*" ve "*Dindar Cumhuriyet dönemi başladı*" şeklinde yorumlanmıştır. Durumdan gayet memnun olduğu anlaşılan yazarın şu cümleleri, adeta resmi ideolojinin tabutuna çakılan çiviyi andırmaktadır:

> "*Siyaset, İslam'ın dışından İslam'ın içine taşınıyor. Muhalefetin bu gerçeğe uyanmasıyla birlikte* **İslam normalleşirken aslında laiklik de normalleşiyor**. *Kemalist laiklik tükenmişti. Şimdi* ***Post-Kemalist bir laikliğe uyanıyoruz***... ***Demokratikleşme*** *ve* **İslam'la barışma** *arasındaki ilişkinin bir versiyonu da* **Kürt siyasetinde** *yaşanıyor. Abdullah* **Öcalan'ın Newroz deklarasyonu** *ile başlayan ve PKK'yı dindarlaştırmasa da İslam'la barışmaya zorlayan (Misak-ı Millici) süreci de böyle paralel bir süreçtir.*"[39]

Burada bir müddet resmi ideolojinin aşınmasının nedenleri üzerinde durulması gerekir kanısındayım. Bu aşınmanın nedenleri doğrudan doğruya, Mustafa Kemal'in, İzmir İktisat Kongresi'nde yabancı sermayeye verdiği garantide ve/veya Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının başından beri tercih kıldıkları Batı kapitalizminde aranabilir.[40] 1923'ten beri Batı kapitalizmine entegre olan Ankara rejiminin hem 'ilerlemesinin' ama hem de içerisinde debelendiği sorun ve dertlerin kaynağı, "*kapitalist üretim ilişkilerinin örgütlü ve anarşik çelişkisi*"dir.[41]

Burada bahsi geçen 'ilerleme', üretim ilişkilerinin tek yanlı, yabancı

39 Mücahit Bilici, *Taraf*, 18 Haziran 2014. (Vurgular yazara ait)

40 Doğu Ergil, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981, s. 348

41 Raymond *Lotta, "Anarşinin İtici Gücü" ve Değişim Dinamikleri Üzerine Keskin Bir Tartışma ve Acil Önemde Bir Polemik*, 2013, www.avakianbob.wordpress.com

sermayenin çıkarları doğrultusundaki ilerlemesinden başka bir şey değildir. 1920'ler Türkiyesi'nin toplumsal altyapısını oluşturmaya başlayan ve yıllar içerisinde gittikçe büyüyüp palazlanan kapitalist 'ilerleme' üstyapıya yansırken, Osmanlı İmparatorluğu'ndan arda kalan üstyapının kimi ögelerini yeniden kalıba sokmak zorunda kalmıştı. Kaçınılmaz olarak –istek ve arzusundan bağımsız– bu durum çatışmayı da beraberinde getirmişti.

Yeniden kalıba sokulmak istenen ve çatışmayı tetikleyen üstyapı ögelerinin başında, konumuzla alakalı olarak din–laiklik münakaşası gelmektedir. Hiç şüphesiz bu münakaşanın başlangıcı ta 1820'lere ve özellikle de Tanzimat reformlarına –dini otoritenin etkisini azaltma girişimlerine– dayansa da bir devamlılık seyri halindeki din–laiklik münakaşasının –bugün bizi meşgul eden haliyle– Türkiye'de en üst seviyeye vardığı tarih 1920'lerdir.

Rejimin üstyapıda yerleştirmeye çalıştığı laiklik, siyasi ve iktisadi bir zorunluluğun sonucuydu. Mustafa Kemal'in İzmir İktisat Kongresi'nde, *"Hakikaten mazide ve bilhassa Tanzimat Devri'nden sonra, yabancı sermayesi memlekette müstesna bir mevkiye sahip oldu. Ve ilmi manasıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medeni devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye dahi buna razı olamaz; burasını esir ülkesi yaptıramaz"* [42] şeklindeki sözlerine rağmen Lozan Barış Konferansı'nda, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi mirası ve %67'ye varan 85 milyon altın lira tutarındaki borçları Cumhuriyet Türkiyesi tarafından devralınmıştı. İttihat ve Terakki hükümetinden (1916) kalma %13 oranındaki gümrük tarifeleri 1929'a kadar değiştirilemeyecekti.[43]

Çeşitli meslek gruplarından temsilcilerin yer aldığı İzmir İktisat Kongresi'nde, *"büyük toprak sahipleri ve tüccarların sesleri diğerlerinden fazla duyulmuş, yabancı sermayenin belirli koşullarla davet edilmesi öngörülmüştü."*[44] Yabancı sermayenin hangi 'koşullarla davet' edildiğinin çok somut örneğini üç sene sonra (1926) Türkiye Komünist Partisi'nin Viyana'da yapılan kongresinde Adana delegesinin yaptığı şu konuşmadan öğreniyoruz:

> *"Adana ziraat memleketidir. Pamukla iştigal eder. Şehirde tahminen 17-18 kadar fabrika vardır. Bunların 15'i faaliyettedir. 3 tanesi Kuvayı Milliye zamanında Ermenilere ait olmak dolayısıyla yakılmıştır. Bunların 11 tanesi hükümete aittir; Emlak-ı Milliye'ye (...), 2 tanesi doğrudan doğruya Ziraat Bankası'nın emrindedirler. Adana'nın en büyük fabrikalarıdır. Mütebaki hükümet fabrikaları Halk Fırkası mensubininden ve Kuvayı Milliye'de bilfiil iştirak eden*

42 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 15, s. 145

43 Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 175–176

44 Pamuk, age, s. 181

bazı fertlerle bunların elinde isticar olarak tutuluyorlar. Bu kalan fabrikalar da Adana yerlisi ve hariçten gelenlerin elindedir. Bunlardan iki fabrika ecnebi sermayesidir. Burada İsmet Paşa'nın da iştiraki vardır. Pamuk şirketinde yerli bütün mütegallibenin Halk Fırkası şimdiki reisi Ahmet Remzi Bey'in Fransız şirketinin %30'unu teşkil eden sermayedarlara aittir. %70 sermaye Fransızındır. İsmet Paşa'dan mada vekaletten diğerlerinin de iştiraki vardır." [45]

Bu bilgi bize, 1919–1923 arası Ankara hükümeti kadrolarının, yeni devletin tüzel kişiliğe kavuşmasıyla birlikte, konformistlikten komprador burjuvalığa terfi ettiklerini göstermektedir. Ziya Gökalp'in hayalini kurduğu Müslüman–Türk müteşebbisi yeni rejimde vücut bulmuştu. Sadece İsmet İnönü değil ama aynı zamanda rejimin kurucusu Mustafa Kemal de olağanüstü derecede zenginleşmişti. Örneğin, Mustafa Kemal'in vasiyetinde hazineye, CHP'ye ve cüzi bir miktarını da bazı yakınlarına bıraktığı büyük bir servet vardı. Bunların arasında 154.729 dönüm arazi, 51 adet bina, çeşitli fabrikalar, hisse senetleri, çok sayıda hayvan vardı. Bu bilgiyi Fethi Naci'nin *Atatürk'ün Temel Görüşleri* ve M. Leventoğlu'nun *Atatürk'ün Vasiyeti*'nden aktaran İdris Küçükömer *"Bu büyük mülkiyetten anlaşıldığı gibi, M. Kemal, mülkiyet düzeninde anlamlı bir değişikliği öngörmüyordu"* der.[46]

Bahsi geçen *"mülkiyet düzeni"*nin ana hatları Lozan Görüşmeleri ve İzmir İktisat Kongresi'nde çizilmişti. Bir diğer ifadeyle, Küçükömer'in dikkat çektiği *"mülkiyet düzeni"*, üretim ilişkilerini belirleyen emperyalist mali sermaye ile iç içe geçmiş; toplumsal üretimden gasp edilen artı değere dayanıyordu.

Bütün bu anlatılanlar doğrudan, son derece pratik sebeplerden ötürü üstyapıya monte edilecek laiklikle alakalıydı. Fakat bu laiklik bir nevi Türk usulü laiklikti. Paul Dumont'un *"Kemalist İslam"* diye tanımladığı siyasetin dış kabuğuydu. Dumont'a göre, *"Kemalist laikliğin, Atatürk'ün esinlendiği söylenen batılı örneklerden fazla ortak noktası olmadığını vurgulamak yerinde olur. Batıda, özellikle de Fransa'da laiklik ilkesi devlet ve dinin birbirinden kesin biçimde ayrılmasını içerir. Kemalist sistemde ise böyle bir şey yoktur. Tam tersine, Türkiye Cumhuriyeti devleti, Diyanet İşleri Başkanlığını kurarak, ülkenin tüm din işlerini yönetme görevini de üstüne almıştı. Bütün türbeler, tekkeler, camiler başbakanlık bünyesindeki bu kuruluşa bağlandı; imam, müezzin, müftü ve diğer din görevlilerinin atanması din adamı yetiştiren tüm kurumların yönetimi bu kuruluşun sorumluluğuna verildi. Kısacası,* ***laik yöneticiler****, ülkedeki dinsel kurumların büyük bir bölümüne el koyarak,* ***halifenin yetkilerini de***

45 *Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyena Konferansı*, Tüstav Yayınları, İstanbul, 2004, s. 66–67

46 Bkz. Fethi Naci, *Atatürk'ün Temel Görüşleri* ve M. Leventoğlu, *Atatürk'ün Vasiyeti*'nden aktaran İdris Küçükömer, *Düzenin Yabancılaşması*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 99

aşan bir gücü kendilerinde toplamış oldular." [47]

Bir başka açıdan bu kendine has Kemalist İslam/Laikliği'ne neden olan son derece pratik sorunlar da göz önünde bulundurulmalıdır. 1912'de Balkan Savaşı ile başlayan, 1914–1918'de Birinci Dünya Savaşı'yla devam edip, 1919–1923 arası Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar süren uzun savaş yıllarında toplam nüfusun %20'si (çoğu erkek) yitip gitmişti. 1924'te Türkiye nüfusu 13 milyondu. Nüfusun önemli bir kesimini dul ve yetimler oluşturuyordu.[48] Bu şartlar altında, kapitalist üretim ilişkileri gereğince, toplumun yarıdan fazlasını oluşturan kadınların, ücretli köleler olarak seferber edilmeleri nasıl mümkün olacaktı? Pek tabii ki din burada bir ayak bağı oluşturmaktaydı. 1934'te kaleme aldığı *Ankara* adlı romanında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na göre *"Türk kadınları çarşaf ve peçelerini, işe gitmek, çalışmak için daha kolaylık olur diye çıkarıp atacaklardı."*[49] Karaosmanoğlu'nun sözleri, rejimin niyetini ele vermektedir. Kadınlar çarşaf ve peçelerini dine karşı oldukları, dini yanlış buldukları için değil; *"işe gitmek, çalışmak için kolaylık olsun"* diye çıkaracaklardı.

Şapka, kıyafet, alfabe gibi Kemalizm'in 'devrim' diye sunulan, kamusal alanda İslami görünümü bir adım geriye çekmeyi amaçlayan girişimlerinin, *"bugün sosyal bilimlerde kabul edilmiş çağdaşlaşma endeksleriyle pek ilgisi yoktu."*[50] Cumhuriyet rejimi dini inkâr edemezdi. Ona muhtaçtı. Mustafa Kemal'in 7 Şubat 1923'te, Balıkesir Paşa Camisi'nin minberinden yaptığı konuşma bunun en somut örneğidir.

> *"Millet! Allah birdir. Şanı büyüktür. Allah'ın selameti, iyiliği ve hayrı üzerinize olsun. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, Cenabı Hak tarafından insanlara hakikatleri tebliğe memur ve resul olmuştur. Kanunu esasisi, hepimizce malumdur ki, Kur'anı azimüşşandaki nususlur. İnsanlara feyz ruhu vermiş olan dinimiz, son dindir. Ekmel dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa hakikate tamamen uyuyor ve denk düşüyor. Eğer akla, mantığa ve hakikate uymamış olsaydı, bununla diğer tabii ilahi kanunlar arasında zıtlık olması icap ederdi. Çünkü bütün kâinatın kanunlarını yapan, Cenabı Hak'tır."* [51]

Şüphesiz bu sözlerin rejimin daha ilk kuruluş yıllarına tekabül ettiği;

---

47 Paul Dumont, "Türkiye'de İslam Yenilik Ögesi mi?", *Türkiye Sorunları, 1988 Yıllığı*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 165'in içinde. (abç)

48 Pamuk, age, s.176

49 Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndan aktaran Nilüfer Göle, İslamın Yeni Kamusal Yüzleri, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 25

50 Binnaz Toprak'tan aktaran İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 32, dipnot: 23

51 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.15, s. 117

sadece bir siyasi manevra olarak kabul görmesi gerektiği söylenebilir.[52] Siyasi manevra olsa dahi konuşmanın içeriği, dinin, egemen sınıflar tarafından sömürü ve baskı ilişkilerini güçlendirerek yaygınlaştırmak için kullanıldığını göstermektedir. Çarpıcı bir örnek olması bakımından burada Avakian'ın *Spartaküs* filminin bir sahnesine ilişkin gözlemini aktarmak istiyorum:

> *"Bu sahnede Roma'yı yöneten Senato'nun iki üyesi halkın nasıl kontrol altında tutulacağı ve dinin bu konudaki rolü hakkında konuşmaktadır. Romalı senatörlerden biri diğerine, 'Tanrılara gerçekten inanıyor musun?' diye sorar. Diğer senatör şöyle yanıtlar: 'Kendi başımayken hiçbirine inanmam; halkın önünde ise hepsine inanırım.'"* [53]

Rejimin kapitalist ilerleme için öngördüğü, eğitimden hukuka kadar bir dizi alanda uygulamak zorunda kaldığı laiklikle, sömürüsü için gerekli olan aileden 'peygamber ocağı' denen askeri kışlaya ve hatta günde beş vakit duyulan ezana kadar, din ve onun gerçek temsilcileri arasında ciddi bir çelişki ve çatışma vardı. Bu çelişki ve çatışma ne tasarlanmıştı ne de suniydi. Kapitalist üretim ilişkilerinin güdümünde din ve laikliğin yeniden tanımlanması ve üstyapının yeniden kalıba dökülmesinin beraberinde getirdiği bu çelişki ve çatışma bir gerçekti. Uzun yıllar cebirle bu çelişkinin ve çatışmanın üstesinden gelineceği sanıldı. Fakat nafile! Çünkü bir yanda *"tarihsel olarak geçmişte kalmış"* ve egemenliğini yitirmiş dini katmanlarla, öte yanda da yine *"tarihsel olarak geçmişte kalmış"* ama iktidar olmuş, tica-

---

52 Ancak böylesi bir itirazın kabul edilmesi mümkün değildir. Bu konuşmadan tam sekiz sene sonra, 1931'de, Cumhuriyet nesillerini yetiştirmek üzere, Eğitim Bakanlığı tarafından liselerde okutulmak üzere basılan ve büyük ölçüde Mustafa Kemal'in kaleminin izlerine rastlanan ve kimi Kemalist tarafından, dinsizliğin beyanı olarak tanıtılan metinler, Balıkesir konuşmasına yön veren bakış açısını yansıtmaktadır. Zira Muhammed hakkında şu satırları okuyoruz:

"Muhammed başlangıçta her halde şiddetli bir heyecana maruz oldu. Birtakım dini endişeler ve vicdani düşüncelerle samimi surette üzüldü. Muhammed namuskâr, samimi ve menfaat fikrinden uzak olarak ortaya atıldı. Onun gayesi ırktaşlarının ahlak ve dinini ıslah etmekti...."

"Muhammed'i harekete geçiren ilk etken samimi heyecanlar olmuştur. Muhammed daha sonra irticalen dini hitabede bulunan vaiz oldu. Vaizlikten nebiliğe, nebilikten de nihayet Allah'ın Resulü haline geçti."

"İçinde yaşadığı insanların manevi menfaati için büyük bir hakikat namına mücadeleye atılmış olan Muhammed, sonunda dini bir imparatorluğun mutlak reisi ve bütün dünyaya hâkim olmak iddiasını besleyen muharip bir dinin kurucusu sıfatıyla ömrünü bitirdi. Bu iki netice sadece Muhammed'in kendi manevi ve fikri kuvvetinin mahsulüydü."

"Muhammed'in yaydığı din, insanların kalbinde derin bir titreşim uyandırdı. O ölüp gittiği halde on üç asır sonra hâlâ İslamiyet'in kalpten titreşim meydana getirmekte olduğu his olunuyor." (*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Kaynak Yayınları, Cilt 24, 2008, s. 64–65)

53 Avakian, *Aklı Özgürleştirmek...*, age, s. 48

ret ve bürokrasi burjuvazisi arasındaki çelişki, birbirlerini beslemekte ve güçlendirmekteydi. Tabiri caizse –ileride de göreceğimiz gibi– bu miadını doldurmuş her iki taraf da, birbirlerinin aynadaki aksi cemaliydi.

Yeni Bir Resmi İdeolojiye Doğru

Tarih, 12 Haziran 2011, Ankara. Dokuz yıllık iktidarın ardından, Türkiye başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, 2011 seçimlerini %50 ile kazandıktan sonra, 12 Haziran akşamı, AKP merkezinin balkonundan yaptığı zafer konuşmasından: *"Bugün, küresel ölçekte, mazlumların, mağdurların umudu kazanmıştır. İnanın bugün İstanbul kadar Saraybosna kazanmıştır; İzmir kadar Beyrut kazanmıştır; Ankara kadar Şam kazanmıştır; Diyarbakır kadar Ramallah, Nablus, Cenin, Batı Şeria, Kudüs, Gazze kazanmıştır. Bugün Türkiye kadar Orta Doğu, Kafkasya, Balkanlar, Avrupa kazanmıştır. Bugün, demokrasi kadar, özgürlük kadar, barış, adalet, istikrar kazanmıştır."* Arap Baharı'nın, bölgeyi ve dünyayı etkilediği günlerde, tüm dünya televizyonları tarafından naklen aktarılan Erdoğan'ın bu konuşması, G 20 üyesi Türkiye'nin, 21. yüzyıl'ın 'Global Player'lerinden biri olma iddiasının yansımasıydı.

Hiç kuşku yok ki, bu noktaya dünya çapında emperyalist mali sermayenin, adına 'küreselleşme' denen baş döndürücü hızıyla gelinmişti. 20. yüzyılın başlarındaki dünya konjonktürü, Osmanlı İmparatorluğu sonrası, modern Türkiye'nin yapısal inşasına kapıyı aralamıştı. Yeni devletin, yeni resmi ideolojisi olan Kemalizm o süreçte inşa edilmişti. 80 küsur senede Türkiye, iç çelişkilerini ve komşularıyla yaşadığı ihtilafları, Batı'nın müttefiki olma avantajıyla devamlı erteleyebilmişti. 1923'ten beri 'Muasır medeniyete' ulaşmak, Türkiye hakim sınıflarının bir hayaliydi ve *"Mustafa Kemal ve arkadaşlarının başaramadıklarını, şimdi AKP başarmayı vaat ediyordu."*[54]

'Küreselleşme' dinamiğinin bir parçası olarak, son 30 yılda Türkiye büyük yapısal değişikliklerden geçti. Kapitalizmin ülke çapındaki yoğunlaşması beraberinde, devlet pastasından paylarını isteyen yeni kapitalistlerin üremesine neden oldu. 'Anadolu Kaplanları' diye adlandırılan yeni İslami kapitalistler, hem yapısal dönüşümün motor gücünü hem de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal tabanını oluşturdular. Sayıları azımsanmayacak oranda artan (29.000) bu yeni kapitalistlerin sahip olduğu şirketlerden 100 tanesi bugün, Türkiye'nin önde gelen en büyük 500 şirketi içinde sayılmaktadır.

Bugün, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasının göklere çıkartılması tamamen yukarıda izah etmeye çalıştığım nedenlerden ötürü, bir yanıyla Türk kapitalizminin yapısal değişikliğiyle alakalıdır. Öte yandan ise aynı

54 İshak Baran, *Dört Bir Yanda Yankılanan Bahar Fırtınası*, 13 Haziran 2013, www.avakianbob.wordpress.com

süre zarfında, Türkiye tarihinde eşine ender rastlanacak derecede, kırlardan şehirlere göç eden milyonlarca yoksula 'muhteşem bir yüzyıl' da vaat edilmek zorundadır. Hiç şüphesiz bu büyük değişiklikler ve altüst oluşlar, kültüre, düşünce yapısına ve ahlak değerlerine de yansımıştır. AKP, bir yandan yükselen 'modern kapitalizmin gelişmesi', diğer yandan da geleneksel değerlerin ve dini ideolojinin savunulması yönündeki dürtü ve çelişkilerin ifadesi olarak ortaya çıkmış ve iktidara yükselmiştir.

Fakat bugün rejimin Batı dünyası ile yaşadığı çelişkiler, emperyalist çıkarlara zarar vermeyen, ılımlı dozda bir İslam'la kapitalizmin gelişmesinin mümkün olamayacağını göstermektedir. İktidardaki siyasal İslam, her ne kadar bir IŞİD olmasa da kapitalist çelişkilerin yarattığı IŞİD ile onu kontrol edemeyen Batı'nın arasındaki keskin çatışmanın bir tezahürüdür. Zira *"paranın, dini imanı olmaz"* diyen zihniyetin aynı anda *"İslam'ın ılımlısı olmaz"* demesi bahsi geçen çelişkinin dışavurumudur.

Peki, her fırsatta Müslümanlığına ve Osmanlı mirasına vurgu yapan, Türkiye'nin hakim sınıflarının bu özgüveni ve pragmatizmi ile Said Nursî arasında ne gibi bir ilişki vardır? Başka bir ifadeyle, bugün temelleri atılan yeni resmi ideolojinin tarihsel arka planında Nursî'nin ne gibi bir etkisi olabilir? Oluşturulmakta olan yeni resmi ideolojinin mahiyeti anlaşılması için bunlar, üzerinde durulması gereken önemli sorulardır.

Said Nursî'de Mutabık Kalmak

Tarih, 1 Ocak 1852, Londra. *Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i* adlı eserini kaleme alan Karl Marx, kitabının daha ilk sayfalarında şöyle yazıyordu:

> *"...Bütün bir halk, birdenbire, ortadan kalkmış bir çağa aktarılmış buluyor kendisini ve bu geri düşüşe ilişkin hiçbir kuruntunun olanaklı olmaması için, uzun zamandan beri derin bilginlerin ve antikacıların alanına girmiş bulunan eski tarihler, eski takvimler, eski adlar ve eski fermanlar ve çoktan beri bozulup dağılmış gibi görünen eski hizmetkarlâr, yeniden ortaya çıkıyorlar."* [55]

Tarih, 3 Ekim 2010. İstanbul'da güneşli bir yaz günü şehrin Avrupa yakasında, boğazın kıyısındaki turistik semtte bulunan Sinan Erdem Spor Salonu'nun önü lebalep doludur. Ayrı ayrı, giriş kapılarının önünde uzayıp giden kuyruklarda, bir tarafta uzun pardösüleri ve türbanlarıyla kadınlar diğer tarafta ise kâh kravatlı, takım elbiseli; kâh cübbeli, sakallı İslami klişelere uygun erkekler, sabırsızlıkla içeri girmeyi beklemektedir. Birazdan aralarında çeşitli ülkelerden 350 teoloğun bulunduğu 5.000 kişiyle, Uluslararası Said Nursî Sempozyumu başlayacaktır.

Bütün salonun ayakta alkışladığı mesajında başbakan Recep Tayyip Erdoğan, adeta 162 sene sonra Karl Marx'ı tersinden teyit edercesine şöyle diyecektir:

55 Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i* , Sol Yayınları, İstanbul, 2007, s. 15–16

"Bediüzzaman Said Nursî salt bir din rehberi veya bir din alimi değildi. O, tüm bunların ötesinde gönülleri fetheden kuşatıcı bir kanaat önderiydi. Bu toprakların en müşkül, en buhranlı yıllarında çileli bir hayat yaşayan Said Nursî, ömrünü Kur'an'ın ışığında eserler üretmeye, iman hakikatlerini ders vererek milletimizin manevi değerlerini güçlendirmeye adadı. Bediüzzaman'ın maneviyat hareketi, ülkemizin birlik ve bütünlüğüne önemli katkılar yaptı. Said Nursî, tüm hayatı boyunca, maddeci Batı ile maneviyatı sarsılmış Doğu ikilemi arasında sıkışıp kalan, dağılmakta, parçalanmakta, ayrışmakta olan insanları fikirleriyle ve eserleriyle birleştirmek, özgün düşünce ve yorumlarıyla toplumdaki ahlaki değerleri yeniden inşa etmek için çalıştı."[56]

Tarih, 7 Ağustos 2011. Tayyip Erdoğan'dan 10 ay sonra Barış ve Demokrasi Partisi'nin İstanbul milletvekili Sırrı Süreyya Önder de *Zaman* gazetesine verdiği mülakatta, Said Nursî ve onun eserlerinden oluşan *Risale-i Nur Külliyatı*'na dair şunları söylemekteydi:

"Kitaplığımın en üstünde durur külliyatım. Ben defalarca farklı gözlerle bakmaya çalıştım Risale-i Nur'lara. Bediüzzaman'ı hayatımın çok önemli bir yerine koydum. Hayatının bütün dönemlerinde zulme uğramış bir insan. Bediüzzaman'ı sadece Kürt kimliğiyle okuyanlar hataya düşerler. O, Kürt milliyetçiliği yapmamıştır. Nurların en önemli yanı imanın ihyasıdır... Bugün çözüm için Bediüzzaman, bir aydın, bir öncü olarak kabul edilebilir. Çok geç değil." [57]

Erdoğan ve Önder'in yukarıdaki sözleri, sadece eski resmi ideolojinin sona erdiğini haberdar etmekle kalmayıp aynı zamanda, din ağırlıklı yeni resmi ideolojinin, Said Nursî'siz de düşünülemeyeceğinin ipuçlarını vermektedir. Hatta İslamcı bir akademisyenin sözleriyle söyleyecek olursak, *"Nurculuk devletleşmektedir."*[58]

O halde şimdi karşımıza iki yeni soru çıkmaktadır. Birincisi, Erdoğan'dan Önder'e kadar üzerinde mutabık kalınan Said Nursî kimdir? İkincisi, Kemalistinden İslamcısına, Liberalinden Kürt milliyetçisine uzanan geniş bir yelpazede Said Nursî hakkında kimler ne demiştir? Öyle sanıyorum ki, son sorunun irdelenmesi, Said Nursî üzerinde bugün neden ve niçin mutabık kalındığını ve onun kim olduğunu görebilmemiz için bize bir hayli ipucu vermiş olacaktır.

- ***Kemalistler***

23 Mart 1960'ta ölen Said Nursî hakkında Kemalist yazarlar tarafından kaleme alınmış eserler oldukça azdır. Az sayıdaki bu eserlerin tümünün 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında, daha doğrusu 1964'te –yani Said Nursî'nin

56 www.sempozyum2010.com

57 *Zaman*, 7 Ağustos 2011

58 Mücahit Bilici, *Taraf*, 9 Nisan 2014

ölümünden dört sene sonra– kaleme alınmış olmaları dikkat çekicidir. Bu durumun muhtemelen, bir taraftan Nurcu hareketin darbe sonrası yeniden palazlanmasıyla, diğer bir taraftan da ufukta gözüken 1965 seçimlerine doğru Nurcu hareketin, iktidara gelecek olan Adalet Partisi etrafında kümelenmesiyle bir bağının olduğudur. Velhasıl her hâlükârda bahsettiğim anti–Said Nursî kampanyasının başlangıcı 1960 darbesine dayanmaktadır.

Daha ilk günden *"NATO'ya bağlılığını"* ilan eden darbeyle birlikte Kemalizm ikinci baharını yaşamaktaydı. Türkiye'nin NATO üyeliğinin altına imza atan Demokrat Parti'ye, onunla bir müddet kol kola yürümüş, Türkiye'nin NATO'ya girmesine cevaz vermiş Said Nursî'ye[59] (ve Nurculuğa) karşı Kemalistler tarafından siyasi ve ideolojik cepheden bir saldırı başlatılmıştı. Bu, dünya ölçeğinde aynı tarafta saf tutmuş olanların, kendi aralarındaki iktidar mücadelesiydi ve şüphesiz bu mücadele üstyapının önemli bir kurumu olan dini de kapsayacaktı. Haliyle Kemalist yazarların Said Nursî'yle aralarına çekmeye çalıştıkları ayrışım çizgisinin en tepesinde din gelmekteydi. Yazarlar kendilerinin ve Kemalizm'in din düşmanı olmadığını; hatta gerçek İslam'ı kendilerinin savunduklarını iddia ediyor; Said Nursî'yi *"Rus âmaline hizmet"* etmekle suçluyorlardı. Çekmeye çalıştıkları ayrışım çizgisinin diğer bir ögesini de milli kimlik oluşturmaktaydı. Kalemleri hakim ulus şovenizminin bütün izlerini taşıyan yazarlar, Said Nursî'yi resmi ideolojinin yok saydığı Kürt ulusuna mensup olmaktan ötürü aşağılamaktaydılar. Nursî'nin kırsal kökenli ve modern bir eğitim görmemiş olması ise onun 'cahilliğinin' adeta bir başka ispatıydı. Oysa resmi ideolojiye göre *"köylü, milletin efendisi"*ydi. Velhasıl Kemalist yazarların kullandıkları dil, bir hayli Nazi Almanyası'nın ideologlarının benimsedikleri Sosyal–Darwinist dili hatırlatmaktaydı. İşin ilginç tarafı ise altında farklı imzaların bulunduğu eserlerin sanki aynı mutfakta üretilmiş olduklarıydı. İşte örnekleri:

1964'te, Said Nursî ve Nurculuğa karşı ilk yazılı tavır, Demokrat Parti iktidarında, *Risale-i Nur Külliyatı*'na çeşitli dönemlerde olumlu raporlar veren Diyanet İşleri Başkanlığınca yayınlanmıştı. İslamcı yazar Eşref Edip'in, Diyanet Başkanı Hasan Hüsnü Erdem'e dayanarak aktardıklarına bakılırsa, *Nurculuk Hakkında* başlığını taşıyan 24 sayfalık broşürün yazarı, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, emekli General Sadettin Evrin'di. Başkan Erdem, broşürün yayınlanmasına karşı geldiği için 'istifa' etmek zorunda kalmıştı.

Broşürün daha hemen giriş bölümünde dikkat çeken husus, kurumun, *"önüne koyduğu vazifenin Misyonerlik,* ***Komünizm****, Batınilik, Biberilik*

59 Bu meseleye Said Nursî Biyografisi içerisinde detaylı olarak değinilecektir. Fakat gene de bir önbilgi babında bkz. Safâ Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1976, s. 420; Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî, Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. 3, İttihad, İstanbul 1998, s. 1920–23

gibi konularda Müslümanları uyarmak" olduğudur. Bu girizgahın hemen ardından şöyle denmektedir: "*Bu risalemizde ise bu günlerde Müslümanların zihinlerini fazlasıyla işgal eden Nurculuk adı altındaki cereyan dini bakımdan incelenerek müminlerin bu bapta tenvirine çalışmaktır.*"[60] Nurcuların saldırıları karşısında "*Yurdumuzun, salibin istilasından kurtulmasına vesile olan büyük Atatürk*"ü savunan broşürde, *Nur Risaleleri*, "***Kürtçülüğü körüklemekle***" suçlanmakta ve "*Nurculuk dini meselelerde işi çığırından çıkaran bir istismara ilaveten* ***milli*** *ve içtimai konularda da birlik fikrini baltalayan bir zihniyeti temsil etmiştir*" denilmektedir.[61]

Tümgeneral Faruk Güventürk'ün Mart 1964'te kaleme aldığı *Din Işığı Altında Nurculuğun İçyüzü* adlı kitabında ise ilkin, "*Türk Milletinin beş bin yıllık*" (rakamla 5.000) tarihinden bahsedilmekte ve onun özellikleri sayılmaktadır.[62] Ardından Güventürk birden –kitabının konusu olan Nurculardan değil– komünistlerden bahsetmeye başlar ve onların bu özellikleri taşımadıklarını belirtir ve komünistleri şöyle tanımlar: "*Türkiye'de ara sıra yakalanan ve mahkum olan komünistler ise, asla Türk değillerdir. Ve birkaç erkeğin müşterek malı olan anaların çocuklarıdır ki, bunlar ne bir mana ifade ederler, ne de değer taşırlar... Lakin kanları bozuk babaları belli olmayan bu mahluklar Türk Milletine, Ruslardan aldıkları paralar karşılığı şu fenalığı yapabilirler ve yapmağa çalışmaktadırlar: ...Din cephesinden girerek, cahil imam ve hocalara sureti haktan görünüp ve asla Komünist olduğunu belli etmeksizin dini telkinlerde bulunup hurafeler aşılamak ve safsatalar yaymak...*" [63] Yazar buradan hareketle, komünistlerin Türkiye ve Türkler üzerindeki 'emellerini' Said Nursî ile zoraki bir biçimde ilişkilendirmeye çalışır: "*...İslam dininde evvela Çinlilerin şimdi de komünistlerin Türkleri yok etmek ve güzel Türk yurdunu rahatlıkla işgal edebilmek için uydurdukları meskenet safsataları asla yoktur. Bir takım hokkabaz, düzenbaz ve geri fikirli milletin cehaletinden faydalanarak memleketi parçalamak,* ***milli birliği*** *bozmak ve yani Rus âmaline hizmet etmek sevdalısı kötü ruhlu şeyhler (****Saidi Kürdi****) gibi, dervişler, babalar, çelebiler* ***bu güzel dini*** *karıştırıp saf halkın inanışlarını istismar edip ahlakını bozmak ve emellerine ulaşmak istemektedirler.*" [64] Oysa yazara göre ***"Atatürk'ün yaptığı, dini bu cehalet ve karanlık mezbeleliklerden ve mezbeleliklerin baykuşlarından kurtararak hakiki ilim ve medeniyet çehresine kavuşturmak olmuştur****... Said Kürdi gibi şeyhlerin, hocaların ona saldırmaları karanlık ruhlarının ve beyinsizliklerinin meydana çıkarılmış olmasındandır. Bütün tari-*

60 Kara, age, s. 153–154. (abç)

61 Kara, age, s. 159.160. (abç)

62 Tümgeneral Faruk Güventürk, *Din Işığı Altında Nurculuğun İçyüzü*, Okat Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 9–10

63 Güventürk, age, s. 10–11

64 Güventürk, age, s. 15. (abç)

katlar İslam dininde yoktur. Atatürk'ün işaret ettiği tek bir tarikat vardır. İlim ve medeniyet tarikatı" aksi taktirde generale (pardon Tümgeneral'e) göre *"bunun dışı esaret, zillet ve komünistte mahkumiyet ve dolayısıyla da, kapkara bir dinsizlik ve imansızlık olur."* [65]

Tümgeneral Faruk Güventürk, kitabının sonlarına doğru Türkiye'de faşizmin önde gelen ideologlarından biri olan Nihal Atsız'ın, Said Nursî hakkında yaptığı bir yoruma da genişçe yer vermektedir.

7 Mart 1964'te, Atsız, yayınladığı Ötüken adlı dergide *"Nurculuk nedir?"* ve *"Gazetelerde ikide bir görülen Nurcular, Nur risalesi talebeleri kimdir?"* diye sormakta ve ardından ilk önce Nurcu kitlelerin sosyal dokusuna dikkat çekmekte ve Said Nursî'yi ulusal kimliği üzerinden teşhir etmektedir. *"Aralarında avamdan aydına kadar; mühendis, avukat ve doktora kadar her türlü adamın bulunduğu Nurculuk, 'Said Nursî' adında cahil bir Kürdün peşine takılmış gafil bir sürü, Nur risalesi talebeleri de Said-i Nursî'nin o çetrefil ve cahil Kürt Türkçesiyle yazdığı risaleleri, atom fiziği ve Einstein nazariyesi okur gibi toplanıp okuyan bir yığın zavallıdır"* diye cevaplamaktadır.[66] Atsız'ı hayrete düşüren Said Nursî'den ziyade *"bu cahil Kürdün"* peşine takılan *"on binlerce, belki yüzbinlerce gafil Türk"*tür. Atsız tıpkı Güventürk gibi, İslam dinine Türklük üzerinden sarılarak, *"bu gafil Türklere hitap etmek istiyorum"* der. *"Siz, Türk ve Müslüman mısınız?* ***Türk iseniz, hangi sebeple cahil bir Kürt'ün ardından gidiyor, onun telkinleriyle kendi ırkınızı, kendi dilinizi hor görüyorsunuz?*** *Aranızda 'Türkçe de dil mi?' diyen ahmaklar, resmi dilin Arapça olmasını isteyen hainler var.* ***Siz ne biçim bir Müslümansınız ki, cahil bir Kürt'ün telkini*** *ile evlenmeyi lanetliyor, dinsiz çocuklar yetişir de günaha gireriz diye bekar kalmaya azmediyorsunuz? Putperest olduğunuzun farkında değil misiniz? Bir cahil Kürt'ün sakalını, tırnaklarını, abdest aldığı suyu kutsal emanetler gibi saklamak hangi Müslümanlığın hangi insanlığın, hangi temizlik kaidesinin, hangi şuurun işidir? Uyanın! Radyoyu melekle açıklamaya kalkan bir budalanın müridi olarak eşe dosta düşmana karşı gülünç olmayın.* ***Müslümanlık, temeli atılmış, büyük bilginlerini yetiştirmiş tedvin olunmuş bir dindir.*** *Onun yeni baştan açıklanması için* ***Kürt Said gibi maskaralara*** *ihtiyacı yoktur."* [67]

1964'te yayınlanan bir diğer eser de *Cumhuriyet* gazetesi muhabirlerinden Yılmaz Çetiner'e aittir. Çetiner, daha evvel (1963) gazetede yayınlanan yazı dizisini, sonra İnanç Sömürücüleri, Nurcular Arasında Bir Ay başlığı altında bir kitapçıkta toplamıştı. Vaktiyle 1953 senesinde *Vatan* gazetesinde çalışırken, Emirdağ'da, Said Nursî'yle tebdili kıyafet, Nur-

65 Güventürk, age, s. 20. (abç)

66 Ötüken'den aktaran Güventürk, age, s. 143

67 Ötüken'den aktaran Güventürk, age, s. 148. (abç)

cu kılığında görüşen Çetiner, gene aynı yöntemlerle şimdi de *Cumhuriyet* için Anadolu'da yollara düşmüş, gittiği kasaba ve şehirlerde Nurcuların içlerine girmiş, hatta Reyhanlı'da Nurcu diye gözaltına alınmıştı. Yukarıda Diyanet, Güventürk ve Atsız'dan vermeye çalıştığım örneklere kıyasla daha da patetik bir dile sahip olan yazar, eserinde ilkin Nurcuları komünistlere benzeterek bir algı oluşturmaktaydı: *"Aradan günler geçtikçe yeni yeni ahbaplar, Nurcu, gerici dostlar ediniyordum. Ve görüyordum ki bunlar ikişer ikişer, üçer üçer çalışıyor, sonra bu hücreler* ***tıpkı komünistler gibi****, birleşik faaliyet gösteriyorlardı..."* [68] Çetiner, Nurcuların sosyal tabanını *"su katılmamış köylüler"* ve *"geri akımlara kapılmış saf insanlar"* olarak tarif ediyordu. Çetiner'e göre Nurculuk, *"Kız kaçırmasıyla, sevişmesiyle, eğlenmesi, oyunuyla onlar da şehirlinin başka türlüsü bir sosyal hayat yaşıyorlardı... Hiçbir işte aradığını bulamamışların dört elle sarıldıkları bir akımdı Nurculuk."* [69]

Nurcu saflardaki şehirli ve iyi eğitim görmüş, meslek sahipleri Atsız gibi yazarın da dikkatini çekmişti. Ama Çetiner, Atsız'dan bir adım daha ileri giderek şu tespiti yapıyordu:

> *"Ancak bunların yanında açıkgöz geçinen bir takım aydın taslakları da vardı ki, onların durumu insana herkesten, her şeyden çok acı veriyordu... Afyon'da bir* ***doktor****, bir* ***eczacı*** *ve bir de* ***diş hekimi****nden bahsediliyordu ki; bunlar Nurcu idiler. Ama niçin? Risale-i Nur kitaplarında büyük bir* ***cevher mi bulmuşlardı*** *da onun tesirine kaptırmışlardı kendilerini?* ***Yoksa hiç farkına varmadığımız, müspet ilimlerle mi mücehhezdi, Said Nursî adındaki Kürt milliyetçisi****? Ne o, ne de ötekisi! Yaptığımız araştırma sonunda şunu gördük ki, senelerce müspet ilimleri okumuş ve nihayet üniversiteden diploma almış bu kişiler gençliklerinde ticari bakımdan Nurculuğa sımsıkı sarılmışlardı!... Eski bir Maarif Müfettişi, Avukat, emekli bir subay da Nurcuların kadroları arasındaydı... Ama bütün Türkiye'deki Nurcuların kadrosu tetkik edilse yüksek tahsilli ve kendini bu manasız; ileriye değil, geriye götüren yolda yürüyen 100 kişi bulunamazdı..."* [70]

Rejimin resmi ideolojisi doğrultusunda yukarıda örneklerini verdiğim Kemalist yazarların, Said Nursî ve Nurculara karşı yürüttükleri kampanyanın en büyük çıkmazını, din savunusu oluşturmaktaydı. Vaktiyle rejimin kurucusu Mustafa Kemal'in karşı karşıya kaldığı açmaz, yıllar sonra Kemalist yazarları da bir gölge gibi takip etmekteydi. Sömürü ve baskının kaynağı olan kapitalist üretim ilişkilerinin, dinsiz hüküm sürmesi mümkün değildi. Kaldı ki kapitalist üretim ilişkilerinin varlığından İslamcılar

68 Yılmaz Çetiner, İnanç Sömürücüleri, Nurcular Arasında Bir Ay, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964, s. 43. (abç)

69 Çetiner, age, s. 63

70 Çetiner, age, s. 63–64

da gocunmuyorlardı. Onlar sadece Batının üstyapı değerlerinin devralınmasına karşıydılar. O nedenle din üzerinden yürütülecek bir münakaşanın sonuçları belliydi. Ya din savunulacak ve onun gerekleri devlet katında ve toplumsal ilişkilerin tümünde yerine getirilecekti ya da ürkek bir din savunusu İslamcı kesimi daha da güçlendirecekti. 1789'da Fransız burjuvazisinin ilericiliği çoktan mazide kalmıştı. 20. yüzyılın başlarında, dünyada emperyalizmin siyasi ve iktisadi varlığı karşısında, Fransız burjuvazisinin kötü bir taklidinin iktidara gelmesi neticesinde oluşan fay hattı 60'lar Türkiyesi'nde toprağın altından misliyle hortlamış vaziyetteydi. Sanki Kemalist yazarlar da tehlikenin farkındaydılar. Din savunusu argümanlarının doğal olarak yetersizliği onların, münakaşayı başka bir noktanın üzerinde yoğunlaştırmalarını zorunlu kılmıştır: Said Nursî'nin Kürt ulusuna mensubiyeti.

Her ne kadar hakim ulus şovenizminin kusularak, Nurculları, Kürtlük münakaşası üzerinden sıkıştırmanın kolaylıkları olsa da bu münakaşanın daha da derinden yapıldığı taktirde Kemalist yazarları zorda bırakacak üç zayıf noktasının bulunduğu belirtilmelidir. Birinci nokta genel olarak siyasal İslamcıların, İslam'a dayanarak ulus kavramını reddetmeleridir. İslamcılık zaten ulusların varlığını reddettiği için, Türk–Kürt argümanıyla yürütülecek bu münakaşaların Nurcular nezdinde de hiçbir etkisinin olmadığı daha sonraki yıllarda da görülmüştür.

Kürtçülük argümanının ikinci ve üçüncü zayıf noktaları ise, Said Nursî'nin Türkiye'nin tarihiyle bağlantılı olan hayat hikayesiyle alakalıdır. İleride detaylarıyla ve belgeleriyle birlikte ele alacağım bu iki hususa ilişkin ise şimdilik sadece bir ön bilgi mahiyetinde kısaca değinmekle yetineceğim. Türk ticaret burjuvazisinin Ermeni burjuvazisine ait mal varlıklarını gasp ederek Birinci Dünya Savaşı'ndan palazlanarak çıkmasında, 1915 Ermeni Soykırımı'nın önemli bir payının olduğu Kemalist yazarlar tarafından da bilinmektedir. Said Nursî, 1914–1916'da Van ve Bitlis cephelerinde –kendisi her ne kadar aksini iddia etse de– Ermeni soykırımına bizzat katılmıştı. Fakat sadece Said Nursî değil, Kürdistan'ın önde gelen hemen hemen bütün dini ve feodal otoriteleri bu soykırımda fiilen yer almış ve yoksul Kürt köylülerini de bu boğazlaşmaya seferber etmişlerdi. Üçüncü nokta ise Said Nursî'nin, başta Şeyh Said ayaklanması (1925) olmak üzere bütün Kürt ayaklanmalarında "*Türk'e kılıç çekilmez*" diye karşı gelip tenkitte bulunmuş olmasıydı. Özellikle bu son iki nokta, Said Nursî ile rejim arasında zımni bir ortaklığı oluşturmaktaydı ve münakaşa derinleştirildiği takdirde kendi geçmişi açısından hem Said Nursî'yi, hem de resmi tarihin gediklerini göstermesi bakımından da Kemalist yazarları epey zorlayacak nitelikteydi. Tabii bu konunun bir diğer boyutu da Kürt milliyetçisi tarih yazımının çıkmazıyla alakalıdır ki, bu bölümde birazdan üzerinde durulacaktır.

Kemalist yazarların Said Nursî ve Nurculara karşı yürüttükleri kam-

panyada ağız birliği etmişçesine dikkat çeken, diğer bir husus da komünizm temasıdır. Tabii ki soğuk savaş yıllarına has anti-komünist bir dilin bu eserlere sinmiş olması bir boyutuyla 'normal' görülebilir. Fakat burada normal olmayan şey, Said Nursî ile komünizm arasında kurulmaya çalışılan zoraki ilişki ve/veya benzerliktir. O halde Kemalist yazarlar neden komünizm temasında ısrar etmişlerdir? Bunun başlıca nedeni, komünizm hakkında Türkiye toplumunda rejim ve üstyapı tarafından yaratılan olumsuz algıdır. Gerek rejim gerek Said Nursî, bu algıdan hem beslenmişler hem de karşılıklı olarak birbirlerini 'komünist' olmakla suçlamışlardır. Oysa tıpkı rejim ve Kemalist yazarlar gibi, Said Nursî'nin de en tayin edici özelliklerinin başında onun, hayatı boyunca komünizme –ve ateizme– karşı son derece kararlı savaşmış olması gelmektedir. Komünistlere karşı ağzını bozmakta Said Nursî'nin Tümgeneral Güventürk'ten hiç de geri kalır yanı yoktur. Türkiye'nin NATO'ya girmesinden Kore Savaşı'na asker yollanmasına; Vatikan'a *"Komünizm ve ateizme karşı müşterek mücadele edilmesi"* önerisinden, üniversiteli Nurcu gençlerin anti-komünist gösteriler örgütlemelerine; hatta bizzat Said Nursî'nin eserlerinde, komünistlere yaptığı ağır ithamlara kadar bir dizi örnek aslında Kemalist yazarlarla Said Nursî'yi aynı müşterekte bir araya getirmektedir.

O yıllarda Said Nursî'yi de kapsayan genel bir İslamcılık ve 'gerici akımlar' eleştirisi yapan akademisyenler de olmuştur. Burada Kemalist zaviyeden hareketle yazılan ama dolaylı olarak Kemalist iktidara da eleştirel bakan iki akademik çalışmadan söz edilmelidir. Bunlardan birincisi 1962'de Tarık Zafer Tunaya tarafından kaleme alınan İslamcılık Akımı adlı çalışmadır. Tunaya'nın eserine rengini veren 27 Mayıs'ın yeniden canlandırdığı 'sol' Kemalizm'dir. Yazar, *"Devrimci hareketlerin gayesi, yaratıcı bir ilim zihniyetine dayanarak modern bir toplum, demokratik bir devletin kuruluşu olmuştur. Türk devrimi bu amacına erişmek için, cehaletle, hurafelerle ve bu yoldan da reaksiyoner (gerici-mürteci) çevrelerle ve bilhassa İlmiye sınıfı ile çarpışmak zorunda kalmıştır. Türk Devrimi'nin karşısında görülen bu engeller garip bir Batı ve Batılılaşma düşmanlığına veya anlayışına sahiptirler"* diyerek gayet güçlü bir biçimde resmi tarihe ve onun ideolojisine bir yandan sahip çıkmaktadır.[71] Öte yandan ise yazar, ***"Aslında laiklik prensibi, Türkiye'de hiçbir zaman din ile devletin mutlak ayrılığı olmamıştır**. Din, devletin kamu hizmeti olarak benimsediği bir konudur. Siyasal iktidar, tarihi tecrübelerin ışığı altında, dini suistimalden korumak ve dini çevrelerin siyasal ve sosyal vesayetini önlemek gayesiyle, din işlerini kontrol altında tutmuştur. Fakat bilhassa 1945'ten sonra, seçmen çoğunluğunun oylarını toplamak ve muhafazakâr temayüle sahip kitleleri kazanmak amacı ile din işlerine karşı aldığı **kesin ve devrimci tutum** bırakılmıştır. CHP'nin kapısını açtığı taviz politikası

71 Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 151

1945'ten, çok partili rejime geçildiği tarihten itibaren başlamıştır" diyerek laikliğin neden akamete uğradığını gayet çelişkili bir biçimde açıklamaya çalışmaktadır.[72] Zira bu nasıl bir *"kesin ve devrimci tutum"*dur ki, hem *"laiklik prensibi hiçbir zaman din ile devletin mutlak ayrılığı olmamış"* olsun hem de bütün 'günahlar' 1945 sonrası açılan taviz kapısının hanesine yazılsın? Aslında bu, Tunaya dahil bütün o dönemin Kemalist aydınlarının içinden çıkamadıkları ciddi bir çelişkidir.

Tunaya bu eserinde İslamcılık akımının öngördüğü kurumları kuracak bir fikir ve inanç sistemine sahip olma iddiasını taşıdığını; bunu gerçekleştirmek için sosyal bir hareketi davet ettiğini; dolayısıyla da ideolojik olduğunu belirtmekle birlikte, bu ideolojinin dayandığı üstyapı kurumunu –yani din kurumunu– katiyen münakaşa konusu etmemektedir. İkinci Meşrutiyet'ten yazıldığı güne kadar İslamcılık akımlarını ve tarihi olayları oldukça kronolojik bir şekilde irdeleyen eserin, bir diğer önemli eksikliği ise dinin ve ona dayanan İslamcılık akımlarının bütün bir toplum üzerindeki etkilerinin neden ve nereden kaynaklandığı üzerinde durmamış olmasıdır.

Hal böyle olunca maalesef yazarın, Said Nursî'ye ilişkin yaptığı tespitler de son derece yüzeysel kalmıştır. Tunaya ilkin, Said Nursî'nin, 31 Mart 1909'daki anti-Jön Türk ayaklanmasına katılmasından Kürtlüğüne ve onun okuma yazma bilmediğine –ki bu doğru değildir– vurgu yaparak bir algı oluşturmaktadır.[73] Kürtlük boyutuna ve ne denli Kürtçü olup olmadığına yukarıda değindiğim Nursî, doğrudur, Latin harflerini bilmiyordu ve vaktiyle de Osmanlı Rüştiyesi'nden mezun değildi. Ama ileride de göreceğimiz gibi Arapça ve Osmanlıcayı okuyor ve yazıyordu. O nedenle Tunaya'nın bu iki argümanı zayıf olmanın ötesinde okuyucuya Said Nursî hakkında objektif bir resim sunmaktan uzaktır. Öte yandan yazarın Nursî algısına 31 Mart'la başlaması –resmi tarih açısından anlaşılır olmakla birlikte– son derece sorunludur. Evet, Said Nursî tamamen Osmanlı hakim sınıfları arasındaki bir çelişkinin şiddetli yansıması olan 31 Mart olaylarının –kendisinin iddia ettiği gibi yatıştırıcısı değil– ideologlarından biridir. Ama aynı Said Nursî, 31 Mart'ta savunduğu dünya görüşüyle, bir sene önce 1908 Jön Türk darbesine de destek verenlerin içinde yer almıştır. Ve keza aynı Said Nursî, 31 Mart sonrası kurulan Divan-ı Harp'den beraat etmiş; ardından İttihat ve Terakki hükümeti tarafından Kürdistan'a ve Şam'a gönderilmiştir. Yazarın bunlara değinmemiş olması ilginçtir. Tunaya, Nurcuların doktrininin ana hatlarını ortaya çıkarma işine İstiklal Savaşı'ndan başlar: Said Nursî'ye göre *"İstiklal Savaşı, yeni milli, Batı medeniyetlerine dayanan bir Türkiye'nin kurulması için girişilmiş bir hareket*

72 Tunaya, age, s. 162. (abç)

73 Tunaya, age, s. 205

değildi. İstiklal Savaşı'nın gayesi Saltanat ve Hilafet'i, başka bir deyimle Müslümanlığı kurtarmak, 'gavurları atmak'tı. Oysa Mustafa Kemal ve arkadaşları bunu yapmamışlardır. Saltanat ve Hilafeti, daha doğrusu teokrasiyi reddeden bir yapı vücuda getirmişlerdir. Bu, Türkiye Cumhuriyeti'dir." [74] Maalesef Tunaya'nın burada bize sunduğu resim de eksiktir. Halbuki sonu farklı bitecek bu resimin bir hikayesi vardı. Tunaya'nın çizdiği resme bakıldığı takdirde. Samsun'a çıktığı günlerde Mustafa Kemal'in *Nutuk*'a yansıyan şu sözleri nereye oturtulacaktır? *"Kurtuluş yolu ararken iki şey söz konusu olmayacaktı. İlkin, İtilaf Devletlerine karşı düşmanlık durumuna girilmeyecekti, sonra da Padişah ve Halife'ye canla başla bağlı kalmak temel koşul olacaktı."*[75] Said Nursî gibi nice siyasal İslamcıyı, Ankara hükümetinin saflarına katan Mustafa Kemal'in bu ve bunun gibi beyanları olmuştu. Mustafa Kemal'in temsil ettiği konformist güçler tabii ki bu beyanlarını, savaşın seyri içerisinde gözden geçireceklerdi. Beyanlarının *"İtilaf devletlerine karşı düşmanlık durumuna girilmeyecek" denen* birinci bölümüne, sadece başlangıçta değil, ondan sonra da sadık kaldılar. Ama ne zaman ki, İtilaf devletlerinin nezdinde Sultan'ın ve Halifelik kurumunun itibarı yerle bir olmuş ve gözden düşmüştü, işte o zaman beyanlarının Sultan ve Halifelikle ilgili olan kısmına sadık kalmalarının bir anlamı olmadığını gördüler. Geriye sadece, eski Osmanlı paşalarının Sultan'a ve Hilafet makamına merhamet darbesini vurmaları kalmıştı. Kaldı ki, daha bir süre kadar da (1928) Anayasa'da *"devletin dini, din-i İslam'dır"* diye geçecekti.

Öte yandan Tunaya, Said Nursî ve Nurcuların mevcut yönetimi *"askeri istibdat ve sapıklık"* olarak tanımladıklarını, laikliğe karşı şeriat yanlısı olduklarını ve tüm toplumu Kuran hükümleri doğrultusunda dizayn etmeyi amaçladıklarını saptamaktadır. Fakat o da ne? Aynı yazar kitabının sonlarında *"İslam gibi devrimci ve yüksek bir din"* den bahsetmekte, o dini *"Ortaçağ kafası ile yorumlayanlara karşı"*, *"aydın kafalı din adamlarının yetişmesine imkan"* verilmesini önermektedir. Okuyalım: *"Yapılması gereken iş basittir: İslam gibi devrimci ve yüksek bir dini, hala Ortaçağ kafası ile yorumlayarak, devrimi yıkmak yoluna sapan kişiler ve çevreler yerine, kamuoyunun oluşturulmasında faal olarak katılacak, aydın kafalı, çağın meselelerini anlar din adamları yetişmesine imkan vermektir"*. Çünkü Tunaya'ya göre, *"Bağımsız ve milli bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti cehaletle, gerilikle, hurafecilikle savaşarak kurulmuştur. İstiklal Savaşı'nın bir anlamı da budur. Savaş bitmemiştir."*[76] Yazarın *"savaş"* sözcüğü Prusyalı General Carl von Clausewitz'in meşhur, *"savaş, siyasetin başka araçlarla devamıdır"* sözünü hatırlatmaktadır. Peki, o halde savaşan tarafların siyaseti ve o siyasetin temsil ettiği dünya görüşü

74 Tunaya, age, s. 206

75 Atatürk, *Nutuk*, c.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1961, s.11

76 Tunaya, age, s. 261–262

nedir? Aynı üstyapıya ve aynı üretim ilişkilerine, aynı baskı ve sömürüye dayananların, birbirlerine karşı Laiklik ve Şeriat diye mevzilendikleri bir ortamda bu savaş kimlerin savaşıdır? Tunaya'nın eserinde bu soruların cevabı bulunmamaktadır.

O yıllarda kaleme alınan ve üzerinde durulması gerektiğini düşündüğüm ikinci akademik çalışma ise Doçent Doktor Çetin Özek'in 1968'de yayınlanan *"100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar"* adlı eseridir. Yazar, o yılların yaygın modası içerisinde Kemalizm ile Marksizm'i barıştırma çabasını taşımakta ya da bir başka ifadeyle, ikiyi bir etmeye çalışmaktadır. Yazarın hareket noktası Marksizm'le Kemalizm'i barıştırmak olunca, yazar işe ilkin Türk Devrimi'nin başarılarını ve eksikliklerini anlatmakla başlar. Yazara göre *"Türk Devrimi, anti-emperyalist ve anti-kapitalist amaçların etkisi altında varılacak noktaları saptamış, bu amaçlara varacak sistem ve ideolojiyi ise kurmamıştır."* [77] Yazar, Türk Devrimi'nin anti-emperyalist ve anti-kapitalist olduğundan şimdilik emindir ama bu öylesine bir devrimdir ki adeta 'kervan yolda düzülür' misali bu amaçlara erişecek bir sistem ve ideolojiyi ise kurmamıştır. Fakat nasıl oluyorsa, bu ideolojiden mahrum da kalsa, *"batı uygarlığını gerçekleştirmekle, batının sömürüsüne karşı çıkılabileceğini kavramıştır."* [78] Ancak yazara göre *"bu kavrayış teorik planda kalmış, uygulamada batılılaşma Osmanlı taklitçiliğinin bir uzantısı olarak gerçekleşmiştir."* [79] Özek'e göre tüm bunların nedeni, *"Türk Devrimi'nin kendine özgü bir sistemi olmadığı gibi, mevcut ideolojik sistemleri de tüm olarak benimsememesinden"* kaynaklanmaktadır. [80] Bu, komik olmanın ötesinde birbirinden vahim tespitlerin nedeni yazarın, objektif gerçeği kendisine göre büküp 'politik gerçek' yaratma çabasında aranmalıdır. Çetin Özek'in bu çabası, objektif gerçeğin anlatılmasını zorunlu kılmaktadır.

Birincisi, Kemalist hareket anti-emperyalist/anti-kapitalist değildi. 17 Kasım 1918 tarihinde, Mustafa Kemal'in *Mimber* gazetesinde yayımlanan mülakatını hatırlayalım. Aynen şöyle diyor Mustafa Kemal: *"İngilizlerin Osmanlı milletinin hürriyetine ve devletimizin istiklaline riayette gösterdikleri hürmet ve insanlık karşısında yalnız benim değil bütün Osmanlı milletinin İngilizlerden daha iyiliksever bir dost olamayacağı kanaatiyle duygulanmaları pek tabiidir."* [81] Bu alıntı bize, Mustafa Kemal'in, 'reel politik'e göre davranan, emperyalist sermaye ve siyasetin çekim merkezinin dışına çıkmama-

77 Çetin Özek, *100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar*,Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 103

78 Age, s. 106

79 Age, s. 107

80 Age, s. 110

81 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 290-291

yı garanti eden bir üçüncü dünya politikacısı olduğunu göstermektedir. Ayrıca 1919–1923 arası dönem, daha çok bir iç savaştı İngiliz, İtalyan ve Fransız kuvvetleri ile resmi Ankara güçleri arasında kati surette kapsamlı bir savaş yaşanmamıştı. Bu kuvvetlere karşı yerel halkın silaha sarıldığı doğrudur. Ancak bunun Ankara'ya mal edilmesi mümkün müdür? Ankara kuvvetlerinin esasen çarpıştığı yegane kuvvet ise Yunan kuvvetleriydi. Peki, bunun dışında siyaset ve çatışma nerelerde odaklanmıştı? Yerel ayaklanmalarda, gayri resmi kuvvetlerin tasfiyesinde, muhalif siyasi grupların veya dini ya da etnik grupların ezilmesinde ve/veya Mecliste, karargâhlarda ya da İstiklâl Mahkemeleri'nde. Bu gayet normaldi çünkü padişah ve saray giderek çöküyordu. O konjonktürde boşluğu doldurmaya çalışan sınıflar ve onların temsilcileri siyaset sahnesinde yerlerini almaya başlıyorlardı ve aralarındaki çelişki antagonistti. Bu çelişki ancak şiddetle çözülmek zorundaydı. Yaşanan müthiş bir iç savaştı. Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerinden İngiltere de bu durumu görüyordu. Yunan Subayı Christos D. Karassos'un anıları, İngilizlerin bu durumu nasıl görüp hareket ettiklerini gayet sarihçe anlatmaktadır. Okuyalım: *"İngiliz Generali Milne'nin çektiği hattın öte tarafında, Türkler, istedikleri gibi ordularını ve devletlerini yeniden yapılandırmaktaydılar. Yunan ordusu, Kemal'in güçlerine karşı ilerleme özgürlüğüne sahip değildi. Ordumuz, cephe hattı boyunca Türk saldırılarına karşı pasif direniş gösteriyor ve bu hattı muhafaza etmeye çalışıyordu. 27 Ağustos'ta Yunan Genel Kurmayı'nın İngiliz Genel Kurmayı nezdinde yaptığı itirazlar üzerine, General Milne, cephe hattımızın bir ilâ bir buçuk km. genişlemesine izin verdi. 16 Ekim 1919'da ise, hem bulunduğumuz bölgelerde operasyon yapılması için, hem de, saldırı olduğu takdirde geri püskürtebilmek için 3 km. ilerlememize müsaade edildi."*[82] Karassos'un söyledikleri, İngiltere'nin, Anadolu'daki yeni oluşumu 'ikna' etmek için, Yunan kuvvetlerini kâh dizginlediğini kâh saldırttığını göstermektedir. Şimdi geriye Özek'in, 'anti-kapitalist' iddiası kalmaktadır. Buna daha evvel –İzmir İktisat Kongresi örneğinde olduğu gibi– yeterince değindiğim kanısındayım. Ayrıca birazdan göreceğimiz gibi Özek'in kendisi de bu iddiasında fazla ısrar etmeyecektir.

İkincisi, Mustafa Kemal'in önderliğini yaptığı bir rejim değişikliğiydi; yoksa bir devrim değildi. Burada Mustafa Kemal'in, Enver Paşa'ya yazdığı 20 Eylül 1917 tarihli raporu hatırlatmak isterim. Ne diyor Mustafa Kemal o raporunda? *"Dolayısıyla, harp devam ettiği takdirde, karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike, her taraftan çürüyen muazzam saltanat binasının bir gün içerden birdenbire ve hep birden çökmesi ihtimalidir."*[83] Mustafa Kemal, bu tahliline rağmen daha uzun bir süre *"çökmesi ihtimaldir"* dediği hane–

82 Emrah Cilasun, *Bâki İlk Selam-Çerkes Ethem*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s. 199

83 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 121

dan binasını ayakta tutmaya çalışacaktır. Padişah ile Almanya'ya yolculuğu sırasında, Ahmet İzzet Paşa ile yaptığı görüşmelerde, hükümette yer almak istediğini sürekli dile getirdiğini biliyoruz. Samsun'a çıktıktan sonra da, Anadolu'da oluşacak olan hareketin "*Padişaha karşı gelmeyeceğini*" defalarca temin etmiştir. O nedenle, zaten yıkılmakta ve çökmekte olan padişahın, Mustafa Kemal tarafından *düşürüldüğünü* söylemek ve bu hareketi bir *devrim* olarak tanımlamak doğru değildir. İngilizlerin gözünde bütün 'uşak' olma değerini bile yitirmiş olan padişaha, Ankara, yukarıda da belirtiğim gibi son merhamet darbesini vurmuştur. Ama bunu devrim gibi köklü bir toplumsal transformasyon ile aynı kefeye koymak bilimsel olarak mümkün değildir. Çünkü devrildiği söylenen imparatorluktan, ordu ve bürokrasi aygıtının yanı sıra, pre-kapitalist/kapitalist ve feodal üretim ilişkileri de olduğu gibi *devralınmıştır*.

Dolayısıyla Özek'in bükmekte bir hayli zorlandığı objektif gerçek, "*Türk Devrimi*" gibi bir kavramı ve onun "*anti-emperyalist*", "*anti-kapitalist*" olduğu iddiasını da imkânsız kılmaktadır. Aslına bakılırsa yazar, zaten bir müddet sonra "*Türk Devrimi*"nin "*anti-kapitalist*" oluşunda ısrar etmeyecektir: "*Hemen Kurtuluş Savaşı sırasında kabul edilen ekonomik yol, ekonomi açısından devrimci bir nitelik taşımamaktadır. 1923 İzmir İktisat Kongresi, toplumsal kalkınma açısından, kapitalist modeli benimsemiştir.*"[84] Fakat bütün bu eğreti duruma karşın, Özek, "*Türk Devrimi*" kavramında ısrarcıdır. Hatta ona göre "*Türk Devrimi temelde 'laiklik' ilkesine oturtulmuştur*" ve "*Laiklik, 'tam bağımsız, anti-emperyalist, anti-kapitalist, uygar bir toplum' amacının aracıdır.*"[85] Fakat Özek, ideolojisi olmayan, belli bir sistemi oluşturmamış, Batılı olmakta Osmanlı'yı taklit eden, anti-kapitalizmden vazgeçmiş "*Türk Devrimi*"nin laiklik konusunda da sendelediğini itiraf etmek zorunda kalır. Daha da önemlisi ona göre, "*Halk içinde yaygın ve popüler olmuş dini inanç sistemlerine karşı çıkıldığı halde, bu inancın yerine halkın* ***yeni bir inanca*** *bağlanmasının koşulları üzerinde durulmamış ve gerekli toplumsal değişimlere girişilmemiştir.*"[86] Sayfalarca laiklik vurgusu yapan; onun önemine değinen; Marksizm'den ödünç aldığı kavramları Kemalizm'e yamamaya çalışan yazar, aklı özgürleştirmek ve dünyayı kökten değiştirmek yerine, "*halkın* ***yeni bir inanca*** *bağlanmasının koşulları üzerinde durulmamış*" olunmasından yakınıyor. Aslında Özek, bu şikayetiyle biçimsel kalmakla eleştirdiği "*Türk Devrimi*"nin yanına yuvarlanmaktadır. Zira sadece üretim ilişkilerini değil aynı zamanda üstyapıyı da hedef almayan bir devrimin kadük kalacağını tarih defalarca ispat etmiştir. Yeni bir inanç tesis etme önerisi, insanlığın bir

84 Özek, age, s. 116

85 Age, s. 121

86 Age, s. 139. (abç)

kez daha zincire vurulmasından başka bir şey değildir. Üretici güçler teorisini savunan yazar, kitabın son sayfasında *"Türk Devrimi"*nin ancak *"endüstrileşmekle"* gerçekleşeceğini iddia etmektedir.[87] Tabii ki böylesi bir devrimin, yeni bir inanç üzerinden zincire vurulmuş üretici güçlere (kölelere) ihtiyacı olacağı muhakkaktır. Adı ne kadar *"sosyalist düzen"* olursa olsun, böylesi bir düzenin gerçek mahiyeti akıllara mesela, Tito'nun Yugoslavyası'nı veya Kim İl Sung'un Kuzey Koresi'ni getirmektedir.

Özek, savunarak eleştirdiği Kemalist 'devrim'in verdiği tavizleri ve dinci akımların nasıl geliştiklerini aktardıktan sonra sözü, *"laik ve cumhuriyetçi yapıya karşı en güçlü bir tepkiyi gerçekleştirmiş, günümüze kadar gelişmiş"* dediği Nurculuğa getirir. Özek'e göre, Nurcuların lideri Said Nursî, *"disiplinsiz yetişişi içinde, birtakım saplantılara, hayallere bağlanmış"* birisidir.[88] Yazar, bir yandan *Risale-i Nur*, *"St. Francesco Assisi'den, Gazali'ye kadar birçok düşünürün görüşünü temelde tekrar etmektedir"* diyerek –ki Assisi ve Gazali'nin hayatları irdelendiğinde bunun doğru olmadığı görülecektir–, farkında olmadan bir nevi Nurculuğun, dinin köklü tarihi üzerinde yükseldiğini düşünmeye kapıyı aralamaktadır. Ama öte yandan da kaynak göstermeksizin *"Nurculuğun İslamiyet'e aykırılığı konuyu ciddiyetle inceleyen din uzmanlarınca belirtilmiştir"* diyerek çelişkiye düşmekte ve akıllara 'acaba Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı emekli General Sadettin Evrin tarafından kaleme alındığı söylenen *Nurculuk Hakkında* adlı eseri mi işaret ediyor?' sorusunu getirmektedir. Fakat meselenin daha da önemli yanı, 'sosyalist' Kemalist yazarın *"din uzmanları"*nı adres göstererek, Nurculuğun *"İslamiyet'e aykırılığı"*nı vurgulama çabasıdır. Halbuki din savunularak, ayrışım çizgisi haline getirilerek, dinci bir dünya görüşü alt edilemez. Bob Avakian'ın da dediği gibi, "*Tanrı veya tanrılar kavramı insanoğlu tarafından gelişiminin ilk aşamasında bilgisizlik nedeniyle yaratılmıştır. Bu kavram egemen sınıflar tarafından halkın çoğunluğunu kendi çıkarları doğrultusunda sömürmek ve egemenlik altında tutmak, cehaletin ve akıl dışılığın tutsağı haline getirmek amacıyla binlerce yıldır kullanılarak kalıcılaştırılmıştır. İnsanlığın yeni, çok daha iyi bir dünya ve geleceğe kavuşması sömürücü sınıfların alt edilmesini, köleleştiren cehaletten ve akıl dışı anlayışlardan kurtularak onları sonsuza kadar geride bırakmayı gerektirir.*"[89] Çetin Özek'in ve tamamlanması gerektiğini iddia edip savunduğu *"Kemalist Devrim"*in ise böyle bir hedefi zaten hiç olmamıştır.

O yüzden Özek, eserinde 14 sayfa yer verdiği Said Nursî'nin, hangi tarihsel ve toplumsal ilişkilerin ve çelişkilerin ürünü olduğunu anlata–

87 Age, s. 219

88 Age, s. 180

89 Avakian, *Aklı Özgürleştirmek...*, age, s. 70

mamaktadır. Evet yazar, sayfalarca Nursî'nin anti-laikliğinden Kemalizm karşıtlığına, Şeriat yanlılığından, anti-komünistliğine kadar onca alıntı vermektedir. Ama bırakın dinin üstyapı ve sömürü ile bağının anlatılmasının gerekliliğini, yazar, Said Nursî'nin, Osmanlı ve Cumhuriyet rejimi ile zaman zaman kapışan ama zaman zaman da onunla sıkı ve karmaşık ilişkiler kuran ve yıllarca ayakta kalmasını sağlayan siyasetine katiyen değinmemektedir. Hatta ve hatta dünyadaki siyasi konjonktüre göre Nursî'nin aynı saflarda, hangi büyük güçlerle buluştuğu bile konu edilmemektedir. Bu iki husus derinden irdelenecek olursa, son tahlilde, ister Osmanlı ister Cumhuriyet ricalinin olsun Said Nursî ile aynı dalga boyunda buluştukları görülecektir. Sadece bir ön bilgi olması açısından üç kısa örnekle bu bahsi şimdilik kapatalım. 1914-1918'de başta sultan olmak üzere Enver, Talat, Cemal, Mustafa Kemal, İsmet ve Kazım paşalar nerede duruyorlardıysa Said Nursî'de orada durmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti, 1952'de NATO'ya girerken, başta rejimin kurucularından İsmet İnönü ve Celal Bayar olmak üzere, Başbakan Adnan Menderes, bütün bir Türkiye Büyük Millet Meclisi, CHP ve DP nerede duruyorlardıysa, Said Nursî de orada durmaktaydı. Kore savaşında, başta ABD olmak üzere bütün bir Batı ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti nerede duruyorduysa Said Nursî de orada durmaktaydı. Tabii ki Kemalist rejimi savunan yazarın, Said Nursî'den bahsederken bu örnekleri vermesi beklenemezdi.

• *İslamcılar*

Said Nursî hakkında en fazla tartışan, yazıp çizen kesim kuşkusuz, İslami kesimdir. Fakat İslami zaviyeden bakılarak kaleme alınmış Said Nursî hakkındaki görüşlerin kesinlikle homojen olmadığı belirtilmelidir. Ayrıca Nursî hakkında ister yanlı ister aleyhte yazılmış olsun İslami kesimdeki her çalışmanın da entelektüel ve/veya akademik bir disiplinle ya da kendi alanlarında söz sahibi kişilerce kaleme alındığı söylenemez. O nedenle bu başlık altında örneklerini vermeye çalıştığım eserlerin, mümkün mertebe görece entelektüel bir dile ya da akademik kaygıya veya kendi alanında söz sahibi kişiler tarafından kaleme alınmış olmasına dikkat ettim. Said Nursî'nin hayatının irdeleneceği bölümde sıkça eserlerine gönderme yapacağım Nurcu yazarları ve onların eserlerini ise bilerek bu başlığın dışında tuttum. Aşağıda örneklerini sunacağım İslamcı yazarların çalışmalarını, Said Nursî'ye eleştirel sahip çıkan, Said Nursî'yi olumlu bulan, Said Nursî'ye Kemalist İslam zaviyesinden karşı çıkan ve Said Nursî'ye doğrudan Kuran'ı referans göstererek cepheden saldıran İslamcılar şeklinde tasnif ettim.

* *Eleştirip sahip çıkan İslamcılar*

Said Nursî'ye eleştirel sahip çıkan İslamcı yazar ve akademisyenlerin başında Ali Bulaç ve İsmail Kara gelmektedir. Bulaç'a göre, *"İslamcılık, İslam dünyasının yüz yüze geldiği modernliğin bir ürünüdür."*[90] Dolayısıyla hem Cemaleddin Efgani'den, Muhammed Abduh'dan Muhammed İkbal'e uzanan radikal İslam hem de Said Nursî'nin Nurculuk akımı, *"19. yüzyıldan itibaren Batı karşısında uğradığımız askeri ve sosyo-politik yenilgimizi sona erdirmeye çalışan hareketlerdir; her iki mecrada yürüyenlerin de başka gayeleri yoktur."*[91] Bulaç'ın *"ilk İslamcı nesil"* olarak tasnif ettiği bu adların başında Namık Kemal de gelmektedir. İsmail Kara'nın da tespitleri bu istikametteder. Kara'nın, *"İslamcıların olduğu kadar, belki onlardan daha fazla milliyetçilerin-Türkçülerin, batıcıların, hatta dünyevileşmenin ve laisizmin de öncüleri sayılırlar"* dediği *"Namık Kemal ve Ali Suavi"*, Said Nursî'nin *"kendi öncülerinden bahsederken adlarını zikrettiği"* isimlerdendir. Kara'ya göre Nursî, bu isimlerin yanı sıra Cemalledin Efgani'nin, Muhammed Abduh'un, Hoca Tahsin'in ve Sultan Selim'in adlarını da zikretmiştir. Hatta Kara, Said Nursî'nin kaleme aldığı *Asar-ı Bediye*'nin içinde İki Mekteb–i Musibetin Şehadetnamesi Yahud Divan–ı Örfi'ye gönderme yapar: Nursî', *"II. Meşrutiyet'in ilanından 16 sene evvel Namık Kemal'in Rüyasını okuduğunu, onunla 'uyandığını' belirtir."*[92]

Batı'ya karşı kurtarıcı bir misyon üstlenen Said Nursî ve diğer *"ilk İslamcı nesil"* mensuplarının Bulaç'a göre, iki zaafı vardır: Birincisi, geri kalmışlığın faturasının Tasavvuf'a çıkartılması; Hadisler'e ve Sünnet'e karşı belli belirsiz bir şüphenin uyandırılması. İkincisi ise, *"Avrupa'nın üstünlüğünü simgeleyen maddi ve ekonomik değerlerin yüceltilmesi"*dir.[93] Oysa yüceltilen bu değerlerin ardında koca bir Batı felsefesi yatmaktadır ve *"pozitif bilimlerin baş döndürücü gelişmesi, İslamcılara bu konunun girdisi ve çıktısı üzerinde düşünmeye bile fırsat bırakmamıştır."*[94] Bulaç'ın eleştirdiği bu durum Nursî'yle doğrudan alakalıdır. Zira genç Nursî'nin 1908 öncesi *"rüyasında"* göreceği Namık Kemal, Jön Türkler'in önemli ideologlarından biriydi. Locke ve Rousseau'nun görüşleri ile İslam'ın bir sentezini oluşturmaya çalışmıştı. Namık Kemal, Osmanlılara siyasi hakların verilmesini, parlamentolu bir hükümetin oluşturulmasını, Kuran'da bulunan *"meşveret"* (danışma/görüş–

90 Ali Bulaç, "İslâm'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslâmcıların Üç Nesli", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslâmcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 60

91 Ali Bulaç, *Zaman*, 19 Temmuz 2014

92 İsmail Kara, *İslâmcıların Siyasi Görüşleri 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 24, dipnot: 9

93 Bulaç, "İslâm'ın Üç Siyaset Tarzı...", age, s. 62

94 Bulaç, age, 62

me) emrine dayandırıyordu. İslam dinindeki biat etmenin karşılığı, Namık Kemal'e göre, Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* idi. Dolayısıyla, hükümdara biat, *Toplum Sözleşmesi*'nin ta kendisi idi. Hükümdar'a düşen görev, kendisine gösterilen biat karşılığında adil davranmaktı.[95] Namık Kemal açısından, Osmanlı toplumunun ilerleyememesinin nedenlerinden biri de herkesin devlet bünyesine girerek kendisini kurtarma çabası idi. *"Memur olmak bize ne fayda sağladı"* diye soruyor ve cevaben, *"biz sıkıntılar içindeyken Hıristiyanlar sanat ve ticaretle uğraşıp Avrupa seviyesine geldi"* diyordu.[96] Namık Kemal, *"ayak takımı"*nın ihtilalinden korkulacak bir ihtimal olarak bahsetmişti... Namık Kemal'in temsil ettiği Osmanlı okumuşlarının hedefi, padişah değil, onun etrafındaki yönetici sınıftı.[97]

Said Nursî'nin etkilendiği Namık Kemal'in, yukarıdaki kimi önerilerinin o gün açısından taşıdığı anlam ne idi? Her iki yazar da (Akşin ve Özdemir) bu konunun üzerinde durmamaktadırlar. Hatta zannımca durmamayı yeğledikleri bile söylenebilir. Her şeyden evvel, yapılan önerilerin en önemli tarafı burjuva dünyasına ait olmalarıdır. Kemal'in derdi, feodal/otokratik bir devleti içinde debelendiği buhrandan kurtarmaktı. O yapmış olduğu önerilerle, sınıflı bir toplumda, ezenlerle ezilenler arasındaki antagonizmayı, ezilenlerin lehine çözmekten çok, bilakis ezenleri daha modern gereçlerle donatarak iktidarlarının devam etmesinden yanaydı. Dolayısıyla, Namık Kemal ve tabii ondan ilham alanlar toplumun yoksullarına kilometrelerce uzaktılar ve onların başkaldırmasından korkmaktaydılar. Kemal'in ve Osmanlı münevverlerinin temsil ettikleri sınıf ve kendileri için biçtikleri rol, ayak değil baş olmaktı. Türk burjuvazisi, tarihsel gelişimi neticesinde bir 'bilen' olarak, artık iktidar pastasından pay istemekteydi. Öneri sahibi, devletin yeniden yapılanmasında, kendisi ile hanedan arasındaki mutabakatı, biat etmek ile adil davranmak üzerine inşa etmekte ve böylece hem ezilenlerin öfkesini dindirmeye çalışmakta, hem de olası ayaklanmaların önünü almaktaydı.[98]

Bulaç ve Kara'ya geri dönecek olursak, onları Namık Kemal'in temsil ettiği sınıf ve dünya görüşü ilgilendirmemektedir. İslami açıdan onları endişelendirecek bu nedenle de mutlaka üzerinde durulmasını gerektirecek başka mevzular vardır. Bulaç'a göre *"İslamcılar (...) bilimsel bilginin mutlak gerçek ve evrensel doğrular ifade ettiğini düşündüler. Kimileri (Said*

95 Sina Akşin, "Düşünce ve Bilim Tarihi (1839–1908), *Türkiye Tarihi*, c.3, Cem Yayınları, İstanbul, 1988, s. 323–327'nin içinde

96 Hikmet Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 147

97 Akşin, age, s. 324–325

98 Emrah Cilasun, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 10

Nursî, Muhammed Abduh, Tantavi el Cevheri vs.) Allah'ın varlığını, evrenin yüce bir varlık tarafından yaratıldığını ispat etmek için pozitif bilimlerin tanıklığına başvurdu, hatta Said Nursî'de çokça gözlendiği gibi Kuran'ın da dolaylı yollarla bilimsel keşif ve icatlara işaret ettiğini savundu..."[99] Bu durum, yani *"pozitif bilimlerin Kuran-ı Kerim'i doğrulayabileceği inancı (...) giderek köklü bir zihinsel eğilim veya yerleşik bir düşünme alışkanlığı halini aldı".*[100] Hatta İslamcı akademisyen İsmail Kara açısından *"gülünç yollara başvuruldu."*[101] Öyle ki Kara'ya göre, Said Nursî, *İşaratu'l-İcaz* adlı eserinde, *"vücuda gelmiş veya gelecek her şeyin Kur'an'da mevcut olduğunu, insanların medeniyet vadisinde peygamberlerin mucizelerine yaklaştıklarını, zaten mucizelerin de bu yolda teşvik için peygamberce verildiklerini"* söylüyordu. Yazar, Nursî'nin aynı eserinden bu konuda güçlü örnekler sunmaktadır:

> *"'Kıraç ve kumlu yerlerden sular çıkartan santrafuj aleti 'Asan ile taşa vur' (Bakara 2/60) ayetiyle işaret edilen Hz. Musa'nın (Taştan su çıkaran İ.K.) asasından ders almıştır.' Hz. İbrahim'i ateşin bir mucize olarak yakmaması (bk. Enbiya 21/69) 'beşerin keşfettiği yakıcı olmayan mertebe-i nariyeye örnek ve me' hazdır', Hz. Yakub'un çok uzağında olan oğlu için 'Ben Yusuf'un kokusunu alıyorum' (Yusuf 12/94) demesi vb. 'pek uzak mesafelerden celb-i savt, suret (ses ve görüntü alma) vesaire gibi beşerin keşfettiği veya edeceği icadata numune ve me 'hazdır, Hz. Süleyman'a 'Kuş dilini öğrettik' (Neml 27/16) ayeti 'beşerin keşfiyatından radyo, papağan, güvercin gibi alat ve hayvanların konuşmalarına ve mühim işlerde kullanılmasına me 'hazdır' vb. Said Nursî şöyle bitiriyor: 'Beşerin henüz keşfedemediği çok mucizeler vardır, İstikbalde yavaş yavaş keşfine muvaffak olur."* [102]

Burada iki husus üzerinde durulması gerekir. Birincisi Bulaç'ın *"bilimsel bilginin mutlak gerçek ve evrensel doğrular ifade etmesi"*nden duyduğu rahatsızlıktır. İkincisi ise, her iki yazarın da *"ilk nesil İslamcıların"* ciddi çıkmazlarına işaret etmekle birlikte onlara yaptıkları haksız eleştiridir. Birincisinden *"bilimsel bilginin mutlak gerçek ve evrensel doğrular ifade etmesi"*nden başlayalım. Burada anahtar sözcük *"mutlak"*tır ve yazar bunun, dinin monopolünü tehdit ettiğinin gayet bilincindedir. Bulaç'ın, *"ilk nesil İslamcılar"*a mal ettiği ama aslında kendisinin de öyle olduğunu sandığı bilimsel bilgi salt mutlak gerçek değil aynı zamanda da görecelidir. Tartıştığımız konuya önemli bir bakış açısı sunacağı için uzun da olsa Avakian'ın aşağıdaki tespitlerini paylaşmak isterim:

"Bilimde ve bilimsel yöntemin uygulanmasıyla bir şeyden kesinlikle emin ola-

99 Bulaç, age, 63

100 Age, 63

101 İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 54

102 Kara, age, 54

biliriz. Veya belki de bir tezat olarak görünecek bir söyleme başvurursak, bir şeyden göreceli olarak emin olabiliriz. Göreceli, çünkü gerçek sürekli olarak değişim halindedir ve bizim gerçek hakkındaki en iyi tahminimiz o özgün kapsam içinde yer almaktadır; çünkü gerçeğin anladığımız herhangi bir parçası gerçeğin diğer parçalarıyla ve gerçeğin tüm değişkenliğiyle iç içedir. Ancak göreceli de olsa bilimsel bir tabanı olan bu kesinlik gerçektir. Bu, Lenin'in vurguladığı temel felsefî ilkeyi formüle etmenin başka bir yoludur. Lenin, Marksizm'in felsefî olarak göreceliği (rölativizmi) reddettiğini söylemiştir; onun, aslında nesnel bir gerçekliğin varlığını ve nesnel olarak gerçek olan şeylerin dolayısıyla mutlak olma niteliğine de sahip olduklarını kabul ettiğini ve bunda da ısrar ettiğini vurgulamıştır. Fakat Lenin, göreceliği reddederken, Marksizm'in aynı zamanda mutlak içinde göreceli bir unsur olduğunu kabul ettiğini de eklemiştir. Örneğin, insanların doğup öldükleri nesnel olarak doğrudur ve bu, mutlak doğru niteliğine sahiptir (yani kesinlikle doğrudur, sadece göreli anlamda değil – yani nesnel bir temeli olup olmamasına ve nesnel gerçekliğe ilişkin olup olmamasına bakılmaksızın, birinin ona inanıp inanmamasına göre değişen öznel bir kriterle ilişkili değildir veya böyle bir kriter tarafından belirlenmez). Fakat yine Lenin'in vurguladığı gibi, doğadaki ve toplumdaki sınırlar gerçek de olsalar, aynı zamanda koşullu ve görelidir (veya Mao'nun dediği gibi, nesnelerin yelpazesi çok geniştir ve nesneler birbirlerine bağlıdır); çünkü burada yine gerçeğin herhangi bir yönü daha büyük bir gerçeğin bir parçasıdır ve onunla iç içedir ve çünkü tüm gerçeklik sürekli bir değişim halindedir; bu nedenlerden dolayı gerçeğin bir parçası hakkında doğru olarak anladığımız ne varsa o nesnel olarak doğrudur –nesnel gerçekliğe ilişkindir ve mutlak doğru niteliğine sahiptir- fakat aynı zamanda bir yönüyle de görelidir. Bu temel Marksist anlayış, bir yandan bilimsel, materyalist (ve diyalektik) bakış açısı ve yaklaşım ile diğer yandan rölativist (ve felsefî olarak idealist) bakış açısı ve yaklaşım arasındaki nesnel ve temel ayrımın can alıcı noktasıdır." [103]

Her iki yazar da –ama özellikle de Bulaç– Avakian'ın "*gerçeğin bir parçası hakkında doğru olarak anladığımız ne varsa o nesnel olarak doğrudur –nesnel gerçekliğe ilişkindir ve mutlak doğru niteliğine sahiptir- fakat aynı zamanda bir yönüyle de görelidir*" dediği şeyin yanından dahi geçmezlerken, verdikleri örneklerle *"ilk nesil İslamcılar"* – *"gülünç yollara"* başvurmuş da olsalar– modern bilimden aldıkları kavramlarla kendilerini ifade etmeye çalışan 'son nesillere' göre daha da cesurdular. Neden? Çünkü *"ilk nesil İslamcılar"*, her ne kadar pragmatist nedenlerden ötürü Batı tekniğini kendi toplumlarına kabul ettirme uğraşı içerisinde olmuşlarsa da *"pozitif bilimlerin baş döndürücü gelişmesi"* karşısında dini *"gülünç yollara başvurarak"* açıklama çabaları ve tahkim etme çalışmaları gerekli ve zorunluydu. Bu çaba adeta tersinden, Avakian'ın, *"var olmayan –ve varlığına yönelik geçerli hiçbir kanıt*

103 Avakian, *Aklı Özgürleştirmek*..., age, s. 216–217

sunulmamış olan- bir şeyin var olmadığını kanıtlamak tanrıya inanmayanlara düşmez" sözünün bir ispatı olarak da okunabilir.[104]

Öte yandan her iki yazarın da Said Nursî ve Nurculuk akımına ilişkin oldukça önemli saptamaları vardır. İsmail Kara, Nursî'nin ve Nurcuların ısrarla üzerinde durdukları –Cumhuriyet öncesi– *"eski"* ve –Cumhuriyet sonrası– *"yeni Said"* ayrımlarının arasında aslında bir devamlılık olduğuna işaret etmektedir.[105] Kara'nın bu hususta saptamaları şöyle özetlenebilir: İttihat ve Terakki'den Derviş Vahdeti idaresindeki *Volkan* gazetesinde çıkan yazılarına kadar *"eski Said"*, siyasetin tam ortasındadır. Nursî, Mayıs 1919 ila Aralık 1922'ye kadar hayli uzun bir dönem Anadolu'da oluşmakta olan yeni devletle bir arada görünmemeye gayret ettiyse de Mustafa Kemal tarafından 1922'nin son günlerinde Ankara'ya davet edildi. Kara'ya göre bu davetin esas nedeni şuydu: *"Ankara tasfiye etmekte kararlı olduğu kişilere ve gruplara karşı, onların yerini bir şekilde doldurabilecek veya dengeleyici rol üstlenebilecek müttefikler arıyordu... Bediuzzaman, hem özel kabiliyetleri ve aktif tutumu hem de siyasi geçmişi ve itibarı açısından iyi bir isimdi. Aslen Kürttü ve İttihak ve Terakki'ye destek vermesi yüzünden Kürt ulema ve meşayihi nezdindeki yeri nisbeten sarsılmış olsa da Güney Doğu Anadolu Bölgesi için üzerinde hala hesap yapılacak biriydi."*[106] Said Nursî'nin bu davete icap etmesinin nedeni ise Kara açısından, *"onun siyasi hayata ve sosyal hareketliliğe katılmaya hevesli, iddialı"* olmasıydı.[107] Fakat çok daha önemli olan Said Nursî'nin 19 Ocak 1923'te Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmaydı. Kara'nın deyimiyle *"üzerinde durulmamış bir mesele olarak"* ayrıntıları üzerinde daha sonra duracağımız bu konuşmanın en tayin edici yanı İstanbul'a karşı Ankara'nın dini açıdan meşrulaştırılmasıydı.[108] Yazara göre, Said Nursî'nin *"Şeyh Said İsyanı'na kadar Ankara ile münasebetlerini iyi tutmak ve ittifaklarını kuvvetlendirmek için tavır takındığı, yani siyasi alanın içinde kaldığı açıktır."*[109] 1925'te başlayan sürgünle birlikte, *"yeni Said"*in siyasetten

104 Avakian, age, s. 231

105 İsmail *Kara*, "Bediüzzaman'ın Siyasetine ve Risale-i Nurların Fikriyatına Dair Muhtasar Bir Rehber", *Derin Tarih*, sayı:24, Mart/2014, s. 66

Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası, Sadrazam Said Halim Paşa'nın ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın özel ilgisine mazhar olup, Nursî'nin, Darü'l-Hikmet'i-İslamiye azalığına (1918-1922) getirilmiş olması da devlet katında ona biçilen siyasi değeri göstermesi bakımından önemlidir. (Bkz. Metin Karabaşoğlu, "Said Nursî", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 275'in içinde)

106 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde...*, age, s. 202

107 Kara, age, s. 202

108 Kara, age, s. 202 ve Kara, "Bediüzzaman'ın Siyasetine...", age, s. 67

109 Kara, "Bediüzzaman'ın Siyasetine...", age, s. 66

uzak durma sözü ve iddiası aslında Kara'ya göre *"bir geri çekilme"* idi.[110] Said Nursî'nin, çatışmadan uzak durmayı öneren, Vehhabiliğe karşı çıkan, *"devir tarikat devri değildir"* diyen, içtihat kapısını geçici olarak kapatmaya teşebbüs eden beyan ve adımları, Kara açısından *"takip ettiği siyasetin bir parçası"*dır ve bu geri çekilme siyaseti 1950'ye kadar sürecektir.[111]

Nurculuk, 1950'lerden sonra Bulaç açısından büyük ölçüde göç sonucunda ortaya çıkmış, kente ait ve kent ürünü *"yeni dini cemaatler"*den biridir ve bu yanıyla Mısır'daki Müslüman Kardeşler (İhvan) hareketine benzemektedir.[112] Bulaç'a göre Nurculuk, *"Toplumsal merkezin savunma hattıdır"* ve sosyal taban olarak da kendisine *"alt ve orta sınıfı"* seçmiştir ve *"Nurcu hareketin en belirgin vasfı 'kitap merkezli' olmasıdır. Onun kitap merkezli olması büyük ölçüde hareketin kitabını (Risale-i Nurlar) kaleme alan zatın feraseti ve öngörüleriyle ilgilidir. Bu öngörü sayesinde vefatının üzerinden yarım asırdan fazla geçti, hareket ulusal sınırları aşıp küresel mesaj vermeye başladı. Şahıs veya örgüt merkezli olsaydı bu şansı olamazdı."*[113] Bulaç'la aşağı yukarı aynı zaviyeden bakan İsmail Kara bu konuda, Nursî sonrası Nurcuların en büyük açmazına dikkat çekmektedir:*"Takipçileri onu daha ziyade zaman ve mekan üstü, her şeyi ile mutlaklaşmış ve tamamlanmış/donmuş, bütünüyle doğru ve yerinde bir metin olarak okudukları için o ve eseri artık başka bir yere ve karşılığa tekabül etmektedir. Yalnız önderlerine ve kitaplarına olan inanç ve itimatlarının onlara ayrı bir hissiyat, güven duygusu ve mensubiyet şuuru verdiğine şüphe yok. Yeterince bilmedikleri ve anlamadıkları –çünkü önemsemedikleri ve emek vermedikleri- bir dünyaya hakim olabileceklerine/nerede ise hakim olduklarına inanmaları, arkası ilmi ve felsefi olarak doldurulmamış –çünkü tahkik edilmemiş- bu güvenden kaynaklanıyor."* [114] Nurcuların saflarında Kara'nın dikkat çektiği ve benim dogmatizm diye adlandırdığım bu açmaz, en fazla Nurculuk/Siyaset ilişkisi ve ikileminde kendisini göstermektedir. O yüzden, bu konuya ilişkin yazdıklarıyla başta kendi gazetesinin yazarları olmak üzere Nurcu kesim içerisinde de büyük münakaşalara neden olan Ali Bulaç'a göre, sıkça iddia edilenin tersine Said Nursî, *"siyaseti bizatihi (liaynihi) kötü, dine ve dindarlara zarar veren bir meslek olarak"* görmemiş bilakis, *"alem tasavvuru, akidesi ve ahlaki hayatı çökmekte olan Müslüman dünyanın ıslahı, ihyası veya İslamla kendini yenilemesi (tecdit) işine çalışırken, işe siyasetten başlamasının yanlışlığına vurgu"* yapmıştır.[115] İsmail Kara açısından ise 1950'lerin dünya ve Türkiye konjonktüründe Nursî'nin, *"Yeni Said fikrini*

110 Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde...*, age, s. 204

111 Kara, age, s. 206

112 Ali Bulaç, *Zaman*, 21 Mayıs 2012

113 Ali Bulaç, *Zaman*, 19 Temmuz 2014

114 Kara, "Bediüzzaman'ın Siyasetine...", age, s. 70

115 Ali Bulaç, *Zaman*, 4 Ekim 2012

hemen tadil ve tashih etmeye başladığı özellikle Demokrat Parti ile birlikte siyasi tavır takındığı, bir bakıma Eski Said'e ***döndüğü*** görülecektir."[116]

Tarihsel bütünlüğü ve devamlılığından kopartılarak yürütülen *"eski"/"yeni Said"* ayrışımları, Nursî/Siyaset ilişkisi ve ikilemi, Nurcu dogmatizmi, ortaya farklı farklı Said Nursî *'portrelerinin'* çıkmasını da beraberinde getirmiştir. İslami akademisyenlerin önemli isimlerinden Yasin Aktay'ın aşağıdaki tespitleri bize, homojen olmayan bir Nurculuk camiasıyla karşı karşıya olduğumuzu ama daha da önemlisi, Nursî'nin kaleme aldığı metnin muhtevası hakkında bir fikir vermektedir: *"Belli siyasi angajmanları olanların kendileri için ürettikleri Nursî portreleri dolaşımdadır ve bu portrelerin daha sahici olduğu konusunda her birinin ikna edici argümanları vardır. Dileyen istediğini seçebilmektedir. Bu, bir yandan Nursî portresinin sembolik sermaye değerinin ne kadar yüksek olduğunu gösteriyor. Diğer yandan, bir ölçüde Nursî'nin ortaya koyduğu metnin zor şartlarının, ürettiği muğlaklıklara, müteşabihliklere dayanıyor. Müteşabihlik veya muğlaklık, bir anlamda muhayyileyi zenginleştirici, kışkırtıcı bir özelliğe sahiptir. Anlamsal muhkemlik açısından negatif etkisi olsa da, bir metnin klasikleşmesini sağlayan, onun politik kullanışlığını arttıran pozitif/kurucu etkileri de vardır."*[117]

* *Eleştirisiz Sahiplenen İslamcılar*

Aktay'ın tespitinin en tayin edici noktası, ilkin yücelterek Nursî'nin *"sembolik sermaye değerinin ne kadar yüksek olduğu"*na dikkat çekip ardından kaleme aldığı metinlerinin karmaşıklığı ve muğlaklığından kaynaklanan, *"dileyenin istediğini seçtiği"* bir Said Nursî'yi işaret etmesidir. Aktay'ın bu kilit cümlesi kesinlikle doğru olmakla birlikte –haksızlık etmeyelim– *"dileyenin istediğini seçtiği"* gerçeği sadece Said Nursî ile sınırlandırılamaz. Dini metinlerin tümü, *"dileyenin istediğini seçtiği"* adeta Avakian'ın tabiriyle bir tür önünde durulan ve *"Bunu istiyorum ama şunu istemiyorum. Tamam, bundan biraz alacağım ama şunu hiç sevmiyorum"* denilen bir *"açık büfe"*yi andırmaktadır.[118] Dolayısıyla Said Nursî'nin, bundan muaf olması beklenemez. Dinin kendi dinamiği Nursî'yi gitmesi gereken yere götürmüştür.

Şimdi Bulaç ve Kara'dan –tabii Aktay'dan da– farklı, *"açık büfe"* zaviyesinin bir başka veçhesinden bakılarak kaleme alınmış, Said Nursî'yi olumlayan ve ona farklı misyonlar atfeden başka metinlere bakabiliriz.

Bunlardan biri Nurcu yazar Metin Karabaşoğlu'dur. Karabaşoğlu'na göre Nursî'nin, Cumhuriyet'le birlikte başlayan *"yeni Said"* döneminin en

116 Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde...*, age, s. 206. (abç)

117 Yasin Aktay, "Halife Sonrası Şartlarda İslâmcılığın Öz-Diyar Algısı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 89-90'ın içinde.

118 Avakian, *Aklı Özgürleştirmek...*, age, s. 42

önemli özelliği siyasetten uzak durması ve *"Ontolojik düzeyde bireyi yeniden inşa eden ve İslami bilinci gündelik hayata yeniden ikame eden insan-merkezli bir mücadele"* yolunu seçmiş olmasıdır.[119]

Burada evvela kısaca Ontoloji'ye ve onun önde gelen düşünürlerinden Heidegger üzerinde durmak gerekir. Varlık felsefesi (Ontoloji) metafiziği içermektedir. Ontoloji, var olanı var olduğu gibi, başkaca her türlü belirlenimini dışlayarak incelediğini söyler. Neticede tüm bunlar onun bir felsefe olma özelliğini ortadan kaldırmaz. Özellikle de Ontoloji'nin önemli düşünürlerinden Heidegger'in *Varlık ve Zaman* adlı başyapıtının (1927) yabana atılamayacağı kesindir. *"Marksizmin bir bilim olduğunu, bütün diğer bilimleri kucakladığını ama onların yerini almadığını"* söyleyen Avakian'ın şu sözleri bu bakış açısını teşvik etmektedir: *"Marksizmin felsefeye son verdiğini söylemenin bir hata olduğuna inanıyorum. Felsefe 'başlı başına' ve salt dar anlamda kavranan Marksist felsefe de değil, bize hala bir şeyler öğretebilir. 'Kucaklar, ama yerini almaz' ilkesi burada da geçerlidir. Varlıkla ve varoluşla, insan varoluşunun anlamıyla ilgili sorulara ne demeli? Heidegger gibi birine ne demeli?..."* Avakian, *"Heidegger'in felsefesini felsefe olarak değerlendirmek gerektiğini"* söyler ve devamla *"Heidegger'in felsefesinde onu Nazi'leri desteklemeye götürecek nelerin bulunduğunu tartışmanın doğru olduğunu düşünüyorum, ama onu buna dahil etmeliyiz"* der.[120]

Bu ön açıklamanın ardından şimdi Karabaşoğlu'nun, Nursî ve Ontoloji bahsine geri dönebiliriz. Herhalde *"Ontolojik düzeyde bireyi yeniden inşa"* edebilmek için bu işi yapacak olanın bir 'düşünür' olması gerekir. *"Yeni Said"*i siyaset dışı gösterebilmek için canla başla uğraşan Karabaşoğlu'nun, Nursî'yi bir çeşit 'düşünür' gibi gösterme eğilimi içinde olduğu satır aralarından okunabilmektedir. Nursî'nin metinlerinde metafiziğin baştan sona hakim olduğu görülmekle birlikte, Nursî'nin, Heidegger gibi bir düşünür olduğunu söylemek zor, hatta imkansızdır. Öyle sanıyorum ki bunun, Tunaya'nın İslamcı akımlarda gözlemlediği *"Meşruiyet'teki tezlerin ve belli başlı fikirlerin tekrarından ibaret"* kalmasıyla alakası vardır.[121] Aynı gözlemi bir başka açıdan Kara'da da görmek mümkündür: *"XIX. yüzyılda ortaya çıkan İslamcılık hareketinin, –her ne kadar kaynaklara dönüşe çok önem atfetmekte ise de- genel hatlarıyla içten içe doğru yenilenmeye uzak kaldığı, hatta ilke olarak bunu benimsediği, gerçekleşmesini imkansız gördüğü söylenebilir."* [122]

Öte yandan Karabaşoğlu'nun *"İslami bilinci gündelik hayata yeniden*

119 Metin Karabaşoğlu, "Said Nursî", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 277'nin içinde

120 Bob Avakian, *Kültür, Sanat, Bilim ve Felsefe Üzerine*, Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s. 101

121 Tunaya, age, s. 237

122 Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, c.1, s. 18

ikame eden insan-merkezli bir mücadele" sözleri, Nursî'nin bir 'düşünür'den ziyade ne denli bir dini siyasal akım oluşturduğunu ve kendisinin de ne denli bu akımın lideri olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Zira yazarın, Nursî'nin siyasete ilişkin fikirlerinden yaptığı özet, hiyerarşik olarak dinin her şeyin üstünde olduğunu, siyasetin dine hizmet etmesi gerektiğini yoruma mahal vermeyecek berraklıkta dile getirmektedir.[123] Yazar'ın *Risale-i Nur* için Nursî'den aktardığı, *"Hz. Hasan'ın yarım kalan hilafetinin manevi veledi"* sözleri, Nurculuğu da söz konusu hiyerarşinin bir yerine oturtmaktadır. O nedenledir ki, 1950'lerde sayıları *"600.000"*e ulaştığı söylenen Nurculuk akımının, ne Ontolojik bir çaba içerisinde olduğunu söylemek ne de Nursî'nin bir düşünür olduğunu ima etmek hiç de inandırıcı gelmemektedir.

"Dileyenin istediğini seçtiği" Said Nursî örneklerinden bir diğerini de Utah Üniversitesi'nden Dr. Hakan Yavuz'da görmek mümkündür. Yavuz'a göre Nursî, *"Kemalist modernleşme ve onun ideal toplum anlayışına karşı* ***proaktif bir tepkiyi****"* dile getirmiştir. Bu *"proaktif tepki"*nin niteliğini belirleyen, *"İslam şuurunun* öncelikle fertler bazında *elde edilmesi gerektiği"*dir.[124] Yavuz'a göre Nursî, *"siyaset ve gündemi takip dahi etmeyerek kendini tefekkür ve ibadete veren Yeni Said'e dönüşmüştür (...) talebelerine de siyasetten uzak durmayı tavsiye edecektir."* Siyaset yerine Nursî kendisini, *"Müslümanların iman anlayışını bilimsel verilerle güçlendirecek* ***bir kimlik*** *ve* ***kişilik hareketinin*** *inşasına hasredecektir."*[125] Yavuz, *"Nursî'nin görüşü* İslam'ın ***siyasal vasıtalar ve tarikat gibi geleneksel silsilelere ihtiyaç duymadan*** günlük hayatta yaşayan bir metin karakteriyle ***sosyal düzen****deki yerini alması gerektiği yönünde"* olduğunu belirtir.[126] Neticede Yavuz açısından, *"Dinin insan fıtratındaki merkezi yeri göz önüne alındığında toplumsal problemlerin kaynağı da dinsizlik düşüncesi olarak ortaya çıkar. Çözüm ise iman ve dinden ilhamını alan ahlak anlayışının ferdi ve sosyal hayatta cari kılınmasıdır. Nursî'ye göre bu tip bir hayat nizamına götüren değişim zihinsel düzlemde başlayacak,* ***ferdin*** dünya görüşünü şekillendirerek toplumun ***paradigması*** *haline gelecektir."*[127] Ama ondan önce, yazara göre Nur hareketinin başardığı bir şey vardır. Yavuz, *"Toplumdaki bu değişimle eş zamanlı olarak Nur hareketinin devlete ait alanla özel alan arasında Habermas'ın ifade ettiği tarzda* ***yeni bir alternatif-kamusal alanın*** *doğmasına yol açtığı söylenebilir"* demektedir.[128]

123 Karabaşoğlu, age, s. 282

124 Hakan Yavuz, "Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 264'ün içinde. (abç)

125 Yavuz, age, s. 266. (abç)

126 Age, s. 268. (abç)

127 Age, s. 269. (abç)

128 Age, s. 283. (abç)

Yavuz'un bütün bu verdiğim alıntılarda bize kabul ettirmeye çalıştığı Said Nursî portresi, her şeyden evvel, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD menşeli demokrasi ve sivil toplum ideolojisinin bakış açısıyla tasarlanmış, arzu ve teşvik edilen bir 'muhalefet' ve Nurculuk portresidir. Bu tasarlanmış portrenin verili dünyada yaşayabilmesi ancak sistem sınırları içerisinde ve sistemin rızasıyla mümkündür. Evet, Nursî sisteme isyan etmeyi değil itaati merkeze almıştır. Bunun köklerinin Sünni İslam'daki *"itaat-sabır-temekkün"*e uzandığını biliyoruz.[129] Hatta daha da özgülde bunun, Nursî'nin, Şafi mezhebinden gelmesiyle alakalı olduğu da vurgulanmıştır.[130] Ama tüm bunlar, Nursî'nin, kah *"geri çekilen"* kah 'saldırıya geçen' ve iktidar vizyonu taşıyan bir siyasi ajandasının olmadığı anlamına gelmez. Aksi taktirde bugün Said Nursî'den bahsediyor olmazdık. Bir düşünün: Karşınızda bir devlet var. Siz bu devlete karşı, *"siyasete* ***bulaşmadan****"*, *"İslam'ın siyasal vasıtalarına ve tarikat gibi geleneksel silsilelerine* ***ihtiyaç duymadan****"*, *"İslam şuurunu öncelikle* ***fertler bazında****"* elde etmek için *"**proaktif**"* bir mücadele veriyorsunuz. Hedefiniz, *"**iman ve dinin toplumun paradigması haline**"* gelmesi! Ve tüm bunları, Batı Avrupa tarihinde ancak emperyalist sömürü temelinde ayakta durabilen bir 'hukuk devleti'nin garantörlüğündeki Habermas'ın *"kamusal alan"*ında[131]; veyahut 20. yüzyılın sonları, 21. yüzyılın başlarındaki kapitalist üretim ilişkilerinin bir hayli ilerlemiş olduğu bugünkü Türkiye'de değil; bilakis geçen yüzyılın başlarında, kapitalist, pre-kapitalist ve hatta yarı-feodal üretim ilişkilerinin uzun bir dönem sürdüğü bir Türkiye'de gerçekleştiriyorsunuz. Nerede? Altı yüz küsur yıllık devlet geleneği üzerinde şekillenen yeni Türkiye'de. Karşınızdaki devletin ideolojik olarak topluma yön vermesine karşı çıkıyorsunuz. Neyle? Bir parti ya da örgütle mi? Herhangi bir İslami vasıta veya tarikatla mı? Hayır! Neyle? Yavuz'un *"proaktiflik"* diye bahsettiği kendiliğinden (spontan) bir metotla. Hakikaten Yavuz'un *"istediğini seçtiği"* Said Nursî'den yaratmaya çalıştığı portre Said Nursî'yi bile güldürecek mahiyettedir. Zira Nursî, rejime karşı dini bakış açısı doğrultusunda son derece iddialı bir biçimde şartlara müdahale etmiştir. Bu müdahale, rejimin topyekûn saldırısı karşısında, sıkı bir illegal örgütlenme temelinde, *"geri çekilerek"*, güç biriktirerek, mevcut güçlerini muhafaza ederek, bu güçleri teorik dini eğitime tabi tutarak yapılmıştır. Tüm bunları ileride ayrıntılı bir biçimde Nursî'nin biyografisinde göreceğiz. Fakat Yavuz'a geri dönecek olursak, yazarın, Habermas'ın *"kamusal alan"*ı ile Nursî arasında kurmaya çalıştığı paralellik, aslına bakılacak olursa hem Habermas'ın hem de Nursî'nin çarptırılmasıdır.

129 Kara, "Bediüzzaman'ın Siyasetine...", age, s. 69

130 Aktay, age, s. 90

131 Jürgen Habermas, *Die Neue Unübersichtlichkeit*, Edition Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1985, s. 79-98

Mesela Nursî'nin kadınlar hakkında söylediği şu sözlerine bir bakalım:

> *"Tarihten dinliyoruz: Bir zamanlar 'Amazonlar' isimli silahşor kadınlardan mürekkep askeri bir taife varmış ve harika çapında cenkler yaparlarmış... Bu zamanın fitnesi de, planını 'nefs-i emmare'nin yaptığı ve başbuğluğunu Şeytanın idare ettiği yarı çıplak hanımlar ordusunun, menfi tarafından harika çapında saldırışından doğmaktadır. Bunların silahları ve kalkanlarını delmek, olur olmaz babayiğidin karı değildir. Yeni zamanın bu 'Amazonlar' ordusu, nikah yolunu kapamaya ve fuhuş yolunu açmaya memurdur."*[132]

Nursî'nin bu 'önerisi'nin Habermas ile ne gibi bir ortak yanı olabilir?

Habermas'ın kültür, toplum ve kişilik kavramları üzerine oturttuğu *"kamusal alan"* matah bir toplum projesi değildir. Fakat bu teorinin içinden bakıldığında, –dostlarının tabiriyle– *"radikal liberal"* kuramcının *"erkek monopolü tarafından belirlenen hayat tarzları"*na dikkat çektiğini biliyoruz.[133] Habermas'ın kadınlara ilişkin bu 'hassasiyeti' tabii ki, baskı ve sömürü dünyasına bir son verme amacından kaynaklanmıyor. Bilakis kuramcının 'hassasiyetinin' kaynağını, bu keskin çelişkinin beraberinde getireceği huzursuzluklar oluşturuyor. Emperyalist ülkelerde kadın haklarının göreceli olarak, tek taraflı gelişmesinin ardındaki neden, Albert'in deyimiyle, *"sermayenin emperyalist ülkelerde birikmesi"*dir.[134] Aynı emperyalist sermaye, tahakküm altına aldığı ülkelere bu tek taraflı, göreceli kadın haklarını dayatmakta ve bunu Batı kültürünün üstünlüğü olarak göstermektedir. Haliyle bu "üstünlüğe" sahip çıkan bir Habermas'ın *"kamusal alanın"*da Nursî'nin, kadınlar hakkındaki sözleriyle ne aradığını Yavuz'un izah etmesi gerekir. Oysa ne dünyanın yağmalanması sonucu elde edilen *"Liberal değerlerin"* müdavimi Habermas'ın *"kamusal alanın"*da Nursî'ye, ne de Nursî'nin arzuladığı şerri toplumda Habermas'a yer vardır. Burada anlatılmak istenen, birinin bir diğerine nazaran daha iyi olduğu değildir. Bilakis, anlatılmak istenen yazarın beyhude bir çabayla barıştırmaya çalıştığı bu iki miadını doldurmuş dünya görüşünün, özünde bir ve aynı olduğudur. Zira Avakian'ın da belirttiği gibi, *"Burada bir biriyle rekabet halinde gördüğümüz şey, bir yanda Cihat, öbür yanda Mc Dünya/ Mc Haçlı-Seferi, yani ezilen ve sömürgeleştirilen insanlığın tarihsel açıdan demode katmanlarına karşılık emperyalist sistemin tarihsel açıdan demode yönetici katmanlarıdır. Bu iki gerici kutup birbirine karşı çıktıklarında bile birbirini* ***besleyip büyütmektedir****. Bu 'demodeler'den biriyle birlikte saf tutarsanız, her ikisini de güçlendirmiş olursunuz."* [135]

---

132 "Gençlik Rehberi"inden aktaran Necip Fazıl Kısakürek, *Bediüzzaman Said Nursî*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 51

133 Habermas, age, s. 213

134 Albert, Mısır,Tunus ve ...,age, www.avakianbob.wordpress.com

135 Avakian'dan aktaran Albert, *Mısır, Tunus ve* ..., age, www.avakianbobçwordpress.com

* *Kemalist İslamcılar*

Avakian'ın bu tespitini mikro düzeyde ele alacak olursak, Türkiye açısından taşıdığı anlam nedir? Bir tarafta rejimin kurucusu ve 21. yüzyılın başına kadar hakim ideolojisi olan ve emperyalist sermaye ile kol kola yürüyen Kemalizm; öte yanda ise onun tam zıttı konumunda olan, genel olarak siyasal İslam ve özel olarak da Nurculuk akımı karşı karşıya durmaktadır. Ve bunlar karşılıklı birbirlerini *"besleyip büyütmektedirler"*. Şimdi buradan hareketle bu iki demode görüşün birinci kutbuna dahil olan ve benim Paul Dumont'tan esinlenerek *"Kemalist İslamcılar"* diye adlandırdığım kesimin Said Nursî'ye ilişkin ne söylediklerine bakmanın tam zamanıdır.

Bunlardan birincisi, Abdülbaki Gölpınarlı'nın, ilk baskısı 1969'da yayınlanan, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar* adlı eseridir. Gölpınarlı bu eserinde, evvela Nursî'nin, Cumhuriyet öncesi kullandığı adı (Said-i Kürdi) öne çıkartmaktadır.[136] Yazara göre, Nurculuk hareketinin gelişimi 1952'den itibaren başlamaktadır ve Said-i Kürdi'nin, *"hayatı tezatlarla doludur". "Siyasetle uğraşmadığını söyleyen, kendisine uyan ve Nur Talebesi adı verilen kişilere de siyaseti yasaklayan... Bir aralık tımarhaneye de giren"* Said-i Kürdi'nin *"Türkçesi, pek bozuk düzen bir Türkçedir"*.[137] Nurculuk-Said Nursî bahsinde, kaleme aldığı metnin tümüne yayılan bu ve buna benzer karalayıcı bir dilin dışında Gölpınarlı'nın yaptığı kimi saptamaların üzerinde durulması gerekir. Mesela yazar açısından Nursî, *"**Nakşibendi tarikatından güçlendiğine şüphe olmamakla** birlikte, kendisinin bir tarikat adamı, yolunun bir tarikat olduğunu, risalelerinin bu tarikatı yayma amacını güttüğünü söylerse, tarikatlar kaldırıldığı için uğrayacağı takibatı düşünerek Nurculuğun bir tarikat ve mezhep olmadığında ısrar eder ve ettirir."*[138]

Öte yandan Gölpınarlı, *"peki, Nurculuk, tarikat değildir, mezhep de değildir, şu halde nedir? Din midir?"* sorusunu sorar ve ardından Said Nursî için, *"Bunu açıklamaz; filozof tavrı takınarak bu yola bir felsefe, İslamı ilk devrine*

136 Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 224

137 Gölpınarlı, age, s. 225

138 Gölpınarlı, age, s. 225

Said Nursî'nin, hem Nakşibendi ve hem de Kadiri tarikatlarından önemli ölçüde etkilendiği bilinmektedir (*Yavuz*, age, s. 265). Hatta İsmail Kara'ya göre, *"onun bir tarikata mensup olduğuna veya bir şeyhten el aldığına dair açık bir bilgi yoktur. Fakat tasavvufi meşve sahibi biridir ve kendisi Abdülkadir Geylani'ye bağlılığından bahseder"* (İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, c.2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 968). Kadiriliğin Geylani'ye uzanan bir tarikat olduğu göz önünde bulundurulacak olunursa, Gölpınarlı'nın, Nursî'nin *"Nakşibendi tarikatından güçlendiğine şüphe"* duymaması enteresandır.

döndürecek bir felsefe süsü verir" der.[139] Bu tespit tersinden Karabaşoğlu'nun yukarıda örneğini verdiğim Ontolojik 'düşünür' Nursî savını akla getirmektedir. Oysa Nurculuğun İslami bir siyasi akım; Said Nursî'nin de bu akımın kurucu lideri olduğu, Karabaşoğlu gibi Gölpınarlı için de tasavvur dahi edilmemektedir. Gölpınarlı'ya göre Nursî, *"Atatürk'e 'İslamın Deccali' demekten, (...) çekinmeyen"* ve *"ortamın bilgisizliğinden faydalanmış (...) bir kara cahil zümre meydana getirmiştir."* Gölpınarlı bu satırların ardından daha fazla bilgi edinmek isteyen okuyucuya Özek'in, *Türkiye'de Gerici Akımlar ve Nurculuğun İçyüzü* adlı eserini referans vermektedir.[140] Burada bir kez daha karşımıza uygarlığın sembolü olarak 'Atatürk' ve uygar olmamanın göstergesi olarak *"kara cahil"* kıyaslaması çıkmaktadır. Böylesi bir kıyaslamanın ne denli yanlış olduğunu, buraya kadar mütemadiyen anlatmaya çalıştığım için bir kez daha bu konuya girmeyeceğim. Fakat Gölpınarlı'nın yapmış olduğu kıyaslamanın 1969'da gerçek hayatta nasıl bir karşılık bulduğunu hatırlatmamızda fayda var. Gölpınarlı'nın eserine yazdığı önsözün tarihi Kasım 1969'dur. Ne hazindir ki, bu tarihten 9 ay evvel 'Atatürkçü Devlet'in onayı ve rızasıyla *"kara cahil zümre"*, ABD'nin 6. Filosu'na karşı gösteri yapan devrimci gençlere 16 Şubat 1969'da saldırmış, Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan adlı 2 devrimciyi öldürmüş, 114 kişiyi yaralamış ve tarihe *"Kanlı Pazar"* olarak geçecek linç eylemini gerçekleştirmiştir.

Nursî'ye Kemalist İslamcı zaviyeden bakan ikinci örnek –daha ateist olmadan evvel, inandığı yıllarda– Turan Dursun'un 1971'de yayınlanan *Müslümanlık ve Nurculuk* adlı eseridir. Önsözünde *"çalışma bizden başarı Allah'tan"* diye yazdığı eserinde Dursun, Said Nursî'nin şahsını ve dini bilgisini sorgulamakta; *Risale-i Nur* külliyatının Kuran'la nasıl çeliştiğini izah etmektedir. Fakat Kemalist İslamcı eserlerin çizgi ve metotlarını incelediğimiz bu bölümde Dursun'un, kitabının başında ve sonunda yaptığı tespitler üzerinde durulması daha önemlidir.

Dursun'un, *"devletin karşısına umulmaz bir yara olarak"* çıktığını söylediği Nurculuk, *"İslam dininin en başta yer verdiği akıl temelinden tamamıyla uzaktır... hiçbir zaman gerçek din anlayışı ile bağdaşmamıştır, bağdaşamaz da."*[141] Dursun açısından Nursî, *"her ileri akıma karşı çıkmış, İttihat-Terakki'ye, Jön Türklere ve Batı'ya yönelenlere düşman olanların safına katılmıştır."*[142] Maalesef yazar, Said Nursî'nin 1908'de İttihat ve Terakki'yi desteklediğini, 1909'da (31 Mart sonrası) İttihatçı siyaseti propaganda etmek amacıyla Kürdistan'a ve Suriye'ye gittiğini görmezden gelmiştir. 31

139 Gölpınarlı, age, s. 225–226

140 Gölpınarlı, age, s. 226

141 Turan Dursun, *Müslümanlık ve Nurculuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s.7–8

142 Dursun, age, s. 12

Mart hadiselerini iki gerici klik arasında bir çatışma olarak değil de resmi ideolojinin 'ilerici/gerici' kodlarıyla okumuştur. Dursun'a göre, *"Said-i Nursî, çarpık görüşlerini dinimize mal etmek için durmadan çaba harcamış ve bu yolda özellikle iki zümreden yararlanmıştır. Bunlardan biri, saf ve Müslümanlığı gerçek anlamıyla bilmeyen imanlı zümre; öteki de az çok her şeyi kavrayan, bilen fakat menfaatlerini dinin de imanın da üstünde tutanlardan meydana gelen zümredir. Nurculuk akımı, işte bu iki zümre arasında yayılmış ve dinimizin de milletimizin de başına bela olan bir durum almıştır."*[143] Dursun'un, dini sahiplenerek Nurculuğun sosyal tabanına dair yaptığı bu tespit, neredeyse kelimesi kelimesine yukarıda örneklerini verdiğim Kemalist gazeteci Yılmaz Çetiner'in sözlerine uymaktadır. Dursun'a göre *"Said-i Nursî, karanlık emellerini gerçekleştirmek için dinimizi alet eden, gerçekte dinin temel ilkelerine bile inandığı şüpheli olan, riyakar bir insan olarak yaşamış ve hayatının sonuna kadar bu tutumunu sürdürmüştür."*[144] Bu nedenle de *"Nurculuk denen akım"* yazara göre, *"**dinimizin** hiçbir şekilde kabul etmeyeceği, **üstelik yurtseverliğe**, ilme ve akla da aykırı olan bir akımdır. Kısacası dinini, milletini seven, akıl ve ilim ölçülerine inancı olan şuurlu bir Müslüman Nurcu olamaz."*[145] Yazarın pek tabii ki Said Nursî ve onun siyasal İslamcı bir akım olarak oluşturduğu Nurculuk hakkında aydınlatıcı bir fikir vermeyen bu oldukça dini sahiplenen hamaseti ve Nursî'ye yönelik hakareti, Kemalist İslam'ın etkisinde olmasıyla alakalıdır. Turan Dursun yıllar sonra Kemalist İslam'ın İslam boyutunu terk ederek dine karşı yaptığı cesurca eleştirilerden ötürü katledilmiştir. Fakat Dursun, bir hakim sınıf ideolojisi olarak Kemalizm'in dinle olan ilişki ve çelişkisinde, tarihi alabildiğince Kemalizm lehine bükmeye çalışmıştır.[146] Dursun'un yukarıdaki sözleri onun, Kemalist İslam'ın önde gelenlerinden Ahmed Hamdi Akseki'nin, iyi bir Müslüman olabilmenin başlıca niteliği kusursuz yurttaş olmaktır diye özetlenebilecek ekolünden ne denli etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu ekol doğrultusunda 1967'de liselerde okutulması için hazırlanan dini ders programının içeriğine ilişkin yayınlanan hükümet bildirisinin *"Müslümanlığın Türk milli bilincine uygun olduğu"* yönündeki sözleriyle[147] Dursun'un, *"dinini ve milletini seven Müslümanın Nurcu olamayacağı"*na dair duyduğu güven tamamıyla bir ahenk içerisindedir. Söz konusu bu ahengi, Dursun'un ese-

143 Dursun, age, s. 12

144 Age, s. 13

145 Age, s. 132

146 Turan Dursun, *Tabu Can Çekişiyor, Din Bu*, c.1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1991, s. 289-290

147 P. Xavier Jacob, *Modern Türkiye'de Din Eğitimi*, Berlin, 1982, s. 389-390'dan aktaran Paul Dumont, "Türkiye'de İslam Yenilik Ögesi mi?", *Türkiye Sorunları, 1988 Yıllığı*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 168'in içinde

rinden bir sene sonra (1972'de) yapılacak olan 12 Mart generallerinin bir *"devlet brifingi"*nde de görmek mümkündür: *"Bilahara bu şahıs* [Said Nursî] *menfur emellerini yaymak için doğduğu köyün adı ile Kur'anı Kerim'deki Nur Suresi arasında isim birliği kurma gayreti göstermiş ve adını Said Nursî olarak değiştirip, kurduğu teşkilata da Nurculuk diyerek Müslümanlığa sığmayan, kanunlarımızla bağdaşmayan ve ruhlarda, zihinlerde anarşi yaratmaya matuf düşüncelerini yüz otuz adet Nur Risaleleri ile dile getirmiş ve yaymıştır."*[148] Dolayısıyla brifingi yapanlara göre, *"Zahiren bir ibadet olarak gösterilen Nurculuk'ta, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri kuvvetinde belirtilen Nur risalelerinin birçok telkinleri, aşikar bir tarzda Ulu Kitabımızın ruhuna ve Hazreti Peygamberin sünnetine tamamen zıt bir anlayış içerisindedir."*[149] Ağırlıklı olarak devrimci hareketlerin ve Kürt milli hareketinin irdelendiği brifingde, devletin, o yıllarda rıza gösterip onay verdiği İslamcı akımları da gözden kaçırmaması, kuşkusuz bir devlet refleksi olarak okunmalıdır. Zira İslamcı akımların, bütün bir 70'ler ve özellikle de 12 Eylül (1980) sonrasında, *"Ulu Kitabımız"* ve *"Hazreti Peygamberin sünneti"*nden bahseden devlet nezdinde –1997 'ye kadar– gördüğü teveccüh katiyen unutulmamalıdır.

Kemalist İslam bakış açısıyla yapılan Said Nursî eleştirilerinden vermek istediğim son örnek ise Muharrem Bayraktar adlı bir yazara aittir. Çan Kulesindeki Müslümanlar başlığını taşıyan eser (2012), yazarın *Yeni Mesaj* gazetesinde çıkan makalelerinden derlenmiştir. 'İslamcı çevrelerin Doğu Perinçek'i' diye anılan Haydar Baş'ın başyazarlığını yaptığı bu gazete, Kemalizm'e ve İslam'a aynı dalga boyutunda sahip çıkmasıyla tanınmaktadır. Gazetenin bir başka özelliği de AKP'nin (2002'de) iktidara gelmesiyle başlayıp uzunca bir süre (Aralık 2013'e kadar)–Nurcu akımın Neo–Nurcu diye tanımlanan– Fethullah Gülen hareketiyle oluşturduğu koalisyonunun çatıştığı eski devlet ricalinin yanında yer almasıydı. Bayraktar'ın eseri kimi teolojik numuneler barındırsa da daha çok, baştan sona AKP/Gülen koalisyonuna ve onun izlediği siyasete karşı bir polemik içermektedir. Bir hayli eski paradigmanın kodlarını taşıyan bu polemikten tabii ki Said Nursî de payına düşeni almaktadır. Yazar, AKP ve Gülen koalisyonunun uzun bir süre *"dinler arası diyalog"* başlığı üzerinden yürüttüğü siyaseti, özünde İslam'ın Hristiyanlığa teslim oluşu olarak görmektedir. Yazar, milli egemenliğin ve bağımsızlığın bu siyasetle çiğnenip *"Müslüman Türklerin Hristiyanlaştırılması"*ndan endişe duymaktadır. Velhasıl yazara göre bütün bu siyasetin kökleri Said Nursî'ye uzanmaktadır.

Bayraktar'ın Nursî'ye getirdiği eleştirilerin en dikkat çeken yanı, yazarın Nursî'nin kadınlara ve gençlere ilişkin özgün düşünceleri ya da toplumun İslam doğrultusunda nasıl şekillendirilmesi gerektiği gibi temaları katiyen

148 *Marmara Brifingi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995, s. 136

149 Age, s. 136

konu etmemesidir. Eserin tümü incelendiğinde yazarın bu konulara ilişkin Said Nursî'yle hem fikir olmaması için hiçbir neden gözükmemektedir. Dikkat çeken bir başka nokta yazarın oldukça paranoyak, muazzam ölçüde ırkçı ve Türk şovenizmini yücelten bir dil kullanıyor olmasıdır. Bu durum bir bakıma Said Nursî'nin dilini hatırlatmaktadır. Fakat yazarın en tayin edici özelliği, Said Nursî'nin konjonktür gereği, taktik adı altında izlediği zikzakları (oportünizmi) öne çıkartırken, aynı cins zikzaklar Ankara nezdinde mevzubahis olduğu zaman bunları katiyen görmemesidir (Said Nursî'nin dili ve siyasi zikzaklarına biyografisinde değineceğim için burada üzerinde durmayacağım). Halbuki yazar, Nursî'nin bu zikzaklarının da kaynağını oluşturan bütün bir dünya görüşünün (din) yön verdiği temel siyasetle (din eksenli) aynı paraleldedir. Sadece bunun farkında değildir.

O yüzden Muharrem Bayraktar. Nursî'nin teşhirine, 1918–1922 yıllarında Nursî'nin siyasi aktiviteleri, İkinci Dünya Savaşı'nın seyri içerisinde onun aldığı Almanya yanlısı tutum veya 1950 sonrası Batı bloğu ile yapılmasını önerdiği ittifak siyaseti üzerinden başlamaktadır.[150] İleride söz konusu yıllara ve detaylarına Nursî'nin hayatını irdelerken zorunlu olarak değineceğim. Fakat şimdilik sadece bir fikir verebilmesi için, yazarın Nursî eleştirilerini özetleyen, bakış açısı ve metodolojisinin nasıl işlediğini gösteren, tipik bir alıntı üzerinde duracağım.

> *"Said Nursî Atatürk'e Deccal diyor, Millet-i İslam'ı Protestan yapmak isteğinden bahsediyordu. Oysa Said Nursî'nin Deccal dediği Atatürk, İzmir Amerikan Koleji'nde misyoner faaliyette bulunuluyor diye bu okulu tamamen kapatmış, hayatta iken Bab-ı Ali'nin 'Misyonerlerle Mücadele Teşkilatı' kurmasına destek vermiş, 3 Ocak 1922'de Meclis Başkanı iken yayımladığı bir muhtırada, İçişleri Bakanlığı'na çok sert çıkarak, Amerikalıların Anadolu'da 'Öksüzler Yurdu' altındaki yapılanma isteklerinin tamamen Hristiyanlığı yaymak amacı taşıdığını vurgulayarak 'bu talebin derhal reddedilmesini' istemişti. Said Nursî ise risalelerinde 'Müslüman İsevi' gibi, 'Cihan harbinde ölen Hristiyanlar şehittir' gibi, 'Ermenilere valilik kaymakamlık görevi verilsin' gibi tuhaf ifadeler kullanıyor', Hristiyanlara, 'Müslüman olmak için dininizi tamamen terk etmeye gerek yok' şeklinde 'İslami olmayan' fetvalar veriyordu."* [151]

Yazar, düşün dünyasında Nursî'yi Hristiyanlıkla, Atatürk'ü de İslam'la yan yana getirmektedir. Nursî'nin risalelerinde siyasi konjonktür gereği dini esasları büküp teolojik tespit ve önermeler yaptığı yerleri cımbızlayıp bir hayli polemik konusu yapan yazar, Mustafa Kemal'i de alabildiğince çarpıtan bir metotla, 'siyasi gerçek' (ya da algı) oluşturmaktadır. Her ne kadar Nursî, Afyon Mahkemesi'nde yaptığı savunmasında, Mus–

150 Muharrem Bayraktar, *Çan Kulesindeki Müslümanlar*, İcmal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 305–339

151 Bayraktar, age, s. 333–334

tafa Kemal'e ilişkin Deccal benzetmesini demagojik bir dille reddetmişse de[152] hakikaten Mustafa Kemal'i *"Deccal"* olarak tanımlamıştır.[153] Bayraktar'ın alıntısının Mustafa Kemal kısmı ise tamamıyla bir faciadır. Zira yazar yanılmaktadır. Devamında adı İzmir Göztepe Amerikan Kız Koleji olan okul hiçbir zaman kapatılmamıştır. Bilakis, Mustafa Kemal, İzmir'in yakılması esnasındaki olaylarla ilişkili olarak, 13 Eylül 1922'de, Amerikalı gazeteci Richard Eaton'a verdiği demeçte, *"Amerikan Koleji Müdürü'ne taarruz etmiş olanlar idama mahkum edilmişlerdir"* demektedir.[154] Öte yandan yazarın kaynak vermeden iddia ettiği gibi *"Bab-ı Ali'nin Misyonerlerle Mücadele Teşkilatı"* kurduğu ve Mustafa Kemal'in bu teşkilata *"destek"* verip vermediği bilinmez ama Ankara Hükümeti tarafından kapatılan yegane Amerikan Koleji'nin Merzifon'daki kolej olduğu bilinir. Kolejin kapatılma tarihi 1921'dir, kapatılma sebebi de bu kolejin Pontus faaliyeti çerçevesinde kullanılmış olmasıdır. Fakat bu kolej, 8 Ocak 1924'te Merzifon Kız Hayat Okulu adı altında yeniden öğretim vermeye başlamıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte diğer yabancı kolejler gibi, onlarca Amerikan kolejinin eğitim vermesine müsaade edilmiştir.[155] Pek tabii ki Ankara hükümetinin yegane ön koşulu, bu kolejlerin kendisine karşı bir tehdit oluşturmamasıdır. Aksi söz konusu olduğunda Mustafa Kemal, yazarın iddia ettiği gibi, *"3 Ocak 1922'de"* (doğrusu 1921'dir) *"bir muhtıra"* değil *"Amerika Yakındoğu Heyeti Namına Yapılan Müracaat Üzerine Dahiliye Vekaleti'ne"* bir cevap vermiştir. Bu cevabında da Mustafa Kemal, İçişleri Bakanlığı'na sert çıkmamış; gayet diplomatik bir dil kullanmıştır. Mustafa Kemal cevabına, *"Ankara Büyük Millet Meclisi hükümeti, memleketin imarına, yetimlerin refahını sağlamaya, genel ve iktisadi sıhhatimizin iyileştirilmesine yönelik bütün teşebbüsleri ve mesaiyi büyük bir minnettarlık ile kabul eyler"* diye başlamıştır. Mustafa Kemal, geçmişteki kötü örneklere istinaden bu kuruluşların, *"insafsız bir kar temin etmek"*, *"iktisadi imtiyazlara dayanarak, kendilerine oraya sahip olma hakkını temine çalışmak"*, *"İktisadi, ilmi ve insani maksatlar altında"* bu kuruluşların *"gelecekte istilalar hazırlamak için muhtelif unsurları gerek hükümete gerek yekdiğerine karşı tahrik etmek"*, *"ruhlarında yerleşmiş bulunan Hristiyanlık güdüsüyle hemen sırf Hristiyan azınlıklarla meşgul olmak"* gibi gayelerde ısrar ettikleri taktirde kendilerine müsaade edilemeyeceğini belirtmiştir. Fakat aynı cevabın birkaç satır ilerisinde Mustafa Kemal şöyle demektedir:

"Tabiidir ki, Amerikalıların insani tekliflerini ***reddetmeyi hatırımızdan bile***

152 *Şualar*, Şahdamar Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 407

153 *Emirdağ Lahikası*, Şahdamar Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 271

154 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 13, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 280

155 Süleyman Büyyükkarcı, "Amerikan Okulları Üzerine Bir Araştırma", s. 22; 35, bkz. http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s9/2.pdf

geçirmiyoruz. *Ancak, bunu yalnız aşağıdaki şartlar altında kabul edebiliriz... 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, sınırları dahilindeki Amerikalıların tesisini arzu ettikleri çiftlik, imalathane vesairenin idaresi ve orada çalışan çocukların öğretim ve eğitimi hükümet tarafından tayin olunacak memurlara aittir. 2. Bu müesseselerde cins ve mezhep ayrılmadan bütün yetimler çalıştırılacaktır. 3. Amerikalılar buralarda fen memurları ve hesapların görülmesi için muhasebe memurları bulundurabilirler. 4.Yol vesaire inşası gibi teşebbüsler dahi insani bir maksat için yapılmakta ise, yukarıdaki şartlara tabi bulunacaktır. 5. Ticaret maksadıyla yol, fabrika vesaire inşası yönlerini ayrıca müzakereye hazırız. Bu konuda Amerikalıların tekliflerini bekliyoruz. Zaten bu maksatladır ki, Antalya'ya bir Amerikalı ticaret temsilcisinin gönderilmesine olur verdik."*[156]

Görüldüğü gibi yazarın, Mustafa Kemal, *"Amerikalıların Anadolu'da 'Öksüzler Yurdu' altındaki yapılanma isteklerinin tamamen Hristiyanlığı yaymak amacı taşıdığını vurgulayarak* ***'bu talebin derhal reddedilmesini'*** *istemişti"* iddiası tamamen asılsızdır. Bilakis, Mustafa Kemal, kendisinin öne sürdüğü şartlar doğrultusunda, Amerikalıların tekliflerini reddetmeyi 'hatırından bile geçirmemektedir'. Buradan hareketle yazarın oluşturmaya çalıştığı Mustafa Kemal/Said Nursî çelişkisi son derece suni bir çelişkidir. Zira 1950'den itibaren ABD yanlısı fikirler beyan eden, *"Batının ilmine önem veren"* Said Nursî'nin, Mustafa Kemal'le bu konuda hem fikir olmaması için –kız ve erkek çocuklarının birlikte okutulması ve çalıştırılması hariç– hiçbir sebep bulunmamaktadır.

Şimdi bir de Bayraktar'ın Said Nursî'den yaptığı göndermelere bakalım. Hatırlayalım, yazar ne diyordu? *"Said Nursî ise risalelerinde 'Müslüman İsevi' gibi, 'Cihan harbinde ölen Hristiyanlar şehittir' gibi, 'Ermenilere valilik kaymakamlık görevi verilsin' gibi tuhaf ifadeler kullanıyor, Hristiyanlara, 'Müslüman olmak için dininizi tamamen terk etmeye gerek yok' şeklinde 'İslami olmayan' fetvalar veriyordu."*

İlkin, yazarın Nursî'ye atfettiği *"Ermenilere valilik kaymakamlık görevi verilsin"* sözleri üzerinde duralım. Said Nursî'nin 1910–1911 arası yürüttüğü siyasi faaliyetlerle alakalı, Osmanlı–Kürt–Ermeni meselelerini ihtiva eden bu konuyu ileride detaylarıyla ele alacağım için burada bir ön bilgi olması bakımından sadece iki noktaya değinmekle yetineceğim. Birincisi, Nursî'nin, hiçbir zaman böylesi bir talebi olmadığıdır. Olmasına da gerek yoktur. Zira diğer azınlıklara olduğu gibi Ermenilere de devlet katında yüksek memurluk verme siyaseti başlı başına bir Osmanlı devlet politikasıdır. Bayraktar'ın burada esas muhatabı Nursî değil, Osmanlı devleti olmalıydı. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı'nın yayınladığı, *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)* adlı

156 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 10, Kaynak Yayınları, İstanbul,2003, s. 242–244. (abç)

eserin önsözünde de belirtildiği gibi Ermeniler, *"1839'da Gülhane Hattını müteakiben sarayda ve Hariciye Nezaretinde memuriyete alınmışlar, 1856'da Islahat Fermanı'ndan sonra da, birinci sınıf hizmetlere; vali, genel vali; müfettiş, elçi ve hatta nazır gibi görevlere getirilmişlerdi."*[157] O halde Bayraktar, Nursî'ye atfen böylesi bir iddiayı neye dayanarak ortaya atmaktadır? İkincisi, Said Nursî, İttihatçı karşıtı 31 Mart (1909) olaylarının bastırılmasının ardından kurulan Divan-ı Harp de ne tesadüftür ki beraat etmiştir. Olaylar öncesi, *Volkan* gazetesinde İttihatçılar aleyhinde yazan Nursî'nin beraatının ardından, 1910'da Kürt aşiretlerine *"Meşrutiyet-i Meşruayı tam bildirmek ve kabul ettirmek için"*[158] Kürdistan'da koşuşturması, Said'in İttihatçılar'la barıştığının bir göstergesi veya İttihatçıların ona verdikleri yeni bir görev olarak okunabilir mi? Elimizde bu soruları doğrudan cevaplandırabilecek hiçbir belge olmamakla birlikte, aşiretler nezdinde yürüttüğü faaliyeti adeta bir rapor gibi anlatan ve 1911'de *Münazarat* adıyla yayınlanan eserinde, Nursî'nin, bir hayli İttihatçıları savunan bir dil kullandığı görülmektedir. Bayraktar'ın Nursî'den çarpıtarak verdiği alıntı bu eserdendir ve aslı şöyledir: *"Soru: Şimdi Ermeniler kaymakam vali oluyorlar, nasıl olur? Cevap: Saatçi ve makineci ve süpürgeci oldukları gibi... Zira meşrutiyet, hakimiyet-i millettir. Hükümet hizmetkarıdır. Meşrutiyet doğru olursa; kaymakam ve vali, reis değiller, belki ücretli hizmetkarlardır. Gayr-i Müslim reis olamaz, fakat hizmetkar olur. Farz ediniz ki, memuriyet bir nevi riyaset ve bir ağalıktır. Gayr-ı Müslimlerden üç bin adamı ağalığımıza, riyasetimize şerik ettiğimiz vakitte; millet-i İslamiyeden aktar-ı alemde üç yüz bin adamın riyasetine yol açılıyor. Biri zayi edip, bini kazanan zarar etmez."*[159] Bayraktar'ın, bu satırlara bir itirazı olacağını sanmıyorum. Hrant Dink'in öldürülmesi öncesinde ve sonrasında yazarın, Ermeniler hakkındaki kaleme aldığı meşhur fikirleriyle, Ermenileri *"hizmetçi"* diye tanımlayan ve ileride göreceğimiz gibi onlarla kanlı bir savaşa tutuşan Said Nursî arasında hiçbir çelişki bulunmamaktadır.

Şimdi de *"Müslüman İseviler"* ,*"Cihan harbinde ölen Hristiyanlar şehittir"* ya da "[Hristiyanların] *Müslüman olmaları için dinlerini tamamen terk etmelerine gerek görmedi"* gibi Nursî'ye atfedilen sözler üzerinde duralım. Yazarın amacı, 'Kemalist İslam' savunusuyla, Nursî'nin İslam'a ters düştüğünü ispat etmektir. Hal böyle olunca yazar, sadece Nursî'nin İslam'la çelişen yanlarını aramakla meşgulken Mustafa Kemal'in İslam'la çelişen yanlarını zinhar görmemekten yanadır.[160] Oysa bu ciddi bir çelişkidir; kıyaslanma-

157 *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)* T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, 1995, Ankara, s. IX

158 *Emirdağ Lahikası*, s. 102

159 *Münâzarat*, Envâr Neşriyat, 1993, s. 39-40

160 Mesela Bayraktar, 1934 yılında Ayasofya'nın Mustafa Kemal tarafından ibadete kapatılmasını neyle açıklayacaktır?

sı ve görülmesi gerekmektedir. Mesela hakikaten *"Müslüman İseviler"* sözü Nursî'ye aittir ve İslam'ın kurallarıyla çelişmektedir. [161]

"Cihan harbinde ölen Hristiyanlar şehittir" sözü ise yazar tarafından hem bir hayli içeriğinden kopartılarak hem de çarpıtılarak verilmiştir. Alıntının bütünlüklü hali şöyledir: *"Bir zaman, eski Harb-i Umumî'de, düşmanların ehl-i İslâma ve bilhassa çoluk ve çocuklara ettikleri katl ve zulümlerinden pek çok müteellim oluyordum. Fıtratımda şefkat ve rikkat ziyade olduğundan, tahammülüm haricinde azab çekerdim. Birden kalbime geldi ki: O maktul masumlar şehid olup veli olurlar; fâni hayatları, bâki bir hayata tebdil ediliyor ve zayii olan malları sadaka hükmünde olup, bâki bir mal ile mübadele olur.* ***Hattâ o mazlumlar kâfir de olsa,*** *âhirette kendilerine göre o dünyevî âfâttan çektikleri belalara mukabil rahmet-i ilahiyenin hazinesinden öyle mükâfatları var ki; eğer perde-i gayb açılsa, o mazlumlar haklarında büyük bir tezahür-ü rahmet görüp, 'Ya Rabbi! Sükür Elhamdülillah' diyeceklerini bildim ve kat'î bir surette kanaat getirdim. Ve ifrat-ı şefkatten gelen şiddetli teessür ve elemden kurtuldum."* [162] Nursî, yazarın iddia ettiği gibi doğrudan *"Cihan harbinde ölen Hristiyanlar şehittir"* diye bir şey söylememekle birlikte, bu sözlerin, *"Şüphe yoktur ki, münafıklar ateşin en aşağı tabakasındandırlar. Onlar için asla bir yardımcı bulamazsın"* diyen Nisa (4/145) suresiyle çeliştiği çok açıktır. Öte yandan *Kastamonu Lahikası* adlı kitabın 1936–1943 yılları arasında yazıldığı göz önünde bulundurulacak olunursa, 1929'da *"İçtihad kapısı açıktır Fakat şu zamanda oraya girmeye 'Altı Mani' vardır"* [163] diyen Nursî'nin, 2. Dünya Savaşı yıllarında kaleme aldığı bu eserinde *"kafirler"*e ilişkin bir *"içtihad kapısı"* açmasının sebeplerini, onun –ileride üzerinde detaylıca duracağımız– anti-Komünist, Nazi Almanyası'ndan yana olan 'reel politika'sında aramak gerekmektedir. Tıpkı 1930'ların başında İngiltere ile yakınlaşmaya başlayan Ankara'nın izlediği 'reel politika' da olduğu gibi.[164]

Yazarın, Nursî'ye atfen "[Hristiyanların] *Müslüman olmaları için dinlerini tamamen terk etmelerine gerek görmedi"* eleştirisi de yine onun takip ettiği 'reel politika' bağlamında okunmalıdır. Alıntının tamamı şöyledir:*"Ey ehl-i*

161 *Mektubat*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 496

162 *Kastamonu Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 49

163 *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 522

164 Mesela buradan bakıldığında Mustafa Kemal'in 1934 yılında Anzak kutlamaları için gönderdiği mesajdaki şu cümleleri Bayraktar nasıl açıklayacaktır? *"Bu memleketin topraklarında kanlarını döken İngiliz, Fransız, Avusturyalı, Yeni Zelandalı, Hintli kahramanlar! Burada, dost bir vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve rahat uyuyacaklardır. Onlar bu topraklara canlarını verdikten sonra, artık bizim de evlatlarımız olmuşlardır."* (Bilal Şimşir, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı: 51, cilt. XVII, Kasım 2001, Ankara)

kitab! İslâmiyeti kabul etmekte size bir mesakkat yoktur. Size ağır gelmesin! Zira size bütün bütün dininizi terk etmenizi emretmiyor. Ancak itikadatınızı ikmal ve yanınızda bulunan esasat-ı diniye üzerine bina ediniz; diye teklifte bulunuyor." [165] Müslüman olmayanlara yapılan bu çağrı, İslam'ın temel kaideleri ile çeliştiği gibi, bizzat Nursî'nin kendisiyle de çelişmektedir. Zira bir başka 'reel politika' gereği, 1940'ların sonunda, CHP'nin tekrardan dine sarıldığı dönemde Nursî, şöyle diyordu:

> *"Halbuki Allah'ı bilmek, bütün kâinata ihata eden rubûbiyetine ve zerrelerden yıldızlara kadar cüzîî ve küllî her şey onun kabza-yı tasarrufunda ve kudret ve iradesiyle olduğuna katıî iman etmek; ve mülkünde hiçbir şeriki olmadığına ve 'Allah'tan başka ilah yoktur' kelime-i kudsiyesine, hakikatlarına iman etmek, kalben tasdik etmekle olur. Yoksa 'Bir Allah var' deyip, bütün mülkünü esbaba ve tabiata taksim etmek ve onlara isnad etmek –hâşâ- hadsiz şerikleri hükmünde esbabı merci tanımak ve her şeyin yanında hazır irade ve ilmini bilmemek ve şiddetli emirlerini tanımamak ve sıfatlarını ve gönderdiği elçilerini, peygamberlerini bilmemek, elbette hiçbir cihette Allah'a iman hakikati onda yoktur. Belki küfr-ü mutlaktaki manevî cehennemin dünyevî tazibinden kendini bir derece teselliye almak için o sözleri söyler.*
>
> *Evet inkâr etmemek başkadır, iman etmek bütün bütün başkadır.*
>
> *Evet kâinatta hiçbir zîşuur, kâinatın bütün eczası kadar şahidleri bulunan Hâlık-ı Zülcelal'i inkâr edemez... Etse, bütün kâinat onu tekzip edeceği için susar, lâkayd kalır.*
>
> *Fakat ona iman etmek: Kur'an-ı Azîmüşşan'ın ders verdiği gibi, o Hâlık'ı sıfatlarıyla, isimleriyle, umum kâinatın şehadetine istinaden kalben tasdik etmek ve elçileriyle gönderdiği emirleri tanımak; ve günah ve emre muhalefet ettiği vakit, kalben tövbe ve nedamet etmek iledir. Yoksa, büyük günahları serbest işleyip istiğfar etmemek ve aldırmamak, o imandan hissesi olmadığına delildir."*[166]

Bu iki alıntı arasındaki çelişki son derece bariz olmasına rağmen, o halde Bayraktar'ın *İşaret-ül İcaz*'dan yaptığı alıntıyı Nursî'ye yazdırtan sebepler ne olabilirdi? *İşaret-ül İcaz*, Said Nursî'nin, Birinci Dünya Savaşı esnasında, 1914–1916 arasında Erzurum (Pasinler), Van (Gevaş), İsparit ve Bitlis cephelerinde savaşa katıldığı yıllarda yazılmıştı. İşaret-ül İcaz'ın daha sonra 1918'de bizzat Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın kendi cebinden verdiği parayla basılması[167] Ocak 2014'te de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından

165 *İşaret-ül Icaz*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 48

166 *Emirdağ Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s.192–193

167 Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî, Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. 1, İttihat, İstanbul, 1998, s.443

yeniden yayınlanması, bize eserin devlet katında ne derece takdir edildiği hakkında bir ipucu vermelidir. Muharrem Bayraktar, Nursî'yi teşhir etmeye o denli odaklanmıştır ki yüzeysel okuyup geçtiği pek belli olan İşaret-ül İcaz'ın neyi gözeterek yazıldığını, kime hitap etmek istediğini gözden kaçırmıştır. Çünkü Bayraktar kadar Mustafa Kemal'in de düşün dünyasına hitap eden ve eserin temel içeriğini ortaya koyan aşağıdaki şu cümleler, Nursî'nin o yıllarda neden 'reel politiğe' göre davranmak zorunda kaldığını göstermektedir.

"İnsanların heyet-i içtimaiyesinde intizam ve âsâyişi temin eden köprü zekâttır. Âlem-i beşerde hayat-ı içtimaiyenin hayatı, muavenetten doğar. İnsanların terekkiyâtına engel olan ***isyanlardan, ihtilâllerden, ihtilâflardan*** *meydana gelen* ***felâketlerin*** *tiryakı,* ***ilacı, muavenettir.***

Âlem-i insaniyeti zelzelelere maruz bırakmakla yıkılmaya yaklaştıran birinci kelimeyi sildiren ancak zekâttır. ***Nev-i beşeri umumî felâketlere sürükleyen ve Bolşevikliğe*** *sevk edip terakkiyâtı,* âsâyişi mahveden *ikinci kelimeyi kökünden kesip atan, hurmet-i ribâdır.*

Arkadaş! Heyet-i içtimaiyenin hayatını koruyan intizamın en büyük şartı, insanların tabakaları arasında boşluk kalmamasıdır. Havas kısmı avamdan, zengin kısmı fukaradan hatt-ı muvasalayı kesecek derecede uzaklaşmamaları lâzımdır. Bu tabakalar arasında muvasalayı temin eden, zekât ve muavenettir. Hâlbuki vücûb-u zekât ile hurmet- ribâya mürâat etmediklerinden, tabakalar arası gittikçe gerginleşir, hatt-ı muvasala kesilir, sıla-yı rahim kalmaz. ***Bu yüzdendir ki, aşağı tabakadan yukarı tabakaya ihtiram, itaat, muhabbet yerine ihtilâl sadâları, haset bağırtıları, kin ve nefret vâveylâları yükselir.*** *Kezalik yüksek tabakadan aşağı tabakaya merhamet, ihsan, taltif yerine zulüm ateşleri, tahakkümler, şimşek gibi tahkirler yağıyor.*

Maalesef tabaka-i havastaki meziyetler, tevazu ve terahhuma sebeb iken, tekebbür ve gurura bâis oluyor. Tabaka-yı fukaradaki acz ve fakirlik, ihsan ve merhameti mûcip iken, esaret ve sefaleti intac ediyor. Eğer bu söylediklerime bir şahit istersen âlem-i medeniyete bak, istediğin kadar şahitler mevcuttur.

Hülasa: Tabakalar arasında musalahanın temini ve münasebetin tesisi ancak ve ancak erkân-ı İslamiye'den olan zekat ve zekâtın yavruları olan sadaka ve teberruâtın heyet-i içtimaiyece yüksek düstur ittihaz edilmesiyle olur." [168]

Birazdan Said Nursî'nin yukarıdaki sözleri üzerinde duracağız. Fakat aynı kaygılardan hareketle, Nursî'nin bu tespitiyle aynı dalga boyunda olan benzer bir başka tespitin de burada zikredilmemesi haksızlık olur. Nursî'yle ortak kaygıyı paylaşarak yazılmış olan, 20 Eylül 1917 tarihini taşıyan söz konusu tespitin altındaki imza "7. *Ordu Kumandanı Mustafa*

168 *İşaret-ül İcaz*, s. 45

Kemal"e aittir.

"Harp, her milletten olan unsurlarımızı istisnasız son dereceye getirmiştir. Ahali ile idare arasındaki bağlar sarsılmıştır.

Evlerinde kalan ahali, her yönden hükümetten uzak kalmakta menfaat gören bir hale gelmişti. Çünkü kalan ahali ya kadınlardan ya acizlerden veya firarilerden ibaret olup, emeklerinin ürünleri hayatlarını sürdürmeye yetmezken, mülki hükümet ve askeriye, onlardan açlık ve ölüm karşılığında mal ve mülklerini istemek ve almakta daha çok ısrar etmek ve inatçı olmak mecburiyetindedir. Diğer taraftan, mülki ***hükümetlerin tam aczi, genel bir anarşiye sürüklenen genel hayatı idareye engel olup ahalinin hakları için ne düşünülüyorsa hepsi hak ve adalete aykırı ve dolayısıyla halkın nefretinin artmasına yol açacak bir şekilde çözmek zorunlu alışkanlığındadır****.*

Mülki hükümetin tam bir acz içinde oluşu, bir zabıta kuvvetinin noksanlığından ve ihtiyaç derdiyle, bütün memurlarda görülen rüşvet, vurgunculuk ve suiistimallerden ve memurların keyfine düşkün bir hale gelmesinden ve adil işlerin kesinlikle yürümemesinden ileri gelmektedir.

Bu sebepler, genel hayatı her köşede ve her beldede esasından çürütmektedir. Genel iaşenin, ticaret ve ekonomi işlerinin müthiş bir şekilde çökmeye başlaması, başlıca belirtilerdendir. ***Bugün bir para meselesi ortaya çıkmıştır ki****, bu dert ne ahalide ne de memurlarda gelecek emniyeti bırakmamakta ve* ***namuslu insanları mukaddesatlarından ayrılmaya yönlendirmekte ve zorlamaktadır****. Dolayısıyla, harp devam ettiği takdirde, karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike, her taraftan çürüyen muazzam saltanat binasının bir gün* ***içerden*** *birdenbire ve* ***hep birden çökmesi*** *ihtimalidir."* [169]

Evet, öyle sanıyorum ki fotoğraf şimdi netleşmiş oldu. Nursî ve Mustafa Kemal'in hemen hemen aynı yıllara denk gelen yukarıdaki satırları kadar, Marksizm'in devlet tanımını bu denli destekleyen daha somut bir kanıt olamaz diye düşünüyorum.

Ekim 1917'de, Rusya'da, Bolşevik partisinin önderliğinde gerçekleşecek olan 'proleter devrim', o tarihten 69 yıl evvel Marx'ın *"Avrupa'da bir hayalet dolaşmaktadır"* diye adlandırdığı komünizm ülküsünü artık bir *"hayal"* olmaktan çıkartacaktı. Birinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği kan ve gözyaşı, tüm dünyanın ezilenlerinin dikkatini Rusya'ya çevirmişti. Savaş uzadıkça, emperyalist niyetler bütün çıplaklığıyla kendisini belli ettikçe, başta Çarlık ordusu olmak üzere, savaşta yer alan orduların neferleri çok güçlü bir şekilde savaşmak istemediklerini dile getiriyor ve hatta isyan ediyorlardı. Daha sonra Amerikalı komünist yazar John Reed'in Ekim Devrimi'ne atfen kaleme aldığı kitabın başlığını taşıyacak olan

169 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 120–121. (abç)

Dünyayı Sarsan On Gün sözleri, daha devrim öncesinde bütün kapitalist dünyayı sarsmaya başlamıştı. Kendi ülkelerindeki işçilerin ve ezilenlerin, Bolşeviklerden etkilenmesinden korkan kapitalist ve gerici rejimler, var güçleriyle ülkelerinde devrim fikrinin yeşermemesi için ellerinden geleni yapıyorlardı. İşte bu *"ahval ve şerait"* içerisinde, Mustafa Kemal'in temsil ettiği sisteme istinaden *"içerden birdenbire ve hep birden çökmesi ihtimaldir"* diyerek endişe duyduğu Osmanlı hanedanlığının çöküşünü, aynı sistemin bir parçası olan ve aynı endişeyi taşıyan, tarihte böylesi anlarda bütün din adamlarının yaptığını tatbik ederek Said Nursî de engellemeye çalışacaktı.

Said Nursî ilk ve son defa bu eserinde okurlarına sıkça *"arkadaş"* diye hitap etmektedir. Havada devrim bulutlarının dolaştığı bu olağanüstü şartlarda, Osmanlı yönetici sınıflarının, ezilenlere yakın durdukları intibaını vermek için kâh Enver ve Mustafa Kemal Paşa gibi *"yoldaş"*, kah Nursî gibi *"arkadaş"* hitabını kullanmaları son derece manidardır. Fakat aralarındaki mevki ve nüans farklılıklara rağmen hepsinin, ezilenlere karşı devletin 'ali çıkarları'nı canla başla koruduğu ise muhakkaktır. Mustafa Kemal'in şikayet ettiği, *"hükümetlerin tam aczi"*nin beraberinde getirdiği *"genel bir anarşiye sürüklenen genel hayat"* endişesine karşı; alarm verdiği *"para"*nın, *"insanları mukaddesatlarından ayrılmaya yönlendirmekte ve zorlamakta"* oluşu, devreye kaçınılmaz olarak Said Nursî gibi din adamlarının girmesini zorunlu kılmaktaydı. Zira Nursî, her din adamı gibi son derece kararlı bir biçimde, *"isyanları felâket"* diye tanımlayacak ve buna karşı *"ilacın"* da *"muavenet"* olduğuna işaret edecekti. Ezilenlerin *"itaat"* etmelerinin zorunlu yeniden tesisi için ezenlerin de *"zekat"* ve *"sadaka"* vermeleri gerekecekti.

Muharrem Bayraktar'ın bütün bu arka planını görmediği, salt dar siyasal çelişkilerden ötürü teşhir etmek amacıyla alıntıladığı Nursî'nin, Müslüman olmayanlara yaptığı çağrıya dönecek olursak, yukarıda bu çağrının, onun takip ettiği 'reel politika' bağlamında okunması gerektiğini belirtmiştim. *İşaret-ül İcaz*'ın en ilginç yanı, sömürücü sınıflar açısından *"felaket"* olan bu olağanüstü şartlarda, dikkatini sadece kendi ahalisi üzerinde yoğunlaştırmayıp aynı zamanda, bir yandan Ermeni soykırımını ifa ederken, öte yandan Çarlık ordusundan firar eden veya esir alınan gayrimüslimleri de, son derece oportünist ve pragmatist yöntemlerle saflarına katmaya çalışmasıdır. Bayraktar'ın, idrak ve taktir edemediği bu 'meziyetlerin' bilincinde olduğu içindir ki, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yeniden yayınlanan, *İşaret-ül İcaz*'ın matbaadan çıkan ilk nüshasının giriş sayfasına 25 Ocak 2014'te, Recep Tayyip Erdoğan el yazısıyla şunları yazmıştır: *"Merhum Üstadımızın arzularının yerine getirilmiş olmasının huzuru içindeyiz. Devamı niyetiyle..."*[170]

170 www.risalehaber.com, 28 Ocak 2014

* *Tamamen Karşı Olan İslamcılar*

'Kemalist İslamcılar'ın, Kemalizm savunusundan hareketle İslam'la çelişkiye düşerek yaptıkları Nursî eleştirilerinin aksine, Kemalizm'i değil doğrudan İslami kaynaklara dayanarak, Nursî'ye cepheden saldıran İslamcı yazarlar da mevcuttur. Bunların başında, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olan, Profesör Dr. Abdülaziz Bayındır gelmektedir. Bayındır'ın 2006'da yayınlanan, *Kur'an Işığında Aracılık ve Şirk* adlı eserinin ana teması, Allah'la kulun arasında hiçbir aracılığın ve şirkin (ortaklığın) olamayacağıdır. Bayındır, kitabın önsözünde şöyle demektedir: *"Şirk, ortak etmek demektir. Allah'a şirk koşmak, ona ait özelliklerden birini veya birkaçını başka bir varlıkta da görmektir. Bu varlık daha çok Allah'a yakın sayılan din büyükleri arasından seçilir. Şeytanlar, onların Allah'ın dostu olduğunu, Allah ile olacak işlerde destek vereceklerini, arabulucu ve şefaatçi olacaklarını fısıldarlar. Onlara teslim olmak gerektiğini, üzerine basa basa söylerler.*

Akıl ve Kur'ân, bu tuzağın iki büyük engelidir. Şeytanlar, engelleri aşmak için dinin akıl değil, gönül işi olduğunu ve Kur'ân'ı herkesin anlayamayacağını söylerler. İnsanların önüne, kendilerinin kutsadığı başka kitaplar koyar ve okumalarını isterler. Bu tuzağa düşenler, Kur'ân'a olan saygılarını kaybetmezler ama onu anlayamayacaklarını kabul ederek Kur'ân'ı, kendilerine kapalı sayarlar. Sonra bu şeytanlar, uydurdukları yeni ibadet türlerini devreye sokarak çokça ibadet tavsiye eder ve insanların doğru yolda olduklarından emin olmalarını sağlarlar. Onlar da bunları Allah'ın dostu bilip kul köle olurlar. Sonunda kendilerine olan güvenleri kaybolur ve doğru yolla ilişkileri kesilir ama kendilerini o yolun ortasında sanırlar."[171]

Bayındır, buradan hareketle Nursî'yi ve Risale–i Nur külliyatını tamamen teolojik açıdan irdeler ve eleştirir. Yazar, eleştirilerine Nursî'nin *"olağanüstü kişiliği"*ne yapılan vurgularla başlar. Risale–i Nur'un, *"yirmi senede tahsili"* gerektiren *"ilim ve fenleri"* Nursî'nin *"üç ayda kavrayarak öğrenimini tamamladığı"* iddiası, Nursî'nin, *"Hazret-i Peygamberden ilim talebinde bulunmasına karşılık; "Hazreti Resul-ü Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), ümmetinden sual sormamak şartıyla ilm-i Kur'an'ın tâlim edileceğini tebşir etmişler. Aynen bu hakikat hayatında tezahür etmiş, daha sabâvetinde iken bir allâme-i asır olarak tanınmış ve kat'iyen kimseye sual sormamış, fakat sorulan bütün suallere mutlaka cevap vermiştir."*[172] Bayındır'a göre aynı iddiayı; Ali'nin soyundan gelen imamlar için söyleyen Şiilerde de görmek mümkündür: *"İmamlardan hiçbiri bir öğretmene gitmemiş, bir eğitimciden bir şey öğrenmemiştir.... Hiçbiri bir hocadan ders almamış, hiçbiri bir mektebe, bir medreseye gitmemiştir. Böyle olduğu halde kendilerine bir şey sorulunca derhal en doğru cevabı verirler.*

171 Abdülaziz Bayındır, *Kur'an Işığında Aracılık ve Şirk,* Süleymaniye Vakfı, 2006, PDF Dosya, s. 11–12

172 *Tarihçe-i Hayatı*, Şahdamar Yayıncılık, 2010, 31; 33

Dillerine bilmiyorum sözü gelmediği gibi cevap vermek için düşünmeleri yahut cevabı bir müddet geciktirmeleri de vaki değildir..." "İmamın ilahî hükümlere, ilahî maarife, bütün bilgilere sahip olması, peygamber yahut kendisinden önceki İmam vasıtasıyladır..." [173] Bayındıra'a *göre, "bir insanın böyle bir bilgiye sahip olmasının mümkün olamayacağı açıktır. Bu özellik herhangi bir peygamberde de olmaz."* Çünkü yazar açısından Kuran'ın Kehf suresindeki (18/110) hükmünde, *"De ki, ben de tıpkı sizin gibi bir insanım. Bana, tanrınızın bir tek tanrı olduğu bildiriliyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa hemen iyi bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak etmesin"* denmektedir.[174] Öte yandan 14 yaşında rakipsiz bir ilim adamı olduğu iddia edilen Nursî'nin, *"Bitliste iken on beş - on altı yaşlarında...O zamana kadar bütün malûmatı 'sünuhat' kabilinden olduğu için uzun uzadıya mütalâaya lüzum"* görmemesi Bayındır açısından bir çelişkidir. Zira *"sünuhat, kişinin aklına ve hatırına gelen şeylere denir. Onlara ilim dense alim olmayan kalmaz."* [175]

Bayındır'a göre, Nursî'nin olağanüstülüğü ve Nurculuk hareketinin oluşturulması da aracılıktan başka bir şey değildir: *"Din büyüğü sayılan bir kişiye olağanüstü özellikler yakıştırılırsa insanları onun etrafında toplamak kolay olur. Onun Allah'a yakın olduğuna vurgu yapılarak aracı ve kurtarıcı sayılması sağlanır. Sonra Allah'ın ilhamıyla yazdığı iddia edilen kitaplar oluşturulur. Böylece ayrı adı, ayrı önderi ve ayrı kitabı olan bir cemaat oluşur. Sonra sürekli büyüleyici sözler söylenir. Bu cemaate girmeyenin kurtuluşa eremeyeceğine vurgu yapılır."* [176] Yazar burada Nurculuk hareketiyle Katolik kilisesi arasında bir paralellik kurmaktadır:

> *"Katolik Kilisesi bu şekilde oluşan bir Hıristiyan cemaattir. Kilise ile cami çok farklıdır. Cami bir ibadet yeridir. Ama kilise canlı bir varlık, İsa'nın Mistik Bedeni ve hiyerarşik bir toplum kabul edilir... Katoliklerin asıl vurgusu şudur: 'Katolik Kilisesine girmeyen kurtuluşa eremez.' Nurcular da yukarıdaki gibi oluşmuştur. Said Nursî'ye olağanüstü özellikler yakıştırılarak onun müceddid, mehdi, beklenen İsa ve Gavsı azam olduğu, birlik makamında bulunduğu, Hakikati Muhammediye'nin onda tecelli ettiği ve nurculara şefaat edeceği vurgulanmış, sonra Risalei Nurlar'a kutsallık verilmiş ve kurtuluşun ancak Nur cemaatine girmekle mümkün olacağı söylenmiştir. Böylece farklı bir adı, farklı bir kitabı ve farklı bir lideri olan yeni bir cemaat ortaya çıkmıştır."*[177]

Bayındır'ın, burada Nurculuk hareketi ile Katolik kilisesi arasında kurduğu paralellik ilginçtir. Yazarın teolojik açıdan yorumlayıp eleştirdiği bu

173 Bayındır, age, s. 87

174 Age, s. 87

175 Age, s. 90

176 Age, s. 145

177 Bayındır, age, s. 145

husus, bir başka eserde ise başka boyutlarıyla ele alınıp yorumlanmakta, ciddi bir eleştiri konusu yapılmakta, hatta Nursî ve Nurculuk hareketinin *"gizli emelleri"*nden bahsedilmektedir. 2005'te Abdullah Tekhafızoğlu'nun kaleme aldığı *Nur Risaleleri'ne Eleştirel Bir Yaklaşım, (Risale-i Nur'un İçyüzü)* adlı toplam 615 sayfalık PDF dosyanın en büyük özelliği oldukça Ortodoks bir dille yazılmış olmasıdır. Sanırım, bir önbilgi babında aşağıdaki cümleler, eserin mahiyeti hakkında bir fikir verecektir.

Yazar daha eserin başlarında, dolaylı olarak Kemalizmle kendi arasına bir çizgi çekmektedir: *"Nur Risaleleri; pozitivizmin ve belki materyalizmin egemen olduğu, halkının dinî inanç ve duygularıyla kavgalı,* ***dayatmacı bir yönetim*** *döneminin ürünüdür. Bu dönemin, Said Nursî'nin birçok kişinin gözünde 'bir kahramana, mücahide' dönüşmesinde payı büyüktür."*[178] Deccal meselesinin ele alındığı bölümde yazar, *"Said Nursî'nin Mustafa Kemal'i nasıl değerlendirdiği bizi burada ilgilendirmemektedir"* diyerek bir kez daha Kemalizm'e mesafe koymaktadır.[179] Ve sonsözde, *"damarlarında Şii kanı dolaştığını"* söylediği Said Nursî'de ve Nurculukta *"tam anlamıyla, özetlemeye çalıştığı bid'atçi, sapık cereyanların bu karakterlerinin tümünün, tam anlamıyla tezahür ve tekerrür ettiği kanısındadır."*[180]

Velhasıl Bayındır'ın bıraktığı yerden Tekhafızoğlu ile devam edecek olursak yazar, Nursî'nin Hıristiyanların da şehit olabileceğine ilişkin görüşleri hakkında şöyle demektedir:

> *"Aslında, 'şefkat, rahmet' olarak takdim edilen 'Hristiyanların da şehid sayılabileceği' görüşünün arka plânında çok daha çirkin ve gizli emeller yatmaktadır. Bu görüş, İslâm'ın ilk zamanlarından günümüze kadar Müslümanları ayakta tutan 'şehadet' kavramını sırtından bıçaklamaya yöneliktir. Bu ümmet, tarih boyunca Hristiyanlarla savaşmış, dinini ve toprağını haçlı çapulcularına karşı ancak 'şehit' kavramıyla korumuştur. Şimdi ise 'hakikat' diye sunulan ve gerçekte ise ihanetten ibaret olan 'Hristiyanlar da şehid olabilir' telâkkisiyle, Müslümanın zihninden 'şehadet-şehit' mefhumu silinmek ve Hristiyanlar karşısında Müslümanları savunmasız bırakmak istenmektedir. Müslüman, şehit olabileceklerle nasıl savaşacaktır?"* [181]

Öte yandan Nurcu hareketin başından beri dinsizliğe karşı diğer dinlerle birlikte ortak mücadele etme fikrine ilişkin ise yazar *Kuran*'dan bir ayet aktararak adeta ateş püskürmektedir:

> *"'Ey iman edenler, Yahudileri de, Hristiyanları da kendinize yâr (ve üstünüze hâkim) edinmeyin! Onlar (ancak) birbirinin yâranlarıdırlar. İçinizden kim*

178 Abdullah Tekhafızoğlu, *Nur Risaleleri'ne Eleştirel Bir Yaklaşım, (Risale-i Nur'un İçyüzü)*, 2005, erişim için bkz. www.islah.de/menhec/men00015.pdf, s. 10

179 Tekhafızoğlu, age, s. 330

180 Age, s. 605

181 Tekhafızoğlu, age, s. 366

onları dost (ve hâkim) edinirse o da onlardandır. Süphesiz, Allah o zalim güruhuna muvaffakiyet vermez.' (Mâide,5/51)

Dinsizliğe karşı İncil ile Kur'an'ın ittihat edeceğini zannedip bu yolda çalışanlar; bütün bu yapılanların aslında İslâm'ı Hristiyanlığa, Müslümanları Hristiyanlaştırmaya, İslâm'ı ve Müslümanları yok etmeye yönelik olduğunu fark edemiyorlarsa gaflet içinde; fark ettikleri hâlde bilinçli olarak buna hâlâ devam ediyorlarsa dalâlet ve hıyanet içindedirler."[182]

Bayındır ve Tekhafızoğlu bu eserlerinden ötürü, Nurcu çevrelerce yoğun eleştiriler almış ve hatta *"din düşmanlarının ekmeğine yağ sürmek"*le suçlanmışlardır. Nurcu çevreler yolladıkları eleştiri mektuplarında, Tekhafızoğlu'nun aslında Bayındır'ın kullandığı müstear ad olduğunu iddia etmektedirler. O nedenle de Tekhafızoğlu'nun eserinden bahsedilirken *"meçhul şahıs"* diye vurgulamaya özen göstermişlerdir. Nurcu çevrelerden gelen eleştirilerden biri de, Nursî'nin hayatta kalan ender talebelerinden biri olan Abdülkadir Badıllı'ya aittir. 8 Haziran 2005'te Süleymaniye Vakfı'na yolladığı mektubun bir yerinde Badıllı şöyle diyor: *"Ruhların bakiliğine inanmadığı anlaşılan meçhul şahıs, yobaz bazı vehhabîler tarzında peygamberler ve evliyanın vefatlarıyla alakalarının ve izn-i ilahiyle olan ilgili bazı tasarruflarının büsbütün kuruyup kesildiğine zahip olduğu anlaşılmaktadır."*[183]

Bayındır'ın, Nursî'yi *"Allah'a aracı olmak ve şirk"* koşmakla, Tekhafızoğlu'nun ise Nurcuları *"Müslümanları Hristiyanlaştırmaya"* çalışmakla suçlamaları, Badıllı'nın ise bu yazarları *"yobaz vehabilere"* benzetmesi, Avakian'ın bir başka bağlamda söylediği şu sözleri teyit eder niteliktedir: *"Dünyadaki her din diğer bütün dinlerin batıl olduğuna inanır. Ve hepsi de haklıdır."*[184]

• *Liberaller*

Öte yandan İslamcılar, kendi aralarındaki bütün bu çelişkilere rağmen kesinlikle ortak bir paydaya da sahiptirler. Onlara göre kendileriyle Batı arasındaki çatışma, pek tabii ki iki gerici rakibin birbiriyle olan çatışması değildir. Bilakis, onlara göre çatışma, Batı ve onun sömürüsü sayesinde ayrıcalıklı olanlarla, geniş halk yığınları arasındadır. Kendileri de geniş halk yığınlarının, *"mazlumların"*, *"mağdurların"* sesidir. Bu yaratılmaya çalışılan ve gayet de avantajlı olan algının kabul görmesinde İslamcıların yardımına liberallerin son sürat koştuğu bilinmektedir. Türkiye'nin de yabancısı olmadığı bu gerçeği Albert şöyle tanımlamaktadır: *"Laikleri, ayrıcalıklarını kaybetme korkusu yaşayan bir azınlık olarak gösterme çabası, daha alt sınıflardan korkan ve sadece kendi ihtiyaçlarını umursayan liberaller tarafından*

182 Age, s. 370

183 Bkz. www.suleymaniyevakfi.org

184 Avakian, *Aklı Özgürleştirmek...*, age, s. 230–231

desteklenmektedir."[185] Liberaller, cebir ve yolsuzluk üreten *"ceberut"* devlete karşıymış gibi gözükmeyi pek severlerken aynı devletin, yabancı sermaye ve uluslararası pazarların ağına iyice dolanmasını önerirler. Onlara göre, yabancı sermaye, uluslararası pazarlar ve 'ceberut' devlet arasındaki ilişki diyalektik olmaktan çok reeldir. Liberaller açısından sistem, toplumda 'düşman' diye tanımladığı güçleri, doğru değerlendirip gözden geçirecek olursa; bu temelde toplum eski 'düşman', yeni aktörlerle rektifiye edilirse; huzur ve istikrar içerisinde, yabancı sermayeyle ve uluslararası pazarlarla yola devam etmenin önündeki engeller kalkmış olur. Dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi Türkiye'de de liberallerin bütün çaba ve uğraşları hep bu yönde olmuştur. Tabii ki burada *"sadece kendi ihtiyaçlarını umursayan liberaller"* açısından tayin edici olan, yeni aktörlerle yaptıkları izdivacın kendi *"enselerini karartmaması"*dır. Çünkü ne de olsa liberaller ile İslamcılar arasındaki izdivaç, bir nevi pamuk ipliğine bağlıdır. Keza Albert'in de dikkat çektiği gibi, *"Liberaller politik arenada 'özgürlüğü' temsil edenin kendileri olduğunu iddia ediyorlar. İslamcılar ise buna karşılık bir kez daha bu liberallerin temsil ettiği emperyalist güçlerin ülkeleri peşi sıra nasıl işgal ettiklerine ve genel olarak dünyanın çoğunu nasıl yönettiklerine işaret etmeye bayılıyorlar."* [186]

Genel olarak İslam'a ve özel olarak da Said Nursî'ye bu zaviyeden bakan ilk liberal entelektüellerden biri Cemil Meriç'tir. 1 Ocak 1978'de kaleme aldığı bir makalesinde şöyle diyor Meriç:

> *"Sait'in müridi, yığın, midye gibi kayaya yapışmış. Sait, nasların katı ve karanlık duvarları arkasında konuşuyor. Hitap ettiği toplum yalnız hayalinde mevcut. Ama bu hayali insanlar o konuştukça gerçekleşiyor. Yani nurculardan önce kelam var. Anlaşılmayan, esrarengiz, çağdışı. Kabuklarına çekilen yüzbinlerce insan bu sesin cazibesiyle uykudan uyanıyor. Bir havariler ormanı. Yekpare ve kesif. Ağaçlar kaynaşmış birbiriyle. Dallarında kuşlar cıvıldamıyor. Adsız bir uğultu. Nur Risaleleri'nin bir fırtına rüzgarına benzeyen, zaman zaman heybetli, zaman zaman boğuk yankısı. Bu sahipsiz, bu unutulmuş, bu tarihin dışında yaşayan kalabalığı Nur Risaleleri etrafında toplayan kuvvet ne? Yeni bir hakikat, bakir bir düşünce, akıncı bir ruh mu? Hayır. Said Nursî bütünüyle bir tekrardır. Gazap, tehdit ve horlayış. Ama zulmün ahmakça taarruzu bu münzevi sesi sayhalaştırmış. Laisizmin kartondan setleri birer birer yıkılmış bu sesle. Şehirle, köy, çağdaş uygarlık düzeyi (!) ile Anadolu, Batının yalanlarıyla mağlup bir medeniyetin rüyaları, arayanlarla bulanlar, tereddütle inanç...iki dünya halinde ayrılmış birbirinden. İlmin yobazları için, bu emekleyen bu kekeleyen topluluk bir yüz karasıdır. Düşünmezler ki bu kendi yüz karalarıdır. Filhakika nurculuk bir tepkidir. Kısır ve yapma bir*

185 Albert, Mısır, Tunus ve ..., age, www.avakianbob.wordpress.com

186 Albert, *Mısır, Tunus ve...*, age, www.avakianbob.wordpress.com

üniversiteye karşı medresenin tepkisi. Nur Risaleleri'nin gücü, bir isyanı dile getirişlerinden. Temyizi olmayan bir mahkumiyet kararı. Derbeder perişan, karanlık. Ama samimi ve dürüst. Şuuraltının çığlığı. Bir yanda düşüncesizlik, bizim olmayan değerler ve samimiyet yokluğu. Ötede için için kaynayan ve bir menfez arayan ihtibasa uğramış duygular. Batının tabiri ile filoneizmle mizoneizm. Tanzimattan beri yurdumuzu perişan eden illet, teceddüt aşkı. Her seddi yıkan bu çılgın aşkın karşısına tek hisar kurulabilirdi: Nurculuk. İfrat tefriti yaratacaktı ve yarattı. Bu iki zıt kutup arasında bir anlaşma zemini bulmak kabil mi? Hiçbir mahpes sağlam bir kale değildir. Tarih mumyalanamaz. Nurcuları deve kuşu haline getiren, aydınların anlayışsızlığı. Unutulmasın ki iman kendi kendine yeter. Her nurcu fert olarak bahtiyardır. Ama kökünden kopmak, yosunlaşmak kimseye mutluluk getirmez. Nurcular adalarında hayatlarına devam edebilirler. Onları yok farz etmek onlarınkinden çok daha vahim bir gaflettir.

Hülasa edelim. Said Nursî bir kavga adamıdır. Yalçın bir irade, sert, müsamahasız bir mizaç, sözü ile özü bir, tefekkür değil iman. Yogi ile Komiserin savaşı." [187]

Meriç'in bu oldukça uzun alıntısının en önemli tarafı, birazdan göreceğimiz gibi bütün liberal kalemlere bir yön tayin ediyor olmasıdır. Yazar, yukarıda *"hem nalına hem mıhına"* gibi okunmaya son derece elverişli metninin satır aralarında –eleştirilerine rağmen– Nursî'yi kaypakça da olsa bir şekilde övmektedir. Gerçi Meriç'in, bir sene sonra Nurcu bir yazara verdiği mülakatta, kaypaklığından eser kalmadığı da görülmektedir: *"Esefle arz edeyim ki Bediüzzaman gibi Türk insanının şuur altına işlemiş ve kalabalıkların ruh dünyasını yoğurmuş, uğrunda büyük fedakarlıklara katlanmış, bir kelime ile çağımızın ma'şeri vicdanında büyük akisler uyandırmış bir fikir ve dava adamını bütün cepheleriyle tanımıyorum. Bediüzzaman, benim için sisler arkasındadır. Bu yalnız benim değil, bütün aydınların ortak günahı... Zaman zaman, Risale-i Nur'a muhabbet ve tecessüsle eğildim. Diyebilirim ki, son iki yüz yıldan beri tefekkür dünyamızı istila eden Batının işportalarından gelişi güzel devşirilmiş sahte, sakat ve şahsiyetsiz paçavralar arasında benzerine güç rastlayacağımız dürüst, metin, dost ve bu toprağın bağrından fışkıran düşüncelerle dolu bir hazinedir Risale-i Nur."*[188] Demin de belirttiğim gibi bu bakış açısı ve metot, bütün liberallerin Nursî okumalarına sirayet etmiştir. Tabi, daha derinden ve daha kapsamlı bir biçimde.

Şerif Mardin, ilkin 1989'da İngilizce ve daha sonra da 1992'de Türkçe yayınlanan *Bediüzzaman Said Nursî Olayı, Modern Türkiye'de Din Ve Top-*

187 Cemil Meriç, *Jurnal*, c. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 215–216

188 Necmeddin Şahiner, *Said Nursî ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1979, s. 60

lumsal Değişim adlı eserinin önsözünde, yaptığı araştırmada Meriç'in katkısını şöyle tanımlamaktadır: *"...eğer Cemil Meriç bir din âlimi kimliğiyle yaptığı katkılar konusunda dikkatimi çekmemiş olsaydı, Said Nursî'yi bir araştırma alanı olarak seçmezdim."*[189]

Mardin'in eseri, Meriç'in bakış açısından hareketle kaleme alınmış olmakla birlikte, şüphesiz Meriç'in söylemlerinin çok ötesine geçmektedir. Yazar, daha detaylı ve daha derinden, liberal bakış açısının esas ve tali karşıtlarını hem tespit etmekte, hem de neden Said Nursî ve onun Nurculuk akımının önemli olduğunu döne döne vurgulamaktadır. Mardin'in eserinde, Nursî ile ilgili yapılmış öylesine gözlemler vardır ki bunlar konuyla yakından ilgilenenlerin daha ilk başta kabul edebilecekleri gözlemlerdir –ve bunlar hakikaten öğretici bilgiler ihtiva etmektedirler. Mesela bunlar: *"Yabancı kültür"*ün dışarıdan gelip *"yerleşik usülleri değiştirmeye zorlaması"* ve Nursî'nin, *"bu dış müdahaleye yönelik tepkilerle şekillendiği"*[190]; Nursî'nin *"katkısının"*, *"Kur'an'da konulan normları"*, Müslümanları, *"gelişen sanayi ve kitle iletişim toplumuna yeniden sokacak biçimde yenilemesi"*[191]; Nursî'nin 1890'larda bir *"Kürt milliyetçisi"* değil ama bir *"Panislamcı"* olduğu gibi gözlemlerdir.[192] Tabii Mardin'e göre bu yanlarıyla Nursî'nin *"sağladığı başarının karşı tarafta yer alanlarda ilgi uyandırması ve böylelikle yarattığı etkinin nedenlerini ortaya koyma girişimlerine yol açması beklenirdi."*[193]

Şerif Mardin eserinde bu gecikmiş 'görevi' yerine getirirken, Said Nursî'yi –tıpkı Meriç'in yaptığı gibi– bir hayli abartılı tanımlamalarla güzelleştirmekte ve akıllara durgunluk veren bir Said Nursî portresi ortaya çıkartmaktadır. Mardin'e göre, *"ezoterik bir lehçenin sağladığı karizmatik etki"*[194]; *"Bediüzzaman'ın İslam'ı yeniden canlandırma yolunda katlandığı acılar"*[195]; *"Said Nursî gibi karizmatik bir önderin rolü"*[196]; *"daha geniş bir kitleye Kur'an'a yönelik bir kavrayış kazandırma çabaları dikkate şayandır."* [197] Zira Mardin'e göre Nursî, *"entelektüeldir"* [198] ve *"parlak bir dağlı çocuktur."*[199]

189 Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursî ve Olayı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 8

190 Mardin, age, s. 20.

191 Age, s. 27

192 Age, s. 60

193 Age, s. 11

194 Age, s. 29

195 Age, s. 31

196 Age, s. 41

197 Age, s. 63

198 Age, s. 64

199 Age, s. 164

Her ne kadar Mardin'in eseri karşısında, Alpaslan Işıklı gibi Kemalist kalemler bir infiale kapılmış olsalar da[200], Mardin'in eserinin ana hedefini Kemalist paradigma oluşturmamaktadır. Bilakis yazar, gayet maharetli ve hünerli bir biçimde, günümüz Nurcu akımı ile hem Kemalist paradigma arasında bir köprü kurmaya çalışmakta, hem de Nurcu akımı siyasal İslam yerine daha fazla sisteme entegre olması için 'ikna' etmeye çalışmaktadır. İşin ilginç tarafı şudur ki, Mardin, Nurcu akıma kendi dünya görüşünü empoze etmek için işe, *'telkinlerini'*, Nursî'nin tarihini bilinçlice eğip büktüğü cümlelerin içine yedirerek başlamaktadır. Mardin'in eseri üzerinde esasen duracağımız ana tema bu olacaktır.

Fakat ondan evvel kısaca Mardin'in genel olarak dine ve dinin fonksiyonuna nasıl baktığı üzerinde durulması gerekir. Şerif Mardin vaktiyle (1969'da) kaleme aldığı *Din ve İdeoloji* adlı çalışmasında, Marx'ın din hakkındaki fikirleriyle çatışarak, açıktan dinden yana olduğunu ortaya koymuştur: *"Zamanımızda sosyal bilimlerde kaydedilen bu ilerlemeler dini* ***'endişe azaltıcı'*** *ve* ***'kişiliği billûrlaştırıcı'*** *sembolik bir süreç olarak kavramlaştırmamıza yol açmış ve bu anlamda* ***'yumuşak'*** *bir ideoloji olarak incelenmesinin imkanlarını ortaya çıkartmıştır."*[201] Daha evvel defalarca, dinin tahrip edici fonksiyonuna; *"endişeyi azalttığı"* söylenen *"afyon"* boyutuna; kişiliği köleleştirdiğine ve bilakis *"yumuşak"* değil, kaskatı özelliklerine değindim. O yüzden, bir sosyal bilimcinin bile din hakkında böyle düşündüğünü gördükten sonra burada sadece Avakian'ın, *"bana dinin zararlı olmadığını söylemeyin, verdiği zararlar muazzamdır"* sözünü hatırlatmakla yetineceğim.[202] Mardin'e geri dönecek olursak, yazar, o yıllarda sadece dinin faydalarını sıralamakla kalmaz, aynı zamanda Türkiye açısından *"ümmet fikrinin insanları birleştirici"* boyutuna ve bu fikrin *"kaynaşmış, imtiyazsız toplum"* diyen Cumhuriyet ideolojisi ile arasındaki paralelliğe de dikkat çeker.[203] Burada Mardin'e göre bütün sorun, Kemalizm'in bunun farkında olamayışıdır. Hatta *"Kemalizm'in zaafı"*, *"dine rakip olabilecek ideolojilerin ortaya çıkmasına müsaade etmemiş olmasıdır."*[204] Yazar'ın önerisi hazırdır: *"Hususi teşebbüs ideolojisi kendi başına gelişseydi çok önemli fonksiyonlar gördüğü için, aile ilişkilerine zorunlu olarak sızacağından dinin eskiden gördüğü fonksiyonların yerini alabilir ve toplumun hiç olmazsa bir katında oturmuş bir ideoloji haline gelebilirdi. Bu oturmuş şekliyle, burjuva ideolojisinin dine rekabet eden bir tarafı olacaktı. Bilhassa İslam dini gibi ümmet strüktürüne dayandığı derecede kapita-*

200 Bkz. Alpaslan Işıklı, *Said Nursî, Fethullah Gülen ve "Laik" Sempatizanları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011

201 Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 30. (abç)

202 Avakian, *Aklı Özgürleştirmek...*, age, s. 239

203 Mardin, age, s. 74

204 Age, s. 109

lizmin ferdiyetçiliğine karşıt olan bir dinde burjuva ideolojisinin karşı bir kuvvet olarak fonksiyon görmesi ihtimali vardır."[205] Ve sonuçta Mardin devlet ricaline şu uyarıda bulunur: *"'Küçük' kültürün 'büyük' kültürü kemirmeğe başlaması ve kendini yavaş yavaş 'büyük' kültürün kalıplarının içine yerleştirmesi yalnız Türkiye'de değil, önemli dinsel inançlara dayanan bütün ülkelerin modernleşmesinde görülen bir gelişmedir. Bu geçiş, milli bütünlüğün kurulmasının din planındaki şeklidir. Fakat Türkiye'de 'küçük kültür'ün bir parçası olan halk dini kuraldışı sayıldığı için bugün onun hakkında 'hurafe' ithamlarından başka hiç bir şey bilmiyoruz."*[206]

Yirmi sene sonra (1989) Mardin'in, 1969'da yazdıklarına çoğu noktada sadık kalarak, Soğuk Savaş'ın bittiği; dünya çapında siyasal İslam'ın –20'li yıllarda başlayan yürüyüşünün– tekrardan küçük adımlarla ilerlediği bir dönemde, *"Said Nursî Olayı"*na da aynı kaygılarla el attığı görülmektedir.

Mardin'in en belirgin kaygısı, İslam ve iktidar ilişkisi içerisinde Nursî'nin yeri ve daha da önemlisi takipçilerinin *"yeni yükümlülükleri"*dir. Her ne kadar Mardin açısından *"İslami bir ortamda iktidarın ezeli ve ebedi biçimde her yerde varoluşu"* söz konusuysa da ve *"yenilikçi rolünü üstlenmiş karizmatik önder, yolunu geleneksel dekor içinde açsa bile, takipçilerine yeni yükümlülükler getirmektedir"*. [207] Yazarın, *"geleneksel dekor"* diye geçiştirdiği veya önemsizleştirdiği şeyin ne denli önemli olduğuna ileride değineceğim. Fakat şimdilik bu, *"yeni yükümlülüklerin"* ne olduğu üzerinde bir müddet durulmalıdır. Çünkü Mardin, tüm eseri boyunca dolaylı mesajlarla defalarca Nurcu harekete *"yeni yükümlülüklerini"* hatırlatacaktır. Mesela yazara göre, *"Manevi canlanışla ilgili bir dizi hareketin modernleşme ile paralel olarak son zamanlarda yerel kökenlerini aşıp dünya sahnesine adım attıklarına bakıldığında, Said Nursî'nin mesajının* ***modernleşme akımlarından birini oluşturduğu*** *söylenebilir."* [208] Nursî'nin *"mesajının modernleşme* [kapitalizm] *akımlarından birini oluşturduğu"* görüşü yanlış olmanın ötesinde Mardin'in 1969'da kendi yazdıklarıyla da çelişmektedir. Zira hatırlayalım, Kemalizm'in zaaflarından bahsettiği yerde Mardin ne diyordu? *"Bilhassa İslam dini gibi ümmet strüktürüne dayandığı derecede kapitalizmin ferdiyetçiliğine karşıt olan bir din"*den bahsediyordu.[209] Evet, Nursî, Mardin'in de dikkat çektiği üzere, *"Kur'an'da konulan normları"* Müslümanları, *"gelişen sanayi ve kitle iletişim toplumuna yeniden sokacak biçimde yenilemişti."* Ama bu, *"Batı'nın tekniğine evet, felsefesine ve kültürüne hayır"* diyen Nursî'nin *"modernleşme akımlarından biri"*

205 Age, s. 109

206 Age, s. 113

207 Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursî Olayı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 41

208 Mardin, age, s. 43. (abç)

209 Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 109

olması için yeterli midir? Tabii ki değildir. Zira siyasal İslam'ın çıkmazı da zaten burada yatmaktadır. Albert'in şu tespiti siyasal İslam'ın çıkmazının nedenlerini oldukça güçlü bir şekilde gözler önüne sermektedir: *"Katı bir Batı karşıtı olmak ya da ondan medet ummaktan bağımsız olarak böylesi güçler ülkelerinin dünya pazarına ve emperyalist sermayeye bağımlılığının üstesinden gelecek bir programa sahip değiller."* [210] Bu, 1969'da Mardin'in İslam ve kapitalizm ilişkisi ve çelişkisine dair söylediklerinin tersinden bir izahı olarak da okunabilir. O halde Mardin, neden Nursî'ye *"modernleşme akımlarından biri olma"* payesini vermektedir? Hatta neden Mardin'e göre *"Nurcu hareketin 1950'den sonra yeni bir ivme kazanmasının nedeni Panislamcı propagandanın modernleşmesi değil"*dir? [211] Mardin'in uyardığı sistemin ihtiyacı bu yöndedir de ondan. Yoksa gerçek tamamen yazarın arzusunun aksi istikametindedir. Zira Nursî, yazarın ısrarına rağmen dünya konjonktürünü de göz önünde bulundurarak İslami stratejisini tutarlıca takip etmiştir. Burada, Nursî'nin, Osmanlı Panislamcılığının da izlerini taşıyan ama bugünden bakıldığında siyasal İslamcı olarak adlandırılabilecek görüşlerine ilişkin birkaç örnek vermek isterim.

Örnek 1: 1950'lerin başında *"Demokratlarla Üniversite Nurcularının bir hasbihali"*nden. *"Şimdi milletin arzusuyla seair-i İslâmiyenin serbestiyetine vesile olan Demokratlar, hem mevkilerini muhafaza, hem vatan ve milletini memnun etmek çare-i yegânesi; ittihad-ı İslâm cereyanını kendine noktai istinad yapmaktır. Eski zamanda İngiliz, Fransız, Amerika* ***siyasetleri ve menfaatleri buna muarız olmakla mani olurdular****. Şimdi menfaatleri ve siyasetleri buna muarız değil;* ***belki muhtaçtırlar****. Çünkü komünistlik, masonluk, zındıklık, dinsizlik; doğrudan doğruya anarşistliği intaç ediyor. Ve bu dehşetli tahrip edicilere karşı, ancak ve ancak hakikat-ı Kur'aniye etrafında ittihad-ı İslâm dayanabilir. Ve* ***beşeri bu tehlikeden kurtarmağa*** *vesile olduğu gibi, bu vatanı* ***istila-yı ecânipten*** *ve bu milleti anarşilikten kurtaracak yalnız odur."* [212]

Örnek 2: Kore'ye asker olarak gönderilen Bolvadinli İsmail Hakkı Ünlü'nün babasıyla, Emirdağ'da yapılan sohbetten. *"Oğlun Kore'ye gidiyor, sen çok merak ediyorsun, üzülüyorsun. Hiç merak etme, üzülme! İnşallah oğlun gidip gelenlerden olacak. Hükümet Kore'ye dörtbinbeşyüz kişilik asker gönderiyormuş. Eğer bana da izin verseler, beşbin genç Nur talebelerimle gönüllü olarak komünistlerle harp etmek için ben de giderdim..."* Ünlü'nün, *"Üstad'ım bu harbe nasıl niyet edeyim?"* sorusuna Nursî şöyle cevap verir: *"**Din-i İslam uğruna, Allah için cihada**, şeklinde niyet et!"*[213]

210 Albert, *Mısır, Tunus ve...*, age, www.avakianbob.wordpress.com

211 Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursî Olayı*, İletişim, İstanbul, 1997, s. 46. (abç)

212 *Emirdağ Lahikası- 2*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 20

213 Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said Nursî. Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c.3, İttihad Yayınları, İstanbul, 1998. c.3. s. 1919

Örnek 3: *"Demek Risale-i Nur; beşeri anarşilikten kurtarmağa bir derece vesile olduğu gibi,* ***İslâm'ın iki kahraman kardeşi olan Türk ve Arab'ı birleştirmeye****, bu Kur'anın kanun-u esasîlerini neşretmeğe vesile olduğunu düşmanlar da tasdik ediyorlar... İşte bu zamanda, bu dünyada bu manevî cehennemi insanların kalbinden izale eden* ***tek bir çaresi var: O da Kur'an-ı Hakîm'dir****. Ve bu zamanın fehmine göre onun bir mu'cize-imaneviyesi olan Risale-i Nur eczalarıdır."* [214] (abç)

Risale-i Nur'ların güçlü bir *"kitle iletişim araçları"* olduğunu söyleyen Mardin'in, gözden kaçırdığı bütün bu örnekler, bir kez daha Nursî'nin *"modernleşme akımlarından biri"* olmadığını bilakis, *"1950'den sonra kazandığı yeni ivmenin"* nedenlerinin yaptığı *"Panislamcı propagandanın modernleşmesi"*nde aranması gerektiğini göstermektedir.

Mardin'in, Nurcu akımı yap–boz çabası sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Yazar'ın büyük bir gayretkeşlikle ispat etmeye çalıştığı, daha doğrusu tersinden Nurcu akıma özellikle empoze etmek istediği, onun bir *"örgüt olmadığı"*[215] bilakis, Nurcu akımın bir *"İslam sivil toplumu manivelası"* olduğudur.[216] Hatta ve hatta yazara göre, Nursî, *"İslam bağnazlığının hantallığını yok etmiştir."*[217] Nurculuk, *"toplum içinde uyumlu eylem için potansiyel anlamda 'takım' oluşturan sınırları belirsiz bir kesim"*dir.[218] Ve tabii ki Nursî'nin İslamiyet'i yeniden canlandırma doğrultusunda atmış olduğu adımlar, *"hayatı boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yasalarını tahribe yönelik herhangi bir faaliyette bulunmadığını ileri sürme imkanı tanımakta"*[219] olduğu için, Mardin açısından Nursî'nin yaptığı *"yeni vurgu, dini 'laikleştirmektedir'."*[220]

Şerif Mardin'in, okuyucuya ve bilhassa da taraflara (Kemalist rejim ve Nurculara) çizmeye çalıştığı tablo, toz pembe bir tablodur. Rejim ve Nurcu hareket, Mardin'e nazaran, aralarındaki çatışmanın çok daha iyi farkındadırlar. Hele hele 1900'lerin başından beri siyasetin farklı evrelerinden geçip gelen Said Nursî, neyi hedeflediğini, oraya nasıl varılması gerektiğini gayet iyi bilmektedir. Aşağıda da görüleceği gibi Nursî, ince taktikler izleyerek, stratejisinde sebat etmektedir.

Örnek 1: *"****Yüzer milyon başların fedâ oldukları bir kudsî hakikate, başımız dahi fedâ olsun.*** Dünyayı başımıza ateş yapsanız, hakikat–ı

214 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 227. (abç)

215 Mardin, age, s. 47

216 Age, s. 258

217 Age, s. 277–278

218 Age, s. 345

219 Mardin, age, s. 160–161

220 Mardin, age, s. 355

Kur'âniye'ye fedâ olan başlar, zındıkaya ***teslim-i silâh etmeyecek*** *ve* ***vazife-i kudsiyesinden vazgeçmeyecekler*** *inşâallah!"* [221]

Örnek 2: Muhtemelen 1949'da Afyon Mahkemesi'nde savunma yapan bir talebeye yolladığı mektuptan: *"Senin bu yeni müdafaatını haklı ve hakikatlı ve kanuni gördüm. Fakat bir derece mübarezekârane olmasından,* şimdilik anlara izhar zamanı gelmemiş. *Çünkü mesleğimiz müspet harekettir. Menfi tarzda hücuma* ***halimiz müsait değil.***" [222]

Örnek 3: Muhtemelen 1949'da Afyon hapishanesinde talebeleriyle arasında geçen bir yazışmadan: *"...****Her doğruyu söylemek doğru değil****... ve hususan Üstâd'ı hakkında hususi fikrini ve mübalağakârane medhini izhar etmek, aleyhimizdekilere bir yardım hükmüne geçebilir."* [223]

Örnek 4: Afyon hapishanesinden muhtemelen 1948'de yazılan bir mektuptan: *"(Haşiye): Kardeşlerim namına âcizane diyorum ki: '****Lüzum olursa****, inşallah* çok ileri geçeceğiz. ***Bizler****, dinde olduğu gibi* ***kahramanlıkta da*** *ecdadımızın vârisleri olduğumuzu göstereceğiz."* [224]

Örnek 5: Afyon hapishanesinden muhtemelen 1948'de yazılan bir mektuptan: *"Onlar, mevhum bir cem'iyet isnadıyla zulmederler. Kader ise, 'Neden tam ihlâsa, tam bir tesânüdle,* ***tam bir hizbullah olmadınız****?' diye bizi onların eliyle tokatladı, adalet etti."* [225]

Örnek 6: Afyon Mahkemesi'nde yaptığı savunmadan: *"Evet,* ***biz bir cemaatız****...* ***Hedefimiz ve programımız****; evvela kendimizi, sonra milletimizi* ***idam-ı ebediden ve daimî****,* ***berzahî haps-i münferiden kurtarmak*** *ve vatandaşlarımızı anarşikten ve serserilikten muhafaza etmek... ve iki hayatımızı imhaya vesile olan zendekaya karşı Risale-i Nur'un çelik gibi hakikatlarıyla kendimizi muhafazadır..."* [226]

Örnek 7: Afyon Mahkemesi'nde yaptığı savunmadan: *"Nurcular asayişin muhafızıdırlar. İman dersiyle* ***herkesin kafasına bir yasakçı bırakırlar****."*[227]

Örnek 8: 30 Mayıs 1950'de *"Reisicumhur Celal Bayar ve Heyeti Vükelâsına"* başlıklı mektuptan: *"...****vazifemiz siyaseti dine alet*** *ve dost* ***yapmaktır*** *ki, üç yüz elli milyon kardeşlerin uhuvvetini bu vatandaki kardeşlere kazandırmaya sebep olsun."* [228]

---

221 *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 320. (abç)

222 Badıllı, age, c.3, 1622. (abç)

223 Age, s. 1623. (abç)

224 *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, 511. (abç)

225 Age, s. 522. (abç)

226 Badıllı, age, s. 1670. (abç)

227 *Emirdağ Lahikası-2*, s. 146. (abç)

228 Age, s. 13. (abç)

Tüm bu örnekler, Nurculuk akımının bize, *"İslam sivil toplumu manivelası"* değil ama gayet sıkı bir 'örgüt' olduğunu göstermektedir, bir. İkincisi, Nurculuk akımının, *"İslam bağnazlığının hantallığını yok etme"* gibi bir derdinin olmadığını bilakis, *"herkesin kafasına bir yasakçı bırak"*ma hedefiyle hareket ettiğini ispat etmektedir. Üçüncüsü, Nurculuk akımının, *"toplum içinde uyumlu eylem için potansiyel anlamda 'takım' oluşturan sınırları belirsiz bir kesim"* olmaktan ziyade, "*Hizbullah*" olmak gibi bir gaye güderek, sınırları gayet belli bir hareket olduğunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla Nursî'nin *"hayatı boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yasalarını tahribe yönelik herhangi bir faaliyette bulunmadığını ileri sürme imkanı tanımakta"* olduğu iddiasını boşa çıkartmaktadır. Özellikle de vazifesinin *"siyaseti dine alet etmek"* olduğunu açıkça beyan eden bir hareketin, *"dini laikleştirmekte"* olduğunu söylemek ise en başta Nurcu hareketin kendisine yapılan bir haksızlıktır.

Mardin'in, Said Nursî okumasında en fazla zorlandığı konu, kadın sorunudur. Said Nursî'nin düşünce dünyasını en ifşa edici konuların başında gelen kadın sorunudur. O yüzden yazar, Nursî'yi savunamayacağının gayet farkında olduğu için bu meseleye hem şöyle bir değinip geçmekte hem de Nursî'yi, bir nevi rejime havale etmektedir. Okuyalım: *"Kadınlara özel bir yer tanınması, İslami cinsel ahlaka yapılan özel vurgu ve cinslerin ayrılması, Nurcuların hiç ödün vermedikleri konular arasındadır. Bu fikirler, Türkiye'nin laik medeni hukuku tarafından öne çıkarılan değerlere aykırı düşmektedir."*[229] Mardin'in üzerinde durmakta imtina ettiği, bu konuda Nursî'ye gönderme yapmaktan çekindiği için okuyucunun bilgilenmesi açısından Nursî'nin, kadın meselesine bakış açısını ifşa eden kimi veciz sözlerini aşağıya alıyorum:

Örnek 1: *"Hemşirelerim! Mahremce bu sözümü size söylüyorum: Maişet derdi için; serseri, ahlâksız, frenkmeşreb bir kocanın tahakkümü altına girmektense, fıtratınızdaki iktisad ve kanaatle, köylü masum kadınların nafakalarını kendileri çıkarmak için çalışmaları neviinden kendinizi idareye çalışınız, satmaya çalışmayınız. Şayet size münasip olmayan bir erkek kısmet olsa, siz kısmetinize razı olunuz ve kanaat ediniz. İnşâallah rızanız ve kanaatinizle o da ıslah olur. Yoksa şimdiki işittiğim gibi, mahkemelere boşanmak için müracaat edeceksiniz. Bu da, haysiyet-i İslâmiye ve şeref-i milliyemize yakışmaz!"* [230]

Örnek 2: *"İzdivacın hikmeti ve gayesi, tenasüldür. Kaza-yı şehvet lezzeti ise, o vazifeyi gördürmek için rahmet tarafından verilen bir ücret-i cüziiyedir. Madem hikmeten, hakikaten, izdivac nesil içindir, neviin bekası içindir. Elbette, bir senede yalnız bir defa tevellüde kabil ve ayın yalnız yarısında kabil-i telakkuh olan ve elli senede yetse düşen bir kadın, ekseri vakitte tâ yüz seneye kadar kabil-i telkîh bir erkeğe kâfi gelmediğinden, medeniyet pek çok fahişehaneleri*

229 Mardin, age, s. 68

230 *Lem'alar*, s. 250

kabul etmeye mecburdur." [231]

Mardin'in *"büyüleyici"* diye tanımladığı *"dil"*, görüldüğü gibi Said Nursî'nin kadın düşmanı fikirlerine de yansımıştır. Fakat yazarın bilinçlice uzak durduğu Nursî'nin kadınlara ilişkin verdiğim alıntıları, rejimin kurucusu Mustafa Kemal'in pederşahi bakış açısından pek de farklı değildir. O yüzden Mardin'in, *"laik medeni kanunu"* işaret etmesi *"şayanı dikkat"* bir anlamsızlık içermektedir. İşte bir örnek de Mustafa Kemal'den. 13 Ekim 1925'te İzmir Kız Muallim Mektebi'nin talebelerine hitaben:

"Türk kadını nasıl olmalıdır?

Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletkar ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır, sıklette değil, ahlakta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. ***Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, pazısıyla, azmiyle muhafaza ve müdafaaya kadir nesiller yetiştirmektir.*** *Milletin kaynağı, toplumsal hayatın esası olan kadın, ancak faziletkar olursa vazifesini yerine getirebilir. Her halde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun herkesçe malum olan bir sözünü hatırlatırım: "Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer."* [232]

Nursî ve Mustafa Kemal'in kadının *"sefil"* olmaması için önerileri bu istikametteyken tüm bunlara kayıtsız kalan Şerif Mardin, Said Nursî ve Nurcu hareketin *"tabiat problemine ilişkin düşünceleri"*ni, *"çağdaş bir yaklaşımla ele almaları"*nı adeta göklere çıkartmaktadır. Yazara göre, *"Bazı Nurcu entelektüeller, fiziki evrende var olan uyumu vurgulamaya başlamışlardır."* Tüm bunlar Mardin açısından, *"Nur mesajına yönelik* ***daha deistik*** *bir anlayışın doğuşunu haber vermektedir."* [233] Halbuki Nurcu hareketin tarihinde yapılacak kısa bir ufuk turu dahi, maalesef bu konuda da yazarın büyük bir yanılgı içerisinde olduğunu ispatlayacak verileri sunmaktadır. İşte çağdaşlaştığı söylenen tabiat anlayışına ilişkin Nurcu akımın tarihinden iki örnek:

Örnek 1: 20 Haziran 1943'te, meydana gelen 346 kişinin hayatını kaybettiği 5,6 şiddetindeki Adapazarı depremine ilişkin: *"Risale-i Nurun* ***erkân-ı mühimmesinden*** *bir zât yazıyor ki: 'Adapazarı zelzelesinin aynı gününde, zelzeleden birkaç saat evvel, umumî ve herkese göstermek için, bir büyük tiyatro teşekkülüyle ve oyuncu kızlardan dört güzelini* çırılçıplak olarak alayişle çarşı ve pazarda gezdirerek, o cazibedarlara kapılan tiyatro binasında toplanan bin kişiden fazla seyirciler, oyun başlarken, birdenbire arz kemal-i hiddet ve gayz ile onların hayasız yüzlerini dehşetli tokatladı, mahvedip zîr u zeber etti. Ve o binayı hâk ile yeksan eyledi.' " [234]

231 *Sözler*, s. 442

232 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.18, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s. 69-70. (abç)

233 Mardın, age, s. 66-67 (abç)

234 *Kastamonu Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 227. (abç)

Örnek 2: 2000 senesinin baharında yayımlanan "Quantum Fiziği ve Bediüzzaman –Gecikmiş Bir Nobel Talebi–" başlıklı Hakan Yalman'ın yazısından:

> *"Atom içinde 'kuvvetli interaksiyon' denen değişik bir çekim şekli ve protonlar arası bu çekimi sağlayacak her bir protona ait çekim taneciğinin varlığı tezi yaygınlaştırılmış ve bütün kuvvetlerin birer çekim taneciği aracılığı ile oluşabileceği tezi, 1935 yılında Nobel Ödülü kazanmıştır. Peki, 1910'larda yazılmış şu muhteşem ifadeler, insanlık tarafından nasıl ödüllendirilmeli?*
>
> *'Şu âyet dehşetli bir sırrı telvih eder. Kesretin mebde i vahdettir, müntehâsı da vahdettir. Bu bir düstur-u fıtrattır.*
>
> *'Kudret-i ezeliyenin feyz-i tecellîsî ve eser-i ibdâ ı olan Kâinattaki kuvvetten umum zerrata, her bir zerreye birer zerre-i câzibe hak ve ihsan ederek ve ondan kâinatın rabıtası olan müttehid, müstakil muhassal cazibe-i umumiyeyi inşa ve icad etmiştir. Nasıl ki, zerratta reşahat-ı kuvvet olan cazibelerin muhassalası bir cazibe-i umumiye vardır. O da kuvvetin ziyasıdır. İzabesinden neş'et eden bir istihale-i lâtifesidir.' (Sünühat, 1993, 24-25)*
>
> *Yukarıda bahsettiğimiz çekim taneciklerinin çok net ifade edildiği bu cümleler arasında, 'O da kuvvetin ziyasıdır' cümlesi, bu taneciklerin foton benzeri partiküler olduğu düşünülürse daha net anlaşılacaktır. Yeni binyıl, Bediüzzaman'ın çok daha iyi anlaşıldığı ve insanlık tarihi içinde layık olduğu yeri aldığı bir dönem olacaktır diye ümit ediyor, daha doğrusu kuvvetle inanıyoruz."*[235]

Birinci örnek, Nur yöneticilerinden önemli bir şahsın, sadece kadın ve sanat bağlamındaki gericiliğini göstermekle kalmıyor aynı zamanda, Mardin'in bizi ikna etmeye çalıştığı, *"tabiat problemlerine"* ne denli *"çağdaş bir yaklaşım"* sunduğunu da ifşa ediyor. Bu *"çağdaş yaklaşımın"* İslami çevrelerce 1999 Marmara Depremi'nde de devam ettirildiğini her halde sosyal bilimcimiz hatırlayacaktır. İkinci örneğe gelecek olursak; evvela Yalman'ın yaptığı küçük bir maddi hatanın düzeltilmesi gerekir. Zira Nursî'den verilen alıntının kaynağı olan *Sünühat*'ın yayın tarihi 1910 değil 1920'dir.[236] Yazarın, Nursî'den yaptığı alıntının içeriğini birazdan irdeleyeceğim fakat Yalman'ın, *"ödül"* talebi için yürüttüğü mantığı takip edecek olursak, bu *"gecikmiş ödülün"* Nursî'ye değil, mesela Platon'a veya Muhyiddin İbn–i Arabi'ye verilmesi gerekir. Zira evrenin Tanrı eksenli anlatımı ve buradan yola çıkarak ilk defa rüşeym halinde, fizik biliminin alanına giren bir takım yorumların yapılması, Nursî'den yüzlerce yıl evvel mevcuttu. Kaldı ki, Nursî'nin *"fikri donanımlarının İbn-i el-Arabi'nin etkisinin izlerini taşıdığını*

235 Hakan Yalman, "Quantum Fiziği ve Bediüzzaman", *Köprü*, No: 70, Bahar/2000, s.45'in içinde

236 Bkz. Ahmed Akgündüz, *Bediüzzaman Said Nursî ve İlmi Şahsiyeti*, c.1, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2013, s. 766

biliyoruz."[237] Öte yandan 1890'lardan itibaren Osmanlı'da, Logaritma'dan Kozmoğrafya'ya, Evrenin Oluşumu'ndan İnorganik Kimya Analizi'ne kadar bir dizi bilim dizilerinin cep kitabı olarak yayınlandığı; Nursî'nin Van Valisi Hasan Paşa'nın konağında bu kitapları okuma olasılığının bir hayli yüksek olduğu varsayılacak olunursa[238]; Yalman'ın önerisinin hiçbir özelliği olmadığı görülecektir.

İçerik bakımından Nursî'nin, kainat hakkında söylediklerileriyle Yalman'ın futonlar arasında kurduğu bağa gelince; bu kitabın konusu fizik olmadığı gibi yazarının da fizikle bir alakası yoktur. Fakat yine de bilimsel doğru bir bakış açısının nasıl olması gerektiğine ilişkin İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümü ve Yüksek Enerji ve Plazma Fiziği Anabilim Dalı Başkanı Gediz Akdeniz'in ve Bob Avakian'ın aşağıdaki saptamalarını paylaşmak isterim.

Kendisine elektronik posta yolu ile ulaştığım Akdeniz, 2 Eylül 2014 tarihli cevabında şöyle diyor:

> *"Sorunuza simülasyon kuramı ağırlıklı paradigmatik bir yanıt vermeye çalışacağım. Bildiğinizi sandığım Mevlana'nın bir sözü vardır. 'Öfke rüzgâr gibidir, bir süre sonra diner, ama birçok dal kırılmıştır bile.' Bu cümle bugün bilgisayarlarda üzerine binlerce çalışma yapılan 'determinist kaos' ile tam örtüşür. Bir de bir Fransız matematikçisi vardır, Henri Poincare (1854-1912). Nerdeyse Mevlana'dan 600 yıl sonra kitabında (Bilim ve Metot 1903, Türkçesi, 1950'lerde Milli Eüitim Bakanlığı tarafından yayınlandı) şunu yazıyor: 'Bazı özel dinamik (zamanla değişen) yapılarda başlangıç koşullarındaki küçük değişiklikler son durumda büyük farklılıklar üretebilir.' Bu da kaosla ilgili ama deterministlik açısından yetersiz. Şimdi, bilim dünyasında Poincare kaosun babası olarak bilinir. Bunda Fransız bilim lobisinin gayreti olsa da, Poincare kaos kuramına giden yol olan 'üç cisim probleminin çözümsüzlüğünü' kanıtlamış bir matematikçidir. Yani gerçeğinde bu vardır. Bu gerçek simule edildiğinde o artık kaosun babasıdır. Ama Mevlana'nın gerçeğinde matematik değil tasavvuf felsefesi vardır. Benzer şeyleri bir şekilde bir çok filozof da söylemiştir. Sizin bana sorduğunuz benzer bir durumdur. Said Nursî bir filozof olarak kuantum fiziğiyle ilgili çok şey söylemiş olabilir. Buna benzer söylemler Kant'da da var. Ama bunların gerçeğinde kuantumla ilgili yapılmış fizik ve matematik hesaplamaları yok. Öyle ki 1900'ların başlarında kuantum fiziği ortaya çıkarken (1930'larda tamamlanır) aynı yıllarda Said Nursî, hidrojeni yakıp ışığını prizmadan geçirme gibi çok basit bir deney veya klasik mekaniğin neden hidrojen atomunun dağılmadığını açıklayamadığına dair küçük bir matematiksel fizik hesabı yapmış olsaydı, o zaman bu gerçeklere sahip olan Said*

237 Mardin, age, s. 330

238 Age, s. 124–125

Nursî'nin fikirleri simüle edilebilirdi…"[239]

Akdeniz'in bu saptamasına ilaveten Avakian'ın, fizik bilimine genel bir bakış açısı sunan şu sözlerinin de dikkate alınması gerektiği kanısındayım:

"Gerçeklik hareket halinde maddelerden oluşmamış olsaydı, bu anlamda gerçekliğin bazı parçalarının, yani gerçekte var olanların, maddeden oluşmamış olduğu gösterilebilse ya da en azından değişime uğramayan bazı şeyler olduğu kanıtlanabilseydi, aynı şekilde en azından bazı şeylerde kendisini gösteren değişimlerin maddenin kendi hareketi ve çelişkilerinden kaynaklanmadığına ilişkin ortaya kanıtlar konulabilseydi, o zaman bu, diğer şeylerin yanı sıra, doğaüstü varlıkların (tanrıların ya da Tanrı'nın) varlığına kapı açabilirdi. Burada doğaüstü varlıklardan kasıt, evrenin kontrolünü elinde bulunduran ya da en azından şeyleri meydana getiren, şeylere onları harekete geçiren ilk itkiyi veren 'yaratıcı' ve 'ilk hareket ettirici' varlıklardır. Bunun dolayımları – sadece felsefi olarak değil sosyal ve politik açıdan da- muazzam olurdu…"

Bilinen en küçük parçacık bile hareket halindeki maddenin özelliklerine sahiptir. Mesela, ışık fotonlarının en iyi şekilde hem bir parçacık hem de bir dalga olarak anlaşılabileceği söyleniyor. Anladığım kadarıyla, fizikte epey tartışmalı bir konu olan 'sicim teorisi', sicim üzerinde farklı biçim ve dalgalarda titreşen parçacıkların, tüm maddelerin temel özelliği olduğunu ileri sürmektedir… Diyalektik materyalizm, öyle ya da böyle tüm varoluşun hareket halinde maddeden oluştuğunu ve evet tüm maddelerin içsel çelişkiler barındırdıkları ve bunlarla karakterize olduklarını savunmaktadır. Bunla bağlantılı olan, Mao'nun 'Çelişki Üzerine'de bahsettiği ilkedir. Yani, bir bağlamda tikel olanın bir başka bağlamda evrensel olmasıdır (tabii tersi de aynı şekilde geçerlidir). Bunun sebebi şeylerin çok çeşitli sayıda ve birbiriyle karşılıklı olarak bağlantılı olmalarıdır."[240]

Şerif Mardin'e geri dönecek olursak, Mardin'in eserinin günümüz Türkiye'si açısından en tayin edici noktası, yazarın bu iddialı Nursî övgülerini bütün eseri boyunca mütemadiyen dolaylı yollardan Nakşibendi tarikatıyla kıyaslayarak yapmasıdır. Oldukça ilginç bu kıyaslamanın neden ve niçinleri üzerinde bir müddet durulmasında fayda vardır. Mardin'e göre, "Kişinin yerini onun [Nursî'nin] yaydığı mesajın alması, çağımıza özgü bir durum*dur. Bu Said Nursî'nin geri planında yer alan Nakşibendi reformcu dinciliğinin propagandasından* ***çarpıcı bir ayrılışı temsil eder****. Nakşibendilikte başlangıç hâlâ, hoca, pir ya da mürşid olarak bilinen bir kişinin rehberliğine dayanır."*[241] Kitabın daha ileriki sayfalarında yazar, Nursî'nin bu Nakşi–

239 Gediz Akdeniz'in, 2 Eylül 2014 tarihli mailinden

240 Bob Avakian, "'Fizikte kriz,' Felsefe ve Politikanın Krizi", https://avakianbob.wordpress.com/2014/01/28/fizikte-kriz-felsefe-ve-politikanin-krizi/

241 Mardin, age, s. 62. (abç)

likten *"çarpıcı ayrılışı"*nı şöyle saptamaktadır: *"Mevlâna Halid'in örneğinde şeyh ile müridini bağlayan halka, hocanın ölümünden sonra da devam etmek durumundaydı. Bu durumda, Bediüzzaman'ın bu tür kişisel bağlardan kurtulunması yolundaki öğütleri,* ***öncülünün pratiğinden önemli bir ayrılışı temsil etmektedir.***"[242] Mardin, kitabın sonlarına doğru da, Hamid Algar'ın iddiasına dayanarak, *"en üst düzeyde manevi eğitimin kaynağı olarak"* Nakşibendiliğin, *"**bugünlerde Türkiye'nin batısında önemini yitirmiş bulunmakta**"* olduğuna dikkat çekmektedir.[243]

Çember burada kapanmaktadır. Mardin'in överek empoze etmeye çalıştığı, Nursî'de *"kişinin yerini mesajın"* aldığı, *"şeyh-mürit"* gibi *"kişisel bağlardan kurtulunması"* için *"öğütler"* verdiği iddiaları yüzeyde doğruluk payı içermekle birlikte, esasen bunun Nursî'nin ince taktiklerinin bir parçası olduğunu ileride biyografisini incelerken göreceğiz. Fakat burada dikkat çekmek istediğim husus, satır aralarından Mardin'in, sanki lider eksenli bir tarikat yerine, metin eksenli, ister yaşasın ister ölü olsun, lider kültünün olmadığı bir dini akımı daha tercih ettiği mesajını vermek istediğidir. Mardin'in kitabını okurken oluşan bu intibanın, daha sonraki gelişmelerle birlikte ele alındığında ne denli doğru olduğunu gördüm. Zira Mardin'in 1989'da yaptığı söz konusu Nursî–Nakşi kıyaslamalarının ne anlama geldiği, 2011'de *Taraf* gazetesine verdiği mülakatta daha net anlaşılmaktadır. Uzunluğu pahasına, okuyucu ile mutlaka şu bölümü paylaşmak isterim:

> ***"Peki, Nakşibendîlik toplumun hangi kesimlerinde daha fazla gözüküyor?***
>
> *Esnaf arasında en çok yayılıyor. Küçük işletmecidir esnaf. Küçük işletmecide çok yayılıyor Nakşibendîlik. Niçin? Çünkü eskiden beri esnaf, Türkiye'nin çok inanır bir katıdır. Kuran'ın dışında din kitaplarının en çok okunduğu bir sosyal kattır esnaf. Mesela Muhamediye, Ahmediye gibi Kuran'ın bir nevi halka anlatışı olan tarikat dışı kitaplar var. Bu kitaplar çok popüler Anadolu'da. Bu kitapların basitleştirilmiş bir din anlatımı var. O kadar basitleştiriyor ki, bazı İslami olmayan prensipler yavaş yavaş İslam'a giriyor. Kara Davut da bu kitaplardan biri. Kara Davut içindeki İslam, artık İslamlıktan çıkmış bir şeydir.*
>
> ***Daha koyu bir dindarlık mı gelişiyor bu kitaplarla?***
>
> *Korkunç hikâyeler bunlar. İnsan üzerinde baskıyı arttırıcı hikâyeler bunlar. O hikâyeye inanırsanız, İslam'ı çok püriten yaşarsınız. Bu kitaplar, İslam'ı biraz da korkunç bir İslam olarak yayıyor. Bu kitapların, insanın kafasına yerleştirdiği resimler huzur verici değil. Anlayacağınız, Kuran'ı basit insana anlatma isteği, zamanla daha püriten, daha az hakiki İslami ögeleri içeriyor ve korkunç noktalara varıyor. Bu yüzden Anadolu'da karışık bir bekleyiş var.*

242 Age, s. 290. (abç)

243 Age, s. 363. (abç)

Anlamadım...

Anadolu'da İslami bir bekleyiş var. Bu İslami bekleyiş biraz karışık, biraz parçalı bir şey. Bir, Kuran'ı bilenlerin bekleyişi var. İki, bütün o ikincil, üçüncül kaynaklardan kitapları okumuş olan ve dünyayı o sakat kitaplardan gören insanların bekleyişi var. Son zamanlarda bu ikincil ve İslam'la pek alakası olmayan kitaplar var. Bu insanlar beklerken, o kitapları okumuş insanlar olarak bekliyorlar. Saf bir İslam'ın beklemesi olmuyor bu!...

Bediüzzaman Said Nursî'nin Nakşibendîlik içindeki yeri nedir?

Said Nursî'nin bazı çok orijinal düşünceleri var ve bu konuda Nakşibendîlikten bir hayli ayrılmıştır. Mesela Nakşibendîler, Avrupa'da gelişmekte olan felsefî tartışmalara çok önem vermiş kimseler değil ama Said Nursî bu felsefî tartışmaların önemli olduğunu, İslam'la ilişkisinin araştırılması gerektiğini incelemiş olan bir adam."[244]

Mardin'in, saptadığı ve *"korkunç"* diye tanımladığı şeyin ve kaygısının ne denli doğru olduğunu bugün bütün bir Ortadoğu coğrafyasında yaşıyor ve görüyor olmakla birlikte, yazarın, buna karşı yaptığı 'iyi İslam' ile 'İslam'la alakası olmayan İslam' diyebileceğimiz kıyaslamasına katılmak mümkün değildir. Zira yazara gelen itirazlar, İslami kesimde bu empoze edilen ayrımın neden hayat hakkı bulmadığını göstermektedir. İsmail Kara'nın şu sözleri bunu teyit eder niteliktedir:

"Bediüzzaman hakkında yaklaşım itibariyle müsbet fakat ***muhteva açısından zayıf bir kitap yazan*** *Şerif Mardin'in aynı dönemde* ***Nakşileri hedef tahtası edinmesi, bililtizam AKP'yi Nakşi çizginin devamı olarak gösterme gayretine girmesi, kullanışlı ve mahkûm edici bir çerçeve olarak 'mahalle baskısı'nı inşa etmesi... olup bitenlere dikkatle bakanların gözünden kaçmıyor.***

Belli ki sepetler değişiyor, içine atılacak torbalar farklılaşıyor."[245] (*Kara*, 2014, 70)

Kara'nın bu sözleri, Mardin'in, 1969'da, dinin *"endişe azaltıcı"*lığından ve *"kişiliği billûrlaştırıcı"*lığından bahsederek başlayan macerasının, gerçek muhataplarınca sona erdirildiğinin habercisidir. Fakat haksızlık etmemek lazım. Peki ya *"İslamcıların, iktidara gelirlerse herkesi kör testereyle kesecekleri vehmedenler"*le alay eden; *"Bediüzzaman Said Nursî: Çilekeş Bir Kavga ve Fikir Adamı"* diye yazabilen gazetecisinden[246]; *"tarikatlar... sosyolojik örgütlerdir"*, *"İslam homojen ve üniform, monoblok, monolitik bir yapı değil"*dir

244 *Taraf*, 10-11 Ekim 2011

245 İsmail Kara, "Bediüzzaman'ın Siyasetine ve Risale-i Nurların Fikriyatına Dair Muhtasar Bir Rehber", *Derin Tarih*, Sayı: 24, Mart 2014, s. 70'in içinde. (abç)

246 Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 16; 83

diyen akademisyenine[247] kadar Mardin'in açtığı bu güzergahtan giden liberal kalemlere, ne demeli? Gelin cevabı Samuel Albert'in, Mısır ve Tunus ayaklanmalarına ilişkin kaleme aldığı çığır açıcı analizinden okuyalım:

> *"**İslamcılık kendi mantığına sahip**. Müslüman Kardeşler ve Ennahda, Selefi köktendinci köklerinden uzaklaştıklarını söyleseler de **din bir kez manevi değerlerin ve politik meşruluğun temel kaynağı haline getirildi mi, o zaman İslamcılığın değişik varyasyonları arasındaki ayrım çizgileri de silikleşmektedir**. 'Ilımlı' İslam'ın model ülkesi olduğu varsayılan Türkiye'de dahi AKP hükümeti, içinde ve dışında 'aşırı' formların şahlanması ve yükselişe geçmesinin önüne geçememiştir. AKP'nin ekonomik 'başarıları', Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın projesi için Türkiye toplumunun **zorla daha da İslamileştirilmesini gerekli ve zorunlu kılmıştır**."* [248]

• *Kürt Milliyetçileri*

Birazdan üzerinde duracağım Kürt entelektüel camiasındaki Said Nursî merakına ve münakaşalarına geçmeden evvel, ilkin böylesi bir merakın bu camiada neden ve nasıl oluştuğuna bakılması gerekecektir. Zira bu sorunun cevabı aynı zamanda başlıktaki *"Kürt milliyetçileri"* tanımının da nereden kaynaklandığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Kürt entelektüel camiasının ve onun içinden geldiği Kürt Milli hareketinin oluşumunda ve gelişiminde tayin edici faktör ne din, ne muhafazakarlık, ne de liberal fikir dünyası olmuştur. 1960'larda tüm dünyada olduğu gibi Kürdistan'da da milli harekete rengini veren esasen 'sol' ve devrimci fikirlerdi. Kürdistan'da oluşmaya başlayan akımlar, *"milli mesele"*yi, *"evrensel bir kurtuluş mücadelesinin parçası olarak"* görüyorlardı.[249] Bütün bir 60'lar ve 70'ler boyunca, Kürdistan gençliği bu fikirlerle kuşanmış ve bütün bir Kürt coğrafyası muhteşem devrimci tecrübelere tanıklık etmişti. 1976'da, kızıl Çin'de kapitalizmin restorasyonu ve 1990'ların başında, SSCB'de sahte komünizmin çöküşü, tüm dünyada olduğu gibi Kürdistan solunda da ciddi kırılmaları beraberinde getirdi. Kürdistan solu –dünyadaki diğer sol akımlar gibi–, bu krizin etkisiyle, Bozarslan'ın gayet isabetli bir şekilde dikkat çektiği gibi, *"meşruiyetini, başka anlamlar, programlar ve söylemlerle yeniden tanımlamak zorunda"* kalmıştı.[250]

90'ların başında Kürt entelektüel camiasında rüşeym halinde başlayan Said Nursî merakı ve münakaşası işte bu tarihsel arka plan üzerinde şekil-

247 Hasan Bülent Kahraman, *Türk Sağı ve AKP*, Agora Kitaplığı, 2007, İstanbul, s. 101

248 Albert, *Mısır, Tunus ve...*, www.avakianbob.wordpress.com

249 Hamit Bozarslan, "Türkiye'de Kürt Sol Hareketi", Emir Ali Türkmen–Abdurrahim Özmen, *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı*, Dipnot Yayınları, 2013, Ankara, s. 14'ün içinde

250 Age, s. 43

lenmiştir. 1990'da İsveç'in başkenti Stockholm'de Kürtçe–Türkçe yayınlanan *Bergeh* adlı derginin 4. sayısında, Rohat imzasıyla çıkan "Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said–i Kürdi" adlı yazı, Eylül 1991'de, İstanbul'da, Fırat yayınları tarafından aynı başlıkla bir kitap formatında yeniden basılmıştır. Yazının Stockholm'de yayınlanmasıyla Türkiye'de yeniden kitap halinde basılması arasındaki bir senelik süre zarfında, Malmisanij adlı bir başka Kürt entelektüeli, Rohat'ın yazısını eleştiren, "Said–i Nursî ve Kürt Sorunu" başlıklı bir yazıyı kaleme almıştır. *Bergeh* dergisine yollanan ve uzun olduğu gerekçesiyle basılmayan bu yazı, ilkin 1991'de İsveç–Upsala'da, daha sonra da Kasım 1991'de İstanbul'da, Doz Yayınları'nca kitap olarak yeniden basılmıştır. Tüm bu detayın bilinmesinde fayda var, zira Rohat'ın, Türkiye'de kitap formatında yeniden yayınlanan yazısı esasen, Malmisanij'in bahsi geçen çalışmasını eleştiren *"genişletilmiş"* halidir.

Rohat'ın eserinin en önemli tarafı, 'sol' kulvardan gelen yazarın, 1990'da, *"meşruiyetini, başka anlamlar, programlar ve söylemlerle yeniden tanımlamak zorunda"* kaldığını gösteriyor olmasıdır. Zira Rohat'ın *"gelecek Kürdistan"* vizyonunun hedefi bir *"sivil toplum"*dur ve o toplumda *"din adamlarının da yeri olacaktır"*.[251] Kürdistan'daki toplumsal ilişkilerin devrimci transformasyonu yerine bilakis, o toplumsal ilişkileri, İsveç sosyal demokrasisinin zaviyesinden bakarak, yeniden kalıba dökmeye çalışmanın adı olan *"sivil toplum"* önerisi, yazarın 25 sene önce şu talihsiz satırları da yazmasına vesile olmuştur: *"1983 yılında Irak'ta yapılmış bir çalışmada İslam dinine hizmetleri dokunmuş 506 Kürt bilgini üzerinde durulmaktadır. Böyle kabarık bir rakamın ortaya çıkışı, İslam dininin Kürtler arasında nasıl kök saldığının önemli bir işaretidir.* ***Bunda korkulacak bir şey yoktur****. İslam dini bizim kültürümüzün bir parçasını oluşturmaktadır.* ***Yezidi Kürtlerin*** *şeytana büyük bir hürmet göstermelerine nasıl kızmıyorsak, tam aksine kültür olayı olarak bakıyorsak, zevkle bu mitolojik öyküleri okuyorsak, İslam dinine ilişkin olarak da bu tür* ***sıcak bir anlayış*** göstermenin yadırganacak hiçbir tarafı yoktur."[252] Rohat, 2014'te Şengal dağında yaşananlara bakarak acaba bu satırları yine yazar mıydı, bilinmez ama bu satırların ünlü Alman deyimini hatırlattığı muhakkaktır:*"Çağırdığım ruhları, şimdi başımdan def edemiyorum."* Her hâlükârda Rohat'ın genel olarak din ve özel olarak da Said Nursî merakının ilham kaynağı bu satırlarda aranmalıdır. Yazarın, bir taraftan *"bilimsel çalışmalarda üzerinde çalıştığımız nesneyi sevip-sevmememiz söz konusu olamaz"*[253] deyip öte yandan 'bilimsel' norm olarak, *"Said Kürdi"*yi *"bir Kürt perspektifiyle"*[254] ele alma önerisi tam bir tezattır. Bu perspektifle

251 Rohat, *Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi*, Fırat Yayınları, İstanbul, 1991, s. 84

252 Rohat, age, s. 84–85. (abç)

253 Age, s. 11

254 Age, s. 7

kaleme alınan eserin metodolojisi de *"onun kişiliğini, düşüncelerini bir Kürt süzgecinden"*[255] geçirmekten öteye gidememektedir.

Hal böyle olunca yazarı ilgilendiren yegane konu, Said Nursî'nin 1925'e kadar Said-i Kürdi adını taşıması[256]; Kürt cemiyetlerinde yer alması[257]; Kürt gazetelerinde yazılar yazması[258]; tüm bunların 1925'ten sonra Kemalist rejim tarafından bir saldırı malzemesi haline getirilmesi ve sonunda *"Said-i Kürdi'nin Kürtlüğünden bir eser bırakılmamaya çalışılmış"* olunmasıdır.[259] Yazarla hemfikir olunabilecek yegane gerçek, Kemalist rejimin hakim ulus şovenizmiyle, etnik kökeninden ötürü Said Nursî'yi teşhir etmiş olduğudur. Bunun ötesinde yazarın Said Nursî'ye atfetmeye, daha doğrusu onu *"süzgecinden geçirmeye"* çalıştığı Kürtlük şuuru, Said Nursî gibi bir İslamcı açısından sadece dönemsel ve tali bir husus olmuştur. Rohat'ın, 1925'e kadar Nursî hakkında söylediklerine aşağı yukarı Malmisanij de katıldığı için bu hususa birazdan değineceğim. Fakat ondan evvel üzerinde mutlaka durmak ve dikkat çekmek istediğim birkaç husus daha var.

Bunların en başında yazarın, hangi şahsın kiminle akraba olduğuna bir hayli merak gösterirken, her nedense Nursî ile en yakın ilişkiye girenlerin kimler olduğuna ve bunların kimlerle akrabalık bağı içerisinde oldukları-na ilgisiz kaldığıdır. Yazar, okuyucuya, Cemal Kutay'ın *"Bedirhan Paşa'nın torunu"* olduğu[260]; Abdurrahim Zapsu'nun da *"Musa Anter'in kayınpederi"* olduğu[261] bilgisini vermekte ama genç Said ile aralarında *"büyük dostluklar oluşan"* Van valisi İşkodralı Tahir Paşa'nın kim olduğunu anlatmamaktadır.[262] Yazarın genç yaşta bir Kürt delikanlısının, bölgede en yüksek Osmanlı devlet makamını temsil eden bir memurla böylesi bir dostluğa girmesini sorgulamayışı zaten başlı başına bir sorundur. Ama geçtim bu önemli detayı, Nursî'nin ilkin talebelerinden olup daha sonra onunla Van cephesinde *"büyük dostluklar"* yaşayan, 1915 senesinin meşhur Van valisi Cevdet Bey (Belbez), bu Tahir Paşa'nın mahdumu değil midir? Detayına daha sonra Nursî'nin biyografisinde değineceğim bu hususu şimdi dile getirmemin nedeni, Rohat'ın, hassasiyetinin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini göstermektir.

255 Age, s. 8

256 Age, s. 32

257 Age, s. 37

258 Age, s. 38

259 Age, s. 64

260 Age, s. 16

261 Age, s. 53

262 Age, s. 39

Yazar, adeta *"Kürt olsun da ne olursa olsun"* zaviyesinden bakarak yazdığı için, Said Nursî'nin 1914–1916 arası Erzurum, Van ve Bitlis cephelerinde ne yaptığını, Vali Cevdet Bey gibi adamlarla nasıl bir arada olduğunu sorma gereği duymuyor. Daha doğrusu Rohat, İttihatçılarla Nursî'nin yer aldığı ne kadar fotoğraf karesi varsa bunları görmemeyi avantaj telakki ediyor. İşte bir örnek daha: Yazarın Said Nursî için önemli iddialarından biri, İttihat ve Terakki gibi *"yapılanmalara karşı cephe"* almış olması.[263] Oysa Nursî'nin, *"Sen Selanik'te İttihad ve Terakki ile ittifak etmiştin, neden ayrıldın"* sorusuna, *"Ben ayrılmadım. Onların bazıları ayrıldılar* [Resneli] *Niyazi Bey, Enver Bey gibi adamlarla şimdi de müttefikim"* dediği yaygın bir şekilde bilinmektedir.[264]

Keza yazarın, kitapta, özenle Nursî'nin 1918–1922 yıllarından bahsetmemesi gözden kaçmamaktadır. Yazara göre, *"Çağımızın başında gelişen Kürt ulusal hareketlenişinin, örgütlenmesinin bir dönemeç noktasını oluşturan bu yılların İstanbul'u, Said Kürdi'ye o kadar çekici gelmemektedir, kendi ülkesine dönmenin yollarını ve hazırlığını yapmaktadır."*[265] Rohat, dolaylı olarak satır arasında Kürt ulusal hareketi ile Nursî arasında bir bağ kurmaktadır. Onu, daha o yıllarda (1918–1922) Kürdistan'a yolcu etmeye heveslidir. Halbuki daha evvel yukarıda da değindiğim gibi, 1918'de, Enver Paşa'nın hem parasal yardımlarıyla İşaret-ül Aciz kitabı basılmıştır, hem de onun torpiliyle Said Nursî, Dâr'ül-Hikmet'l-İslâmiye'ye (İslam Akademisi'ne) hoca olarak tayin edilmiştir.[266]

Rohat'ın tespitlerinde dikkat çeken bir başka husus, oldukça 'sol' söylem kullanılarak ikinin bir edilmesidir. Mesela Nursî'yi *"Selahaddin Eyyubi"*ye benzeten yazar[267], her nasıl oluyorsa bu *"çağdaş Selahaddin"* için, *"sürekli ezilen, horlanan tabakaların çıkarlarını gözetmiştir"* demekte bir beis görmemektedir.[268] Yazar, Nursî'nin *"dinsel dünya görüşünün temelleri üzerine gelişen evrensel bir insan sevgisi"*nden[269]; hatta ve hatta, *"Kadınlar arasında Said Kürdi'ye duyulan saygınlık"*tan[270] rahatça bahsedebilmektedir. Foedal hanedan Selahaddin Eyyubi ile ezilenlerin çıkarları ve *"evrensel insan sevgisi"* nasıl bir araya gelir? Bilen varsa beri gelsin. Fakat tüm bu ezenle ezi-

263 Age, s. 42

264 Bkz. *Asar-ı Bediye*'den aktaran Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said Nursî, Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c.1, İttihad Yayınları, İstanbul, 1998, s. 204

265 Rohat, age, s. 54

266 Badıllı, age, c.1, s. 445

267 Rohat, age, s. 31

268 Age, s. 42

269 Age, s. 48

270 Age, s. 49

leni bir arada gösterme çabaları ve özellikle de kadınlara ilişkin verdiği son örnek, Rohat'ın kesinlikle Said Nursî'yi bilmediğini ve okumadığını göstermektedir. Hakikaten Malmisanij, *"Rohat arkadaşın yazısında gördüğüm en büyük eksiklik, Said Nursî'nin düşünceleri üzerinde dururken,* [Risale–i Nur külliyatı]*... yerine, tümüyle ikinci, üçüncü elden kaynaklara dayanmasıdır"* derken son derece haklıdır.[271] Yukarıda daha evvel Nursî'nin, kadınlara ilişkin söylediklerinden örnekler vermiştim. Şimdi Rohat'ın, Nurcu bir kadını referans göstererek yaptığı Nursî güzellemesine binaen, bizzat Nursî'nin kendi kaleminden kadınlara ilişkin bir örnek daha vermek farz olmuştur.

> *"Bir zaman, Eskişehir Hapishanesi'nin penceresinde bir Cumhuriyet Bayramı'nda oturmuştum. Karşısındaki lise mektebinin büyük kızları, onun avlusunda gülerek raks ediyorlardı. Birden manevî bir sinema ile elli sene sonraki vaziyetleri bana göründü. Ve gördüm ki; o elli-altmış kızlardan ve talebelerden kırk-ellisi kabirde toprak oluyorlar, azap çekiyorlar... ve on tanesi, yetmiş-seksen yasında çirkinleşmiş, gençliğinde iffetini muhafaza etmediğinden sevmek beklediği nazarlardan nefret görüyorlar... kat'î müşahede ettim. Onların o acınacak hallerine ağladım."*[272]

Rohat, Nursî'yi *"Kürt süzgecinden"* geçirmeye o denli odaklanmıştır ki, 1911'den 1914'e kadar onun biyografisini şu sözlerle geçiştirmektedir: *"**1911 yılında Şam'a giden** Said-i Kürdi, Emeviye camiinde yüzlerce din adamına hitaben **bir konuşma** yapmıştır... **Sultan Reşat ile birlikte Rumeli yöresine bir geziye** çıkmıştır. Bu gezi sırasında Van'da kurulması düşünülen bir üniversite için **on dokuz bin altın**ın ayrıldığı haberini öğrenince, hemen Kürdistan'a giderek, **Van gölü kıyısında** açılması planlanan üniversitenin **temelini atar**."* [273] İleride Nursî'nin biyografisinde detaylıca ele alacağım bu döneme ilişkin şimdilik Rohat'ın bu geçiştirmesinden yola çıkarak aşağıdaki üç soruyu formüle etmekle yetineceğim:

Gelişmekte olan Arap milliyetçiliği ile 1911'de Nursî'nin Şam seyahati ve orada yaptığı konuşma arasında bir bağ var mıdır? Mesela *Hutbe-i Şam* diye bilinen eserinde yayınlanan bu konuşmanın şu satırları nasıl yorumlanabilir: *"El-Emel, yani Rahmet-i İlahiye'den kuvvetli ümit beslemek... Evet ben kendi hesabıma aldığım dersime binaen ey İslam cemaati müjde veriyorum ki:* Şimdiki âlem–i İslam'ın saadet–i dünyeviyesi, ***bahusus Osmanlıların*** *ve bilhassa İslam'ın terakkisi* ***onların intibahı ile olan Arabın saadetinin*** *fecr-i*

271 Malmisanij, *Said-i Nursî ve Kürt Sorunu*, Doz Yayınları, İstanbul, 1991, s. 25

272 *Şuâlar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 198

273 Rohat, age, s. 52. (abç)

sadıkının emareleri inkişafa başlıyor." [274]

İttihatçılar tarafından tahta çıkartılan Sultan Reşat'ın 5 Haziran 1911'de başlayan, Makedonya ve Arnavutluk'u kapsayan seyahati acaba ne için yapılmıştır? Kafileye Said Nursî neden dahil edilmiştir? Van Valisi İşkodralı Tahir Bey'in bu seyahatle bir alakası var mıdır? Tüm bu soruların, seyahatten önce 1910'da patlak veren ve güçlükle bastırılan Arnavut isyanıyla, 1911'te baş gösteren İşkodra isyanıyla bir ilişkisi olabilir mi? Bu seyahat esnasında Said Nursî'ye neden *"Hamiyet-i diniye mi, yoksa hamiyet-i milliye mi daha kuvvetli, daha lazım"* sorusu sorulmaktadır?[275]

Haziran 1913'te patlak veren Balkan Harbi'nin son evresiyle, aynı yıl padişah tarafından 15.000, Evkâf Bakanlığı'ndan da 10.000 Lira tahsis edilip Van'da kurulmasına izin verilen Medreset–üz Zehrâ arasında ne gibi bir ilişki olabilir?[276]

Rohat'a geri dönecek olursak, yazarın en önemli iddialarından biri de 1925'i kastederek *"Bu yıllarda baş gösteren Kürt direnişlerine ilişkin olarak Said-i Kürdi'nin takındığı tavır üzerine anlatılanlar ciddi belgelere dayanmadığı"*dır.[277] Rohat'a göre, *"Said Kürdi her ne kadar bu isyana aktif katılmamışsa da,* ***karşı çıkmadığı da gerçektir****."*[278] Tabii hatırlatılması gereken bir husus daha var: Kitabında baştan sona kadar Nurcu yazarları referans gösteren Rohat, yukarıdaki iddialarının başına bir kaza gelmemesi için kendini şu sözlerle garantiye almayı da ihmal etmemektedir: *"Abdülkadir Badıllı'nın son kitabı dahil olmak üzere Türkiye'de Said-i Kürdi üzerine çalışma yapan kesimlerin kendi içlerinde bazı farklılıklar göstermelerine rağmen, tümünün Kürt halkının kurtuluşunu politik bir çözüme kavuşturmanın yararına inanmadıklarını söyleyebiliriz.* ***Böyle olunca bu kaynaklardaki bilgilerin güvenilirliğine inanmak olanaklı değildir****."*[279] Yazarın bu akıllara durgunluk veren metodu üzerine bir kez daha münakaşa yürütecek değilim.

O halde? Velev ki Rohat'ın dediği gibi olsun. O zaman ilkin Nursî'nin ölümünden iki sene evvel, onun denetiminde basılan *Bediüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayatı Eserleri Meslek ve Meşrebi* adlı esere bakalım: *"Van'da, mezkûr mağarada yaşamakta iken, Şark'ta ihtilâl ve isyan hareketleri oluyor. 'Sizin nüfusunuz kuvvetlidir' diyerek yardım isteyen bir zatın mektubuna:* ***Türk Milleti asırlardan beri İslamiyete hizmet etmiş ve çok veliler***

274 *Hutbe-i Şamiye*'den aktaran Badıllı, age, c.1, s. 340. (abç)

275 Akgündüz, age, c.1, s. 805

276 Age, c.1, s. 834

277 Rohat, age, s. 56

278 Age, s. 58

279 Age, s. 69

yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılınç çekilmez; siz de çekmeyiniz; teşebbüsünüzden vazgeçiniz. *Millet, irşad ve tenvir edilmelidir!' diye cevap gönderiyor."*[280] Pek tabii ki burada *"Şark"* derken kastedilen Kürdistandır ve *"yardım isteyen bir zat"* diye adı verilmeyen de Şeyh Sait'tir. Said Nursî'nin ve Nurculuğun zirvede olduğu 1958 senesinde, neden böylesi bir oto-sansüre gerek duyulduğu, kesinlikle hakim ulus şovenizminin mevcudiyeti ile alakalıdır. Fakat daha da önemlisi Rohat'ın mantığının izini sürecek olursak, bir başka çelişkiyle daha karşılaşmaktayız. Kariyerinin zirvesinde olan Said Nursî, madem 1925'te *"katılmadığı ama karşı da çıkmadığı"* bir isyan söz konusu, neden 1958'de bu isyanı ve isyana ilişkin aldığı tavrı yeniden hatırlatma gereği duyuyor? Rohat'ın çizdiği güzergâhtan gidildiği takdirde bu soruya cevap vermek mümkün değildir. Fakat Malmisanij'in 19 Mayıs 1925 tarihli *Vakit*'ten aktardığı Diyarbakır Mahkemesi'nde geçen şu diyalog öyle sanıyorum, sorumuzun cevabına bizi bir miktar daha yakınlaştırmış olacaktır. Mahkeme heyetinin mensuplarından Ali Saip Ursavaş: *"Üç numaralı azanız Bediüzzaman ne meslektedir?"* Seyid Muhammed: *"Mütedeyyindir, ulemadandır. Onun için* ***istiklâl taraftarı değildir.***"[281] Seyid Muhammed'in bu ifadesinin ardından, 1911'de Kürt Talebe Cemiyeti, Hêvî'nin kurucuları arasında yer alan ve kendisi de 1925'te sürgün edilen Kadri Cemilpaşazade'nin, aşağıdaki sözlerini de mutlaka kaydetmek gerekiyor.

> *"Dikkati şayan olan cihet Türk hükümetinin isyan anında kim kendine yardım ettiyse önce bunları ilk kafile olarak sürgüne göndermesiydi. Hükümetin iyi gözle görmediği kimseler kendilerini hükümet memurlarından uzak tutmaktaydılar. Hükümete yardım etmiş veya en azından vatani düşünceleri kısa kimseler, isyan başladıktan sonra hizmetlerine mükâfat veya hiç olmazsa aferin almak niyetiyle hükümet kapısından ayrılmıyorlardı. Bundan dolayı vefasız, gaddar hükümetin icraatine ilk kurban bunlar oldu. Sürgün edildiğim Burdur vilayetine yetiştiğimde benden evvel Burdur'a gönderilmiş Türkofillikleri ile tanınmış bir kısım Kürtleri orda mevcut buldum. Eskiden Konya vilayetinin küçük bir kazası olan Burdur'da üç yüz kadar doğulu hemşeri toplanmıştık. Bediüzzaman Molla Said de aramızda bulunuyordu."*[282]

Yıllar sonra (1935) Said Nursî'nin, Eskişehir Mahkemesi'nde yaptığı savunma, adeta Seyid Muhammed'i ve Cemilpaşazade'yi teyit etmektedir:

> *"Şark hadisesi münasebetiyle neyf edilmem, iddianamede iştirâkimi ihsas ettiği cihetle, cevap veriyorum ki: Hükümetin dosyalarında, benim künyem altında hiçbir meşruhat yoktur.* ***Sırf ihtiyat yüzünden*** *neyf edildiğim hükümetçe sa-*

280 *Bediüzzaman Said Nursî'nin Tarihçe-i Hayatı, Eserleri, Meslek ve Meşrebi*, Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara, 1958, s. 100. (abç)

281 Malmisanij, age, s. 40. (abç)

282 Kadri Cemilpaşazade, *Doza Kurdistan*, Özge Yayınevi, Ankara, 1991, s. 102

bit olmuştur." [283]

Tekrar son bir kez Rohat'a dönerek, onun eseriyle alakalı münakaşayı burada onun şu sözleriyle sonlandıralım: *"Tarihsel belgeler olmayınca da bazı şeyler söylenti halinde ortalıkta dolaşmaya devam edecektir. Bir topluma yapılabilecek en büyük kötülüklerden birisi de budur, yani geçmişin karanlığa boğulma tehlikesidir."*[284] Ümit edelim ki yazar ne yazdığının farkında olsun. Zira Marx'ın sözleri Rohat'a gülümsemektedir: ***"De te fabula narattur!"***[285]

Rohat'ın eserinin üzerinde bu denli durmamın nedeni, Nursî hakkında Kürt entelektüel camiasında, 1991'de yazarın girdiği girdaba, peşi sıra yeni nesil Kürt kalemlerinin de sürüklenmiş olmalarıdır. Burada bunun iki örneğini paylaşmak istiyorum.

Mesela 1980 doğumlu Yaşar Gülen adındaki bir genç, 2005'te yayınlanan *Dostunu Arayan Millet* adlı kitabında, *"Kürt-İslam perspektifi"*nden bakarak Said Nursî hakkında çok daha 'cesur' tespitler yapmaktadır. *"Kitabımı Harekâta İslami Kürdistan şehitlerine ithaf ediyorum"* diyen yazara göre, *"Said-i Kürdi, tüm Müslüman halkların sınırların olmadığı şeri bir devlette yaşayacakları birleşmiş cemiyetlerini kurmak için çalışıyordu."* Gülen açısından Nursî'nin, *"yazdığı nur risaleleri aslında siyasi İslam'ın Anadolu topraklarındaki çıkış manifestosu"*ydu. Bu yüzden Nursî, *"ümmetçi dünya görüşünden dolayı Turancı-Kürtçü odaklar tarafından zıt bir kutup olarak damgalanmıştı. Said-i Kürdi vefat ettiğinde artık İslami muhalefetin alt tabanı hazırdı".*[286] Sınırlı derecede kaynaklara dayansa da; oldukça yüzeysel ve İslamcı bir bakış açısından hareketle yazılmış da olsa, Gülen'in kitabının özelliği, Nursî'nin ideolojik dinamiğinin 21. yüzyılda kendi *"İslamcı Kürt"* neslini yarattığının işaretidir. Mesela bu nesil, Barzani'nin Kasım 2013'te Diyarbakır ziyaretinde, *"Hewler'de Üstad Said Nursî adına uluslararası bir sempozyum düzenlenmesi"* için talepte bulunmaktadır.[287] Dolayısıyla kendisini çok daha orijinal ifade edebilen bu dinamiğin, gelinen aşamada, solda muradını bulamayıp Said Nursî'de arayışa koyulan kalemlere ihtiyaç duymayacağını tahmin etmek zor değildir.

Öte yandan *"Said-i Kürdi"*yi de kapsayan yeni bir Kürt resmi tarihi yaratma çabasında olanlar, oluşturdukları her *"Said-i Kürdi"* algısıyla siyasal İslam'ın değirmenine su taşımaktadırlar. *Kürt Tarihi* adlı dergi bu bahsi geçen çabanın somut örneğini teşkil etmektedir. Aralık 2012'de *1916*

283 *Osmanlıca Lem'alar*'dan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 663. (abç)

284 Rohat, age, s. 86

285 Karl Marx, *Kapital*, c.1, Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s. 18
"Hikâye seni anlatıyor."

286 Yaşar Gülen, *Dostunu Arayan Millet*, Baweri Yayınları, Köln, 2005, s. 58

287 19 Kasım 2013, www.risalehaber.com

Osmanlı-Rus Savaşı'nda Bediüzzaman Said-i Kürdi kapağıyla çıkan derginin, Nisan–Mayıs 2014 tarihli nüshasının kapağı da *Bediüzzaman'ın Kürt Kimliği Üzerinde Yapılan Tahrifatlar* başlığını taşımaktadır. Ekrem Malbat imzalı dosyada, *"Her asırda, fikirleri, eylemleri ve eserleri ile kendi zamanında olduğu kadar sonrasında da kendinden bahsettiren, tutumları ile birçok insana cesaret veren, eserleri ile insanlara yol gösteren kişiler olmuştur. Bedüzzaman Said Nursî de şüphesiz bunlardan biridir"* denmektedir.[288] Nursî'nin İstanbul'a gelip, Kürtçe ders verecek bir okulun Kürdistan'da açılması için gösterdiği çabaları tıpkı yukarıda Rohat'ta gördüğümüz argümanlarla anlatan yazar, *"Bediüzzaman"*ın bu yaptıklarından birçok kişinin haberdar olmamasından yakınmakta ve bunun nedeninin de onun eserlerine Nurcu yayınevlerince uygulanan sansürden kaynaklandığını belirtmektedir. İlginçtir Malbat, bu yazısında Nursî'nin eserlerine ilk sansürü yukarıda ispat ettiğim gibi –bir nevi oto sansürle– bizzat Nursî'nin kendisinin uyguladığından katiyen bahsetmemektedir. İkincisi ise yazar, Nursî'nin eserlerine özellikle de 60'ların sonu ve 70'lerin başından itibaren, Türk şovenizminin bakış açısıyla müdahale eden Nurcuları, ilk defa dile getiren Kürt entelektüeli Malmisanij'i zinhar hatırlamamaktadır. Gerçi bunun nedeni birkaç sayfa sonra anlaşılmaktadır. Derginin aynı sayısında, *"Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi"* başlıklı, Vecdi Demir imzasını taşıyan yazıda, 'Rohat Alakom'un yukarıda üzerinde uzunca durduğum 1991 tarihli eserinin *"doyurucu nitelikte"* olduğu iddia edilmektedir. *"Zengin malzeme ve belgesel alıntılar ortaya konduğu"* söylenen eser hakkındaki yazı şu sözlerle bitmektedir: *"Said-i Kürdi benzersiz bir sivil direnişçi, onurlu ve bağlantısız bir alim ve bilinçli bir yurtsever olarak Kürtler için hâlâ 'keşfedilmemiş bir kıta'dır. Rohat Alakom'un Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi kitabı, 'sükut suikastı'nı kırmak bağlamında öncü bir eserdir."*[289] Anlaşılan odur ki, Kürt tarihini yeni bir kalıba dökmeyi hedefleyen dergi; okuyucusunu, *"öncü eser"*e ilişkin daha 1991'de oldukça önemli eleştiriler getirildiği bilgisinden mahrum bırakmaktadır.

Rohat'ın kitabındaki hatalı çizgiye ve maddi yanlışlara daha 1991'de dikkat çeken Malmisanij'in eserinin, her şeyden evvel Rohat'la kıyaslanmayacak ölçüde görece çok daha bilimsel olduğunu ve çok daha zengin bir kaynakçaya dayandığını belirtmek gerekir. Kitabın başında gerek yayınevinin, gerek yazarın düştükleri notlar, esasen Nursî hakkında berrak bir bakış açısına sahip olunduğunu göstermektedir. Her ne kadar yazar, Nursî'ye ilişkin tali planda kimi yerlerde eklektizme düşüp; Rohat'ın söylediklerine benzer argümanlar dile getirmiş olsa da, Malmisanij'in, tespitlerinin, Nursî konusunda Kürt entelektüelleri için o yıllarda yeni bir güzergâhın kapısını araladığı bir gerçektir. Mesela Recep Maraşlı'nın, 2008'de yayın-

288 *Kürt Tarihi*, Nisan–Mayıs 2014, s. 24

289 Age, s. 64

lanan *Ermeni Ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı* adlı çalışması, Malmisalij'in başlattığı münakaşanın dinamiğinin kazandığı boyutları göstermesi bakımından önemlidir.

Kitabın Türkiye baskısına yazdığı önsözde Malmisanij, *"...bilimsellik iddiası taşıyan araştırma ve incelemelerde 'Kürt perspektifine' uyduracağım diye kitabına uyduranların tutumunu benimsemiyorum"* diyerek *"öncü eser"*le arasına, gayet berrak bir biçimde ayrışım çizgisi çekmektedir.[290] Rohat'ın, Nursî'nin İslamcılığını ciddiye almayan, dine folklorik bakıp *"korkulmamasını"* salık veren sözleri hatırlanacak olunursa, Nursî'nin *"Kürt sorunundaki düşüncelerini belirleyen asıl temel, İslam düşüncesidir"*[291] saptamasında bulunan Malmisanij'in, bugünden bakıldığında daha 1991'de muazzam bir ileri görüşlülükle şu teorik tespitleri yapmış olması dikkate şayandır.

> *"Said-i Nursî'nin diğer İslamcılar gibi laikliğe karşı olduğunu yazmıştım. Rohat buna da karşı çıkıyor. Oysa İslam dini kişisel ibadetlerle sınırlı bir din olmayıp toplumsal ve siyasal yapıyı da düzenleyen bir dindir. Müslüman kişi, ayet ve hadis gibi dinsel dogmaların* ***sadece bir bölümünü değil tümünü kayıtsız şartsız*** *kabul eden kişidir. Müminin bunların bir bölümünü kabul edip diğer bir bölümünü kabul etmeme gibi bir tercih hakkı yoktur. Kısaca İslamiyet'in kendine özgü bir devlet düzeni, bir yönetim biçimi vardır.* ***İslamcı olan bir kişi kaçınılmaz olarak aynı zamanda İslami devlet modelinden yanadır.*** *Bu, şeriatla yani İslami kurallarla yönetilen bir devlet modelidir. Böyle olunca İslam'da dinle devlet ayrı değil iç içedir. İslamcı bir kişinin İslamcı olmayan bir devlet modelini benimsemesi mümkün olmadığına göre,* ***Said-i Nursî gibi İslamcı bir kişi nasıl laiklikten yana olsun****? Değil Rohat'ın,* ***hiç kimsenin İslamcıları laik göstermeye hakkı yoktur****. Zaten İslamcıların kendileri de laik olduklarını söylemezler."*[292]

Günümüzde Kürt entelektüel camiasının, Nursî'nin 1950'lerde CENTO'nun kuruluşuna ve Kore'ye asker gönderilmesine ilişkin tavrını özenle görmezden geldiği bir ortamda, Malmisanij'in, daha o yıllarda bu konuya parmak basması yazarın Nursî'yi, devrimci bir bakış açısı ve hassasiyetle okuduğuna işaret etmektedir.[293]

Öte yandan, yukarıda kısaca Malmisanij'in eserinde tali planda eklektizme düştüğünden de bahsetmiştim. Mesela, Nursî'nin *"Kürt sorunundaki düşüncelerini belirleyen asıl temel, İslam düşüncesidir"*[294] tespitini yapan

290 Malmisanij, age, s. 11

291 Age, s. 15

292 Malmisanij, age, s. 16. (abç)

293 Age, s. 26–27

294 Age, s. 15

ve hatta Bezmi Nusret Kaygusuz'un İttihatçılarla Nursî arasındaki ilişkiye istinaden söylediği, *"güya Kürt meselelerinde ondan istifade edeceklerdi"*[295] sözünü aktaran yazar, 1908'de Nursî'nin, *Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi*'nde çıkan kimi yazılarından hareketle, *"Kürt Sorunuyla ilgili bu tür* ***olumlu yazıları*** *'Eski Said' dönemine aittir"* diyerek ister istemez çelişkiye düşmektedir.[296] Aslına bakılacak olunursa bu çelişki, Malmisanij'i, Rohat'la bir noktada, aynı paralelde buluşturmaktadır. Her iki yazar açısından da Nursî'nin, 1908'de Kürt çevreleriyle dirsek teması içinde olması ve Kürt yayınlarında yazılarının yayınlanması *"olumlu"*dur. Maalesef Malmisanij bu dönemin özelliklerini hesaba katmamaktadır.

Yazarın büyük bir ihtimalle kuruluş tarihini vermeyi unuttuğu ilk Kürt cemiyetlerinden biri olan ve 1908'de kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, Nursî'nin doğrudan içinde yer almasa da çevresinde bulunduğu bir cemiyetti. Ekim 1908 ile başlayıp yaklaşık dokuz ay süren *"Osmanlı Baharı"*nda, kurulan onlarca parti ve dernekten biri olan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin, 19 Eylül 1324 tarihli Nizamnamesi'nin 1. Maddesi'nde şöyle denmektedir:

> *"Ahkâmı celile-i İslamiyeye muvafık ve saadet-i milletle selâmet-i vatan mütekeffil olan Kanunu-ı Esasi'nin kavaid-i muhassenatını bu hakayıka* ***vakıf olmayan Kürtlere tefhim*** *ve* ***Osmanlılık sıfat-ı mübeccelesini daima muhafaza*** *ve idame edildikçe makam-ı hilâfet-i kübra ve saltanat-ı uzamaya Kürtlerin revabıt-ı vesikasını teşyit eylemek ve vatandaşları olan Ermeni ve Nasturi ve akvam-ı saire-i Osmaniye ile hüsn-i imtizaç ve muaşeretlerini bir kat daha takviye ve tezyid ve kabail ve aşair arasındaki bazı gûna münaferet ve ihtilâfı izale ile cümlesinin bir merkez-i meşru-i ittihadda hemdest-i terakki olmaları esbabını temin ve maarif ve sanyi ve ticaret ve ziraatı neşr-ü tevsi etmek meksaıd-ı esasiyesi üzerine 'Kürt teavün ve Terakki Cemiyeti' nâmıyla bir cemiyet-i hayriye teessüs etmiştir."* [297]

Bu program, bir kez daha Kürt feodal beylerinin, Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Osmanlıya bağlılıklarını, ama aynı zamanda Kürdistan için başta eğitim olmak üzere bir takım taleplerini de dile getirmekteydi. Mebusan Meclisi'nde bulunan Kürt mebusların da o dönem zarfında bu tür talepleri seslendirdikleri görülmüştür. Şayet Kürdistan'ın, 19. yüzyıl boyunca iç ve dış pazarların dışında kaldığı hatırlanacak olunursa[298]; Van mebusu Mithat Bey'in, memleketine *"Osmanlı ülkesinin Sibiryası"* demesi; Hakkâri mebus–

295 Age, s. 33

296 Age, s. 31

297 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.1, Hürrriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 409. (abç)

298 Pamuk, age, s. 133

ları Münip ve Mehmet Hamza Beyler'in, *"Otomobiller için 900 lira tahsisat verileceğine bu para Kürdistan'ın maarifine tahsis edilse, Kürdistan terakki eder ve her bir felaketten kurtulmuş olur"* diye öneride bulunmaları, Kürt beylerinin bu pazardan mahrum kalmalarıyla alakalıdır.[299]

Malmisanij'in, Celîlê Celîl ve Garo Sasuni'yi referans göstererek, *Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi*'nin ikinci sayısında, Nursî'ye ait olduğu iddia edilen yazı, bu bahsi geçen ortam içerisinde ele alınmalıdır. Programında, *"Osmanlılık sıfat-ı mübeccelesini daima muhafaza ve idame edildikçe makam-ı hilâfet-i kübra ve saltanat-ı uzamaya Kürtlerin revabıt-ı vesikasını* [bağlılığını] *teşyit* [sağlamlaştırmak] *eylemek"*ten bahseden cemiyetin gazetesinde Nursî'nin, *"Kürtlerin kaderini garantileyecek şu iki fikirden başka hiçbir şey bulamıyorum"* sözleri ne anlama gelebilir?[300] Nursî'nin *"iki fikri"*ni yazarın yaptığı alıntıdan okuyalım: *"1. Ulusal birlik; 2. Dini bilim ile birlikte asgari uygarlık düzeyine ulaşmak için teknik sanatları öğrenmek ve ileri götürmek."*[301] Malmisanij, kitabının ilerleyen sayfalarında, Nursî'den,*"milletimiz de yalnız İslamiyettir"* sözlerini aktarıp son derece haklı olarak, *"bırakınız milliyetçiliği, onda millet kavramı bile bizim anladığımız millet kavramından çoğu kez farklıdır"*[302] saptamasını yaparken, Nursî'nin burada bahsettiği *"ulusal birlik"* nasıl okunmalıdır? Nursî'nin ikinci önerisi ise başından itibaren, Kürtleri de içine kapsayan bütün bir İslam dünyası için düşündüğü modeldir. Dolayısıyla bu sözlerde Kürt ulusu için mebuslardan farklı, kökten ve radikal bir talep görülmemektedir. Yazarın Celîl'i referans göstererek, *"Said-i Kürdi şunu da yazıyordu: Kürdistan'ın özgürleşmesi için büyük bir askeri gücün oluşturulması gerekir"* sözlerine gelince[303]; birincisi, Malmisanij eserinde Celîl'in bu sözleri hangi kaynağa dayanarak verdiğini açıklamıyor; işin ilginç tarafı sormuyor da. İkincisi, Tunaya'nın bahsi geçen cemiyet de dahil olmak üzere Kürt ileri gelenlerinin 1918'e kadar *"bağımsızlık istediklerine rastlanmamaktadır"* gözlemi hatırlanacak olunursa[304], bu sözlerin daha çok ufukta Kürdistan'da patlak verecek etnik boğzaşlaşmayla alkalı olduğunu ileride biyografi bölümünde göreceğiz. Üçüncüsü, Malmisanij'in daha ileriki sayfalarda Nursî hakkında yaptığı *"... dili dahi yasaklanan ulusların haklı başkaldırı hakkını da reddetmiştir"* tespiti ve doğrudan aktardığı, Nursî'nin, Prens Sabahattin'in adem-i merkeziyetçiliğine, ayrı örgütlenmeye, *"muhtariyete"* ve hatta *"istiklal"*e karşı çıkan sözleri, tamamen otantiktir.[305]

299 Tunaya, age, c.1, s. 407

300 Malmisanij, age, s. 31

301 Age, s. 31

302 Age, s. 44

303 Malmisanij, age, s. 31

304 Tunaya, age, c.1, s. 408

305 Malmisanij, age, s. 44; 57

Rejimin "Zeitgeist"ı

Tarih 17 Nisan 1923, Ankara. Birkaç ay sonra yeni Türkiye'nin ilan edileceği bu Anadolu şehrinden bir tren hareket etmektedir. Hınca hınç dolu birkaç vagonluk katarın yolcuları arasında, 40 yaşlarında bir din adamı bulunmaktadır: Adı, Molla Said. Bu seyahat, kendi deyimiyle "*Eski Said'den Yeni Said'e*" doğru *"bir geçiş seferi"*dir. Fakat daha da önemlisi bu seyahat, yıllar sonra Türkiye'nin en büyük dini akımı olan Nurculuğun da kuruluşuna doğru giden yolun başlangıcıdır.

Said Nursî, bugün Türkiye'de sihirli bir değnek gibi sunulmaktadır. 30 küsur senedir şiddet sarmalından çıkamayan bir Kürt sorunu mu var? 'Çözüm', derhal hazırdır! Said Nursî'nin, eğitime ilişkin "*Arabi vâcib, Kürdi câ'iz, Türkî lazım*" sözleri derhal hatırlanır. Devlet ricalinde de bu sözler karşılıksız kalmaz. Zira *"büyük devlet olmanın hususiyeti budur"*.

Fakat Said Nursî'ye biçilmek istenen tarihsel fonksiyon sadece Kürt meselesiyle sınırlı değildir. Bilakis, aynı anda Panislamizmle/Neo–Osmanlıcılığı çağrıştıran, *"büyük devlet olma hususiyeti"*ni, Nursî'nin teorik önermeleri içinde de bulmak mümkündür. O önermeler bugün, Türkiye'nin kendi bölgesinde, *"oyun kurucu"* olma iddiasıyla da örtüşmektedir. Ankara'daki yöneticiler tarafından her fırsatta özlenen, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihindeki parıltılı dönemi günümüzde, Afrika'dan Ortadoğu'ya, Balkanlar'dan Kafkasya'ya, siyasetten ekonomiye, kültürden spora kadar her alanda agresif bir şekilde yeniden tatbik edilmektedir. Türkçe eğitimden sağlığa, cami inşaatından 'insani' yardıma kadar, önden istihkam gayreti gösteren dini gönüllülerin açtığı yolu, ardından devlet ricali, siyasi ve ticari antlaşmalarla güvence altına almaktadır.

Tarih, 4 Ekim 2011, Johannesburg. *"Bir tarafta gözlerinin önünde çocuğunun eriyip gitmesini izlemekten başka çaresi olmayan, hatta hangi çocuğunun öleceğine karar vermek zorunda kalan kadınlar. Diğer tarafta Batı dünyasının lüks alışveriş merkezlerinde pırlanta sipariş eden bir kadın... Bu düzene artık 'dur' demenin vakti gelmiştir. Bu düzene 'dur' denecek yer de işte üzerinde bulunduğumuz bu coğrafyadır, Afrika kıtasıdır."*

Bu sözler 60'lı yıllarda ulusal kurtuluş mücadelesi veren herhangi bir Afrikalı devrimciye ait değildir. Afrika kamuoyunun gönlünü okşayan bu sözlerin sahibi, Türkiye–Güney Afrika İş Forumu'nda konuşan dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Afrika insanını mahveden kapitalizme 'beddua' okuduktan sonra, konuşmasının devamında, o kapitalist sistemin bir parçası olan Türkiye kapitalizminin ne derece ilerlediğinden ve Afrika'yla birlikte el ele verildiği takdirde ne denli başarılı olunacağından bahseden de gene, Recep Tayyip Erdoğan'dan başkası değildir. Yukarıdaki sözlerin ilham kaynaklarından biri de Said Nursî'dir. Zira Batı'nın tek–

niğinden olabildiğince faydalanmak; dünyadaki eşitsiz paylaşımın üzerini gönül alan dini bir söylemle örtmek; İslam dininin bütün emirlerini toplumun bütün gözeneklerine yaymak Said Nursî teorisinin köşe taşlarını oluşturmaktadır. Hatırlayalım: Güçlü bir 'PR' eşliğinde, Somali'ye yardım elini uzatıp Batı'yı eleştirirken, Arap diktatörlerine karşı kendini model olarak sunarken, Libya sokaklarında kitlelerle birlikte namaz kılarken, Mısır'da devrilen İhvan'dan yana açıktan saf belirlerken rejimin izlediği siyaset, öncelikle Said Nursî'nin teorisinde dayanak bulabilirdi.

Ankara'nın nüfuz etmeye çalıştığı özellikle de 3. Dünya Ülkelerinde bu siyasetin, Mevlana veya Yunus'la değil ama Said Nursî ile dile getirilmesinin tarihsel nedenleri vardı. Erdoğan'ın Johannesburg'daki konuşmasından takriben üç ay evvel, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 29 Temmuz 2011'de, 3. Bediüzzaman Sempozyumu'na sunduğu tebliğde şöyle diyordu:

> *"Bütün siyasî problemlerine, ekonomik ve askerî alandaki yetersizliklerine rağmen bugün İslâm dünyası yeni ve daha büyük çaplı bir meydan okuma ile karşı karşıyadır. Bu meydan okuma ya yeni sömürgeci yapıların güçlendirilmesi yoluyla İslâm dünyasının hâkim sistemik güçler karşısındaki konumunu daha da sarsacak ya da uzun dönemli yeni bir medeniyet uyanışının ilk dinamiklerini ortaya koyacaktır…*
>
> *…Bütün siyasî, ekonomik ve kültürel bunalımlarına rağmen İslâm dünyası yeni bir medeniyet açılımının eşiğindedir. Bu yeni ve çetin dönemde, İslâm Dünyasının bir asır içinde yaşadığı safhaları bir model şahsiyet olarak hisseden ve yaşayan Bediüzzaman'ın mesajlarına, düşmanlarının dahi saygı duyduğu izzetli tavrına ve 'Evet ümit var olunuz, şu istikbal inkılâbı içinde en yüksek gür sada İslâm'ın sadası olacaktır' diyen gür sesine her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulmaktadır."*[306]

Üç kıtada yüzyıllarca hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu sonrası, 1. Dünya Savaşı'nın galiplerine Mustafa Kemal Türkiyesi tarafından verilen söz, yeni Türkiye'nin, sınırlarının ötesine ilgi duymayacağına dairdi. Günümüzde ise rejim büyük bir iştahla, uluslararası konjonktürün kendisine sunduğunu varsaydığı imkânlar karşısında, tarihin sandığından Osmanlı aksesuarlarını çıkarmakla kalmadı, aynı zamanda o aksesuarların "Zeitgeist"ına uygun olarak 'Bediüzzaman efsanesi'ni de yeniden diriltti.

Peki, o halde baştaki sorumuza geri dönecek olursak, gerçek Said Nursî kimdi?

306 29 Temmuz 2011, www.risalehaber.com

II.

Said Nursî'nin Biyografisi

19. Yüzyıl'ın Sonlarına Doğru Kürdistan

Said Nursî'nin çocukluk ve gençlik yılları, Osmanlı hanedanlığının en buhranlı dönemine denk gelir. Şayet o dönemin belli başlı gelişmelerini adeta bir film şeridi gibi gözümüzün önünden geçirecek olursak, şu tarihleri ve beraberinde yaşananları görmemek mümkün değildir. 23 Aralık 1876'da, Osmanlı'nın iç politikasına ve iktisadi yapısına dışarıdan müdahale anlamına gelen Tersane Konferansı; dışarının dayatmalarıyla ilan edilen Kanun-u Esasi; ardından başlayan 1. Meşrutiyet dönemi; Bulgaristan topraklarının kaybına neden olan '93 Rus Harbi' ya da 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı; 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihlerinde yapılan ve sömürgelerin paylaşım yarışının bir işareti olan Berlin Kongresi; iki sene sonra 1880'de sona eren 1. Meşrutiyet; ardından 27 sene sürecek olan Abdülhamit'in istibdadının başlaması; 1881'de, imparatorluğun dış borçlarını denetleyecek kurum olan Düyun-u Umumiye'nin kurulması; tüm bunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde debelendiği derin siyasi ve iktisadi krizlerin başlıklarıydı.[307]

Nursî'nin sosyalizasyonuna şekil veren, o yıllarda Kürdistan'da hakim olan din eksenli siyasi-ideoloji ile feodal/yarı-feodal iktisadi yapıydı. Bu ortamın dişlileri arasına sıkışıp kalan yığınlarca topraksız köylü ve göçerin tepesindeki gücü belirleyenler ise Osmanlı devletini temsil eden valiler, aşiret reisleri (toprak ağaları) ve şeyhlerdi. Söz konusu güçler arasındaki ilişki ve çelişki esasen, yukarıda özetlenen siyasi ve iktisadi konjonktürden etkileniyordu.

307 Daha geniş bilgi için bkz. Sina Akşin, "1. Meşrutiyet Devri (1876-1880)", *Türkiye Tarihi*, c.3, Cem Yayınları, İstanbul, 1998'in içinde, s. 154-165

Ama pek tabii ki tüm bunların da bir öncesi vardı. Bu coğrafyanın Osmanlı İmparatorluk toprağı sayılmasından bu yana Kürdistan'da, merkezden çok mirlerin liderliğindeki hanedanlıkların otoritesi geçerliydi. Esasen özerk bir yapının hakim olduğu Kürdistan'da, bütün bir 17. ve 18. yüzyılda merkezi otoritenin neredeyse izine rastlanamazdı. II. Mahmut (1808–1839) ile başlayan merkezi idarenin güçlendirilmesi neticesinde mirlerin yerini devletin valileri almaya başlamıştı. Fakat ne fayda; devletin valilerinin, şimdilik oturdukları kentlerle sınırlı kalan otoritelerini tesis etmeleri epey uzun bir süre alacaktı.[308] Mirlerin tasfiyesi beraberinde siyasi bir boşluk getirmişti. Aşiretler arası çatışmalardan kan davalarına kadar uzanan bir dizi çelişkiyi Bruinessen'in deyimiyle, *"ruhani kudret ve başkalarına örnek olan bir dindarlık"* özelliğine sahip şeyhler ele almaktaydı. *"Şeyh ailelerinin gücünü pekiştiren... önemli sosyo-ekonomik değişim, toprakların kayda geçirilerek tapu dağıtılmasıydı. Bu, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleştirilmiş ana reformlardan biriydi. Bu reformdan ağalar, şeyhler, zengin tüccarlar ve yerel devlet memurları yararlanmıştı. Tapu memurlarının karşılaştığı kişiler bunlardı ve toprakların çoğunu kendi adlarına kaydetmeyi başarmışlardı. Şeyhlerin bu yolla elde ettikleri topraklara bir de müritlerinin bağışladıkları eklendi. Dini kuruluşlara (vakıflara) toprak bağışlamak çok eskilere dayanan bir uygulamaydı. Bu topraklardan sağlanan gelir (ya da bir kısmı) camilerin, türbelerin ve benzeri yerlerin bakımına ayrılırdı. Genellikle vakıf topraklarının güvencesi olan şeyhler bu topraklara özel mülkleri gözüyle bakıyorlardı... Zenginlikleri politik güçlerini de arttırdı."*[309] Çok daha geniş bir perspektiften bakıldığı taktirde Bruinessen'in yukarıdaki saptaması, dinin kahredici etkilerini hafifletmeye çalışan, ABD ilerici çevrelerinde hatırı sayılır bir etkiye sahip Haham Michael Lerner'in kitabına[310] ilişkin Avakian'ın yaptığı şu analiz ile paralellik arz etmektedir: *"Gerçekte feodal toplumlarda kilise ve din yüzyıllar boyunca baskıyı hafifleten ve etkisini azaltan bir unsur değil, halk yığınları üzerindeki baskıyı ve yaşanan sefaleti artıran muazzam bir ağırlık olmuştur. Ayrıca, dinin örgütlü cehalet içerdiği ve kitleleri batıl inançlar, korku ve suçluluk duygularıyla etkisizleştirdiği, Orta Çağ Kilisesi'nin kendi başına en büyük feodal toprak sahibi olduğu ve bu doğrultuda serfleri ve diğer emekçileri acımasızca sömürdüğü Lerner'in bu kitapta görmezden geldiği gerçeklerdir."*[311]

308 Şerif Mardin, pek çok kaynağın, merkezi yönetimin Bitlis yöresinde ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru etkinlik sağlayabildiği üzerinde görüş birliği içinde olduğundan bahsetmektedir. (Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursî Olayı*, İletişim Yayınları, 1997, İstanbul, s. 72–73)

309 Martin van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 347

310 Michael Lerner, *The Left Hand of God: Taking Back Our Country from the Religioun Right*, Harper Collins, New York, 2006.

311 Bob Avakian, *Aklı Özgürleştirmek ve Dünyayı Kökten Değiştirmek İçin Tüm Tanrılardan Kurtulun!*, El yayınları, İstanbul, 2014, s. 173

Din ile feodal sömürünün bu denli iç içe geçtiği Kürdistan, Pamuk'un deyimiyle *"19. yüzyıl boyunca dünya ekonomisine açılış sürecinin büyük ölçüde dışında kaldı."*[312] O yıllarda Erzurum ve Van vilayetleriyle birlikte anılan Bitlis'te, kırsal nüfus yerleşik tarımla uğraşan Kürt ve Ermeni köylülerden müteşekkildi. Bu bölgede Pamuk'a göre, *"mülkiyet ve kiracılık ilişkileri daha farklı"*ydı. *"Etnik, toplumsal ve iktisadi pek çok etken bir araya gelince, bölgede küçük ve orta işletmelerin egemen olduğu bir mülkiyet yapısı ağırlık kazanmıştı."*[313] Türkler, kısmen ticarette ve büyük oranda da bürokraside söz sahibiydiler. Siyaseten söz sahibi olmayan Ermeni nüfusun kasabalarda yaşayan kesimi ticaret ve zanaatla uğraşırken, diğer kesimi ise yerleşik tarımla uğraşan köylülerdi. Aşiret ve köy nüfusunun ezici çoğunluğunu ise Kürtler oluşturmaktaydı.[314] 1889'da yapılan bir araştırmaya göre Bitlis'te, 254.000 Müslüman, 130.000'i aşkın Ermeni, 6.000'i aşkın Suriye Yakubisi, 2.600 Keldani Katolik, 3.862 Yezidi, 210 Rum Ortodoks ve 372 Kıpti yaşamaktaydı.[315] Şehir merkezinde üç Osmanlı rüşdiyesi ve beş medrese bulunmaktayken, Protestan Ermenilerin bir yatılı okulu, Amerikan misyonerlerin bir kız okulu ve Amerikalı kadın misyonerlerin kurduğu ve tüm Bitlis yöresinde faal olan "Kürdistan Mount Holyoke Kızlar Din Okulu" vardı. [316]

19. yüzyılın sonlarına doğru Bitlis özgülündeki tüm bu veriler, bu coğrafyada, ileride patlak verecek kanlı boğazlaşmaların da bir nevi habercisidir. Gittikçe otoritesini yerleştirme çabası içerisinde olan valiler, Mirlerden boşalan alanı dini, iktisadi ve siyasi olarak dolduran şeyhler ve başta Ermeniler olmak üzere siyasi haktan mahrum, azınlık konumundaki gayri-Müslümler ve tüm bu çelişkileri daha da güçlendiren misyonerlik faaliyetleri Kürdistan'daki fay hatlarını oluşturmaktaydı. Kürt nüfusun büyük çoğunluğu İslam dininin Şafi mezhebine mensuptu ve kökleri Abdülkadir Geylani'ye (1078–1166) uzanan Kadiri tarikatının takriben, 19. yüzyılın ortalarına kadar etkisi altındaydı. Bu tarikat, Kürdistan'ın görece en zengin, en fazla topraklarına sahip, dini ve siyasi güç odağı, iki şeyh sülalesince, Berzenci ve Sadete Nehri tarafından temsil edilmekteydi. Sufi/Tasavvufi

312 Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 135

313 Age, s. 135

314 Bkz. Mardin, age, s. 75

315 Fransız coğrafyacısı Vidal Cuinet'in 1891'de yayınlanan eserinden aktaran Mardin, age, s. 75. İlginçtir aynı kaynağa dayanarak Bruinessen ise 1870'lerde, Bitlis'te 70.500 Müslüman, 1.000 Yezidi ve 37. 000 Hristiyan'dan bahsetmektedir. (Bruinessen, age, s. 260, dipnot 91)

316 Mardin, age, s. 78/102. Kürdistan Mount Holyoke Kızlar Din Okulu hakkında daha geniş bilgi için bkz. https://www.mtholyoke.edu/archives/history/associated_schools_abroad

bir yol izleyen ve sıkı bir yetki sistemine tabi olan Kadiri tarikatının *"halifeleri ne kendileri bağımsız şeyhler haline gelebilirler ne de oğulları otomatikman halife olabilirler"*di.[317] Aşağı yukarı 1800'lerin ortalarına gelindiğinde, Kadiri tarikatının, yukarıda Kürdistan'da sıraladığım çelişkilere ilişkin sunabileceği bir alternatif yoktu. Buna mukabil baş döndürücü bir hızla yayılmakta olan Nakşibendi tarikatının Halidiye kolu ise tamamen bir alternatif olma iddiasındaydı.

Kökleri 12. yüzyılda Orta Asya'ya uzanan Nakşibendi tarikatının kuruluşundan sonraki en önemli dönüm noktası, 17. yüzyıl da esas adı Ahmed Faruk el-Sirhindi olan İmam Rabanni (1563–1624) ile başlar. Moğol İmparatorluğunun dinsel alandaki uzlaştırıcı ve eklektik politikası, Sirhindi'ye göre İslamın içini boşaltmakta onu adeta bir puta tapıcı konumuna indirgemekteydi. Sirhindi'nin 'müceddidi' (yenilikçilik) hareketi bu şartlarda ortaya çıkmıştı. Daha sonra Said Nursî üzerinde de epey etkileri görülecek olan Sirhindi, kendisine bir yenilikçilik rolü atfetmişti.[318] Tarikatın en önemli özelliği ise *"dinsel yükümlülüğün ve Allah'ın birliğinin* ***Ortodoks yorumunda taviz vermemekteki ısrarı****"*ydı.[319] Nakşilerin bir diğer önemli özelliği ise, tasavvufa karşı aldıkları tavırdı. Ruhun dünyevi gerçeklikten kurtulduğu, kendinden geçme ve coşkunluk hali dinin sadece bir boyutu olabilirdi. Gerçek bir Müslüman ise bununla yetinmeyip reel dünya ile de karşı karşıya gelmeliydi [320] Sirhindi'nin bu ve buna benzer, İslam coğrafyasını aktifleştirmeye dönük siyaseti, Nakşibendi tarikatında 18. yüzyılda da karşılığını buldu. Sirhindi'nin manevi takipçilerinden Delhili Şah Veliyyullah (1703–1762), köylülüğün ağır vergilendirilmesine karşı gelmiş, *"Müslümanlara, uluslararası nitelikte Müslüman bir süper-devlet'e dahil olabilecek bölgesel bir devlet kurmaları çağrısında bulunmuştu."*[321] Sirhindi'den Veliyyullah'a dek uzanan ve saf İslam'a dönüşü öneren bu Nakşi çizgisi, 19. yüzyılda da Kadiri tarikatından Nakşibendi tarikatına geçen Şeyh Mevlana Halid (Süleymaniye 1776–77/1826–27) tarafından sürdürüldü. Kürdistan'ın Zagros bölgesinde bulunan Caf aşiretine mensup *"sıradan bir Kürt"* olan Halid, 1808'de Hindistan'a gitti ve orada Şeyh Abdullah'tan icazet aldıktan sonra (1811) Kürdistan'a geri döndü.[322] *Bruninessen'e göre, "Mevlana Halid'in birçok halifesi kendi haklarına sahip şeyhler haline gelerek kendi halifelerini atamış, bu halifelerin bir kısmı da şeyh olmuş, kendi halifelerini*

317 Bruinessen, age, s. 335

318 Şerif Mardin'in Freidmann'a dayanarak söylediklerine bakılırsa, atfedilen bu *"rolün kökeni, Allah'ın 'dinini yenilemek üzere her yüzyılın başında kullarına bir kişi yolladığı' yolundaki geleneksel İslam inancına dayanmaktaydı"* (Age, 90–91).

319 Mardin, age, s. 91 (abç)

320 Mardin, age, s. 92

321 Rahman Fazlur'dan aktaran Mardin, age, s. 94

322 Bruinessen, age, s. 332–333

atamıştı."[323] Dini açıdan ise, öğretilerini *"irşad siyaseti"* olarak tanımlamakta tereddüt etmeyen Halid'in, Kadirilerle kıyaslandığında Nakşi tarikatında sağladığı 'yenilik' çok daha etkin ve özerk bir örgütlenme çizgisi izleyerek büyümesi olmuştu.[324] Tarikatlar arası bu rekabet, kısmen Kadirilerin aleyhineydi. Mevlana Halid'in atadığı halifeler, Kürdistan'da şeyhlerin sayısını bir hayli arttırdı. Kürt emirliklerinin yıkılmasıyla birlikte iktidar boşluğunu şeyhler doldurmaya başlamıştı. Avrupalı emperyalistlerin ve misyonerlerin bölgede cirit atmaları sonucu Hristiyanların güçleneceği endişesi adeta, bir anda dine ve tabii şeyhlere olan ilgiyi daha da arttırdı. Tüm bunlar şeyhleri siyasi aktör konumuna yükseltmişti. Hatta *"tapu kayıtları da birçok şeyhe dünyevi güçlerini pekiştirmeleri için fırsat vererek onları resmi toprak ağaları haline getirdi."*[325]

Efsaneden Gerçeğe...

Osmanlı sathında Cemaleddin Afgani'nin (1838–1897) öncülüğünde Batıya ve onun müdahalelerine karşı başlayan Panislamist hareketin gittikçe büyüdüğü[326], Kadiri ve Nakşi şeyhlerinin ise Kürdistan'da iktidar ve söz sahibi olduğu bir ortamda, genç Said Nursî'nin, toplumu sarmalına alan bu dini havadan uzak kalması elbette mümkün değildi. Şerif Mardin'in son derece isabetli bir şekilde saptadığı gibi, *"Said Nursî'nin içinde doğup büyüdüğü türden bir toplumda, şeyhlerin yerel iktidarı altında* ***bir yer edinmek****, daha alt düzeyde toplumsal temele sahip kişiler için, toplumsal hareketliliği gerçekleştiren önemli kaynaklardan birini oluşturuyordu. Nitekim Bediüzzaman'ın gençlik dönemi de bu tür faaliyetlerle dolu olarak,* ***kendisine bu tür bir konum elde etme çabaları*** içinde geçmişe benzemektedir."[327] Maalesef Mardin, kitabının ilerleyen sayfalarında adeta bu doğru tespitine karşı gelerek, *"Bitlis'in toplumsal tarihi, Said Nursî'nin hayatını şekillendiren* ***dışsal*** *etkiler için bir arka plan oluştursa bile, onun kendisini çevreleyen yaşam koşullarına gösterdiği tepkiyi açıklamaya yetmez"* demektedir.[328] Hatta Nur–

323 Bruinessen, age, 336

324 Bkz. Mardin, age, s. 95 ve Bruinessen, age, 335

Şerif Mardin, Mevlana Halid'in Süleymaniye'de, *"devlet destekli din hizmetinde bulunan şeriat uzmanları ile çatışmış"* olmasını örnek vererek *"yetkilileri bu tarikatın* ***yıkıcı potansiyeli*** *konusunda duyarlı kılmış olabilir"* demektedir. (Mardin, age, 98) (abç) Mardin, Nakşibendi tarikatında *"yıkıcı potansiyel"*den bahsederken, Prof. Kemal H. Karpat ise tam aksi istikamette, Nakşibendi tarikatının, *"devrimci, hümanist, liberal"* oluşuna vurgu yapmaktadır. (Karpat, İslâm'ın Siyasallaşması, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 195)

325 Bruniessen, age, 348

326 Sina Akşin, "1. Meşrutiyet Devri (1876–1880)", *Türkiye Tarihi*, c.3, Cem Yayınları, İstanbul, 1998'in içinde, s. 156

327 Mardin, age, s. 98–99 (abç)

328 Mardin, age, s. 107 (abç)

sî'nin daha 20 yaş öncesini irdelerken Mardin'e göre, *"Said Nursî'nin kişiliğini oluşturan ve kendisinin henüz gençken belirginleşen özellikleri arasında E. Erikson'un Luther'e atfettiği karakter özelliklerini anımsatan bir kararlılık da bulunmaktadır."*[329] Halbuki Mardin'in, Freudist psikolojiyi ilerleten, *"kimlik bunalımı"* kavramının babası, ABD'li çocuk psikoloğu Erik Erikson'a yaptığı gönderme iki açıdan doğru değildir. Birincisi Erikson'a göre, *"isyan gençlik yıllarına ait bir olgu"*dur. Oysa Luther, kiliseye isyan ettiğinde 34 yaşındadır. Öte yandan Erikson, Luther'in kiliseye isyanını babasına karşı olan itaatsizliğine bağlamaktadır.[330] Erikson'un tezinin doğru olduğunu bir anlık varsayacak olsak dahi Mardin'in yaptığı kıyaslamanın maddi yanlışlığı ortadadır. Zira ne haylaz bir çocukluk evresi geçiren Nursî'nin *"isyan"* ettiği söylenilen yıllardaki yaşı Luther'e denktir ne de Nursî'nin, babasına karşı bir itaatsizlik içerisinde olduğuna dair ortada bir kanıt vardır. İkincisi ve çok daha önemlisi ise, Erikson'a yaptığı göndermeyle Mardin'in, reformcu Luther ile Nursî arasında kurmaya çalıştığı bağın siyasi/ideolojik boyutudur. Burada Said Nursî'yi tıpkı Luther gibi bir reformcu olarak gösterme çabası kendisini belli etmektedir. Daha evvel yukarıda birinci bölümde, dine ne denli olumlu baktığını gördüğümüz Mardin açısından Luther'in matah bir figür olması pek tabidir. Oysa Nursî'nin tarihsel açıdan Luther'le kıyaslanamayacağı ve onun bir reformcu olmadığı şimdilik bir tarafa, Friedrich Engels'in, Luther'in tarihsel rolüne ilişkin aşağıdaki saptamaları, onun insanlık açısından matah bir örnek olamayacağını ispat etmektedir. *"Lüter, İncil'i Almancaya çevirmekle pleb hareketinin eline çok güçlü bir silah vermişti. İncil'e dayanarak, zamanın feodalleşmiş Hristiyanlığının karşısına Birinci Yüzyılın orta-karar Hıristiyanlığını, çökmekte olan feodal toplumun karşısına da, dört bir yana kol atan yapay feodal hiyerarşiden habersiz bir toplum manzarası çıkarmıştı. Prensler, soylular ve papazlar karşısında köylüler bu araçtan çok yararlanmışlardı. Lüter şimdi bu silahı onlara çevirdi. İncil'den Tanrıca atanmış makamları yücelten öyle bir ilahi çıkardı ki, o güne dek hiçbir mutlak krallık şakşakçısı böylesini becermemişti. Tanrının inayetiyle prenslik, boynu bükük itaat, hatta toprak köleliği, İncil'in yardımıyla haklı gösteriliyordu."* [331]

İnsanın, içinde yaşadığı maddi şartların bir ürünü olduğu göz önünde bulundurulacak olunursa, Nursî'nin hayat hikayesinin Weber'den ödünç alınan *"karizma"* kavramıyla ya da *"kısmen **içsel** bir psikolojik dinamiğin fonksiyonu"* ile veya *"motivasyonunun daha derinde yatan muhtemelen **bilinçal-***

329 Mardin, age, s. 108

330 Bkz. Erik H. Erikson, *Der junge Mann Luther. Eine psychoanalytische und historische Studie*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1994

331 Friedrich Engels, "Almanya'da Köylü Savaşı"ından Seçmeler, Karl Marx ve Friedrich Engels, *Siyaset ve Felsefe*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1978'in içinde, s. 170

tı" üzerinden açıklanmaya çalışılması ne doğrudur ne de mümkündür.[332] Çünkü Bruinessen'in de gayet haklı bir şekilde işaret ettiği gibi, *"bir sosyal olguyu kişilerin özellikleriyle açıklamak hiçbir zaman tatmin edici değildir."*[333]

Öte yandan Nursî'nin hayat hikayesini *"kişisel özellikleri"* ile açıklama çabasının sadece Mardin'e has bir metodoloji olmadığını, Nursî'nin kişisel meziyetleri üzerinden bir Said Nursî kurgusunun, onun takipçisi kalemşorlar tarafından da yaratılmaya çalışıldığını belirtmek gerekir. Nurcu yazarlar, Said Nursî'nin 'resmi tarihini' yazarlarken, Mardin'le kıyaslanmayacak denli bir dil kullanmaktadırlar. Nurcu yazarların Said Nursî'nin hayatını kaleme aldıkları yapıtlarda kullandıkları patetik dil, Türk resmi tarihinin Mustafa Kemal'in karga kovalayan çocukluğundan devlet adamlığına uzanan 'insanüstü' şahsiyetini hikaye eden kitapları hatırlatmaktadır. Taşıdıkları misyona rağmen bu eserler, gerek birincil (arşiv belgeleri) gerekse de ikincil kaynaklarla (akademik çalışmalar ve biyografilerle) birlikte paralel, farklı bir bakış açısıyla okunduğu takdirde önemli bilgileri de ihtiva etmektedirler. Bu çalışmada Nurcu eserlerden üçünü esas aldım.[334] Söz konusu eserlerin yaratmaya çalıştıkları 'Bediüüzaman' efsanesini ayıklayarak, Said Nursî'nin gerçek hayat hikâyesini ortaya çıkartabiliriz. Öyleyse Said Nursî'nin ilk yıllarına doğru uzanabiliriz.

Köy-Medrese-Vali Konağı Üçgeninde Doğuşundan İlk Gençlik Yıllarına

Said Nursî, 1870'li yıllarda[335], Kürdistan'da, Bitlis'in Hizan kazasına

332 Mardin, age, s. 107 ve 108 (abç)

333 Bruinessen, age, 334

334 Bunlar sırasıyla: Bediüzzaman Said Nursî, *Tarihçe-i Hayatı, Eserleri, Meslek ve Meşrebi*, Doğuş Matbaası, Ankara, 1958; Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî, Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. 1, 2 ve 3, İttihat, İstanbul, 1998; Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî ve İlmi Şahsiyeti*, c.1, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2013 ve c.2, 2014. Akgündüz'ün eserinin 1. cildinde, Said Nursî'nin hem şerif hem de seyyid olduğunu iddia etmesi, Nurcu camiada yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalara ilişkin daha geniş bilgi için bkz. http://www.risalehaber.com/akgunduzden-said-Nursî-seceresine-gelenitirazlara-cevap-175395h.htm

335 Nursî'nin doğum tarihini *"1870'li yıllar"* diye vermemin nedeni, Nurcu camiada çıkan Nursî biyografilerinin farklı doğum tarihlerini işaret etmeleridir. Bizzat Said Nursî'nin oluruyla ve onun denetiminde 1958'de yayınlanan resmi biyografisine göre, doğum tarihi *"1873"*tür. (Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Tarihçe-i Hayatı, Eserleri, Meslek ve Meşrebi*, Doğuş Matbaası, Ankara, 1958, s. 1) Abdülkadir Badıllı'ya göre, Nursî, *"1877"*de doğmuştur (Bkz. Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî, Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. 1, İttihat, İstanbul, 1998, s. 77). Necmeddin Şahiner'e göre Nursî'nin doğum tarihi, *"1876"*dır. (Bkz. Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 40) Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'de ilk önce *"1876"* tarihini vererek, Şahiner ile mutabık kalmış (Bkz. Ahmet Akgündüz, *Bilinmeyen Bir Dahi, Bediüzzaman Said Nursî*, Bilge Yayınları, İstanbul, 2010, s. 19) fakat daha sonra Said Nursî'nin doğum tarihini *"Mart 1878"*

bağlı İspirit nahiyesinin Nurs/Nors köyünde doğdu. Babası yoksul bir köy mollasıydı ve *"Mirza"* lakabını kullanması Mardin'e göre, *"ailede statü sahibi olmaya yönelik bir tutkunun bulunduğunun"* işaretiydi.[336] Küçük Said dini eğitimine1885'te başladı.[337] Resmi biyografisine göre *"emir kabul etmeyen ve haksızlıklara dayanamayan fıtratı"*, benim tahminime göre ise, medrese ortamının –küçük bir çocuk üzerindeki– kasvetine tepki olarak baş göstermesi mümkün olası 'haylazlıkları', Nursî'nin dini eğitimini sıkça sekteye uğratacaktı. Nursî'nin, gittiği ilk medrese, köyünden takriben 2–3 saatlik mesafedeki Tağ köyünde bulunan, Molla Muhammed Emin'in idaresindeki medreseydi.[338] Fakat eğitimine zorunlu olarak ilk ara verdiği medrese de burasıdır. Hocasının emriyle evine geri döner. Bir sene boyunca haftada bir köye gelen ağabeyi Molla Abdullah'dan ders alır.[339] 1887'de, Pirmis adlı köyde Nakşi Şeyhi, Seyyid Nur Muhammed'in [340] medresesine gider.[341] Fakat nedendir bilinmez, bir müddet sonra buradan da ayrılır. 1888'in yazında ağabeyi Molla Abdullah'la kavga eder ve köyü terk edip, Siirt'e gider. Burada hastalanır ve onu Şeyh Abdülkahhar'ın yanına götürürler.[342] Gene bilinmeyen nedenlerden ötürü buradan ayrılıp, Bitlis/Hizan'a gelir. Kazaya yakın Gayda köyündeki medreseye gitmeye başlar. Fakat burada da Molla Muhammed adındaki bir arkadaşıyla kavga eder. Bıçak çeken arkadaşına Said balta ile karşılık verir ve kavgada bir öğrenci yaralanır. Küçük Said, medreseyi terk edip Nurs köyüne geri döner.[343] 1890'da, Van–Bahçesaray'a bağlı Arvas köyüne gider ve burada Molla Muhammed Emin'den ders almak istese de Molla, küçük Said'e ders vermeye tenezzül etmez. Müküs bucağına bağlı Mir Hasan–ı Veli medresesine

---

diye düzeltmiştir. (Bkz. Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî ve İlmi Şahsiyeti*, c.1, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2013, s. 83)

336 Mardin, age, 108

337 Badıllı, age, c.1, s. 29; Akgündüz, age, c.1, s. 205

338 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 1; Badıllı, age, c.1, s. 29; Akgündüz, age, c.1, s. 207

339 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 1; Badıllı, age, c.1, s. 29

340 *Barla Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 140. Akgündüz, age, c.1, s. 209, dipnot 16'da, Seyyid Nur Muhammed hakkında, *"Gavs'ın oğludur. Bu zatın Şeyhan Yaylası'nda, Dohuk ve Zaho çevrelerinde etkili bir manevi lider olduğu Osmanlı belgelerinden anlaşılmaktadır. Burada Müslümanlara zarar veren Yezidi tâ'ifesine karşı mücadele ettikleri övgüyle belgede zikredilmektedir"* deyip Osmanlı arşivi belgesini de sunmaktadır.

341 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 1; Badıllı, age, c.1, s. 83; Akgündüz, age, c.1, s. 209

342 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 2; Badıllı, age, c.1, s. 86; Akgündüz, age, c.1, s. 217 ve dipnot 32'de, ayrıca Akgündüz'den Şeyh Abdülkahhar hakkında diğerlerinin yanı sıra şu bilgiyi de öğreniyoruz: " *halkın tamamı Yezidi olan Batran Köyü'nü sapkınlıktan İslam'a hidayete, batıl inançtan İslam hakikatine ulaştırmaya vesile olan yine Şeyh Abdülkahhar olmuştur."*

343 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 2; Badıllı, age, c.1, s. 87; Akgündüz, age, c.1, s. 218

girer ama burada da fazla kalmaz, ayrılır. Bir ay kadar *"Tebdil-i hava"* için kaldığı söylenen Vestan'a (Gevaş) gider.[344] 1890 sonu 1891 başında, Molla Muhammed adında birisinin refakatinde, o zamanlar Erzurum'a şimdi ise Ağrı'ya bağlı olan Doğu Bayezid'e gider. Nihayet küçük Said burada, on biri erkek, dokuzu kız olmak üzere yirmi çocuğu olan Şeyh Muhammed–i Celali'den[345] üç ay ders alır.[346]

Bu üç aylık dersin sonunda Akgündüz'ün iddiasına göre, Said Nursî, Şeyh Muahmmed–i Celal–i'den, *"icazetname-i ilmiye"* almıştır.[347] Badıllı, daha dolaylı bir dille, *"...bu üç ay zarfında Kürdistan'ın tedris usulüne göre medreselerde okutulan 'Molla Cami'den sonraki bütün kitapları ve mütenevvi ilimleri ikmal etmiş oluyordu. Böylelikle, henüz ondört yaşında, Şark medreseleri usulüne göre bir müntahi alim olmuş oluyordu"* der.[348] *Tarihçe-i Hayatı* ise, böylesi bir iddia da bulunmak yerine klasik medrese eğitimini eleştirmekte, Said Nursî'nin üç ayda öğrendikleriyle, Risale–i Nur gibi bir külliyat yarattığına dikkat çekmekte, artık geleneksel medrese eğitimine gerek kalmadığına işaret ederek, adeta altta kalmamak için daha bir üst perdeden cevap vermektedir. *"Yirmi üç senede telifi tamamlanan ve yüz otuz kitaptan müteşekkil 'Risale-i Nur' adlı eseriyle, İlm-i Kelam sahasında bir teceddüd yaptığı görülmüştür. Evet, kendisi on beş sene tahsil lazım gelen ilmi üç ayda elde etmesi, gaybi bir işarettir ki: 'bir zaman gelecek, on beş sene değil, bir sene bile ilm-i iman dersini alacak medreseler ele geçmeyecek. İşte o zamanda müştaklara on beş senelik dersi on beş haftada ellere verebilecek Kur'ani bir tefsir çıkacak ve Said onun hizmetinde bulunacak.' Evet tam zuhur etti aynen görüldü."*[349] Sadık Albayrak'a göre ise, *"Bediüzzaman Hazretleri: 'Muhammed-i Celali Efendi'den aldığım icazetnameyi, Ruslara esir olduğum zaman zayi ettim' diye beyan etmiştir. Kendisine bu icazetname verilirken, usulüne göre, merasim, imtihan, sarık ve cübbe giydirme gibi ilmi bir ihtifal şeklinde değil, belki yalnız bir teberrük* [bereket/saadet vesilesi sayarak] şeklinde hocası yazıp vermiştir."[350] Nursî'ye icazet verildiğini ispatlamak için büyük bir gayretkeşlikle uğraşıp 56 sayfa

344 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 3; Badıllı, age, c.1, s. 89; Akgündüz, age, c.1, s. 221–222

345 Akgündüz, age, c.1, s. 222, dipnot 50

346 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 3; Badıllı, age, c.1, s. 91; Akgündüz, age, c.1, s. 222

347 Akgündüz, age, c.1, s. 230

348 Badıllı, age, c.1, s. 91

349 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 3, Haşiye. Şerif Mardin'e göre, *"Said Nursî, artık, uzayıp giden müfredatı çok zahmetli buluyordu. Bu oldukça çağdaş bir algılamadır. Yirmi hanelik bir köyde dünyaya gelmiş bir köylü çocuğunun zihninde meydana gelen bu kavrayış değişimlerinin altında yatan **psikolojik** süreci tam anlamıyla ifade etmek **imkânsızdır**."* (Mardin, age, s. 114) (abç)

350 Sadık Albayrak, *Son Devrin Islam Akademisi Daru'l Hikmeti'l-Islamiye*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 215

icazet türleri üzerine kalem oynatan Akgündüz[351] ise, Albayrak'ın bu yorumunu tamamen kesip yerine sadece Nursî'nin sözlerini aktarmakla yetinir.[352] Şerif Mardin'e göre, *"Said'in ne tür bir icazetname aldığı açık değildir."*[353] Her hâlükârda elimizdeki somut bilgi, Said Nursî'nin –kibarca bir ifadeyle– 'değiştirmek' zorunda kaldığı medrese sayısının –Nursî'ye ders vermeyi kabul etmeyen Arvas köyündeki Molla Muhammed Emin'in medresesini de sayacak olursak– toplam altı adet olduğudur. Nursî, ancak yedinci medresede –o da üç aylık– bir din eğitimi almıştır. Velhasıl Nursî'nin resmi biyografisi niteliğindeki *Tarihçe-i Hayatı*'nın, *"Molla Cami'den nihayete kadar ikmal-i nüsah etti"* sözlerini gerek Badıllı gerekse de Akgündüz tekrar ederler.[354] Söz birliği etmişçesine, muazzam bir gayretkeşlikle kimi Nurcu biyografilerin mutabık oldukları nokta, on dört yaşındaki Said'e *"Molla-yı Meşhur"* dendiğidir.[355]

Keza Nurcu biyografiler, 1892'de Molla Said'in, ağabeyi Molla Abdullah'ın yanına, Şirvan'a geldiğini ve ağabeyine ders vermeye başladığını anlatırlar.[356] Fakat genç Said'in üç aylık eğitim sonrası medrese 'mezuniyetinin' daha bir meşrulaştırılması gerekiyor olacak ki bütün biyografiler onun, Siirt'te gidip, Molla Fetullah'ın imtihanından başarıyla geçtiğini ve Kadiri mensubu meşhur Molla Halil Es-Siirdi'nin torunu Molla Fetullah'ın[357] da Said Nursî'ye 'Bediüzzaman' unvanını verdiğini yazarlar. Bazı hoca ve talebeler bu duruma rekabet hissiyle karşı gelince onu dövmeye kalkışırlar. Durumu haber alan Siirt Mutasarrıfı Sa'id Paşa, kendisini çağırttırır. Nursî, Siirt'i terk ederek Bitlis'e döner.[358] Bu tarihten itibaren, Siirt mutasarrıfından ihtar alan genç Said'in, artık devlet kayıtlarına geçtiği düşünülebilir.

Molla Said, Bitlis'e geldiğinde Nakşi Şeyhi Muhammed Emin ile Hizan şeyhlerinin aralarında bir sürtüşme olduğunu, hatta Şeyh Muhammed

351 Bkz, Akgündüz, age, s. 240–296

352 Akgündüz, age, s. 246, dipnot: 105. Akgündüz'ün bu gayretkeşliği bana, kendisinin başlattığı şecere tartışmaları esnasında Badıllı'nın, Akgündüz hakkında şu yazdıklarını hatırlattı: "Kardeşim Ahmet Akgündüz benim gibi, Hz. Üstadın kemalatına aşıktır ve hayrandır. Bundan ötürü bazen heyecan ve duygusallığa kapılır, sehivler yapar." http://www.risalehaber.com/said-Nursînin-soy-agaci-fazla-desilmemeli-166000h.htm

353 Mardin, age, s. 87

354 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 3; Badıllı, age, c.1, s. 91; Akgündüz, age, c.1, s. 223–224

355 Badıllı, age, c.1, s. 93; Akgündüz, age, c.1, s. 227–228; Sadece *Tarihçe-i Hayatı*, s. 7'de, "'Said-ül Meşhur' lakabıyla yâd ediliyordu" denmektedir.

356 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 5; Badıllı, age, c.1, s. 95–96; Akgündüz, age, c.1, s. 227

357 Daha geniş bilgi için bkz. 21 Ocak 2011'de, Molla Halil Es-Siird'nin 6. göbekten torunu olan Macit Sevgili ile yapılan mülakat. http://www.siirtliler.net/torununun-agzindan-molla-halil-es-siirdi-2105h.htm

358 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 7; Badıllı, age, c.1, s. 99–105; Akgündüz, age, c.1, s. 233–236

Emin'e bağlı talebelerin, Hizan şeyhleri aleyhinde konuştuklarını duyar.[359] Şeyhler arasındaki bu sürtüşmenin de nedenlerini bilmiyoruz. Ancak Hizan şeyhlerinin aleyhinde söylenenlere dair Nursî'nin, *"Fesadı netice veren sözlerin, bilhassa gıybetin İslamiyet'e yakışmadığı"* şeklindeki telkini; Şeyh Emin'in müritlerinin ona pusu kurdukları ve ahalinin bir kısmının da Nursî'den yana tavır aldığı iddiası; bunun üzerine vali Şerif Rauf Paşa'nın Nursî'yi, Bitlis'ten sürmüş olduğu bilgisi dikkate alınacak olunursa, bu sürtüşmenin kuvvetle dini ve siyasi otoriteye dair bir sürtüşme olduğu düşünülebilir.[360] Öte yandan, Bitlis Valisi'nin *"Vehabilik mezhebine mütemayil bir tavır içine girmiş"* olduğu ve Said Nursî ile ilkin münakaşa edip daha sonra valinin *"beni tam ikna ettiniz"* dediğine dair bir rivayette yıllar sonra kimi Nurcu biyografiler tarafından öne sürülmüştür.[361] Her ne ise, bu vakıa Said Nursî'nin devletle ikinci kez karşılaşmasına vesile olmuştur.

Bitlis'ten sürülen Said Nursî, 1893'te Şirvan'a gelir. Akgündüz'e göre, Said'in artık bir öğrencisi bulunmaktadır. Molla Cumhur adındaki bu öğrenci, köylüler tarafından –nedenini yine bilmediğimiz bir sebepten ötürü– yaralanınca, Molla Said, Şirvan'ı terk edip[362] Siirt'e bağlı Tilo kasabasına gider ve oradaki Hassa/Hasya adındaki Kubbe/Türbe'ye kapanır.[363] Tilo'da da şeyhler arasındaki bir kavgaya karıştığı ve bu kavgada *"en zayıf"* tarafı desteklediği iddia edilir. Kavgada aldığı yaralardan ötürü

359 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 7; Badıllı, age, c.1, s. 106; Akgündüz, age, c.1, s. 236–237. Ayrıca Şeyh Emin'in Nakşi tarikatından olduğuna dair bilgi için bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 236, dipnot: 88

360 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 7–8; Badıllı, age, c.1, s. 106, 109; Akgündüz, age, c.1, s. 237–239

361 22 Kasım 1984'te, İstanbul–Bahçelievler'de, bir cemaat huzurunda, Molla Sallahaddin Kaplan'ın, Diyarbakır'a bağlı Şamamlı köyü imamı Molla Abdüllatif'ten duyduğu bu rivayetin tamamı için bkz. Badıllı, age, c.1, s. 109–110; Akgündüz, age, c.1, s. 239, dipnot: 100.

Nursî'nin resmi biyografisi niteliğindeki *Tarihçe-i Hayatı*'na konu edilen bu rivayetin, Badıllı ve Akgündüz tarafından yazdıkları eserlere konjonktür gereği alınmış olması pek muhtemeldir. Zira, Said Nursî'nin, *Risale-i Nur* külliyatı içerisinde, *Mektubat* adlı eserinde yer verilmeyen, "Yirmi Sekizinci Mektup, Altıncı Risale"de "Vehhâbîlik Meselesi" başlıklı yazısında şöyle denmektedir: *"Vehhâbîlerin seyyiat ve tahribatlarıyla beraber medâr-ı şükran bir cihetleri var ki, çok mühimdir. Belki onların tahripkârâne olan seyyiatlarına mukabil o cihettir ki onları şimdilik muvaffak ediyor. O cihet de şudur ki; namaza çok dikkat ediyorlar. Şeriatın ahkâmını tatbik-i harekete çalışıyorlar. Başkaları gibi lakaydlık etmiyorlar. Gûya dinin taassubu namına tecavüz ediyorlar. Başkaları gibi dinin ehemmiyetsizliğine binaen şeâir-i diniyeyi tahrip etmiyorlar. Hem Vehhâbîlik az bir fırkadır. Koca âlem-i İslâmın havz-ı kebiri içinde ya erir, ya itidale gelir, çünki menbaı hariçte değil ki, âlem-i İslam bulandırsın. Menba hariçte olsaydı çok düşündürecekti."* Yazının tamamı için bkz. İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, c.2, İstanbul, 2011, s. 1054–1056

362 Akgündüz, age, c.1, s. 298

363 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 9; Badıllı, age, c.1, s. 111; Akgündüz, age, c.1, s. 298

namaz kılmakta dahi zorluk çeker.[364] Şeyhler arasındaki kavganın sebepleri ve Said'in neden *"en zayıf"* tarafı seçtiği bilinmemektedir. Fakat her hâlükârda anlaşılan odur ki, şeyhler/aşiretler arası çatışmaların pek yaygın olduğu bu devirde, Molla Said, devletle karşı karşıya gelmeyi hatta ölmeyi bile göze alacak kadar, aktif bir biçimde bu çatışmalara müdahil olmaktadır. Sebeplerini görece biraz daha bilebildiğimiz, bu çatışmalardan bir tanesinin habercisi, Said Nursî'nin, bir gece Tilo'da gördüğünü iddia ettiği rüya olacaktır. Rüyasında Nursî, Kadiri tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylani'yi görmüştür. Rüyada Geylani, *"Molla Sa'îd! Miran Aşîret Reisi Mustafa Paşa'ya gidiniz, kendisini tarik-i hidayete davet ediniz; yaptığı zulümden vazgeçerek namaza ve emr-i marufa müdavim olmasını tavsiye ediniz. Aksi taktirde öldürünüz"* der.[365]

Miran aşireti, Bedirhan'ların liderliğindeki Botan emirliğinin kötü ünlü, 1843'teki Nasturi katliamı ile düşüşe geçtiği dönemde[366], devlet icazetiyle serpilip gücüne güç katmış bir aşiretti.[367] Kürdistan'daki İngiliz diplomatlara göre, *"Miran aşireti Van Gölü'nün güneyindeki platolarda, kışı Musul ovalarında geçiren göçebe Kürt aşiretlerinin en büyüğü olmasa bile, açık farkla en nüfuzlusudur. Miran Kürtleri aynı zamanda bu aşiretlerin en zengin olanıdır ve sürülerinden başka hatırı sayılır miktarda ata da sahiptirler; halbuki, diğer aşiretlerin birkaç tane katırları olsa bile at sahibi oldukları nadiren görülür."*[368] Miran aşiretinin zalimlikleriyle nam salmış reisi Mustafa Ağa[369] aşiretiyle birlikte, Osmanlı hanedanlığının, bir yandan ayrılıkçı Ermeni faaliyetlerini bastırmak öte yandan da Kürtleri daha iyi denetleyebilmek amacıyla 1891'de kurduğu Hamidiye Alayları'na katıldı.[370] Kendisi-

364 Badıllı, age, c.1, s. 113–114; Akgündüz, age, c.1, s. 300

365 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 9

Badıllı, age, c.1, s. 114'te ve Akgündüz, age, c.1, s. 301'de, Geylani'nin sözlerini emir kipiyle vermeyi yeğlerler: *"Bir gece, şeyh Abdülkadir-i Geylânî –kuddise sirruhu- 'Molla Sa'îd! Miran Aşîret Reisi Mustafa Paşa'ya git, kendisini evvelâ hidayet yoluna davet edip, zulmünden vazgeçmesini, namaz kılmasını ve emri bil-ma'rufa itaat etmesini tavsiye et. Şayet dinlemezse onu öldür!' diye emreder."*

366 Nasturi katliamının öncesi ve sonrasında Botan emirliğine ilişkin geniş bilgi için bkz. Bruinessen, age, s. 276–277

367 Janet Klein, *Hamidiye Alayları*, İletişim yayınları, İstanbul, 2013, s.123

Badıllı, age, c.1, s. 114'te, bu aşiret hakkında şu bilgileri vermektedir: *"Miran Aşireti, Mardin'in Cizre kazası civarında –o zaman- çoğu göçebe halinde yaşayan bir aşiretti. Bu aşiret Cizre'nin etrafının kadim yerlisi meşhur Buhti aşiretinin bir koludur..."*

368 Kürdistan Konsolos Vekili Devey'in, 14 Ocak 1886'daki raporundan aktaran Klein, age, s. 122 ve dipnot: 64

369 Miran Aşiret reisi Mustafa Ağa/Paşa hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bruinnessen, age, s. 287–289; Klein, age, s. 122–142

370 Bruinnesen, age, s. 286; Klein, age, 124

ne İstanbul'da paşa rütbesi verildi.[371] Ağa artık Osmanlı paşası olmuştu. Mustafa Paşa, 1892'de Hamidiye sancaklarını teslim aldı. Topladığı alaylar için kışla inşa ettirten, zabit seçen paşa, ordu olmanın bütün gereklerini yerine getiriyordu. Elde ettiği gücü, aşiret içi statüsünü pekiştirmek ve zenginliğini daha da büyütmek için kullanan Mustafa Paşa, *"1893 baharında aşiretindeki önemli bir adamı ve bazı aşiret mensuplarını öldürttü."*[372]

Olabildiğince özelliklerini aktarmaya çalıştığım işte bu Mustafa Paşa ile genç Molla Said arasında, başta Nursî'nin resmi biyografisi *Tarihçe-yi Hayatı* olmak üzere bütün Nurcu biyografilere göre şu hadise yaşanır:

"Tilo'da iken, bir gece Şeyh Abdülkadir-i Geylâni (K. S.) Hazretlerini görür. Geylâni Hazretleri (K. S.) kendisine hitaben:

'Molla Sa'îd! Miran Aşîret Reisi Mustafa Paşa'ya gidiniz, kendisini tarik-i hidayete davet ediniz; yaptığı zulümden vazgeçerek namaza ve emr-i marufa müdavim olmasını ***tavsiye*** *ediniz. Aksi takdirde* öldürünüz.'

Molla Said, bu rü'yayı görür görmez, hemen tedarikini yaparak Miran aşiretine doğru Tillo'dan hareket eder, doğruca Mustafa Paşa'nın çadırına girer.[373] *Paşa orada bulunmadığından, biraz istirahat eder. Sonra Mustafa Paşa içeri girer. Orada hazır olanların hepsi kıyam ettikleri halde Molla Said yerinden bile kıpırdamaz. Paşanın nazar-ı dikkatini celbedince, aşiret binbaşılarından Fettah Beyden kim olduğunu sorar. Fettah Bey, meşhur Molla Said olduğunu bildirir. Halbuki Paşa,* ***ulemadan hiç hoşlanmazdı****. Şüphesiz bunun üzerine daha fazla kızmış ise de izhar etmemişti. Molla Said'e niçin buraya geldiğini sorunca, Molla Said cevaben:'Seni hidayete getirmeye geldim. Ya zulmü terk edip namazını kılacaksın veyahut seni öldüreceğim!' demesinden paşa hiddetlenerek dışarı çıkar. Biraz dolaştıktan sonra yine çadıra girer ve Molla Said'e ne için geldiğini tekrar sorar. Molla Said: 'Sana söyledim ya... onun için geldim' der. Mustafa Paşa çadırın direğinde asılı bulunan Said'in kılıcına işaret ederek:*

'Bu pis kılıçla mı?'

Bediüzzaman:

371 Klein, age, s. 134

372 Klein, age, s. 135

373 Badıllı, age, c.1, s. 114'te ve Akgündüz, age, c.1, s. 301'de, bu anlatımı yeterli bulmamış olacaklar ki, şöyle bir ekleme yaparlar: *"Miran aşiretinin bulunduğu yaylayı bulur."*

Keza her iki yazara göre *"bu aşiretin yayla hududu o zamanlarda Cizre'den ta Siirt'in Pervari hatta Bediüzzaman'ın doğduğu nahiyesi İsparit'e kadar"*dır. (Badıllı, age, c.1, s. 114, dipnot: 32; Akgündüz, age, c.1, s. 301, dipnot: 147) Halbuki bir İngiliz belgesine göre, Miran Aşireti kışın Musul ovalarında yazın da Van Gölü'nün güneyinde, *"mevsimlik bir göç yolu izliyordu"* (Bkz, Janet Klein, *Hamidiye Alayları*, İletişim yayınları, İstanbul, 2013, s. 126)

'Kılıç kesmez, el keser!' cevabında bulunur.

Mustafa Paşa tekrar dışarıya çıkarak biraz gezindikten sonra içeriye girer. Bediüzzaman'a:

'Benim Cezire'de [Cizre] çok alimlerim var*: eğer hepsini ilzam edebilirsen senin dediğini yaparım, eğer ilzam edemezsen seni Fırat Nehri'ne*[374] *atarım.'*

Molla Said: 'Bütün ulemayı ilzam etmek benim haddim olmadığı gibi, beni de nehre atmak senin haddin değildir. Fakat ulemaya cevap verince sizden bir şey isterim ki, o da mavzer tüfeğidir. Şayet sözünde durmazsan, seni onunla öldüreceğim' der.

Bu muhavereden sonra Paşa ile birlikte atlarla Cezire'ye giderler. Yolda, Paşa katiyen Molla Said'le konuşmaz. Bani Hanı dedikleri mevkie gelince, yorgunluğundan Molla Said orada biraz yatar; uykudan uyanır uyanmaz etrafında bütün Cezire alimlerinin, kitabları ellerinde beklediklerini görür. Biraz görüştükten sonra çay ikram edilir. Cezire alimleri Molla Said'in şöhretini işittikleri için, mebhût ve hayran bir vaziyette çaylarını bile unutarak Molla Said'in sualine itiraz etmekte idiler. Molla Said ise kendi çayını içtikten sonra dalgın dalgın karşısında bulunan bir-iki âlimin çayını da içer, onlar fark etmezler. Mustafa Paşa, hocalara hitaben: 'Ben okumuş değilim, fakat Molla Said ile mücadelenizde mağlup olacağınızı şimdi anlıyorum. Zira bakıyorum ki, siz düşünmekten çaylarınızı unuttuğunuz halde, Molla Said kendi çayını içtikten sonra başka iki üç bardak da sizin çayınızı içti.'

Bunun üzerine, biraz latife ettikten sonra Molla Said bu alimlere karşı:

'Efendiler! Bendeniz vadetmiştim, hiç kimseye sual sormam, binaenaleyh suallerinize muntazarım' der.

Bu hocalar kırk kadar sual sorarlar. Umumuna cevap verdikten sonra her nasılsa Molla Said bir sualin cevabını yanlış söylediği halde karşısındakiler doğru telakki ederek tasdik etmişlerdi. Meclis dağılınca Molla Said hatırlar, hemen arkalarından koşarak:

'Affedersiniz, bir sualin cevabını yanlış söylediğim halde farkına varmadınız' diyerek cevabını tashih eder.

Hocalar dediler:

'İşte şimdi hakkiyle bizi tam ilzam ettiniz!

Sonra o hocalardan bir kısmı Molla Said'den ders almaya gelirler.

Bundan sonra Mustafa Paşa, ahdettiği mavzer tüfeğini hediye eder ve ***namaz***

374 Cizre'den Fırat değil ama Dicle nehri geçtiği içindir ki, "küçük" bir düzeltmeyle gerek Badıllı age, s. 115'te gerekse de Akgündüz, age, s. 304'te, sadece "*seni nehre atarım*" diye geçmektedir.

kılmaya[375] ***başlar.***"[376]

Dipnotlarda gösterdiğim kimi maddi hata ve çelişkileri bir yana, Said Nursî'nin resmi biyografisi olan *Tarihçe-i Hayatı*'ndan bu uzunca alıntıyı aktarmamın başlıca nedenlerinden biri, masal tadındaki anlatımdan nasıl bir Nurcu efsanenin yaratıldığını göstermektir. Zira yukarıda bütün özelliklerini vermeye çalıştığım, aşiret reisi ve Hamidiye Alay kumandanı Mustafa Paşa ile genç molla Said arasında yaşandığı iddia edilen böylesi bir münakaşa katiyen inandırıcı değildir. İkincisi, *"ulemadan hiç hoşlanmayan"* diye bahsedilen paşanın, *"Benim... alimlerim var"* demesi masalı kendi içinde tutarsız kılmaktadır. Fakat belki de masalın yegane 'tutarlı' tarafı *"İslam reformcusu"* olarak sunulan Said Nursî'nin *"ölüm"* tehdidiyle hasmını namaza 'ikna' etmesidir.

Efsanenin ve içerisinde barındırdığı tutarsızlıkların farkında olduğu anlaşılan Şerif Mardin ise dikkatleri, birazdan üzerinde duracağımız bir başka konuya çekse de her şeyden evvel, okuyucuyu yine de bu efsaneye ikna etmeye çalışmaktadır. Tabii ki Mardin, Nurcu biyografilerin masal anlatımını bir hayli eğip bükerek düzeltmeye çalışmaktadır.[377] Mardin'in esas dikkat çektiği husus ise Nursî'nin, rüyasında Geylani'yi görmesinin bir tesadüf olmadığıdır. *"Çünkü Said Nursî'nin tutumu, kendisini, bölgenin denetimi için Kadirilerle rekabet halinde olan Nakşibendilere karşıt bir konuma yerleştirmişti."*[378] Evet, daha evvel de gördüğümüz gibi, hakikaten Kürdistan'da, Kadiri ve Nakşibendi tarikatları arasında bir rekabet vardı. Fakat Miran aşiretinin ve/veya Mustafa Paşa'nın Nakşi olduğuna dair elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bilakis, efsanenin geriye kalan tarafı esas alınacak olunursa, daha sonra sözünden çıktığı söylenen Mustafa Paşa'ya, Molla Said'in, *"seni hak namına öldüreceğim"* dediğinde[379] –kimi Nurcu biyografilere göre– paşanın oğlu Abdülkerim'in *"yalvararak"*, *"o Rafızîdir"*[380] dediğini ve Nursî'den *"başka bir yere teşrif ediniz"* diye *"ricada"* bulundu–

375 Gerek Badıllı, age, s. 116 gerekse de Akgündüz, age, s. 308'de, *"namaz kılmaya başlar"* yerine *"Bediüzzaman'ın sözünden çıkmaz olur"* diye geçmektedir.

376 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 9–11 (abç)

377 Mesela Mardin, kelimesi kelimesine vermek yerine, Geylani'nin sözlerini *"Rüyasında Abdülkadir, kendisine, Miran aşireti reisi Mustafa Paşa'nın yağmacılığını durdurma emrini vermişti"* şeklinde özetlemeyi yeğlemektedir. (Mardin, age, s. 120) Hal böyle olunca, rüyanın ana mesajı olan *"Namaza ve emr-i marufa müdavim olmasını tavsiye ediniz. Aksi taktirde öldürünüz"* sözlerinden okuyucu mahrum bırakılmaktadır.

378 Mardin, age, s. 119–120

379 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 12. Badıllı, age, c.1, s. 120'de ve Akgündüz, age, c.1, s. 308'de, Nursî'nin sözleri sadece *"artık seni öldüreceğim"* şeklinde aktarılmıştır.

380 Râfızîlik, Şiiliğin Şî'a–i Bâtın'îyye ve Ghulat–i Şî'a mezhepleriyle birlikte Hâriciler'in tümünü tanımlamakta kullanılan bir tâbirdir.

ğunu öğreniyoruz.[381] Kanımca Mardin, sadece resmi Nurcu tarihin efsanesini eğip bükmekle kalmıyor, aynı zamanda objektif gerçeği keşfetmek yerine, 'reformcu' olarak tanımladığı Nursî'nin biyografisini, kendi 'siyasi gerçeği' ile dizayn etmeye çalışıyor. Zira Nursî hakkında kaleme aldığı eserinin, *"Yaşamı"* başlığını taşıyan II. Bölümün daha başlarında Mardin, vardığı sonuçla, daha sonra yapacağı saptamaların da adeta çıkış noktasını belirlemektedir: *"Said Nursî, kendi üzerinde etkili kişiler olarak hem Sirhindi'nin hem de Mevlâna Haid'in sözünü etmektedir. Ancak, görüldüğü kadarıyla bunlardan daha doğrudan olanı, Sirhindi'nin etkisidir (Sirhindi Türkiye'de İamam-ı Rabbani olarak bilinmektedir). Gerek kendisinin yalnızca Nakşibendi değil aynı zamanda da Kadiri olduğu yolundaki ısrarı gerekse İmam-ı Rabbani'ye sıkça atıflarda bulunması, Said Nursî'nin, manevi öncüleri arasında yer alan* ***Halidi bağlantısını fazla vurgulamadan****, kendi hareketinin yeniliğini ve ayrıt edici niteliklerini kabul ettirmeye çalıştığı izlenimini vermektedir."*[382] Mardin'in bu görüşüne kısmen iki açıdan katılmak mümkün değildir. Birincisi, Nursî'nin, Mevlana Halid'den geriye kaldığını iddia ettiği yüz küsur senelik cübbeyi sırtına geçirmesini nasıl açıklayacağız?[383] İkincisi, Risale-i Nur külliyatında Kadiri tarikatına yapıldığı kadar Nakşi tarikatına da İmam Rabbani'ye yapıldığı kadar Mevlana Halid'e de güçlü bir vurgu vardır.[384] Evet, Nursî *"tarikat değiliz"* diyerek bu iki tarikattan, kendine has bir 'kopuş'

381 Badıllı, age, c.1, s. 120 ve Akgündüz, age, c.1, 308. *Tarihçe-i Hayat ı*, s. 12'de ise ne Abdülkerim'in yalvarmasından ne de paşanın Râfızîliğinden bahsedilmektedir. Bilakis, olay şu şekilde aktarılır:

"Nihayet Mustafa Paşa'nın oğlu Abdülkerim Molla Said'e yaklaşarak: 'Onun akidesi yanlıştır; rica ederim, şimdilik buradan başka yere teşrif ediniz' der." Said Nursî'de *"Abdülkerim'in sözünü kırmaz..."*

Efsanenin bu ikinci perdesinde de bir tutarsızlık söz konusudur. Zira hem Geylani'nin kesin *"öldürünüz"* talimatı, bir *"rica"* karşılığında yerine getirilmemektedir, hem de babası öldürülecek olan aşiret reisinin oğlu, *"başka yere teşrif ediniz"* diye kibarca, failden ricada bulunmaktadır.

Şerif Mardin, age, s. 122'de, bir kez daha efsaneyi eğip büker ve hadiseyi şöyle anlatmayı yeğler:

"Said, kâh Mustafa Paşa'nın, kâh Arap Biro Aşireti'nin karargâhında dolaşmasına rağmen sonunda Mustafa Paşa'nın oğlu, Said'den karargâhı terk etmesini istedi."

382 Mardin, age, s. 99

383 *"Yüz yirmi yaşında bulunan Mevlana Hâlid'in cübbesini size bir gün göndereceğim. O zât, onu bana giydirdiği gibi, ben de onun nâmına sizin her birinize teberrüken giydirmek için, hangi vakit isterseniz göndereceğim."* (*Tarihçe-i Hayatı*, s. 335)

384 Mesela bkz. 1926–1935 arası kaleme alınan *Barla Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 136; 154–157. 1936–1943 arası kaleme alınan *Kastamonu Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 69–70. *Sikke-i Tasdik-i Gaybi*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 9–11 ve s. 93. 1936–1949 arası kaleme alınan *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010 ve aynı aynı eserde yer alan 1943–44 tarihli "On Üçüncü Şua", s. 296 ve 1936 tarihli "Birinci Şua", s. 683. *Tarihçe-i Hayatı*, Ankara, 1958, s. 250; 335.

yapmıştır. Farklılığını mütemadiyen dile getirme gereği görmüştür. Fakat bu 'kopuş', Rabbani ve Halid'i 'inkar' ya da *"fazla vurgulamadan"* değil, onların üzerine bina edilmiştir.[385] Dolayısıyla, Nursî'nin *"Halidi bağlantısını fazla vurgulamadan, kendi hareketinin yeniliğini ve ayrıt edici niteliklerini kabul ettirmeye çalıştığı izlenimini vermekte"* olduğu tespiti kısmen doğru olmakla birlikte, daha çok Mardin'in kendi arzuladığı bir 'tasarım' gibi gözükmektedir. Fakat hâlâ cevaplandırılmamış bir soruyla karşı karşıyayız. 1894'te, Said Nursî ile Miran aşiret reisi Mustafa Paşa'nın aynı fotoğraf karesinde görülmelerinin sebebi –ya da sebepleri– ne olabilir? Elimizde bu konuya dair hiçbir belge yok. Ancak sanırım, o yıllarda Kürdistan'da hakim sınıflar arasındaki çatışmaları, bu çatışmaların beraberinde getirdiği saflaşmaları irdelemek, bize bir fikir verebilir.

1891'de, Rusya'daki Kazakları model alarak kurulan Hamidiye Alayları, evet Kürt Emirlikleri sonrasında, otorite boşluğunu doldurmuşlardı ama bu seferde Hamidiye'ye katılan aşiretler, bir nevi yeni 'Emirlikler' gibiydi. Bu durum Kürdistan'da, bir yandan eski emirliklerin başında bulunan ve şimdi vaktiyle sahip oldukları güçten eser kalmayan aristokrat ailelerle, yeni güç sahibi aşiretler arasında ama aynı zamanda da daha bir sürü irili ufaklı aşiretler arasındaki çıkar çatışmalarına yeni bir ivme kazandırmıştı. Mesela, bizim örneğimizde Hamidiye'ye katılan Miran aşireti ve onun ağası Mustafa Paşa, arkasına aldığı devlet desteği ile bu çıkar çatışmasında oldukça avantajlı bir konuma gelmişti. Fakat bir tarafta eski güç sahiplerinden, dağılmış Botan Emirliği'nin başındaki Bedirhan ailesi, diğer tarafta Hamidiye Alaylarına katılmamış olan görece daha zayıf aşiretler (mesela Ağayé Sor aşireti gibi) ve Cizre'nin güneyindeki Arap aşiretleri ve tabii baskı ve zulmün en katmerlisine şahit olan Kürt ve Ermeni köylüleri, Mustafa Paşa'nın düşmanlarıydılar.[386] Mustafa Paşa'nın arkasındaki devlet desteğinin somut bir adı vardı: Hamidiye Alayları'nın hem fikir babası hem

385 *Barla Lahikası*, s. 154–157'de, "Risale–i Nur'un tesvid ve tebyizinde çok hizmeti sebkat eden Şamlı Hâfız Tevfik'in, Risale–i Nur'un hakkâniyetine dair istihracî bir fırkasıdır" başlığı altında yayınlanan yazıda, Halid'le Nursî arasındaki bir sürü benzerlik sıralandıktan sonra, Mevlana Halid'den nasıl hem bir kopuş yapıldığı hem de Nurculuğun onun üzerine bina edildiği şu cümlelerle ifade edilmektedir:

"Haşiye: Madem Hazreti Mevlana Halid, milyonlar etbârlarının ittifaklarıyla müceddiddir ve baştaki hadis-i şerifin bir mâsadakıdır. Ve madem tam yüz sene sonra, dört mühim cihet-i tevâfukla ***beraber*** *Risale-i Nur* ***aynı vazifeyi görüyor****. Demek, nass-ı hadis ile Risale-i Nur eczaları tecdid ve takviyey-i din vazifesini görüyorlar…*

"Hazreti Mevlana haid, zülcenaheyndir. Fakat, zamanın muktezasıyla –ilm-i tarikatı ve sünnet-i seniyyeyi esas tutmak cihetiyle- tarikatı daha ziyade tutmuşlar. O noktada sarf-ı himmet etmiş. Üstadım ise, şu dehşetli zamanın muktezâsıyla ilm-i hakikati ve hakâik-i imaniye cihetini iltizam ederek, tarikata üçüncü derecede bakmışlar." (Age, s. 156–157) (abç)

386 Janet Klein'a göre, *"…ona karşı mücadele eden aile fertlerinin her kademeden, her kesimden, tüm Osmanlı dinlerinden ve milletlerinden destekçileri vardı."* (Kelin, age, 141)

de onun Başkumandanı olan Çerkes asıllı, Zeki Paşa.[387] *"Hamidiye pek çok bakımdan, sultandan çok Zeki Paşa'nın şahsi ordusuydu"* diyen Janet Klein'e göre, paşa, Hamidiye projesini şöyle hayata geçirmişti: *"Paşa güç tabanını iki düzeyde geliştirdi. Bir yandan 'Ermeni tehlikesini' sık sık abartarak, sultanı Hamidiye projesinin zorunluluğuna ikna çabalarını sürdürdü. Böylelikle üst düzey konumunu muhafaza edebildi. Öte yandan, davranışlarına göre ödüllendirip cezalandırarak yerel Kürt reisleriyle ilişkilerini geliştirdi. Bu şekilde, o kadar uzun bir süre [yirmi yıl] bölgedeki en önemli tek kişi olarak kalabildi. Zeki Paşa'nın bu gücü pohpohladığı dostları ve cezalandırıp görevden aldığı rakip ve düşmanları olduğu anlamına geliyordu. Paşa bu süreçte kişisel bir servet de edinmişe benzer."*[388] Karargahı Erzincan'da bulunan Zeki Paşa, sadece Kürt aşiretleri üzerinde değil aynı zamanda Kürdistan'daki Osmanlı mülki amirleri üzerinde de esip gürlüyordu. Mesela 1892'de Erzurum Valisi'ni görevden aldırtan Zeki Paşa[389], etrafına kan kusturan Miran Aşireti'nin reisi, Hamidiye paşası Mustafa Ağı'yı da Musul Valisi'ne karşı, *"Mustafa Paşa sultan-ı azamın sadık bir kuludur"* diyerek canla başla koruyordu.[390] Her ne kadar, daha sonraları, bir ara (1894–1896), Bitlis'le Harput arasında, binlerce Sason'lu Ermeni'nin katledilmesi[391] sonrasında kariyerinin bittiği sanılsa da Zeki Paşa, Devlet-i Alî'nin çıkarları gereği tekrar eski gücüne kavuşmuştu.[392]

Gerek Zeki Paşa gerekse de Miran Aşireti'nin reisi Mustafa Paşa, bu

387 Hans-Lukas Kieser, *Der Verpasste Friede*, Chronos, Zürich, 2000, s. 144'te ve Bruinessen, age, s. 288'de, Zeki Paşa'nın, Abdülhamit'in *"enistesi"* olduğu belirtilir.

Zeki Paşa, 1887'de, IV. Ordu'nun ("Rus Cephesi") başkumandanlığına getirildi. 1890'dan itibaren de fikir babası olduğu Hamidiye Alayları'nın öncesi kurulan Hamidiye Hafif Süvari Alayları'nın başkumandanı yapıldı. (Klein, age, 144)

Zeki Paşa da dahil Çerkes kökenli subayların ve genel olarak Çerkes azınlığın, Osmanlı devleti tarafından diğer azınlıkların ezilmesinde nasıl manipüle edildiklerine dair oldukça geniş bir araştırma için bkz. Arsen Avagyan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde Çerkesler*, Belge Yayınları, İstanbul, 2004. Ayrıca Avagyan'a göre *"Hamidiye Alaylarının fikir babası bir başka Çerkes, Mareşal Şakir Paşa"*dır. (Age, s.109)

388 Klein, age, s. 145

Bir Fransız konsolosu, Zeki Paşa'nın serveti hakkında şunları yazar: *"On altı yıl önce Ercincan'a geldiğinde Zeki Paşa'nın ne malı vardı ne mülkü. Bugün ise 12-15 milyon franklık bir servetin sahibi."* Srabian'dan Constans'a, no. 117, Erzurum, 18 Eylül 1906 (MAE Nantes, E/118)'den aktaran Klein, age, s. 158, dipnot: 162

389 Bkz. Klein, age, s. 147

390 Ebubekir Hâzim Tepeyran, *Hatıralar*, s. 317–318'den aktaran, Kein, age, s. 140, dipnot: 116

391 Bu katliama ilişkin daha geniş bilgi için, bkz. Vahakn, N. Dadrian, *İttifak Devletleri Kaynaklarında Ermeni Soykırımı, Toplu Makaleler 3*, Belge Yayınları, İstanbul, 2007, s. 157–198 ve ayrıca Kieser, age, s. 147–153

392 Kelin, age, s. 148–152

kanlı sicilleriyle, sahip oldukları gücün doruğundayken, muhalifleri de boş durmayacaktı. Eski güçlerini yitiren Kürt aristokratları, Ermeni milliyetçileri ve Payitaht'tan Kürdistan'a sürülmüş Jön Türk[393] mensubu Osmanlı subaylarının hoşnutsuzlukları, bu güçlerin arasında adeta adı konulmamış bir koalisyon oluşturacaktı. Söz konusu her bir grup, kendi başına harekete geçecekti. Mesela İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından Abdullah Cevdet, *"Bir Kürd"* mahlasıyla, Ermeni Taşnaksutyun Partisi'nin yayın organı *Troşak*'ta, Hamidiye Alayları teşhir eden bir yazısında, büyük bir ihtimalle Miran Aşiret reisi Mustafa Ağa'yı kastederek, *"yüzbaşı ve binbaşı rütbeleri çobanlara ve yanaşmalarına verildi"* diye yazacaktı.[394] Bedirhanlar'ın 1898'de yayınlamaya başladıkları *Kürdistan* gazetesinin 26. sayısında (14 Aralık 1900), Abdurrahman Bedirhan ise "Kürdler ve Ermeniler" başlıklı yazısında Mustafa Paşa hakkında şunları yazıyordu:

> *"Kürdler, cûlûs-ı Şehinşahîlerinden evvel alim, mütemeddin adamlardı da Ermenilere taaruzdan ... anlarla kardaşçasına geçiniyorlardı; sonra Efendimiz tahtın üzerine ... anların medeniyeti vahşete, o ilimleri cehle tebeddül mü etti ki ihtilâller ihdasına kalkıştılar?!*
>
> *Kürdistan taraflarında îka-i mezalim eder, taraf-ı eşref-i Şahanelerinden teslih olunmuş, nam-ı namî-i hümayunlarına intisabla mütefahir Hamidiye Alayları etrafında başka kimler var?!*
>
> *Mesela Diyarbekir vilâyeti dahilinde 'Miran' aşireti reisi Mustafa Paşa var. Bu adam, müntesibi bulunduğu aşirette bundan on veya on beş sene evvel koyun çobanı idi, ki kendisine Kürt tabirince 'Misto Keçelo' [Kel Mısto] derlerdi. Her ne yaptıysa yaptı, kendisini Efendimizin [II. Abdülhamid] gözüne girinceye kadar saları [Sürüleri] sürdü. Bir de irtikâb-ı rezalideki mahareti padişahın hoşuna gitmiş olmalı ki, sefk-i dimada, ızrar-ı ibadullahda kendine pek büyük bir muîn olacağını hissederek, üstüne bir paşalık takmakla Hamidiye Alayı Reisi namıyle ortaya koydu. Şimdi, böyle bir adam ne yapmaz?! Oğlu bile kendisine düşman, dest-i taarruzunu gelinini damen-i ismetine bile uzatan bir hain, Ermeniyi mi kesmez, Müslümanı mı yağma etmez?!"*[395]

Abdurrahman Bedirhan'ın, Mustafa Paşa'ya olan öfkesine benzer bir öfkeyi, Jön Türk mensubu Osmanlı subaylarının da Hamidiye Başkumandanı Zeki Paşa'ya karşı duyduklarına şüphe yoktu. Bu subayların arasında dolaşan şikayetler, 1897'de paşayı öldürme planlarının yapılmasına kadar

393 İleride bu akımın içinden gelen kadrolar 1889'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kuracaklardır.

394 Kelin, age, 165

Muhtemelen Mustafa Paşa'yı aşağılamak için, onun Miran Aşireti'nin ağası olmadan evvel çobanlık yaptığı iddia edilmiştir.(Age, s. 123, dipnot: 123)

395 Klein, age, s. 103–104

varmıştı.[396] Fakat bu tarihten üç sene evvel, bir konsolosluk raporundan, Abdurrezzak ve Halil Bedirhan'ın, Ekim 1894'te gizlice Miran aşiretinin kalesi diyebileceğimiz Cizre'ye geldiklerini ve *"aşiretlerinden yaklaşık '10.000 kişi'nin Hamidiye'nin oluşturulmasına karşı bir protesto gösterisi yapmasını kabul etmiş"* olduklarını öğreniyoruz.[397] Nurcu biyografilere göre de bu tarihte genç Molla Said, Cizre'de değil miydi? Hatta rüyasında gördüğü Geylani'nin emirlerini yerine getirmek üzere, Miran Aşireti reisi Mustafa Paşa'nın çadırında ona tehditler savurmuyor muydu?

Janet Klein'ın, Zeki Paşa ve Mustafa Paşa bağlamında, onlara karşı yürütülen muhalefete ilişkin yaptığı aşağıdaki saptama, genç Molla Said'in 1894'te, neden Cizre'de bulunduğu ve hangi sebeplerle Mustafa Paşa ile aynı fotoğraf karesinde göründüğüne dair bir fikir verebilir:

> *"Bazı İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin* [Jön Türklerin] *Hamidiye ve komutanına muhalefetini II. Abdülhamid dönemi Osmanlı politikaları bağlamında düşünmek gerekir. Abdurrahman Bedirhan önde gelen bir Kürt ailesine mensup olmanın yanı sıra bir Osmanlı entelektüeliydi. Hem bu iki camiayla hem de Bedirhanların sultana, Zeki Paşa'ya ve Hamidiye'ye karşı yürüttükleri muhalefet hareketiyle bağlantısı vardı. Mustafa Paşa ile Miran aşiretini de gene bu bağlamda görmek gerekir. Mustafa Paşa'nın mahvını isteyen Bedirhanların bu dileği, paşanın 1902'de aşiretiyle birlikte göç yolundayken Bedirhanların yeni müttefiki Muahmmed Agayê Sor ve adamları tarafından pusuya düşürülerek öldürülmesiyle gerçek oldu."*[398]

Acaba 1894'te, Miran Aşireti reisi Mustafa Paşa şahsında Cizre'de–ve tabii tüm Kürdistan'da– eski ve yeni hakim sınıflar arasındaki bu çatışma ortamı, o devirde hem maddi hem de manevi bir statü arayışı içerisinde olan genç Said'in, Bedirhanlarla ve Jön Türklerle (daha sonra da İttihatçılarla) yıllarca sürecek dostluğunun bir başlangıcı mıydı? Her hâlükârda, arayış içinde olan genç Said'in Cizre'yi terk ettikten sonra gittiği Mardin'de, bu sefer de *"meşhur* [Namık] *Kemal'in rüyasıyla"*[399] uyanması, bir şekilde Jön Türklere yaklaşmaya başladığının habercisidir. Genç Said, Nurcu biyografilere bakılacak olunursa Mardin'de, bir de Cemaleddin Efgani'nin ve Şeyh Sünnisî'nin talebeleri olan iki kişiyle tanışır.[400] Şerif Mardin'in *"İslam*

---

396 Klein, age, s. 171

Van'daki İngiliz Konsolosu'nun 18 Ağustos 1897'de yazdığı bir belgede, Zeki Paşa'yı öldürme düşüncesinin *"Mizancı Murad Bey"* tarafından engellendiğinden bahsedilmektedir. (Klein, age, s. 171, dipnot: 202)

397 Klein, age, 166 ve dipnot: 186

398 Klein, age, s. 171–172

399 Âsâsar–ı Bediye'den aktaran Akgündüz, age, c.1 s. 310 ve dipnot: 167

400 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 12; Badıllı, age, c.1, s. 121; Akgündüz, age, c.1, s. 310

reformist geleneğinin iki büyük mimarı"[401] diye tanımladığı gerek Cemaleddin Efgani'nin gerekse de Şeyh Sünnisî'nin Jön Türklerle dirsek temasında oldukları göz önünde bulundurulacak olunursa, genç Said'in, o yıllarda gittikçe büyümekte olan Jön Türk hareketinin bir hayli menziline girdiği düşünülebilir.[402] Velhasıl resmi biyografisine göre *"ilk hayat-ı siyassiyesi Mardin'de başlamıştır"* denilen, *"Molla Said çok genç yaşta iken siyasi hayata atılır, vatan ve millete hizmete başlar."*[403] Keza Nurcu biyografilere göre, *"siyasi hayata"* atıldığı için Molla Said'in, 1895'te, Mardin Mutasarrıfı tarafından Bitlis'e *"sürgün"* edildiği iddia edilir.[404]

"İddia edilir" diyorum çünkü burada bir tuhaflık vardır. Bu Bitlis sürgünü, Said Nursî'nin hayatında bir dönüm noktası olacaktır. Zira bu tarihten itibaren, Ayşe Hür'ün *"yöredeki Osmanlı devlet ricaliyle* ***yakın ilişki kurarak*** *bilgi ve görgüsünü arttırdı"*[405] dediği Nursî'nin, o tarihlerde Bitlis Valiliğine atanan Ömer Sabri tarafından himaye altına alınıp, konağında yaşamaya başladığını görüyoruz.[406] Mardin Mutasarrıfının *"sürgün"* etti-

401 Mardin, age, 122

402 Cemaleddin Efgani hakkında Dahiliye Nazırı –yedi ay sonra Sadrazam yapılacak olan– Halil Rıfat Paşa, 23 Nisan 1312'de (1895) şöyle yazmaktadır: *"...malûmatı çâkerâname gelince Şeyh Cemaleddin, Babî Cemiyeti erkânından ve erbab-ı fesaddan olduğu gibi hiçbir tarafça haiz-i itibar ve itimad olmamış bir adamdır. Ve merkumun, mason cemiyeti ve Ermeni komiteleri ve Jön Türk takımı ile münasebât ve muhabere-i hafiyesi vardır..."* (BBA–Yıldız esas Evrakı, (Sadrâzam Halil Rıfat Paşa Evrakı), 31/1709–3/110/87'den aktaran, M. Şükrü Hanioğlu, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.122

Akgündüz, Şeyh Sünnusî'nin *"İttihatçıların Trablusgarp Savaşı sırasında ilişki kurdukları, Birinci Dünya Savaşı sırasında cihad ve Teşkilat-ı Mahsusa çalışmaları kapsamında İstanbul'a gelen...şeyh"* olduğunu belirtmektedir. (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 310, dipnot: 168)

Şevket Süreyya Aydemir de Şeyh Sünnûsi'nin Enver Paşa ile muntazaman mektuplaştığından, ona hediyeler yolladığından bahseder. (Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, c.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 235 ve ayrıca dipnot: 1)

403 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 12. Badıllı, age, c.1 ve Akgündüz, age, c.1, s. 121'de, resmi biyografinin bu anlattıklarını yeterli görmemiş olacaklar ki, her ikisi de eserlerinde kelimesi kelimesine şöyle demektedirler: *"Bediüzzaman Mardin'e gelmesiyle birlikte, dünya siyaseti ile bilhassa Osmanlı idaresinde hürriyet için mücadele verenleri desteklemek suretiyle içtimai meselelerle alakadar olmaya başlamıştır. Bu yüzden Mardin'deki hayatı hadiseli geçiyordu."*

404 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 12; Badıllı, age, c.1, s. 122; Akgündüz, age, c.1, s. 313

405 Bkz. Ayşe Hür, "Mustafa Kemal ve Muhalifleri (5)", *Radikal*, 22 Şubat 2007. (abç) Hür'ün bu tespiti isabetli olmakla birlikte, alıntının içindeki *"görgü"* sözcüğü, hakim ulus şovenizmini ve emperyalist oryantalizmi çağrıştırdığı için bir hayli rahatsız edicidir. Tanıdığım kadarıyla Hür'ün böyle bir bakış açısının olmadığını, keza bugün yazacak olsa bu sözcüğe yer vermeyeceğini de biliyorum.

406 Akgündüz, age, c.1, s. 314, dipnot: 174'te, Ömer Sabri'nin Bitlis'e, *"1895'te ilkin vekaleten"* atandığı bilgisini okuyoruz.

ği genç Said'i, şimdi konağına alıp, *"bu odada kalıp ilmine çalışacaksın"*[407] dediği Bitlis Valisi'nin *"mahiyetine"*[408] nasıl alabildiği bir muammadır. Fakat muamma olmayan yegane bilgi, 1895 senesinde de –Kürdistan'ın birçok yerleşim biriminde olduğu gibi– Bitlis'te Ermeni katliamının devam etmekte olduğudur. Hem hükümetin başlattığı *"doğrudan vergilere"* hem de yöredeki Kürt aşiret reislerinin ürünlerinden *"geleneksel pay almayı"* sürdürüyor olmalarına karşı, Ermenilerin başlattığı Sason isyanının kanla bastırılmasının ardından, katliamın artçı etkileri devam etmekteydi. Bruinessen'e göre, *"Binlerce, belki onbinlerce Ermeni öldürüldü, daha fazlası da ellerinde hiçbir şey kalmamacasına soyuldu."*[409] Bütün bu olup bitenlerin, Tahsin Paşa'nın yerine atanan yeni Vali Sabri'nin bilgisi dahilinde olmadığı düşünülemezdi. Genç Said ise, resmi biyografisine bakılacak olunursa, iki sene boyunca Vali Sabri'nin konağında *"her türlü fenne ait eserleri tetkike"* koyulmuştu.[410] Vali'nin konağında bir oda tahsis ettiği Molla Said'in, Kürdistan'daki diğer akranlarına nazaran sahip olduğu bu ayrıcalığın nedenlerine dair elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Gerçi Nurcu biyografilere göre bu ayrıcalığın nedeni, valinin Nursî'ye güya, *"Herkesin bir üstadı vardır. Sen de benim üstadımsın"* demesidir.[411] Fakat bu argüman Şerif Mardin'i dahi ikna etmemiş olmalı ki, Mardin, *"Ömer Paşa'nın çocuklarına ders vermesi karşılığında, eğitimine serbestçe devam etme özgürlüğü tanındı"* şeklinde, anlaşılan daha makul bir sebep formüle etmeyi gerekli görür.[412] Halbuki

407 Badıllı, age, c.1, s. 125; Akgündüz, age, c.1, s. 315. *Tarihçe-i Hayatı*'nda, Vali'nin bu sözleri bulunmamaktadır.

408 Mardin, age, s. 124

409 Bruinessen, age, 291–292.

Bu katliamın boyutuna ilişkin Bruinessen, *"Olayların bütün vahşetine karşını şunu belirtmek gerekir: Yirmi yıl sonrakinin tersine bu, henüz Ermenileri sistematik bir şekilde kovmaya ya da yok etmeye yönelik bir girişim değildi."* (Age, s. 292) Klein ise tam aksi istikamette düşünmektedir: *"Geçen yüzyılda akademisyenler bu olaylardan özellikle 1915-16 soykırımı sırasında gerçekleşen katliam ve sürgünlerin bir prelüdü olarak sık sık söz etmişlerdir."* (Klein, age, 148–149)

410 Tarihçe–i Hayatı, s. 14.

411 *Tarihçe-i Hayatı*, age, s. 13; Badıllı, age, c.1, s. 125 ve Akgündüz, age, c.1 s. 315'te, valinin sözleri *"Herkesin bir piri var. Benim pirim de sensin"* şeklinde verilmektedir.

Bu sözler her ne şekilde söylenirse söylensin, pek inandırıcı gelmemektedir. Zira Akgündüz, age, c.1, s. 314, dipnot: 174'te verdiği bilgilerden yola çıkarak, Mekteb–i Mülkiye mezunu; Arnavutça, Fransızca ve Rumca bilen; Mülkiye Tekaüd Sandık Emaneti, Maliye Nezareti Serveznedarlığı ve Dersa'âdet Emniyet Sandığı müdürlüğü yapan; 18.000 kuruş valilik maaşı alan Ömer Sabri'nin, daha o yıllarda Türk diline vakıf olmayan genç Said'e bu sözleri söylemesi için hiçbir neden yoktur.

412 Mardin, age, s. 124. Ancak Mardin'in bu daha "makul" sebep için, atıfta bulunduğu diğer bir Nurcu biyografi yazarı olan Necmeddin Şahiner'in, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 71–73'te, "Molla Said Ömer Paşa Konağında" başlıklı bölümde, böylesi bir bilgi bulunmamaktadır.

tüm bunların farklı okunması da mümkündür. Şayet, daha evvel yukarıda Mardin'den, Bitlis'teki eğitim kurumlarına ilişkin aktardığımız, *"şehir merkezinde üç Osmanlı rüştiyesi ve beş medrese"* bilgisi hatırlanacak olunursa, çocuklarının eğitimi için, valinin, o yıllarda Türk diline de daha vakıf sayılmayan genç Molla Said'e gelinceye kadar görevlendireceği başka hocalar olmalıdır. Peki, o halde valinin, Said'e tanıdığı bu ayrıcalık, genç bir Kürt mollasını, Osmanlı devlet çıkarları doğrultusunda 'terbiye' etmek amaçlı olabilir mi? Bu konuda hiçbir somut veriye sahip değiliz. Fakat hem bu istikamette düşünmemize kapıyı aralayan bir takım bilgi kırıntılarına sahibiz hem de ilerleyen yıllarda Said Nursî'nin Osmanlı devlet çıkarlarını can başla gözeteceğini biliyoruz.

Nurcu biyografilerde, Said Nursî'nin 1897'den itibaren, *"mâruf ulema bulunmadığı"* için *"davet üzerine"*[413] Van'a gelip burada da on sene boyunca ilkin Van Valisi Şemsi Paşa'nın, iki sene sonra da onun yerine atanan Tahir Paşa'nın konağında kaldığını okuyoruz.[414] 1899'daki Vilayet Salnamesi'ne göre, *"Merkez Kaza"*da erkek nüfusun 63.698 olduğu, bunun %42'sini Müslümanların oluşturduğu[415]; Şerif Mardin'in ise *"idari reformun ilk vitrinlerinden biri olmuştu"*[416] dediği Van'da, *"mâruf"* yani Osmanlıca sözlüğe göre, *"bilinen, tanınmış; belli, meşhur"* ya da *"Şeriat'ın makbul kıldığı veya emrettiği"*[417] bir *"ulema"*nın bulunmaması inandırıcı değildir. Zira Van'ın en meşhur din adamlarından Abdülhakim Arvâsi'nin (1865–1943) o yıllarda hem Van'da yaşadığını ve hem de talebelerinin olduğunu biliyoruz.[418] O halde, Nurcu biyografilerin Van'da *"mâruf ulema bulunmadığı"* argümanının geçerli olamayacağı ortadadır. Velhasıl Şerif Mardin'in, *"Valinin makamına gelen gazetelerden edindiği bilgileri İslâmî eğitimine katarak kültür dağarcığını genişletti"*[419] saptaması, görece hem daha nesneldir hem de tersinden, yukarıda değindiğim 'terbiye' olgusunu desteklemektedir.

Fakat görülen o ki, Van'daki genç Molla Said, salt *"kültür dağarcığını genişlet"*mekle kalmamış aynı zamanda fiili bir İslamcılık faaliyetinin de içinde olmuştur. Bu faaliyetin, Mardin'in dikkat çektiği şekliyle *"Van valiliğinde dini danışman"*lık adı altında yapılmış olması pek muhtemeldir.[420]

413 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 15

414 Akgündüz, age, c.1, s. 330.

415 1899 Van Vilayet Salnamsi'ndan aktaran Kieser, age, s. 223

416 Mardin,a ge, s. 124

417 *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, Türdav, İstanbul, 1999, s. 580

418 Daha geniş bilgi için bkz. *İslam Ansiklopedisi*, c. 1, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 211

419 Mardin, age, s. 124

420 Mardin, age, 127

Devletin izlediği Panislamcı siyasetin teşvik edici boyutu burada unutulmamalıdır. Batılı devletlerle Osmanlı İmparatorluğu arasındaki baskı ve sömürüye dayalı keskin çatışmanın, en önemli silahlarından biri de din eksenli propagandaydı. Bir tarafta Osmanlı devletinin güdümündeki Panislamizm, öte tarafta ise Avrupalı devletleri ve onların Kürdistan'daki misyonerlerinin yoğun faaliyetleri, birbirlerini karşılıklı besleyen iki gerici kutbu oluşturmaktaydı. Başta etnik ve dini farklılıklarından ötürü gadre uğrayan, katledilen Ermeni ulusu olmak üzere çeşitli milliyetlerden yığınlar ise bu iki gerici kutbun arasında adeta bir pazarlık malzemesi olarak durmaktaydı.

Britanya devletinin 1876–78'de, ardından 1880–85 arası *"Koca İhtiyar Adam"* lakaplı Başbakanı William Ewart Gladstone'un demeç ve beyanları bu çerçevede düşünülmelidir.[421] En son göreve geldiği 1880'de, Gladstone'un, çıkarlarını koruduğu Britanya'nın dış politikasına göre, diğer bir emperyalist rakip olan Almanya'nın artmakta olan gücü kaygı vericiydi. Osmanlı devletinin dağılması kaçınılmaz hem de arzu edilir bir durumdu. Britanya, Osmanlı *"imparatorluğunun stratejik noktalarını işgal etmeye karar vermişti."*[422] Bu doğrultuda Gladstone, emperyalist talan ve sömürünün önde gelen devletlerinden birisi olan Britanya'nın siyasetini meşru görüp gösterirken, aynı baskı ve sömürü düzenin bir parçası olan Osmanlı devletini, Sason Ermenilerini katletmiş olması karşısında timsah gözyaşları dökerek, hedef tahtasına oturtmaktaydı. İleride Osmanlı devletinin Almanya'nın yanına kaymasına neden olan Gladstone'un bu stratejisi, Abdülhamid'in Panislamcı siyasetini *"billurlaştırmıştı."*[423] İngiliz diplomatları ise, *"... Etrafına bir dizi Hoca, şeyh ve Arabistan'dan, Hindistan'dan, Mısır'dan, Vaday'dan, Borno'dan, Sokolo'dan, vs. getirttiği benzerlerini toplayan ve bunları büyük paralara boğan ve bu ülkelerdeki pan-İslamist hareketin yayılması için elçileri olarak kullanan Abdülhamid..."* diye yazıyorlardı.[424] Her neyse... 1885'e gelindiğinde, Britanya'nın gerek Sudan'da aldığı yenilgi gerekse de Hindistan'da baş gösteren karışıklıklar sonucu başbakanlıktan istifa eden Gladstone, 1889 seçimlerinde, bir kez daha iktidara gelmek için heveslenmişti.[425] Kemal H. Karpat'a göre, *"1889 Kasımı'nda Manchester'de seçim kampanyası öncesinde yaptığı bir konuşmada Gladstone... 1876'da Bulgaristan'da yapılan vahşetlerin benzerlerinin şimdi Ermenistan'da yapılmakta oldu-*

421 Karpat'ın *"...Protestanlığın militan bir savunucusu oldu. Zamanla kesin olarak Türk düşmanı kesildi ve İslam'ı gericilik saymaya başladı"* diye tanımladığı William Ewart Gladstone hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Karpat, age, s. 258–259

422 Karpat, age, s. 384

423 Karpat, age, s. 330

424 FO 424, cilt 186, s. 167'den aktaran Karpat, age, s. 405

425 Bkz. Karpat, age, 402–403

ğunu ve Bâbıâli'nin buna karşı ileri sürülen bütün itiraz ve şikâyetleri, 1876'da yaptığı gibi, reddettiğini belirtti, Bâbıâli'yi Hristiyanlara yapılan haksızlıkları anlatarak halkı ayağa kaldırmakla tehdit etti..."[426] Fakat bunun da ötesinde Gladstone'un konuşmasının en tayin edici noktasını şu cümleler oluşturmaktaydı: *"Bâbıâli Ermenilere ve Girit Rumlarına davranış biçimiyle, İngiliz hükümetini, 1878 Kıbrıs Sözleşmesi'nin İngiltere'ye Bâbıâli'yi herhangi bir Rus saldırısına karşı savunmak yükümlülüğünü getiren hükmüne riayet etmek mecburiyetinden kurtarmıştır."*[427] Bu konuşmadan birkaç gün sonra Abdülhamit, Alman İmparatoru Wilhelm'i İstanbul'a davet etmişti.

Said Nursî'nin *Tarihçe-i Hayatı*'na bakılacak olunursa, Gladstone'un bu konuşması onda *"tarifin fevkinde bir te'sir uyandırmıştı."* Zira biyografiye göre, *"Bir gün Tahir Paşa bir gazetede şu müthiş haberi ona göstermişti. Haber şu idi: İngiliz Meclis-i Meb'usanında Müstemlekât Nazırı, elinde Kur'an-ı Kerimi göstererek söylediği bir nutukta: 'Bu Kur'an, İslamların elinde bulundukça biz onlara hakim olamayız. Ne yapıp yapmalıyız, bu Kur'anı onların elinden kaldırmalıyız; yahut Müslümanları Kur'andan soğutmalıyız' diye hitabede bulunmuş."*[428] Evet, yukarıda izlediği siyaseti teferruatla vermeye çalıştığım Gladstone *"militan bir Protestandı."* Hatta Abdülhamid'e göre, *"Papa IX. Pius'tan bile farkı yoktu."*[429] Fakat Gladstone, aptal değildi. Zira Abdülhamid'de Londra'nın, Mekke'de halife tahtına bir Arabı oturtma planlarının farkındaydı. *"İngilizlerin Mısır hıdivini halife ilân etmekten veya, zaruret halinde, Lord Cromer'i bile halife seçmekten hiç sıkılmayacaklarına inanıyordu."*[430] Ancak İngilizler bütün bu planlarını, İslam dinini ve onun kutsal saydığı kitabı aşağılayarak gerçekleştirmeleri mümkün değildi. Fakat Britanya'nın bu planları, Abdülhamid'in, Panislamcı siyaseti doğrultusunda, genç Said gibi dünyanın bir çok yerindeki Müslümanda *"tarifin fevkinde bir te'sir uyandır"*acak şekilde teşhir edilmesi gerekiyordu. Tahir Paşa'nın genç Nursî'ye gösterdiği söylenen gazete haberi, Panislamcı politikadan bağımısız düşünülemez. Zira haber, hem Gladstone'un mevkiini, hem konuşma yap-

426 Karpat, age, 403

427 Karpat, age, s. 403

428 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 18

Gladstone'un Kasım **1889** tarihli konuşmasının yankıları, Akgündüz'ün verdiği bilgilere bakılacak olunursa, 17 Şubat **1890**'da *Bitlis Gazetesi*'nde yayınlanır. Akgündüz'e göre, *"Muhtemelen Bediüzzaman'ın okuduğu haber de Bitlis Gazetesi haberidir."* (Akgündüz, age, c.1, s. 346) Said Nursî'nin **1898**'de Van'a geldiğini göz önünde bulunduracak olursak, muhtemelen bu gazete haberi, Tahir Paşa'nın **sekiz (8)** sene sonra Nursî'ye gösterdiği bir haber olmalıdır.

429 Karpat, age, s. 465

430 Karpat, age, 465

tığı mekânı hem de sözlerini bir hayli çarpıtmış olmalıydı.[431] Her hâlükârda

431 Nurcu biyografiler içerisinde Gladstone meselesi üzerinde en ısrarlı duran Prof. Dr. Ahmed Akgündüz olmuştur. Eserinin, birinci cildinde, 341 ila 352. sayfaları bu konuya ayıran Prof. Dr. Akgündüz'ün, ara başlığı şöyledir: *"İngiliz Müstemlekat Nâzırı W. E. Gladstone'un Gazetelerde Yayınlanan Kur'an Aleyhindeki Beyânları ve Bediüzzaman'ın Verdiği Cevap:* ***Aralık 1894****; Cevap tarihi:* ***1898***" (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 341) (abç)

Bu bir hayli uzun dipnotta, bahsi geçen sayfalardaki maddi hataları ve tutarsızlıkları saymak zorunda kalacağım.

Birincisi, Akgündüz'ün bir karar vermesi gerekir. Zira ya kendisinin de belirttiği gibi (s. 329) Nursî, 1898'de Van'a gelmiştir ya da Van'a gelmeden dört (4) sene evvel, okumadığı bir Gladstone haberine cevap yazmıştır! Zira *"Verdiği Cevap: Aralık 1894; Cevap Tarihi: 1898"*den neyin kastedildiği anlaşılmamaktadır. *"Bediüzzaman'ın Verdiği Cevap: Aralık 1894"* başlığı tutarsızdır.

İkincisi, akademisyen Akgündüz'ün üzerine basa basa, *"en büyük İslam düşmanı olan İngilizler"*den (age, s. 341) ve *"Azılı bir İslam ve Osmanlı düşmanı olan İngilizler"*den (age, s. 343) bahsetmesi benim dikkatimi çekti. İleride 1950'leri irdelerken, –akademisyen Akgündüz'ün ortodoksluğuna nazaran– Nursî'nin ve İngilizlerin (birbirlerine karşı) daha reel politik davrandıklarına tanık olacağız.

İkincisi, Gladstone'un, *"Müslümanlar ve İslamiyet aleyhindeki beyanlarını"* aktaran Prof. Akgündüz, neden farklı kaynaklardan alıntı yapmak zorunda kaldığını iki yerde şu tuhaf gerekçeyle açıklamaktadır: *"İleride açıklayacağımız gibi, bütün gayretlerimize rağmen, Bediüzzaman'ın naklettiği cümleleri, İngiliz gazetelerinde* ***farklı varyantlarda*** *bulduk. Ayrıca İngilizler, bu adamın Müstemlekât Nazırı olduğu* ***seneye ait konuşmaları ve gazete haberlerini sansürlemişlerdir kanaati bizde meydana geldi.****"* (Age, s. 341, dipnot: 234) (abç) *"Önemle ifade edelim ki, İngiliz Gazete Arşivlerinde onun* [Gladstone'un] *İslâmiyet aleyhine olan sözlerinin kısmen de olsa* ***sansürlendiğine inanıyoruz****. Zira Kur'an aleyhine konuştuğu* ***iki yıla ait gazete kayıtları arşivlerde bile bulunmamaktadır****."* (Age, c.1, s. 343) (abç) Bu ifadelerin inandırıcı olmayışı bir tarafa, yazarın bütün 'gayretini' sadece başbakanlık arşivinde harcaması belki de yeterli olacaktı. Zira Karpat'a göre *"Gladstone'un 1889'daki Türk aleyhtarı demeçleriyle ilgili* ***yazışmaların tümü*** *Başbakanlık arşivlerindedir: BA, Yıldız, SHM, belge 233/78: 230/51; 231/43; 12-19 Şubat 1889"* (Bkz. Karpat, age, s. 403, dipnot: 32) (abç)

Üçüncüsü, Akgündüz'e göre, *"Gladstone'un İslâm'ın aleyhine olan beyânlarını iki safhaya ayırmamız mümkündür"* (buna göre) *"Birinci Safha:* ***1882****..."*dir. (Age, s. 343) (abç)

Yazar, Gladstone'un, *"Birinci Safha:* ***1882****"*ye ait, *"Avam Kamarasında yaptığı konuşma"*yı, Avam Kamarası tutanaklarından veya İngiliz gazetelerinden değil, sırasıyla üç farklı versiyonda, farklı kaynaklara dayanarak vermektedir:

1. Versiyon: *"Bu Kur'an Müslümanların elinde oldukça, Avrupa Doğu'yu yani İslâm alemini kontrol altına alamayacaktır."* (A. Deedat, *Matâ Ya'kul Al-Ghrab 'an Muhamad*, sh. 9 (Akgündüz, bu eseri kaynakçada göstermeyi unutmuş. BN); Nabeeh Zakariyyah Abd Rabbihi, *Kaifa Nahyaa bi-l-Quran* (Al–Dauha: Daar al–Haramain li–n–Nashir, 1983), sh. 138'den aktaran Akgündüz, age, s. 344, dipnot: 243)

2. Versiyon: *"Bu lanet kitabın takipçileri oldukça Avrupa'ya barış gelmeyecektir."* (Humayun Ensarî, *The İnfidel within Muslims in Britain since 1800*, Londan, 2004, sh. 80 vd; *Muslim Outlook*, 20 November 1919; N. Daniel, İslâm, Europe and Empire, Edinburgh, 1966, sh. 37, 398; Taha Niyazi Karaca, İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı: Büyük Oyun, sh. 302 vd'den aktaran Akgündüz, age, s. 344, dipnot: 244)

3. Versiyon: *"İngilizler, Hidiv Tevfik'in ihâneti sonrası Mısır'ı işgal ettiler. Mr. Gladstone*

Gladstone'un sözleri çarpıtılmış olsa dahi Londra ile İstanbul arasındaki bu çatışmada genç Said, hilafet merkezinin Panislamcı siyaseti doğrultusunda hareket edecekti.[432]

Bu ortamda, 1900'lerin başında, Said Nursî'nin eğitim dili olarak – sonraları– , *"Arabi vâcib, Kürdi câ'iz, Türkî lazım"*[433] diyeceği dini bir okulun *"Van Gölü kıyısında Edremit taraflarında"* temellerini atması ve *"Van Kalesi'nin dibindeki Horhor Medresesi'nde öğrenci okut"*ması, bahsi geçen siyasi ortam içerisinde düşünülmelidir.[434] Selçuk Uzun'un detaylı bir makale–

Avâm Kamerasında Kur'an'ı eline alarak 'Bu Kur'an Mısırlıların elinde kaldıkça, bu memlekette huzur ve barışa muktedir olamayacağız' demiştir." (Muhammed Kutup, Şuhebât, Havi'el İslâmi, Kahire: Dar'üş–Şuruk, 1992, sh. 12–13; Muhammed Kutup, İslâm; *The Misunderstood Religion*, Kazi Publications, 1982, sh. V. Mukaddime. Ayrıca bkz. *El-Ehram Gazetesi*, 22.08.1882ve 20.10.1882 tarihli sayılar'dan aktaran, Akgündüz, age, c.1, s. 344, dipnot: 245)

Şüpheli içeriği bir yana, Gladstone'un yaptığı iddia edilen bu konuşmanın tarihi **1882** ise bunun, Karpat'tan aktardığım, Gladstone'un Kasım **1889** tarihli konuşmasıyla ne alakası var? Amaç burada Gladstone'un, İslam karşıtı konuşmasını okuyucuya sunmaksa, o ayrı. Fakat orada da yazar, Gladstone'un konuşmasını nereden aktardıklarını belirtmeyen kaynaklara başvurmuştur.

Dördüncüsü, gelelim Akgündüz'ün bahsettiği *"İkinci Safha"*ya. Anlaşılan yazar, Nursî'nin *Tarihçe-i Hayatı*'ndaki maddi bir hatayı sürdürmekte ısrarlıdır. Yazar, 29 Aralık **1894**'te, Gladstone'un, İngiliz Ermeni Derneği'nde yaptığı konuşmayı aktarır: *"Ermenilere bu zulmü yapan Osmanlı Hükümetinin icraatları, onların ilk peygamberi için bir rezâlet, büyük ölçüde İslâm medeniyeti için bir alçaklık ve de bu medeniyetin bütün insanlık için bir lanet olduğu sonucunu doğurur. Kelimelerimin çok sert olduğunu biliyorum. Ancak büyük vahşetler karşısında bu sert kelimeler normaldir."* (Age, s. 347) Bu İslam karşıtı konuşmanın, *Tarihçe-i Hayatı*'n da aktarılan, *"Bu Kur'an, İslamların elinde bulundukça biz onlara hakim olamayız. Ne yapıp yapmalıyız, bu Kur'anı onların elinden kaldırmalıyız"* sözleriyle hiçbir benzerliği bulunmamaktadır. 1898'de Van'a geldiğini bir anlık göz ardı etsek dahi Said Nursî'nin, 'cevabını verdiği' Gladstone'un konuşması bu olamaz. Öte yandan, *Tarihçe-i Hayatı*'n iddiasına rağmen, 5 Mart 1894'ten beri Gladstone, ne Başbakandır, ne de Sömürgeler Bakanı. (Gladstone, sadece 1845'te Savaş ve Sömürgeler Bakanlığı yapmıştır.) Fakat bu nesnel durum, Akgündüz'ü ikna etmemiş olacak ki, yazar, *"İngiliz Hükümeti, Gladstone'un hükümet içinde yer almadığını belirterek geçiştirmek istese de..."* diye ısrarını sürdürmüştür. (Age, s. 348)

Beşincisi, aslında Akgündüz'ün bir 'Üçüncü Safha'dan daha bahsetmesi gerekirdi. Zira yazarın cevaplandıramadığı bir soru hala ortada kalmaktadır. Said Nursî'de *"tarifin fevkinde bir te'sir uyandır"*masına neden olan Gladstone'un konuşması hangi konuşmaydı ve ne zaman yapılmıştı?

432 Said, Şerif Mardin'e göre *"Kur'an'ın 'söndürülmez' olduğunu bütün dünyaya göstermeye ant içti. Başkentteki Jön Türkleri, Sultan II. Abdülhamid'in yönetimine karşı afişler asmaya yönelten şey de aynı türden bir sarsıntıya uğramalarıydı."* (Mardin, age, s. 128) Öte yandan 1899'da, La Haye'de toplanan Sulh Konferansı'na iştirak eden Jön Türk mensubu Ahmed Rıza Bey, Minas Çeraz ile birlikte, *"bütün yabancı delegasyonların dikkatini çeken bir şekilde, Sultan'ı Gladstone'a atıf yaparak 'katil' olarak tanımladılar."* (Hanioğlu, age, 315–316)

433 *Münâzarat*'tan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 823

434 Akgündüz, age, c.1, s. 339

sine bakılacak olunursa, Molla Said'in, Horhor Medresesi'nde yetiştirdiği öğrencilerden özellikle de bir tanesi, on beş sene sonra, Ermeni soykırımında adından sıkça söz ettirecektir. Bu öğrenci –Nursî'nin *"dostu"* olan– Tahir Paşa'nın oğlu, 1915'in Van Valisi, Cevdet Bey'den (Belbez) başkası değildir.[435]

Tüm bu detaylarla birlikte bakıldığında, hemen o yıllarda Said Nursî'nin militan bir Jön Türkçü –daha sonrada İttihatçı– olduğu kanısına varmak kanımca doğru olmaz. Evet, Said Nursî'yi tarihin akışı içerisinde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile uzun bir süre yan yana göreceğiz. Fakat çelişkilerle dolu bu birliktelik bir çırpıda sağlanmış, çatışmasız bir birliktelik olmayacaktır. Tarihin bu kesitinde anlatılmak istenen sadece, bir statü ve bir arayışı içindeki genç bir mollanın, Kürdistan'da ne gibi karmaşık ilişkilerin sarmalına girdiği ve muhatapları tarafından da ilkin devlet ideolojisi doğrultusunda "terbiyeye" tabi tutulup daha sonra da nasıl seferber edildiğidir. Bu izahatın gerekliliği Şerif Mardin'in, Nursî'nin hayatını irdelerken yaptığı önemli bir hatayı göstermek içindir. Mardin, Nursî'nin, 1908'de İttihatçılarla yan yana gelişini açıklamak isterken, Türk tarih yazımının en güvenilmez kalemlerinden biri olan Cemal Kutay'ın, milliyetçi tarih kurgusunun, maalesef, tuzağına –Nurcu yazar Necmeddin Şahiner'in sayesinde– düşmektedir. Mardin'e göre, padişahın Panislâmcı propaganda hazırlıklarından haberdar olan Deri Zor mutasarrıfı *"Yahya Nüzhet Paşa, Bediüzzaman ile* ***Erzincan'da tanıştı****. Paşa, Sultanın yararlanmakta olduğu seçme danışmanlar grubu için, Molla Said'in uygun bir kişi olduğunu fark etmiş olmalıdır. Böylece Paşa Said Nursî'ye, Abdülhamid'in Kuşçubaşısı Mustafa Bey'e hitaben bir* ***tavsiye mektubu verdi****. Sultan, gizli nitelik taşıyan politikalarını, resmi hükümet kanallarıyla değil, bu tür güvenilir yardımcılar aracılığıyla gerçekleştirmekteydi. Mustafa Bey'in oğlu, daha sonraları Jön Türklerin Teşkilât-ı Mahsusa adıyla bilinen gizli servisinin önde gelen kişilerinden biri olacak Eşref*

Akgündüz, Horor Medresesi'nin önünde kaynayan suyun, kaya yarığından geçerken çıkardığı *"hor hor sesinden dolayı buraya bu isim verilmiş"* diyor. (Age, s. 339) İlginçtir, Akgündüz'ün, Ermenice, *"çağlayan"* anlamına gelen *Xorxor* [Horhor] (bkz. http://www.nisanyanmap.com/?y=&t=Adaklı&u=1&ua=0) sözcüğüne, böylesi komik bir açıklama yapma ihtiyacı, yıllarca resmi Türk ideolojisinin *"Kürt sözcüğü, Karda yürürken çıkan Kart, Kurt sözcüklerinden türemiştir"* demagojisini hatırlatmaktadır. Fakat işin daha da ilginç yanı yazarın, bu 'açıklamanın' hemen ardından, büyük bir memnuniyetle, 1. Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın *"Bediüzzaman'ın burada talebelerine silahlı eğitim yaptırdığı"*ndan ve *"Enver Paşa'dan bile takdir görmüş ve taltif edilmiş"* olmasından bahsetmesidir. (Age, s. 339)

435 1955'te ölümüne kadar Vali Cevdet'in karmaşık ilişkilerini su yüzüne çıkartan bu makale için, bkz. Selçuk Uzun, "1915 'Van İsyanı' ve Vali Cevdet (Belbez) Bey", Kuryel.net, 2011, (http://www.kuryel.net/modules/AMS/article.php?storyid=6555) Ayrıca bkz. Necmeddin Şahiner, "Bediüzzaman'ın Dostu Van Valisi Cevdet Bey", *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor*, c.1, Nesil Yayınlar, İstanbul, 2008'in içinde s. 44

Sencer Kuşçubaşı, Said Nursî'nin ***yakın arkadaşı idi****. Jön Türklerin 1. Dünya Savaşı sırasında uyguladıkları ve Said Nursî'nin de katkıda bulunduğu Panislamcı propagandanın* ***başlatıcısı*** *da Eşref Sencer Kuşçubaşı'dır... Molla Said,* ***Mustafa Bey'in konağında bir buçuk yıl kadar kaldı*** *ve zaman zaman* ***Sultan tarafından huzura davet edildi****. Ama* ***yetenekleri sultanı fazla etkilememiş*** *olacak ki, Said Nursî* ***sonunda Van'a geri döndü****."*[436] Mardin'in burada altını çizerek göstermeye çalıştığım 'kesin' hükümlerinin hiçbirini teyit etmek mümkün değildir. Zira yazarın, gönderme yaptığı kaynağın (Şahiner'in) kaynağı (Kutay), daha efsanevi bir dille hiçbir belgeye dayanmaksızın, verdiği bu 'bilgilerin' altına, okuyucuyla alay edercesine alenen şunları yazmaktan çekinmemiştir: *"Bu, aslında hayâli geniş bir san'atkârın, sinema veya televizyon için hazırlayacağı senaryodur. Teknik ve mizanseni mükemmel değilse, ekranda bile yadırganır. Fakat hakikî hayat içinde tecelli ederse kubbede bâki kalan hoş sedâ olur."*[437]

Konumuza dönecek olursak. Nursî'nin, Nüzhet Paşa ile Erzincan'da ne zaman tanıştığına dair ortada hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Öte yandan Said Nursî'nin, İstanbul'a ilk seyahatini 1907'de yaptığını, Van Valisi Tahir Paşa'nın, aynı senenin 16 Kasım tarihli tavsiye mektubundan biliyoruz.[438] Mardin'in –Kutay ve Şahiner'e kıyasla– daha temkinli bir dille de olsa,

436 Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Said Nursî*, Yeni Asya, İstanbul, 1979, s. 77'den yorumlayarak aktaran Mardin, age, s. 129. (abç)

Mardin'in, Şahiner'den aktarma yaptığı kitabın benim elimdeki, Ekim 2004 tarihli Nesil Yayınları tarafından yayınlanan 34. baskısında bu bilgilere rastlamak mümkün değildir. Neden böylesi bir 'değişikliğin' yapıldığına dair de en ufak bir bilgi bulunmamaktadır. Said Nursî tarihçesinin bu yazboz oyunu bence, iki nedene dayanmaktadır. Birincisi, bu 'değişikliğin' doğrudan siyasi konjonktürle alakalı olması pek muhtemeldir. Nurcu camianın Yeni Asya grubu açısından 1970'lerin ve 80'lerin siyasi konjonktüründe, Said Nursî'nin, Kuşçubaşıyla ve Teşkilat–ı Mahsusa ile yan yana gösterilmesi, Nurculuğun milliyetçiliğini ispatlamak için gerekli görülmüş olmalıdır. Zaten aynı yayınevinin, Şahiner'in övgü dolu önsözüyle, Cemal Kutay'ın, *Çağımızda Bir Asr-ı Sadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî* adlı kitabını 1980'de yayınlamış olması da tesadüfi değildir. Fakat 2000'lerin Türkiyesi'nde, resmi ideolojinin yeniden kalıba döküldüğü bir ortamda, resmiyete uygun, yeni bir Said Nursî tarihçesinin 'değişiklikler' içermesi tabii ki kaçınılmazdır. Artık ne Cemal Kutay'a ne de Teşkilat–ı Mahsusa'ya övgülere bu 'yeni' resmi tarihçede yer vardır.

437 Cemal Kutay, *Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1980, s. 137–138

Kutay'ın ve yazdıklarının Nurcu çevrelerdeki tahribatı hakkında Abdülkadir Badıllı şöyle diyor: *"Cemal Kutay yine bir çok mesnetsiz hikayeler yazdı. 'Bediüzzaman'ın hayatının meçhul tarafı' diye sahifeler dolusu yazılar karaladı. Bunları dikkatle eğilip incelemeyi düşünmedi kimse... Tahkik, ve inceleme şöyle dursun, pürheyecan kesilerek bunlara alkışlar tutuldu. Büyük büyük paralar sarf edilerek yayılmasına yardımcı olundu. Bir çok akıllı, tedbirli zatlar, o mesnedsiz ve delilsiz iddiaları layetezel nass kabul ederek, bir sürü makale, yazı ve kitap yazarları kendilerine Cemal Kutay'ı adeta şaşmaz bir merci kabul ederek ma'haz gösterdiler, ona dayndılar"* (Badıllı, age, c.1, s. 354).

438 Badıllı, age, c.1, s. 167; Akgündüz, age, c. 1, s. 368

genç Said ile Eşref Kuşçubaşı arasında kurmaya çalıştığı organik bağında şimdilik hiçbir delili yoktur.[439] Şüphesiz kesin hüküm vermek yerine bu istikamette bir fikir yürütülebilir. Ancak Nursî'nin, İttihatçılarla olan münasebetini ispatlamak için, aslında illa bir Teşkilat-ı Mahsusa bağlantısı da gerekmemektedir. Zira, feodal/otokratik bir devleti içinde debelendiği buhrandan kurtarıp iktidar pastasından pay talep eden, İslamcısından Türkçüsüne kadar bir dizi insanın buluştuğu adres, Jön Türk (İttihat ve Terakki) hareketiydi.[440] Bunlardan biri olan genç Said, kesinlikle bir istisna değildi.

Said Nursî'nin Van'da, Tahir Paşa'nın konağında geçirdiği yıllara geri dönecek olursak, 1903 veya 1904'te bir aksilik yaşanır. *"Bir gün Tahir Paşa ile* ***ilmi münakaşada*** *sert tartışmalara girerler. Tahir Paşa mütehakkim* [Zorba] *davranışlar içine girmeye başlayınca, Bediüzzaman da sert mukabelede bulunur. Hava birden elektriklenmeye başlar. İş tartışmadan geçerek, fiili davranışa müncer olur. Bediüzzaman hemen* ***rovelverine*** *sarılır. Fakat meclistekiler araya girer, ayırırlar. Bu durum, Tahir Paşa'nın* ***izzetine dokunarak****, Valilik makamının* ***prestijini korumak*** *maksadıyla Bediüzzaman'ı Van'dan* ***uzaklaştırmak kararını tasarlar****."*[441] Nurcu biyografilerin inandırıcılıktan uzak bu izahları dışında, vali ile Said arasındaki çatışmanın gerçek neden(ler)ini bilmiyoruz. Bu nasıl bir *"ilmi münakaşadır"* ki, devletin valisi, evinde yıllardır "misafir" ettiği kişiye *"zorbaca"* davranma gereği duyar? Bu nasıl bir *"ilmi münakaşadır"* ki, 'misafir' devletin valisine *"rovelver"* çekecek kadar 'ileri' gider? Devletin valisi ise *"prestijini korumak"* için 'misafirini' derdest ettirmek (veya daha beter bir şey yapmak) yerine onu neden *"Van'dan uzaklaştırmak kararını tasarlar"*? Okuyucu bu makul soruları sora dursun, fakat o da ne? İş, daha da çığırından çıkar. *"Bediüzzaman ise, mezkûr münakaşadan sonra,* ***medresesine*** *gidip; yaz olması dolayısıyla tatile gitmiş olan talebelerinden yalnız* ***dört kişi ile medrese kapılarını kapatıp içeride tahassun etmeye başlar*** [korunmaya çekilir]. *Fakat valinin* ***adamları*** *gelir,*

439 21 Ağustos 1957'de kendisiyle bir mülakat yapan ABD'li Philip H. Stoddart'a verdiği bilgiler arasında, Eşref Kuşçubaşı, Said Nursî'nin adını Teşkilat-ı Mahsusa elemanları arasında anmamıştır. Bkz. Philip H. Stoddart, *Teşkilât-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1994

Zorunlu bir özeleştiri: Nursî'nin, Teşkilat-ı Mahsusa ile –şimdilik– ispatlanmamış olan bağını görmezden gelerek, sadece tek bir kaynağın bilgilerini esas alarak ben de vaktiyle yanılgıya düştüm. Emrah Cilasun, *Çerkes Ethem-Bâki İlk Selam*, Belge Yayınları, İstanbul, 2004, s.28'de, Tuncay Özkan'ın, *Bir Gizli servisin Tarihi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997, s. 38–39'a dayanarak, *"Üyeleri arasında Saidi Nursî (Kürdi)'den Mehmet Akif'e kadar birçok simanın yer aldığı bu gizli savaş örgütü..."* diye yazdım.

440 Emrah Cilasun, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitap, İstanbul. 2008, s. 8–10

441 Badıllı, age, c.1, s. 162; Akgündüz, age, c.1, s. 360. (abç)

bir hile ile kapıları açtırırlar. Molla Said, bu gelen adamların niyetlerini anlayarak ***iki şartını*** *söyler. Birincisi, 'Sakın beni medresemde yakalayıp götürmek gibi bir davranışa teşebbüs etmeyiniz. Çünkü* ***medresemin şeref ve haysiyeti*** *haledar olacağından!... Çarşıya çıktığım zaman beni orada yakalayınız.' İkincisi: 'Beni* ***silahımla*** *beraber nefy ediniz!' şeklinde şart koşar. Vali'nin memurları, Vali'ye gidip, bu şartları söylerler."*[442] Bu, masal tadında anlatılanlardan anlaşıldığı kadarıyla *"ilmi münakaşa"*, Said'in *"dört talebesiyle"* birlikte *"silah"la*, *"medresede"* mevzilenmesine kadar varır. Biyografide *"Vali'nin"* kimi zaman *"adamları"* kimi zamanda *"memurları"* diye kast edilen polis ya da jandarmalara[443], nasıl ve ne şekilde mümkün olduğu anlaşılmayan bir *"şart"* (pazarlık) koşulur. Her hâlükârda biyografilerin, devlet valisinin prestij hassasiyetine karşı Said'in de medrese prestijine dikkat çekip her iki hassasiyeti de aynı dalga boyunda vermeye çalıştıkları gözden kaçmamaktadır. Fakat *"ilmi münakaşanın"* boyutları bu anlatılanlarla da sınırlı kalmaz. Zira Said'in 'şart'ını, *"Vali Paşa'da* ***kabul ederek****, Bediüzzaman'ı Bitlis'e* ***nefyeder****. Fakat Bitlis Valisi,* ***cereyan eden ahvalle muttali olunca, evhamından*** *onun* ***Bitlis'e girmesine izin vermez****. Bediüzzaman'da Bitlis'ten Hizan'a geçer. Oradan da 'Bulanık' tarafına geçer... oradan ayrılıp Erciş'e gider. Erciş'den de* İran tarafına gidip*, orada Tahir Paşa'nın* ***aleyhine bir cemiyet teşkil etmeye karar*** *verir."*[444] Nurcu biyografilerin anlatımlarındaki acayiplikler adeta birbirini kovalamaktadır. Daha evvel Said'i, *"Van'dan uzaklaştırmak kararını tasarlar"* denilen Tahir Paşa, şimdi neyi *"kabul"* etmektedir; zaten kendisinin *"tasarladığı"* sürgünü mü? İşin garip tarafı, bir vilayetin valisinin *"sürgün"* ettiği şahsı, bir başka vilayetin valisinin *"evhamlanıp"* sorumlu olduğu bölgeye *"girmesine izin"* vermemesidir. Üstüne üstlük, *"sürgün"* edilen şahsın kendi başına buyruk, oradan oraya gitmesine kimin tarafından ve nasıl müsaade edildiğidir. Nasıl oluyor da Nursî'nin, *"İran tarafına gidip"*, Tahir Paşa *"aleyhine bir cemiyet teşkil etmeye karar"* vermesi bir *"ilmi münakaşa"*dan kaynaklanıyor? Bu ve buna benzer soruların cevabı Nurcu biyografilerde bulunmadığı gibi, yazılanlara bakılacak olunursa, kendisi *"aleyhinde bir cemiyet teşkil"* edildiği haberini alan valinin tavrı ise akıllara durgunluk vermektedir: *"Tahir Paşa'ya ulaşan bu haber üzerine, Bediüzzaman'ın* ***gönlünü alarak*** *Van'a* ***davet eder****. Bediüzzaman'da bu* ***barışmalı daveti kabul ederek*** *tekrar Van'a avdet eder... Eski* ***iki dost yine*** *eski* ***ilmi müsahabelerine devam ederler****."*[445]

442 Badıllı, age, c.1, s. 162; Akgündüz, age, c.1, s. 360. (abç)

443 Boğaziçi Üniversitesi'nden Nadir Özbek'e göre, Van'da o yıllarda hem polis hem de jandarma teşkilatı bulunmaktadır. (Bkz. Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876–1909", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Güz 2004, sayı 16'nın içinde, s. 79 ve 89)

444 Badıllı, age, c.1, s. 163; Akgündüz, age, c.1, s. 361. (abç)

445 Badıllı, age, c.1, s. 163; Akgündüz, age, c.1, s. 361. (abç)

Sondan başlayalım. Tahir Paşa'nın, genç Nursî'yle *"dost"* olması mümkün müdür? Zira biri, vali ve paşadır, diğeri ise hiçbir resmi statüye sahip değildir. Öte yandan o yıllarda feodal ve dini değerlerin çok daha katı bir biçimde etkin olduğu unutulmamalıdır. 1847, İşkodra doğumlu olan Tahir Paşa[446], 1903/1904'te, elli altı (56) veya elli yedi (57) yaşındadır. Nursî ise o yıllarda yirmilerin ortasındadır. Resmi statüleri bir yana, bu ciddi yaş farkı bile ikisinin *"dost"* olması önünde engeldir.[447] Peki bu arada valinin (devletin) ayakları altına alınan *"prestij"* nasıl onarılacak? Kendisi *"aleyhinde bir cemiyet teşkil"*inden haberdar olan valinin; bu fikrin sahibinin *"gönlünü"* almasıyla mı? Hatta tutup bir de onu *"davet"* ederek mi? Marabanın *"madem her şey eskisi gibi olacaktı, bütün bu herzeyi neden yedik ağam"* dediği fıkrayı, fersah fersah geride bırakacak bu hikayenin tabii ki inandırıcı hiçbir tarafı yoktur. Fakat gerçek sebepleri bilinmemekle birlikte, 1903/1904'te, Tahir Paşa'nın konağına kabul edilen gencin, bir şekilde 'kontrolden' çıktığı kesindir. Hangi sebeple tekrar valinin konağına kabul edildiğini bilmediğimiz Said Nursî, üç dört sene sonra (1907'de), gerekli güveni telkin etmiş olacak ki, bu arada –bilmediğimiz bir nedenden ötürü– Temmuz 1907'de Bitlis valiliğine atanan Tahir Paşa'nın *"tavsiye"* mektubuyla İstanbul'a doğru yola çıkar.[448]

Ufukta tüm imparatorluğu ve genç Said'i çalkantılı günler beklemektedir.

Siyasetin Sarkacında...

Yalpalama, Tercih ve Nedamet

1907'nin sonlarında imparatorluk başşehrine gelen genç Said'in, yedisekiz ay sonra söylediği şu sözler onun hangi nedenlerle bu zahmetli yol-

446 Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, c.3, Yeni Asya yayınları, İstanbul, 1986, s. 16

447 Kaldı ki, *"Urfa'nın Badıllı köylerine yerleşen, Hasanan Aşireti'nin ileri gelenlerinden Abdülmecid isminde bir zat"*ın anlattıklarına bakılacak olursa, Said, Malazgirt'te Acem Ağa ile sohbetinde *"Ben bu keyfimi, bu kıyafetimi Van Valisi Tahir Paşa'nın, bin altın ile hususi konak ve* ***kızını teklif etmesi*** *karşısında bile değiştirmedim"* demiştir. (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 163; Akgündüz, age, c.1, s. 361, dipnot: 268) (abç) Nursî'nin sözlerinin bir hayli abartılı oluşunu (Vali Tahir Paşa'nın resmi sıfatlarını ve kıyafet karşılığı, bin altın, konak ve kız teklifini) şimdilik bir yana koyacak olursak, bu nedenle de müstakbel kayınpederiyle *"dost"* olabilmesi pek mümkün değildir.

448 *Tarihçe-i Hayatı*'nın bahsetmediği ama Badıllı ve Akgündüz tarafından tumturaklı bir dille konu edilen Tahir Paşa'nın bu *"tavsiye mektubu"*nun iddia edildiği gibi, pek de padişaha yazıldığı belli değildir. Çünkü, klaskik Osmanlı devlet yazışmalarına hiç benzemeyen, padişaha hitap ederek başlaması gerekirken birden *"Ma'ruz-u çâkeranemdir"* diye başlayan mektup bu haliyle tuhaftır (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 167–168; Akgündüz, age, c.1, s. 368). Muhtemelen Akgündüz'de bu tuhaflığın farkında olmalıdır ki, bir yandan (age, s. 368'de) *"Paşa mektubunda Bediüzzaman'ı* ***Padişah'a*** *tanıtıyor"* derken, bir diğer tarafta (age, s. 369'da) mektubun kopyasının altına *"Bitlis Valisi Tahir Paşa'nın Bediüzzaman'ı İstanbul'daki* ***Hükümete*** *Tavsiye ve Tezkiyesi ile alakalı yazısı"* diye belirtmektedir. (abç)

culuğu göze aldığı konusunda bir fikir vermektedir: *"Ben Kürdistan dağlarında büyümüş idim. Merkez-i hilâfeti güzel tahayyül ediyordum. Vakta, bundan yedi-sekiz ay mukaddem Dersa'âdet'e geldim. Gördüm ki: İstanbul tevahhuş ve kalblerdeki nefret sebebiyle medeni libasını giymiş vahşi fakat yarı medeni ve yarı vahşi libasında bize arz-ı didar ediyor. Evvel Kürdistan'da fenalığın sebebi, Kürdistan uzvu hastalanmış zannediyordum. Vakta ki, hasta olan İstanbul'u gördüm."*[449] Tabii ki bu sözlerin 1908 Jön Türk darbesi sonrasında, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği ortamda sarf edildiği göz önünde bulundurulmalıdır. Fakat her ne olursa olsun, Nursî'nin bu sözleri her şeyden evvel, milli eşitsizliğin dışavurumudur. Tabii ki Said Kürdistanı, imparatorluğun bir *"uzvu"* olarak görmekle; *"hasta"* zannettiği Kürdistan için, *"güzel tahayyül"* ettiği *"Merkez-i hilâfet"*e çare bulmak için geldiğini söylemekle, milli eşitsizliğe hangi zaviyeden baktığına dair de bir ipucu vermektedir. Zira artık İstanbul'a geliş misyonuna uygun olarak Said-i Kürdî unvanını alan Molla Said'in, *"hastalık"* için düşündüğü yegane 'çare' –resmi biyografisine göre– *"Şarki Anadolu'da Medreset-üz Zehra namında bir darülfünun açmak"*tır.[450] Burada en tayin edici soru, darülfununun kimin için ve ne amaçla açılacağıdır. Cevabı, Şerif Mardin'in, *"aşiret mensuplarını* ***iyi Osmanlı vatandaşları*** *haline getirecekti"*[451] dediği Said Nursî'den okuyalım: *"****Aşiret Alayları*** *gayet gösterişli ve parıldayan bir teknik bilgiler okulu ve kocaman bir sanayi fabrikası olacaktır.* Üstad olan hükümet, *alayların yeteneklerine göre* ***iyi bir düzen dersi verirse****, ne güzel,* ***tam aradığımız da odur****, işte o kadar."* [452] Asimilasyonun gönül rahatlığı ile kabulü anlamına gelen bu sözlerin tıpa tıp aynısı aslında, Said'den on sekiz sene evvel (1890) Van'daki İngiliz konsolosu Albay Chermside tarafından nedenleriyle birlikte şöyle dile getirilmişti: *"...****Türklerin Kürtlere daha büyük bir dikkat göstermemesi, siyasi açıdan esef edilecek bir hususdur****... Beylerin soyundan gelenler, bir kural olarak, okur yazarlığı olmayan kişilerdir. Tembel, amaçsız bir yaşam içinde aşi-*

449 *Misbah*, "Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır", 2 Ekim 1908'den aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 467

Öte yandan Şerif Mardin, *"Said Nursî'yi başkente sevk eden gerekçenin ne olduğunu bilemiyoruz"* dedikten sonra bunun nedenini *"Bir ihtimal, özellikle doğuda olmak üzere İmparatorluğun her yerinde ekonomik koşulların kötülemesi, Sultana bir reform önerisi sunma yönündeki arzusuna daha bir aciliyet kazandırmış olabilir"* diye açıklar. (Mardin, age, s. 129)

450 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 19

451 Mardin, age, s. 131

452 "Kürdler Neye Muhtaç"tan aktaran Klein, age, s. 212. (abç); Yazının tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 388–399, dipnot 38

Nursî'nin Hamidiye Alayları'na ilişkin bu son derece açık önerisini Şerif Mardin, *"Kırsal kesimdeki kitleleri aydınlatma yolunda bir teklif 1870'li yıllarda Erzincanlı bir Nakşibendi şeyhi tarafından ortaya atılmış bulunuyordu"* sözleriyle mukayese etmektedir. (Mardin, age, s. 132)

ret ve aile kavgalarına gömülmüş durumdadır. Kendi aşiretlerinin ***mensuplarından ve Hristiyan reyadan, alabileceklerinin hepsini almaktadırlar****. Pek azı nişan sahibidir; yüksek mevkilerde ya da hükümetin icra organlarında görev alanlar da azdır. Esasen, böyle bir istihdam için uygun da değillerdir. Bununla birlikte,* ***yeni yetişmekte olan kuşağın eğitilmesi ve bu kuşak üyelerine Kürdistan'da sivil ve idari görevler verilmesi, Türkler açısından yararlı olacaktır.***"[453] Sultanın da bu istikamette adımlar atıp İstanbul'da, 1892'de, *"Aşiret reislerinin oğullarını eğitmek üzere özel bir saray (aşiret) okulu"* kurduğu ve daha sonra bu okullara Arnavut kökenlilerin yanı sıra, Kürt aşiretlerinden çocukların da alındığı bilinmektedir.[454] Aslında ortada, konsolosun, sultanın, Kürt feodal beyleri ve din adamlarının adını koymadıkları bir uzlaşma vardır. Uzlaşılan husus, aşiret reisleri ve din adamlarının sömürdüğü Kürt köylülerinin, Hristiyan reyanın ve onların çocuklarının geniş kitlesel eğitimleri değildir. Bilakis uzlaşılan husus, bu insanları sömüren aşiret reislerinin yeni yetişmekte olan kuşağının eğitilmesi ve onların Kürdistan'da yönetici görevlere getirilmeleridir. Fakat daha şimdilik taraflar arasında ufak bir pürüz bulunmaktadır. Anlaşılan Tahir Paşa'nın kime yazdığı belli olmayan *"tavsiye mektubu"* işe yaramamış olacak ki Molla Said, *"padişaha arz etmek üzere bir dilekçe yazdırarak Mâbyn-i Hümâyûn'a bizzat götürüp verir."*[455] Her ne kadar dilekçenin *"müspet bir tavır içinde karşılanmadığı, belki ehemmiyetsiz görülerek nazar-ı itibara alınmadığı"* söylense de[456], Said-i Kürdî'nin dikkat çektiği husus, aynı sömürü dünyasına mensup hakim ulus temsilcileri ile ezilen ulus temsilcilerinin sadece aralarındaki birlikteliği değil, aynı zamanda mevcut çelişkiyi ve ezilen ulusu temsil edenin kendisini hangi argümanla savunduğunu göstermesi bakımından esef vericidir: *"Ben Kürdistan dağlarında büyümüşüm. Kaba olan ahvalimi Kürdistan kapanıyla tartmalı. Hâssas olan medeni İstanbul mîzânıyla tartmamalısınız. Öyle yaparsanız, mâden-i sa'âdetimiz olan Dersa'âdet'ten önümüze sed çekmiş olursunuz..."*[457] 1908'de, Said-i Kurdî lakabıyla üstlendiği bu bakış açısına Said Nursî, ölünceye kadar sadık kalacak ve onu kararlılıkla sürdürecek-

453 *Büyük Britanya Devlet Belgeleri*, "Türkiye", 42, 1899, s. 20'den aktaran Mardin, age, s. 85. (abç)

454 Mardin, age, s. 131; s. 200, dipnot:*

455 Akgündüz, age, c.1, s. 390. Burada Akgündüz'ün kitabındaki en önemli ve doğru tespiti paylaşmamak haksızlık olur: *"Mâbeyn-i Hümâyûn, gerçi bir özel kalem müdürlüğü şeklinde bir makam idi. Fakat büyük bir Padişah'a layık ve münasib olarak, onun en yakınlarının ikamet ettikleri ve Padişahın emir ve fermanlarının icra edildiği, Vali ve paşaların devlet işleri için müracaat ettikleri bir makam idi. Yani bugünkü Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterlik makamıydı."* (Age, s. 390)

456 Badıllı, age, c.1, s. 176; Akgündüz, age, c.1, s. 390

457 "Molla Sa'îd-i Kürdî'nin Timarhâne Hâtırâtı", *Kürt Te'âvün ve Terakki Gazetesi*. 20.12.1324/02.01.1909, Numara: 5/36-38'den aktaran Akgündüz, age, s. 411. dipnot: 74

ti. Molla Said'in, *"vakta ki, hasta olan İstanbul'u gördüm"* sözleri, 1908'in sadece Temmuz–Ağustos ayları arasında yaşanan üç sadrazam değişikliğine işaret etmekle kalmamakta aynı zamanda, derin devlet krizinin beraberinde getirdiği yeni güç dengelerine de işaret etmektedir. Molla Said'in, her hâlükârda hakim ulusun gölgesinde kendine kabul arayan bakış açısı, kaçınılmaz olarak bu yeni siyasi ortam ve güç dengeleri arasında ilkin epey bir yalpalayacak ardından adeta süngü zoruyla kendisi bir tercih yapmak zorunda bırakılacak ama neticede savunduğu ideolojinin dinamiği onu gitmesi gereken yere götürecekti. Şimdi tekrar 1907'nin son aylarına geri dönelim ve Said–i Kürdî'nin yaşadıklarına biraz daha yakından bakmaya çalışalım.

Abdülkadir Badıllı'nın deyimiyle, *"şûrezar* [çorak] *Vilâyât-ı Şarkiye'nin maarifsizlikle öldürülmek istenilen, Yıldız siyasetlerine istikamet vermek azmiyle"* [458] İstanbul'a gelen Said–i Kürd'î'nin ilk durağı, Küçük kardeşi Molla Abdülmecid'e göre *"iki ay boyunca kalacağı Ferik Ahmed Paşa"*nın evidir.[459] Paşa, dokuz ay sonra kurulacak olan Kürt Teavün Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alacaktır. Molla Said'in, saraya girmesine paşa yardımcı olmuş mudur bilinmez ama zaten Balkanlar'daki azınlıklarla Doğu'daki Ermenilere ilişkin aşırı hassasiyet sahibi Mâbeyn'in, aynı hassasiyetle Said–i Kürdî'ye devlet refleksini göstermiş olması pek muhtemeldir. Zira o günlerde *"acaba Bediüzzaman Sa'îd-i Kürdi Osmanlı Devleti'nden Kürdistan'ı ayırmak mı istiyor"* diye şayiaların dolaştığı söylenir.[460] Saraydan kabul beklerken, muazzam bir aşağılamanın örneği olarak kendisinin ilkin tımarhaneye daha sonra da hapse atılması, söz konusu devlet refleksinin bir yansıması olarak okunabilir. Daha sonraları (2 Ocak 1909), *Kürt Te'avun ve Terakkî Gazetesi*'nde, *"Molla Sa'îd-i Kürdî'nin Timarhâne Hâtırâtı"* adlı yazısının başına düşülecek olan şu not, yukarıda bahsettiğim olasılığı destekler niteliktedir:

> *"Gazetemizde ara sıra makaleleri görülen Bediüzzaman Molla Sa'îd-i Kürdî, zaman-ı istibdâdda İstanbul'a gelmiş ve Kürdistan'ın mahrum ve muhtâc olduğu ma'ârifin oralarda te'mîn-i esbâb-ı intişârına dair bir layiha takdim etmesinden dolayı biçare adam Tımarhâneye sevk olmuş idi. İdare-i sabıkanın*

458 Badıllı, age, c.1, s. 170

459 Molla Abdülmecid'den aktaran Badıllı, age, c.1, s. 171; Akgündüz, age, c.1, s. 372

1325 tarihli Salname'yi araştıran Ahmed Nezih Galitekin'in bulgularından aktaran Badıllı'ya göre bu Ferik Ahmet Paşa, *"Kürt Taavün Cemiyet'in de kurucusu olarak bulunmuş dâmâd-ı hazret-i şehriyârî İsmail Paşazade Müşir Ahmed Paşa"*dır. (Age, s. 171, dipnot: **)

Ferik Ahmet Paşa'nın Kürt Teavün Cemiyeti ile bağlantısından hiç bahsetmeyen Akgündüz'e göre söz konusu olan *"Ferik Ahmed Muhtar Paşa"*dır. *"Askeri okullardaki hocalığı ve topçuluğa dair eserleriyle tanınan Osmanlı paşası ve Askeri Müzenin kurucusudur."* (Age, s. 372, dipnot: 9)

460 Badıllı, age, c.1, s. 172; Akgündüz, age, c.1, s. 373

erbâb-ı fazl ve kemâli mahvetmek için irtikabından çekinmediği bu gibi mezâlimi nâ-kabil-i ta'dâd ve binâenaleyh sezâvâr-ı nefrîndir."[461]

Molla Said'in gerek tımarhanede gerek hapiste ne kadar süre kaldığı bilinmemektedir.[462] Fakat 23 Temmuz'u 24'üne bağlayan gece (1908), meşrutiyetin yeniden ilan edilmesinden sonra, Sadrazam Mehmed Said Paşa hükümetince çıkartılan genel afla (28 Temmuz 1908) özgürlüğüne kavuşmuş olması pek muhtemeldir.[463] Dolayısıyla Said-i Kürdî'nin, Nurcu biyografi yazarlarının iddialarının tersine, 23-24-25-26-27 Temmuz 1908'de, İstanbul ve Selanik'te yapılan Jön Türk yanlısı gösterilere aktif katılıp, konuşmuş olma ihtimali oldukça zayıftır.[464] Fakat bundan

461 *Kürt Te'âvun ve Terakkî Gazetesi*, 20.12.1324/02.01.1909, 5/37'den aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 409

462 Badıllı'ya göre, *"Bediüzzaman'ın tımarhane günleri ve tarassuthane devresi hepsi ikibuçuk ay gibi kısa bir zaman içinde cereyan etmiştir."* (Age, s. 185)

463 Fakat gene de Akgündüz akıllara durgunluk veren şöylesi bir açıklama yapmaktan geri durmamaktadır: *"Meşrutiyet'in ilanından sonra siyasi af tamimi 26 Temmuz'da hazırlandı ise de, 28 Temmuz'da iradesi sudur etti. Buna göre, Bediüzzaman'ın meşrutiyetin ilanından önce tarassüdhaneden çıkmış olabileceği düşünülebilir. Zira... Bediüzzamn Hazretleri mezkür ilanın* üçüncü gününde, *meşhur olan il nutkunu... irad etmiştir."* demektedir. (Age, s. 418) (abç)

464 *Tarihçe-i Hayatı*'nda, *"ilan-ı hürriyetin* üçüncü gününde *irticalen söylediği ve sonra Selanik'te Hürriyet Meydanı'nında tekrar ettiği ve o zamanın gazetelerinde neşrettikleri nutku"*ndan bahsedilmekte ve bir bölüm aktarılmaktadır (Age, s. 21) (abç) Badıllı ise *"Meşrutiyetin* üçüncü gününde *İstanbul'da irticalen nutuk okuduğunu görüyoruz"* der ve *"Nutkun Metni"*nin tümünü verir. (Age, s. 184; 205-212) (abç) Akgündüz'e göre ise Nursî *"...ilk nutkunu* İstanbul'da büyük bir halk kitlesine karşı irad ettiği gibi, *bilahare Selanik'e de gidip oranın Hürriyet Meydanı'nda aynı nutkunu çok daha kalabalık bir topluluğa da irad etmiştir."* (Age, s. 419) Fakat yirmi beş sayfa sonra yazar evvela, *"Selanik'e gitme olayı, hangi gün ve ayda olduğu hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Fakat Selanik Hürriyet Meydanı'nda bir din alimi olarak ilk konuşmayı kendisinin yaptığı söylenmektedir. O halde Hürriyet ilanının üçüncü gününde İstanbul'da irad ettiği nutkunun aynısını, Selanik Hürriyet Meydanı'nda yaptığı konuşmada tekrarlamıştır. Buna göre her halde Hürriyet ilanından* çok az bir zaman sonra, *Selanik'e gitmiş olmalıdır"*der. (Age, s. 444) (abç) Ardından, aynı sayfada, 113 numaralı dipnotta, Yunanca başlığının Türkçe karşılığı olarak, *Jön Türklerin Selanik'teki İhtilali*, Selanik, 2003, University Studio Press, sh. 107'den şu bilgileri aktarır: *"Bu iddiayı teyit edebilecek bir kaynak da Yunanca bir tarih kitabıdır. Kitapta Selanik'teki hürriyet kutlamaları anlatılırken aynen şu ifadeler kullanılmaktadır: 'Hürriyet lehinde gösteri yapanların çoğu Hürriyet Meydanı'na yöneldi. Hükümet binasının önünde siyasi ve dini liderler toplanmaya başladı. Selanik Metropoliti ve Selanik Müftüsü el sıkışarak millete rehberlik etmeye başladılar. Taşınan sancak İttihat-terakki sancağı idi ve Yaşasın Meşrutiyet yazılıydı. Dört köşesinde de Hürriyet, Adalet, Uhuvet ve Müsavat yazılmıştı. Resmi liderlerin arasından aniden bir Hoca çıktı ve kalabalığa doğru ilerledi ve sancağı göstererek Meşrutiyet'e bi'at edilmesini istedi. Hoca Yaşasın Hürriyet diye bağırıyordu.'"* Bu "hoca" Akgündüz'e göre çok büyük bir ihtimalle Said Nursî olmalıdır.

Bu dipnotun uzayacağını göze alarak, üç kaynağın konuya dair bilgilerini bilerek aktardım. Nurcu biyografiler anlaşılabilir nedenlerden ötürü, yaratmaya çalıştıkları kendi resmi tarihlerinde, Nursî'ye atfettikleri önem gereği üstatlarını bu tarihsel ana yerleştirmek istemişlerdir.

daha da önemlisi ve üzerinde asıl durulması gereken husus Molla Said'in, Jön Türkleri bu esnada hararetle desteklemiş olmasıdır. 1908 ortamı göz önünde bulundurulursa, bu hararetli desteğin sadece Said Nursî'ye mahsus bir özellik olmadığı da belirtilmelidir. *"Toplumsal çatışmaların dinsel ve ırksal semboller altında gizli kaldığı"* bu yıllarda, İttihat ve Terakki hareketi, sarayın despotizmi ile çatışıyor göründüğü için, küçük rütbeli subaylardan, orta ve küçük derecedeki memurlara, serbest meslek sahiplerinden ulemaya kadar geniş bir çevrenin desteğini arkasına alıyordu.[465] Fakat her bir toplumsal kesimin kendi ideolojisi vardı ve olayların süratli gidişatı içerisinde her bir toplumsal kesim –önceden tasarlanmış bir biçimde değil– ideolojisinin dinamiği gereği yeniden ve yeniden mevzi alacaktı. Birlik içerisinde görünen Meşrutiyet yanlısı bu kesimler, kısa sürede esasen iki kutba doğru savrulacaklardı: Bir tarafta 1789 Fransız burjuva devriminden

---

Her şeyden evvel bu uzun konuşma metninin İttihat ve Terakki'nin yayın organında ya da ona taraf gazetelerde değil de, neredeyse üç küsur ay sonra, 2 Ekim 1908 tarihli *Misbah* adında bir gazetede yayınlanması düşündürücüdür. Kaldı ki gazetenin, yazının başına düştüğü notta *"...Molla Said Hazretleri'ni inkılâb-ı mes'ud* ***ibtidâlarında*** [başlarında] *Dersa'âdet ve Selânik'te kirâren* [tekrar] *irad edip bilhassa gazetemize ihda eylediği nutk-ı irticâ'lidir"* denilip, tarih yerine sadece *"başlarında"* denmesi ilginçtir. (Akgündüz, age, c.1, s. 459, dipnot: 132) (abç) Öte yandan meşrutiyetin ilanı (23 Temmuz) öncesi ve sonrasında, İstanbul'daki gelişmeleri neredeyse gün gün aktaran Kazım Karabekir'in, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, TÜRDAV, İstanbul, 1982'de, bırakalım Nursî'nin "İstanbul'da büyük bir halk kitlesine karşı irad ettiği" nutkunu, Molla Said'den dahi bahsedilmemesi önemlidir. Dolayısıyla üç kaynağın da Said Nursî'nin, İstanbul ve Selanik'te bu konuşmalarını hangi tarihte ve tam olarak nerede yaptığını, meydanda mı yoksa bir salon toplantısında mı konuştuğunu *"sağlam delillerle"* kanıtlaması zorunludur. 28 Temmuz'da yürürlüğe girmiş genel af sayesinde özgürlüğüne kavuşan Said Nursî'nin, 1908 olayları dindikten sonra değil ama meydanlardaki kutlamalar bittikten sonra bu konuşmayı her iki şehirde de bir salon toplantısında yapmış olması muhtemeldir. O yüzden Akgündüz'ün *"çok az bir zaman sonra"* diye geçiştirdiği ve tarih vermeyen (!) Yunan kaynağına dayanarak bahsettiği Selanik'teki *"hürriyet kutlamalarının"* tarihi, 24 Temmuz 1908'dir. 2013'te Public Record Ofice'de yaptığım araştırmalar esnasında bu kutlamayla ilgili, Fransızca A2 ebatta yayınlanmış tek yaprak bir gazete buldum. Gazete sırasıyla şu başlıkları alt alta sıralamış: *"Le Progrès de Salonique"* [Selanik'in Atılımı]; *"La fête Nationale"* [Ulusal Bayram]; *"Réjouissances publiques-Manifestations touchantes et grandioses"* [Halkın coşkusu–Etkileyici ve görkemli gösteriler]; *"Les Condamnés Politiques Amnistiés-Plus de Mouchards!"* [Siyasi mahkumlara af–Hafiyeliğe son]; *"Arrivée d'Enver Bey-Réception Enthousiaste"* [Enver Bey'in gelişi–Coşkulu karşılama]; *"Samedi 25 Juillet 1908"* [Cumartesi, 25 Temmuz 1908]. Gazete baştan sona kadar bir gün evvel (24 Temmuz'da) yapılan şenlikleri detaylıca vermekte ama ne Molla Said-i Kurdî'den ne de *"bir Hoca"*dan bahsetmektedir. (Bkz. FO 195/2298)

Ayrıca Akgündüz'ün (s. 458'de) yazdığı, *"hürriyet ve Meşrutiyet ile alakalı" olduğunu iddia ettiği "Bediüzzaman'ın* ***Yayınladığı ilk Makale: 24 Mayıs 1908****"*(abç) veya *"Bediüzzaman'ın Hürriyet ve KanÛn-ı Esâsî Anlayışı ve Siyâset Konularında Verdiği Nutuklar: Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devâdır (Hürriyet'in İlanından* ***Hemen Önce ve Sonra= 24 Temmuz 1908****)"*(abç) gibi ara başlıkların da ciddi maddi hatalar içerdiğini belirtmeliyim.

465 Feroz Ahmad, *1908-1914 İttihat ve Terakki*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 44–45

ilham alan Jön Türkler, öte tarafta ise *"saltanata karşı İslami Şura sistemini isteyen İslamcılar."*[466] Aslında bu iki kutup arasındaki fark tamamen nüans farkıydı. Kiliseye isyan eden Fransız burjuvazisinin, onunla yeniden uzlaştığının bilincinde olan İttihatçılar, kati surette dini karşılarına alma gibi bir niyetleri yoktu. Bilakis, *"Jön Türklerin çoğunluğunu, toplumsal bir değişiklik yapmak hevesinde olmayan tutucu bir kitle meydana getirmekteydi. 1908 hükümet darbesi devrimci bir hareket olarak nitelenemez, çünkü değildi. Amaç, otuz iki yıl önce kabul ettirilmiş olan bir Anayasayı geri getirmek ve bu yoldan devleti kurtarmaktı."*[467]

Said Nursî, başından beri ideolojik boyutuyla ikinci kutba dahildir. Hatta ölünceye dek İslam ideolojisinde sebat edecektir. Fakat öte yandan Nursî, günlük siyasi çatışmaların içerisinde güç dengelerini de göz ardı etmeyecek, ona göre pozisyon alacaktır. Bu, kaçınılmaz olarak onun farklı güçler arasında yalpalamasını da beraberinde getirecektir. Temmuz 1908 ila Nisan 1909 arası yaşananlar, bir yandan Nursî'nin nasıl kararlılıkla İslam ideolojisini benimsediğini öte yandan ise güç dengelerini nasıl gözettiğini göstermesi bakımından eşsiz örnekler içermektedir. 2 Ekim 1908'de *Misbah* adlı gazete de yayınlanan "Hürriyete Hitab" başlıklı yazısına, *"Ey hürriyeti-şer'î"* sözleriyle başlayan Molla Said devamla, *"Öyle müdhiş ama güzel ve müjdeli bir sadâ ile çağırıyorsun; benim gibi bir Kürdü tabakat-ı gaflet altında yatmışken uyandırıyorsun. Sen olmasaydın, ben ve umum millet zindan-ı esârette kalacaktık. Seni ömr-ü ebedî ile tebşir ediyorum"*[468] diyerek yedi sekiz ay evvel huzuruna çıkmaya çalıştığı Abdülhamit'e karşı, Kürt kimliğini öne çıkartarak tercihini neden şimdi İttihatçılardan yana yaptığını göstermektedir.[469] Fakat aynı zamanda bu yazı Nursî'nin, Meşrutiyete nasıl baktığına daha doğrusu nasıl bir toplum arzuladığına dair de bir fikir vermektedir:

"Sakın ey vatan evlatları! Sefâhetle canlanmış olan bu hürriyeti öldürmeyiniz.

466 İhsan Süreyya Sırma, *Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 208

467 Ahmad, age, s. 41

468 Badıllı, age, c.1, s. 205; Akgündüz, age, c.1, s. 459, dipnot: 132

469 İttihatçı/Kemalist tarih yazımına karşı Abdülhamit'i savunmak zorunda olan Nurcu yazarların olabildiğince eğip bükmeye çalıştıkları konulardan biri de pek çokları gibi Nursî'nin de, objektif olarak 1908'de Abdülhamit'le yan yana değil de karşı karşıya gelmiş olmasıdır. Gerek Badıllı, age, c.1, s. 217–227'de gerekse de Akgündüz, age, c.1, s. 391–404'te ısrarla Nursî'nin, Abdülhamid'e değil *"İstibdâda muhalif"* olduğunu anlatmaya, ispat etmeye çalıştıkları görülmektedir. Halbuki gene pek çokları gibi Said Nursî bu konuda tamamen dengeleri göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Zira talebelerinden Mustafa Sungur'un anlattıklarına bakılacak olunursa, yıllar sonra bir başka konjonktür gereği Said'in, *"Keçeli Sa'îd, sen şefkatli bir Padişah'a müstebid* [despot] *diye itiraz etmişsin. Onun cezası olarak şu dehşetli istibdâdların zulmünü çek"* diye pişmanlığını dile getirdiği söylenmektedir. (Bkz. Mustafa Sungur'dan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 226; Akgündüz, afe, c.1, s. 403–404)

Bütün bozuk fikirler ve rezil ahlaka karşı Şer'îata dayanan bu Kanûn-ı Esâsî Azrail gibi kötüleri ölüme mahkûm etti… Yüz bu kadar sene geri kaldıktan sonra Şerî'ata dayanan bu Kanûn-ı Esâsî trenine binerek kısa zamanda medenî milletlerin seviyesine gelecek ve belki de onları fersah fersah geçeceğiz… Hürriyet, Şerî'atın edep ve hükümlerine riayetle ve güzel ahlak ile gelişir… Biz Osmanlı milleti erkeğiz; bizim merdane kametimize kadınların elbisesi gibi *süslü sefâhat ve ısrâflar yakışmıyor… Kötü adet ve ahlakı Şerî'atın kılıcıyla engelleyelim. Bu konuda Japonları taklid etmeliyiz; onlar medeniyetin güzelliklerini almakla birlikte millî adetleri muhafaza etmişler…"* diyen Said'e göre *"Hürriyet'in dayanması gereken Beş Hakikat"*tan biri de *"Şerî'atın ezelden geldiği için ebede kadar gideceğini, İslâm'ın ilk devirlerindeki hürriyet ve eşitlik düsturlarını esas alınması icab ettiğini; meydana gelen bütün eksikliklerin Şerî'ata olan muhalefetten kaynaklandığını ve yeni bir sille daha yememek için Şerî'ata uymamız gerektiğini haykırır."*[470]

"Hürriyet" havasının estiği, iktidar boşluğunun yaşandığı ortamda, hoşnutsuzluk rüzgârını arkasına alan İttihatçılara, Molla Said'in yaptığı bu pederşahi (erkek egemen) öneriler kuşkusuz, berrak bir biçimde İslam devletini işaret ediyordu. Yazının şeriat ve İslam vurgusuyla yaptığı Meşrutiyet ve toplum tanımı, her ne kadar İttihatçılardan farklıymış gibi gözükse de derinlikli bakıldığında durumun hiç de öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Feroz Ahmad'ın da belirttiği gibi, *"Tabanı hayli geniş olan bu grup* [İttihatçılar], ***geleneksel*** *unsurlarla onların* ***değerlerini*** *paylaşmak için direniyor, çağdaş bir düzeye erişmek için kültürel ve toplumsal değişikliğin gerekliliğine inanıyordu. Dış dünyada ise Japonya'nın çağdaş bir güç olarak kendini dünyaya kabul ettirmedeki başarısı, çağdaşlaşma konusunda Türk umutlarını alevlendiren en etkili unsur olmuştu."*[471] *"Geleneksel değerler"* için *"direnen"* bir dünya görüşünün dinamiği ileride, Abdülhamid'i aratmayacak şekilde (Said Nursî gibilerini de yanına alarak) Panislamizm bayrağına dört elle sarılacaktı.

Molla Said'in 2 Ekim tarihli yazısına geri dönecek olursak, yazının başındaki Kürt kimliği vurgusunun, sonlara doğru bir kez daha yapıldığı görülmektedir: *"Kürdistan dağ ağacının meyvesi, hazmı sakildir* [ağırdır]. *Dikkatlice çiğneyiniz, ta hazmolsun… Yoksa helâl etmeyeceğim."*[472] İlk bakış–

470 Badıllı, age, c.1, s. 205–212 ve Akgündüz, age, c.1, s. 459–464'te orijinal metni bulunan bu yazının, kolay anlaşılabilmesi için yukarıda yapılan alıntılar, Akgündüz'ün günümüz Türkçesine çevirip özet olarak sunduğu metinden (s. 465–466) alınmıştır.

471 Ahmad, age, s. 52. (abç)

Said Nursî'nin adeta Jön Türkler tarafından sanki kandırılmış olduğunu ima eden görüşlerden biri de onu savunarak eleştiren Sırma'ya aittir: *"Belgeler öyle gösteriyor ki, Bediüzzaman Said-i Nursî, başlangıçta Jön Türklerin gerçekten Şeriat'a dayalı bir meşrutiyet getireceklerine inandığı için bu meşrutiyetin müdafili kesildi."* (Sırma, age, s. 212)

472 Badıllı, age, c.1, s. 212; Akgündüz, age, c.1, s. 464

ta bir şantajmış gibi algılanabilecek bu sözler İttihatçıları, sarayın izlediği Kürt politikasını devam ettirmemeleri doğrultusundaki bir uyarı gibi de okunabilir. Acaba bu sözler, Ağustos–Eylül (?) ayları arasında Said'in, Selanik'te yaptığı –kendisi için muhtemel bir statü pazarlığını– görüşmeyi, İttihatçılara yeniden hatırlatması mıdır? Bu konuda elimizde hiçbir belge bulunmamakla birlikte, İttihatçıların önde gelenlerinden [Resneli] *"Niyazi Bey'e"* başlıklı yazısında Said'in, *"Sizin te'sis ettiğiniz bünyan-ı sa'âdeti tahkim etmek için teşekkür-i fiilî olarak Kürdistan'a gitmek niyetindeyim"* dediğini biliyoruz.[473] Gecikmeli de olsa Nursî'nin bu sözü nasıl yerine getirdiğine birazdan bakacağız. Ancak, Selanik'teki bayram havası içerisinde İttihatçılarla yaptığı görüşmeden hangi tarihte geri döndüğünü bilmediğimiz Molla Said'i, İstanbul'da bir başka reel durum beklemektedir. Başşehir henüz daha İttihatçıların elinde değildir.

Temmuz 1908 sonrası İstanbul'da adeta bir otorite boşluğu vardı ve kelimenin tam anlamıyla bir kaos yaşanmaktaydı. İttihatçılar, şimdilik iktidar taşının altına ellerini götürmüyorlardı. Sahip oldukları itibarı ve gücü sadece gerekli olduğu takdirde kullanıyorlardı. Kendilerini anayasayı korumakla görevli bir denetleyici olarak addettikleri için kenara çekilmişlerdi. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi, Makedonya merkezli bu hareket, gizlilik ortamında dağınık örgütlenmişti, *"yerel idareleri devralmaya hazır değildi."*[474] İkincisi hakikaten *"içinde bulundukları toplumsal ortamın ne denli tutucu olduğunun da farkındaydılar."*[475] Hareketin tanınmış simalarından gazeteci Hüseyin Cahit'in (Yalçın) aşağıdaki sözleri, bu farkındalığın altını çizmektedir: *"1908 Temmuzun'da İttihat ve Terakki Cemiyeti bir posta başkâtibi olan Talat Efendi'yi Sadrazam ilan edemezdi; buna şartlar ve haller imkân vermezdi... Eğer böyle bir şey olsaydı, memlekette muhakkak anarşi çıkardı... İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları da bunu farketmişler ve yüksek makamlara geçmeye kalkışmamışlardı."*[476] Dolayısıyla İttihatçılar, siyasi iktidarı Sait Paşa kabinesine bırakıyor göründüler. Ahmad'a göre, *"Saray, Babıâli ve Cemiyet* [İttihat ve Terakki] üçlüsünün arasındaki çatışmanın belkemiği haline geldi."[477] Bitlis ve Van valilerinin *'devlet terbiyesinden'* geçen Molla Said, mütemadiyen *"Saray, Babıâli ve Cemiyet üçlüsünün arasındaki çatışma"*ya göre güç dengelerini gözetti ve pozisyon aldı.

473 Akgündüz, age, c.1, s. 445. Ayrıca Akgündüz'den Nursî'nin, "*...Kürdistan'a gideceğini söylemişse de, o sıra hemen gidememiş, Sâdaret (Sadrazamlık) kanalıyla Şark'a meşrutiyet ve Hürriyet'in ma'na ve mefhumunu anlatmak üzere 60 kadar telgraf göndermiş*" olduğunu öğreniyoruz. (Age, s. 445)

474 Ahmad, age, 45

475 Ahmad, age, 43

476 Yalçın'dan aktaran Ahmad, age, 44

477 Ahmad, age, 46

"Saray, Babıâli ve Cemiyet üçlüsünün arasındaki çatışmanın" ilk işaret fişeği Harbiye ve Bahriye Nazırlarının atanmasında çıkan anlaşmazlıkla atılmış oldu. Akabinde İttihatçıların baskısına dayanamayan Sait Paşa, 5 Ağustos'ta istifasını verdi.

6 Ağustos'ta *Rehber-i Vatan* adlı gazetede yayınlanan ve Babıâli ile İttihatçılar arasındaki bahsi geçen çatışmada, öncelikle padişahtan yana tavır alan Molla Said, *"şimdiye kadar efendimiz iktidar-ı fevkalâdesiyle hârikulâde olarak kerametini göstermekle cihangirliğe olan istidadını izhar ermek için bu kadar dehşetli ve cesim devleti fikr-i Eflatunânesi ve kuvvet-i İskenderânesiyle omuzunda taşımış"*tır diyordu.[478] Meşrutiyet öncesinin devlet memurlarına karşı intikamcı davranılmaması gerektiğini belirten Said şöyle devam ediyordu: *"İhtâr ediyorum ki, bir cesed def'aten cem'-i zerrâtı tahallül ve yeni zerrâtdan teşekkül eylemesi muhâl olduğundan, cism-i devlette birden me'mûriyeti ref' ve yenilerini ikame muhâl olmasa da müte'azzirdir. Esasen kabil-i ıslah olmayan kesânı tabî'at-ı hükûmet ifraz edecek ve tebdil-i mesleğe kabiliyet ve istîdadı olan me'murların da tecrübeleri hasebiyle maslahaten memuriyetlerinde ibkaları zaruridir. Zira daha güneş mağribden tulu' etmediği için* ***tevbenin kapısı açıktır. Bunların umumu aleyhinde idâre-i kelâm etmek*** *–Allah esirgesin-* ***ittihâd-ı milleti fena bir hastalığa hedef eylemek olacağından katiyen câ'iz olamaz.***"[479]

Molla Said'in 'ihtar'ından ne denli haberdar oldular bilinmez ama İttihatçılar, yeni kurulan Kâmil Paşa kabinesine destek vereceklerini duyurdular. Bu arada uzaklarda, Kürdistan'daki Hamidiye Alay reislerinde, ağa ve şeyhlerde, başşehirde ilan edildiği duyulan Meşrutiyete karşı belli bir şüphe hakimdi. O dönemde İngiliz diplomatları, *"İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, aktif propagandasının hala 'uzak Asya vilayetleri'ne ulaşmadığına dikkat çekiyorlardı."*[480] Bunun üzerine merkezi hükümet, *"ahaliye meşruti hareketin gerçek manasını anlatmak üzere"* harekete geçmişti.[481]

İşte tam bu esnada İttihat ve Terakki Gazetesi, 6 Eylül 1908 tarihli nüshasında *"Kürd Eşraf ve Mu'teberânından Molla Sa'îd-i Meşhur tarafından ulemâ ve meşâyih ve rü'esâ ve efrâd-ı Ekrâd'a hitaben yazılan mektubudur"* ön notuyla bir yazı yayınlandı. O zamanlar daha henüz imparatorluğa başkaldırmamış Arnavutları, örnek gösterdiği yazısında Said, Kürt hakim sınıflarına şöyle seslenmekteydi:

478 Bkz. İsmail Kara, *İslamcıların Siyasi Görüşleri 1*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001, s. 130–131. Kara'nın Rehber-i Vatan'dan aktardığı Said Nursî'ye ait bu sözler Akgündüz'ün, age, c.1, s. 478, dipnot: 144'te bulunmamaktadır.

479 Akgündüz, age, c.1, s. 478, dipnot: 144'ün s. 480'de devam eden bölümünden. (abç)

480 Klein, age, s. 194

481 Klein, age, s. 194

"Ey bağlı arslanlar gibi olan efrâd-ı Erkâd! Şimdiye kadar iki suretle esirdiniz; biri hükûmet-i mestebidenin tekâlif-i zâlimânesi, biri de bazı zâlimlerin gasb ve tecâvüzâtıyla... Şimdi bu inklâb-ı azimden sonra âzâdesiniz. Her biriniz âleminizde hukuk-ı ibâda tecâvüzü men' etmek şartıyla ve ***hükûmet-i âdliye itâ'at suretiyle hürsünüz.*** *Bunu muhâfaza etmek için ellerinizden geldiği kadar bu ittihâdı millete her cihetle hizmet ve ebnây-ı vatanın muhâfaza-i hukukuna himmet ve gayret ediniz. Zira bizim ve belki umum millet-i İslâm'ın ve mutlak Osmanlıların necât ve hayatı bu ittihâd-ı milletle kaimdir.*

Ey umum Ekrâd! Müteyakkız olunuz! ***Tâ ki efkâr-ı fâside sahibi sizin iftirâk-ı kulübünüzden istifade etmesin.*** *Ve bu şanlı olan ittihâd-ı millete bir fesâd-ı illet vermesin.* ***Çünkü o vakit bütün millet ve İslâmiyet sizden davacı olacak!*** *Bu ihtilâf keşmekeşi zamanın tokadını yemeden terk ediniz. Zira necât ve selâmet ittihâd-ı efkârdadır. Biz muvahhidiz, tehvîd-i efkâra ve ittihad-ı kuluba muvazzafız.*

Bunu muhakkak biliniz ki, her tarafa hücum eden medeniyete karşı vahşet muhâfaza edilmeyecektir. ***Sizden beklediğim nokta, Kürdlüğün namus ve haysiyetini muhâfaza ve yiğit ve kahraman olan Arnavudlara iktida ediniz.*** *Bu da adâlet, müsâvât ve uhuvvete hizmetle olur."*[482]

Kürdistan'ın alay reislerini, ağalarını ve şeyhlerini, ayaklarını denk atmaları doğrultusunda hakim ulus diliyle uyaran; devlete itaat etmeye çağıran bu yazı, Selanik'te verilen sözün bir kez daha yerine getirildiğinin ispatıydı. Öte yandan İttihatçılar, Selanik'ten, İstanbul üzerinde baskı kurmaya devam ederken, Meşrutiyet yeni legal siyasal örgütlenmelerin de kapısını aralamıştı. 14 Eylül 1908'de, Prens Sebahattin'in çevresinde 1900'lerde Paris'te oluşan akım, Osmanlı Ahrar Fırkasını kurdu. *"Osmanlı ülkesindeki etnik unsurlara eşitlik tanınması, giderek yerinden yönetime dayanan bir siyasal düzenin kurulması"*nı savunan Ahrar Fırkası, Sadrazam Kamil Paşa'yı destekliyordu.[483] 19 Eylül 1908'de ise, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti kuruldu. Behrendt'in ifadesiyle, *"tamamen elit-paternalist bir aristokrat çevrenin siyasal anlayışını koruduğu"* bu cemiyet *"Anadolu ahvalinin tahkik ve ıslahı için"* Kamil Paşa kabinesinden acil tedbirler alınmasını öneriyordu.[484] Molla Said, her iki kuruluşla da ilişki içerisindeydi.

482 Akgündüz, age, c.1, s. 495–497 (abç)

483 Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.1, Hürriyet Vakfı yayınları, İstanbul, 1988, s. 144–145

484 Bkz. Günter Behrendt, *Nationalismus in Kurdistan, Deutsches Orient-Institut*, Hamburg, 1993, s. 272; Tunaya, age, c.1, s. 405.

Akgündüz'ün, *"hiç kimsenin bu hayırlı niyet ve teşebbüslere hayır diyebilmesi mümkün değildir"* diyerek tanıttığı cemiyetin *"Kuruluş Gayesi"* hakkında *"Nizamnâme"*de şöyle denilmektedir: *"İslamiyetin yüce hükümlerine uygun olarak milletin sa'adeti ve vatanın selametini garanti eden Kanûn-ı Esâsî'nin (Anayasının) güzellikler sağlayan kurallarını,*

Kâmil Paşa kabinesi daha göreve geleli iki ay olmuştu ki, 5 Ekim'de Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan etti. 6 Ekim'de Avusturya–Macaristan İmparatorluğu, Bosna ve Hersek'in kendisine katıldığını açıkladı. Aynı gün, Girit, Yunanistan'la birleşme kararını duyurdu. 7 Ekim'de Kör Ali lakaplı Hoca Ali Efendi'nin öncülüğündeki dinci kalabalık, sarayın kapılarına dayandı ve meşrutiyetin kaldırılıp şeriatın geri getirilmesini, padişahın *"yeniden ümmetin başına geçmesini"* talep etti. İslamcı talepler o denli ayyuka çıkmıştı ki, Ayasofya meydanına, görevini yerine getirmeyen Şeyhülislamın öldürülmesi çağrısında bulunan pankartlar asılmış; gerektiği gibi örtünmediği için sokaklarda alenen kadınlara saldırılar olmuştu. Bu arada "*Cidde'ye tayin edilmeleri*"ni bahane eden 86 asker Taşkışla önünde silah çatarak, emre itaat etmemişlerdi. Küçük çaplı isyan, Makedonya taburlarından çağrılan sadık birliklerin, üç askeri ve bir o kadarını da yaralamasıyla neticelenmişti.[485]

Bütün bu olup bitenlerin seyri içerisinde tekrar devreye girip; uzaktaki İttihatçılar yerine, şimdilik yanı başındaki Ahrar Fırkası ve Babıâli'yi tercih eden ama her hâlükârda, ***devletin bekasını*** gözeten aktörlerden biri de Said Nursî olmuştu. Mesela ekim ayı içerisinde İstanbul'da, toplumun en alt sınıflarından birini oluşturan, hatırı sayılır oranda belli bir güç konumundaki Kürt hamalların, Kamil Paşa hükümetinin aleyhindeki olaylara karışmamaları için kaleme aldığı *"İstanbul'da bulunan Kürtlere edilen telkinat"*, adlı yazısı çok büyük bir ihtimalle hem Ahrar Fırkası'nca hem Kamil Paşa hükümetince –hem de uzaklardaki İttihatçılar tarafından– taktir edilmiş olmalıdır:

> *"Ruhumu misafireten bir hamal cesedine gönderdim. Ve hamal lisaniyle hamallara hitaben beyân-ı hal ettim. Kusurumu müstear hamallığıma bağışlamalı.*
>
> *Ey hamallar! Sizin kalbinizde bu fikri ekiyorum. Zirâ kalbiniz hâli ve bozul-*

---

bunlardan habersiz olan birtakım Kürdlere anlatmak ve övünç sebebi olan Osmanlılık sıfatını daima korumakla beraber din ve devletin yegane hayat ve yükselme sebebi olan meşrutiyet usulünü koruyup devam ettirdikçe, ***yüce hilafet makamına ve muazzam saltanata Kürdlerin bağlılığını sağlamlaştırmak*** *ve vatandaşları olan Ermeni, Nasturi ve sair Osmanlı kavimleri ile uyum sağlama ve güzel geçinmelerini temin etmek, kabileler ve aşiretler arasındaki nefreti kaldırmak ile cümlesinin kanun dairesinde birlikte terakki etmelerinin yollarını araştırmak, eğitim, sanayi, ticaret ve ziraatı geliştirmek, esas maksadı üzerine 'Kürd Te'âvün ve Terakkî Cemiyeti' nâmıyla bir hayır cemiyeti kurulmuştur."* (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 516) (abç)

Bu cümleleri göz önünde bulunduracak olursak cemiyet hakkında Bruinessen'in şu tespitine katılmamak mümkün değildir:

"Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (ve hatta Hevi) gibi örgütler bir kitle hareketine önderlik etmediler ve hatta edemezlerdi de. Onlar için politika bir salon efendisi oyunuydu." (Bruinessen, age, s. 405)

485 Bkz. Ahmad, age, 56–58

mamıştır.

'Aşkı henüz tanımadan onun aşkı bana geldi. Boş bir kalbe rastlayıp hemen yerleşiverdi' beytinin ruhu sizden tecelli edecek kulak istemem, kalble dinleyiniz.

Gayet kıymettar üç cevherimiz var: Şerî'at, namus gayret lisanıyla muhâfazasını bizden istiyorlar.

Birincisi; İslamiyet ki, milyonlarla şühedanın kan bahasıdır.

İkincisi; İnsaniyet ki, insan umum âleme sultan eden odur.

Üçüncüsü; Milliyetimiz ki, o âsar ile hay olan dahî selaflarimizle bir râbıta-yı ittihadımızdır.

Bundan mâ'adâ; bizim üç düşmanımız var, bizi mahvediyor:

Birincisi; Fakr!... Yalnız burada Kürdlerden kırkbin hamal buna canlı delildir.

İkincisi; Cehil!... Bu kırkbinden kırk nefer mürebbi-yi efkârî olan gazeteyi bu zaman-ı terakkide okuyamamasıyla müsbettir.

Üçüncüsü; Keşmekeştir. Şimdi dörtyüz bin cesur muharib bir kuvve-i cesmiye Mâlik olduğumuz halde, ihtilâf-ı dâhilîden dolayı mahvoluyor.

Şimdi bize üç elmas kılıç lazım. Tâ ki, üç cevherimizi muhafaza ve üç düşmanımızı da mahvetsin.

Birincisi; İttihâd-i milli...

İkincisi; Sa'y-i insani...

Üçüncüsü; Muhabbet-i millîdir kî, bu ittihâdla o kuvve-i cesimeyi ***Hükûmeti'n eline vermekle*** *hârice sarf ettiğinden; kendimizi müstehakk-ı adâlet ve ona bedel hükûmetten adâlet ve müterakim hukukumuzu isteyeceğiz. Altıyüz seneden beri bayrak-ı tevhidi umum âleme karşı i'la eden ve istibdâda şiddet-i itaat; ve terk-i âdât-ı milliye ile ihtiyarlanan* ***Türk pederlerimize kuvvet ve cesâretimizi peşkeş ve hediye edelim****.*

Ona bedel; onların akıl ve mâriflerinden istifade edeceğiz. Ve asaletimizi de göstereceğiz.

Muhassal: ***Türkler, bizim aklımız... Biz de onların kuvveti****... Mecmuumuz bir iyi insan oluruz. Hodserane yapmayacağız.* ***Bu azmimizle başka unsurlara ders-i ibret vereceğiz****.* İyi evlad böyle olur. *Hem de istibdâd zamanında bir batman itaat etmişsek; şimdi onbin batman itaat ve ittihâd lâzımdır. Zîrâ, şimdi sırf menfa'atı göreceğiz. Çünkü hükûmet-i meşruta, hakikî hükûmet-i meşrû'adır. Elhasıl itttifakta kuvvet var. İttihâdda hayat var. Uhuvvette sa'âdet var. İtaat-ı hükûmette selâmet var. Habl'ül-metin-i ittihada ve şerit-i muhabbete sarılmak zarurîdir.*

Sa'îd"[486]

486 Akgündüz, age, c.1, s. 453, dipnot: 126. (abç)

İstanbul'un yoksul mahallelerinde yaşayan, Kürdistan'dan göç eden ve emeğini hamal olarak satan binlerce emekçi, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından, Hakkarili Nakşibendi Şeyhi Ubeydullah Nehri'nin oğlu Seyyit Abdülkadir'le, siyasi ya da milli olmaktan çok klasik bir *"patronaj"* ilişkisi içerisindeydi.[487] Seyyit Abdülkadir ve Molla Said, Kürt kimliklerini devletin hizmetine sunmuş, şimdilik birlikte meşrutiyetin propagandasını yapıyorlardı. Kasım sonu Aralık başında yapılacak meclis seçimleri öncesinde, 19 Kasım 1908'de, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı Şûrât–ı Ümmet'te Molla Said'in, *"Hamidiye Alayları'na dair Beyân-ı Hakikat"* başlıklı bir yazısı yayınlandı. Devletin yeni sahiplerine akıl veren bu yazının girişinde şöyle diyordu Molla Said:

> *"Hamidiye denilen asâkir-i milliye-i Kürdî* ***intizâm ister, lağvı kabul etmez****. Zirâ intizâm, zararı def' ve* ***büyük menfa'atini*** *temin edecektir... Hem de o maden-i hamiyet ve mazhar-ı şecâ'at olan* ***hayat-ı Kürdîyi tesis eden****, ittihâdın temeli ve büyük râbıtası* ***Hamidiye Alaylarıdır****. Alayları'n hal-i hâzırı, askerlikten evvelki hallerine veya Hamidiye olmayanlara ve binnisbe bir derece medenî ehl-i kuraya nisbeten gösterdikleri ziyâde istidad-ı temmeddünî cihetiyle,* ***cennet-i medeniyet ve nerdiban-ı terakkinin onlar için birinci kapı basamağı ve mevcudiyet-i kavmiyyeyi gösterir olan (askerlik) unvan-ı mübecceli Kürd*** *gibi şedîdü-ş-şekîme ve meyyal-i meal-i Meşrûtiyetle yeni uyanmış efkâr-ı umûmiyenin dürbünü ile müstakbelde keşfedeceği me'âdin-i hayat-ı milliyeyi ve öteden beri* ***Hükûmet-i Osmaniye ile râbıta-i lâyenfekki olan sadâkatı tahkim ve te'sis eden askerlik ünvanı başka bir kavim, kolaylıkla çıkarmayacaklardır****. Nerede kaldı, o arslan Kürd'ler!..."*[488]

Molla Said'in, Kürt kitlelerine reva gördüğü, Osmanlı devleti için başka milletleri boğazlama mesleği, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından da, ordunun yeniden yapılanması dahilinde benimsenecekti. Kürt kimliği ile devlete hizmet bu yanıyla karşılık bulacaktı. Ancak aynı zamanda İslamcı kimliğe de sahip olan Molla Said'i, ideolojisi açısından zor duruma düşüren çelişkili bir husus vardı. II. Meşrutiyet sonrası İslamcılar, devletin yeni yönetimine dair İttihatçılarla esasen mutabıktılar. Ama aynı şey *"büyük şehirlerin kenar semtlerinde ve küçük yerleşim birimlerinde, ilmiye sınıfının alt kademelerinde, cami hizmetlerinde ve cemaatında, taşra tarikat çevrelerinde"* bulunanlar için söylenemezdi. Bahsi geçen çevrelerde Meşrutiyete karşı *"dinî muhtevalı karşı çıkışlar vardı"* ve muhaliflere nazaran *"bu kesimler daha etkin bir yere ve nüfuza sahipti."*[489] Aslında İslamcılar ciddi bir çelişkiyle

---

487 Bkz. Behrendt, age, s. 273

488 Akgündüz, age, s. 422, dipnot: 89'un s. 423'te devam eden bölümünden. (abç)

489 Kara, age, *İslâmcıların Siyasi Görüşleri 1*, Dergâh Yayınları. İstanbul, 2001. s. 97

karşı karşıyaydılar. Bu, bir nevi 'eski' ile 'yeni' İslamcı güç arasındaki çelişkiydi ve kökleri 19. yüzyıla kadar uzanmaktaydı.[490] Kapitalizmin dünya sahnesine çıkışıyla birlikte, hantal ve 'çağın gerisinde' kalan bir ulemanın ve medrese sisteminin şimdi de Meşrutiyet karşısında ayak diremesi kaçınılmazdı. Her ne kadar Şeyhülislamlık makamı, *"Şeriat-ı Garra-yı Ahmediye, Devlet-i Osmaniye'nin* üssülkavanini [kanunun esası] *olduğu ve kuva-yı hükûmet hikmet-i şer'iye ve akliyenin hüsn-i Tevfik ve imtizacından mürekkep bulunduğu"*nu belirtmişse de bu, 'eski' güçleri tatmin etmemişti.[491] Bir yandan 'çağa ayak uydurmak' zorunda olan ama öte yandan da *"İçtihat kapısının kapalı"* olduğunu bilen yeni nesil İslamcılar ise ikiyi bir etmek zorundaydılar. Zorunlu olarak bir yandan 'eski' güçleri ve bunların Meşrutiyet karşıtı pozisyonlarını teşhir edeceklerdi, öte yandan da savundukları ideolojinin dinamiği, 'yeni' nesil İslamcıları gitmeleri gereken yere doğru götürecekti. Bu, ne bir takıyye idi ne de güçler dengesi için oynanan basit siyasi manevralara benziyordu. Molla Said'in, meclisin 17 Aralık 1908'de açılması sonrasında, *Kürt Te'âvün ve Terakkî Gazatesi*'nde yayınlanan üç ayrı yazısında, bir yandan bu dinamiğin serüvenini, bir diğer yandan da İslamcıların kendi ideolojileri açısından yaşadıkları zorlukları görmek mümkündür. Mesela 19 Aralık 1908 tarihli, *"Bediüzzaman Sa'îd-i Kürdi'nin Meb'ûsâna Hitabı"*, başlıklı yazıda Said, yeni meclisin 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Musevi, 4 Bulgar, 3 Sırp, bir Ulah (Romen)'tan oluşan üyelerine[492] şöyle sesleniyordu: *"Ey halkın vekilleri, Allah'ın hukuku diye bilinen kamu yararlarını medeniyet bahçesinde, hayat kaynağı olan İlâhî Elçi'nin Şerî'atıyla sulayınız ki, medeniyetimiz bu hayat ile gençliğini ebedîleştirsin, İlahî adâlet de hakkıyla görünsün. Zira ilahî adâlet, Şerî'at arşında belirir. Oradan inmiş olan hükümleri çalışma kuralı yapınız.* İnsanlar hürdürler, ancak Allah'ın kullarıdırlar.[493] Gayrimüslimlerin de bulunduğu bir meclisin, Şeriat'a uygun hareket edip kanunları nasıl çıkartacağı tabii ki bir muammadır.[494] Ancak bizi ilgilendirmesi gereken esas husus Said'in, padi-

490 Bu çelişkinin tarihçesine ilişkin bkz. Mardin, age, 165–219

491 Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.49. (abç)

492 Bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c.1, Pera Turizm ve Ticaret Yayın, İstanbul, 1997, s.102. Yalman'ın verdiği bu mebus sayısının içerisinde Kürtlerden bahsedilmemektedir. Feroz Ahmad ve Dankwart A. Rustow, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler. 1908-1918*, s. 248'e gönderme yapan Tunaya'ya göre, *"Mebusan Meclisinde Kürt asıllı meb'usların sayısını saptamak zor olmakla beraber bu sayının her üç dönem için 10'u aşmadığı söylenebilir."* (Bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*. Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 407)

493 Bkz. Akgündüz'ün Türkçeleştirdiği özet metin, age, c.1, s. 485. Metnin Osmanlıca orijinali için bkz. Akgündüz, age, s. 480, dipnot: 148. (abç)

494 Bu konuda örnekleriyle birlikte oldukça kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Kara, age, s. 168–170

şaha ve onun bulunduğu hilafet makamına hiç değinmeksizin, bütün dini sorumluluğu vekillerin üzerine yıkmasıdır. Aslında bu, doğrudan doğruya, dört ay sonra İslamcıların da yardımıyla tahttan indirilecek olan padişahın devre dışı kalmasıyla alakalıdır.[495] Siyasetin sarkacı, esasen vekillerin çoğunu oluşturan İttihatçılarla, şimdilik İttihatçıların elinde bulunmayan Kamil Paşa kabinesi arasında gidip gelmektedir. O nedenle siyaset sahnesinde İslamcıların da kendilerini bir güç olarak göstermeleri zaruriydi. Kanımca 'eski' ekolden gelen İslamcıların tazyikleri karşısında, başka diğer İslamcıların[496] yaptığı gibi Said'in vekillere adeta dikte ettiği dini ödevlerin, ikili bir işlevi vardı. Buna göre birinci işlev, ister 'eski' ister 'yeni' olsun İslamcı çevrelerin kuşkularını, hayal kırıklıklarını ve öfkelerini dindirmekti. İkinci işlev ise, *"Demek din aracılığıyla olmasa, manevî bir kişilik olan hükûmet, sıradan insanların gözünde münafık ya dinden çıkmış, gibi olacak ve hayat damarımız olan birlik ve beraberlik ile Hükûmetin ruhu olan itaat, örümcek ağından da zayıf olacaktır"* diyerek hakikaten yeni meclise İslam ideolojisi doğrultusunda bir ayar vermekti.[497] İslamcılar sadece 'eski' ekol mensuplarını susturmak için değil, aynı zamanda kendileri de sahip oldukları değerlerin, altta kalınmadan Avrupa ile aynı göz hizasında savunulmasını ve uygulanmasını talep etmekteydiler. Daha sonra kendi ekolünün belirgin özelliklerinden biri haline gelecek olan bir ögeyi Molla Said, aynı gazetede (26 Aralık 1908), *"Nutk-ı Sabıkın Neticesi"* başlığıyla yayınlanan yazısında şöyle dile getirmekteydi: *"Hülasa bir cevher hazinesine sahip olduğumuz halde hukuk alanında Avrupa'ya yoksulluk göstermek ve ahlakta dilencilik yapmak, İslâm dinine büyük bir ihanettir ve milletin hayatına kastetmektir.* ***Dünya için din feda olunmaz****, akla dayalı deliller üzerine kurulmuş olan İslâm dinî başka bir dinle karşılaştırılamaz. Evet, Avrupa'dan bazı aktarmalar yapmaya muhtacız. İhtiyacımız, dinimizin emriyle, ülkenin yönetimini ve savaş gücü ile deniz gücü ve teknik ile sanayi için işimize yarayacak güzelliklerdir. Avrupa da bizden yalnız adâlet ister ve medeniyet bekler ki, dengesi bozulmasın. Şerî'atımız bu iki temelin kurucusu ve koruyucusudur."*[498] Kamil Paşa kabinesinin İngilizler tarafından desteklendiği, hatta Balkan Savaşlarına kadar İttihatçıların da sırtlarını İngilizlere dayayacakları göz önünde bulundurulacak olunursa, Molla Said'in bu sözleri, İslamcıları olduğu kadar İngilizleri de (Avrupalı-

495 Nitekim Abdülhamid'in tahtan inmesine dini açıdan cevaz veren *"Hal Fetvası"*nı Elmalı Hamdi kaleme almıştı. (Bkz. Sırma, age, 208)

496 Nurcu biyografilerin –anlaşılabilir nedenlerden ötürü– bu döneme ilişkin olarak Said Nursî'yi öne çıkartma çabalarına rağmen, İskilipli Atıf Efendi'den Elmalı Hamdi'ye kadar bir dizi İslamcının aynı çaba içerisinde olduğu belirtilmelidir. Mesela bkz. Kara, age, s. 98; 109–110

497 Akgündüz, age, c.1, s. 487

498 Bkz. Akgündüz'ün Türkçeleştirdiği özet metin, age, c.1, s. 488; 490. Metnin Osmanlıca orijinali için bkz. Akgündüz, age, s. 487, dipnot: 150. (abç)

ları da) gocundurmayacak nitelikteydi. Bilakis aynı yazıda, hedef tahtasına 'eski' ekol İslamcıların oturtulmuş olması muhtemelen her iki çevreyi de sevindirmiş olmalıydı. Fakat bu, işin bir boyutuydu. Okumaya devam edelim. Molla Said, *"Bu zamana kadar neden geri kaldık"* sorusuna şöyle cevap veriyordu: *"Birincisi, parlak Şerî'atın hükümlerine uyulmamasından ve bazı Şerî'at hakikatlerinin* ***başka unvanla gösterilmesinden*** ötürü, *sıradan kişilerin nefret ettirilmesiyle vicdanî itaatlarının sarsılmasıdır. Gerileme dönemimizden beri, Şerî'attan izin almadan* ***sözde Şerî'at üstü*** *bazı düzenlemeleri yapmak gerilememizin* ***en büyük*** *sebebidir. İkincisi,* ***bazı dalkavukların****, canlarının istediği gibi yorumlar yaparak, İslâmiyet'i –haşa- istibdâda elverişli ya da* ***medeniyete engel gibi*** göstermeleridir. Üçüncüsü, zâhire aldanan ***bazı câhil din dostlarının****, yersiz* ***ta'assubla*** *bazı teşbihleri gerçek olarak algılayıp başkalarına anlatmaları ve bunu iyilik diye bilip* ***dine hıyanet*** *etmeleridir. Dördüncüsü, medeniyetin elde edilmesi güç olan* ***iyi ve güzel yönlerini*** bırakıp, çocukça ***heva ve hevese uygun*** *olan medeniyetin* ***günah ve kötü*** yönlerini ***papağan gibi taklit*** *etmektir."*[499] Hiç kuşkusuz bu sıralamada öncelikle de 'eski' ekol İslamcılar hatta padişah bulunmaktadır. Bunlar adı verilmeden (birincisi) hilafet ve şeyhülislamlık makamları, (ikincisi) ulemadan başlayarak medreselere kadar uzanan geniş bir yelpazedir. Üçüncü noktada bahsi geçen "*medeniyetin* günah ve kötü yönlerini papağan gibi taklit" edenlerin kimler olduğu tabi ki bir sır değildir. Fakat bunların sıralamada üçüncü sıraya düşmüş olmaları her ne kadar manidarsa da 'yeni' İslamcıların menzilinde sadece 'eski'ler olduğunu düşünmek de hatalı olacaktır. Çünkü hiçbir yoruma mahal vermeyecek açıklıkta Molla Said, 9 Ocak 1909 tarihli yazısında şöyle diyordu: *"Hülasa,* ***medeniyetin çürük olan kötülüklerinin, hürriyetimizi ve meşrutiyetimizin sınırlarına girmesini Şerî'at kılıcıyla yasaklayacağız****, ta ki medeniyetimiz Şerî'atın bu âb-ı hayatıyla gençliğini ebedileştirsin."*[500]

Bu sözler İslami ideolojinin dinamiğinin, günlük siyasetin manevralarından bağımsız, gitmek istediği istikameti gösterdiği gibi, bir sene sonra (1910'da) karşıtlarıyla da aynı müşterekte tekrar buluşabilmenin kapısını aralayacak nitelikteydi. Fakat o bir sene sonrasına epey karmaşık bir süreçten geçilerek varılacaktı. Gerek siyaset sahnesinin dinamiği, gerekse de o sahnede yer alan güçlerin baş döndürücü süratteki hamleleri, bir yan-

499 Akgündüz, age, c.1, s. 490. (abç)

500 Bkz. Akgündüz'ün Türkçeleştirdiği özet metin, age, c.1, s. 501. Metnin Osmanlıca orijinali için bkz. Akgündüz, age, s. 499, dipnot: 157. (abç) Burada ilaveten, *"Bediüzzaman Said Nursî'nin 'bizim maksadımız meşrutiyeti şeriat kuvvetiyle muhafaza ve kökleştirmektir' cümlesini bu şekilde anlamak doğru olduğu gibi meşrutiyet ve şeriat kelimelerinin* ***yerlerini değiştirerek anlamak da yanlış olmaz****"* diyen İsmail Kara'nın yaptığı yorumu da hatırlatmakta fayda var. (Bkz. "Leme'ân–ı hakikat", *Volkan*, nu. 103, s. 4 (504), 22 R. Evvel 1327/31 Mart 1325/ 13 Nisan 1909'dan aktaran Kara, age, s. 109) (abç)

dan bölünmeleri beraberinde getirmekte, bir diğer yandan da bu güçlerin hem yeniden örgütlenmelerine hem de yeni ittifaklar oluşturmalarına yol açmaktaydı. Mesela Molla Said açısından bakıldığında onun, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ile yollarını ayırması, Prens Sebahattin'i eleştirmesi, Nisan'da (1909) kurulacak olan İttihad–ı Muahmmedi Cemiyeti'ne katılması, bir yandan siyaset zemininin ne denli kaygan ve yaşanan sürecin ne denli karmaşık olduğunun bir göstergesiydi. Öte yandan ise bu ayrışım, Türk şovenizmiyle İslami ideolojiyi bir arada götürmek zorunda olan Molla Said için kaçınılmazdı.

O nedenle Said, ilk önce zorunlu olarak Kürt çevrelerinden koptu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığı ile bilinen Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin başkanı Seyyid Abdülkadir ve cemiyetin önde gelenlerinden Celadet Bedirhani, Molla Said'i, *"Türklerin beyliğini Kürtler içinde idameye"* çalışmakla; *"şöhret ve makam peşinde olmak"*la suçladılar.[501] Said kaleme aldığı *"Kürdler ve Kürdlük"* başlıklı yazısında, hiçte altta kalmadan ağır bir cevap verdi:

> *"...**Bize lâzım Türklerle** –ki; güyâ Mazlumiyetle zayî olan eski şanlı kuvvetleri akıl ve marifetlerine inzimâm etmiştir- **ittihâd edeceğiz. Onlar bizi müdâfa'a etsin. Zîrâ onlara çok ücret vermişiz.***
>
> *Yahû bu güzel hakâiki eğer fehmetmişsen; bak ne pis te'ville raübet-i umûmiyeye karşı sed çekmişler. Şöyle: **Güya** ben (Kürdlerin ve ittifakında başkasının beyliğini intaç edeceğim gibi kelimât-ı lâya'kılane ile ve kat'iyyen bir madde-i rekabet mâbeynimizde olmayan zatlara hased ve garaz ve kendim için usandığım şöhretten ve çirkin gördüğüm riyâseti istiyorum...) gibi hodperestâne ile kıymet-i zâtiyelerini gösterdiler...*
>
> *...**Eğer dâiye-i teferrüd, ihtilâf, hodfuruşluk, meyl'ül-ağalık, milleti istihdam, aldanmak ve aldatmak, sun'î Kürtlük muktezasından gösterilse**[502], şâhid olunuz, o Kürtlükten istifamı veriyorum... Ve cesâret ve sadâkat, ve diyânetin ünvanı olan tâbiî Kürtlükle iftihar ediyorum. Nasıl ki, zamanı istibdâta bu tâbiî Kürtlük için timarhâneye düştüm. Divânelerin hekîmine dedim: 'Eğer müdahâne, temelluk, tazarru-u sinnurî, tabasbus-u kelbî, menfa'at-ı umûmiyeyi menfa'at-ı şahsiyeye feda etmek aklın muktezasından addedilmek lâzım gelirse; şâhid olunuz ben o akıldan istifamı veriyorum ve divânelikle iftihar ediyorum.'*
>
> *Ey Kürdler!.. Timarhâneyi kabul ettim, Kürdlüğü lekedâr etmemk için irâde-i pâdişahî ve ma'âş ve ihsan-ı şahâneyi kabul etmedim. Muvaffakiyet, niyet-i*

501 Badıllı, age, c.1, s. 260

502 Said, burada isim vermeden çok büyük bir ihtimalle Hakkarili Nakşibendi Şeyhi Ubeydullah Nehri'nin oğlu Seyyit Abdülkadir'in, Kürdistan'dan İstanbul'a göç eden yoksullar üzerindeki tahakkümüne gönderme yapmaktadır.

halisenin refikidir."[503]

Daha bir ay evvel kol kola meşrutiyetin propagandasını yapan, yoksul Kürt emekçileri üzerinde maddi ve manevi otorite tesis eden, Hamidiye Alaylarını devletin hizmetinde yeniden örgütlemeye çalışan bu Kürt feodal beyleri ve din adamları şimdi, birbirlerine –hiçte yabana atılmayacak gerekçelerle– saldırıyorlardı. Her hâlükârda bu yazı Molla Said'in, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti şahsında Kürt çevreleriyle olan dirsek temasının şimdilik sona erdiğinin habercisiydi. Sona eren bir diğer dirsek teması ise Molla Said'in ilk başta iyi ilişkiler içerisinde olduğu Prens Sabahattin ve Ahrar Fırkası'ydı. Ekim (1908) ayında baş gösteren Taşkışla isyanının ve irticanın kendileri açısından bir tehlike barındırdığının farkında olan Ahrar Fırkası'nı, İslamcılar, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte aynı kaba koyuyorlardı.[504] Molla Said, Kürt beylerine hitaben kullandığı dille kıyaslanmayacak ölçüde nazik bir üslubu yeğlemekle birlikte, Prens Sabahattin'in Adem-i Merkeziyetçilik fikrini reddediyordu:

> *"Hayat birlik ve beraberliktedir. Vatan evlatları arasında muhabbet-i millî, zerreler arasındaki câzibe gibi, bir yekûn teşkil ile birliğimizi pekiştireceğinden ittihâd ve muhabbet-i millî bağlarını sağlamlaştırmakla medeniyet suyuna ulaşacak ve farklı milletleri bir araya getireceğiz...*
>
> *...Eğer unsur lâzım ise, unsur için bize İslâmiyet kâfidir."*[505]

Molla Said'in *"İslâmiyet"* vurgusu ciddi bir ayrışım çizgisiydi ve bu, sadece Prens Sabahattin ile sınırlı değildi. *"İslâmiyet"* artık İttihatçılara karşı da bir ayrışım çizgisiydi. 23 Temmuz sonrası oluşan kaos ortamında, İttihatçıların iktidarlarını pekiştirmek için başvurdukları kimi siyasi manevralar, başta 'İlmiye' sınıfı olmak üzere 'Alaylı' diye tabir edilen Osmanlı askeri bürokrasisini önemli ölçüde rahatsız etmeye başlamıştı. Zira İlmiye sınıfının alanına giren sosyal, hukuki ve siyasi hayata ilişkin düzenlemeler ile ordunun yeniden yapılandırılması kapsamında, 'Mektepli' subayların öncelikli tercih edilmelerine karşılık 'Alaylı' subayların işten çıkartılmaları, bu rahatsızlığın temelini oluşturmaktaydı.[506] İslamcılara göre açlık, iktisadi sefalet ve toplumun ahlaki çöküşü Osmanlı toplumunun başlıca sorunuydu. *"Altı aylık Meşrutiyetimiz böyle mi olacaktı?"*[507] Toplumdaki siyasi ve iktisadi hoşnutsuzluğa ilaveten, İslamcıların bilhassa üst yapıda 'ahlaki çöküş'e

503 *El Yazması Nutuk*, İstanbul, 1323/1908, s. 24–28'den aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 456–457. (abç)

504 Bkz. Ahmad, age, s. 76, dipnot: 140

505 Bkz. Akgündüz'ün Türkçeleştirdiği özet metin, age, c.1, s. 450–451. Metnin Osmanlıca orijinalı için bkz. Akgündüz, age, s. 451, dipnot: 122

506 Tunaya, *İslâmcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 114

507 Tunaya, age, s. 109

yaptıkları vurgu, İttihatçıların 'Aşil Topuğu'nu hedef almaktaydı. Zira İttihatçıların ihtiyaçları oranında dine başvurmaları şimdi onların başına esaslı bir bela sarmıştı.[508] İslamcı gazete *Volkan*'ın başyazarı Derviş Vahdeti'nin, bir nevi 'aslı varken sahtesine ne hacet' diye de tersinden okunabilecek şu satırları, İttihatçıların açmazına işaret etmekteydi: *"İttihat ve Terakki de şeriatı ileri sürmeseydi ne inkılab meydana gelirdi; inkılab meydana gelmeseydi ne de o beş kişi* [İttihat ve Terakki önderleri kastediliyor] *bugün kuyruk sallayabilirdi. Demek oluyor ki bu mülkte evvel ve her ahir hükümran olan şeriat kuvvetidir."*[509] Bu sözler İslam adına muhalefet yapma rolünün İttihatçılardan İslamcılara geçtiğinin habercisiydi. Derviş Vahdeti'nin öncülüğünde İttihad–ı Muhammedi Cemiyeti bu şartlarda kurulmuştu. Şerif Mardin'e göre cemiyetin kurucuları, *"merkezi ehl-i sünnet (ama taşra) Osmanlı İslam geleneğini temsil eden, orta ve alt sosyal statüden ulema"*ydı.[510] Ulemanın orta ve alt tabakalardan geliyor olması ise, temsil ettiği dünyanın mahiyetini katiyen haklı kılamazdı.

İttihad–ı Muhammedi'nin kuruluşu, meşrutiyet yanlısı gazetelere bakılacak olunursa, 21 Mart (5 Nisan) 1909'da, Ayasofya Camii'nde okunan mevlit akabinde Yerebatan'a doğru tekbirler getirerek ilerleyen ve takriben 100 bin kişinin katıldığı bir kalabalığa Derviş Vahdeti'nin yaptığı konuşmayla duyurulmuştu.[511] Konuşmasında Vahdeti, şimdilik radikal söylemler yerine oldukça uzlaşmacı ve sakinleştirici bir dil kullanmıştı.[512] Fakat öte yandan kimi İslami yayınlarda, ister adına cemiyet ister parti denilsin, İtihad–ı Muhammedi'nin bir *"sapma"* (itizal) olduğuna dair itirazlar da yükselmekteydi. İttihad–ı İslâm adlı dergide şöyle denilmekteydi: *"Osmanlılar meşrutiyetlerini kazandıktan bir müddet sonra içimizden bazıları* ***itizal*** *ederek Cemiyet-i Muhammediye namıyla bir fırka teşkil ettikleri işitiliyor. Buna sebep nedir? Ümmet-i Muhammediye nam-ı celili altında bulunan bunca akvam-ı İslâmiyeye karşı bu nasıl harekettir?* ***Bu fırka dinî midir? Dinî ise neden dolayı itizal ediyor? Siyasî ise nam-ı celil-i Peygamberî oyuncak***

508 Kemalist devlet geleneğinde de sıkça rastlanan ihtiyaç oranında dine başvurmanın İttihatçılara kadar uzanan mazisini, Hüseyin Cahit Yalçın şöyle tarif etmektedir: *"İttihat ve Terakki ne vakit karşı saldırıların şiddetlendiğini görür ve ülkede etkisinin sarsılmasından korkarsa, ya çocukların başlarına şapka giydirilmemesi, ya Müslüman kadınların açık saçık gezmemeleri için bir emir çıkarır ve bu emrin gazetelere yansıyacak haberiyle halkın gözüne girmek umuduna düşerdi. Bu zihniyet, İttihat ve Terakki'den çok sonraya kadar sürüp gitti."* (Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976, s. 124)

509 Vahdeti, "Teskin–i helecan emr–i muhal", *Volkan*, nu. 102, s.1 (495), 21 R. Evvel 1327/30 Mart 1325/12 Nisan 1909'dan aktaran Kara, age, s. 38

510 Mardin, age, s. 138

511 Tunaya, age, s. 115

512 Konuşma metnin tümü için bkz. Tunaya, *Siyasal Partiler Tarihi*, c.1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 203–205

mıdır?"[513] İslami çevrelerden gelen, *"sapma"*, 'nifak' vs. eleştirilerine karşı, İttihad–ı Muhammediye mensubu ve *Volkan* gazetesi yazarı Molla Said, sorulu cevaplı kaleme aldığı yazısında örgütü kararlılıkla savunuyordu:

> *"Üçüncü vehim: Volkan'a mensup Cemiyet'in tefrikadan ve başkalarına tevlîd-i ye'sinden başka ne faidesi var?*
>
> *el-Cevap: Bu tefrik değil tehviddir.*
>
> *Vehim: Böyle cemiyet ve fırkaların teşekkülâtı, hükümetin zayıflamış olan itaatini ve icraatını haledar edecek, zira temeddün-i hakikîye elan mazhar olamazmış. Ve Vahşet ve cehaletten de husumet ve taassup çıkıyor.*
>
> *İrşad: Bu cemiyete intisaba şart olan evâmir-i şeri'yeye imtisâl ve nevâhîden ictinab ve muhafazaya-yı meşruta-yı meşruaya azm-i katî ile cehed edenler hükümetin itaatine iyi bir menba ve icraatına güzel bir mecra teşkil ederler. Zira evâmir-i şer'iye ile mukayyeddirler. Bazı cemiyetlerin efradı gibi fevzaî ve anarşistliğe ve hodserâne muamelâta ve tahekkümâta temayül edemezler. Hem de bu cemiyette*[n] hükümet hariç kalmaz."[514]

Gerek Vahdeti'nin gerekse de Molla Said'in İttihad–ı Muhammediye hakkında söyledikleri ve yazdıkları daha radikal bir hal alacaktı. Zira 23 Temmuz'dan bu yana biriken ve gittikçe daha da kabaran çelişkiler, 31 Mart (13 Nisan) 1909'da beklenilen patlamayı beraberinde getirecekti. Osmanlı devleti, yönetim krizi içerisinde debeleniyordu. Padişah ve saray erkânı, ordu, Babıâli, meclis, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Ahrar Fırkası, 'eski' ve 'yeni' İslamcıların belirlediği siyaset sahnesi tam bir kaos içerisindeydi. Bu güçlerin her biri ya tek başına ya da bir diğeriyle koalisyon yaparak siyasal iktidarı ele geçirmeyi hedefliyordu. Türk resmi tarihinde adına "karşı devrim" ve/veya 'gerici ayaklanma' denilen 31 Mart aslında, devleti paylaşma rekabetinde Osmanlı hakim sınıflarının belli kanatlarının yek diğerine karşı giriştiği başarısız bir darbeden başka bir şey değildi. Osmanlı hakim sınıflarının Ahrarcı ve İttihad–ı Muhammedici kanatlarının, Babıâli ve İttihatçı kanada karşı giriştikleri bu darbe teşebbüsünün, adına 'Jön Türk Devrimi' denilen darbeyle kıyaslandığında yegane farkı, başarısız olmasıydı. Birinci Ordu'ya mensup birliklerin 30 Mart'ı 31'ine bağlayan gece saat 03.00'de başlarındaki subaylara isyan edip dincilerin önderliğinde Meclis'e yakın Ayasofya meydanında toplanıp şeriat istemleriyle başlayan bu darbe girişimi, Selanik'ten gelecek olan Harekat Ordusu'nun bastırması sonucu topu topu on üç gün sürecekti. Peki ya Molla Said? Daha sonra tarafların

513 Nefî, "Açık mektup", *İttihad-ı İslâm*, nu. 15, s. 6, 4 R. evvel 1327/13 Mart 1325'ten aktaran Kara, age, s. 217

514 "Lemeân–ı hakikat...", *Volkan*, nu. 101, s.4 (493–94), 20 R. evvel 1327/29 Mart 1325'ten aktaran Kara, age, s. 218

birbirlerini İngilizlerce kışkırtılmış olmakla suçlayacakları[515] 31 Mart darbe teşebbüsünde, onun da yazarları arasında yer aldığı *Volkan* gazetesinin ve mensubu olduğu İttihad–ı Muhammedi'nin, ne gibi bir rolü vardı?

Her şeyden evvel 31 Mart, bir İngiliz komplosu değildi. Evet, İngiliz yanlısı Kamil Paşa kabinesi 14 Şubat günü istifa etmişti. *"Hıristiyan ve Müslüman burjuvazi, İngiliz büyükelçisine gidip, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı bir müdahalede bulunması için onu kışkırt"*mışlardı.[516] Fakat İttihatçıların, Balkan savaşlarına kadar, *"Büyük Devletler içinde en fazla sırtlarını dayadıkları güç İngiltere'ydi."*[517] Ama sadece İttihatçılar mı? Osmanlı hakim sınıflarının içerisinde 'sırtını İngiltere'ye dayamak' istemeyen bir güç var mıydı? Öte yandan nasıl oluyordu da İngiliz yanlısı 31 Martçıların öldürmek için köşe bucak aradıkları, İttihat ve Terakki yanlısı *Tanin* gazetesinin başyazarı ve Meclis–i Mebûsân üyesi Hüseyin Cahit Yalçın, İngilizlerin müttefiki Rusya'nın İstanbul büyükelçiliğine sığınıyordu?[518] Ya da nasıl oluyordu da, İttihatçı karşıtı *Serbesti* gazetesinin sahibi Mehmet Reşat Efendi, ağabeyi II. Abdülhamid'i en fazla teşhir edenlerin hem başında geliyor ama daha sonra da İttihatçıların desteği ile isyanın bastırılmasının ardından tahta çıkartılıyordu? Bu ve bunun gibi soruları çoğaltmak mümkündür. Zira isyandan bir gün sonra, İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Gerard Lowther'in, 14 Nisan 1909'da Dışişleri Bakanlığı'na yolladığı *"İttihat ve Terakki'ye Karşı Askeri Eylem"* başlığını taşıyan dört sayfalık raporun ana hattı, İngiltere'nin herhangi bir tarafı şimdilik tutmaktan çok, bu kaos ortamını tahlil etmeye yöneliktir. *"Dünkü olaylar hakkında tüm detaylara ilişkin bilgi edinmek mümkün olmadı"* diye yazılan raporda, isyancıların talepleri sıralanmaktadır. Buna göre, şeriat temelinde yeni kanunlar çıksın; Sadrazam, Harbiye, Bahriye Nazırları ve Meclis Başkanı istifa etsin; Meclis Başkanlığına İsmail Kemal yardımcılığına da Zohrap Efendi getirilsin; *Tanin* yazarları İstanbul'dan sürülsün; Avcı Taburları'nın subayları değiştirilsin. Büyükelçinin, tarafların tümüne mesafeli durdurduğu raporda, *"Türkiye'nin istikrar sahibi olması gerektiği"*nden bahsetmesi ve *"isyanın İttihat ve Terakki'nin sonu olacağını söylemek için çok erken olduğunu"* belirtmesi, 31 Mart isyanın ardında

515 Mesela İslamcılara göre, *"31 Mart, İttihatçıların, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini temin etmek için, İngiliz Gizli Servisinin yardımı ile ve İngilizlerin aleti olarak tertipledikleri bir hadise"*ydi. (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 585) Tunaya'ya göre de *"İngiliz sefaretinin hareketin* [31 Mart'ın] *asıl yaratıcılarından olduğu* ***bir gerçektir.***" (Tunaya, age, s. 197) (abç) Benzer iddialar için bkz. Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, c.1, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974, s.35; Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c.1, Pera Turizm ve Ticaret, İstanbul, 1997, s.110;

516 Stefanos Yerasimos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye*, c.2, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 435

517 Ahmad, age, s. 67

518 Bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, age, s. 90–93

İngiltere'nin olduğu iddiasını bir hayli zayıflatmaktadır.[519] Görünen odur ki İngilizler, peşinen taraf olmaktan çok birbirlerini boğazlayan bu güçlerden hangisinin, en sonunda galip geleceğini beklemişlerdir.

İşte bu ortamda, İslamcıların gazetesi *Volkan*, yakın geçmişten bildiğimiz *"Ordu Göreve"* çağrısının bir benzeri olan *"Asker! Millet sizden bu dakikada hizmet bekliyor. Düşününüz, inanınız, yapınız"* çağrısında bulunuyordu.[520] Gazetenin başyazarı Derviş Vahdeti, *"Acele et* ***Mizan****. Arş ileri* ***Serbesti****, İmdat* ***Osmanlı****! Sebat et* İkdam*! Hakperest matbuat, hep hücum edelim!"* diyerek anti İttihatçı basını göreve çağırıyordu.[521] Şeriat talebiyle ortaya çıkan 31 Mart isyancılarına, daha doğrusu Ahmad'ın deyimiyle *"Hristiyanları hayli korkutması gereken"* bu dinsel ayaklanmaya, ertesi gün Rum *Neologos* gazetesinde övgüler dizilmekteydi: *"Ordu vatanseverlik konusunda en büyük ödülü hak etmiştir ve 31 Mart, en az 24 Temmuz 1908 kadar şanlı bir gündür. Dünkü olaylarda ordunun biricik kaynağı, vatana karşı beslediği derin sevgi olmuştur."*[522] *Neologos*'un 31 Mart, 24 Temmuz arasında övgüyle kurduğu paralelliği ilginç bir şekilde, 31 Mart'ı bir *"ikinci inkılap"* olarak adlandıran Molla Said'de de görmek mümkündür. 17 Nisan tarihli *Serbesti*'de, *"Asker Kardeşlerime"* başlıklı yazısında, *"****Bu ikinci inklap*** *eski fesad-ı sariyi mahv etti. İnklap olduktan sonra orduyu siyasete karıştıran ve o vasıta ile itaat-ı askeriyeye zaaf veren bu inklaptan evvel adamların hatalarıdır ve cinayetleridir; mesuliyet onlara aittir"*[523] diyen Molla Said, bir gün sonra *Mizan*'da yayınlanan *"Ey Asakir-i Müvahhidin* [Allah'tan başka hiçbir ilah ve kanun koruyucu tanımayan anlamında]*"* başlıklı yazısında da, *"iki istipdat"*tan bahsetmektedir: *"...Siz iki müthiş istibdadı kansız ve def'aten öldürmekle, harikulade olarak Şerî'at-ı ğarranın iki mu'cize-i kübrsaını izhar ettiğinizden, akidesi zayıf olanlara, hamiyet-i İslâmiyenin kuvveti ve Şerî'atın kudsiyesini iki buhran ile izhar ettiniz."*[524]

Her hâlükârda ister adına 'isyan' isterse 'darbe girişimi' denilsin; 31

519 FO 195/2323

İlginçtir. Nurcu yazarlar da tıpkı Kemalist resmi tarih yazarları gibi, 31 Mart'ın ardında bir "İngiliz parmağı" aramakta ısrarlıdırlar. Mesela 31 Mart'ın bastırılmasına ilişkin Adem Ölmez, *"Alman kaynaklarına* ***göre****, bu olay sonunda İngiliz elçiliğinde derin bir hayal kırıklığı olmuştu"* tespitini yapmakta ama hiçbir "Alman kaynağını" referans göstermemektedir. (Bkz. Adem Ölmez, *Uzun Yürüyüş*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s. 66) (abç)

520 Tunaya, *İslâmcılık Akımı*, s. 114

521 Tunaya, age, s. 115

522 Ahmad, age, 82

523 *Serbesti* (151), 4.4.1325/17 Nisan 1909'dan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 609. (abç)

524 *Mizan* (129) 5.4.1325/18 Nisan 1909'dan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 608

Mart, *"başlatıcılarının planlarını aşarak"* çığırından çıkmış; *"belki de bir hükümet 'darbesi' olarak tasarlanan hareket, mektepli ve diplomalı avına dönüşmüştü."*[525] İktidar katındaki kaos, sokağın ruhunu belirlemeye başlamıştı. İktidar dalaşındaki güçler şişeden çıkan cini, tekrar şişeye tıkma telaşına düşmüşlerdi. Molla Said, olayların üçüncü gününde (16 Nisan) İkdam'da yayınlanan *"Ey şanlı asakir-i muvahhiddin!"* başlıklı yazısında, *"...Bilirim ki; müşfik pederleriniz olan zabitlerinizi* ***mesul etmemek için*** *işe karıştırmadınız.* ***Şimdi iş bitti****, zabitlerinizin âğuş-u şefkatlerinine atılınız. Şerî'at-ı garra böyle emrediyor. Zira zabitler, ulu'l emirdirler ve ulu'l emre itaat farzdır..."*[526] Molla Said'den üç gün sonra (19 Nisan) aynı üslupla, hatta daha da emri vaki bir tonda Cemiyet-i İlmiye-i İslâmi'ye, sayıları 10.000'i bulan[527] isyancı neferlere şöyle sesleniyordu: *"(...) Bugün biz Peygamberimiz Efendimiz hazretlerinin acizane varisleri bulunduğumuz cihetle O'nun emri makamına kaim olmak üzere* ***bizim sözümüzü, nasihatımızı dinleyeceksiniz****. Çünkü Peygamberimizin yüzbinlerce ehadis-i şerifesini* ***biz okuyoruz, biz biliyoruz****. Kur'an-ı Kerim'in mâna-yı münifini* ***biz anlıyoruz****, bu kadar tefsir, akaid, fıkıh kitaplarını mütalaa ediyoruz. Size dininizi (...)* ***biz öğretiyoruz****.* ***Biz olmazsak şeriatı nereden bileceksiniz, kıymetini nasıl takdir edeceksiniz. Madem ki şeriat istiyormuşsunuz.*** *Ne güzel talep, ne âli himmet. Lakin yavrularımız af edersiniz* ***o bizim vazifemizdir, sakın vazifemizi gasp etmeyiniz. Sizin vazifeniz cihadı fi sebilillâhtır yani muharebedir.*** *(...)"*[528] 31 Mart'ı bastırmak için İstanbul'a gelenlerin içerisinde bulunan genç Erkân-ı Harp subayı Kazım (Karabekir)'ın, isyancılarla arasında geçen aşağıdaki uzun diyalog, gerek isyancıların gerekse de onu bastırmaya gelenlerin bir yanıyla nasıl aynı ideolojiden beslendiklerini[529], diğer yanıyla ise o ideoloji sayesinde kandırılıp ayaklandırılan askerin aynı şekilde tekrar nasıl kandı-

525 Tunaya, *Siyasal Partiler Tarihi*, c.1, s. 190

526 İkdam (5349), 3.4.1325/16 Nisan 1909'dan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 605. (abç)

527 Bkz. Tunaya, age, s. 190, dipnot: 29

528 "Asker evladlarımıza hitabımız", *Beyanu'l Hak*, II/29, s. 669, 28 R. evvel 327/6 Nisan 325/19 Nisan 1909'dan aktaran Kara, age, s. 51. (abç)

529 Gerek 'isyancıların' gerekse de onları bastırmaya gelen Harekat Ordusu'nun aynı ideolojiye sahip olduklarını gösteren bir diğer özdeş nokta da, her iki kesimin 'kadın meselesine' yaklaşımlarıdır. Nurcu yazarlardan Adem Ölmez'e göre "isyanın" altıncı günü *Volkan* yazarı Vahdeti, ayaklanan askerlere hitap eden başyazısında *"4. Avcı Taburu, 6. Alay namına, kadınların Beyoğlu'na açık –saçık gitmemelerine dair taleplerine katılmakla beraber, zamanın uygun olmadığını, bu tür problemlerin zaman içerisinde çözüleceğini belirtiyordu."* (Ölmez, age, s. 56) 31 Mart'ın bastırılmasının ardından ise Zabtiye Nazırı'nın, kadınlara yönelik yayınladığı 23 Nisan 1325 tarihli bildiride şöyle deniyordu: *"Muhaderat-ı İslamiyenin mesirelere ve çarşı pazarlarda tesettüre riayet etmeyerek açık saçık gezmeleri şeair-i İslamiyeye mugayir ve binaenaleyh memnu bulunduğundan muhaderatın mugayir-i edeb-i hal ve kıyafette bulunmammaları ilan olunur"* (Ölmez, age, s. 69, dipnot: 112).

rılıp bastırıldığını göstermesi bakımından son derece ilginçtir.

"Dedim: 'İstanbul askerinin arasına bazı ***Ermeniler*** *sarık sararak asker elbisesi giyerek karışmışlar. Ordumuzu fesada vererek memleketimizi mahvetmek için zabitlerimizden birçoklarını da öldürmüşler. Zavallı askerlerimiz neye uğradıklarını anlamayarak bu mel'unların sözlerine inanmışlar. İşte Taş kışladaki avcı taburlarının arasında bunlardan birçokları var. Bunları bize avcı neferleri gelip haber verdi. Biz Taş kışladaki* ***Ermenilere*** müsademe ediyoruz. İslâm *olan askerler gelip bizimle birleşiyor. Biz de* ***doktorlarımıza*** *ve* ***hocalarımıza*** *onları* ***muayene*** *ettiriyoruz.* ***Kabuklu mu, kabuksuz mu*** *anladıktan sonra içimize alıyoruz. Siz sorayım hiçbir asker kendi zabitanını öldürür mü?'*

Hayır, hayır efendim.

'Peki hiçbir asker, padişahına, kumandanına isyan eder mi?'

'Hayır, hayır,' diye bağrıştılar.

Bölük emini Ahmet dedi: 'Efendim, ah... Bilseniz padişahımız ne iyi insandır. Bu sabah Yıldız'a gittik, vallahi kendi eliyle bize kulüp cıgaraları dağıttı, hepimize ***evlâtlarım*** *diye iltifat etti. İstersen sen de gel gidelim, padişahımızla konuş, bak ne mübarek bir zattır.*

Dedim: Gördünüz mü, böyle bir padişah Taş kışladaki askerlere, gelen arkadaşlarınıza ateş edin der mi? Bizim vazifemizin ne olduğunu padişahımız da bilir, çünkü biz o emretti de koşup geldik. İçinizdeki kabukluları ayıracağız.'

Bağrıştılar: 'Efendim ***biz İslâmız****, böyle söyleme.'*

Dedim: 'Aranıza asker kıyafetiyle bir düşman girdiğini siz ne biliyorsunuz? Hani sizin zabitleriniz? Düşmanlar hep zabitleri öldürüyor da sizin halâ bir şeyden haberiniz yok. Benim kumandanım bir paşadır, şurada camiin önünde. Madem ki zabitleriniz yok, çavuş, onbaşı da o demektir. Kimlere itimadınız varsa seçin beraber gidelim onunla konuşsunlar sonra birlikte padişahımıza da gidip işi anlatsınlar. Biz gelinceye kadar siz burada topların yanında durun...'

Bu teklife razı oldular. Hamdi Çavuş, Bölük emini Ahmet ve diğer iki çavuş daha seçtiler. Bunlarla ben fırka karargâhına geldim. Ve hemen şunu söyledim: 'Paşam Yıldız askerini idare eden çavuşlar bunlardır. Bağlayın bunları diye zabitlere ve neferlere haykırdım.

Müthiş bir hücumla bunların ellerinden silahlarını aldık. Ellerini arkalarına bağladık. Askerlerimiz bunları epey hırpaladı. Hemen Harbiye mektebindeki karargâha hapsolunmak üzre zabit kumandasında bir müfreze ile sevk ettik.

"Ben tekrar Yıldız askerlerinin yanına koştum ve onlara dedim:

(...)

'Çavuşlarınıza paşa da cıgara ikram etti. Müzakere etmek üzere birlikte Yıldız'a yola çıktılar. Haydi sizde kışlalarınıza dönünüz, yolda onları bulacaksınız, çabuk koşun.'

Başsız kalan asker, bir ***koyun sürüsü*** *gibi topları bırakarak Yıldız yoluna koyuldular.* ***Zavallılar bana yalvarıyorlardı****. 'Beyim arkamızdan top attırma.' Gözlerim yaşardı. Bu memleket kadar* ***saf*** *olan Mehmetçikleri fesada verenlere lânet ettim ve haykırdım: 'Siz bizim* ***evlâdımızsınız****, korkmayın selâmetle gidin, kışlalarınızda* ***rahatınıza*** *bakın.'"*[530]

Yukarıda aktardığım Molla Said'den Erkân-ı Harp Kazım (Karabekir)'a kadar isyancılara yapılan ihtarlar, Osmanlı toplumunda din-ordu birlikteliğinin ve çelişkisinin boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir. Her iki kurum da birbirlerine muhtaç olmakla birlikte, örneklerde de görüleceği gibi tayin edici olan kurumun din olduğu pek aşikardır. O halde Feroz Ahmad'ın dikkat çektiği, *"ilham kaynağı gerçekten yalınkat dinsel tutuculuk olan bir isyanın böylesine* ***dizginlenmiş olması*** *ve* ***kolayca bastırılması kuşku verici***" olabilir mi?[531] İsyanın bastırılmasının ardından tevkif edilen Molla Said'in söyledikleri ve yazdıkları irdelendiğinde öyle sanıyorum ki bu sorunun cevabına bir hayli yaklaşmış olacağız.

İsyanın bastırılmasının ardından Molla Said'in kaçışını, *"31 Mart Hâdisesi sonrası memleketine dönmeye ve bu zulümleri görmekten ise uzaklaşmaya karar vermiş ve yola çıkmış"* şeklinde yorumlayan Akgündüz'ün alıntı yaptığı bir tutuklama belgesine göre, Said, 1 Mayıs 1909'da İzmit'te yakalanır ve İstanbul'a gönderilir.[532] Toplam 23 gün boyunca tutuklu kalan Said[533], her ne kadar mahkeme savunmasında[534] kararlı bir biçimde İslam ideolojisini savunmuşsa da, satır araları dikkatlice okunduğunda İttihad-ı Muhammediye ve isyanla ilişkisine dair esasen oportünist, teslimiyetçi bir tutum

530 Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, TÜRDAV, İstanbul, 1982, s. 453-456. (abç)

Karabekir'in *"kışlalarınızda rahatınıza bakın"* diye kandırdığı askerleri bir 'sürpriz' beklemektedir. Tunaya'nın verdiği bilgiye göre bu askerlerin, *"İstanbul'dan taşraya Selanik, Kosova, Manastır vilayetleri dahilinde yol inşaatında çalıştırılması için Vilayet-i Selase (adı geçen vilayetler) bütçesine konması hakkında kanun teklifi kabul edilmiştir."* (Bkz. Tunaya, age, s. 190, dipnot: 29)

531 Ahmad, age, s. 82. (abç)

532 Akgündüz, age, c.1, s. 623

533 Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 305

534 *Dîvân-ı Örfî Müdâfa'ası* başlığını taşıyan bu savunma Akgündüz'e bakılacak olunursa, 1909, 1910, 1912'de ve daha sonra da talebeleri tarafından basılmıştır. Ayrıca yazara göre, *"Bediüzzaman Hazretleri bilhare eseri bazı tasarruf ve tashihlerden sonra yayınlanmaya müsaade et"*miştir. (Bkz. Akgündüz, age, s. 626; 632) Tunaya'nın verdiği bilgilere göre, yıllar sonra savunmanın tekrardan yayınlanışı 1957, yayın yeri de Samsun'dur. (Tunaya, *İslâmcılık Akımı*, s. 109, dipnot: 32)

sergilediği görülmektedir.

Yürüttüğü faaliyetlerin *"cinayet"* gibi algılandığı kanısında olan Molla Said, bir tepki niteliğinde savunmasını *"On bir buçuk cinayet"* başlığı altında toparlamıştı. Said, *"Birinci Cinayet"*ten *"Altıncı Cinayet"*e kadar, evvela 23 Temmuz'dan beri adını vermeden İttihatçılara ve devlete yaptığı hizmetleri saymakla başlıyordu.[535] Daha sonra sözü, neden İttihad-ı Muhammedi mensubu olduğuna getiren Molla Said şöyle devam ediyordu: *"Yedinci Cinayet:* İşittim; *İttihâd-ı Muhammedî (A.S.M.) namıyla bir cem'iyet teşekkül* ***etmiş. Nihayet derecede korktum ki****; bu ism-i mübarekin altında* ***bazılarının bir yanlış hareketi vücuda gelsin.*** *Sonra işittim: Bu ism-i mübareki Süheyl Paşa ve Şeyh Sâdık gibi zâtlar daha basit ve sırf ibâdete ve Sünnet-i Seniyeye uymakla nakletmişler.* ***Lâkin tekrar korktum, dedim: Bu isim umum hakkıdır****, tahsis ve tahdid kabul etmez.* ***Ben nasıl ki, dindar yedi cemiyete bir cihette mensubum.***[536] *Zîrâ* ***maksadlarını bir gördüm.*** *Kezâlik o ism-i mübareke intisab ettim. Lâkin tarif ettiğim vecihle ki; işte bu tarifi gazetelerde neşretmiş idim."*[537] Anlaşılan İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin kuruluş günü yeşil bayraklar taşıyan kafileye eşlik eden Molla Said, Ayasofya'da okutturulan mevlide iştirak ettiğini ve konuşma yaptığını unutmuş olmalıdır.[538] Veyahut daha bir ay evvel, *"Üçüncü vehim: Volkan'a mensup Cemiyet'in tefrikadan ve başkalarına tevlîd-i ye'sden başka ne faidesi var?"* diye sorup

535 Savunmanın tümü için bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 638–658

Her bir *"cinayet"*i parantez içine aldığı başlıklarla anlamlandırmaya çalışan Akgündüz'ün, bu başlıkları sırasıyla şöyledir:

"Birinci Cinayet (Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi lehinde aşiretlere telgraf çekmek); İkinci Cinayet (Şeriat ve Meşrutiyet ilişkisini şeri delilleriyle izah etmek); Üçüncü Cinayet (İstanbul'da yaşayan Kürtlere meşrutiyeti anlatmak ve onları teskin etmek); Dördüncü Cinayet (Avrupalıların Şeriatı istibdada müsaid şeklindeki yanlış görüşlerini tasih etmek) Beşinci Cinayet (Gazetecilerin yanlış beyanlarına karşı onları ikaz eylemek); Altıncı Cinayet (Özellikle dindar halkın siyasete karışarak kamu düzenini bozanların ve özellikle de din adına siyaset yapılmasını engellemeye çalışmak)" (Bkz. Akgündüz, age, s. 638–639)

536 İttihad-ı Muhammedi hariç Said Nursî'nin 1908–1909 arası doğrudan hangi cemiyetlere mensup olduğu bilinmemektedir. Badıllı'nın, age, s. 228, dipnot: 67/1'de verdiği cemiyet adları 1918 sonrasına aittir.

537 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 644. (abç)

Akgündüz'ün *"Yedinci Cinayet"e parantez içinde verdiği başlıkta gayet manidar: "İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti'ne üye olarak ve de onun bütün Müslümanlara şamil kılarak bu mübarek ismi siyasete ve kötüye kullanmasını önlemesi"* (Agy)

538 O anları Derviş Vahdeti, gazetesinde şöyle anlatır: *"Saat dört (saat 10) sıralarında, önlerinde medrese talebeleri, Bediüzzaman Said'i Kürdi hazretleri olduğu halde, yeşil bayraklar taşıyan mukaddes kafile göründü. Hazret-i Kürdi bizi görünce dayanamadı. Sanki iki aşık ve maşuk kavuşur gibi birbirimize sarıldık. Elele verdik ve camiye öyle girdik... Hazret-i Said-i Kürdi, yani Bediüzzaman, İslâm âleminin harikası, o meşhur Kürt tavrı ile daima belinde taşıdığı hançeri ile, inanmış olarak kürsüye çıktı ve bir nutuk söyledi."* (Bkz. Vahdeti'den aktaran Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, c.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 150)

keza gene kendisinin *"el-Cevap: Bu tefrik değil tehviddir"* dediğini unutmuş gözükmektedir. İlkin *"işittim"* diyerek kendisini dışarıda tutup, oynadığı fonksiyonu küçültmeye çalıştığı derhal göze batmaktadır. Ardından kuruluşun adını önemsediği için, sırf kötü şeylere alet olmaması için mensup olduğunu açıklamaya çalışması inandırıcı olmaktan uzaktır. Fakat öte yandan *"tevhid"* diye vurgu yaptığı kuruluşu, adından soyutlamaya çalışarak, şimdi *"umum hakkıdır"* diyerek sıradanlaştırması ve diğer yedi cemiyetle bir ve aynı kefeye koyması muazzam bir tutarsızlıktır. Ayrıca mutlaka üzerinde durulması gereken bir başka husus da, savunmasının *"Yedinci Cinayet"* noktasında Molla Said'in, cebinden tekrar Osmanlıya 'sadık Kürt' kartını çıkartmasıdır: *"Elhasıl:* ***Sultan Selim'e bî'at etmişim****. Onun ittihad-ı İslâmdaki fikrini kabul ettim.* ***Zîrâ o Kürd'leri ikaz etti. Onlar da ona bî'at ettiler. Şimdiki Kürd'ler, o zamandaki Kürd'lerdir.***"[539] Savunma kürsüsünde dile getirilen bu biat, birazdan göreceğimiz gibi devlet katında karşılık bulacak ve adeta Molla Said'in önünde yeni kapıların açılmasına vesile olacaktır. Ancak henüz daha şimdilik sanık sandalyesinde oturmakta olan öykümüzün kahramanı, 31 Mart'la da arasına mesafe koyma telaşı içindedir. Zira *"Dokuzuncu Cinayet"*[540] başlığı altında şöyle demektedir Molla Said: *"Mart'ın 31'inci günündeki dehşetli hareketi, iki-üç dakika uzaktan temaşe ettim. Anladım; iş fena, itaat muhtel, nasihat tesirsizdir. Yoksa* ***her vakit gibi****, yine o ateşin söndürülmesine teşebbüs edecektim. Fakat avâm çok, bizim Kürdler gafil ve safdil; ben de bir şöhret-i kâzibe ile görünüyordum. Üç dakikadan sonra çekildim. Makri Köyü'ne gittim, tâ beni tanıyanlar karışmasınlar. Rast gelenlere de karışmamak tavsiye ettim.* ***Eğer zerre miktar dahlim olsa idi****, zâten elbisem beni ilan ediyor. Şöhret de beni büyük gösteriyor; bu işde pek büyük görünecektim..."*[541] Her ne kadar ince elenip sık dokunmuş da olsa bu sözler, Molla Said'in 17 Nisan'da (yani isyanın dördüncü gününde) *Serbesti*'de, *"Asker Kardeşlerimize"* başlıklı yazısını hatırlamamıza mani değildir. Ne diyordu Molla Said o yazısında? *"****Bu ikinci inklap eski fesad-ı sariyi mahv etti.****"*[542] Savunmasında *"eğer zerre miktar dahlim olsa idi"* diyen Said, 31 Mart'ı *"eski fesad-ı sariyi mahv eden ikinci inklap"* olarak gördüğünü ne çabuk unutmuştu? Peki ya bir gün sonra (yani isyanın beşinci gününde) *Mizan*'da yayınlanan *"Ey Asakir-i Müvahhidin* [Allah'tan başka hiçbir ilah ve kanun koruyucu tanımayan anlamında]*"* başlıklı yazısına ne denmeliydi? Belki elbisesi değil ama kalemi, Molla Said'i ele veriyordu. O günlerde hızını alamayan

539 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 644. (abç)

540 Akgündüz'ün *"Dokuzuncu Cinayet"*e parantez içinde verdiği başlıkta kendi başına bir şaheserdir: *"31 Mart Hadisesini yatıştırmaya çalışmak ve Şeri'atın yanlış kullanılmasına mani olması."* (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 657)

541 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 657. (abç)

542 *Serbesti* (151), 4.4.1325/17 Nisan 1909'dan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 609. (abç)

yazarın divitinden damla damla İslami ideoloji akmıştı: *"...Siz iki müthiş istibdadı kansız ve def'aten öldürmekle,* ***harikulade olarak Şerî'at-ı ğarranın iki mu'cize-i kübrsaını izhar ettiğinizden****, akidesi zayıf olanlara,* ***hamiyet-i İslâmiyenin kuvveti ve Şerî'atın kudsiyesini iki buhran ile izhar ettiniz.***"[543] Tabii ki kanla bastırılmış ve yenilmiş bir 31 Mart'ın ardından, gerisin geriye çark eden Molla Said'in *Serbesti*'de veya *Mizan*'da yazdıklarını savunması beklenemezdi. Sanıkların idamla yargılandığı bu mahkemede Said'in mottosu şimdilik meşhur Osmanlı deyimi olan *"Bade harabûl Basra"* idi. Fakat öte yandan Molla Said'in savunma kürsüsünü, 31 Mart sonrasının siyasi ortamına uygun yeni İslami siyasetin manevraları duyurmak için kullandığı da gözden kaçmıyordu. *"Sultan Selim'e biat etmişim"* diyen Molla Said'in, savunmasının son noktası olan *"Yarı Cinayet"* başlığı altında, 31 Mart'ın ardından tahttan indirilecek olan II. Abdülhamid'e 'biat'ta kusur edip *"Bu ömürden sonra âhireti düşünmek lazım. Dünya seni terk etmeden, sen dünyayı terket!"* şeklinde 'nasihat'ta bulunması, İslamcıların Abdülhamid'i tümden gözden çıkarttıklarını gösteriyordu.[544] Ama daha da önemlisi Molla Said'in bir kez daha 31 Mart'ın *"şeriat isteriz"* talebiyle arasına mesafe koyarken yeni iktidar sahiplerine *"meşveret"* temelinde yaptığı çağrıydı: *"****Ey paşalar, zâbitler!****... Fikrimce meşrutiyetin düşmanı; meşrutiyeti gaddar, çirkin ve hilâf-ı Şerî'at göstermekle* ***meşveretin*** düşmanlarını çok edenlerdir."[545] Aslına bakılacak olunursa bu, 'anti-şeriatçı' gibi görünen söylemde ve *"meşverete"* yapılan vurguda Molla Said yalnız da sayılmazdı. Zira 31 Mart sonrası ortamdan, Kara'nın deyimiyle *"az zararla kurtulmak"* ve yeniden iktidar hedefi için kapıyı açık tutmaya çalışmak, Küçük Hamdi gibi o zamanın bütün İslamcılarının ortak paydasını oluşturmaktadır.[546] O nedenledir ki, askeri mahkemenin aldığı kararla 62 kişinin idam edildiği, 373 kişinin sürgün ve hapis cezalarına çarptırıldığı, kanlı 31 Mart sonrası Molla Said'in meşrutiyeti –tabii şeriat vurgusunu bir hayli meşrutiyetin yedeğine alarak– canla başla savunması, bariz bir oportünizm örneğidir. Mahkemeden iki sene sonra (1911) yayınlanacak olan *Münazarat* adlı eserinde, o kendisine has soru-cevap tarzında kaleme aldığı yazıda şöyle diyecektir Molla Said: *"Sual: Hal-i hazırın eskisi gibi çok fenalığı var, bize zulm eder... Cevap:* ***Zulüm meşrutiyetin hatası değil, belki kafamızdaki cehaletin zulmetindendir****...*

543 *Mizan* (129) 5.4.1325/18 Nisan 1909'dan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 608. (abç)

544 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 658

545 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 658

546 31 Mart'ın ardından kaleme aldığı bir yazısında şöyle diyor Küçük Hamdi: *"(...) Hiç şüphe edilmeyecek mevaddandır ki bugün İslâmiyetin kıvamı Devlet-i Osmaniye'nin kıvamı ile ve bu devletin kıvamı ise meşrutiyet ve meşveretin devamı ile kabil olabileceğini ve binaenaleyh bugün meşrutiyet ve meşvereti istememek hemen hemen İslâmiyet ve insaniyeti istememek tev'em* [ikiz] *bulunduğu yakîniyât 'idadına dahil olsa gerektir."* (Bkz. Küçük Hamdi, "31 Mart Va'kasına dair", *Beyanu'l-Hak*, II/34, s. 789, 2 Recep 327/6 Temmuz 325'ten aktaran Kara, age, s. 110)

Sual: Bazı adam [meşrutiyet] *şeriata muhaliftir diyor. Cevap: Ruh-ı meşrutiyet şeriattandır, hayatı da ondandır... **Hem de hangi şey vardır ki her cihetle şeriata muvafık olsun**... Sual: Şimdi çok hilaf-ı şeriat şeyler yapılıyor. Cevap: **Bence muhalif-i hakikat-i şeriat olan şeyler, meşrutiyete de muhaliftir**."*[547]

Öyle sanıyorum ki, Feroz Ahmad'ın dikkat çektiği *"ilham kaynağı gerçekten yalınkat dinsel tutuculuk olan bir isyanın böylesine dizginlenmiş olması ve kolayca bastırılması kuşku vericidir"* tespiti şimdi karşılığını bulmaktadır. Molla Said'in gerek 31 Mart öncesi ve esnasında yazdığı yazılardan, gerekse de mahkemede yaptığı savunmadan ve *Münazarat* adlı eserinden verdiğim alıntılar, İslamcıların, en az kendileri kadar gerici olan İttihatçılara karşı toplumda biriken öfkeyi gerici temelde kışkırttıklarını, isyanın öncülüğüne soyunduklarını, kontrolden çıkmaya başlayınca da kandırdıkları askerleri kaderleriyle baş başa bıraktıklarını ve en geç mahkemede de birbiri ardına nedamet ettiklerini göstermektedir. Fakat bu nedamet hiçbir zaman sahip oldukları ideolojiyi terk etmek için sergilenmemişti. Bilakis bu, canlarını kurtarmak için verilmiş bir tavizdi. Örneğin böylesi bir nedamet sonucu Molla Said hakkında mahkemenin verdiği beraat kararını, 31 Mart'çıların yakıp yağmaladıkları, başyazarını öldürmek için aradıkları 24 Mayıs 1909 tarihli İttihatçı *Tanin* şöyle duyurmaktaydı:

> *"Divân-ı Harb-i Örfî*
>
> *Birinci Şube*
>
> *Bedîüzzaman Sa'îd-i Kürdî hakkında mukaddemâ vâki olan ihbârâtın **sanî'adan ibaret olduğu** (sahte ve uydurma) ve bilakis mumaileyhin (adı geçenin) te'sîs-i **Meşrutiyete hidemât-ı bergüzîdesi*** (çok önemli hizmetleri) sebk eylediği tahakkuk etmekle tahliye edilmiştir."[548]

Molla Said'in mahkemedeki nedameti, İttihatçı *Tanin* gazetesinin haberi ile birlikte okunduğunda aslında, bir başka boyutuyla da Said ile İttihatçıların, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek olan uzun birlikteliğinin habercisiydi.

Baş Aşağı Gidiş, Panislamizm ve Molla Said

31 Mart sonrasının kaybedenleri, padişah II. Abdülhamid, Ahrar Fırkası ve 'şeriat isteriz' diyen İslamcılardı ama İttihatçıların da yaldızı bir hayli yıpranmış, hasar görmüştü. Neticede, İstanbul'a gelip 'idareye el koyan'lar İttihatçılar değil, askerler olmuştu. Ordu, büyük çoğunluğu oluşturan erattan, İttihat ve Terakki üyesi *"mektepli"* subaylardan ve *"disip-*

547 Said-i Kürdî, *Münazarat, Âsâr-ı Bediye* içinde, s. 409, 416, 425'ten aktaran Kara, age, s. 202, dipnot: 202. (abç)

548 *Tanin*, sayı: 260, sh. 3, 11 Mayıs 1325 [24 Mayıs 1909]'dan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 665. (abç)

lini temsil eden" profesyonel subaylardan müteşekkildi.[549] Şimdi iktidarın gemleri, profesyonel subayların komutasındaki Osmanlı ordusuyla, İttihatçıların oluşturdukları –gene ömrü kısa sürecek olan– bir koalisyonun elindeydi. İttihatçıların topyekun iktidarı ele geçirecekleri ana kadar bu, belirsizlik ortamında tabii ki klasik devlet refleksi tarafların hoşuna gitmeyecek şeylere de yol açacaktı. Mesela 31 Mart'ın ardından sıkıyönetim şartlarında (Eylül 1909), Molla Said'in bir kitapçık şeklinde bastırılan mahkeme savunmasının (*Divan-ı Harbi Örfi ve Said-i Kürdi*) toplattırılması için Emniyet'in, ordudan *"müsaade"* istemesi bu çerçevede düşünülebilir.[550] Fakat bu tip 'aksilikler' Molla Said'in, dört ay sonra (27 Ocak 1910), aralarında İttihat ve Terakki'nin kurucularından Dr. Abdullah Cevdet'inde yer aldığı, on üç Kürt mebusu, subayı, din adamı ve aşiret reisinden oluşan bir ekiple birlikte "Kürd Neşr-i Maârif Cemieyti"nin kurucuları arasında bulunmasına mani değildir.[551] Devletin de desteğini alan Kürd Neşr-i Maârif Cemiyeti'ni kuranlar İstanbul'da yaşayan Kürt elitleriydi.[552] Şehirde her aşiretin sahip olduğu hanlara yerleştirilen ve hamallık yaparak geçinen hatırı sayılır ölçüdeki Kürt emekçileri ise, *"üst sınıfın faaliyet alanı olan cemiyet çalışmalarına hiçbir zaman katılmadı."*[553] Zaten *"şimdilik İstanbul'da Kürd çocukları"*na eğitim verileceğinden bahseden cemiyetin *"maksadı"* da, *"aşâir* [aşiret] *ve kabail* [kabile] *arasında mektebler tesis"* etmekti.[554]

Cemiyetin aşiret mektepleri kurma amacı da dahil olmak üzere, çok daha başka görevleri kapsayan bir sorumlulukla Molla Said, iki ay sonra (Mart 1910) İstanbul'u terk edip Kürdistan'a gitti. Bu yolculuğun isti-

549 Ahmad, age, s. 92

550 Toplattırma kararına ilişkin bkz. Akgündüz, age, c. 1, 667-671

'Devlet refleksi' diye bahsettiğim olgu, Akgündüz'ün bahsi geçen sayfalarda yayınladığı, 23 Eylül, 30 Eylül, 3 Ekim ve 4 Ekim 1909'da Emniyet-i Umûmiye Müdiriyeti'nin, Harekat Ordusu'na ve Divân-ı Harb-i Örfî Riyâseti'ne, Molla Said'in yayınlanan savunmasının toplatılması için 'müsaade' talep eden yazılarında da görülmektedir. Zira belgelerde Emniyet'in ısrarına karşı ordu yetkililerinin "ipe un serdiği" anlaşılmaktadır. Fakat Akgündüz'e göre tüm bunlar, İttihat ve Terakki'nin *"binbir türlü tezvîr"*inin bir sonucudur. (Bkz. age, s. 667) Oysa yazarın birkaç sayfa ileride yayınladığı bir belge var. Ordunun Sadaret'e, 21 Temmuz 1909'da, İslamcılara karşı geniş çaplı tutuklamaların durdurulması gerektiğinden bahseden ve *"Dersa'âdet halkından birçok âilenin hafv ve nedâmet-i vicdâni içinde"* oluşuna dikkat çeken rapora bakılacak olunursa, Molla Said'in yayınlanan savunmasının toplatılmasına ilişkin Emniyet'e nazaran ordunun neden 'isteksiz' davrandığı anlaşılacaktır. (Bkz. age, s. 672-673)

551 Cemiyetin kurucular listesi için bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 691

552 27 Ocak 1910'da, Sadrazam'ın Dahiliye Nezaretine yolladığı yazı için bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 694

553 Bruinessen, age, s. 404

554 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 692

kametini, İttihatçı Panislamizm belirliyordu. Daha sonra *"İstanbul'dan Vedâ'nâme"* başlığı altında kaleme alacağı bir yazıda Molla Said, gayet güçlü vurgularla bu rotayı tarif edecekti: *"Hem de mânâ-yı meşrutiyete ibtila ve muhabbetimin sebebi budur ki: Asya ve âlem-i İslâmiyet'in istikbalde Firdevs-i terakkisinin birinci kapısı meşrutiyet ve hürriyettir... Ve tali' ve taht ve baht-ı İslâm'ın anahtarı da meşrutiyetteki şûradır. Zira şimdiye kadar üç yüz milyon İslâm ecânibin istibdad-ı ma'nevisi altında eziliyor idi. Şimdi hâkimiyyet-i millet âlemde, bahusus bundan sonra Asya'da hükümferma olduğu halde, her bir ferd-i Müslüman hâkimiyetin bir cüz'-ü hakikisine malik olur... Ve Hürriyet, üç yüz milyon İslâm'ı esaretten halas etmeye bir çar-i yegânedir. Farz-ı muhal olarak burada yirmi milyon nüfus, te'sis-i hürriyete çok zarar-dide olsalar da* ***feda olsunlar. Yirmiyi verir, üç yüzü alırız.***"[555] Ne ilginçtir ki dört sene sonra milyonlarca insanın canına mal olacak Birinci Dünya Savaşı'na dair Osmanlı ile Alman Genel Kurmayı da Said'le ağız birliği edeceklerdi.

Fakat Molla Said'in seyahatine geri dönecek olursak, Kürdistan, bu Panislamcı stratejinin tamamıyla bir parçasını oluşturmaktaydı. O yüzden yıllar sonra Said, bu seyahatin amacının Kürt aşiretlerine *"Meşrutiyet-i Meşruayı tam bildirmek ve* ***kabul ettirmek*** *için"* olduğunu söyleyecekti.[556] Aşiret okulları da bu genel siyasetten bağımsız düşünülemezdi. Yukarıda da gördüğümüz gibi zaten ta Aralık 1908'de Molla Said, dini eğitim ve modern medeniyete ilişkin Aşiret Alayları'nın oynamaları gereken role dikkat çekmemiş miydi? Şimdi bu fikirlerin hayata geçirilmesinin zamanı gelmişti. 31 Mart sonrası, hükümet makamında önemli ölçüde İttihatçıların yer aldığı Meşrutiyetin hem *"faydalarını anlatmak"*[557] ama hem de İttihatçıların, Hamidiye Alaylarını yeniden yapılandırma planlarından rahatsız olan Kürt beylerini ikna etmek için, başta Van'daki Ertoşi aşireti[558] olmak üzere, Hakkari, Bitlis, Muş, Ağrı, Diyarbekir ve Urfa'da[559] bir dizi aşireti ziyaret etti. *"Hükümet"*, Klein'ın deyimiyle *"nüfuz sahibi Kürtleri* ***kendi adına*** *hareket etmekle görevlendiriyordu"* ve Molla Said'in de içinde yer aldığı faaliyet *"tıpkı önceki hükümetin* [1908 öncesi] *yaptığı gibi bölgeyi saflara katmayı amaçlayan kararlı bir çabanın parçasıydı."*[560] İşte bu vazifelerle görevlendirildiği pek aşikar olan Molla Said, artık 31 Mart'ın sanık sandalyesinin mağduru değildi. Bilakis sanki cebinde mühür taşıyan bir hükümet yetkilisine

555 *Âsar-ı Bediiye*'den aktaran Badıllı, age, c.1, s. 325; Akgündüz, age, c.1, s. 705

556 *Emirdağ Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102. (abç)

557 Klein, age, s. 196

558 Hamidiye Alaylarının yeniden yapılandırılmasıyla birlikte orduya yazılan aşiretlerin –mesela Ertoşi aşireti gibi– sayısı yarıya inmiş olacaktı. (Daha geniş bilgi için bkz. Klein, age, s. 200) İşte bu ortamda, yeniden yapılandırılmadan etkilenen Ertoşi aşiretini Molla Said'in 'ziyaret' etmesi önemliydi.

559 Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 332; Akgündüz, age, c.1, s. 718

560 Klein, age, s. 196

benziyordu.[561] Said, Kürdistan'a yaptığı seyahat esnasında gene o kendisine has yazım tekniğiyle, sorulu-cevaplı bir eser kaleme almıştı. *Münâzarat* adını verdiği bu eserde, bir yandan hem üstyapıya ait dini meselelere, hem de siyasi-ideolojik ölçekte *"Meşrutiyet"* ve *"Türk-Kürt kardeşliği"* gibi konulara değiniyordu.[562] Molla Said, tıpkı İstanbul'da Kürtlere yaptığı nasihatlerin aynısını, bu seferde Kürdistan'da Kürtlere yapıyordu. Aynı nasihatleri bir sene sonra (1911) Şam'da Araplara, daha sonra da (1912) Kosova'da Arnavutlara yapacaktı. Tüm bu nasihatlerin ortak paydası, Kürt, Arap ve Arnavut halklarına İslam şemsiyesi altında, Osmanlı-Türk önderliğini benimsetmekti.[563] Said bu amaçla 1911'in başlarında Şam'a geldi. Bu dönemde Arap milliyetçiliği, Osmanlı devletini ciddi derecede rahatsız etmeye başlamıştı. 1908'den itibaren Arap milliyetçi çevrelerinde, özerklik talepleri de dahil olmak üzere bir dizi reform talepleri gayet güçlü bir

561 Hakikaten Molla Said, bu seyahatte yanında bir mühür taşımaktaydı. Nurcu yazarlar büyük bir gürültüyle bu mührü şöyle tarif etmektedirler: *"Pek büyük bir hizmetin başına tayin edilmiş gibi, sultanlara, vazifedar büyük me'murlara mahsus yaptırılan mühür nev'inden, kendisinin unvanını beyan eden bir mühür yaptırır. Bu mührün üzerinde 'Bende-i Şah-ı Merdan, Bediüzzaman' yazısını yazdırır. Mânâsı: 'Yiğitlerin, kahramanların şahı olan Hazret-i Ali R.A.'nın hizmetçisi, kölesi Bediüzzaman' demektir."*(Badıllı, age, c.1, s. 327; Akgündüz, age, c.1, s. 707)

562 Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 332-333; Akgündüz, age, c.1, s. 734-743; Ferzende Koçaklı, *Bediüzzaman Hazretlerinin Görüşleri Işığında Kürd-Türk-Arab Kardeşliği*, Elmas Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 11-26

563 *Münâzarat*'ın rolüne ilişkin Molla Said şunları söylüyor: *"İşte, taminen lil-faide, suallerini cevablarımla musafaha ettirerek şu kitabı yazdım. Ta birbirine muavenette bulunsun. Hem de görmediğim Ekrâd [Kürtler] ve emsaline şu kitab bana bil-vekâle onlarla konuşarak cevap versin. Hem de lisanları kalblerine tercümanlık edemeyenlere bedelen sual etsin. Elhasıl: Şu kitap, tarafımdan cevap, onların canibinden sual etmek vazifesiyle mükelleftir: Hem* ***siyaset tabiplerine*** *teşhis-i illete* ***hizmet ile muvazzaftır****..."* ("Münâzarat", *Asâr-ı Bediyye*'nin içinde, s. 404'ten aktaran Badıllı, age, s. 333) (abç)

"Siyaset tabiplerine hizmet" amaçlı kaleme alınan *Münâzarat*, Prof. Dr. Ahmed Nebil Soyer'e göre, diğer meselelerin yanı sıra, *"Türk Kürd kardeşliğine* ***ama Türk ekseninde*** *izahı olan bir kitap"*tır. Soyer'e göre kitabın *"özellikle şu sözü bunu beyân eder: 'Emin olunuz ki, biz Kürdler başkalara benzemiyoruz. Yakinen biliyoruz ki* ***ictimai hayatımız Türkler'in hayat ve sa'âdetinden geçer****.' Yani Kürdler sair milletler gibi* ***olamaz,*** *onlardan farklıdırlar,* ***onların sosyal hayatı Türklerin hayat ve sa'âdetinden geçiyor,*** *şu andaki gibi..."* (Soyer'den aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 746, dipnot: 51'in devamında s. 747'de) (abç)

Burada övgüyle bahsedilen *"Türk Kürd kardeşliği"*, kuşkusuz her iki ulusun ezilenlerinin değil ama her iki ulusun sömürücü sınıflarının 'kardeşliği'dir. Soyer'in *"ama Türk ekseninde"* diye vurgu yaptığı o *"kardeşliğe"*, ezilen ulusun teokratik sınıfına mensup Molla Said gibi, 1990'ların başında da hakim ulusa mensup Komprador 'Marksist'ler vurgu yapıyordu: *"Açıkça görülüyor ki, Kürt sorunu aynı zamanda bir Türk sorunudur... İçinde Kürdün haklarına yer olmayan ve kardeşçe yaşamayı bu halka çok gören bir düzenin sorumluluğunu taşımak ve bu haksızlığa ortak olmak, her halde* ***Türklere yakışan, onurlu bir tavır olmaz****... Hiçbir büyük devletin veya Ortadoğu devletinin* ***Kürtlere****, demokratik bir* ***Türkiye kadar verebileceği*** *bir şeyi yoktur..."* (Doğu Perinçek, *Türk Sorunu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1993, s. 40; 58) (abç)

biçimde dile getirilmekteydi. Osmanlı hükümetlerinin ama bilhassa da İttihatçıların, bu taleplere karşı keskin tutumları, Arap milliyetçiliğini daha da fazla kamçılamaktaydı. 1908 sonrası oluşturulan ilk mecliste 147 Türk mebusuna karşı 60 Arap mebusun yer alması, padişah tarafından atanan kırk kişilik Âyan Meclisi'nde ise üç Arap üyenin bulunması, Araplara göre adil değildi ve Türklerin seçimleri kendi çıkarlarına göre yaptıklarının bir ispatıydı. Öte yandan İttihatçıların merkezi devlette ısrar etmeleri, bu istikamette bir takım reformlar yapmaları ve devletin resmi dili olan Türkçeyi, tümüyle her alanda yayma hedefleri Arap coğrafyasında ciddi itirazları beraberinde getirmekteydi. İttihatçıların Türkçülükle paralel giden Panislamizm'ine karşı Arap coğrafyasından yükselen itiraz esasen Pan-Arap fikriydi.[564]

Osmanlı coğrafyası dikişlerinden atıyordu. Bir yandan Doğu'da Suriye ve Kuzey Batı'da Arnavutluk örneklerinde olduğu gibi 'bağımsızlık' talepleri yükselmekteydi. Öte yandan imparatorluğun en ücra köşesi konumundaki Libya'nın, İtalya tarafından işgal edilmesine (Eylül 1911'de) ramak kalmıştı. Bu ortamda Molla Said, Şam'daki Emeviye Camii'ndeki hutbesini okudu.[565] İşte *Hutbe-i Şamiye*'den bazı örnekler:

> *"Ey İslâm Cemaati! Müjde veriyorum ki: Şimdiki Âlem-i İslâmın saadet-i dünyeviyesi,* ***bahusus Osmanlıların saadeti*** *ve* ***bilhassa*** *İslâmın terakkisi* ***onların intibahiyle olan*** *Arabın saadetinin fecr-i sâdıkının emareleri inkişafa başlıyor ve saadet güneşinin de çıkması yakınlaşmış."*[566]
>
> *"İnşaallah yine,* ***Arablar ye'si*** [ümitsizliği] ***bırakıp****, İslâmiyetin* ***kahraman ordusu*** *olan* ***Türklerle*** *hakiki bir tesanüd, ittifak ile el ele verip, Kur'anın bayrağını dünyanın her tarafında ilân edeceklerdir."*[567]
>
> *"Hürriyet-i şer'iyye ile meşveret-i meşrua, hakiki milliyetimizin hakimiyetini gösterdi. Hakiki milliyetimizin esası, ruhu ise; İslâmiyetdir. Ve* ***Hilâfet-i Osmaniye ve Türk Ordusunun o milliyete bayraktarlığı*** *itibariyle o İslâmiyet, milliyetinin sadefi, kal'ası hükmündedir. Arab-Türk hakiki iki kardeş, o*

564 Arap Milliyetçiliğinin tarihine ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Doç. Dr. Ömer Kürkçüoğlu, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982; Dr. H. Bayram SOY, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar", *Bilig*, Yaz / 2004, sayı 30'un içinde, s.173-202

565 1911'de Emeviye Camii'nin avlusunda nasıl bir ses düzeni vardır bilinmez ama Nurcu yazarlara göre bu hutbeyi, *"10.000"* kişi dinler. (Bkz. *Tarihçe-i Hayatı*, s. 50; Badıllı, age, c.1, s. 339; Akgündüz, age, c.1, s. 765) Hatta Badıllı ve Akgündüz, Molla Said'in *"minber"*e çıkarak bu hutbeyi okuduğunu iddia ederler. Bu durumda camiinin içinden dışarıya, avluya, Molla Said'in sesinin nasıl ulaştığı da ayrı bir sorudur.

566 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 51. (abç)

567 Age, s. 56. (abç)

kal'a-i kudsiyenin nöbetdarlarıdır."[568]

"-Hususan- ey muazzam ve büyük ve tam intibaha gelmiş veya gelecek olan Arablar! En evvel bu sözlerle sizinle konuşuyorum. Çünkü, bizim ve bütün İslâm taifelerinin üstadları, imanları ve İslâmiyetin mücahidleri ***sizlerdiniz. Sonra muazzam Türk milleti, o kudsi vazifenize tam yardım ettiler.*** *Onun için;* ***tenbellikle, günahınız büyüktür*** *ve iyiliğiniz ve haeneniz de gayet büyük ve ulvidir."*[569]

*"****Sakın*** *kardeşlerim; tevehhüm, tahayyül etmeyiniz ki,* ***ben bu sözlerimle siyasetle iştigal için himmetinizi tahrik ediyorum. Hâşa!*** *Hakikat-ı İslâmiye, bütün siyasetin fevkindedir. Bütün siyasetler, Ona hizmetkâr olabilir.* ***Hiçbir siyasetin haddi değil ki, İslâmiyeti kendine âlet etsin."***[570]

Bu hutbenin en önemli özelliği, Osmanlı devletinden şikayetçi olan Arap kitlelerini, Panislamizm söylemi üzerinden tekrar Osmanlı devletine bağlamaya çalışmasıdır. Fakat tarihin seyri Suriye'de, Molla Said'in arzu ettiği istikamette gitmeyecekti. Bu hutbeden dört sene sonra (1915) İttihatçıların önde gelen liderlerinden, 4. Ordu kumandanı Cemal Paşa, Cebelilübnan'ın Âliye kasabasında oluşturacağı divan-ı harp de, özerklik ve bağımsızlık yanlısı Arap ileri gelenlerinin önemli bir kesimini astıracaktı. Cemal Paşa'nın kanlı icraatı, Arap milliyetçileri ile Osmanlı devleti arasında var olan uçurumu daha da derinleştirecekti.[571] Ancak hutbenin ardından İstanbul'un yolunu tutan Molla Said ise, Kürtlerden sonra Araplara yaptığı bu nasihatlerle, İttihatçıların ve sarayın gözüne girmeyi başarmıştı.[572] Kürdistan ve Suriye'de, devlete gösterdiği sadakatin karşılığı

568 Age, s. 57. (abç)

569 Age, s. 58–59. (abç)

570 Age, s. 59. (abç)

571 Daha geniş bilgi için bkz. Muhittin Birgen, *İttihat ve Terakki'de On Sene*, Hazırlayan: Zeki Arıkan, c. 1, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 260–279; Falih Rıfkı Atay, *Zeytindağı*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2008, s. 49–53; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.3, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 518–519

572 Molla Said'in Şam'dan İstanbul'a geri dönüşüne ilişkin Badıllı –ve tüm kitabı boyunca Badıllı'dan her seferinde olduğu gibi bu sefer de kelimesi kelimesine adeta kopya çeken Akgündüz– şöyle demektedir: *"...Bu defaki gelişinde, hem davasının esbâb-ı mucibeleriyle mücehhez olarak gelmiş, hem de bu defa daha çok hürmet ve takdirlere mazhar olmuştur. Aynı zamanda* ***onunla dost ve müttefik olan İttihad ve Terakki içindeki hakiki hürriyetperverler icraat başına geçmişlerdi.*** İlk başlardan beri onun hürmetkâr ve takdirkârı ve yakın dostu *Enver Paşa da Erkân-ı Harbiye Reisliği'nin vekaletini deruhte etmişti. Padişah Muhammed Reşat da ona karşı hürmetkârlık tavrı içindeydi. Hülasa Bediüzzaman'ın İstanbul'a bu ikinci gelişiyle, düşündüğü hizmetleri için, tali rû-yı rıza gösteriyordu.* ***Padişah, hükümet, me'buslar*** *Bediüzzaman'ın ilmine ve* ***vatanperverliğinden*** *binaen hep hürmet içinde idiler."* (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 344; Akgündüz, age, c.1, s. 788) (abç)

Öte yandan Molla Said'in İstanbul'a bu ikinci gelişine ilişkin kimi Nurcu yazarların, abartıda da sınır tanımadıkları gözlemlenmektedir. Padişah Mehmet Reşad'ın

olarak şimdi padişahın Rumeli seyahatine katılmaya hak kazanmıştı. 5–26 Haziran (1911) tarihleri arasında gerçekleşen bu seyahatin amacı Arnavut milliyetçiliği şahsında Balkanlardaki tüm ayrılık taleplerinin önünü almaktı. Nurcu yazarların ifadesiyle söylecek olursak, *"**Arnavut patırtılarının bittiğini göstermek** ve Rumeli halkı üzerinde bir tesir yapabilmek için Sultan V. Mehmed Reşâd'ın Makedonya ve Arnavutluk'a bir seyahat yapması kararlaştırılmıştı."*[573] Aslına bakılacak olunursa *"Arnavut patırtıları"* değil bitmek neredeyse daha yeni başlıyordu. Zira bir ay evvel (1 Mayıs 1911'de), *"Arnavut Merkez Komitesi"* imzasıyla, *"Kamuoyuna ve Jön Türk Hükümetine"* başlığını taşıyan, Fransızca, Almanca, İngilizce ve Osmanlıca yayınlanan bildiride şöyle denmekteydi:

> *"Arnavutların, Türk hükümdarlığının altına girmelerinden bu yana beş yüz sene geçti. Bu uzun, ağır çileler, fanatik savaşlar ve sorumsuz ihtiraslar süresince Arnavutlar, Türk fetihlerinin öncü savaşçıları oldular. Binlerce kardeşimizin cesetlerine basarak, Türklerin muzaffer bayrağını zaferden zafere taşıdık.*
>
> *Bizler, Osmanlı İmparatorluğunun saadetini ve talihsizliğini paylaştık ve vaktiyle kılıcımıza ve cesaretimize tabi olunduğunda, hiçbir zaman adalet ve sadakat yolunu terk etmedik; hiçbir zaman bağımsızlığı ya da ayrılığı düşünmedik. Ağır bir istibdadın son 30 yılı, milli hakların zamanının bizim içinde gelip çattığını bize öğretti. Adalet ve özgürlük için mücadele etmekten vazgeçmedik! Jön Türklere verdiğimiz destekle, sarsılmaz gözüken bir iktidar rejimi, toza dumana karıştı. Jön Türklerce himaye edilen, Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm vatandaşlarına eşit hakları sunan, milli dirilişimize imkan sağlayan bir anayasayı umut ettik. Askeri devrimi başarıncaya kadar bize birçok vaat ve iltifatta bulunuldu. Utanmazca aldatıldık!*
>
> *Arnavutların meşru taleplerine iki senedir toplarla cevap, hakaretlerle karşılık verildi!*
>
> *Durumumuzun çaresizliğinde, son bir kez daha kamuoyuna ve Jön Türk hü-*

---

tahta çıkışının ikinci yıl dönümü vesilesiyle yapılan kutlamalara Molla Said'in de katıldığını iddia eden Akgündüz, *"...Herkesin el-etek, saçak öpmek için eğile eğile gidip, öpüp, geri gerisine dönenler arasında yer alırken, onun **dik ve vakur adımlarla Padişah'ın tahtının hizasına gelince, 'Esselamü aleyküm' deyip yürüdüğünü** biliyoruz"* demektedir. (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 790) (abç) Akgündüz'ün sondan iki kelimesini değiştirerek kitabına aldığı bu sözlerin esas sahibi olan Badıllı ise, oldukça tutarsız ifadelerle şu yorumu yapmıştır: *"...Bu merasimden sonra Padişah'ın dikkatlerini çekmiş, takdir ve hürmetine mazhar olmuş olduğu **söylenmekte** ise de, **kuvvetli ve sağlam bir rivayet ve kaynak gösterilmiş değildir**. Mamafih bu **rivayeti nakzedici*** [yok sayacak] ***bir şey de yoktur**. Bilâkis **onu kuvvetlendiren** şâhidler vardır."* (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 344) (abç) Said Nursî'nin denetiminde 1958'de yayınlanan *Tarihçe-i Hayatı*'nda, bu konuya dair hiçbir şeyin yazılmamış olması ise ilginçtir.

573 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 791. (abç)

kümetine yegane taleplerimizi duyuruyoruz. Yanlış anlaşılmak istenmeyiz ama en sonuncumuz ölene dek bunlardan bir adım geri atmayacağımızı temin ederiz.

Bizler, Arnavutluk'un bir eyalet olarak tesisini, hükümet tarafından Arnavut okullarının oluşturulmasını, barış zamanlarında askerlerimizin Arnavutluk sınırları dahilinde kalmasını istiyoruz.

Arnavutluk'ta peş peşe devam eden ayaklanmaların, Türk unsurunun Avrupa'daki nazik konumunun, yabancı propagandanın nazarında, kendi milli varlığımızı muhafaza etmeye, adaleti işletmeye kararlıyız! İnanç farklılığı olmaksızın tüm Müslüman ve Hristiyan Arnavutlar adına, kanı masumca akan talihsiz bir halkın özgürlüğü, bu meşru taleplerin onayı için uygar dünyanın kamuoyuna sesleniyoruz."[574]

Arnavut milliyetçilerinin bu güçlü taleplerine karşı adeta bir gövde gösterisini andıran padişahın Kosova "çıkartma"sına, imparatorluğun Kürt ve Laz unsurları Erzurum ve Trabzon heyetleri şeklinde dahil edilmişlerdi. Padişahın oldukça kalabalık kafilesinde Molla Said'in yanı sıra Hamidiye paşalarından Patnoslu Hüseyin Paşa, namı diğer Kör Hüseyin Paşa'nın oğlu da bulunmaktaydı.[575] Fakat ne Padişahın, *"bu seyâti ihtiyârdan maksadım anâsır arasında i'tilafa hizmettir"*[576] sözleri, ne Kosova'da kurulacağını vaat ettiği yüksekokul ne de Arnavutlara örnek olsun diye yanında getirip takdim ettiği 'sadık Kürtler', Arnavutların bir sene sonra (1912) bağımsızlık–

574 FO 195/2380

575 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 792

Kanlı icraatlarıyla Ermeni ve Kürt köylüleri nezdinde kötü bir ün sahibi olan *"Umum Haydaran Aşireti Reisi Hamidiye Mirlivası Hüseyin"* paşa hakkında geniş bilgi için bkz. Klein, age, s. 231–294

Öte yandan Akgündüz, bir Profesörün bilimsel disiplin ve etik değerlere uyma zorunluluğunu unutarak kitabında sıkça yaptığı bir yanlışı burada da tekrar etmektedir. Priştine'de ahaliye hitaben konuşma yapanların içerisinde Molla Said'in de olduğunu ispat etmek için o denli heveslidir ki, ilkin işe okuyucuda bir algı oluşturmakla başlar. Şöyle ki, Akgündüz'e göre, *"Orada Kürdleri temsilen Bediüzzaman ve Kör Hüseyin Paşa'nın* ümmî [okuma yazma bilmeyen] oğlu dışında kimse" bulunmamaktadır (Bkz. Akgündüz, age, s. 803) (abç). Akgündüz, kaşla göz arasında bizi, Kör Hüseyin Paşa'nın oğlunun okuma yazma bilmediğine, dolayısıyla da konuşma yapacak bir formasyona sahip olmadığına inandırmaya çalışmaktadır. Peki, ama Hüseyin Paşa'nın oğlunun *"ümmî"* olduğunu Akgündüz nereden bilmektedir? Bu konuda yazar hiçbir kaynak göstermemektedir. Akgündüz'ün bu fazladan 'bilgiyi' bize neden verdiği ise cümlenin devamından anlaşılmaktadır. Yazara göre Molla Said ve Hüseyin paşanın oğlunun dışında *"kimse olmadığına göre, onbinlerce insanı hitabetiyle hayran bırakan bu Kürd Hatîb,* ***Üstâd'dan başka birisi değildir.***" (agy) (abç) Yazar burada da arzularının kurbanı olmakta ama kaynak göstereme–mektedir. *"Devamını Sırat-ı Müstakîm'den okuyalım"* dese de gazeteden yaptığı alıntının içerisinde bir adet Molla Said adına rastlamak mümkün değildir.

576 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 803

larını ilan etmesine engel olabileceklerdi.

Büyük tantana ile başlayan Rumeli seyahati, gene büyük bir tantana ile son bulmuştu. İstanbul yolunda, Çanakkale boğazından geçerken top atışlarıyla karşılanan padişahın ve kafilesinin bulunduğu Barbaros zırhlısı, 26 Haziran 1911'de nihayet payitahta varırken Molla Said de, padişah ve İttihatçıları, Kosova'da kurmayı düşündükleri yüksekokulun aynısını Kürdistan'da açmaları için, *"yirmi bin altın"*[577] vermeye ikna etmişe benziyordu.[578] Öte yandan bu dönemde, vaktiyle Abdülhamid'e karşı İttihatçıları destekleyip, tıpkı Arnavut milliyetçileri gibi kandırıldıkları kanısında olan Bedirhan aşiretinin önde gelenleri de, yürüttükleri yayın faaliyetinin yanı sıra mesela *"Bedir ve Midhat Beyler memleketlilerine 'modern fikirler' vazetmek ve çocuklarını ilkokula yazdırmaya teşvik etmek için* [**Nisan**] *1911'de Cizre-Botan bölgesinde"* dolaşıyorlardı.[579] Fakat Molla Said'in, Kürt ayrılıkçılarına karşı gibi gözüken bu medrese önerisine, devletin vaat ettiği para bir türlü gelmek bilmiyordu.[580] İki sene sonra, Van Valisi Tahsin (Üzer) Bey'in, 17 Haziran 1913'te, Sadaret Makamı'na serzenişte bulunarak kaleme aldığı yazı, bu medreseye neden gerek duyulduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

"Bâb-ı Âli – Dâire-i Sadâret – Şifre Kalemi

Van Vilâyeti'nden vârid olan şifre tekgrafnâme hallidir.

***Mezheb-i Şi'î'nin gün-be-gün tevessü'ünden** ve Kürd ahâli-i İslâmiyesi'nin son derece cehaletinden bahisle **mevcûdiyet-i İslâmiye ve Osmaniyelerinin bekâsına pek mühim istinâdgâh** olacağını* ümid etdikleri *bir Medrese'nin Van merkezinde taraf-ı hükûmetden müsta'celen inşâsı lüzumu ulemâ ve eşrâf ve Kürd ruesâ-yı aşâiri tarafından kemâl-i tehâlükle ricâ edildiğinden seksen talebeyi isti'âb edebilecek bir medrese plânı ve keşfi yapılmış ve âidiyeti cihetiyle Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne derdest irsâl buyunmuş idi.* Şimdi haber aldığıma göre bu sûretle mu'âmelenin uzayacağından ve hükûmetçe muzâzaka–i mâliyeden bahisle cüz'î para verileceğinden *dolayı Kürd ahâli-i İslâmiyesi nâmına dâr'ul-fünûn mu'allimi şeklinde bir medrese inşası ve masârıf-ı inşâiyenin ceyb-i hümâyûndan tesviyesi için umum ulemâ ve ruesâ*

577 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 828

578 Yıllar sonra (1950'lerde) Said Nursî, bu meseleyi şöyle hatırlayacaktı: *...İttihatçılar zamanında Sultan Reşad'ın Rumeli'ye seyahati münasebetiyle Kosova'ya gittim. O vakit Kosova'da büyük bir İslâmî darülfünun tesisine teşebbüs edilmişti. Ben orada hem İttihatçılara, hem Sultan Reşad'a dedim ki: 'Şark böyle bir darülfününa daha ziyade muhtaç ve âlem-i İslâm'ın merkezi hükmündedir'"* (*Emirdağ Lahikası*, Şahdamar yayınları, İstanbul, 2010, s. 168).

579 Klein, age, s. 224

580 Sadaret makamına 9 Temmuz 1913'te *"İcâb iden paranın irsâli ve muktedir bir mühendis ile mu'mârın bir an evvel, i'zâmı ehemmiyetle"* diye yazan Van Valisi Tahsin Bey'in telgrafı için bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 830

ve eşrâf tarafından hâk-i pây-i şâhâneden isti'tâfda bulunulduğu anlaşılmış ve burada her ne suretle olursa olsun vâsi' bir medrese yapılması lüzumunda olan şu emr-i hayrın hassaten taraf-ı şâhâneden vücûda getirilmesi husûsuna delâlet-i fahîmâneleri istirhâm ve muruzât-ı vâki'adan nezd-i şehr-i yârîde karîn –i tasvîb buyrulduğu taktirde teblîğ olunacak müsâ'ade ve irâde-i seniy-ye-i hazret-i hilâfet-penâhinin ***erkâd üzerinde pek mühim te'sir yapacağı*** *ve* ***Abdürrezzak*** [Bedirhan] ***tesvîlâtına bundan kat'î ve şedîd bir darbe olamayacağı*** *ehemmiyetle arz olunur.*

*Fî 4 Haziran sene 329 (**17 Haziran 1913**)*

Van Vâlîsi Tahsin"[581]

Yerel otorite olarak valinin, Şii mezhebinin ve Ruslarla uzun süredir temas halinde olan Abdürrezzak Bedirhan[582] şahsında Kürt ayrılıkçılığının yayılmasını durdurmak için önerdiği[583] medreseye –Molla Said'e vaat edilen miktar yerine 'cüzi' bir paranın verilecek olması– Osmanlı devletinin –Arnavutluk örneğinden sonra– azınlıklarla ilgili şüpheci refleksiyle alakalıydı.[584] Nihayet Haziran 1911'de destek vaat edilen medresenin sadece temeli, *"yirmi bin altın"* yerine *"yirmi beş bin Osmanlı Lirası"* ile ancak Ekim 1913'te atılacaktı.[585] Kürt ayrılıkçıların kendi dillerinde *"ilkokul"* çağrısına karşı *"Arabî vâcib, Kürdî câ'iz, Türkî lâzım"*[586] diyen Molla Said ve Vali Tahsin Bey'in, 23 Ekim'de Van'ın Artemit bölgesinde temellerini attıkları medrese, adını padişahtan alıyordu: *"Medrese-i Âliye-i Reşâdiye"*.[587]

581 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 831. (abç)

582 Bkz. Klein, age, s. 226

Martin van Bruinessen Bedirhan ailesi hakkında şu saptamayı yapmaktadır:

"Bedirhan ailesinin mensupları Ruslarla ilişkiye geçti. Bu aileden Kamil ve Abdürrezak adlı iki kişi Rus işgali sırasında Erzurum ve Bitlis valiliği yapmış gibi gözüküyor. ***Böyle ailelerde tipik olduğu üzere, bunlar da tüm şanslarını sadece bir yerde denemediler. 1919'da Bedirhan ailesinin diğer bir üyesi olan Halid'i Malatya'da Osmanlı valisi olarak görüyoruz.*** *"* (Bruinessen, age, s. 405–406) (abç)

583 Her ne kadar Vali Tahsin Bey'in bu önerisinde bahsedilmemişte olsa, 1913'te, Van'daki eğitim faaliyetine rengini veren güç esasen misyoner okullarıydı. Özellikle ABD ve Alman misyoner okulları arasında Van'ın kırsal kesimlerine kadar uzanan ve *"Müslüman çocukları"* da kapsayan bir rekabet söz konusuydu. Daha geniş bilgi için bkz. Kieser, age, s. 439–441

584 Klein'ın bu konudaki teşhisi gayet isabetlidir:

"Osmanlı hükümeti, Kürt ve Arnavut entellektüeller ve diğer ileri gelenler arasındaki söylem ve taleplerle sınırlı olmayan pek çok benzerlik nedeniyle, doğal olarak Kürdistan'ın Arnavutluk'un yolundan giderek idari özerklik talep edeceğinden kaygılanıyordu." (Klein, age, s. 225, dipnot: 142)

585 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 834; 837

586 *Münâzarât*'tan aktaran Akgündüz, age, c.1, s. 845

587 Akgündüz, age, c.1, s. 837

31 Mart sonrası idamla yargılanırken, Osmanlı devletine olan bağlılığını dile getirerek affedilen 'sadık Kürt', dikişlerinden sökülen imparatorluğa Şam ve Priştine'de gösterdiği üstün hizmeti, şimdi Kürdistan'da sadece dini eğitimle değil aynı zamanda isyanlar karşısında devletin yanında yer alarak da sürdürmeye devam ediyordu. Molla Said, 1 Mart 1914'te, Kürdistan'da *"Osmanlı siyasi yapısı içerisindeki son büyük isyan"*[588] olarak nitelenen Bitlis isyanının *"yayılmaması, umumileşmemesi ve küçülüp mahalli kalması için* ***azami gayret*** *sarfetmiş"*ti.[589] Görünürde, Bitlis valisinin Kürt beylerinden vergi toplamaya kalkışması üzerine patlak veren bu *"orta ölçekteki ayaklanma"*nın birden fazla nedeni vardı. *"Her biri bir kafadan bir şey talep eden"* liderlere bakılacak olunursa isyanın nedenleri, Türk milliyetçiliğinin agresif gelişmesi, Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, Anayasa'da Ermenilere hakların tanınmasıydı.[590] İsyanı destekleyen Rusya açısındansa, –Rus yetkililerin raporlarına göre– *"amaç bir 'Kürdistan' kurmaktan ziyade, olası bir savaşta çıkarılacak bir Kürt isyanı yoluyla Osmanlı hükümetinin gücünü başka taraflara yönlendirmek ve ayrıca Türkiye'nin iç işlerine karışmak için bahane bulmaktı."*[591] Van Valisi Tahsin, isyanın liderlerinden Molla Selim'i *"mürteci"* olarak adlandırmaktaydı.[592] Öte yandan Ermeniler, isyancıların Hristiyanlara tanınan anayasal haklara karşı olmalarından ve kendilerinin mütemadiyen gasp ve yağmalara maruz kalmalarından ötürü huzursuzdular. Tibet Abak'ın bulgularına göre, Molla Selim her ne kadar *"Ermenilerle görüşerek, isyanın onlara yönelik olmadığını ifade etmiş"*se de, *"Ermeniler yine de paniklemişler"* ve *"Ermeni metropoliti Ermeni patriğine bir telgraf göndererek Ermeni halkın tehlikede olduğunu bildirmiştir."*[593]

Sayıları takriben 2000–3000'i bulan isyancılar, Bitlis şehrini ele geçir–

588 Bkz. Tibet Abak, "Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı (1914)", http://www.academia.edu/1326996/Rus_Arsiv_Belgelerinde_Bitlis_Isyani_1914

589 Badıllı, age, c.1, s. 367 (abç); Akgündüz, age, c.1, s. 883

590 Abak, age.

Abak'a göre Bitlis İsyanı'nın liderleri şunlardı: *"Molla Selim, Abdürrezak Bedirhan, Simko, Şeyh Taha, Yusuf Kemal Bedirhan."* (agy)

591 AVPR, ll. 72, Bitlis'ten Şirkov'un Raporu, 20 Mart 1913'ten aktaran Abak, age

592 19 Mart 1914'te Dahiliye Nezareti'ne ulaşan Vali Tahsin'in yazısının tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 882

593 Bkz. Abak, age. Fakat Prof. Dr. Ahmed Akgündüz'e bakılacak olunursa, *"1914 yılına rastlayan ve Bitlis'te gerçekleşen bu isyanda yine Rusları ve bu kez Ermenilerle birlikte destekçi olarak görmekteyiz."* (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 882)

Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bulduğum, *"Van'daki Fransız Konsolosluğu"*nun 10 Mayıs 1914'te, *"Paris'deki Dışişleri Bakanlığı"*na yolladığı *"Bitlis ayaklanmasının ardından"* başlıklı yazıda, *"6 Mayıs'ta, 11 isyancının idamının infaz edilmesi"*ne ilişkin Ermeni tepkilerine dair şöyle denmektedir: *"Bunların idam edilmeleri Ermenilerde memnuniyet yarattı. İlk defa Türkiye'de bir şeylerin değiştiğini gördüler."* (Ministère des Affaires Etrangères, Direction des Affaires Politiques, P 16745)

meye çalışmış; Erzurum, Van, Muş, Beyazıt'tan gelen takviye sayesinde devlet, 8 Nisan'da isyanı bastırabilmişti.[594] Bitlis'teki Rus Konsolosluğu'na kaçan 70 yaşındaki Molla Selim ele geçirilirken, isyanın diğer liderleri olan Abdülrezzak, Simko Bey, Şeyh Taha İran'a kaçmışlardı.[595] Van valisi Tahsin Bey'in himayesinde çıkan Çaldıran gazetesinde, Abdülrezzak'ı ve Simko Bey'i *"İslam düşmanı olarak gösteren yazılar yayınlan"*dı.[596] Eski Van Valisi Tahir Paşa'nın oğlu, Molla Said'in Horhor'dan öğrencisi Cevdet Bey, Van'daki Fransız Konsolosluğunun, 15 Temmuz 1914'te, Paris'e yolladığı bir rapora bakılacak olunursa, *"Bitlis Vali"*liğine getirildi.[597] Peki bütün bu olup bitenle Molla Said'in doğrudan ne gibi bir alakası vardı? Molla Said'e göre, isyanın liderleri önceden kendisini, Van'da ziyaret edip, isyana katılması için çağrıda bulunmuşlardı. Yıllar sonra (1948–1949'da) kaleme alınan *"On dördüncü Şua"*da, Molla Said o günleri şöyle hatırlayacaktı: *"Eski harb-i umumîden biraz evvel, ben Van'da iken bazı dindar ve müttaki zâtlar yanıma geldiler. Dediler ki: 'Bazı kumandanlarda dinsizlik oluyor, gel bize iştirak et. Biz bu reislere isyan edeceğiz.' Ben de dedim: 'O fenalıklar ve o dinsizlikler, o gibi kumandanlara mahsustur. Ordu onun ile mesul olmaz. Bu Osmanlı ordusunda belki yüz bin evliya var.* ***Ben bu orduya karşı kılıç çekmem ve size iştirak etmem****.' O zâtlar benden ayrıldılar, kılıç çektiler; neticesiz. Bitlis Hâdisesi vücuda geldi."*[598] Kuşkusuz bu sözler, Molla Said'in gösterdiği *"azami gayret"* in ne olduğu hakkında somut bir bilgi içermemektedir. Fakat bu sözler, *"azami gayret"*in ideolojik arka planını bir hayli ele vermektedir. Şurası muhakkaktır ki, 31 Mart mahkemesinde nedamet sergileyen Said, bir kez daha devletin yardımına koşmuş, verdiği söze sadık kalmıştır. Şimdi onu daha büyük görevler beklemektedir.

1911–1913 arasında vaktiyle imparatorluğa dahil edilmiş toprakların önemli bir bölümü birbiri ardına kaybedilmişti. Avrupa'da emperyalist devletler arasında gittikçe kızışmakta olan antagonizma, 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine neden olacaktı. Elinde kalan toprakları kaybetme korkusu Osmanlı İmparatorluğu'nun İttihatçı önderlerini, Almanya ve Avusturya–Macaristan imparatorluklarının yanında yer aldı–

594 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, P 16745, *"Van'daki Fransız Konsolosluğu"*ndan, *"Paris'deki Dışişleri Bakanlığı"*na, 19 Nisan 1914 tarihli yazı.

595 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, P 16745, *"Van'daki Fransız Konsolosluğu"*ndan, *"Paris'deki Dışişleri Bakanlığı"*na, 11 Haziran 1914 tarihli yazı.

596 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, aynı yerde.

597 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, P 16745, *"Van'daki Fransız Konsolosluğu"*ndan, *"Paris'deki Dışişleri Bakanlığı"*na, 15 Temmuz 1914 tarihli yazı.

598 *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 349. (abç)

racaktı.[599] Dahiliye Nazırı Talat'ın 1914'te *"Ne yapalım, mukadderat"* dediği[600] şeyin somut rakam olarak karşılığı mesela kendi kaleminden şöyle yansıyacaktı: *"Sevkolunan Ermeni Mikdarı, Yekûn: 924 158."*[601] İlan edilen seferberlikle Osmanlı ordusuna katılan 640 bin insana istinaden, ABD'nin İstanbul'daki büyükelçisi Morgenthau'ya, *"hiç para harcamadan koca bir ordu kurduğunu övüne övüne anlatacak"*[602] olan Harbiye Nazırı Enver'in sözlerinin savaştan sonra somut karşılığı, bu 640 bin insandan 1919'da geriye 40 bin insanın kalacağıydı.[603] Aynı sömürücü sınıfların farklı bayraklar altında, milyonlarca yoksulu birbirine boğazlatıp; onca gözyaşı ve kanın akmasına sebep oldukları bu cani savaşa Osmanlı sömürücü sınıfları, Karadeniz'deki Rus liman ve gemilerine saldırarak, 28 Ekim 1914'te dahil oldu. Alman amirali Souchon'un kumandasındaki Osmanlı filosunun denizden saldırısına, Rusya, 1 Kasım'da Kafkas sınırında iki koldan (Oltu ve Sarıkamış üzerinden) kara harekatı başlatarak cevap vermişdi. Rus ordusu Osmanlı topraklarından 25 kilometre içeriye sızmıştı. Erzurum'un Köprüköy mevkiinde Osmanlı ve Rus kuvvetleri karşı karşıya geldi. 8–21 Kasım arası şiddetli çatışmalar yaşandı. Amerikan büyükelçisine caka satan Enver Paşa, kumandasındaki 3. Ordu ile Sarıkamış'ta Ruslara karşı bir kuşatma taarruzu başlattı. 21 Aralık 1914– 4 Ocak 1915 arasında gerçekleşen bu harekat kelimenin tam anlamıyla bir hüsrandı. *"Allahüekber"* dağlarında 3. Ordunun *"dörtte üçü"* yitip gitmişti. 1915 İlkbaharında Rus ordusu, *"Oltu-Horasan-Tahirgediği"* hattına ilerledi. Bu esnada, Mayıs ayı sonlarında Osmanlı devletince *"kanun-u muvakkat"* çıkartıldı. Aslında Nisan'da fiilen uygulanmaya başlanan ama Mayıs'ta yasallaştırılan bu kanun, askeri güvenlik nedeniyle ordu kumandanlarına, bölgelerinde istedikleri köyü boşaltma ve tehcir yetkisi veriyordu. Vaktiyle Adana ve Sason tehcir ve katliamlarını unutmayan Van'daki Ermeniler, tehcir başlamadan isyan etmişler ve şehrin kontrolünü önemli ölçüde ele geçirmişlerdi. 18 Mayıs'ta Rus ordusu Van'a girdi. 1915 yazı sonunda Rus ilerlemesi zar zor durdurulabildi. 16 Şubat 1916'da da Erzurum düştü. [604]

599 Gerçi İttihatçıların ve genel olarak Osmanlı hakim sınıflarının evdeki hesapları pek de çarşıya uymamıştır. Zira savaş öncesi 1. 700. 000 kilometre kare toprağa sahip olan imparatorluğun elinde savaştan sonra kala kala 700.000 kilometre kare kalacaktı. (Bkz. Emrah Cilasun, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 28)

600 Yerasimos, age, s. 475

601 Murat Bardakçı, *Talât Paşa'nın Evrak-ı Metrûkesi*, Everest Yayınları, İstanbul, 2009, s. 77

602 Yerasimos, age, s. 476–477

603 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*. İstanbul Matbaası. İstanbul, s. 104

604 Mete Tunçay, "Siyasal Tarih (1908–1923)" *Türkiye Tarihi*, c.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990'ın içinde, s. 45–48

Molla Said, savaşın başladığı tarihte Van'daydı ve ders verdiği medrese *"bir askeri kışlayı andırıyordu."*[605] Medresenin bu askeri konumu Said'e göre, *"Taşnak fedaileri[nin] çok faaliyette bulunmasıyla"* alakalıydı.[606] Hatta Said, kendisine okumak için başvuran öğrencilere *"benimle başlayan –bir daha geri dönmek diye bir şey yok- hayatımın sonuna kadar benimle beraber olacaktır"* diyordu.[607] Aslında tüm bu paramiliter ortam, Enver Paşa'nın Molla Said'e *"teklif ettiği Milis Teşkilatı"*na denk geliyordu ve zaten Milis Kumandanı sıfatıyla Said'de *"omuzunda apolet"* taşıyordu.[608] Kardeşi Molla Abdülmecid'e göre ise, *"Birinci harb-ı umumi koptu. Bediüzzaman ile habib (Molla Habib)* [talebesi] ***vaiz sıfatıyla*** *Van fırkasıyla (Kolordu) beraber Erzurum cephesine gittiler. (Döndüklerinde) Ermeniler tarafından Van alındı."*[609] Hatırlanacak olursa 1 Kasım 1914'te Osmanlı topraklarına giren Rus ordularıyla şiddetli çatışmalar, 8–21 Kasım tarihleri arasında Köprüköy'de yaşanmıştı. Acaba Molla Said *"vaiz"* olarak Köprüköy'de mi bulunmuştu yoksa Aralık 1914'te Sarıkamış harekatına mı katılmıştı? Abdülmecid'in *"Erzurum cephesi"* tanımını Said'in yeğeni Abdurrahman şu ifadelerle somutlaştırıyor; *"vaiz"*liğini ise konu bile etmiyor: *"Harb-i Umumi'de mecburiyetle* ***bütün talebeleriyle*** *harbe iştirak etti.* ***Pasinler cephesinde büyük musibet ve felâ-***

605 Badıllı, age, c.1, s. 368. Öte yandan Türk tarih yazımının fantastik kalemşorlarından Cemal Kutay'ın, Eşref Kuşçubaşı'ndan kaynak göstermeksizin aktardığını iddia ettiği bir alıntıya bakılacak olunursa Molla Said, bahsi geçen tarihte Van'da değil, Trablusgarb sahillerinde Alman denizaltısından karaya inmektedir. *"Dünya harbinin en buhranlı devrinde idik. Enver Paşa'nın HARBİYE NAZIRI ve BAŞKUMANDAN olarak idare ettiği Kafkas taarruzunda muvaffak olamamıştık. Allahüekber dağlarında onbinlerce evladımız şehid olmuştu... Bediüzzaman, daha sonra Ruslara esaretine sebeb olan cephe hayatına girmek kararında idi. Bir Alman denizaltısı ile Trablusgarb sahillerine çıkan ve Şeyh Sünnûsi'yi safımıza katan heyetle beraber çileli yolculuğu dönüşünde verdiği karardan Enver Paşa'ya bahsedeceğini söylemeden, Harbiye Nazırını beraberce ziyaret etmemizi ve bazı düşünceleri olduğunu söyledi."* (Bkz. Cemal Kutay, Çağımızda Bir Asr–ı Saadet Müslümanı, Bediüzzaman Said Nursî, Asya Yayınları, İstanbul, 1980, s. 52)

Kutay'ın gönüllüce savunduğu devletin, 1960–1980 arası anti–komünist siyaseti gereği, Türk tarih yazımında Pantürkizm ile Panislamizm'i birleştirme gayretinin bir parçası olan ve tabii hiçbir belgeye dayanmayan bu fantastik kurgusu, Nurcu yazarlar tarafından da devralınmıştır. (Bkz. Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, 6. Baskı, Yani Asya Yayınları, İstanbul, 1979, s. 148. Necmeddin Şahiner daha sonraki baskılarında eserinde bu iddiaya yer vermeyecetir.) Adeta bir şehir efsanesine dönen *"Alman denizaltı"*lı macera, Şahiner referans gösterilip, bir 'gerçek'miş gibi maalesef Mardin'den Malmisanij'e kadar pek çok yazarın eserine konu olmuştur. (Bkz. Mardin, age, s. 144; Malmisanij, age, s. 34)

606 *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 511

607 Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 162

608 Şahiner, age, s. 163

609 *Talikat*'tan aktaran Badıllı, age, c.1 s, 375. (abç)

ketlere uğradı..."[610] Abdurrahman'ın ve Abdülmecid'in verdiği bilgiler, resmi bir miktar tamamlamamıza yardımcı oluyor. Zira birincisi, bu bilgiler Molla Said'in Köprüköy (Kasım 1914) de ve Sarıkamış (Aralık 1914) da olmadığı gibi bu tarihte sakin durumdaki *"Pasinler cephesi"*nde de olamayacağını gösteriyor. İkincisi, önemli ölçüde Ermenilerin kontrolünde bulunan Van'ın, Rus birliklerince 18 Mayıs 1915'te işgal edildiğini[611] ve Abdülmecid'in *"döndüklerinde Ermeniler tarafından Van alındı"* sözlerini göz önünde bulunduracak olursak, Molla Said ve talebelerinin daha erken bir tarihte Pasinler'de olduğunu varsaymamız gerekiyor. Öyleyse geriye Molla Said ve talebelerinin Ocak ila Mayıs 1915 arası *"Pasinler cephesinde"* olma ihtimalleri kalıyor. Şimdi cevaplandırılması gereken bir başka soruyla karşı karşıyayız. Rus ordusu 1915 İlkbaharında *"Oltu-Horasan-Tahirgediği"* hattı üzerinden Erzurum'u almak için harekete geçmiş ama ilerleyememişti. O halde bu hattın dışında bulunan ve 18 Şubat 1916'ya, Rusların eline geçeceği güne kadar da büyük oranda sakin kalacak olan Pasinler'de, Molla Said ve talebeleri ne arıyorlardı? Hele hele başlarına gelen *"büyük musibetler ve felaketler"* ne olabilirdi? Elbette bu soruların da cevaplarını bilemiyoruz. Fakat Erzurum'daki Alman Konsolosluğu'ndan yazılan raporlara bakılacak olunursa, bu tarihlerde *"Pasin yaylası"*nda Ermeni tehcirinin çoktan başladığını öğrenmiş oluyoruz.[612] Milis kumandanı Molla Said'in bu tehcirde bir dahlinin olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak yeğeni Abdurrahman'ın, yukarıda yarım kalan sözlerinin tamamı bu konuda şüphe duymamızı gerektirecek başka bir takım ipuçları vermektedir: *"Harb-i Umumi'de mecburiyetle bütün talebeleriyle harbe iştirak etti. Pasinler cephesinde büyük musibet ve felâketlere uğradı ise de, gerek muharebede ve gerek esârette çektikleri mezâhimi (zahmetleri)* ***yazmama, harbin aleyhimizde neticelenmesinden dolayı müsaade buyurmadılar****. Pasinler Cephesi'nden Van'a avdet ettiği zaman Van'da ihtilâl zuhur etti.* ***Kendisi bu ihtilale karışmadı.***"[613] Molla Said'in, harp aleyhte değil de lehte sonuçlansaydı Abdurrahman'a yazması için hangi konularda müsaade edeceğini hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Fakat anlaşılan o ki *"Pasinler cephesi"*nde yaşananlar *"yazılmasına müsaa-*

610 Abdurrahman'dan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 375. (abç)

611 Ayşe Hür, "Nisan 1915'te Van'da neler oldu?", *Taraf*, 25 Aralık, 2011

612 "Erzurum Konsolos Vekilinden (Scheubner-Richter), Konstantinopel Büyükelçisine (Wangenheim), No. 12 / Gizli, Erzurum, 20 Mayıs 1915" tarihli belgede şöyle denilmekte:

"15 Mayıs tarihli ve 9 numaralı, Van'daki Ermenilerin durumu ve tedirginliği hakkındaki raporum, Erzurum'un kuzeyindeki Pasin yaylasının tüm Ermeniler'den temizlenmesi ve bunların Tercan havalisine sürülmesi emrini veren haber geldiğinde yeni yollanmıştı." (Raporun tamamı için bkz. bkz. Wolfgang Gust, *Alman Belgeleri, Ermeni Soykırımı 1915-1916*, Belge Yayınları, İstanbul, 2012, s.139)

613 Abdurrahman'dan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 375. (abç)

de" edilmeyecek kadar vahimdir. Öte yandan aynı cümlenin içerisinde, adeta *"kör gözüm parmağına"* misali *"kendisi bu ihtilale karışmadı"* bilgisi bir hayli dikkat çekmektedir. Oldukça eğreti duran bu bilgiyi Abdurrahman'ın neden verdiği tam anlaşılmamaktadır. Acaba Molla Said bütün zaman gönüllüleriyle birlikte Van'daydı da, şehir Rusların eline geçinceye kadar yaşanan *"karşılıklı vahşette"*[614] Molla Said'in oynadığı rol hasıraltı edilmeye mi çalışılıyordu? Abdurrahman'ın verdiği bu *"kulağa kar suyu"* kaçırtan bilgi üzerinde durmaya değerdir. Başlarına keçeden yapılan külah taktıkları için, *"Keçe Külahlılar"* olarak da anılan, Molla Said'in kumandasındaki Kürt süvari milislerinin mevcudiyeti 300'ü buluyordu.[615] Nisan ve Mayıs 1915'te, Van'daki Osmanlı jandarmasının başına getirilen Venezüellalı Rafael de Nogales[616], kanlı hatıralarının bir yerinde bu Kürt Süvarilerini şöyle anlatmaktadır: *"Laz taburu, 300 Kürt süvarisiyle Sabağ köyünü ele geçirmeye gitti. Hatırladığıma göre 4-500 Ermeni, orada sipere girmişti. Topçu ateşiyle desteklenen Lazlar, süngü hücumuna geçince, Kürtler de şiddetle saldırıya geçti. Kürtler Ermenilerin arkasından gelerek hepsini bıçakladılar."*[617] Bu ve buna benzer bir dizi savaş suçunun baş sorumlularından olan Nogales'in anlattıkları gene de şüpheyle karşılanabilir. Fakat Nogales sadece faillerin adetini ve yaptıklarını anlatmakla kalmıyor. Bir de üstüne üstlük o faillerle birlikte fotoğraf da çektiriyor. Arkada oturanların arasında Molla Said'in göründüğü bu fotoğrafta Nogales, objektiflere Kürt süvarilerle birlikte poz veriyor. İşin ilginç yanı şu ki, Nogales'in adını anmaksızın ve yaptıklarına

614 'Karşılıklı vahşet' benim kullandığım bir kavramdır. Zira emperyalist dünya sisteminin çelişkilerinden kaynaklanan ve beslenen; yakın zamanda eski Yugoslavya'da; günümüzde ise Suriye'de gördüğümüz, etnik ve dini gerekçeli sekter savaşın bir benzeri de 1914–1915 arasında 'Kafkas Cephesi'nde yaşandı. Osmanlı devletinin, Ermeni ulusunu sistematik bir soykırıma tabi tuttuğu tartışılmaz bir gerçek olduğu gibi; Ermeni savaşçıların da, bu soykırıma dini ve etnik temelde sekter bir tepki verdikleri bilinmektedir. Van'daki misyonerlerden *"Johannes Spörri, şehri kuşatanların geri çekilmelerinin ardından savunmasız Türklerden geri kalanlarına Ermenilerin, 'Cenevre Konvansiyonu'nun yönetmeliğine, hatta İsa'nın da sözlerine riayet etmeden davrandıklarını'* saptamıştı. *Frieda Spörri şöyle yazıyordu: 'Şehirde Türk evlerinin talanı başladı. İstasyonumuzdakilerin bu haksızlıkta yer almalarını engellemek için babam elinden geleni yapmıştı.'"* (Bkz. Kieser, age, s. 451, dipnot: 633)

615 Bkz. Şahiner, age, s. 166

616 Rafael de Nogales hakkında daha geniş bilgi için bkz. Rafael de Nogales Méndez, *Cuatro años bajo la media luna*, Editorial el Perro y la Rana, Caracas, 2006; Rafael de Nogales Méndez, *El saqueo de Nicaragua*, Editorial el Perro y la Rana, Caracas, 2007 ve ayrıca Violeta Rojo, "Memorias de un Aventuerero Venezolano: Rafael de Nogales Mèndez", *Contexto*, Segunda etapa – Volumen 6 – No. 8 – Año 2002, Caracas'ın içinde. Bu vesileyle bir kez daha Karakas'daki Simon Bolivar Üniversitesi'nden sayın Violeta Rojo hanıma Nogales hakkında paylaştığı bilgiler ve verdiği kaynaklar için teşekkür ederim.

617 Rafael de Nogales, *Osmanlı Ordusunda Dört Yıl (1915-1919)*, çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul, 2008, s. 75

değinmeksizin, bahsi geçen bu fotoğrafa Prof. Dr. Ahmed Akgündüz, kitabında yer vermiş.[618]

Ermeni meselesi, Nurcu yazarları Türk şovenizminin Kemalist'inden, Atatürkçü'süne, Bozkurtçusundan, Muhafazakarına kadar farklı kesimleriyle buluşturan ender kavşaklardan birisidir. Mevcut Said Nursî biyografilerine yakından bakıldığında Ermeni soykırımını inkar etmede Nurcu yazarların, bütün bu milliyetçi cenahın bir dizi müdavimiyle yarıştıkları görülecektir.[619] Fakat öte yandan Nurcu yazarlar, Ermeni sivillere karşı Molla Said'in, ne denli vicdanlı davrandığını da büyük bir gayretkeşlikle ispatlama çabası içerisinde olmuşlardır. Özellikle öne sürdükleri iki 'ispat' vardır. Bunlardan birincisi, Molla Said'in Hizan'da ve Nurs köyündeki Ermeni kadın ve çocukları kastederek *"Şer'an bunlara dokunmak caiz değildir"* deyip, onları *"Ermeni fedailere teslim etmek üzere gönderdi"*ğidir.[620] Bu bilgi, Molla Said'in yeğeni Abdurrahman'a aittir ve günümüze kadar hiçbir şekilde teyit edilmiş değildir. İkinci 'ispat' çok daha tumturaklı olan Fransızca bir kaynaktır. Nurcu yazarların tümü bu Fransızca kaleme alınmış kaynağa başvurmayı pek severler. Mesela Necmeddin Şahiner, bu kaynağı kitabında şu sözlerle taktim etmektedir:

"Bediüzzamanın bu hizmetleri İstanbul Belediyesi Kütüphanesinde yabancı eserler kısmındaki Fransızca eserler arasında bulunan Document sur les Atrocutes Armeno-Ruses (Ermeni Rus Zulmüne Dair Vesikalar) adlı eserde ***yabancı yazarlar*** *tarafından da dile getirilmiştir."*[621]

Şahiner'in muğlakta bıraktığı bir takım bilgiler var. Mesela, kitabın künyesi verilmemiş. Buna göre kitabı yazan 'yabancı yazarlar' kimler? Veya kitap nerede basılmış? Şahiner bu konuda okuyucuyu aydınlatma gereği

618 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 900

619 Nurcu yazarlardan Prof. Dr. Ahmed Akgündüz, Ermeni tehcirinin dini dayanağını şöyle açıklamaktadır:

"Tehcir yani mecburi göçün hukuki dayanağına gelince, bunun dayanağı, Hz. Peygamber'in ***Beni Nadir ve Beni Kaynuka Yahudileri'****ni, müşterek vatanları olan Medine'nin düşmanlara karşı korunmasına söz vermelerine rağmen ihanet etmeleri sababiyle Medine'den tehcir etmesidir: Aynı sebeple tehcir yapmak diğer Müslüman devletler için de caizdir. İşte Nisan 1915'te Osmanlı Devleti tarafından yapılan da budur."* (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 892)

620 Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 376

621 Şahiner, age, s. 166. (abç)

Şahiner kitabının kimi yerlerine bahsi geçen Fransızca kaynaktan bazı sayfaların fotokopilerini koymuş ve altına şu tip yorumlar yazmıştır: *"Birinci Dünya Harbinde, gönüllü milis albayı Bediüzzaman Said Nursî'nin gösterdiği* ***bahadırlığı ve kahramanlığı anlatan*** *Document sur les Atrocutes Armeno-Russes isimli kitabın Bediüzzaman'dan bahseden sayfaları."* (bkz. age, s. 168) (abç) Veya, *"Ermeni-Rus zulmünü ve gönüllü milis albayı Bediüzzaman Said Nursî'nin* ***kahramanlığını anlatan*** *Fransızca kitabın kapağı ve iki sayfası."* (bkz. age, s. 171) (abç)

duymuyor. Badıllı ise bir adım ileri gidiyor. Kitabının ilgili sayfasında ilkin, *"bir Fransız yazarın anlattıkları"* diye bir ara başlık koyuyor. Daha sonra ise alenen şöyle yazmakta hiçbir bahis görmüyor: *"Bu hadiseyi bilahare bir* ***Fransız tarihçisi*** *Document Surles kitabında 'Rus Ermeni zulmü'* diye şöyle anlatmıştır..."[622] Gerçi Badıllı da kaynağın künyesine dair bir bilgi vermemektedir ama Şahiner'in *"yabancı yazarlar"*ını, Badıllı bir çırpıda *"Fransız tarihçi"* yapmayı başarmıştır. Nurcu yazarların akademik disiplinden gelen temsilcisi Prof. Dr. Ahmed Akgündüz ise, ana metine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden belgeleri yerleştirip, dipnotta bu belgeleri adeta bahsi geçen Fransız kaynağına teyit ettirmektedir. İşte bir örnek: *"Aynı Meseleyi Fransız bir kaynak da* ***teyid eylemektedir****. Bu hadiseyi* İstanbul'da basılan Fransızca bir kaynakta *yani Document Surles kitabında 'Rus Ermeni Zulmü' diye nakletmektedir. Bkz. Şahiner, Bilinmeyen taraflarıyla Bediüzzaman Said-i Nursî, sh. 135; Documents sur les atrocites armeno-russes,* ***Constantinople****, Societe anonyme de papeterie et d'imprimerie, 1917, sh. 27-28."*[623] Ne *"yabancı yazarlar"* ne de *"Fransız tarihçi"* iddiasında bulunmayan Akgündüz, bu Fransızca kaynağın künyesini neyse ki –Fransızca da olsa– vermektedir. Fakat nedense künyenin Türkçesinde cimri davranıp, sadece *"İstanbul'da basılan"* demekle yetinmektedir. Halbuki yazar, bu bilginin yanı sıra kaynağın, *"1917"*de (yani savaşın bitmesine bir sene kala) *"Anonim Kırtasiye ve Matbaa Şirketi"*nce basıldığını da yazmalıydı. Esasen kimin yazdığı 'bilinmeyen' bu 83 sayfalık kitapçık[624], 1916'da İngilizler tarafından yayınlanan *Mavi Kitap*[625] serisinin bir nevi karşılığı idi.[626] Osmanlı devlet kurumlarının

622 Badıllı, age, s. 376. (abç) Burada ayrıca Badıllı'nın, Fransızca kaynağın orijinal adını ikiye bölerek anlamsızlaştırdığı üzerinde durmak bile gereksizdir.

623 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 910, dipnot: 57. (abç) Akgündüz'de Şahiner gibi, kitabına bahsi geçen Fransızca kaynağın kimi sayfalarının fotokopisini almış ve altına şöyle yazmıştır: *"Documents sur les atrocites armeno-russes,* ***Constantinople****, Societe anonyme de papeterie et d'imprimerie, 1917, sh. 27-28"* (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 912)

624 Bahsi geçen 'Fransızca' belge bugün internet ortamında kolayca bulunabilmektedir. Örneğin ABD–Kentucky'deki Louisville Üniversitesi'nin internet sitesinden kitapçığın pdf dosyası indirilebilir. (Bkz. http://louisville.edu/a-s/history/turks/documents_sur_les_atrocites_armeno-russes.pdf)

625 James Bryce–Arnold Toynbee, *Osmanlı Imparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916*, çev. Ahmet Güner, Pencere Yayınları, İstanbul, 2005

626 Birinci Dünya Savaşı'nın bütün tarafları, mazlumların acı ve gözyaşlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullandılar. Ermeni Soykırımı'nı, ellerini ovuşturarak izleyen Antant devletleri, soykırımın ardından mağdurların ifadelerini bir anti–propaganda malzemesi yapıp, Almanya ve onun müttefiki Osmanlı devletini sıkıştırmaya çalışıyorlardı. (Ermeni soykırımında, her iki emperyalist bloğunda oynadığı rolün harikulade bir teşhiri için bkz. "Amerika Birleşik Devletleri Komünist Partisi Delegesi John Reed'in söylevi", *Bakû 1920, Birinci Doğu Halkları Kurultayı*, çev. Ali Alev, Koral Yayınları, İstanbul, 1990'ın içinde, s. 131–137) Mağdurların yaşadıklarından ziyade, yarın bir gün yenilmiş bir güç olarak Savaş Suçluları Mahkemesi'ne çıkarıl–

kaleminden çıkan böylesi başka belgeler daha vardı.[627] Bir nevi 'bozacının şahidi şıracı' sözünü hatırlatan bu 'belgelerin', Türk resmi tarihinin muhtelif kalemşorları ve Nurcu yazarları tarafından sahiplenilmesi bu bakımdan gayet normaldir.[628]

Fakat Molla Said'e geri dönecek olursak, hala cevaplandırılması gereken bir soruyla karşı karşıyayız. 1914 ila 1915'te, Ermeni soykırımı ve tehcirinde Molla Said'in rolü neydi? Soykırımdaki kötü ünleriyle tanınan Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, Erzurum valisi Tahsin Bey'in, Van valisi Cevdet Bey'in ve Bitlis valisi Abdülhalık Bey'in sevk ve kumandasında hareket eden, aynı zamanda onların dostu olmakla da övünen Molla Said'in pek tabii ki, 'bağımsız' hareket etmesi düşünülemez. Raymond Kévorkian, Kudüs'teki Ermeni Patrikliğinin arşivinde bulduğu bir belgede, Bitlis bölgesinde yaşanan katliama ve faillerine ilişkin şunlar yazmaktadır: *"Esasen Ermeni ve Kürt nüfusun hakim olduğu Bitlis bölgesindeki katliamda, yerel liderlerin ve aşiret reislerinin doğrudan bir rolü oldu. Bunların arasında Ilıkzâde Abdurahmanoğlu, Şemseddin Şamo, Yaralızâde Mehmed Salih, İbrahimzâde Hacı Abdül Gani, Yusufpaşazâde Musa Efendi, Hacı Melikzâde Şeyh Abdül Bek Effendi, Tüfrevizâde Şeyh Abdül Bak Effendi, Haznodarzâde Tevfik Effendi, Kadri Şeyh Hacı İbrahim, Terzi Naderzâde Hacı Şemseddin, Fuadağazâde Hacı Şemseddin, Karsondlizâde Hacı Kasım, Karsondlizâde Hacı Fato ve* ***Molla Said vardı.***"[629] Molla Said'in emrindeki milislerle, Ermeni mallarını talan ve yağma edip etmediğini bilmiyoruz. Ancak kendisiyle birlikte

mak için Antant propagandasının yetip de artacağını bilen Osmanlı devleti ise bu tip uydurma kitapçıklarla, soykırımın izlerini sileceğini sanmaktaydı.

627 Bu kitapçıklardan benim erişebildiğim bir diğeri ise şudur: *Documents relatifs aux Atrocites Commises par les Armeniens sur la Population Musulmane* [Ermeniler Tarafından Müslüman Nüfusa Karşı İşlenen Zulümlere İlişkin Belgeler], Publication du Congres National [Milli Kongre Yayınları], Constantinople [İstanbul], Societe anonyme de papeterie et d'imprimerie [Anonim Kırtasiye ve Matbaa Şirketi], 1919 (Bkz. http://louisville.edu/a-s/history/turks/atrocites_commises_par_les_armeniens.pdf)

628 Zaten o yüzden Akgündüz, Osmanlı belgeleriyle bahsi geçen *"Fransızca kaynak"* arasındaki benzerliğe ilişkin *"**manidar** olan tarafı Fransızca belgelerdeki bilgilerin Osmanlı Arşiv belgelerini teyid eylemesidir"* demektedir. (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 910, dipnot: 57) (abç)

Halbuki *"manidar"* olan, aynı mutfakta üretilen Osmanlı belgelerinin gene aynı mutfaktan çıkan *"Fransızca kaynak"*lar tarafından teyit edilip, servise sunulup, Nurcu yazarlarca da ala ve vala ile 'delil' olarak gösterilmeleridir.

629 APC/APJ, PCI Bureau, 224, 506–7, those responsible for the deportations and massacres in the region of Bitlis [Bitlis bölgesindeki tehcir ve katliamdan sorumlu olanlar]'den aktaran, Raymond Kevorkian, *The Armenian Genocide, A Complete History*, I. B. Tauris, New York, 2011, s. 343–344 ve dipnot: 59 (s. 888) (abç)

Öte yandan bu soruna özenle değinmeyen Şerif Mardin'e göre ise mevzubahis olan, *"Said Nursî'nin Bitlis'in kurtuluşu sırasında gösterdiği kahramanlık"*tır. (Bkz. Mardin, age, s. 155–156)

Rus ordusuna esir düşecek dört *"talebesinden"*[630] biri olan Van'ın Çoravanis köyünden Ali Çavuş'un, hemen yanı başında vurulan Ubeyd'den[631] aktardıklarından, Molla Said'e bağlı milis mensuplarının yanlarında kaynağı ve miktarı belirsiz altın taşıdıklarını öğreniyoruz: *"Ubeyd şehid düştüğü an, bana: 'Ali koş kemerimden* ***altınları*** *ve üzerimdeki elbisemi al, gavurların eline geçmesin' demişti."*[632]

Anlatılanlara bakılacak olunursa Molla Said ve adamlarının faaliyetleri, 3 Mart 1916'da Rus ordusunun Bitlis'i işgaliyle birlikte son buldu. 21 Şubat'tan beri şehre çeşitli defalar taarruzda bulunan Rus ordusunun, geri çekilme manevrası karşısında rehavete kapılıp *"istirahate geçirilmiş"* olan Osmanlı birlikleri, 2–3 Mart gecesi gafil avlanmışlardı.[633] İşgal gecesi Molla Said bir duvardan atlarken ayağını kırmış ve kumanda ettiği milis gücünden geriye kalan dört adamıyla birlikte, bir su arkının içine saklanmıştı.[634] Anlatılanlara göre uzun bir bekleyişin ardından[635] Said, adamlarına, *"biriniz gidin, Ruslara haber verin, gelsinler bizi alsınlar götürsünler"* demişti.[636] Milislerden iyi kötü Rusça bilen Abdulvahab, *"teslim işareti"* olarak *"tüfeğinin ucuna beyaz bir sarık bağlayıp"* Ruslara haber vermeye gitmişti.[637] Akabinde tüm savaş boyunca *"dört kurşuna hedef"*[638] olduğu söylenen Molla Said, Ruslar tarafından esir alındı.[639]

630 Bu dört *"talebe"*, sırasıyla Molla Münevver, Ali Çavuş, Molla Musa ve Abdülvahab'tır. (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 391, dipnot: 287)

631 Ubeyd, Said Nursî'nin yeğeni, en büyük kız kardeşi Dürriye hanımın oğludur.

632 Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 388 ve Şahiner, age, s. 175

633 Bkz. Necla Şener, "Ermeni Sorunu Dosyası: Ülkemizi Karalamak Adına Yapılan Spekülasyonlar İnanılmaz Boyutlara Ulaşmıştır", http://www.turkishnews.com/content/2014/10/20/ermeni-sorunu-dosyasi-ulkemizi-karalamak-adina-yapilan-spekülasyonlar-inalilmaz-boyutlara-ulasmi-stir/

634 Ali Çavuş'tan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 389

635 Nurcu yazarlara göre bu bekleyiş 30 ila 36 saat arasında bir süredir. (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 392, dipnot: 289)

636 Badıllı, age, c.1, s. 389

637 Ali Çavuş'tan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 390

Anlaşılan Prof. Dr. Akgündüz, Ali Çavuş'un anlatımından pek memnun olmadığı için, Molla Said'in yakalanışını şu yorumla anlatmayı tercih eder: *"...talebelerinden birisi Rus karakoluna giderek Bediüzzaman'ın haberi olmadan meseleyi onlara haber verirler. Ruslar gelerek onu bulunduğu yerden çıkarırlar."* (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 932)

638 Mustafa Kemal'in Kocatepe'deki efsanesini çağrıştıran bu hikayenin detayları Akgündüz'e göre şöyledir: *"Birincisi, kalbinin üzerine isabet etse de, tütün tabakasıyla sigara ağızlığını parçaladıktan sonra vücuduna tesir etmez. İkincisi, hançerinin bulunduğu sol kaburgasına gelirse de, hançerinin sapını deler ve kendisine zararı dokunmaz. Üçüncüsü, yine sol omuzuna gelir, hafifçe bir yara açar. Dördüncüsü ise hayati bir noktaya isabet etmemiştir."* (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 932)

639 Ali Çavuş'tan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 390

Nurcu yazarlara göre Molla Said'in esir düşüşü aşağı yukarı bu şekilde yazılırken öte yandan Said Nursî'yle ilgili Moskova'da bulunan Rusya İmparatorluğu Askeri Tarih Arşivi'ndeki[640] belgelere bakılacak olunursa, Molla Said'in *"esir alınma tarihi"*, eski Rus takvimine göre *"19 Nisan 1916"* (günümüz takvimine göre 2 Mayıs 1916) ve *"esir alındığı yer Bitlis"*tir.[641] Her hâlükârda binlerce Osmanlı askeri gibi onu da dertli, zahmetli ve hatta *"intiharı düşünecek kadar"*[642] kahırlı günler beklemektedir. Esir alındıktan sonra Molla Said hakkında ilk bilgiler, onun Tiflis'te bulunduğuna dairdir. 8 Ağustos 1916'da Osmanlı Ordusu tarafından geri alınan Bitlis'in vali vekili Memduh Bey'in, 9 Ağustos'ta Dahiliye Nezareti'ne yolladığı yazıda, *"Tiflis'de bulunan Bediüzzaman Sa'îd-i Kürdî de muhtâc-ı âtıfet olmağla mûmâileyhe de bir mikdâr meblağın irsâliyle tesiri menût-ı re'y-i sâmîleridir"* denmektedir.[643] 20 Eylül 1916'da, *"Dahiliye Nâzırı Tal'at Beğ Efendi tarafından Hilâl-i Ahmer Cem'iyyeti reisi Besim Ömer Paşa'ya"* yollanan *"Tezkire"*de ise şöyle denmektedir: *"Esîren Tiflis'de bulunan Bedîüzzaman Sa'îd-i Kürdî Efendi'ye gönderilmek üzere me'mûr-ı mahsusa tevdî'an taraf-ı vâlâlarına irsal kılınan 60 liranın vusulünün iş'âr ve bunun mûmâileyhe sür'at-i mümkine ile irsâl buyrulmasını rica ederim efendim."*[644] Tiflis'te esir tutulan Molla Said için İttihat ve Terakki'nin en tepesindeki Talat (Paşa)'ın bu denli angaje olması ilginçtir. Sonuçta Hilal-i Ahmer, Talat Paşa'nın bu talebine 23 Eylül 1916'da cevap verir: *"Esiren Tiflis'te bulunan Bedîüzzaman Sa'îd-i Kürdî Efendi'ye gönderilmek üzere me'mûr-ı mahsûs ile irsâl buyrulub 60 lira ahz olunarak makbûz me'mûr-ı ileyhe tevdî' kılınmış ve meblağ-ı mezkûr mukâbili 1254 Mark esîr-i mûmâileyhe gönderilmişdir..."*[645] Ancak birazdan Rus belgelerinde de göreceğimiz gibi, yollanan paranın Molla Said'in eline geçme olasılığı oldukça zayıftır. Zira Bitlis vali vekilinin yazısından 17 güne evvel

---

Kardeşi Molla Abdülmecid'in *Hatıra Defteri*'nde yazdıklarına bakılacak olunursa, *"Ruslara iltihak etmiş bazı* [Kürt] *ağalar, 'Biz seni Rus kumandanlardan alırız. Fakat bize reis olup davamızı yürütecek isen...'"* diye teklifte bulunurlar. Molla Said'de onlara, *"Ben Müslüman Türk milleti aleyhine çalışmam. Esareti riyasete tercih ederim"* der. (Bkz. Abdülmecid, *Hatıra Defteri*, s. 119'dan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 393)

640 Rossiiskiy Gosudarstvennıy Voenno-İstoriçheskiy Arhiv-RGVIA

641 RGVIA, Fond 2000, Opis' 11, Nomer dela 181

642 Akgündüz'e göre Molla Said, *"Bu esaret sırasında* ***intiharı*** düşündürecek kadar zulümlere ve belalara ma'ruz kalmalarına rağmen, ***meseleyi ayrıntılarıyla kaleme almaya kendisi müsaade etmez.***" (Bkz. Akgünüdz, age, c.1, s. 932) (abç) İntihar etmenin İslam dininde yasak olmasına rağmen Said Nursî tarafından düşünülmüş olması ilginçtir. Hayatının bu evresinin kaleme alınmasına neden müsaade etmediğinin gerekçesi bugüne kadar bilinmemektedir.

643 Badıllı, age, c.1, s. 408; Akgündüz, age, c.1, s. 935

644 Badıllı, age, c.1, s. 409; Akgündüz, age, c.1, s. 937

645 Badıllı, age, c.1, s. 410; Akgündüz, age, c.1, s. 938

(eski Rus takvimine göre 10/yeni Rus takvimine göre 23 Temmuz 1916'da) Molla Said artık Tiflis'te değildir. Bilakis 1916'nın 23 Temmuz'unda Moskova üzerinden ilkin Kuzey Doğu'daki Kostroma eyaletinin Kologriw'de bulunan esir kampına, daha sonrada 4 Aralık'ta, keza Moskova'nın Kuzey Doğusundaki Yaroslavl eyaletine bağlı Poshekhonje'de bulunan esir kampına gönderilmiştir.

İsveç Kızılhaç'ı adına 1914–1920 arsında Rusya'daki savaş esirleri arasında insani yardım faaliyetlerinde bulunan İsveçli rahibe Elsa Brändström'ün verdiği bilgilere bakılacak olunursa, Ruslar tarafından esir alınan *"Türk subaylarının sayısı 950 ve Türk erlerinin sayısı da 50.000"*dir ve *"Türk hükümeti esir alınan askerleriyle fazla ilgilenmemektedir."*[646] Molla Said'in ilk getirildiği kamp olan Kologriw, Kostroma eyaletindeki onlarca esir kampından sadece bir tanesidir. İsveç Kızılhaçı'nın Kostroma delegesi N. E. Rydberg'in verdiği bilgiye göre 1917'de, *"Kostroma eyaletindeki kamplarda bulunan Alman, Avusturya-Macar ve Osmanlı savaş esirlerinin tahmini toplam sayısı 200.000"*dir.[647] Kostroma eyaletinin aynı adı taşıyan başşehri gibi istisnalar hariç, genel olarak ağır hava koşulları, yetersiz beslenme ve kötü hijyen şartları, başta tifüs ve tüberküloz olmak üzere, lekeli humma ve zührevi hastalıklara neden olmakta; milliyetine bakmaksızın esirleri adeta kırıp geçirmektedir.[648]

Said Nursî'nin Tiflis'ten sonraki hayatına ilişkin hem kendi resmi biyografisi hem de Nurcu yazarların kaleme aldıkları yaşam hikayesi, belgelerden ziyade esasen Nursî'nin yazdıklarına ve söylediklerine dayanmaktadır. Doğru ile yanlışın iç içe geçtiği bilgilerle, hikayenin kahramanı tarafından bizzat kurgulanan, bu yıllarda özellikle öne çıkartılmak istenen, Molla Said'in keramet sahibi oluşudur. O yüzden okuyucu ya da takipçinin büyülenmesi ve/veya ajite olması için çeşitli yöntemlere başvurulur. 1958'de kendisinin denetiminde yayınlanan *Tarihçe-i Hayatı*'nda, *"Bediüzzaman, iki buçuk sene kadar Sibirya tarafında esarette kalır"* denmektedir.[649] Halbuki bu anlatım tamamen yanlıştır. Zira 'Sibirya', Rusya'nın, Ural Dağ–

646 Elsa Brändström, *Unter Kriegsgefangenen in Russland und Sibirien 1914/1920* [Rusya'da Savaş Esirleri Arasında 1914/1920], Köhler und Amelang, Leipzig, 1927, s. 16; 183

Bundes Archiv [Federal Alman Arşivi]'de bulduğum 23 Nisan 1917 tarihli Deutsche Bank'a ait, *"Rusya'nın Avrupa kısmında bulunan Alman, Avusturya-Macar ve Türk savaş esirlerine yapılacak para havalesi"*nden bahseden bir yazı Brändström'ü teyit etmektedir. (Bkz. Bundes Archiv, R67/1066)

647 "Kostroma 13/26 Kasım 1917" tarihli, Rydberg'in "9. Nolu Raporu"nun, "Hamburg Alman Kızılhaç'ı" tarafından yapılmış "Almanca çeviri"si için bkz. Bundes Archiv, R 67/1148

648 İsveç Kızılhaç'ının 14/27 Ocak 1918, 15 Mayıs 1918 ve bütün bir 1917–1918'i anlatan 20 Temmuz 1918 tarihli raporları için bkz. Bundes Archiv, R 67/1148

649 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 71

ları'yla Pasifik Okyanusu arasındaki bölgenin adıdır. Batı Sibirya'nın bir nevi başlangıcı sayılabilecek olan Yekaterinburg ile Moskova arasındaki mesafe 1801kilometredir. Sibirya bahsi üzerinde ısrarla durmamın ve bu temsili mesafeyi belirtmemin nedeni aşağıdaki belgelerdir. Bu belgelere göre Molla Said, dört ay arayla, her ikisi de Moskova'nın kuzey doğu–sundaki esir kamplarında (Kologriw ve Poshekhonje'de) bulunmaktadır.[650] Burada, özellikle de Kologriw'in bağlı bulunduğu Kostroma eyaleti onun Rusya'da *"iki buçuk sene"* boyunca kalacağı bölge olacaktır. İşte belgeler, okuyalım:

"Kologriw İlçe Kumandanlığı

Birlik Şubesi

10 Temmuz 1916 [23 Temmuz 1916]

No: 10710

Kologriw, Kostroma Eyaleti

Mektubun alınış tarihi 15 Temmuz 1916 [28 Temmuz 1916]

No: 40572

Genelkurmay Başkanlığı Ana İdaresi'ne

/Birlik Şubesi/

Rapor.

Sürekli ikametgah için Moskova'dan Kologriw'e avdet eden Türk Ordusu savaş esirlerinin isim listesi arz olunur.

Bilgi: Moskova Askeri İdaresi'nin, birliklere 1914 tarihli 308 Numaralı ve 1915 tarihli 163 Numaralı emri gereğince

Yüzbaşı Mikhailow (İmza)

Evrak memuru, sekreter (İmza)

Savaşta 1916 senesinde esir alınan Türk Ordu savaş esirlerinin isim listesi

10 Temmuz 1916 [23 Temmuz 1916] *tarihli bilgiler*

1. *Nizami numara*
2. *İsim ve soy isim (Rusça ve savaş esirinin kendi el yazısıyla kendi anadilinde)*
3. *Yaş*
4. *Rütbe, savaş esirinin dahil olduğu birlik ya da hizmet ettiği geminin adı*
5. *Ülkesindeki ikametgahı*
6. *İmparatorlukta taşınacağı yer ve hareket noktası*
7. *Esir alınma tarihi ve yeri*
8. *Din ve milliyet*

650 Moskova–Kologriw: 670,11 km (bkz.http://www.luftlienie.org/Moskau/Kologriw); Moskova–Poshekhonje: 379,46 km (bkz. http://www.luftlienie.org/Moskau/Poshekhon)

9. Meslek
10. Sağlık durumu
11. Tahliye kaydı (yemin kaydıyla serbest bırakılma, mübadele, ölüm)
12. Savaş esirinin çalışması için iletildiği kuruluş; işin adı ve mekanı
13. Kayıt notu

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.		12.	13.
26	Molla Said Mirza oğlu	37	Bitlis Alay Kumandanı	Bitlis	Kologriw Şehri	19. Nisan [2 Mayıs] 1916, Bitlis	Türk, Müslüman Arap		Sağlıklı	--	--	--

Kologriw İlçe Kumandanı Yüzbaşı Mikhailow (İmza)
Evrak memuru, sekreter (İmza)" [651]

Yukarıda esirlerin yaşadığı koşullara dikkat çekmiştim. Acaba o koşullardan ötürü müdür yoksa başka bir sebepten midir bilinmez, dört ay sonra Molla Said, Kologriw'den Yaroslavl eyaletindeki Poshekhonje'ye gönderilir.[652]

"Kologriw İlçe Kumandanlığı
Birlik Şubesi
21 Kasım 1916 [4 Aralık 1916]
No: 19727
Kologriw, Kostroma Eyaleti
Mektubun alınış tarihi 25 Kasım 1916 [8 Aralık 1916]
No: 74513
Genelkurmay Başkanlığı Ana İdaresi'ne
/Birlik Şubesi/

651 RGVIA, Fond 2000, Opis' 11, Nomer dela 181. Tablonun 8. hanesindeki *"Arap"* kaydının neden niçin yapıldığı belgelerden anlaşılmamaktadır. Fakat bunun bir hata olduğu anlaşılmış olunmalı ki bir sonraki belgede *"Arap"* ibaresine yer verilmemiştir. [Kitabın "Belgeler" bölümünde orijinali bulunmaktadır. (s.436) – Ed. notu]

652 Dr. M. Asaf Dişçi'nin, tarih vermemekle birlikte Molla Said'le birlikte Kologriw'de, *"Birlikte altı ay kadar kalmıştık"* sözleri sanki bu dönemi işaret etmektedir. (Bkz. Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, c.1, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 89)

Rapor.

Sürekli ikametgah için 21 Kasım 1916'da [4 Aralık 1916] *Kologriw'den Yaroslavl eyaletindeki, Poshekhonje'ye gönderilen Türk Ordusu savaş esirleri ve yüksek rütbeli subayların isim listesi arz olunur.*

Bilgi: 4 [17] ve 10 Temmuz 1916 [23 Temmuz 1916] *tarihli, 10328 ve 10710 numaralı raporlarım.*

Yüzbaşı Mikhailow (İmza)

Evrak memuru, sekreter (İmza)

Yaroslavl eyaletindeki, Poshekhonje'ye sürekli ikametgah için gönderilen ve Poshekhonje askeri idaresinin emrine tabi kılınan, savaşta 1916 senesinde esir alınan Türk Ordu savaş esirlerinin isim listesi.

10 Temmuz 1916 [23 Temmuz 1916] *tarihli bilgiler*

1. *Nizami numara*
2. *İsim ve soy isim (Rusça ve savaş esirinin kendi el yazısıyla kendi anadilinde)*
3. *Yaş*
4. *Rütbe, savaş esirinin dahil olduğu birlik ya da hizmet ettiği geminin adı*
5. *Ülkesindeki ikametgahı*
6. *İmparatorlukta taşınacağı yer ve hareket noktası*
7. *Esir alınma tarihi ve yeri*
8. *Din ve milliyet*
9. *Meslek*
10. *Sağlık durumu*
11. *Tahliye kaydı (yemin kaydıyla serbest bırakılma, mübadele, ölüm)*
12. *Savaş esirinin çalışması için iletildiği kuruluş; işin adı ve mekanı*
13. *Kayıt notu*

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.		11.	12.	13.
20	Molla Said Mirza oğlu	37	Bitlis Alay Kumandanı	Bitlis	Kologriw Şehri	19. Nisan [2 Mayıs] 1916, Bitlis	Türk, Müslüman	–	Sağlıklı	Yaroslavl eyaletindeki, Poshekhonje'ye sürekli ikametgah için gönderildi ve Poshekhonje askeri idaresinin emrine tabi kılındı	–	–

Kologriw İlçe Kumandanı Yüzbaşı Mikhailow (İmza)

Evrak memuru, sekreter (İmza)"[653]

Molla Said'in Yaroslavl eyaletindeki, Poshekhonje'de ne kadar süre kaldığını bilmiyoruz.[654] Fakat Kostroma Arşivi'nde bulduğumuz, Molla Said'in de adının yer aldığı, 12 Osmanlı subayının iaşesine dair tarihsiz bir belge, onun, 1917'den itibaren Kostroma eyaletinin aynı adı taşıyan başşehrinde kaldığı ihtimalini güçlendirmektedir.

"Kampta tutulmayan subayların iaşesi

1. *Mola Said Murza, Albay*
2. *Nusret Mustafa, Başgedikli*
3. *Husni Hasan, Teğmen*
4. *Memed Tefik Ali, Silah tamircisi*
5. *Espin Memed, Teğmen*
6. *İbrahim Ahmed, Teğmen*
7. *Ali Rıza Rusten, Yarbay*
8. *Ahmed Musa, Teğmen*
9. *Cevdet Ali, Yüzbaşı*
10. *Bekir Memed, Başgedikli*
11. [Y]*Usuf, Dürsche*
12. *Anis, Dürsche*

Not: 6,7,8,9 numaralı isimler Rus vatandaşı olmuşlardır."[655]

Bu tarihsiz belge bir yandan Molla Said'in *"Albay"* rütbesi hakkında bilgi verdiği gibi diğer yandan da bildik, tel örgülerle çevrili, kapısında nöbetçilerin beklediği bir esir kampında değil, görece daha rahat bir ortamda olduğunu göstermektedir. Kamp dışındaki Osmanlı subaylarının tercihi, eyalet başşehrinin hemen yanı başındaki Tatar köyüdür. 'Tatarskaja Sloboda' adındaki bu köy 1702'de kurulmuştur. 1902'de 86 haneli köyün nüfusu 525'tir. Volga nehrinin kıyısındaki bu köyde bir de cami bulunmaktadır.[656] Muhtemelen Kostroma Eyalet Valiliği'nden yazılan ve sadece

653 RGVIA, Fond 2000, Opis' 11, Nomer dela 181. [Kitabın "Belgeler" bölümünde orijinali bulunmaktadır. (s.437) – Ed. notu]

654 Bunun nedeni Yaroslavl Eyalet Arşivi'nde bulunan Poshekhonje Askeri Arşivi'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kapsayan bölümünün, 30 Ocak 1954 tarihli bir kararla imha edilmiş olmasıdır.

655 Gosudarstvennij Archiv Kostromskoj Oblasti–GAKO (Kostroma Eyaleti Devlet Arşivi), GAKO–Fond 1601, Opis' 2, Nomer dela 79. (Belgenin Rusça aslı kitabın Belgeler bölümündedir)

656 Daha detaylı bilgi için bkz. *Biografija ukaznogo Ahuna Safarowa v pamjat' pjatidesjatitschetirjehletnej sluzhbi v duhownom sane pri metscheti Kostromskoj Podgornoj Tatarskoj Slobodi.* Gubernskaja Tipografija, [Ahun Safarow'un Biyografisi, Kostroma Podgornaja Tatarskaja Sloboda Cami'inde Elli Dört Sene Ruhani Hizmet'in Anısına] Kostroma, 1902.

tek bir sayfasını bulabildiğimiz, Askeri İdareye yollanan bir yazıda şöyle denmektedir:

"Kostroma Askeri İdaresi'ne.

25.12.1916 [5 Ocak 1917] tarihli 12081 Numaralı karar gereğince

Genel Sekreter, Danışman (İmza okunmuyor)

Kostroma'daki Müslüman Camii'nde savaş esiri Türk subaylarının faaliyetlerine ilişkin yazışma

Karar: Yazışma, Askeri İdare sekreterliğine iletilecektir

(Giriş Numarası 4299, 15672)"[657]

Bu belgenin en önemli yanı bazı Osmanlı subaylarının Tatar köyünün camiin de faal olduğu bilgisini içermesidir. Mesela bu köyde 1918'de 10 kadar esir Osmanlı askerinin çalıştığı ve yaşadığı da bilinmektedir.[658] Hatta camiinin tek müdavimi ve tek imamı Molla Said de değildir.[659] Fakat öte yandan Kostroma'daki Osmanlı subaylarının büyük çoğunluğunun Tatar köyü yerine şehri tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu 'tercihin' Osmanlı subayları arasında ne gibi bir ihtilafa yol açtığını bilmiyoruz. Fakat Said Nursî'nin, yıllar sonra şikayetçi bir tonda *"Orada Tatarların küçük bir camii, meşhur Volga Nehrinin kenarında bulunuyordu. Oradaki* [Kostroma'daki] ***esir zabitlerin içinde sıkılıyordum****. Yalnızlık istedim"*[660] sözleri göz önünde bulundurulmalıdır. Zira bu süre zarfında, eyalet başşehrinin merkezinde bulunan *"eski içki deposuna 103 Türk subayı yerleştirilmiştir."*[661] Tabii ki kendisini başka bir dine mensup gören savaş esirinin, eskide olsa bir içki

657 GAKO–Fond 133, Opis' 37, Nomer dela 102, Stranitza 82.

Öte yandan İsveçli rahibe Elsa Brändström'de *"yabancı dil bilmeyen Türkler"*in, *"Tatar ve Kırgızlar'ın olduğu her yerde kendilerini evlerinde imiş gibi hissettikleri"*nden bahsetmektedir (Bkz. Brändström, age, s. 184).

658 Bkz. İsveç Kızıl Haç Raporu: No 32, Bundes Archiv, R 67/1148

659 Molla Said'i, Kostroma günlerinden tanıyan Mustafa Bolay da, *"Üsteğmen Ahmet Efendi"*nin Said'e *"hizmet ettiğini"* belirtir ayrıca *"bazen camide Mesudiyeli Abdurrahman Efendi imamlık yapardı"* der. (Bkz. Şahiner, *Son Şahitler*, c.1, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 196) Muhtemelen 2005 sonrası "Relegious Board of Moslems of Kostroma" tarafından yayınlanan "The Moslems of Kostroma" başlıklı tarihsiz bir prospektüste de, Birinci Dünya Savaşı'nda camiye gelen kız çocuklarını etrafına toplamış bir Osmanlı zabitinin –muhtemelen Abdurrahman Efendinin– fotoğrafı görülmektedir. Fotoğrafın altyazısı şöyledir: *"Hoca Türk askeri Tatarların mahallesindeki medresede okuyan kız talebeleriyle beraber."*

660 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 73. (abç)

661 Bkz. 1917 ve 1918 yıllarında İsveç Kızıl Haçı'nın Kostroma Dairesi'nin Faaliyetine İlişkin, 28 Temmuz 1918 tarihli Rapor, Bundes Archiv, R 67/1148

Yillar sonra (1935) Eskişehir hapishanesinde Molla Said'in, *"Rusya'nın şimalinde esir olduğum zaman, doksan esir zabitlerimizle beraber* ***bir fabrikanın*** *koğuşunda bulunuyorduk"* dediği yerin bu depo olması muhtemeldir. (Bkz. *Osmanlıca Lem'alar*, s. 887'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1008) (abç)

deposuna yerleştirilmesi, büyük Rus şovenizminin ve Hristiyan 'üstünlüğü'nün bir izdüşümüdür. Muhtemelen, Molla Said'i *"sıkan"* bu durumdan pek de şikayetçi sayılmayan *"zabitlerin"* varlığı olabilir. Ancak bu varsayım da dahil olmak üzere Molla Said'in bundan sonra Rusya'da devam eden yaşamına ilişkin elimizde hiçbir belge bulunmamaktadır.[662]

Burada özellikle üzerinde durulması gereken 1917'de Rusya'nın ve tabii Birinci Dünya Savaşı'nın da gidişatını temelden etkileyen radikal bir gelişmenin yaşanmış olmasıdır. Ekim [Kasım]1917'de, Rusya'da, Bolşevik partisinin önderliğinde gerçekleşen proletarya devrimi, vaktiyle 1848'de Marx'ın, *"Avrupa'da bir hayalet dolaşmaktadır"* diye adlandırdığı komünizm ülküsünü artık bir *"hayal"* olmaktan çıkartmış, 20. yüzyılın başlarında tarih sahnesinin ortasına yerleştirmişti. 1914–1918 arası yaşanan Birinci Savaş'ın beraberinde getirdiği kan ve gözyaşı, tüm dünyanın fakirlerinin dikkatini Rusya'ya çevirmişti. Amerikalı komünist yazar John Reed'in Ekim Devrim'ine atfen kaleme aldığı kitabın başlığını taşıyan *"dünyayı sarsan on gün"* sözleri, devrim anında ve akabinde dünyayı *"sarsmaya"* devam ediyordu. Devrimin kendi ülkelerindeki ezilenleri etkilemesinden endişe duyan bütün kapitalist ülkeler var güçleriyle Bolşeviklerin yıkılması için çaba sarf ediyorlardı. Bu amaçla Fransa, İngiltere, Amerika ve Japonya, Bolşeviklere karşı direnen Yudeniç, Kolçak, Denikin'in 'beyaz ordu'larını silah ve para ile destekleyeceklerdi. Rusya, 1920'lerin ortalarına kadar muazzam bir iç savaş yaşayacaktı.

Bolşevik devriminin kararlı düşmanı olan Said Nursî'nin gerek kendi anlatımları, gerekse de Nurcu yazarların o anlatımları içinden çıkılmaz hale getiren yorumları[663], özellikle de Molla Said'in 1918'de Rusya'dan ne zaman ve ne şekilde Türkiye'ye döndüğünü ortaya çıkarmamızı güçlendirmektedir. *Tarihçe-i Hayatı*'na bakılacak olunursa Molla Said, *"...esaretten **firar ile kurtulup; Petersburg** ve **Varşova'ya gelmeye muaffak** olur. Bilahare, Viyana tarikiyle H. 1334* [1918] *senesinde İstanbul'a teşrif eder."*[664] Altını çizdiğim ifadelerle –ki birazdan teferruatlıca üzerinde duracağım– Nurcu çevrelerin Molla Said'in, kerametini ispat etmek için kıvançla sundukları şu *"esaretten kaçış"* öyküsü arasında da bir bağlantı kurulması gerekmektedir. Onun için bu *"kaçış"* öyküsünü uzunda olsa aşağıya alıyorum.

> *"Ben Rusya'da esirken, firar edeceğim günlerde, her zaman **kamp içine girip çıkan** arap kıyafetli bir adam bana bir gün 'Sen buradan kaçmak ister misin?'*

662 Bunun en başta gelen nedeni, Kostroma Arşivi'nin 1982'de kısmen yanmış olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı ve Savaş Esirleriyle ilgili bir dizi belge bu yangında telef olmuştur.

663 Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 416–420; Akgündüz, age, c.1, s. 972–977; Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 185–188

664 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 72

*Ben dedim: 'İsterim ama, nasıl kaçayım? Kampın **etrafındaki surdan** nasıl çıkarım?'*

*O dedi: 'Bu iş kolay. Ben sana elbisemi veririm, giyersin ve çıkarsın, kimse sana bir şey demez. **Surun dışında buluşur**, sana yolu tarif ederim' dedi.*

*Ben onun elbisesini giydim ve **surun kapısından** çıktım. Kimse bir şey demedi. Sonra o zat geldi, elbisesini iade ettim. Bana yolu tarif etti, gittim, gittim. Bir ormanın içine daldım, orada yolu ve yönü kaybettim. Sonra orada **otlayan bir ineğe** rast geldim. Bu hayvan her halde insanların olduğunu gösterir diye, hayvanı yürüttüm, ben de arkasından yürüdüm. Biraz gittik, bir **mağaraya** geldik. Hayvan mağaraya girdi. Ben de arkasından girdim. **İçerde pir-i fani ihtiyar bir zat vardı.** Selam verdim. **O da benim ismimi, künyemi, lakabımı söyleyerek** 'Ve Aleykümüsselam!' dedi. Beni oturttu, 'herhalde karnın açtır' dedi. 'Ama benim yiyeceğim ekmeğim bitmiş. Ben sana şu ineğimden biraz süt sağayım, onu içersin' dedi. Sütü içtikten sonra, bana dedi ki: 'Büyük musibetler, felaketler gelecek, Bunları def'edecek üç şey vardır:*

'Birincisi: Her yerde seslice Ezan-ı Muhammedi okumak.'

'İkincisi: Cemaatle namaz kılmak.'

'Üçüncüsü: Kur'an derslerini vermek ve almak.'
*Daha sonra, **o ihtiyar zat bana yolu tarif etti**, izin isteyerek ayrıldım."*[665]

Gereksiz polemiklerin önünü almak için belirtmekte fayda var ki, o yıllarda binlerce savaş esiri gibi Molla Said'in de Kostroma'dan kaçmış olması muhtemeldir. Ancak ciddi ciddi inanmamız istenilen yukarıdaki anlatımla, *Tarihçe-i Hayat*'ta anlatılanları bir araya getirdiğimizde önümüze şöyle bir tablo çıkmaktadır: Molla Said, Kostroma'nın yanı başında (doğusunda), Tatar Köyü'nün camisinde yaşarken, okuyucuya, *"surlarla"* çevrili bir *"esir kampı"*ndan bahsetmektedir. Bu bilginin doğru olmadığını daha evvel yukarıda alıntı yaptığımız Rus belgelerinden hatta kim Nurcu yazarlardan biliyoruz.[666] Fakat hikayenin yegane sorunu sadece bu 'minik'

665 Badıllı, age, c.1, s. 417–418; Akgündüz, age, c.1, s. 974. (abç)

Badıllı bu anlatımın başına *"Esaretten Firar Hadisesinde Sırlı Bir Haber"* ara başlığını koymuş. Devamla da anlatımı daha da desteklemek için yukarıda verdiğim alıntının girişine şunları yazma gereğini duymuş: *"Hz. Üstad Bediüzzaman, Rus esaretinden firar hadisesinde mazhar olduğu **harika teshilattan** sadece bir numune olarak; 1923'lerde Van müftüsü olan Şeyh Ma'sum Efendi'ye hususi şekilde anlattığı ve bu zatın da, Üstad'ın Van'daki sevgili talebesi Molla Hamid'e özel olarak hikaye ettiği olay merhum Molla Hamid Efendi, bilahare birçok kimselere anlatmış, **teyp bantlarına** onun sesinden de geçirilmiştir. İşte, hem teyp kasetindeki sesinden hem iki halis nur talebesi olan Ahmet Özertan ile Mümtaz Durdu'nun birkaç kez ondan dinledikleri rivayet ve nakil özetle şöyledir, Hz. Üstad demiş ki:"* (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 417) (abç)

666 İlginçtir, Akgündüz de, bir Osmanlı savaş esirinin anılarına dayanarak *"1917 Bolşevik İhtilalinden sonra Osmanlı esirleri daha rahat hareket etmeye başlamışlardı"* demekte hatta *"1 Şubat 1918'den itibaren hür esirler haline gelmiş oldukların"*dan bahsetmektedir. (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 972, dipnot: 140)

yanlış değil. *"Firar"* edilen yer Kostroma. *"Firar"* istikameti güneye doğru olması gerekirken, Molla Said, Kostroma'nın 876,46 km kuzey batısındaki St. Petersburg'a doğru *"firar"* ediyor.[667] Nedeni ise Rusya sınırlarının dışına çıkmak. İyi ama St. Petersburg'un batısında Kuzey Denizi, kuzeyinde Finlandiya, güneyinde ise Estonya bulunmaktadır. Kaldı ki, St. Petersburg, o yıllarda namı diğer Petrograd, Molla Said'in karşı çıktığı Bolşevik devriminin de kalesidir.[668] Buradaki İşçi ve Asker Sovyet'inin silahlı güçleri, yenik düşmüş ve etrafa yayılmış Çarlık ordusunun arda kalan güçleriyle kıyasıya savaş halindedirler. 24 Şubat 1918'de kağıt üzerinde bağımsızlığını ilan edecek olan Estonya'nın devlet olma özelliğini kazanması için önünde daha iki sene (1920) vardır. Estonya civarı Kızıllarla Beyazların en fazla savaştıkları bölgedir. Velhasıl bu şartlarda mantıken, Molla Said'in, daha da kuzeye –o da deniz yoluyla– Finlandiya'ya gitmekten başka çaresi yoktur. Ancak birbirleriyle hangi dilde anlaştıklarını öğrenemediğimiz, hikayede bahsi geçen *"İneğin sahibi pir-i fani ihtiyar"* yolu öyle tarif etmiş olmalı ki, Molla Said, bir şekilde güneye doğru ilerlemiş ve Rusya dışındaki ilk durağı olduğu anlaşılan Varşova'ya varmıştır.[669] Akıllara durgunluk veren Molla Said'in bu hikayesine, bir de bir Alman *"Belgesi"* eklenmektedir. *"Belge"*, 17 Haziran 1918 tarihini taşımaktadır. Sofya'dan, İstanbul'a *"Balkan Treni"*yle seyahat yapma iznini gösteren bu *"belge"* epey sorunludur. Zira bütün Nurcu yazarların kitaplarını süsleyen bu belgenin üzerinde ciddi tahrifatlar yapıldığı, hemen ilk bakışta göze çarpmaktadır.[670] Osmanlıca, Almanca, Macarca ve Bulgarca olan matbu *"Belgenin"* birinci sayfasında, sol tarafta Molla Said'in vesikalık bir fotoğrafı bulunmaktadır. Ama o da ne? Fotoğrafa paralel, sağ tarafta aşağıdan (dört dilde *"Belgenin Sahibinin imzası"*

667 Bir başka yerde Molla Said *"firar"*ına ilişkin *"...tek başıma Petrograd'dan*[St. Petersburg], *bir ay* şimal-i şarki *tarafından firar edip..."* demektedir. (Bkz. *Osmanlıca Lem'alar'dan* aktaran Badıllı, age, c.1, s. 416) (abç) Şayet bu aktarım doğruysa Molla Said'in geldiği yere yani Kostroma'ya geri dönmüş olması gerekir. Zira Petrograd'ın *"şimal-i şarkı"*nda yani kuzey doğusunda Kostroma bulunmaktadır.

668 Bu durumun farkında olan Necmeddin Şahiner tumturaklı laflar ederek okuyucuyu, Molla Said'in amacının 'firar' etmek değil de sanki Bolşevik Devrimi'ni yerinde incelemek olduğuna ikna etmeye çalışıyor. Okuyalım: *"Bediüzzaman Said Nursî, Rus esaretinden* ***Allah'ın yardımıyla*** *ve* ***Hızır Aleyhisselam'ın rehberliğinde kaçıp kurtulmuştu****. Bu kaçışta ise esarete* ***geldiği yoldan değil****, bizzat komünist yangın fitnesinin* çıktığı yere, *yani eski ismiyle Petersburg, Petrograd yeni ismiyle Leningrad'a gelmişti. Bu çok manalı ve manidar hareket, Bediüzzaman'ın* ***müceddid olduğunun yüzlerce delilinden sadece birisidir****.* ***Kızıl yangını yerinden görüyor ve tespit ediyordu****."* (Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, s. 194–195) (abç)

669 Bugünkü karayolu ortamında, St. Petersburg ile (Estonya, Letonya ve Litvanya üzerinde) Varşova arasındaki mesafe 1154,48 km'dir.

670 Söz konusu belgenin sadece bir sayfası, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 72'de; belgenin her iki sayfası Badıllı, age, c.1, s. 429–430'da; Akgündüz, age, c.1, s. 978–979'da ve Şahiner, age, s. 187–188'de yayınlanmıştır. Bunların içerisinde *"belgenin"* görece en kaliteli basımı, Akgündüz'ün eserindekidir.

diye yazan yerden) yukarıya doğru uzanan bir imza bulunmaktadır. Latin harfleriyle atılan bu imzada *"Abdurahman"* yazmaktadır. Burada sorulması gereken soru, *"Abdurahman"*ın kim olduğudur? Bu, Latin harfleriyle atılan imzanın sahibi, Molla Said değilse, bir Osmanlı memuru mudur? O halde yeni bir soru karşımıza çıkmaktadır. Almanların verdiği *"belgede"* Osmanlı memurunun imzası ne aramaktadır? *"Belgenin"* ikinci sayfası ise tam evlere şenliktir. Zira Matbu belgenin her bir boş bırakılan yeri, Almanca, Macarca, Bulgarca ya da eski harflerle Osmanlıca değil, Latin harfleriyle Türkçe yazılmıştır.[671] Fakat tüm tahrifatlar bir yana, Ocak 1916'dan Eylül 1918'e kadar Berlin–İstanbul arasında sefer yapan bu Alman treni için Molla Said'e *"seyahat müsaadesi"* neden Sofya'da verilir? Varşova'dan Sofya'ya kadar Molla Said nasıl gelmiştir? Bu ve buna benzer soruların cevaplarını ne Molla Said'de ne de Nurcu yazarlarda bulmak mümkündür. Bir tek küçük birader Molla Abdülmecid, kendi hatıra defterine, *"Almanya tarikiyle İstanbul'a gelir"* diye bir not düşmüştür.[672] Aslında eksik olmakla birlikte

671 *"Belgenin"* sol tarafında matbu yazılan yerler ve karşılığı Türkçe, Latin harfli el yazısıyla şu şekilde doldurulmuştur:

"[Kimin için anlamında] Bay.....Said Mirza
Rütbesi.....Kaymakam
Birliği.....Kürd süvari Alayı
Vatandaşı olduğu ülke.....Osmanlı
Seyhat [başlangıcı].....Sofia
İstikamet.....İstanbul
Seyahat nedeni..... esaretten avdet"

(Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 979).

672 Bkz. Abdülmecid'in Hatıra Defteri, s. 17'den aktaran Badıllı, age, c.1, s. 419; Akgündüz, age, c.1, s. 975

Abdülmecid'in notuna karşı Badıllı (ve ondan kopya çekerek bire bir Badıllı'nın sözlerini yineleyen Akgündüz) itiraz etmektedir: *"Ancak o sıra, Avusturya da Alman imparatorluğuna bağlı bir eyalet olması hasebiyle, ayrıca Üstad'ın Almanya'nın merkezine gittiğini göstermiş olmaz."* (agy)

Oysa Badıllı yanılmaktadır (ondan kopya çeken Prof. Dr. Akgündüz'ü ise anlamak mümkün değildir). Zira 1914'te savaşa Avusturya–Macaristan İmparatorluğu olarak giren bu ülke 1918'de parçalanmış ve imparatorluğu çökmüştür. 1918'de kurulan Avusturya Cumhuriyeti'nin Almanya'nın *"bir eyaleti"* olması, ancak 20 sene sonra, Hitler'in bu ülkeyi, 1938'de Alman topraklarına dahil etmesiyle mümkün olmuştur.

Öte yandan muhtemelen Abdülmecid'in bu notundan hareketle Cemal Kutay, Molla Said'i, fantastik bir anlatımla, Rusya'dan Berlin'deki Adlon Hoteli'ne getirir. Burada çok önemli zevatla görüştürür. Olmadı Molla Said'i, devlet ve hukuk yapısını araştırmak için İsviçre yollarına düşürür. Daha da olmadı, Molla Said'den, Enver Paşa'ya, Bolşevik İhtilali konusunda uyarıcı mektuplar yazdırır. Hatta ve hatta Talat Paşa, *"Bolşevik İhtilali'nin olacağını Bediüzzaman Said-i Kürdi'den öğrendik"* diyecektir (Bkz. Kutay, age; *Tercüman*, 23 Şubat 1983). Kutay'ın tüm bu iddiaları belgesiz olmanın ötesinde tutarsızdır da. Zira *"Bolşevik İhtilalinin olacağı"*na dair, *"dostu"* Molla Said tarafından 'uyarılan' Enver Paşa'nın, 1919'da Berlin Moabit Hapishane'sinde, Bolşevik liderlerden Karl Radek'le defalarca buluşmasını, İttihatçıların –ama özel–

bu bilgi, Molla Said'in kerametini öne çıkartan resmi Nurcu tarihe ters düşmektedir ve pek de yabana atılmamalıdır. Çünkü Molla Abdülmecid'in defterine düştüğü not, farkında olmadan dikkatleri, Sovyet Rusya ile İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya–Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan) arasında savaş esirlerinin değiş tokuşunu da öngören 3 Mart 1918 tarihli Brest Litovsk Barış Antlaşması'na çekmektedir. Zira bu anlaşma sayesinde, 1918'in yaz ve sonbahar aylarında Sovyet Rusya topraklarında bulunan, 80.000 Alman, 450.000 Avusturya–Macar, 25.000 Türk savaş esiri ve ilaveten 214.000 Alman sivil mahkumu ülkelerine geri dönerler.[673] Esirlerin mübadelesine ilişkin 26 Haziran 1918–18 Aralık 1918 tarihli bir Rus arşiv kaydına göre, bu anlaşma gereğince *"Türk savaş esirlerinin nakil işlemlerinden sorumlu olan Almanya'dır. Alman ve Türk savaş esirleri aynı trende ama ayrı ayrı sevk edileceklerdir"* denilmektedir.[674] Yapılan anlaşma gereğince, savaş esirleri Moskova–Smolensk–Minsk üzerinden, cephe hattının güneyindeki Mogilev ve Witebsk'e nakledilecek ve orada Alman makamlarına teslim edileceklerdir.[675] 10 Haziran 1918'de Kostroma'da bulunan İsveç Kızılhaç delegesi, *"Kostroma'nın tren seferini bekleyen esirlerle dolup taştığını"* yazmakta *"o yüzden acilen bir tren yollanmasını talep"* etmektedir.[676] Moskova'da bulunan *"Savaş Esirleri Merkezi"* ile Kostroma'daki *"Savaş Esirlerinden Sorumlu Daire"* arasındaki 3 Temmuz 1918 tarihi yazışmada, *"esirler sakat ya da hasta da olsalar tek başlarına geri dönmelerine müsaade edilmemeli"* denilmektedir.[677] 1918 tarihli bir Rus belgesinde *"Türklerin Moskova üzerinden nakledildikleri"* belirtilmekte, *"Türk Komisyonu'nun Başkanı Remzi Paşa"*nın, *"24 Temmuz 1918'e kadar 2000 Türk savaş esirinin evlerine dönmüş olmalarını yeterli bulma"*dığı not edilmektedir.[678] Hakikaten bu şikayeti doğrulayacak veriler mevcuttur. Mesela kayıtlarda, *"19 Mayıs 1918'de, Moskova'dan,* [Beyaz Rusya'daki] *Baranovichi'ye 193 Numaralı Trende 71*

likle de Enver'in– 1919–1921 arası Bolşevik Hükümetiyle yakınlaşmak için Moskova'nın kapısını aşındırmış olmalarını neyle açıklayacağız? (Daha geniş bilgi için bkz. Masayuki Yamauchi, *Hoşnut Olmamış Adam-Enver Paşa*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995; Bülent Gökay, *Emperyalizm ile Bolşevizm Arasında Türkiye*, Agora Kitap, İstanbul, 2006; Emrah Cilasun, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitap, İstanbul, 2008)

673 Brändström, age, s. 198

674 Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (Gosudarstvenniy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy– GARF) Fond 3333, Opis' 9, Nomer dela 24.

675 Bundes Archiv– PH/2/3/5–I. Savaş esirlerinin gerek kayıt gerekse de ülkelerine nakil işlemleri bahsi geçen istasyonlarda yapıldığı için, Badıllı'nın iddia ettiği gibi illa Almanya'nın içlerine ya da başşehir Berlin'e gidilmesine gerek kalmamaktadır.

676 GARF– Fond 3333, Opis' 4, Nomer dela 68, Stranitza 23

677 GARF– Fond 3333, Opis' 4, Nomer dela 68, Stranitza 37

678 GARF– Fond 3333, Opis' 8, Nomer dela 6, Stranitza 47

Türk savaş esiri; 28 Mayıs 1918'de gene aynı güzergahta 184 Numaralı Trende 42 Türk savaş esiri; 14 Haziran 1918'de gene aynı güzergahta 176 Numaralı Trende 6 Türk savaş esirinin gönderildiği" görülmektedir."[679] Bu değiş tokuş sayesinde evine dönenlerden biri de Kostrama'da Molla Said'ile altı ay birlikte kalan Mustafa Bolay'dır. O günleri Bolay, *"Esaretten kurtuluşum da, yine bir Temmuz ayında oldu. 7 Temmuz 1918'de Salib-i Ahmer (Kızılhaç) treniyle Varşova'ya geldim"* diye anlatır.[680] Bolay, Molla Said'e verilen Alman *"Belgesi"*ndeki tarihten 20 gün sonra Varşova'ya varır. Yoksa Molla Said'de tıpkı Bolay gibi –ama ondan daha erken bir tarihte– yukarıda bahsi geçen trenlerden birinde miydi? Brest Litovsk Anlaşması gereği, Moskova–Smolensk–Minsk–Mogilev ve/veya Witebsk–Varşova–Sofya üzerinden İstanbul'a gelmiş olabilir miydi? Bunu bilemiyoruz.[681] Çünkü elimizde hiçbir belge yok. Ama hasta veya engelli esirlerin dahi yalnız başlarına seyahat etmelerine izin verilmediği bir ortamda, akıllara durgunluk veren bir "firar" öyküsü yerine, 'Albay' rütbesindeki Molla Said'in, Brest Litovsk Anlaşması gereğince, İstanbul'a legal yollarla gelmiş olması gerçeğe daha yakındır.[682]

679 GARF– Fond 3333, Opis' 3, Nomer dela 529

680 Şahiner, *Son Şahitler*, c.1, s. 196

681 Bunun belli başlı nedenlerinden biri, Freiburg'daki Federal Arşiv/Askeri Arşiv (Bundesarchiv– Freiburg/Militärarchiv)'de olması gereken 1. Dünya Savaşı, Esir Mübadeleleri dosyalarının diğer arşiv malzemesiyle birlikte ya 2. Dünya Savaşı esnasında tahrip olması ya da Sovyet Kızıl Ordusu tarafından el konulmuş olmasıdır. Rusya'da da bu arşiv malzemesine ne yazık ki ulaşmak mümkün olmamıştır. Öte yandan merkezi Cenevre'de bulunan Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün arşiv envanterinde "Türk savaş esirlerinin mübadelesi" diye bir kayıt gözükse de, arşiv de bahsi geçen dosya bulunamamıştır. Kostroma'daki Danimarka ve İsveç Kızılhaç delegelerinin rapor ve yazışmalarının büyük çoğunluğu mucize eseri, Berlin'deki Federal Arşiv'de muhafaza edilmekle birlikte "Savaş Esirleri Nakil Listesi" adını taşıyan bir dosya adı envanterde kayıtlı olmasına rağmen maalesef kayıptır. İki sene evvel gerek Kopenhag gerekse de Stockholm'deki Kızılhaç merkezlerinde bulunan arşivlere yaptığım başvurular ise cevapsız kalmıştır.

682 Fakat Badıllı açısından, *"Esaretten **firar** hadisesi, **zaten başlı başına harikaların harikasıdır**. Tek başına, Rusça bilmediği halde, Rusya'yı uzunluğuna* (aslında boylamasına olacak. BN) *firar suretinde keserek, Varşova, Viyena ve Sofya'ya uğrayarak İstanbul'a kadar selâmet içinde gelmesi, evet gerçekten harika bir hadisedir."* (Badıllı, age, c.2, 903) (abç) Aynı yazar bir başka yerde de Molla Said'in *"...Dünyanın öbür ucundaki Sibirya'nın Kosturma vilayetinden* (yanlış! Kostroma, Sibirya'da değil, Moskova'nın Kuzeydoğu'sundadır. BN) *tek başına firar edip, **kürenin yarı dairesi kadar** bir mesafeyi katedip, rahat ve selametle geldiği"*nden bahseder. (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1018, dipnot: 239) (abç) Badıllı'nın tüm bu anlattıkları tam bir abartı ve efsanedir. Kaldı ki *"kürenin yarı dairesi kadar bir mesafe"*nin katedildiği konusunda da Badıllı, *"sayı saymasını bilmiyor"* ve hatta Akgündüz'le de çelişiyor. Zira dünyanın yarıçapı, 6400 km'dir. Akgündüz'ün firar versiyonunun toplam mesafesi ise, 3570 km'dir. (Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 980)

Yol Ayrımı ve Arayış

Fakat hangi yollardan gelmiş olursa olsun, her hâlükârda 1918 Haziran'ının son haftalarında Molla Said'in ayak bastığı Payitaht bütün ihtişamını çoktan yitirmiş olmalıdır. Bando mızıka ile girilen Cihan Harbi, sadece hüsranla sonuçlanmamıştır. Bu hezimet birkaç sene sonra zaten 'adı var kendi yok' konumundaki saltanatın da sonunu getirecektir. Şayet bu Emperyalist savaşın, beraberinde üç imparatorluğun (Rus, Avusturya–Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının) çökmesine ve istemeyerek de olsa bağrından bir proleter bir devrimin doğmasına neden olduğu göz önünde bulundurulacak olunursa, savaşın başlamasından 27 sene evvel (15 Aaralık 1887'de), Friedrich Engels'in, 'kerametle' değil ama adeta muazzam bilimsel bir 'kehanetle' dile getirdiği şu sözler, Birinci Dünya Savaşı'nın daha başlamadan esaslı bir analizini teşkil etmektedir:

> *"Prusya-Almanya için, bir dünya savaşından, hem de boyutları ve yıkım şiddeti açısından bugüne dek tahayyül edilmemiş ölçüde bir dünya savaşından başka bir savaş artık mümkün değildir. Sekiz ile on milyon asker birbirini boğazlayacak ve bu şekilde, şimdiye kadar hiçbir çekirge sürüsünün yapamadığından çok daha çorak ve harap edilmiş hale getirene kadar, Avrupa'yı iliğine kadar kurutacaklar. Üç ya da dört yıl içine sıkıştırılmış ve tahribatı da tüm bir kıta da Otuz Yıl Savaşı'nın yıkımı; açlık, veba, ağır sıkıntı ve ıstırapların halk kitleleri ve ordular üzerinde yaratacağı moral bozukluğu; ticaret, sanayi ve kredi alanlarındaki suni mekanizmalarımızın umutsuz kargaşasının genel iflasla sonuçlanması;* ***düzinelerce tacın kaldırımlara yuvarlanacağı*** *ve bunları yerden kaldıracak kimsenin bulunamayacağı ölçüde eski devletlerin ve bunların nasıl sonuçlanacağı ve kimin muzaffer çıkacağını önceden kestirebilmenin mutlak imkansızlığı; sadece bir tek netice mutlak olarak bellidir: genel bitkinlik ve işçi sınıfının nihai savaşı için koşulların oluşması.*[683]

Molla Said, hikmetinden sual olunmayan Osmanlı hanedanının tacıyla birlikte yuvarlanmasına ramak kala payitahta geldiğinde muazzam bir alt üst yaşanmaktaydı. Adeta bir kaos ortamını andıran, o yıllardaki siyaset sahnesinin dış ve iç aktörleri mercek altına alınmadan, Molla Said'in birazdan üzerinde detaylıca duracağımız hikayesi anlaşılamayacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın ertesinde, her ne kadar Antant devletleri savaşın galibi de olsalar, epey güç kaybetmiş ve zayıflamışlardı. Bolşevik Devrim'in tavizsiz emperyalist savaşa karşı gelen siyaseti, bir 'salgın' misali İngiltere ve Fransa toplumlarına da sirayet etmiş, savaş aleyhtarlığı had safhaya varmıştı. Her iki ülkenin ordusunda da terhis edilme talebiyle isyanlar patlak vermişti. Mesela bu yüzden Ocak 1919'da İngiltere Kraliyet Ordusu'ndan

683 Karl Marx–Friedrich Engels, *Werke*, Band 21, Dietz Verlag, 1962, Berlin, s. 350–351. (abç)

1 milyon asker ve subay terhis edilecekti.[684] Evet, İngiltere ve Fransa savaşı kazanmışlardı ama emperyalist bir güç olmanın zorluklarıyla da karşı karşıyaydılar. Mesela, İngiltere'yi ele alalım. Londra, aynı anda, Hindistan'ı, Basra'yı, Kafkasya'yı, Türkiye'yi, Mısır ve Filistin'i nasıl kontrol edecekti? Böylesine geniş bir coğrafyanın kontrolü ciddi bir sorundu. Peki ya galip ülkelerin kendi aralarındaki çelişkiler? Fransa ve İtalya, başından beri Antant'ın öncüsü olan İngiltere ile zaten sorunluydular. İngiltere ise, içeride kendi hakim sınıflarının çıkar çatışmalarına sahne olmaktaydı. Mevcut ortam, İngiltere'yi, Kafkasya ile Türkiye arasında bir tercih yapmaya zorlamaktaydı. İngiliz kuvvetleri ya Kafkaslar'da Bolşevik Rusya ile kapışacak ve Bakü petrolleri de dahil olmak üzere bütün bölgeyi ele geçirmeye çalışacak ya da Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının tapusunu elinde tutup yeniden Kafkaslara uzanmak için Anadolu'da güç toplayarak zaman kazanacaktı. Niyet buydu ama İngiliz Savaş Bakanlığı'na göre, İngiltere'nin, Türkiye'yi dahi kontrol altında tutmaya ne askeri, ne de mali gücü yetmekteydi.[685]

Türkiye meselesinde gerek İngiltere hakim sınıfları, gerekse Antant devletleri kendi aralarında ciddi çelişkiler yaşıyorlardı. Türkiye 'pastası'nın taksiminde ittifak güçleri (İngiltere, Fransa ve İtalya) anlaşmakta zorlanıyorlardı. Londra'nın, başı çekiyor olması Paris ve Roma'nın pek hoşuna gitmiyordu. İngiltere, Osmanlı ordusu ile birçok cephede savaşmış olmanın bedeli karşılığında şimdi 'pastanın' büyük bir kısmını talep etmekteydi. Kuşkusuz bu durum, ileride ayyuka çıkacak çelişkilerin habercisiydi. Fakat Türkiye konusunda esas sorun 'pasta'da en fazla gözü olan İngiltere'de yaşanmaktaydı. İngiliz hakim sınıfları arasında bir anlaşmazlık baş göstermişti. Başbakan Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Balfour, Osmanlı İmparatorluğu'nun darmadağın edilip, topraklarının, Antant devletleri arasında tanziminden ve Türklerin de, Orta Anadolu'da minik bir devlet kurmasından yanaydılar. Savaş Bakanı Winston Churcill ise, Lloyd George ve Balfour'a bazı noktalarda katılmakla birlikte, Rusya'daki Bolşevik devrimi de göz önünde bulundurarak, Türklerin, Sovyet Rusya'ya karşı bir set görevi görmesinden yanaydı. Ayrıca, İstanbul'un Türklerden alınması, İslam dünyasında ama özellikle de Hindistan'da karışıklıklara yol açabilirdi. Neden Türklerin başında bulunduğu bir İstanbul, İngiltere'nin müttefiki olmasındı? Böylece Anadolu ve Doğu Akdeniz'in kontrolü daha bir mümkündü. Aksi taktirde davranılması, Türkleri Bolşeviklerin yanına itebilirdi. Hindistan bakanı Ernest S. Montagu da, Türklere göre-ce daha ılımlı yaklaşılmadığı taktirde, İngiltere'nin Hindistan'daki çıkarlarının zorlanacağı kanısındaydı. Ekim 1919'dan itibaren hükümetin yeni Dışişleri Bakanı olan Lord Curzon ise, İstanbul meselesinde Llyod George

684 Gökay, age, s. 52, dipnot: 38

685 Gökay, age, s. 52.

ve Balfour ile hemfikir olmakla birlikte, Anadolu'daki toprak bütünlüğünün korunmasından yanaydı. Zira Curzon'a göre, Türkiye, ileride Avrupa'dan Hindistan'a kadar uzanacak olan dost ülkeler zincirinin merkezinde bulunmalıydı. İngiltere burjuvazisi diğer tercihlerini tamamen silip atmaksızın şimdilik önceliğini, Lloyd George'nin paylaşım planından yana yaptı. 12 Ocak 1919'da Paris'te bir araya gelen *"Barış Konferansı"*nda, bu planın uygulanması için asayişten sorumlu olacak bekçi de bulunmuştu: Yunanistan.[686] 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı devletinin 1914 öncesinin sınırlarına geri çekilmesini şart koşuyordu. Brest Litovsk Antlaşması gereğince, Kafkasya ve İran'da ilerlemiş olan Osmanlı orduları, 1878 Berlin Antlaşması'nın öngördüğü sınırlara kadar ilerlemişken, şimdi, Mondros Mütarekesi'nden iki ay sonra isteksizce ricat etmekteydi. İmparatorluğun, 19. yüzyılın birinci yarısından itibaren başlayan buhranının artık son noktasına gelinmişti. On yıldır dediği dedik, astığı astık İttihat ve Terakki'nin önde gelen liderleri Talat, –Molla Said'in dostu– Enver ve Cemal paşalar, savaş suçluları mahkemesinde yargılanmamak için 2 Kasım'ı 3 Kasım'a (1918) bağlayan gece bir Alman denizaltısı ile İstanbul'dan kaçacaklardı. 1918'in ikinci yarısından itibaren, ülkenin muhtelif yerlerinde ulusal talepler doğrultusunda çeşitli gruplar örgütlenmeye başlamışlardı. Bunlardan bazıları İttihatçıların kurduğu gizli *"Karakol"* gibi örgütlenmeler, bazıları da *"Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri"*ydi.[687] Şimdilik silahlı eylemlere girişmeyen bu gruplar, mevcut toplumsal ilişkilerin devamından yana olan ('Konformist') bir sınıfsal yapıya dayanmaktaydılar. 'Konformistler', bulundukları bölgelerde toplumsal ilişkileri devam ettiren ve bu ilişkiler üzerinden direnişi örgütlemeye çalışan toprak zenginleri, subaylar, yerel siyasi liderler ve hükümet memurları idi.[688] Öte yandan, barışçı değil kendiliğinden silahlı direnişe geçen yerel güçler de vardı. Daha savaş yıllarında, şu veya bu nedenle, devlet otoritesi ile çelişkiye düşmüş, toplumun alt kesimlerinden sınıfların oluşturduğu, devletin, '**şaki**' ve/veya '**çete**' dediği silahlı bu gruplar, nonkonformistlerdi. Efeler, zeybekler, muhacirler, asker kaçakları, isyan etmiş alt rütbeli subaylar, adi suçlular, maceraperestler, kan davası güdenler 'nonkonformistleri' oluşturmaktaydı.[689] İki ana gruba ayırılan bu yerel direniş hareketleri henüz merkezi önderlikten yoksundu. Siyaset ve ordu çevrelerinde kök salmış İttihat ve Terakki'nin önder kadrosu ülkeyi terk etmişti ama geride bir 'B

686 Gökay, age, s. 47–51.

687 Daha geniş bilgi çin bkz. Mesut Aydın, *Millî Mücâdele döneminde TBMM Hükümeti tarafından İstanbul'da kurulan gizli gruplar ve faâliyetleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 41–48.

688 Daha geniş bilgi için bkz. Cilasun, *Bâki Ilk Selam*, Agora Kitap, İstanbul, 2009, s. 28–29

689 Cilasun, age. , s. 29

takımı' kalmıştı ve faaldi. Hem de tam teçhizat. Mesela Mondros Mütarekesi sonucu Osmanlı ordusu küçültülmüştü ama başında Kâzım Karabekir gibi meşhur bir İttihat ve Terakki mensubunun bulunduğu, ordunun en önemli gücünü teşkil eden On Beşinci Kolordu, 30 bin kişilik asker, 20 bin kişilik jandarma ve milis gücü halinde Trabzon ile Erzurum arası konuşlanmıştı.[690] Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy gibi erkan-ı harp mensuplarının ve diğer 'B takımına'na dahil olan zevatın yegâne gayesi, ilk etapta, Osmanlı devletini hem bir arada tutmak hem de yeni siyasi konjonktürde söz sahibi olmaktı.

Saraydan meclise, bürokrasiden dini kurumlara kadar, kartlar yeniden karılıyordu. İşte Haziran 1918'de Molla Said'in ayak bastığı Payitahttaki *"ahval ve şerait"* buydu. Daha ayağının tozuyla gelişinden birkaç gün sonra, devlet bir yandan Molla Said'i gösterdiği sadakatten ötürü ödüllendiriyor diğer yandan da bir nevi dini asimilasyonla, *"ırken Kürd olup Bedev'de bulunan Yezîdîlerin irşâdı"*yla görevlendiriyordu.[691] Ödülün de görevin de ardı arkası kesilmiyordu. Molla Said'in üç ay sonra ülkeyi terk edecek olan *"dostu"* Harbiye Nazırı Enver Paşa, hem onun *İşaret-ül İcaz* başlıklı kitabının kağıt parasını cebinden vermiş hem de Molla Said'in *"ordu delegesi"* olarak *"Darül Hikmeti İslamiye"*ye atanmasını sağlamıştı.[692] Şeyhülislamlığa bağlı bir İslam akademisinin rüşeym hali denilebilecek *"Darül Hikmeti İslamiye"*ye, Molla Said'in atanması padişah onayıyla 4 Ağustos 1918'de gerçekleşti.[693] Molla Said'le birlikte bu kurumda toplam 28 din adamı bulunmaktaydı. Bu üyelerin bazılarının üzerinde durulması gerekir. Bunların en başında *"Teşkilat-ı Mahsusa tarafından, Osmanlı Devleti'ne bağlılığı ile tanınan Necid emiri Ibnürreşid'e gönderilen, bu yolculukta iken Darül Hikemti İslamiye'nin başkatipliğine tayin edilen"* Mehmet Akif (Ersoy) Bey gelmektedir.[694] Bir başka üye de 31 Mart sonrası II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi için *"hal fetvası"*nı

690 Karabekir komutasındaki bu ordu esasen savaşın sonlarında Kafkasya ve İran seferlerine katılan ve elde ettiği başarılardan ötürü yüksek maneviyata sahip olan Dokuzuncu Ordu'dur. Mondros Mütarekesi sonrası Antant devletlerini sakinleştirmek amacı ile Kolordu adını almış olsa da, nicel gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul, Merk Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 12-16.

691 Bkz. Musul Valisi Memdu'un 28 Haziran 1918'de Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgraf, Akgündüz, age, c.2, s. 45-46

692 Badıllı, age, c.1, s. 445-446; Akgündüz, age, c.2, s. 115

Ayrıca Badıllı, *"Şehid merhum Enver Paşa"*nın, *"Bediüzzaman'a Harbiye Nezareti kanalıyla üç aylık, ellişer altın liradan yüz elli lirayı tahsis etti"*iğini ve *"ayrıca da Harbiye Nezareti adına ordunun iftiharlı bir harb madalyasını takdim"* ettiğini yazmaktadır. (agy)

693 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 58

694 Bkz. Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, c.1, Dergah Yayınları, İstanbul, 2011, s. 355

yazan, *"2 Nisan 1919'da Darül Hikmeti İslamiye'nin reisliğine tayin"* edilecek, *"Damad Ferid Paşa'nın 1. Ve 2. Kabinelerinde Evkaf Nazırlığı"* görevini üstlenecek olan Elmalı Hamdi Efendi'dir.[695] Bir diğer önemli şahsiyet olan Mustafa Sabri ise bir yandan *"Darül Hikmeti İslamiye"*nin üyesidir bir diğer yandan da 1919'da kurulacak olan I. Damat Ferid Paşa kabinesinde sadrazama vekilliği yapacaktır. Aynı hükümet Sabri efendiyi şeyhülislam makamına da getirecektir.[696] Ancak fazla değil daha bir senesini doldurmadan kurum, ciddi çalkantılar yaşayacaktır. Kalibresi bu denli yüksek devlet ve din otoritesinin aralarında sadece kariyer yarışı değil ama aynı zamanda keskin siyasi çatışmalarda baş gösterecektir. Mesela Abdurrahman Güzelyazıcı Efendi yıllar sonra, Molla Said'i *"bir ara Darül Hükmeti İslamiye'ye reis* ***yapacaklardı****. Sonradan olmadı,* ***vazgeçtiler****"* diyecektir.[697]

Fakat bu arada başka dramatik gelişmeler de yaşanmaktaydı. 30 Ekim'de Mondros Mütarekesi imzalanmış, 2–3 Kasım gecesi de üç meşhur İttihatçı (Enver, Cemal ve Talat) sırra kadem basmışlardı. Onların kaçışının ardından 10 gün sonra, 13 Kasım 1918'de Antant donanması İstanbul boğazına demir atıyordu. Tıpkı Haziran'da dönen Molla Said gibi, aynı gün Dersaadet'e Mustafa Kemal adında bir başka Osmanlı subayı daha geri dönüyordu. Gerçi o esaretten değil *"Nablus'dan"* ricat etmişti.[698] Padişahın Fahri Yaveri ünvanını taşıyan Mustafa Kemal'in öncelikli hedefi, Ahmet İzzet Paşa kabinesinde yer almaktı. İngilizlerle çeşitli temaslarda bulunmuştu. *Daily Mail* gazetesinin o yıllardaki İstanbul muhabiri G. Ward Pric'e göre, Mustafa Kemal, kendisine, *"eğer İngilizler Anadolu'nun sorumluluğunu üstleneceklerse, emirlerinde çalışacak deneyimli Türk idarecilerinin işbirliğine ihtiyaç duyacaklar. Öğrenmek istediğim... bu kapsamda hizmet etmeyi teklif edebileceğim uygun bir makamdır"* demişti.[699] Aslında Mustafa Kemal'in bu

695 Kara, age, c.1, s. 465

696 Kara, age, c.2, s. 903

697 Badıllı, age, c.1, s. 508. (abç)

Badıllı, bu anlatımdan rahatsızlığını hiçbir belgeye dayandırmadan *"Darül Hikmet reisliğini Bediüzzaman* ***istemediği için olmamıştır****.* ***Yoksa 'vazgeçtiler' diye bir şey yoktur****. A.B."*şeklinde not düşmüştür. (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 508, dipnot: 83) (abç)

698 Çerkes Ethem, "Tarihi bir sayhayı ikaz hakikate doğru [Gerçeklere doğru uyarı için şiddetli bir haykırış], Cilasun, age, s. 108'in içinde.

699 Price'den aktaran, Gökay, age, s. 59. Gökay eserinde, bu görüşmenin tarihini vermemektedir. *"Price bu görüşmeyi Selanik Ordusu İstihbarat Bölümü'nün kıdemli genelkurmay subayı albay Heywood'a aktardığını söylüyor. Heywood bu teklifi önemsiz görerek ciddiye almamış, 'Bu Türk generallerinin birçoğu çok sürmez iş aramaya başlarlar' demişti."* Price, *extra-special corespondent*, s.104'ten aktaran Gökay, age, s. 59. Ayrıca Mustafa Kemal'in, bu dönemde İngiltere'ye sıcak mesajlar veren başka demeçleri de vardır. Mesela, 17 Kasım 1918'de *Mimber* gazetesine verdiği mülakatta Mustafa Kemal, *"İngilizler'in Osmanlı milletinin hürriyetine ve devletimizin istiklaline riayette gösterdikleri hürmet ve insanlık karşısında yalnız benim değil, bütün Osmanlı milletinin*

sözlerinde garipsenecek bir şey yoktu. Büyük alt üst oluşların yaşandığı bu olağanüstü şartlarda, padişahından en alt memuruna, entelektüelinden din adamına kadar bütün bir Osmanlı üst sınıf ve tabakası farklı tonlarda olsa da aynı arayış içerisindeydi. Kimisi –mesela Ocak 1919'da kurulacak olan Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yaptığı gibi– savaşın bütün sorumluluğunu İttihatçıların üzerine atarak Antant devletlerine yaranmaya çalışıyordu. Kimisi de Molla Said gibi, daha hala Almanya'yı, Hindenburg'u ve İttihatçıları savunuyordu.[700] Birkaç ay sonra üst sınıfların bu 'arayışları' iyice çığırından çıkacak ve kimi Osmanlı paşaları (İsmet İnönü gibi), *"Yaşamak için tek uygun çare Amerikan mandasıdır"* diyeceklerdi.[701] Gelişmelerin bu istikamette olduğu bir ortamda, Molla Said de bahsi geçen arayışların ve kıyasıya siyasi çatışmaların dışında kalamazdı.

*"Darül Hikmeti İslamiye"*deki görevinin yanı sıra Molla Said, bir yandan İstanbul'daki Kürt loncalarından Kürdistan'daki aşiret temsilcilerine dek uzanan ve Aralık 1918'de kurulan *"Kürdistan Teali Cemiyeti"*nin[702]; diğer

---

İngilizlerden daha iyiliksever bir dost olamayacağı kanaatiyle duygulanmaları pek tabiidir" demektedir. Mülakatın tümü için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 290–291

700 Badıllı, age, c.1, s. 478; Akgündüz, age, c.2, s. 160

701 *"İsmet İnönü ve Saffet Arıkan ve onlarla yakın işbirliği yapan Ahmet İzzet Paşa, Sivas Kongresi'nde Amerikan mandasının kabulü için çaba göstermişlerdir. Bu amaçla, Ahmet İzzet Paşa, bir tasarı hazırlamıştır. Tasarı, İsmet Paşa'nın 'Yaşamak için tek uygun çare Amerikan mandasıdır' yolunda Kazım karabekir'e yazdığı bir mektupla birlikte Saffet Arıkan tarafından Erzurum'a getirilir."* (Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, c.1, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974, s.264–265)

Öte yandan, Mustafa Kemal'in de, başlangıçta Amerikan mandasına hayırhah baktığı yönünde görüşler vardır. Bkz. Bilal Şimşir'den aktaran Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.183

702 Kürdistan Teali Cemiyeti'ne ilişkin bkz. Bruinessen, age, s. 408

Şerif Mardin'e göre Molla Said'in derneğin *"yöneticileri arasında bulunmaması"*, onu *"ayrılıkçılık suçlamalarından gerçekten aklayacak"*, dikkate alınması gereken noktalardan biridir. (Mardin, age, s. 147)

Öte yandan Kürt ulusunun meşru haklarını gözden düşürmek için, Türk resmi tarihinin mütemadiyen 'İngiliz yanlısı' olarak adlandırmaktan geri durmadığı bu aristokrat ve feodal Kürt derneğine, Molla Said'in üye olup olmadığı her zaman bir münakaşa mevzu olmuştur. Akgündüz'e göre, *"Kürd Te'âlî Cemiyeti'nin kurucuları arasında değil, üyelerinin içinde Molla Said diye birinin bulunduğu doğrudur. Ancak bu Molla Said, Bediüzzaman* ***değildir***; ***belki*** *150'likler arasında Cumhuriyet hükümeti tarafından yurt dışına sürülen* ***Molla Said****'dir."* (Akgündüz, age, c.2, s. 186) (abç) Prof. Dr. Ahmet Akgündüz bu akıllara durgunluk veren yorumuyla alenen şahısları ve tarihe çalım atabileceğini sanmaktadır. Akgündüz'ün şu soruları yanıtlaması elzemdir: İstanbul doğumlu, Mütareke dönemi Damat Ferid Paşa hükümetinin, Şûra-ı Devlet üyesi ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı, 'Said Molla'nın adı ne zamandan beri ***"Molla Said"***dir? Kürt olduğuna dair hiçbir bilgi bulunmayan 'Said Molla', getirildiği devlet makamlarını bir anda yok sayıp, acaba 'enternasyonal' duygularla mı *"Kürt Teali Cemiyeti"*ne üye olmuştur? Akgündüz'ün bir diğer iddiası da, cemiyet

yandan da din hocalarının Şubat 1919'da, *"mesleki kuruluş"* adı altında kurdukları *"Cemiyet-i Müderrisin"in* üyesiydi.[703] Keskin siyasi çatışmaların yaşandığı her iki derneğinde kendi içinde yek pare olduğu söylenemezdi. Mesela resmi tarihin *"İngiliz yanlısı"* iddialarının tersine, *"Kürdistan Teali Cemiyeti"*, İngilizlerin raporlarına bakıldığında, *"Türk"* ve *"İngiliz yanlıları"* şeklinde iki kanata ayrılmaktaydı.[704] İleride (Mart 1920'de) Paris Barış Konferansı'nda, Kürt Şerif Paşa ile Ermeni Bagos Nobar Paşa'nın ittifakları, İngiltere yanlısı beyanları ve *"Kürdistan/Ermenistan"* talepleri, Molla Said'in de içinde yer aldığı 'Türk' yanlılarının derin infialine yol açacak hatta Molla Said şöyle diyecektir: *"Ermenilerin maksadı Kürdleri aldatmaktan başka bir şey olamaz... **Kürdlük davası pek manasız bir iddiadır**. Çünkü her şeyden evvel Müslümandırlar...Kürdlük namına söz söyleyecek **ancak** Meclis-i Meb'ûsân-ı Osmaniyedeki **mebuslar olabilir**... Kürdler, Ecnebi himayesinde bir muhtariyeti kabul etmektense, ölümü tercih ediyorlar. Eğer Kürdlerin serbest-i inkişafını düşünmek lazım gelirse; bunu Bogos Nobar ile Şerif Paşa değil, **Devlet-i Aliye düşünür**."*[705] *"Kürt Teali Cemiyeti"*nin üyesi bile olsa Molla Said, görüldüğü gibi vaktiyle 31 Mart yargılamalarında verdiği, *"sadık* [bir] *Kürt"* sözünde sebatla durmaktaydı. Yukarıdaki sözlere yön veren ana çizgi, kuşkusuz hakim ulusun yedeğinde olmakla birlikte gene de, İslami ideoloji ve siyasetti. Molla Said, bu çizgisini pek tabi *"Cemiyet-i Müderrisin"* içerisinde de özellikle de ideolojik boyutuyla devam ettirmişti. İngiliz

---

üyelerinin isim listesine *"Molla Said"* adının yanına *"Bediüzzaman"* isminin daha sonradan Cumhuriyet döneminde eklendiğidir. Yazarın 'işte ispatı' dercesine minyatür büyüklüğünde yayınladığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki iki belgeye büyüteçle bakıldığı zaman, hiçbir olağanüstülük (tahrifat) göze çarpmamaktadır. Bir diğer tutarsızlık örneği de Akgündüz'ün yayınladığı İstiklal Mahkemesi protokolüne ilişkindir. (Bkz. age, s. 188) Akgündüz'ün tahrif edildi dediği listeye dayanarak İstiklal Mahkemesi Müdeiumumisi Ali Saib Bey'in (1925'te), *"3 numaralı azanız Bediüzzaman ne meslekte idi"* sorusuna sanık Mehmed'in [doğrusu Seyid Muhammed olacak], *"Bir yanlışlık olacak bahsettiğiniz 'Bediüzzaman' bizim üyemiz değildir, Said Molla'nın adını Molla Said diye yazdık, asıl üyemiz odur"* diyeceğine neden ***"Mütedeyyindir, ulemadandır. Onun için istiklâl taraftarı değildir"*** dediğini Akgündüz'ün cevaplandırması gerekmektedir.

703 Molla Said'in Cemiyet-i Müderrisin üyeliğine ilişkin bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 162

704 İngiliz devlet yazışmalarında, *"Kürdistan Teali Cemiyeti"* içerisindeki 'iki kanat' hakkında sayısız belge bulmak mümkündür. İşte bunlardan biri:

"Amiral Calthorpe'den, İstanbul. 13 Nisan 1919. (...) Her ne olursa olsun, buradaki Kürt unsurlarının hangilerinin kesinlikle Türk yanlısı ve İngiliz karşıtı oldukları konusunda emin değilim... Bunların bende bıraktığı intiba, burada, ilki Türk yanlısı, ikincisi ise esas olarak ulusalcı ve (Majestelerinin hükümetinin Kürt ulusal davasını göz önünde bulundurmaya en ufak bir eğilim göstermesi durumunda) İngiliz yanlısı olmaya hazır, iki farklı Kürt akımının var olduğu şeklindedir." (FO 371/4191'den aktaran Mesut Yeğen, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011, s. 44–45)

705 17 Mart 1920 tarihli *Sebîlürreşad*'dan aktaran Akgündüz, age, c.2, s. 208–209. (abç)

yanlısı *Peyam-ı Sabah* gazetesinde Cenab Şehabeddin'in, *"İçtihat kapısı artık açılsın... Esaret, taaddüd-ü zevcat, resim ve heykeltıraşlık memnuniyeti gibi şeyler var ki, İslamiyete Garp alemini yan baktırıyor: Ve bizi medeniyet kafilesinden çıkarıyor"* eleştirilerine Molla Said'in cevabı şöyleydi: *"Bir meclis-i ihvana güzel karı girdikçe riya ile rekabet, hasret ile hodgâmlık debretir* [harekete geçirir] *damarları! Yatmış olan hevesat, birdenbire uyanır... Memnu' heykel, suretler; ya zulm-ü mütehaccir* [taşlaşmış], *ya mütecessid* [cesed şekline giren] *riya, ya müncemid* [donmuş] *hevestir. Ya tılsımdır celbeder o habis ervahları* [Allah'a isyan eden kötü ruhlar]."[706]

Molla Said'in, kadını cinsel obje olarak gören bu erkek egemen ideolojisi üzerinde ileride epey durulacaktır. Fakat Cenab Şehabeddin şahsında Batı'nın kültürüne karşı kararlı bir şekilde verilen bu ideolojik cevabın en ilginç tarafı, bir başka açıdan bakıldığında Molla Said ile çelişiyor olmasıdır. Heykeltıraş sanatına dair kelimenin tam anlamıyla onca gerici laf sarf eden Molla Said, kendi manevi çıkarları söz konusu oldu muydu, mesela 1919'da İstanbul Şehzadebaşı'ndaki sinemaya neden gittiğini şöyle anlatmaktadır: *"Bugünlerde biraz rahatsızım, doktor-u hazıkıim, sinemanın seyri sırasında insanın kendini unutması ile bir nevi tedavi etkisi yaptığını söyledi. Onun tavsiyesi üzerine geliyorum..."*[707]

---

706 Bkz. *Leme'ât*'tan aktaran Akgündüz, age, c.2, s. 171

Molla Said'in kadın ve heykeltıraş sanatı hakkındaki bu sözleri, birincisi, 2001'de Afganistan'da, Taliban'ın neden, 6. yüzyıldan kalma *"Bamyan Buda Heykelleri"*ni dinamitle imha ettiğini; Mehmet Aksoy'un Kars'taki *"İnsanlık Anıtı"*na neden *"ucube"* dendiğini ve ardından yıktırıldığını yeterince izah etmektedir. Kendisiyle dayanışmak amacıyla yaptığım bir mülakatta, Aksoy'un heykel sanatına ilişkin söylediklerini, okuyucunun Molla Said'in sözleriyle kıyaslayabilmesi için buraya alıyorum:

"Türkiye'de sanatın, hurafeler, dini kriterler üzerinden değerlendirilmesine ne diyorsunuz?

Halen bizim o kafalar, 'üç boyut, suret' diye karıştırırlar. İçlerinde bir de şöyle şeyler var: 'Günahtır, can vereceksin, nefes vereceksin' düşüncesi, kafalarının arkasında bu duygu, bu düşünce var. Bir de müstehcenlik meselesi, çıplaklık meselesi... Sanattaki çıplaklıkla, hayattaki çıplaklığın birbirine karıştırılması var. Bakın, eski heykellerin ilkin yüzleri tahrip ediliyor. Yüzler tanınmaz hale getiriliyor. Yüzsüz oluyor heykel. Üreme organları da ha keza saldırıya uğruyor. Böyle bir suret meselesi. 'Yere düşen suretler heykeldir ve de günahtır, yapılmamalıdır' gibi düşünceler var, feveranlar var. Bunu bilenler biliyor. Heykelin şiir gibi, bir şey olduğunu anlatmaya çalışıyoruz. Bir form dilinde anlatılan bir şey. Üç boyutlu, mekân içinde yer alan bir şey. Bu, insanın duygularına şöyle hitap ediyor. Bir kere dokunma duygusu var. Üç boyut diyoruz. Etrafında dönebiliyorsun, bakabiliyorsun. Altı var, üstü var, yanı var, yönü var, arkası var. Böyle bir şey her zaman caziptir. İnsanlara bu üç boyut duygusu fazla bir şey verir. Şiirin, şarkının anlatamayacağı bir duygu verir. Derinlik sağlar. Algılamada, bir duygunun yüceltilmesinde farklı bir şey yapar. Buna alışamadık daha. Böyle bir dil olduğunu biz daha düşünemiyoruz." (Emrah Cialsun, "Mehmet Aksoyla Söyleşi: 'Ben Direnmeye Karar verdim'", *Mesele*, Agora Kitaplığı, No: 50, Şubat 2011'in içinde, s. 65–66)

707 Badıllı, age, c.1, s. 506

Tıbbi rahatsızlığı nedir bilinmez ama Molla Said'in muhtemelen bu dönemde doktor raporuyla, *"Darül Hikmeti İslamiye"*deki vazifesinden istifa talebi, 20 Nisan 1919'da kabul edilir.[708] Fakat gerek mesleki kariyer gerekse de siyasi boyut içeren bir rahatsızlığın olduğuna dair de çeşitli ipuçları vardır.[709] Özellikle siyasi rahatsızlık kendisini, İttihatçı geçmişin ve mirasın

---

Badıllı, bu alıntının altına, *"o zaman sinemalar, müeddeb filimler oynatırlardı. Görüntülerin hareketleri, resimlerin altına yazılarla ifade olunurdu, yerli film de yoktu"* diye yazma gereği görmüş. (agy)

Şayet doktor *"**heykelin** seyri sırasında insanın kendini unutması ile bir nevi tedavi etkisi yaptığını"* Molla Said'e söyleseydi ne olurdu? Bunu bilemiyoruz. Fakat o yıllardaki İstanbul film ve sinema dünyasına ilişkin *"Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar"* adlı mükemmel başyapıtın yazarlarından Sula Bozis'e, 1919'da İstanbul sinemalarını ve hangi filmlerin gösterildiğini sordum. Sula Hanım, 7 Ağustos 2014'te elektronik postayla verdiği cevap da şöyle yazıyordu:

"Şehzadebaşı'nda 'Abdi Efendi' tiyatrosunda 1896-1914 arasında birkaç sessiz filmin gösterildiğini biliyoruz. 1917'de Ayasofya'dan Beyazıt'a giden caddenin üstünde bulunan 'Alemdar Sineması'nı Rum Anas Kardeşler işletmeye başladı ve salonu perdeyle ikiye ayırarak kadınlar bölümüyle erkekler bölümünü oluşturdular. 1919'da Şehzadebaşı'ndaki sinemada İstanbul'daki diğer sinemalarda olduğu gibi sessiz filmler gösteriliyordu. Bunların bir listesi ne yazık ki elimde yok. Ama bunlar tarihi filmler, komediler, dramlar ve uzak ülkeleri gösteren dokümanterlerdi. Fransız Pathé Film Şirketinin ve Amerikan sinemasının filmleri gösteriliyordu."

Ayrıca o yıllardaki İstanbul sinemalarına ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Yorgo Bozis–Sula Bozis, *Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013; Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2010

708 Bkz. Akgündüz, age, c.1, s. 94

Fakat Akgündüz aynı yerde *"(...) Bediüzzaman, 18 Recb 1337 ve 20 Nisan 1335/1919 tarihinde Dâr'ül- Hikmeti'l-İslamîye'den ayrılmıştır. Yaklaşık bir seneden biraz az üye olarak hizmetini sürdürmüştür. Ancak bu kuruma bizzat kendisinin teslim ettiği Tercüme-i Hal belgesinin tarihi 17 Ekim 1921 olması hasebiyle, vazifesinin en azından bu tarihe kadar da sürdüğünü düşünmek gerekmektedir"* diyerek kafa karışıklığına sebebiyet vermektedir. Halbu ki şöyle de düşünülebilir: Molla Said'in istifa etmiş olduğu devlet kurumu sonradan dosyasına koymak için kendisinden bir Tecüme–i Hal (özgeçmiş) istemiş olabilir veya Molla Said, istifasından sonra kendisinin kaleme aldığı, geriye kalanının da kurum tarafından tamamlanıp mühürle, imzayla resmiyete kavuştuğu böyle bir belgeyi talep etmiş olabilir.

709 Mesleki kariyer boyutuyla yaşanan çatışmayı, Molla Said'in şu sözleri yeterince ortaya koymaktadır: *"Darül Hikmet'te vazifedar muhterem zevat, yüksek alim ve azaların her birisinin ilimde, teveccüh-ü nastaki makamlarında büyük büyük meziyet ve şöhretleri vardı. O noktadan aza heyeti o büyük şahsiyetlerini **her mertebe ve makamda muhafaza ettiklerinden**, birbirinden fani olarak, bir şahs-ı manevi olmak; **birbirleriyle tam bir ihtilat dahi hasıl olmadı**. Yani, her birisi ilmi makamını ve şöhretli büyük şahsiyetlerindeki enaniyetlerini **muhafazaya çalıştıklarından**; iç içe samimi bir ihtilat hasıl olmadığı gibi, **yek-vücudluk işi ise hiç tahakkuk etmedi"*** (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 482) (abç).

Öte yandan Nurcu yazarlara göre *"Darül Hikmeti İslamiye"*de baş gösteren çatlağın ana nedeni, kurumun veya kurum üyelerinin yayınladıkları (Ağustos 1920) anti–Kuvayı Milliyeci beyanatlardır (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 168). Molla Said'in 20

savunulmasına ilişkin göstermektedir. Mart 1919'dan itibaren Antant devletlerinin İstanbul'da kurdukları *"Savaş Suçluları Mahkemesi"*nde İttihatçıların yargılanmaya başladıkları ve 15 Mayıs 1915'te İzmir'in işgal edildiği şartlarda Molla Said'in aşağıdaki sözleri, daha hala keskin bir İttihatçı savunusu içerisinde olduğunu göstermektedir: *"Dediler: İttihad'a şedit bir muarız* [karşı gelen] *idin, neden sükût ediyorsun? Dedim: Düşmanların onlara şiddet-i hücumundan... Düşmanın hedef-i hücumu olan onların hasenesi olan azm ve sebattır... Ve İslamiyet düşmanına vasıta-ı tesmim olmaktan ferağatidir. Bence yol ikidir, mizanın iki kefesi gibi... Birinin hiffeti, ötekinin sıkletine geçer. Ben tokadımı Antiranik ile beraber Enver'e... Ve Venizelos ile beraber Said Halim'e vurmam. Nazarımda vuran da sefildir."*[710] Bu İttihatçı savunusunun muhatapları çok büyük bir ihtimalle *"Darül Hikmeti İslamiye"* içerindeki Şeyhülislam Mustafa Sabri gibi kimi azalardır. Çünkü bu zevat gerek *"Darül Hikmeti İslami"*ye gerekse de *"Cemiyet-i Müderrisin"* ve *"Teali İslam Cemiyeti"* içerisinde, anti–İttihatçı, Hürriyet ve İtilaf Partisi yanlısı tavırlarıyla bilinmektedir. Dolayısıyla şimdi Enver Paşa gibi *"dostların"* olmadığı, İstanbul'daki devlet kurumları içerisinde İttihatçılığın gözden düştüğü Hürriyet ve İtilafcılığın ise moda olduğu bir ortamda, Molla Said'in, istifa etmekten başka çaresi yoktur.

İşte bu şartlarda, Said açısından derin bir 'iç hesaplaşma' başlar.[711] İlkin Sarıyer'de daha sonra da Yuşa tepesinde inzivaya çekilir. Molla Said bu dönemi, *"Dokuz sene evvel Eski Said, sigarayla beraber, gazeteleri ve siyaseti ve sohbet-i dünyeviyey-i siyasiyeyi terk ettim..."* diye tanımlayacaktır.[712] 'Resmi Nurcu tarih'e bakılacak olunursa, Molla Said'in bu dünyadan elini eteğini çekmesi, aslında *"Yeni Said'in taht-nişini olduğunu"* kanıtlamaktadır.[713] Nurcu yazarlar mubahla da sınır tanımaya dursunlar, aslında Molla Said bu dönemde, Şerif Mardin'in isabetlice tespit ettiği bir süreçle karşı karşıyaydı: *"... Osmanlı İmparatorluğu için bunalım yıllarıydı ve Said Nursî'nin* ***elinden*** *de*

Nisan 1919'da kurumdan istifa ettiği göz önünde bulundurulacak olursa, bu iddianın hiçbir tutarlı yanı yoktur. Çünkü 20 Nisan'da ortalıkta daha Kuvayı Milliye diye bir hareket yoktur.

710 *Rüyada Bir Hitabe*'den aktaran Badıllı, age, c.1, s. 475

31 Mart'tan beri Molla Said'in İttihatçılara karşı geldiğini gösteren hiçbir emare olmadığı halde, kendisini, 1919 ortamında, *"İttihat'a karşı şedit bir muarız"* olarak tanımlaması, kanımca olası tehlikelere karşı bir açık kapı bırakma olarak da okunabilir.

711 Mardin'e göre bu, bir *"vicdan muhasebesi"*dir. (Mardin,age, s. 148)

712 *Mektubat*, s. 64'ten aktaran Badıllı, age, c.1, s. 461

713 Sözlük anlamı, *"Tahta oturan; Hükümdar; Padişah"* olan *"Taht-Nişin"* tabiri Badıllı'ya aittir. (Bkz. Badıllı, age, s. 456. Tabii aynı kavram, Badıllı'dan bire bir devralınmış haliyle Akgündüz'de de mevcuttur. (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 88

düşman kuvvetleri karşısında uğranılan yenilgi ve işgalin ***yükünü paylaşmaktan başka bir şey gelmezdi.***"[714] *"İşgalin yüklerinden"* birisi de İngilizlerin *"İstanbul Limanı'na gemilerle getirdiği* ***binlerce kasa alkollü içkiyi*** *gençlerimize* ***bedava dağıtıp*** *onları zehirlemesi, işgale karşı direnişi kırarak özgürlüklerini ve onurlarını ellerinden almak istemeleri"*ydi.[715] 5 Mart 1920'de, Padişahın onayıyla, Şeyhülislam İbrahim Haydarizade'nin himayesinde buna karşı *"Hilal-i Ahdar"* (Yeşilay) kurulur. Kurucu üyeler arasında Molla Sait de bulunmaktadır.[716] Nurcu yazarların, Kemalist resmi tarihin altında ezilmemek için tumturaklı sözlerle göklere çıkartıp neredeyse Molla Said'in işgal İstanbul'undaki 'milli mücadelesi' diye öne çıkartmaya çalıştıkları bir diğer aktivizmde, onun kaleme aldığı anti-İngiliz aleyhtarı iki broşürdür. Aslında tüm bunlar Molla Said'in, *"elinden başka bir şey gelmez"* diye tanımlanan, içinde bulunduğu şartların bir ifadesidir. Bu broşürlerden ilki İngiliz Anglikan Kilisesi tarafından yöneltilen altı soruya verilen cevaptır. Yıllar sonra Molla Said neden bu broşürü yazma gereği duyduğunu , *"...o devlet* **[İngiltere]** *işte görüyorsunuz ayağını boğazımıza bastığı dakikada onun papazı mağrurane üstümüzde sual sormasına karşı yüzüne tükürmek lazım geliyor"*

714 Mardin, age, s. 148 (abç)

715 Bkz. http://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce.html (abç)

Molla Said ile *"Hilali Ahdar"*[Yeşilay] arasındaki ilişkiden bahsederken, Yeşilay'ın bugününe de değinmemek olmaz. Dernek, Web sitesinde kendisini *"toplumu ve gençliği ayrım gözetmeden zararlı alışkanlıklardan korumak için çalışan,* ***milli*** *ve* ***ahlaki değerleri*** gözete[n] bir sivil toplum kuruluşu" olarak tanımlamaktadır. (Bkz. http://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/vizyonmisyonumuz.html) Yeşilay Mardin Şube Başkanı Lütfü Günlüoğlu, bu *"milli"* ve *"ahlaki"* değerleri kararlılıkla uygulamayı o denli görev edinmiş olmalı ki, 30 Ekim 2012 tarihli *Risale Ajans* sitesinde kendisine ait şu sözleri okuyoruz:

"İlimize üniversite kararı çıktığı zaman küçük- büyük hepimiz çok sevindik. Artık çocuklarımız kendi memleketlerinde okuyabileceklerdi, ya da yakın illerden Mardin'e öğrenci gelecek, Mardin her yönden gelişecekti. Gerçekten de böyle oldu. Mardin her geçen gün gelişmeye başladı. Öyle bir gelişti ki, bu gelişme beraberinde birçok ahlaksızlığı da getirdi. Artık *kız- erkek gençlerimiz özgürlük ve medeniyet adına el ele, kol kola, sarmaş dolaş, uluorta gezmeye, gün ortasında herkesin önünde hayasızca sevişmeye başladılar. Büyükşehirler Ankara, İstanbul ve İzmir'deki gençler arasındaki hayasızlık manzaraları Mardin'de de sık sık görülmeye başlandı. Gençlerimiz her geçen gün bu işi ilerletmeye başladı. Artık bir kısım gençlerimiz kız-erkek parklarda, çimenler, yada banklar üzerinde uzanarak işi öpüşerek sevişmeye kadar götürdü. Şimdiden önlem alınmaz ise, herkes bu vebalin altında kalabilir. İşte burada bizler sivil toplum kuruluşu olarak yetkilileri göreve davet ediyoruz. Bu işe el atmaz, gereken tedbirler alınmaz ise çok daha vahim manzaralar ile karşılaşabiliriz. Önce el ele, sonra sarılarak, sonra da dudak dudağa öpüşerek fiili zinaya doğru gidiliyor. Derhal bu ahlaksız davranışların önüne geçilmelidir. Bu kendini bilmez kişiler her yerde uyarılmalıdır."*

http://www.risaleajans.com/gundem/universite-sehrimize-ahlaksizlik-getirmeye-basladi

716 Badıllı, age, c.1, s. 501-502; Akgündüz, age, c.2, s. 224-229

sözleriyle anlatacaktı.[717] 1920'de gene İngilizleri hedef alan, *Hutuvât-ı Sitte* adlı bir broşür daha yayınlamıştı. İngiltere'ye karşı doğrudan Almanya'nın ve dolaylı olarak da İttihatçı, Alman politikasının desteklendiği *Hutuvât-ı Sitte*, Molla Said açısından Yuşa tepesinde belki *"sigara"*yı bıraktığının ama *"siyaseti"* ise daha hala bırakamadığının ispatıdır.[718] Objektif olmak gerekirse İzmir'in işgalinden beri, Ankara'nın etrafında toplanan irili ufaklı grupların İstanbul'da düzenledikleri mitinglerle, gösterilerle ve yürüttükleri illegal faaliyetlerle kıyaslandığında, Molla Said'in, *"Hilal-i Ahdar"*ın kuruluşunda yer almış olması ve bahsi geçen iki broşürü, hakikaten gölgede kalmaktaydı. Muhtemelen kendisi de bu durumdan rahatsız olduğu için, yaptıklarının önemini yıllar sonra vurgulama gereği duymuş olmalıdır. 1948–1949'da, Afyon Hapishane müdürüne yazdığı bir yazıda Molla Said, *"Harekât-ı Milliye'de İstanbul'da İngiliz ve Yunan aleyhindeki Hutuvât-ı Sitte eserimi tab' ve neşrile,* ***belki bir fırka asker kadar hizmet ettiğimi*** *Ankara'da bildi ki; Mustafa Kemal şifre ile iki defa beni Ankara'ya taltif için istedi"* diyecektir.[719]

Molla Said'in 'iç hesaplaşma'sına dönecek olursak, aslında kendisine haksızlık da yapmamak gerekir. O dönemde, Osmanlı devletinde rütbe, güç ve statü sahibi olan herkes bir şekilde, belli bir süreliğine de olsa 'inzivaya' çekiliyor, gelişmeleri tartıyor, biçiyor ve kendi sınıf çıkarları neyi gerektiriyorsa ona göre pozisyon alıyordu. Mesela 23 Mart 1919'da, Kâzım Karabekir, Erzurum'a hareketinden evvel İstanbul'da görüştüğü Mustafa Kemal'e, kendisine katılması için her ne kadar ısrar etse de başarılı olamamıştı. Karabekir'e göre, Mustafa Kemal, İstanbul'da kalıp Meclis'te yer almak ve kabinede bakan olmak istiyordu.[720] Fakat Mustafa Kemal'in bu

717 *Mektubat*, s. 417'den aktaran Akgündüz, age, c.2, s. 127

"Anglikan Kilisesine Cevap" başlığı altında altı değil ama dört soruya verilen cevap için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 128.

Londra'daki araştırmalarım esnasında, Anglikan Kilisesi'nin arşivi konumundaki Lambeth Palace Library'de, 1919–1922 yıllarına ait İstanbul–Londra arasında ne kadar yazışma yapılmışsa, hepsini taradım. Hiç kimseyi suçlamak istemem fakat bu araştırma esnasında ne *"Darül Hikmeti İslamiye"*nin adına ne de *"Molla Said"* ismine denk geldim.

718 Molla Said'in o kendine has sorulu–cevaplı kaleme aldığı *Hutuvât-ı Sitte*'den bir bölüm: *"'Başka kafirlere (Almanlara) dost olduğunuz gibi bana da [İngiltere'ye] dost ve taraftar olunuz. Neden çekiniyorsunuz?' Şu vesveseye karşı deriz: Muavenet eli(ni) kabul etmek ayrıdır. Adavet eli(ni) öpmek de ayrıdır. Bir kafirin her bir sıfat kafir olmak ve küfründen neş'et etmek lazım olmadığından, İslâm'ın eski ve mütecâviz bir düşmanını def' için, bir kâfir muavenet eli(ni) uzatsa kabul etmek İslamiyet'e hizmettir."* (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 268)

719 *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 527

720 Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 17–19. Ahmet İzzet Paşa'nın da gözlemleri bu doğrultudadır ki, anılarında Mustafa Kemal'e ilişkin şöyle demektedir: *"Bu tarihlerde Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a*

çabası sonuçsuz kalacak ve kabinede kendisine yer verilmeyecekti. Adil olmak gerekirse, o yıllarda talihini daha hala İstanbul'da arayan yegane Osmanlı subayı sadece Mustafa Kemal değildi. Vaktiyle, Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya yakınlığı ile bilinen Miralay İsmet'in (İnönü) Anadolu'ya geçişi de, birkaç gönülsüz girişimin ardından, ancak 3 Nisan 1920'de gerçekleşecekti.[721] Ankara'nın saflarına katılmadan evvel Miralay İsmet (İnönü), Mustafa Kemal'i kastederek, *"Anadolu'da yeni bir kahraman yaratmaya çalışmayın"* diyecekti.[722] Hatta Anadolu'ya geçtikten sonra, yeni kurulmakta olan Ankara hükümetiyle halk arasındaki antagonizmanın somut ifadesi olan *"Bana bakın kimse işitmesin. Millet düşmanımızdır"* veciz sözünü de söyleyerek tarihe geçecekti.[723]

Haliyle Mustafa Kemal'den Miralay İsmet'e ve hatta Molla Said'e kadar, Osmanlı toplumunun bürokrat ve feodal sınıfları, geldikleri yol ayrımının tamamen bilincindeydiler. Farklı zaman dilimlerinde ve farklı aralıklarla geri çekilip, yeni tercihlerinde karar kılıyor ve ona göre angaje oluyorlardı. Neticede savaş, broşürlerle değil muharebelerde kazanılacaktı ve Molla Said de bunun farkındaydı. Yakında İstanbul'u terk edip Ankara'nın yolunu tutacak olmasının esas nedeni de zaten buydu. Fakat geç kalmıştı. Zira kendisi gibi bir müddet 'inzivaya' çekilip durum tahlili yapan, Padişahın yaveri Mustafa Kemal çoktan Anadolu'da yeni oluşumun adımlarını atmaya başlamıştı. Pek tabii ki Mustafa Kemal'in de içinden geçtiği yol ayrımı ve yaptığı tercih, resmi tarihin iddia ettiği gibi öyle bir anda olmamıştı. 1919'un ilk aylarında İstanbul'da onlarca siyasetçi ve subay, İngilizlerin isteği üzerine tutuklanırken, Mustafa Kemal, bu derdestin dışında kalmıştı. 5 Mayıs 1919'da, Karadeniz bölgesinde asayişin tesis edilmesi için, Ahmet İzzet Paşa'nın deyimi ile Mustafa Kemal, *"şimdiye kadar hiçbir faniye nasip olmamış genişlikte"*ki yetkilerle Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine atanmıştı.[724] Ahmet İzzet Paşa'ya göre, Mustafa Kemal'e müfettişlik görevi verilir-

dönmüş ve kabineye güvenoyu verilmemesi için epeyce çalışmıştı. Eğer kabine değişirse, yine benim başkanlığımda bir vükelâ heyeti kurulmasına çalışılacak ve bunda kendisi de Harbiye Nazırı olacaktı." (Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, c.2, Nehir Yayınları, İstanbul, 1993, s. 47-48'deki dipnot.)

721 Doğan Avcıoğlu, İsmet İnönü'nün Ankara'ya çok sonraları katılışına ilişkin, Falih Rıfkı Atay'ın Çankaya kitabından şu bilgileri aktarmaktadır:

"Atatürk, Anadolu'ya geçerken İnönü'yü götürmek istemiştir. 'Yeni evlendim', beni biraz rahat bırak' deyip gelmek istememiştir. 1920 başında kısa bir süre için Ankara'ya gelmiş, fakat Cebesoy'un kalması için ısrarına rağmen, geri dönmüştür. İstanbul'un işgalinden sonra, kendisini 'Ya Ankara ya Malta' diye sıkıştırarak Maltepe yolundan Anadolu'ya götürmüşlerdir." (Bkz. Avcıoğlu, age, c.1, s. 243'teki dipnot)

722 Avcıoğlu, age, c.1, s. 213

723 Doğan Avcıoğlu, age, c.3, s.912

724 Ahmet İzzet Paşa, age, s. 59.

ken, *"Padişaha yakınlığı, para suistimalinde bulunmamışlığı, Ermeni öldürmek gibi suçlara karışmamış olması"* göz önünde bulundurulmuştu.[725] Yıllar sonra Damat Ferit ise, Mustafa Kemal'in müfettişliğe tayin edilmesinin, *"İngilizlerin tavsiyesi"* ile olduğunu söyleyecekti.[726] Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip eden Sovyet Rusya'ya göre ise, Mustafa Kemal'in müfettişlik görevine getirilmesi, Anadolu'da gittikçe büyümekte olan direniş hareketini kontrol etmeyi amaçlıyordu.[727] Nitekim Mustafa Kemal, yıllar sonra *Nutuk*'ta, o günlerde izlediği siyaseti, *"kurtuluş yolu ararken iki şey söz konusu olmayacaktı. İlkin, İtilaf Devletlerine karşı düşmanlık durumuna girilmeyecekti, sonra da Padişah ve Halife'ye canla başla bağlı kalmak temel koşul olacaktı"* diye ifade etmişti.[728]

İyi ama şayet Ankara, İngiltere ve Padişahla savaşmayacaksa kiminle savaşacaktı? Türk resmi tarihinin "*Kurtuluş Savaşı*" diye formüle ettiği bu savaşta İngiliz, İtalyan ve Fransız kuvvetleri ile resmi Ankara güçleri arasında kati surette bir savaş yaşanmamıştı. Bu kuvvetlere karşı yerel halkın silaha sarıldığı doğruydu ancak bunun Ankara'ya mal edilmesi mümkün değildi. Ankara kuvvetlerinin çarpıştığı yegane yabancı kuvvet ise Yunan kuvvetleriydi. 1919–1923 arası yaşanılan dönem, daha çok bir 'iç savaş'ı andırıyordu. Siyaset ve çatışma, yerel ayaklanmalarda, gayri resmi kuvvetlerin tasfiyesinde, muhalif siyasi grupların veya dini ya da etnik cemaatlerin ezilmesinde, Meclis'te, karargâhlarda ya da İstiklâl

725 Ahmet İzzet Paşa, age, s. 213.

726 Murat Bardakçı, *Şahbaba*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 179

Mustafa Kemal'in daha sonraları sürgün olarak adlandırdığı bu tayini değerlendiren Bülent Gökay, *"şüpheli bir subayın neredeyse sınırsız yetkilerle donatılarak böyle nazik bir göreve atanması"*nı mümkün görmemektedir. *"Eğer bir muhalif olarak görülüyorduysa, İstanbul'da İngiliz denetimi altındaki Türk yetkililer için, başka birçok ulusçu eylemci gibi onu da cezaevine koymak çok daha basit bir yol olurdu."* (Bkz. Bülent Gökay, age, s. 61.

727 Komintern'in 1 Ocak 1922 tarihli belgesinden aktaran Bülent Gökay, age, s. 62, dipnot 82.

728 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1961, s.11.

Kitabı kaleme alırken, Akgündüz 'ün aşağıdaki sözleriyle Mustafa Kemal'e sahip çıkması bana, bir kez daha, aralarındaki nüans farka rağmen sömürücü fikirlerin özdeşliğini hatırlattı.

"Önemle ifade edelim ki, Cumhuriyet de Osmanlı da, iyisiyle kötüsüyle, Müslüman milletin malıdır. Bir insan ecdadını kötülemekle hiçbir yere varamaz. Tarihin her döneminde iyi şahsiyetler de kötü şahsiyetler de gelebilir. Ayrıca iyi şahsiyetlerin kötü ve yanlış tasarrufları ve kötü şahsiyetlerin de iyi ve güzel tasarrufları bulunabilir. Bir şeyi toptan reddetmek veya kabul etmek, aklın işi değildir.

"İşte bu esaslar çerçevesinde, Mustafa Kemal'in başarılarını saymak, Sultan Vahîdüddin düşmanlığı sayılmamalı; Sultan Vahîdüddin'in yaptıklarını anlatmak da Mustafa Kemal düşmanlığı olarak görülmemelidir. (...) Bizim için önemli olan, şahıslar değil, ***devlet ve milletin devam ve bekasıdır.****"* (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 253) (abç)

Mahkemeleri'nde odaklanıyordu. Aslında bu gayet normaldi. Çünkü padişah ve saray giderek çöküyordu. O konjonktürde boşluğu doldurmaya çalışan sınıflar ve onların temsilcileri, siyaset sahnesinde yerlerini almaya başlamışlardı. Aralarındaki çelişki antagonistti ve şiddetle çözülmek zorundaydı. O nedenle müthiş bir iç savaş yaşanıyordu ve İngiltere de zaten bu durumun tamamen farkındaydı. Yunan Subayı Christos D. Karassos'un anıları bu tespiti destekleyen oldukça zengin bilgilere sahiptir:

> *"İngiliz Generali Milne'nin çektiği hattın öte tarafında, Türkler, istedikleri gibi ordularını ve devletlerini yeniden yapılandırmaktaydılar. Yunan ordusu, Kemal'in güçlerine karşı ilerleme özgürlüğüne sahip değildi. Ordumuz, cephe hattı boyunca Türk saldırılarına karşı pasif direniş gösteriyor ve bu hattı muhafaza etmeye çalışıyordu. 27 Ağustos'ta Yunan Genel Kurmayı'nın İngiliz Genel Kurmayı nezdinde yaptığı itirazlar üzerine, General Milne, cephe hattımızın bir ilâ bir buçuk km. genişlemesine izin verdi. 16 Ekim 1919'da ise, hem bulunduğumuz bölgelerde operasyon yapılması için, hem de saldırı olduğu takdirde geri püskürtebilmek için 3 km. ilerlememize müsaade edildi."*[729]

Anlaşılan Londra'da Bolşevik, Moskova'da Antant kartını kullanan Ankara dış politikasına karşı İngiltere, Anadolu'daki yeni oluşumu 'ikna' etmek için, Yunan kuvvetlerini kâh dizginliyor kâh saldırtıyordu. Tabii bu arada İstanbul da boş durmuyordu. Batı'ya şantaj yapmak için sanki Moskova'ya yaklaşıyormuş izlenimini veren Ankara'nın gücünü, Batı'nın gözünden düşmek istemeyen saray ve İstanbul hükümeti de çıkarttırdığı fetvalarla zayıflatmaya çalışıyordu. Aslına bakılacak olunursa bu nafile bir çabaydı. Zira Antant devletleri Ankara'nın Moskova'ya yaklaşıyormuş gibi yaptığı manevraların tamamen farkındaydı.[730] Öte yandan Ankara hükümeti de Antant devletleri nezdinde kendisini, özellikle devrimci ve komünist güçlerin tasfiyesi ile kanıtlayacaktı.[731] Ankara, Antant nezdinde, Şubat 1921'de Londra'da toplanacak konferansa katılma iznini bir nevi, Türkiye

729 Christos D. Karassos'dan aktaran Cilasun, *Bâki İlk Selam-Çerkes Ethem*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s. 199–200

730 Ankara hükümeti hakkında Şam'daki *"Fransız Cumhuriyeti General ve Komiseri-Levant Ordusu Başkomutanı"* tarafından kaleme alınan 6 Ocak 1921 tarihli kapsamlı rapor için bkz. Ministere Des Affaires Etrangeres, Direction Des Affaires Politiques, Seri E Karton 308 Dosya 1, 16 Oct 1920–30 Avr 1921, Turquie 95, Politique Interieure Dossier General'den aktaran Emrah Cilasun, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 126–132; Emrah Cialsun, *Bâki İlk Selam-Çerkes Ethem*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s. 189–196

731 Gerek Çerkes Ethem kumandasındaki Kuvay-ı Seyyare güçlerinin tasfiyesi gerekse de Suphi ve yoldaşlarının katledilmeleri Ocak 1921'e rastlar. Bu bir tesadüf değildir. Zira İbrahim Kaypakkaya'nın da önemle vurguladığı gibi Ankara hükümeti *"23 Şubat 1921'de toplanan Londra Konferansı'na komünistleri katlederek katılırsa, Avrupalı efendilerinin* ***teveccühünü*** *kazanacağını"* biliyordu (Bkz. İbrahim Kaypakkaya, *Seçme Yazılar*, Ocak Yayınları, İstanbul, 1979, s. 121). (abç)

Komünist Partisi'nin önderi Mustafa Suphi ve yoldaşlarını Ocak 1921'de katlederek elde edecekti. Hem bu katliam –laf aramızda Molla Said'den hiç de geri kalmayacak gerici niteliklere sahip– başta Erzurumlu Nabizade Mehmet Raif gibi din adamlarıyla el ele verilerek gerçekleştirilecekti. Haliyle 26 Şubat 1921'de Mustafa Kemal, göğsünü gere gere ABD'li gazeteci Streit'a, *"Türkiye'de komünizm yoktur. Bütün cihan bizi milliyetçi olarak bilir (...) Biz dinimize de bağlıyız"* diyecekti.[732] Aslında, Molla Said ile Ankara arasında var olan ortak paydanın bir diğer önemli unsurunu da her iki tarafın bu kararlı anti-komünist çizgisi oluşturacaktı. Pek tabi aynı ortak payda aslında İstanbul içinde geçerliydi. Fakat İstanbul adeta, *"çıkmadık candan umut kesilmez"* misali, bahsi geçen fetva manevrasıyla Ankara'dan rol çalabileceğini sanıyordu.

11 Nisan 1920'de Şeyhülislam Dürrizade Abdullah, Ankara yöneticilerinin idam edilmeleri için bir fetva kaleme almıştı.[733] Birçok dini şahsiyet gibi Molla Said de bu fetvaya karşı çıkmıştı.[734] Fakat bu karşı çıkışta o denli büyütülecek bir hadise değildi. O dönemde İstanbul ve Ankara yanlısı din adamlarının arasında adeta bir fetva enflasyonu yaşanmaktaydı. Anadolu'daki birçok müftü Dürrizade'nin fetvasına karşı çıkmış, buna karşılık Ankara Hükümeti'ne *"Fetva-i Şerife"* vermişlerdi. Ankara'daki Meclis'in üyeleri olan Vehbi Hoca, Rasih Efendi, Müfit Efendi, Fevzi Bey gibi dini şahsiyetler bu fetvaya karşı tıpkı Molla Said gibi tavır almışlardı.[735] O nedenle bu fetva meselesinin abartılacak bir yanı bulunmamaktadır. Aslında Molla Said, bundan çok daha önemli, temel bir mesele ile karşı karşıya idi. Yeni şekillenmekte olan devletin lideri Mustafa Kemal'le ve onun savaşın hedeflerine ilişkin yukarıda aktardığım sözleriyle Molla Said'in düşün dünyasında hem bir çelişki hem de bir paralellik vardı. Tamam, Padişah ve Halife'ye biat etmiş Molla Said'in, *"Padişah ve Halife'ye canla başla bağlı kalmak temel koşul"*una zaten hiç bir itirazı olamazdı. Fakat *Hutuvât-ı Sitte*'nin yazarı Molla Said, Mustafa Kemal'in "İtilaf Devletlerine karşı düşmanlık durumuna girilmeyecek" dediği koşula nasıl uyacaktı? Aslına bakılacak olursa İstanbul'da değil Ankara'da, 20. yüzyıl emperyalizminin gerekleri doğrultusunda bir devlet inşa edilmekteydi. Kapitalist dünyanın zorunlu-

732 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 10, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 60; *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*, c.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.271

733 Fetva metninin tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 257

734 Akgündüz, age, c.2, s. 256–261

Her ne kadar Akgündüz, Molla Said'in fetvayı *"ilmen çürüttüğü"* yazıdan alıntı yapıp, *"fetvanın geçersiz olduğunu şahsı adına ilan etmiştir"* dese de, bu ilanın ne şekilde olduğu hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Kaynakçada verdiği *"Âsâr-ı Bedî'iyye, sh. 103"* bilgisi maalesef yetersiz kalmaktadır. (Bkz. age, s. 258)

735 Daha geniş bilgi için bkz. Özek, *Türkiye'de Gerici Akımlar*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 65

luklarının üstesinden gelmeye aday olan artık İstanbul değil, Ankara'ydı.

Vali konaklarında yetiştiği günden beri, Osmanlı devlet işleyişinin tamamen bilincinde olan Said, işte bu iç ve dış politik ortamda evvela talebelerinden bir kaçını, *"Milli Hükümeti onun adına desteklemek üzere Ankara'da* ***görünmeleri için*** gönderdi."[736] Ardından kendisi de 1922'de Ankara'nın yolunu tuttu.[737] Söylenilenlere bakılacak olunursa, Ankara, kendisini davet etmişti. İsmail Kara'ya göre, *"Aslında Ankara tasfiye etmekte kararlı olduğu kişilere ve gruplara karşı, onların yerini bir şekilde doldurabilecek veya dengeleyici rol üstlenebilecek müttefikler arıyordu."*[738] Molla Said ise ya 17 Kasım'da ülkeyi terk edecek olan Padişahın ve İstanbul Hükümeti'nin yanında ya da kendi İslamcı çizgisinin ve İttihatçı geleneğin izlerini taşıyan Ankara'nın tarafında yer alacaktı. Molla Said'in, bu iki sömürücü grup dışında başka bir seçeneği yoktu. Bir bakıma gecikmişte sayılırdı. Çünkü *"atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmişti."* Mustafa Kemal'in sevk ve idare ettiği Ankara kuvvetleri, 9 Eylül'de İzmir'e, 12 Eylül'de Mudanya'ya ve 17 Eylül'de de Bursa'ya girmişlerdi. Antant ve Ankara arasında 3 Ekim'de başlayan Mudanya Konferansı, 15 Ekim 1922'de yürürlüğe girmişti. 1918'de biten Birinci Dünya Savaşı'nın 3,5 sene süren artçı depreminin kazananı İstanbul değil Ankara olmuştu. Dünya savaşının galipleriyle, artçı depremin kazananı arasındaki esas müzakerenin birinci faslı ise 20 Kasım 1922 – 4 Şubat 1923 arasında Lozan'da yapılacaktı. Bülent Gökay'ın deyimiyle, *"Lozan görüşmeleri sırasında İngilizlerin hedefi, Sovyet kontrolü altındaki toprakların yanı başında etkin bir tampon işlevi görebilecek bir Türk devletinin ortaya çıkışını kolaylaştırmaktı."*[739]

Molla Said, Lozan Konferansı'nın siyasi havayı belirlediği bir dönemde

---

736 Badıllı, age, c.1, s. 535; Akgündüz, age, c. 2, s. 383–384. (abç)

737 Badıllı'ya göre, *"Bediüzzaman Hazretleri 19 Kasım 1922 günü yeğeni Abdurrahman ile birlikte trenle Ankara'ya geldi."* (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 536) Akgündüz'e göre ise Molla Said'in Ankara'ya geliş tarihi, *"7 Kasım 1922"* dir (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 384). Adem Ölmez ise, *"4 Ağustos 1922"* tarihini vermektedir (Bkz. Ölmez, age, s. 184, dipnot: 270).

738 Bkz. Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s.202

739 Gökay, age, s. 208

İngiliz Genelkurmayı'nın bir yazısında şu tahlil yapılmaktaydı: *"Türk gücünün yeniden ayağa kalkışını dikkate almak zorundayız; yeni Türkiye'yi ülkesinde düzeni yeniden kurma ve toprağını savunma şansı verecek olanaklı her şeyi yapmak kesinlikle lehimize olacaktır. (...) Genelkurmay'ın bakış açısına göre, Türklerle ilişkilerimiz dostça olduğu sürece, onları askeri açıdan güçlendirmek Majesteleri'nin Hükümeti'nin –tersi bir durumdan daha fazla- yararına olacaktır."* (Bkz. *"İtilafçılarla Türkiye arasında yeni anlaşma teklifi hakkında Genelkurmay memorandumu, Savaş Bakanlığı, 19 Ekim 1922"*, *British Documents*, XVIII, s. 984–989'dan aktaran Gökay, age, s. 208)

Ankara'daydı. Her ne kadar *"Kürt ulema ve meşayihi nezdindeki yeri* ***nispeten sarsılmışta olsa****"* yeni rejim açısından Molla Said, Kürdistan'da *"üzerinde hala hesap yapılabilecek biriydi."*[740] Yeni iktidar lideri Mustafa Kemal, dini bir dil üzerinden Kürt ulemasıyla her zaman iyi ilişkiler içerisinde olmaya özen göstermişti.[741] Esasında saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922'den 1923'ün Ramazan ayına kadar, yeni iktidarın kullandığı dini dildeki enflasyon dik-katlerden kaçacak gibi değildi.[742] Özünde yeni iktidarın da dine ihtiyacı olduğunu ifşa eden bu dilin sahipleri, işte o günlerde Kürdistan'da "umumi vaizlik" görevi için Şeyh Sinusi yerine Molla Said'e teklif götürmüşlerdi.[743] İsmail Kara'nın deyimiyle, *"Meşrutiyet devrinin bütün zorlu tecrübelerini yaşamış (...) siyasi hayata ve sosyal hareketliliğe katılmaya* ***hevesli, iddialı*** *biri olarak"*[744] Molla Said de 19 Ocak 1923'te *"Mebuslara Beyanname"* başlığını

740 Kara, age, s. 202. (abç)

741 *"Ankara, 7. 12. 338 [1922] Toyla'da tarikatı aliyei nakşiye dergahı postnişini Şeyh Hüsamettin Efendi Hazretleri'ne: Mübarek vatanımızın batı kısmında Hakk'ın yardımıyla Yunanlılara karşı kazanılan galibiyet ve muvaffakiyetten dolayı tebrikler ve teveccühler beyanını ihtiva ederek dolaylı olarak gönderilen mektubu büyük bir memnuniyetle aldım. Şahsım ve kahraman ordumuz hakkında gösterilen samimane hissiyattan pek mütehassis oldum. Teşekkürler arz eylerim. Hakiki sahip olan Cenabı Hakk'ın lütuf ve inayeti, Hazreti Resulu Ekrem'in ruhani yardımı ve zatıâliyi irşad-penahileri gibi değerli zevatın maddi ve manevi gayretleriyle vatanımızın geri kalan mübarek kısımlarının da yakında düşmanların vücudundan temizlenmesini ümit etmekte olduğumuzu beyan ile duanızı dilerim, Efendim. Türkiya Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi M. Kemal"* (Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 14, s. 173

742 Birkaç örnek vermek gerekirse: 1 Kasım 1922: *"Türk ve İslam Türkiya devleti, iki saadetin bu tecelli ve tezahürünün kaynağı ve kökü olmakla dünyanın en bahtiyar bir devleti olacaktır."* (*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 14, s. 87) 18 Kasım 1922: *"Türkiye'nin bir vazifesi hilafet makamını kurtarmaktır. Bu bizim için özel bir davadır. Bunu hilafet makamı olarak nihayetine kadar göstermek ve onun kurtarılmasına çalışmak bizim için hayırlı bir davadır. Bizim için bu dava İslam âlemi nazarında fevkalade takviye eden bir meseledir"* (Age, s. 135). 20 Kasım 1922: *"Halife 'hazrettir' ve ona 'hazret' denilir. Ona lisanımızda başka bir unvan yoktur"* (Age, s. 146). 16/17 Ocak 1923: *"Millet dinsiz değildir. Dinine bağlıdır ve dini İslam dinidir. Yani komünistlik gibi dini reddedecek ortada bir meslek yoktur"* (Age, s. 288). 16 Mart 1923: *"Bazı kimseler asri olmayı kâfir olmak sanıyorlar. Asıl küfür onların bu zannıdır. Bu yanlış yorumu yapanların maksadı, İslamların kâfirlere esir olmasını istemek değil de nedir? Her sarıklıyı hoca sanmayın, hoca olmak sarıkla değil, beyinledir"* (Age, c. 15, s. 219). 22 Mart 1923: *"Bende Timurlenk'in Kur'anı Azimüşşan'ı vardır, gayet kıymettardır. Onun yazısı da pek güzel ve taklide örnek almaya değerdir. (...) Biz Türklerin yazıya da ehemmiyet vermiş olduğumuz, bu Kur'anı Kerim'in yazısıyla da müspettir"* (Age, c. 15, s. 251). 16 Nisan 1923: *"İdraki ve iftihar ettiğimiz bu mübarek ayın hürmetine eltafı ilahiyeden vatanımız ve hepimiz için selamet ve sadetler niyaz ederken mukaddes davanın aşkı ile rahmeti rahmana kavuşmuş olan aziz şehitlerimizin ruhlarına Fatihalar hediye ediyorum"* (Age, c. 15, s. 293).

743 Akgündüz, age, c.2, s. 404

744 Kara, age, s. 202. (abç)

taşıyan bir bildiri kaleme almıştı.[745] Bildirinin dili ile yeni iktidarın kullandığı dil arasında muazzam bir uyumluluk söz konusuydu. Bu hususta Kara'nın aşağıdaki tespitleri son derece önemlidir:

> *"...Metin hem Ankara'yı* ***meşrulaştıran*** *hem de onları* [Mebusları] *daha dini bir alanın, manevi bir dilin* ***içine çekmeye çalışan bir siyasetin ürünü*** *gibidir. Beyanname 'Ey mücahidin-i İslâm ve ey ehl-i hall ü akd' diye başlıyor; milletvekilleri, 'İslâm mücahidi ve dinle, hukukla (fıkıhla) ilgili problemleri çözecek, bu konuda karar verecek kişiler' olarak selamlanıyor. Klasik İslâm kültüründe daha çok ulema, bir ölçüde de emirler/idareciler/umerâ için kullanılan 'ehl-i hall ü akd' sıfatının Bediüzzaman tarafından* ***modernleşme döneminin siyasi diline tamamen katılarak*** *milletvekilleri için* ***rahatlıkla kullanması*** *dikkat çekiyor..."*[746]

Kara'nın dikkat çektiği, Molla Said'in kullandığı dil, hakikaten yeni iktidar sahiplerinin de arzu ettiği dildir. Zira Mustafa Kemal de bu istikamette, hayalindeki ulemayı o dönemde şöyle tarif etmektedir: *"Bütün İslam âleminin medarı iftiharı olan İbni Rüşd'ler, İbni Sinâ'lar, İmam Gazali'ler, Farabiler gibi yüksek düşünceli simaların milletimizin ulema sınıfı içinde nurlu beyinleriyle arz edeceklerine eminim. Yoksa hakiki ulemamızın mahiyet ve şerefini karıştıranların zararlı olacağı şüphesizdir."*[747] Öte yandan Mustafa Kemal'in son cümlede dikkat çektiği, daha doğrusu arzu etmediği *"ulema"* modeli, Molla Said ile Mustafa Kemal arasında birazdan üzerinde duracağımız çelişkinin de habercisidir. Tarafların birbirlerini kendi üsluplarıyla jestlere boğup, karşıtına üstü kapalı mesajlar verdikleri beyanların satır araları okunduğu taktirde mevzubahis olan çelişkiyi görmemek mümkün değildir. Burada tekrar Molla Said'in *"Mebuslara Beyanname"*sini irdeleyen Kara'ya dönüp bakmakta fayda vardır: *"Beyannamenin tarihi 19 Ocak 1923'tür. Osmanlı hanedanının tasarruf ettiği saltanatın hilafetten ayrılarak ilga edilmesinin üzerinden sadece birkaç ay geçmiş, hilafetin ilga edileceği tarihe bir yıldan biraz fazla bir zaman kalmıştı. Cumhuriyet ise henüz ilân edilmemiştir.* ***Böyle kritik bir zaman aralığında*** *Bediüzzaman'ın, Ankara'ya ve tabii Mustafa Kemal Paşa'ya Meclisin şahsında saltanatı devraldığını ve biraz daha* ***dindarlaşarak hilafeti de devralması gerektiğini açıkça söylemesi – üzerinde durulmamış bir husus olarak****- dikkat çekicidir. Said Nursî acaba bu cesur akıl yürütme tarzı ve teşebbüsüyle yeni teşekkül eden devletin daha dini bir kimlikle kurulup gelişmesinin önünü mü açmak istiyordu? (...) Yoksa*

745 Bildirinin tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 398-399

746 Kara, age, s. 202-203. (abç)

747 Bkz. "Konya Sultani Mektebi'nde Nutuk", 22 Mart 1923, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 15, s. 254

daha şahsi, daha pratik ve pragmatik gerekçeler *mi onu böyle konuşmaya icbar ediyordu?"*[748]

Kara'nın tespitleri hakikaten üzerinde durulmayı hak etmektedir. 31 Mart 1909'dan beri şahsen biribirleriyle tanışmamış olsalar bile, her iki şahısta birbirlerinin varlıklarından bir şekilde haberdardı.[749] Molla Said, Mustafa Kemal'in gerçek mahiyetini bilmiyor olamazdı. Öyleyse, dini akidelerine güvenmediği bir kişiye, İslam açısından böylesine ilkesel bir makamı teklif etmesi ancak ve düpedüz pragmatizmle açıklanabilirdi. Fakat Mustafa Kemal'in de bu konuda eline su dökülemeyeceği açıktı. Mustafa Kemal'in *"kritik zaman"*ın farkında olduğunu, Lozan Konferansı'nın devam ettiği ortamda, gerekirse *"dindarlaşarak hilafeti de devral"*maktan sakınmayacağını gösteren emarelerin bulunduğunu belirtmek gerekir: *"'Barış yapalım' diyoruz. Şayet barış* ***olmazsa****, muharebe yapmak mecburiyeti olursak, o zaman belki halifenin 'düşman tesiri altında ben duramam' deyip,* ***buraya gelmesi ve bizimle burada nazarı dikkat çekerek mücadeleye devam olunması, bizim için bir kuvvet olabilir.***"[750] Görüldüğü gibi Molla Said'in pragmatizmini aratmayacak bir manevra kabiliyetiyle Mustafa Kemal, bir sene sonra ilga edeceği hilafet makamını, *"barış masaları"*nın olası risklerini de yabana atmayarak, kullanıp kullanmama opsiyonunu son ana kadar açık bırakmaktadır. Fakat Kara'nın dikkat çektiği *"devletin daha dini bir kimlikle kurulup gelişmesi"* hususu, takiye yapan siyasetçiyle, dünyası din tarafından belirlenen din adamı arasındaki temel çelişkiyi su yüzüne çıkartmaktadır. Zira bir sene evvel, 22 Kasım 1922'de, Mustafa Kemal'e iletilmek üzere Kazım Karabekir'e verdiği mektubun bir yerinde Molla Said, yeni iktidar sahibine şu teklifi yapıyordu: *"Dinin zayıflayıp etkisini kaybetmesine sebep olan alçak* ***Avrupa medeniyeti*** *yırtılmaya yüz tuttuğu bir zamanda ve* ***Kuran medeniyeti****nin ortaya çıkmasının vakti geldiği bir anda lakayt ve ihmalkar bir şekilde 'olumlu iş yapılamaz'; olumsuz ve yıkıcı işe ise bu kadar yıkıma maruz kalan* **İslam** *zaten* ***muhtaç değildir****. **Napolyon'a***

748 Bkz. Kara, age, s. 203–204) (abç)

749 31 Mart'ın bastırılmasının ardından, Hurşit Paşa Harp Divanı'nın üyesi sıfatıyla vazife görmüş, bu arada Derviş Vahdeti'nin, Said-i Kürdi'nin ve Murad Bey'in davalarında bulunmuş olan Ahmet Emin Yalman, Mustafa Kemal'i de ilk defa Mahmut Şevket Paşa'nın kurmay vazifelisi olarak Makrıköy telgrafhanesinde görmüş ve tanışmıştı (Bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c.1, Pera Turizm ve Ticaret Yayınları, İstanbul, 1997, s.729). En geç Yalman'la bu tanışmasının ardından Harekat Ordusu kumandanı Mustafa Kemal'in, Molla Said'den haberdar olmaması düşünülemezdi.

750 Bkz. "Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma. Halife Vahdettin'in Firarı ve Hal'i ve Halifeliğe Abdülmecit Efendi'nin Seçilmesi Hakkında (18 Kasım 1922)", *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 14, s. 136 (abç).

değil belki Selahaddin-i Eyyubi gibi İslam kahramanlarına tabi olmanız gerekir."[751] Kanımca taraflar arasında kıyametin koptuğu nokta burası olmuştur. Fransız ekolünden gelen Mustafa Kemal hakikaten, bir Napolyon hayranıydı. Daha genç bir teğmen iken 21 Mart 1904'te not defterine, *"Napolyon; yıldırımlardan oluşan bir rahimden dünya sahasına düşmüş bir dâhidir. Hayatı top tüfek sesleriyle yankılanan bir sima... Kanlı derelere cereyan sahnesi olmuş bir zemin, talih bulutlarına bürünmüş ufuklar arasında bir gemiydi. Lakin heyhat! Dünyada en az devam eden, saadettir. Bu parlak cihanın parlak güneşi olan o koca kumandanın, çevresindeki denizin kara dalgalarının müthiş darbeleri altında inleyen bir kara parçasında nefesini tükettiğini görmek ne matemi bir haldir"* diye yazmıştı.[752] Fakat bunun da ötesinde Mustafa Kemal, esasında, bağrından Napolyon'u da çıkartan 1789'a ve onun Fransa'sına hayrandı. Daha birkaç ay evvel 14 Temmuz'da (1922), Ankara'da, 1789'un yıldönümü vesilesiyle düzenlenen etkinlikte, Fransız İhtilali'nden nasıl ilham aldığını şöyle dile getirmişti: *"Hürriyet ve bağımsızlık aşkıyla galeyana gelen ve kaynayan bir kavmin ne harikalar yaratabileceğini Büyük Fransız İhtilali bundan yüz otuz sene evvel pek güzel ispat etmiştir. 1792, 1794 seneleri zarfında Fransa topraklarını çiğnemeye koşan büyük düşman ordularına karşı milli kudretin, milli heyecanın yarattığı ve –bir tarihçinin dediği gibi- birdenbire yerden biten ordular Valmy ve Jemmapes muzafferiyetleriyle Fransız tarihini süslediler. İhtilal orduları düşmanı memleketinden kovmakla* ***yetinmedi, karşı taarruza geçerek bütün Belçika'yı ve daha birçok yerleri*** *Fransa'ya* ***ilhaka muvaffak oldular.***"[753] 1683 Viyana kuşatmasından bu yana travmadan kurtulamayan, sürekli ricat halindeki Osmanlı devlet geleneğinden gelen paşaların gönüllerine bundan daha iyi su serpilemezdi. 20. yüzyılda, emperyalist/kapitalist sömürü dünyasına entegre olmanın yolu, 1789 Fransız İhtilali'nin ideolojisinden geçiyordu. Mustafa Kemal, Türk kompradorlarına ve paşalarına 'Batı medeniyetine' erişme sözü veriyordu. Güçlü milliyetçiliğin ve büyük devlet olma hevesinin modeli, feodalizm çağının sömürü düzeninin temsilcisi Selahaddin Eyyubi olamazdı. Velhasıl, Molla Said bu önerisiyle yeni iktidar sahipleri nezdinde gözden düşecekti. Karahisar-ı Şarki Mebusu Ali Süruri'nin hatıralarına bakılacak olunursa, 25 Kasım 1922'de, Meclis'in Divan-ı Riyaset odasında, Mustafa Kemal ve Molla Said *"namaz"* meselesi yüzünden ilkin açıktan restleşip daha sonra karşılıklı ortalığı yumuşatmaya çalıştılar. Molla Said'in odayı terk ettiği bir anda Mustafa Kemal, *"böyle ulemadan ümmet-i İslamiyeye*

751 Mektubun Osmanlıca transkripsiyonu için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 392-394; Mektubun sadeleştirilmiş çevirisi için bkz. age, s. 394-396. (abç)

752 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.1, Kaynak yayınları, İstanbul, 1999, s. 22

753 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 13, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 149

hayır gelmez" demişti.[754] Yıllar sonra ise Molla Said, Mustafa Kemal için *"bu adamla başa çıkılmaz, mukabele edilmez"* diyecekti.[755]

Takriben iki ay sonra, 19 Ocak 1923'te, Molla Said, *"Mebuslara Beyanname"*sini kaleme alıp dağıttığında Mustafa Kemal artık Ankara'da değildi. 14 Ocak'tan 23 Şubat'a kadar, Eskişehir, İzmit, Bursa, Balıkesir, İzmir, Karahisar, Adana ve Konya'yı da kapsayan uzun bir yolculuğa çıkmıştı.[756] Molla Said'in mebuslar ve Ankara'daki devlet ricali üzerindeki etkisi ne kadar olmuştur bilinmez ama her hâlükârda yıllardır kendisine hizmet eden ve önde gelen talebelerinden, yeğeni Abdurrahman'la yolları burada ayrılacaktı. Abdurrahman, kendisine teklif edilen meclis katipliği görevini kabul edip Ankara'da kalacaktı.[757] Molla Said ise devlete, *"Yeni Said öteki dünyaya çalışmak istiyor, sizinle çalışamaz;* ***fakat size de ilişmez****"* diye söz verir ve 17 Nisan 1923'te, Gebze'ye hareket eden bir trenle Ankara'yı terk eder.[758]

Aslında yeni iktidar sahiplerine verilen *"söz"* tamamen bir taktik manevranın ifadesidir ve tamamıyla *"Eski"–"Yeni Said"*in de siyasi ve ideolojik çıkarlarıyla örtüşmektedir. Dünyevi hayata müdahale etmeyi merkezine koyan bir ideolojinin, verse dahi böylesine bir 'sözü' yerine getirmesi imkansızdır. Onun içindir ki Said, ömrünün sonuna kadar vermiş olduğu bu 'sözün' tam aksine hareket edecektir. Zaten bu da eşyanın tabiatına uygundur. İlerleyen sayfalarda bu saptamayı kanıtlayacak sayısız örnek üzerinde durulacaktır. Bizi ilgilendiren husus, yeni iktidar sahiplerine verilen 'sözün' hangi 'cüretle' tutulmadığı şeklinde bir devlet

754 Ali Süruri, *Meclis'teki Günlerim*'den aktaran Akgündüz, age, c.2, s. 402

755 *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 348

756 Seyahat güzergâhının verildiği *"Erkanıharbiyeyi Umumiye Reisi Müşir Fevzi Paşa'ya (9 Ocak 1923)"* başlıklı yazı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 14, s. 220. Ayrıca bu seyahat esnasında 14 Ocak 1923'ten itibaren, 23 Şubat 1923'e kadar yaptığı yazışma ve konuşmalar için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 14, s. 225'ten, c. 15, s. 155'e kadar.

757 Badıllı, age, c.1, s. 578; Akgündüz, age, c.2, s. 484

Yeğenle amca arasındaki bu ayrılığın nedeni Badıllı'ya göre, Abdurahman'ın amcasının *"hep böyle fakr ü zaruret içinde yaşamasına akıl erdire* [memesi]*, tahammül edeme*[mesidir]*"* (Badıllı, age, c.1, s. 578)

758 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 155. (abç)

Ayşe Hür, Molla Said'in *"Van'a gitmek üzere trene* ***bindirildiği****"* kanısındadır. Hür, *"Tren biletini serbest iradesiyle mi aldı, yoksa Ankara mı eline verdi derseniz,* ***bana nedense ikincisi gibi geliyor****"* demektedir. (Bkz, *Taraf*, 4 Nisan 2010) (abç) Ayşe Hür'ün tahmini şayet genel siyasal havanın Molla Said'i, Ankara'yı terk etmeye zorladığı yönündeyse, buna katılmamak mümkün değildir. Fakat nedense, bana öyle geliyor ki, Hür'ün burada kastettiği daha çok cebir ve tehditle Molla Said'in trene bindirildiğidir ki, bence bu tahmini şimdilik doğrulayacak hiçbir veri bulunmamaktadır.

savunuculuğu değildir. Bilakis şimdilik, üzerinde ehemmiyetle durulması gereken husus, Ankara sonrası bu sözün nasıl tutulmamış olduğunu irdelemektir. Serinkanlıca bakıldığında mevcut bilgi, belge ve bulgular, Ankara'dan ayrıldıktan sonra, *"Yeni Said"*in evvela Kürt milliyetçi çevrelerine 'geri döndüğünü' göstermektedir. Şimdiden belirtmekte fayda var; 1923 itibariyle bu geri dönüş kendi içinde, kanımca esas olarak İslam ideolojisini, olası lojistik yardım ihtiyacını ve tali planda da Kürt kimliğini barındırmaktaydı. Bu açıdan Akgündüz'ün araştırmaları sonucu bulduğu, İstanbul Valisi Mehmed Reşâd'ın, 29 Temmuz 1924 tarihli telgrafı, okuyucuya üç önemli bilgi vermektedir.[759] Bunlar sırasıyla; a) 17 Nisan 1923'te Ankara'dan hareket eden Molla Said'in, bir yıl üç ay kadar İstanbul'da kaldığı; b) Trabzon'a doğru yola çıktığı; c) *"Kürdistan'daki aşâ'ir rüesasıyla temas ederek bazı mâcerâlar ihdasına tevessül ihtimali"* olduğudur. Burada bir kez daha Kara'nın, Molla Said'de saptadığı *"siyasi hayata ve sosyal hareketliliğe katılmaya* ***hevesli, iddialı*** *biri"* olma özellikleri kendisini göstermektedir. bir yıl üç ay gibi bir zaman dilimi hiç de azımsanmayacak kadar uzundur. Bu süre zarfında Said, İstanbul'da nasıl barınmış, kimlerle birlikte olmuş ve kimlerden destek görmüştür? Sanırım Bağdat'taki İngiliz Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın, 11 Kasım 1924 tarihli bir raporu, İstanbul valisinin verdiği bilgilerle birlikte ele alındığında, kısmen bu soruları cevaplandırmaktadır. *"Kürt Milliyetçi Cemiyeti"* hakkında, raporda şöyle denmektedir: *"**Şimdiki örgüt**, Kürdi Mustafa Paşa,* ***Molla Saidi Kürdi*** *ve İbrahim Bey el Haydari'nin (şu anda Irak hükümetinin Evkaf Bakanıdır) önde gelen üyelerden olduğunu, Emin Ali Bedirhan'ın yardımcılığını yaptığı Seyid Abdülkadir başkanlığında 1918-1919 yıllarında İstanbul'da bulunan bir cemiyetin* ***devamı olarak*** *savunulmaktadır. (...) Hükümetin kuşkuları sebebiyle cemiyet karargahı 1921'de Erzurum'a taşınmış ve bu tarihten şimdiye kadar hareket bu merkezden gelmiştir."*[760] Birazdan tekrar geri dönüp üzerinde duracağımız bu İngiliz belgesinin esasen rapor ettiği konu o dönemde, yeni kurulmuş olan Erzurum merkezli *"Azadi"* örgütüdür. Rapor, İstanbul'daki 'eski' *"Kürt Teali Cemiyeti"* yöneticileriyle Kürdistan'daki *"Azadi"* örgütü arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Trabzon Vilayeti Polis Müdiriyeti'nin 3 Ağustos tarihli yazısı[761] ve Trabzon Valisi Cemal'in 7 Ağustos 1924'te

759 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 492

760 Mesut Yeğen, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011, s. 158–159. (abç)

761 *"Mefsûh Kürd Te'âlî Cemiyeti Â'zâsından meşhur Said-i Kürdî ile hamal esnafından Amele Cemiyeti Reisi Burhâneddin İstanbul'dan Karadeniz Vapuruyla 28 Temmuz 1340 tarihinde Trabzon'a vürûd ve 6 Ağustos 1340 tarihinde memleketlerine gitmek üzere Erzincanlı Nuri Efendi'nin kamyonuna râkiben buradan müfârakat eyledikleri..."* diye devam eden 3 Ağustos 1924 tarihli Vilayet Polisi'nce yazılan yazıdan aktaran Akgündüz,

İçişleri Bakanlığı'na, *"Said-i Kürdî üç gün evvel* [4 Ağustos] *Erzurum'a hareket etmiştir"* bilgisini içeren raporu aslında tersinden Said'in, *"Azadi"*nin merkezine doğru gittiğini teyit etmektedir.[762] Molla Said, 5 Ağustos'tan 19 Ağustos'a kadar, toplam 14 gün boyunca Erzurum'da kalır. Erzurum Valisi Zühdü'ye göre, *"Said-i Kürdî burada* ***aşâir reisi Hâlid Bey*** *ile Hüseyin Hakkı ve diğer zevâtla* ***seyrek temas*** *halindedir."*[763] Elbette 14 gün boyunca Erzurum günlerinin *"seyrek temas"*larla geçmesi düşünülemez. Burada bahsi geçen ve Molla Said'in *"seyrek temas ettiği"* söylenen Halid Bey, Cibran aşireti ağalarındandır. Sultan Abdülhamid'in Hamidiye Alaylarına mensup aşiret reislerinin oğulları için açtığı okulda okumuştu ve şimdi Erzurum'da bulunan 8. Ordu'da albaydı. Halid Bey, *"Azadi"*nin hem iki kurucusundan biriydi hem de başkanıydı. 1924'te toplanan *"Azadi"* kongresine, Hâlid Bey, tanınmış bir Nakşi şeyhi ve aynı zamanda da kayınbiraderi olan Şeyh Said'i dahil etmişti.[764] *"Azadi"*nin diğer kurucusu ise eski Bitlis mebusu Yusf Ziya Bey'di.[765] Bu tarihlerde, Molla Said ile Yusuf Ziya'nın adlarının, mesela Genç Vali Vekili İsmail'in veya Bitlis Vali Vekil Kazım'ın imzalarını taşıyan resmi yazışmalarda da yan yana geldiği görülmektedir.[766] Aralarındaki *"seyrek temas"*a bakmaksızın, Molla Said, Hâlid ve Yusuf Ziya beylerin adları, diğer başka isimlerle birlikte, Genç Mebusu Hamdi tarafından, 24 Eylül 1924'te Ankara'ya şöyle ihbar ediliyordu:

---

age, c.2, s. 493–494. Akgündüz, yazıda bahsi geçen *"Amele Cemiyeti"*ni *"Osmanlı Amele Cemiyeti"* ile karıştırmaktadır. Trabzon polisinin kastettiği örgüt, muhtemelen 1920'de İstanbul'da *"işçi haklarını korumak"* için kurulmuş, *"Kurucuları ve yöneticileri arasında çok az işçi"*nin yer aldığı *"Amele Fırkası"* olmalıdır (Daha geniş bilgi için bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siysal Partiler*, c.2, Hürrriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 572 ve 573–574).

762 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 494

763 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 494. (abç)

764 Bkz. Bruinessen, age, s.412; Yeğen, age, s. 163

Kitabında hemen hemen her sayfa ve belgede adı geçen birisi için derhal dipnot düşen Akgündüz, nedense *"Hamid Bey"* mevzubahis olunca (s. 494'te) okuyucuya onun hakkında bilgi verme gereğini görmemiştir. Ancak 49 sayfa sonra ana metinde, Hamid Bey'in, Şeyh Said'in *"kayınbiraderi"* olduğunu, dipnotta da *"Azadi"*nin ***"başkanı"*** olduğunu öğreniyoruz (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 543 ve dipnot 1). Tabii bu bilgi, şayet 49 sayfa evvel Erzurum Valisi Zühdü'nün, *"Said-i Kürdî burada aşâir reisi Hâlid Bey ile... seyrek temas halindedir"* sözlerini aklında tutmuş olan okuyucu açısından bir anlam taşıyacaktır.

765 Bruinessen, age, s. 412

766 *"Dahiliye Vekâlet-i Celîlesine, 28/8/1340* [1924] *şifreye lâhikadır"* ibaresi bulunan *"16/9/1340* [1924]" tarihli, *"Genç Vâli Vekili İsmail"* imzası bulunan belge için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 497–498. *"Dahiliye Vekâletine Bitlis, 26/Ağustos/1340* [1924]" başlıklı, *"Vali Vekili Kâzım"* imzasını taşıyan belge için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 498–499

"Molla Said-i Kürdî adlı şahıs İstanbul'da kurulan Kürd Cemiyeti tarafından siyâset olarak kabul edilen Vilâyet-ı Şarkıye'de muhtariyet teşkili maksadıyla muhâberâta başlamışlardır. Musul şeyhleriyle iritbatları olduğu gibi, Palulu Şeyh Şerif Efendi, Muşlu Hacı Musa Bey, Bitlis eski meb'usu Yusuf Ziya Bey, Erzurum'da mukim Miralay Hâlid Bey, Çabakçurlu Tayyib Efendi devamlı olarak halkı zehirlemeye devam etmektedirler...."[767] Bitlis Vali Vekili Kazım'ın, 7 Eylül 1924'te *"makine başında"*, İçişlerine yolladığı telgraf, yeni iktidar sahipleri açısından bu *"zehrin"* niteliği hakkında kapsamlı bir bilgi vermektedir: *"Said-i Kürdi'nin Kavar Nâhiyesinden Van taraflarına gittiğini arz etmiştim. Geçtiği yerlerde temas ettiklerine karşı, Ma'ârif Vekâleti tarafından Kur'an'ın kaldırılmak istenildiğini ve dine ri'âyet yapılmadığı hakkında hissiyâta ta'alluk eden şâyân-ı dikkat hezeyânlarda bulunduğu ve Ma'ârif Vekili Vâsıf Beyefendi'nin şahıslarını tenkid eylediği haber verilmektedir. Molla'nın bütün harekât ve ahvâlinin taht-ı tefahhus ve tarassuda alınması için Van Vilâyetine tedâbir ittihâzı hususunda te'mîn buyrulması mâ'ruzdur."*[768] Belgeyi yayınlayan Akgündüz, Vali Vekili Kazım'a ilişkin *"Bediüzzaman'ı itham etmek için her çareye başvurmaktadır"* diye dursun[769], bu belgenin en önemli yanı, Molla Said'in *"bağımsızlık ve özerklikten"* bahsetmeyip bilakis, kendi dünya görüşü doğrultusunda yeni iktidarı din üzerinden teşhir ediyor olmasıdır. Bu aktivite, bir bakıma Kürdistan'da *"ulusal bilincin"* daha gelişmediği kanısında olan *"Azadi"*nin, geniş kitleleri etkilemeleri için Kürt din adamlarını harekete geçirme planlarıyla da örtüşmektedir.[770] Mesela yukarıda bahsi geçen, Bağdat'taki İngiliz Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın (11 Kasım 1924 tarihli) belgesine bakılacak olunursa, Molla Said'in Van'da yaşayan küçük kardeşi Molla Abdülmecid Efendi de, *"Azadi"* teşkilatının Van şube teşkilatının başkanıdır.[771]

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, Molla Said'in, yeni Kürt örgütü *"Aza-*

767 Akgündüz, age, c.2, s. 542

768 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 500–502

769 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 499

770 Daha geniş bilgi için bkz. Günter Behrendt, *Nationalismus in Kurdistan, Deutsches Orient-Institut*, Hamburg, 1993, s. 372; Bruinessen, age, s. 414

771 Bkz. Yeğen, age, s.164

Aynı yerde İngilizlerin, Molla Said hakkında düştükleri notta şöyle denmektedir: *"Not: Bilgi verenler ünlü molla Said-i Kürdi'nin* ***Eylül'ün ilk günlerinde Bitlis üzerinden*** *Van'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığını işitmişlerdir"* (Bkz. age, s. 164) (abç). Hakikaten Molla Said'in, Eylül'ün ilk günlerinde Bitlis civarında olduğunu, Akgündüz'ün yayınladığı Osmanlı belgeleri de teyit etmektedir.

Öte yandan Akgündüz, age, c.1, s. 241–242'deki dipnot: 101'den, Abdülmecid'in, isyanın bastırılmasının ardından ağbeyi Molla Said gibi sürgün edilmeyip, Ergani'ye *"geçti"*ğini, orada bir *"manifatura dükkanı"* açtığını, daha sonra da *"Tek Parti"* iktidarı döneminde (1940'da) *"Ürgüp'e müftü olarak tayin edildi"*ğini öğreniyoruz.

di" ile ortak çalıştığını söylemek mümkün müdür? Şimdilik evet. Fakat benim tahminim bu ortaklığın, örgütle alakalı İhsan Nuri liderliğindeki, başarısızlıkla sonuçlanan Beytüşşebap Ayaklanmasının (Ağustos 1924) ardından bittiğidir. Özellikle *"Azadi"* yöneticileri Hâlid ve Yusuf Ziya beylerin –muhtemelen– Ekim 1924'te tutuklanmaları ve akabinde Şeyh Said'in, kendi etrafında liderliği tahkim etmesi, Molla Said'le isyancılar arasındaki kırılma noktasını oluşturmaktadır.[772] Kuşkusuz tüm bunlar birer tahmindir. Ancak bu tahmini destekleyen önemli belirtiler vardır. Şimdi sırasıyla bunlara bakalım. İstanbul'dan Kürdistan'a doğru yola çıktığından beri, uğradığı her yerde devlet makamlarınca hakkında 'olumsuz' raporların yazıldığı Molla Said'in, 6 Eylül'de Van'a gelmesiyle birlikte, Van Valiliğince, ilkin faaliyetlerine ilişkin *"takip"* ediyoruz mahiyetinde yazılan raporlarda[773] daha sonra gözle görülür bir şekilde 'olumlu' bir dil kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle de Şubat 1924'te patlak veren Şeyh Said İsyanı'nın ardından yazılan raporlara bu 'olumlu' dil, *"Şimdiye kadar tarassudât ve tecessüsât altında bulundurulmasına rağmen fena bir hali görülmemiştir"* şeklinde yansımaktadır.[774] Muhtemelen Van'dan gelen 'olumlu' raporlar sonucu, 11 Mart 1925'te (Şeyh Said İsyanı'nın'dan 26 gün sonra) Diyanet İşleri Reisliği, *"Van Vilayetinde münzeviyâne bir hayat geçirmekte"* olan Molla Said'e *"Vâ'iz"* olarak *"beş lira maaş tahsis edildiğini"*, Dahiliye Vekaleti'ne bildirir.[775] *"Van Vali Vekili Kazım"* imzasını taşıyan *"18 Mart 1925"* tarihli rapor ise, Molla Said'in isyanla ilişkisine dair gayet sarih bir dille, *"harekât-ı isyâniye ile alakası olmadığı"*nı belirtilmektedir.[776] Vali Vekili Kazım'ın raporu, bir başka açıdan, tahminimi destekleyen diğer bir ögeye kapı aralamaktadır. Şeyh Said İsyanı, liderinin bütün çabalarına rağmen Kürtlerin tümünü bağrında toparlayamamıştı. Mesela isyancı Cibran aşiretinin savaşçıları, Kuzeydoğu cephesinde Hormek ve Lolan aşiretleriyle

772 İhsan Nuri, Beytüşşebap Ayaklanması, *"Azadi"* liderlerinin tutuklanması ve daha sonrada 14 Nisan 1925'te kurşuna dizilmelerine ilişkin bkz. Bruinessen, age, s. 417–418; Behrendt, age, s. 374–375.

Ayrıca Mustafa Kemal'in, Erzurum Depremi sonrasına denk gelen *"Muş ve Bitlis heyetlerini kabul"*de, *"Bitlis heyeti Yusuf Ziya'nın hareketlerini kınadı"* bilgisinin geçtiği, Erzurum'dan Ankara'da, *"Başvekil İsmet Paşa'ya"* yazılan, *"9 Ekim 1924"* tarihli yazı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 17, s. 80–81

773 Mesela Van Vali Vekili Süleyman Sabri'nin 6 Eylül 1924 tarihli Dahiliye Vekaleti'ne yolladığı yazı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 504

774 Van Vali Vekili Süleyman Sabri'nin 15 Ekim 1924 tarihli Dahiliye Vekaleti'ne yolladığı yazı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 510–512

Şeyh Said İsyanı'nından takriben bir ay sonra, 22 Mart 1925 tarihli, aynı tonda yazılan bir diğer raporda da, *"bu adamın siyâsiyyâtla iştiğâli ve usâtla alakası hakkında hiçbir şey hissedilmemiştir"* denmektedir. (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 507)

775 Yazının tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 506

776 Raporun tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 524

şiddetli çatışmalara girdiler. Tabii ki bu çatışmanın ardında Alevi–Sünni çelişkisi de yatmaktaydı.[777] Bitlis yöresindeki yerel aşiretler ise ayaklanmaya katılmadılar. Molla Said de Şubat 1924'te Şeyh Said İsyanı patlak verdiğinde, isyanı desteklemedi.[778] Molla Said'in, isyana destek vermemesinin asıl nedeni acaba Şeyh Said'in bir Nakşibendi şeyhi mi olmasıydı[779], yoksa kendisinden yardım talep eden isyancılara, Molla Said'in *"Türk'ü Kürd'e, Hasan'ı Hüseyin'e mi kırdıracaksınız? Dahilde silah çekilmez"* demesi miydi? Bence ikincisiydi.[780]

777 Bruiennessen, age, s. 435; Behrendt, age, 377–378

778 Badıllı, age, c.1, s. 669'da, Temmuz 1991 tarihli *Dava* dergisinde Sadık Dursun'un, Molla Said'in, Şeyh Said'le birlikte isyanı planladığını iddia ettiğini; ardından yazarın, Molla Said'i, *"vefasızlıkla ve döneklikle"* suçladığını öğreniyoruz. Kürt İslamcı çevrelerı bu konuda tartışa dursunlar, Van ve çevresinin Şeyh Said İsyanı'na katılmamış olma 'başarısı'nın sadece ve sadece Molla Said'e ait olduğunu iddia etmek sanırım doğru olmaz. Burada tekrar Kara'nın, Molla Said'in *"Kürt ulema ve meşayihi nezdindeki yeri* ***nispeten sarsılmış****"* olduğuna dair saptamasını hatırlatmak isterim. (Bkz. Kara, age, s. 202)

779 Ayaklanmada Nakşiliğin oynadığı role ilişkin bkz. Bruniessen, age, s. 438–441

Burada akla Şerif Mardin'in daha evvel üzerinde durduğum ve kısmen katıldığım tartışmalı saptaması gelmektedir: *"Gerek kendisinin yalnızca bir Nakşibendi değil aynı zamanda da Kadiri olduğu yolundaki ısrarı gerekse İmam-ı Rabbani'ye sıkça atıflarda bulunması, Said Nursî'nin, manevi öncüleri arasında yer alan Halidi bağlantısını* ***fazla vurgulamadan, kendi hareketinin yeniliğini ve ayrıt edici niteliklerini kabul ettirmeye çalıştığı*** *izlenimini vermektedir."* (Mardin, age, s. 99) (abç)

Hakikaten "Yeni Said" ekolünün ilk adımlarını 1925'te Van'da atmaya başlarken, Molla Said'in, Mardin'in bahsettiği *"kendi hareketinin yeniliğini ve ayrıt edici niteliklerini kabul ettirmeye çalıştığı"*na dair pek de mütevazı olmayan bir takım emareler gözükmektedir. Bir gün, İbn Hacer el-Askalanî (1372–1449)'nin kitabı okunduktan sonra Molla Said'in yaptığı yoruma, Molla Resul adlı birisi, *"kitabın metnini mi, yoksa sizin verdiğiniz manayı mı, hangisini kabul edelim"* diye üsteler. Molla Said'in cevabı gayet sert olur: *"Ey ahmak Molla Resul! Şu şu musannifler'in, müelliflerin* ***ilimleri deniz de olsa, Said'in topuğuna bile ulaşmaz... Doğru olanı benim verdiğim ma'nadır.***" (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 645; Akgündüz, age, c.2, s. 518)

780 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 550

Badıllı, age, c.1, s. 659'da, Şeyh Said'inde, Molla Said'i *"kendisine yardım etmeye çağıran bir mektup"* gönderdiğinden bahseder.

Gerek Badıllı gerekse de Akgündüz, Emekli Yüzbaşı Mehmet Kayalar'a dayanarak, *"Üstad'ın Şeyh Said'e yazdığı mektub, bilahare Şeyh Said esir alındığında üzerinde bulunmuş ve Diyarbakır İstiklal Mahkemesi dosyalarına konulmuştur. Mektub halen İstiklal Mahkemesi dosyalarının içinde, Şeyh Said'in dosyasında mevcuttur"* dediğini aktarırlar. (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 661; Akgündüz, age, c.2, s. 552)

Sürgün: Bir Tohum Makinesi

13 Şubat 1925'te başlayan isyan, 15 Nisan 1925'te Şeyh Said'in yakalanmasıyla birlikte biter. Hâkim ulus şovenizminin gücü ve kudretini göstermesi istenilen gösterişli bir mahkemenin ardından, isyana öncülük edenler 28 Haziran 1925'te idam edildiler.[781] On sene sonra Molla Said (1935) Eskişehir mahkemesinde, iktidara verdiği, *"Yeni Said öteki dünyaya çalışmak istiyor, sizinle çalışamaz; fakat size de ilişmez"* sözünü hatırlattıktan sonra, *"Evet, ilişmedim ve* ***ilişenlere de iştirak etmedim****"* diyecektir.[782] Daha sonra kendisinin denetimi altında 1958'de yayınlanan biyografisinde ise isyancılara şu nasihat da bulunduğu söylenecektir: *"Türk Milleti asırlardan beri İslamiyet'e hizmet etmiş ve çok veliler yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılınç çekilmez; siz de çekmeyiniz; teşebbüsünüzden vazgeçiniz."*[783] Fakat ne fayda! Bu sadık Kürt profili dahi, binlercesi gibi onun da yerinden ve yurdundan sürülmesine mani olamayacaktı. Çünkü 4 Mart 1925'te, Şeyh Said İsyanının tam ortasında yasallaştırılan; başta Kürt ulusu olmak üzere, çeşitli milliyetlerden halk sınıf ve tabakalarına; her türlü muhalefete karşı yürürlüğe konan *"Takrir-i Sükûn Kanunu"*[784] ve onun süngü sayesinde sağladığı 'huzur' ile 24 Eylül 1925'te, Şark Islahat Planı uygulanmaya

781 Şeyh Said İsyanı'nında *"İngiliz parmağı"*na işaret edilmesi veya önderliğinin *"dinci ve feodal"* olması, ezilen bir ulusun varlığını, milli zulme uğradığı gerçeğini ve onun ayağa kalkma meşruluğunu ortadan kaldırmaz. Gene de Şeyh Said İsyanı'nın başlı başına irdelenmesi bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. İsyanın kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Bruienessen, age, s. 387–444

782 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 155. (abç)

783 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 99

Molla Said'in bu sözlerinde, isyanın dini boyutuna dair en ufak bir söz ve/veya sempati belirtisi bulunmamaktadır. Fakat ilginçtir. Yıllar sonra gerek Badıllı gerekse de Akgündüz, muhtemelen Türkiye ve Kürdistan'daki siyasal konjonktür gereği, Şeyh Said İsyanı'nı *"içtihadı hatalıydı, metodu yanlıştı"* (bkz Badıllı, age, c. 1, s. 655) veya *"Şeyh Said İsyanı... Kürd ayaklanması diye bilinmektedir. Aslında dini duyguları ağar basan bir ayaklanmadır"* (bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 541) diye tanımlarlar. Her iki Nurcu yazarın bu iddialarının tersini mukayese etmek için bkz. *"Ayaklanmanın Milliyetçi Karakterine Karşı Din"*, Bruienessen, age, s. 441–444 içinde.

Öte yandan, niyeti ne olursa olsun, *"Hakim ulusa kılıç çekilmez"* diye okunabilecek bu sözleriyle, Şeyh Said İsyanı'na ilişkin aldığı tavır objektif olarak Molla Said'i, isyanı bastıran Ankara hükümetinin ve –hatta ve hatta aklının ucundan dahi geçirmediği– isyanın bastırılmasını alkışlayan Şefik Hüsnü liderliğindeki Türkiye Komünist Partisi'nin yanına düşmektedir. (Şeyh Said İsyanı ve TKP'nin aldığı tavra ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Kaypakkaya, age, s. 215–223)

784 1929'a kadar iki defa uzatılacak olan bu kanunun 1. Maddesi şöyledir: *"İrtica ve isyana ve memleketin içtimai nizamını, huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale sebep bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, Reisicumhurun tasdiki ile resen ve idareten men'e mezundur. İşbu fiillere katılanları İstiklal Mahkemesine verilebilir."* (*Meclis Zabıt Ceridesi*'nden aktaran Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, c. 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 223)

başlandı.[785] Molla Said de dâhil olmak üzere binlerce Kürt'ün sürgün edilmesinden, dillerinin yasaklanmasına kadar bir dizi meseleyi içeren bu 27 maddelik planın 5. maddesi, rejimin gerçek amaçlarını ifşa etmesi bakımdan oldukça semptomatikti. Dolayısıyla bu ağır yaptırımların anlaşılması bakımından, uzunluğuna rağmen *"5. Madde"*nin olduğu gibi aktarılmasında fayda vardır:

"5) Van şehri ile Midyat arasındaki hattın garbında Ermenilerden metruk araziye Türk muhacirler yerleştirilecektir. Bunun için idare-i örfiye mıntıkasındaki vilayette bulunan Ermeni emvali maliyece satılmayacak ve hatta Kürdlere icrar dahi edilmeyecektir. Yugoslavya'dan gelmekte olan Türk ve Arnavutlar ile İran ve Kafkasya'dan gelecek teşkil edeceği, muhacirin, evvelemirde Elaziz-Ergani-Diyarbakır, Elaziz-Palu-Kiğı, Palu-Muş arasındaki Murat Vadisi, Bingöl Dağı'nın şark ve cenubu ve Hınıs, Murat vadileri, Muş Ovası, Van Gölü havzası, Diyarbakır-Garzan-Bitlis hatlarında iskân edilecek.

"Bunlardan başka Rize, Trabzon vilayetleriyle Erzurum vilayetinin şimali şarki kazalarında mütekâsif olan halktan inzimam ve muvafatlarile ve muhacirlerin iskânı için müttehez şeraitten istifade ederek Hınıs çayı ve Murat Vadisi'ne ve Van Gölü'nün şimal mıntıkasına naklonuacaktır.

Şarka yerleştirilecek muhacirin yerleştirileceği Ermeni emvalini vesaik-i tasarruf iye ibraz edemeyerek ne sebeple olursa olsun işgal etmiş olan Kürdler çıkarılarak geldikleri eski yerlerine iade veya arzu ettikleri garpte hükümetin iare edeceği mahallere naklonunacaktır. Yerleştirlecek Türklerin, Kürdlerin taarruzundan muhafazaları için tedbir-i mahsusa alınacaktır.

1341 [1925] *senesinde azami 50 bin nüfus sevk ve iskân edileceğine nazaran: 1.000. 000 Nakil masrafı otomobil, iaşe ve sire beher nüfusa 20 lira hesabile, 250.000 Onbin hane inşası beheri 250 lira, 1.000.000 Bir senelik mevadd-ı iaşe, tohumluk, alat-ı ziraiye, beher haneye 1.000 lira, 2.000.000 Yirmi bin çift hayvan, 500.000 İskân masrafı.*

7.000.000 ki ceman yedi milyon liranın 1342 [1926] *iskân bütçesine ilavesi iktiza eder. Bu masariften bina, mevvadd-i iaşe, tohumluk, hayvanat ve alat-ı ziraiye esmanı 20 senede ödenmek üzere muhacirine tedeyyün ettirilecektir. Aynı veçhile 10 senede Yugoslavya, Bulgaristan, Kafkasya ve Azerbaycan'dan beş yüz bin nüfusun celp ve bâlâda arz edilen mıntıkaya yerleştirilmesi için 1343'ten* [1927] *itibaren her sene bütçeye ekalli beş milyon lira tahsisat konması lazımdır."*[786]

785 Tarihi açıdan bakıldığında bu planın Kürtler için en trajik yanı, vaktiyle Kürtlerin ilkin Abdülhamid'le sonra da İttihatçılarla birlikte Ermenilere uyguladıklarının aynısının şimdi bir bumerang misali kendilerine geri dönmüş olmasıdır.

786 *"8 Eylül 1341* [1925] *Tarihli Kararnameye Göre Teşkil Olunan Encümen'in Başvekalet Vasıtası ile Vekiller Heyetine Verdiği 24 Eylül 1925 Tarihli Rapor"*un tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2 s. 589, dipnot: 2

Her bir satırı hâkim ulus burjuvazisinin pazar dürtüsünü, şovenizmini, Türkleştirme ve asimilasyon politikasını ele veren bu planın birinci hedefi; Kürdistan pazarının ve onun maddi zenginliklerinin rakipsiz hâkimi olmak; süngü zoruyla imtiyazlarını genişletmektir. Zira *"milli birlik"* ve *"toprak bütünlüğü"* gibi kavramların ardında yatan esas sorun, pazara kimin hâkim olacağıdır. Fakat dünya çapındaki diğer örneklerden de bildiğimiz gibi, *"Şark Islahat Planı"*, meselenin sadece pazarla bitmediğini bilakis, onun da ötesine geçtiğini göstermektedir. Neyi kast ettiğimi anlatabilmek için sanırım burada Molla Said'in, ideolojik olarak kararlılıkla karşı çıktığı ve –hatta talebelerinden birinin gördüğü rüyaya göre– *"beynini deldiği"* Stalin'in ta 1912'de yaptığı bir saptamaya başvurmak yerinde olacaktır:[787] *"Fakat mesele sadece pazarla bitmez. Egemen ulusun yarı-feodal, yarı-burjuva* ***bürokrasisi, mücadeleye 'hapis ve yasak' yöntemleri ile karışır****. Egemen ulusun burjuvazisi –küçük burjuvazi veya büyük burjuvazi fark etmez– rakipleri ile 'çabuk' ve 'kesin' hesaplaşma olanağını elde eder. 'Güçler' birleşir ve 'yabancı' burjuvaziye karşı* ***katliamlara varan kısıtlama tedbirleri alınır****. Mücadele ekonomik alandan siyasi alana yayılmıştır.* ***Yer değiştirme özgürlüğünün kısıtlanması, dilin kullanılmasına karşı önlemler, seçim haklarının daraltılması, okul saylarında azalma, dini inançlara karşı engeller vb., 'rakipler'in başına iner****. Bu önlemler* ***sadece*** *egemen ulusların burjuva*

787 Badıllı'dan aktaracağım bu son derece komik hikâye, Nurcu camianın tutarlı anti-komünizmine dair sayısız örnekten biri olmasının ötesinde, Nurcu çevrenin ciddi ciddi ne gibi hurafelere inandığını da göstermesi bakımından önemlidir.

"(Haşiye): Mühim ve hakikatlı bir rü'ya: Merhum Ceylan Çalışkan'ın amcasının oğlu Mahmut Çalışkan'ın sadık bir rü'yasının bu hadise ile ilgili olan kısmı şöyledir:

25 Şubat 1953 salıyı çarşambaya bağlayan gece, rü'yasında Hazret-i Üstâd'ın dış kapısının iç tarafından başlayan merdivenden yukarı doğru kurulmuş bir şekilde bir merdiven ve bu merdivenin sağ ve solunda yeşil güzel ağaçlar vardır. Dışarıda da bazı kimseler bulunmakta, bu ağaçların arasından her nasılsa gür bıyıklı, iri bir adam elinde keser, merdivenden yukarı doğru gidiyor. O, 'bu kimdir?' diye sormuş. Etrafındaki adamlar 'Stalin' diye söylemişler. Bu adam Üstâd'ın merdivenlerden çıkarken, tam merdivenlerin ortasına gelince, Üstâd, o kâfirin ensesinden tutup aşağıya indirmiş, elindeki keseri ondan alıp, onun kafasına vura-vura beynini delmiş. Küçük Mahmut Çalışkan da, rü'yada üstünü başını aramış ki, bir şey bulsun, Üstâd'ına yardım etsin. Etrafındaki adamlar Mahmud'a diyorlarmış ki: 'Sen hiç hiddet etme, onu Üstâd öldürecek, o onun vazifesidir.'

Mahmut Çalışkan'ın gördüğü bu rü'ya o zaman Üstâd Hazretlerine aynen anlatılmış ve on gün sonra [doğrusu sekiz gün sonra: 5 Mart 1953] *işitilmiş ki; beyin kanaması neticesinde Stalin gebermiş gitmiş... Radyolarda herkes duymuş.*

Rü'yanın tabiri: Küfr-ü mutlak komitesinin şahs-ı manevisi Stalin suretinde görülmüş... Risale-i Nur'un Zülfikâr ve Asa-yı Musa'sı da Üstâd şeklinde görülmüş ki; yarı dünyayı istilâ ettiği halde, Anadolu'ya girmemesi için Zülfikâr ve Asa-yı Musa komünizmin beynini delmiştir. Rü'yanın asıl mânâsı apaçık görüldüğü gibi, bu noktalar da doğru ve haktır.

Emirdağ'daki Nur talebeleri

Rü'yayı gören Mahmut Çalışkan,

Mehmet ve Ahmet" (Bkz. Badıllı, age, c. 3, s. 1938, (Haşiye); Ayrıca bkz. Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, c.2, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 362–364)

sınıflarının çıkarlarını korumayı ***amaçlamazlar*** *elbette, aynı zamanda* ***yönetimdeki bürokrasinin spesifik hedeflerine; adeta onun kast hedeflerine de yarar sağlarlar.*** *Fakat sonuçlar açısından bu önemli değildir:* ***Burjuva sınıflar ile bürokrasi bu konuda*** *–ister Avusturya'da ister Rusya'da olsun-* ***el ele yürürler.***"[788] Bizim hikâyemize geri dönecek olursak, 1925–1927 arası Kürdistan'da yaşananlar tam da Stalin'in yukarıda saydıklarıyla örtüşmektedir. Rejim bu nedenle gözünü kırpmadan mesela, isyana katılmayan Beyazıt ve Van yöresinde dahi, 1400 aileyi Batı'ya sürecektir.[789]

Hikayemize geri dönecek olursak, sürgün belirtileriyle birlikte her ne kadar Molla Said'in İran'a kaçması fikri gündeme gelse de, Başta Van müftüsü Şeyh Enver olmak üzere şehrin önde gelen uleması bu mesele üzerinde tartışır ve nedendir bilinmez, Molla Said'in kardeşi Abdülmecid kaçma fikrini tasvip etmez.[790] Her hâlükârda Molla Said, 1 Mart 1926'da, Van'dan

788 Josef W. Stalin, *Bütün Eserleri*, c.2, Devrim Yayınları, Ankara, 1977, s. 294. (abç)

*"Şark Islahat Planı"*nın altındaki imzalar, Stalin'in bahsettiği *"bürokratik kast"* sisteminin ta kendisidir. O imzalardan biri *"Başvekil İsmet"*e bir diğeri de *"Adliye Vekili Mahmut Esat"*a aittir. Her ikisinin de aşağıdaki sözleri *"Şark Islahat Planı"*nın ruhuna uygundur.

Başvekil İsmet: *"Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegane birlik unsurumuzdur. Türk ekseriyetinde diğer unsurların [etnik] hiçbir nüfuzu yoktur. Vazifemiz Türk vatanı içinde Türk olmayanları behemehal Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasını kesip atacağız. Ülkeye hizmet edeceklerde her şeyin üstünde aradığımız Türk olmalıdır."* (Bkz. Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 66)

Adliye Vekili Mahmut Esat: *"Cumhuriyet Halk Fırkasındanım, çünkü bu fırka bugüne kadar yaptıkları ile esasen efendi olan Türk Milletine mevkiini iade etti. Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost ta düşman da bilsin ki bu memleketin efendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır. Köle olmaktır. Dünyanın en hür bir memleketindeyiz. Onun adına Türkiye diyorlar. Meb'usunuzun samimi kanaatini söylemesi için bundan daha müsait yer bulunamazdı. Onun için duygularımı saklayamayacağım."* (Bkz. Şaduman Halıcı, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu Sırasında Ali Fethi (Okyar) Bey ile Mehmet Esat (Bozkurt) Bey'in Polemikleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 59, Temmuz 2004'ün içinde)

789 Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 604

790 Daha evvel yukarıda Abdülmecid'in, İngiliz Belgeleri'nde, Azadi örgütünün Van'daki sorumlusu olduğu bilgisini aktarmıştık. Molla Said, Van'a geldikten bir müddet sonra Abdülmecid'in evini terk etmişti. Nurcu yazarlar bu olayı, kaldığı eve 'külfet' olmak istememesine bağlarlar ve pek önemsemezler (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 635–636; Akgündüz, age, c.2, s. 512–513). Oysa Abdülmecid'in ağabeyi ile birlikte sürgün edilmemesi hatta ve hatta Molla Said'in yıllar sonra eserlerinde, kendisinin İran'a kaçmasına Abdülmecid'in mani olduğunu dile getirip, adını açıktan zikretmesi tuhaftır. Molla Said'in, Abdülmecid'i açıktan eleştiren yazısı şöyledir: *"Öz kardeşim ve en birinci ve yüksek ve fedakâr bir talebem olan Abdülmecid'in Van'da güzel bir evi vardı. İdaresi yerinde, hem muallim idi. Hizmet-i Kur'âniye'nin daha revaçlı bir yeri olan hududa gitmekligim için arzumun hilâfına olarak teşebbüs edenlere, içtihâdınca güyâ menfaatim için iştirak etmedi, re'y vermedi. Güyâ ben hududa gitseydim, hem hizmet-i Kur'âniye siyasetsiz, sâfi olmayacak, hem onu Van'dan çıkaracak idiler diye iştirak etmedi. Maksadının aksiyle şefkatli bir tokat yedi. Hem Van'dan, hem o güzel evinden, hem*

Trabzon'a doğru yola çıkan sürgün kafilesine dâhil edilir.[791] Sürgün gerekçesi, onun Kürdistan Te'âli Cemiyeti'nin 3. sıradaki üyesi olduğunu belirten, 26 Mart 1925 tarihli bir belgedir.[792] Kendisiyle birlikte, Burki aşiretinden Kinyas Kartal, Ahmedê İbrahim, Eli Begê, Mirze Ağa, Şeyh Fehime Arvasi, Küfencizâde Şeyh Abdulbaki, Şeyh Mahsum, Gevaş müftüsü Hasan, Abdulbaki Arvasi gibi Van'ın önde gelen feodal bey ve uleması yetmiş ila seksen civarındaki kızaklara doldurularak sürgüne yollanır.[793] Yıllar sonra Trabzon–İstanbul arası deniz seyahatinin tesadüfi yolcularından biri olan Şeyh Şamil'in torunu Said Şamil, *"Bediüzzaman'ı,* ***talebe*** *ve arkadaşlarıyla güvertede"* gördüğünü, *"****adamlarının*** *etrafını iyice sarmış"* olduklarını anlatacaktır.[794] Bu bilgi önemlidir. Zira sürgün esnasında *"talebelerinin"* veya *"adamlarının"* Molla Said'i yalnız bırakmadıklarını, *"etrafını"* iyice saracak kadar koruma altına aldıklarını göstermektedir. Evet, artık onu koruyan bir devlet şemsiyesi yoktur ama Kara'nın dediği gibi de *"yanlız ve korumasız"* değildir.[795] Velhasıl 9 Nisan'da gemiyle Trabzon'dan hareket eden sürgün kafilesi, 15 Nisan 1926'da İstanbul'a varır. Molla Said, 20 gün kadar kaldığı İstanbul'da, Şeyh Said İsyanı'nından ötürü, Kürdistan Te'âli Cemiyeti'nin diğer üyeleriyle birlikte polis tarafından sorgulanır. Sorguyu yapan başkomser Tahsin Tandoğan'ın anlattıklarına bakılacak olursa, isyanla bir alakası görülmediği için, diğerleri gibi Diyarbakır'daki İstiklal Mahkemesi'ne götürülmez ve serbest bırakılır.[796] Böylece Kürtlük ve Kürdistan Te'âli Cemiyeti'nin üyeliği gibi sürgün 'gerekçesi' ortadan kalkmıştır. Gerçi Kürt olması her zaman, onun tepesinde bir Demokles'in kılıcı gibi sallanacaktı fakat kanımca, Molla Said'in serbest bırakılmaması, sürgünün de ısrar edilmesi, onun İslamcı oluşuyla alakalıydı. Çünkü bu sürgün, rejimin *"Şapka Devrimi"*, *"Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması"* gibi Batılılaşma hamlesine dâhil olarak; emirle, kanunla, kararnameyle başlattığı ve adına 'devrim' dediği kapsamlı bir programın ufak bir parçasıydı ama ileride rejimin başına misliyle bela olacaktı. Kuşkusuz yeni iktidar sahipleri–

---

memleketinden ayrıldı; Ergani'ye gitmeye mecbur kaldı." (*Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 54)

791 Akgündüz, age, c.2, s. 595

792 Akgündüz, age, c.2, s. 597

Muhtemelen bir dosyaya ait 'bilgi notu' konumundaki, Akgündüz'ün yayınladığı bu el yazısı belgenin kim tarafından kaleme alındığı, kime gönderildiği belli olmadığı gibi, her şeyden evvel resmi olduğuna dair ne bir antet ne de bir mühür bulunmaktadır.

793 Akgündüz, age, c.2, s. 604

794 Badıllı, age, c.1, s. 712; Akgündüz, age, c.2, s.615. (abç)

795 Kara, age, s. 204

796 Necmeddin Şahiner, *Aydınlar Konuşuyor*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1979, s. 167

nin sorunu; geniş yığınları, köklü bir ideolojik tartışmanın içerisine çekip; toplumu, üstyapıyı, dini ve haliyle de kendilerini tartıştırıp, bütün bu eski dünyaya ait olanlardan köklü bir kopuş (devrim) gerçekleştirip; toplumda devrimci bir transformasyon tesis etmek değildi. Bilakis, rejimin dinden kopmak gibi bir niyeti yoktu. Sadece, kendini beğenmiş *"Burjuva aydınlanmacı"*, kitlelere yukardan bakan bir bakış açısıyla, *"dini yenilemek"* gibi bir niyeti vardı. Bu, zorunluydu çünkü Batı kapitalizmine süratle entegre olabilmek için gerekli olan eğitim ve öğretim sisteminin yanı sıra –Dumont'un dediği gibi– din konusunda rejim, tek bir yol izleyebilirdi: *"**Dini yenileştirmeye** çalışmak, onu da reform kervanına katmak, yalnızca ibadet biçimini değil, **din adamlarının halka ilettiği mesajı da değiştirmek** İslam'ı, Atatürk devriminin ülkeye benimsetmek istediği yeni ülkülerin hizmetine sokmak."*[797] Molla Said'in *"doğru mesajlar"* iletemeyeceği, daha doğrusu ondan *"ümmet-i İslamiyeye hayır gel"*miyeceği ta Ankara'da Mustafa Kemal tarafından tespit edilmemiş miydi? Komünistleri ve Kürt isyancıları, gözünü kırpmadan öldürebilen rejim, Molla Said'i legal ya da illegal yollardan öldürmeyi göze alamadığı için onu tecrit etmeyi, sürgüne göndermeyi yeğlemişti.[798] Mayıs ayında İstanbul'dan yola çıkartıldı.

Birkaç gün sonra ilkin Antalya'ya, daha sonrada sekiz ay kadar kalacağı Burdur'a getirildi (Mayıs 1926).[799] Molla Said, Burdur'da bir camiye yerleşti ve buradan hem kitaplarının yayınını, hem de cami cemaatini örgütlemeye başladı.[800] Burdur'daki bu aktivite valiyi telaşlandırmıştı. *Tarihçe-i Hayatı*'na bakılacak olunursa, dönemin Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Burdur'a geldiğinde vali ile arasında şöyle bir diyalog geçmişti: *"Vali: 'Said Nursî hükûmete itaat etmiyor; gelenlere dini dersler veriyor.'*[801] *Çakmak: 'Bediüzzaman'dan zarar gelmez, ilişmeyiniz. Hürmet ediniz.'"*[802] Koyu dindar hatta Nakşi olduğu bilinen Fevzi Çakmak'ın, daha ilk sürgün aylarında, Molla Said'e bu denli açıktan sahip çıkması, Ankara'da, ona hala destek

797 Paul Dumont, "Türkiye'de İslam Yenilik Ögesi mi?", *Türkiye Sorunları 1988 Yıllığı*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988'in içinde, s. 165. (abç)

798 Molla Said ve Nurcu yazarlar, rejimin onu sayısız defa zehirlemeye çalıştığını iddia ederler. Onca zehirleme teşebbüsünden sonra Molla Said'in her defasında kurtulması ise tabii ki, onun kerametine bağlanır.

799 Bkz. Akgündüz, age, s. 622; 636

800 Mesela Molla Said, bir nevi eserlerinin toplamı olan *Risale-i Nur* külliyatının önemli bir parçasını oluşturan *Sözler*'in, *Onuncu Söz* diye bilinen kısmının ilk baskısını burada, bin adet bastırma imkanı buldu (Akgündüz, age, c.2, s. 642).

801 Akgündüz, age, c.2, s. 636'da valinin sözleri, *"Hükümeti tanımıyor, ispatı vücuda gelmiyor, dini dersler veriyor"* şeklinde verilmiştir.

802 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 100

Yıllar sonra Çakmak'ın valiye verdiği cevabı, Molla Said, *"bu sözü ona söylettiren hizmet-i Kur'aniye'nin kutsiyetidir"* diyecekti. (Bkz. *Lem'alar*, s. 53)

verenlerin var olduğunu gösteriyordu. Burada özellikle asker kesimden gelen destek şaşırtıcıdır. Mesela Burdur'da Molla Said'le ilk temas kuranlardan birisi de *"Binbaşı Asım"* adında bir subaydı.[803] Devletin sürgün ettiği birisiyle, devletin subayı arasındaki bu tuhaf münasebeti anlaşılan o ki rütbe dahi engelleyemiyordu. Badıllı'nın anlatımlarına bakılacak olunursa, Molla Said'in ziyaretçileri arasında kolordu kumandanı bile vardı.[804] Molla Said'in, cami cemaatinin yanı sıra bunca rütbeliyi etkilemiş olması ve muhtemelen tahmin edilebilecek aktivitesi, rejimi rahatsız etmiş olmalı ki, ilkin Isparta'ya daha sonra da 1 Mart 1927 tarihli bir kararla Isparta'ya bağlı Eğirdir kazasının Barla nahiyesine sürülecekti.[805] Aynı sene *"Şark sürgünleri"* için çıkartılacak olan aftan yararlanmasına müsaade edilmeyecekti.[806]

Her hâlükârda hem koyu sürgün yılları hem de Molla Said'in gerçek aktivitesi şimdi başlıyordu. Şerif Mardin'in de dediği gibi, *"Türk hükümeti Said Nursî'yi Isparta'ya sürgüne gönderdiğinde pek akıllıca davranmamış, kendisine irşad faaliyetleri açısından en elverişli üssü sunmuştu."*[807] Mardin'in *"elverişli üst"*ten kastı esasen Isparta'nın dini açıdan oynadığı rol ile ala–

803 Akgündüz, age, c.2, s. 635. Fakat her ne dense Asım'ın rütbesi, 26 sayfa sonra "Yüzbaşı" diye geçmektedir. (Age, s. 661)

804 Badıllı, age, c.1, s. 729

Badıllı'nın, adını vermediği kolordu kumandanıyla Molla Said arasında geçtiğini iddia ettiği ve Molla Said'in kerametini ispat etmek için, uzunca bir aktarımın ardından ve altına *"Not alan Abdülkadir Badıllı, Nakleden Hacı Ahmed Ensari, Şahit Mardinli Selim Meral, Şahit Ceylanpınarlı Molla Sabri Alkış"* diye not düştüğü hikaye özetle şöyledir: Anlatılanlara göre, kumandan Molla Said'den o denli etkilenmiştir ki kendisine kapalı zarf içerisinde 500 lira verir. Molla Said de parayı kabul etmemekle kalmaz, kerametinin gücüyle paranın ebatında kesdiği 23 adet kağıdı, 500 liraya dönüştürür ve kumandanı büyüler ve *"Nasıl benim paraya ihtiyacım var mı"* der. (age, s. 729) Bir devlet memuru olarak kolordu kumandanı, bu kalpazanlık karşısında ne yapar bilinmez ama Badıllı'nın anlattığı bu hikaye komiktir ve neticede bir hurafedir. Zira Molla Said şayet Burdur'da toplam sekiz ay kalmışsa bu, Ocak 1927'e tekabül eder ve o tarihte Türkiye'de 500 TL yoktur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Londra'da bastırdığı, her iki tarafının da kahverengi–sarı renkte olduğu, ön yüzünde Mustafa Kemal ve Sivas Gökmedrese'nin, arka yüzünde de Sivas görüntüsünün bulunduğu 500 Lira'nın tedavüle çıkarıldığı tarih, 5 Aralık 1927'dir (Bkz. http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Doneminde+Dolasima+Cikarilan+Banknotlarimiz/Emisyon+Gruplari/1.+Emisyon+Grubu/Emisyon6).

805 Akgündüz, age, c.2, 666

806 17 Ocak 1929 tarihli Isparta Valiliğine ait, Şeyh Said'in eşi ve çocuklarının yanı sıra *"Said-i Kürdi"*den de bahsedilen bir belgede şöyle denmektedir:

"Şarktan nakil olunan eşhastan olup gerek doğrudan doğruya gelen ve gerek vekâleti celilelerinin emrü tensibiyle vilayeti saireden buraya nakil olunan eşhastan şimdiye kadar memleketlerine iadelerine müsaade buırulmayanların isim ve memleketlerini ve efradı aileleri miktarıyla nerden ve ne suretle geldiklerini gösterir tanzim olunan bir kıta cetvel leffen takdim kılındı..." (Orijinal belgenin tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 941)

807 Mardin, age, s. 240

kalıdır ve mutlaka üzerinde durulmalıdır –ki birazdan bu meseleye geri döneceğim. Fakat Molla Said'in yerleştiği bu coğrafyanın, o yıllardaki toplumsal ve iktisadi konumu hakkında, fikir sahibi olabilmek için yerel bir kaynağa başvurmaktan yanayım. 1920–1939 arası Meclis'te Isparta mebusluğu yapan Hafız İbrahim Demiralay'ın, 1936/37'de kaleme aldığı hatıratı, 20'lerin sonu 30'ların başındaki Isparta'ya ilişkin önemli bilgiler içermektedir:

> *"Etrafı büyük dağlarla muhat* [çevrili], *denizden 1080 metre irtifa'ında hava ve suyundan letafeti, umumî manzarasının cazibe ve hoşluğu, sanayi, ticaret, ziraat ve ümerânın civarına fâikiyeti halkının terbiye, tahsil, zeka nezaket misafirperverliği, salâbet ve kahramanlığıyla dillere destan olan bu yeşil güller diyarının; beş bin senelik tarihi olduğu civarındaki muazzam abidât ile tahakkuk etmektedir. Merkez kasaba, bin hane ve yirmi bin nüfusludur. Başlıca sanayii, iplik, gülyağı, kükürt, Yalbaç'ta iki debbağât, elektirik fabrikalarıyla üç bine yakın halı ve mülhakatıyla ayrıca mensucat destgâhları, Karaağaç'ta yüz bin lira sermayeli, Milli Banka, kasabalarda ise Ziraat Bankaları vardır. Buğday, arpa, karnıkara ve üzümlü börülce, ceviz ve kütüğü, acı tatlı badem, çekirdek, afyon, halı, gül yağı, av derisi, kitre, salep, balmumu, kendir ve kıl mutafiyesi, yün, yaprak, yumurta, sadeyağ, hayvanat, vesâire başlıca ihracat mahsulündendir. Milyon servetli ademimiz yoksa da herkes işine sahip olduğundan refah ve zenginlik mütevâzin gibidir. Dört kaza, altı nahiye, iki yüzü mütecaviz köyleri her köyde ilk mektebi ve iki orta mektebi vardır. Umumî tahsil nispeti yüzde altmış hesap ediliyor. Tevellüdât-vefiyat* [doğum–ölüm] *itibarıyla nüfus fazlalığı bütün vilayetlerin fevkinde senede bin sekiz yüz arttığını sıhhiye vekaleti istatistiğinde gördüm. Fazlalık memleketine sayfiyesine malikânelerde yüz hâne münasip vilayetlere yerleşir. Son zamanlarda maaşlı mesleğe heves arttığından talebeler mâfevk mekteplere akın ediyorlar. Kuleli, Maltepe liselerinde, harbiye de, diğer lise ve âli mekteplerde mevcudumuzun bine yakın olduğunu söylersem mübalağa etmiş olmam. Böyle mühim bir vilayete hâlâ lise açılmadığına şaşıyor, mebus sıfatıyla ben de utanıyorum."*[808]

O yıllarda Isparta'da bir lisenin açılmamış olmasına ilişkin itirafı hariç, Demiralay, ortalama her mebusun kendi bölgesine ilişkin yapabileceği genel güzellemeleri tekrar etmekle birlikte, bankasından, fabrikasına, orta ölçekli üretiminden tarımına kadar bir dizi alanda, kapitalist sömürü ve üretim ilişkilerinin hakim olduğu bir Isparta profili çizmektedir. O halde bahsi geçen yıllarda, Türkiye'nin görece diğer taşra yerleşim alanlarına

808 *Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı*, Süleyman Demirel Üniversitesi–Göltaş Kültür Dizisi No: 6, Isparta, 1998, s. 13–14

Öte yandan Sümer Şenol ise, Isparta Sümerbank'ın *"1924 yılında kurulduğunu, 1928'de üretimde bulunduğunu, 1930'da Atatürk'ün Isparta'yı ziyaretleriyle ayrı bir güce ve hıza kavuştu"*ğundan bahsetmektedir (Bkz. Sümer Şenol, *A'dan Z'ye Isparta'nın El Kitabı*, http://www.ispartaya.com/y-betiklik/isparta_el_kitabi.pdf).

kıyasla bir hayli gelişmiş olan bu bölgesi, nasıl oluyor da Molla Said için elverişli bir üs alanı olabiliyordu? İşte burada tekrar Mardin'e geri dönmek gerekir. *"Isparta, aradaki pek çok farklılığa rağmen, bazı çarpıcı benzerliklerle, Bitlis'in batıdaki bir modeli niteliğindeydi. Isparta, Osmanlılar döneminde din adamları yetiştirmede uzmanlaşmış, tecrid edilmiş, dağlık bir bölge idi. Vilayete yayılmış çok sayıda medrese ve tekke, bu uzmanlaşmanın kurumsal temelini oluşturuyordu. Ancak bu vilayet, İslami eğitim şebekesinin çok daha gevşek ve daha az yaygın olmasıyla Anadolu'nun doğu bölgelerinden ayrılmaktaydı. Said Nursî'nin işi de, bu* ***boşlukları doldurmak*** *olacaktı."*[809] Mardin'in gördüğü *"boşluklar"* kanımca sadece *"İslami eğitim şebekesi"* ile sınırlandırılmamalıdır. Burada iki temel soruyla karşı karşıya bulunuyoruz: Birincisi, *"boşluk"* neredediir? İkincisi, neden gelişen üretici güçler, o *"boşluğu"* dolduramamaktadır? Esasen Isparta da dahil olmak üzere bütün bir toplumun yaşadığı şey, *"tamamlanmamış, bozuk ve parçaları birbirinden ayrışmış bir kapitalizmin gelişimi*[ydi]. *Buna* ***eşlik eden*** *şey de, bugünün ve geçmişin feodal ve diğer kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin* ***etkileriydi.***"[810] *"Boşluk"* tam da kapitalizmin arzu ve isteğinden bağımsız kırıp, döktüğü; bozup, deforme ettiği yerde oluşuyordu. Molla Said de o *"boşluğu"*, kapitalizmin akamete uğrattığı sosyal ilişkilerin en çağdışı yanlarına yaslanan bir ideolojiyle dolduracaktı. Böylece iki demode dünya görüşü, birbiriyle çatıştığı oranda karşılıklı olarak da birbirlerini beslemiş olacaktı. Hatta Şerif Mardin'e bakılacak olunursa, *"Cumhuriyet döneminde eğitimin gelişimi ile ilgili kayıtlar, bu vilâyette* ***laik eğitimin yaygınlaştırılmasına imkân tanıyan temelin, medreselerin yaygınlığı olduğunu göstermektedir.***"[811] Kuşkusuz rejim, akılsızlığının bedelini ağır ödeyecekti. Çünkü bu bereketli arazi de Molla Said, şartların kurbanı olmayıp, ona müdahale etme ve zihinleri dinle örgütleme hünerini göstermiş olacaktı. Dumont'un da dediği gibi, *"Atatürk yönetimi bazı grupların gizlilik içinde yaşayarak yeni rejime karşı gerçek zihinsel gerilla savaşını sürdürmesini engelleyememişti."*[812] Molla Said'in aradığı destek –Mardin'in deyimiyle– *"toplumsal ilişki görüntüsünde meydana gelen temel değişiklik yüzünden ne yapacağını şaşıran insanlardan gelecekti."*[813] Bunlar, Barla'nın zenginlerinden Muhacir Hâfız Ahmed

809 Mardin, age, s. 240. (abç)

810 Samuel Albert, *Mısır, Tunus ve Arap Ayaklanmaları: Nasıl Açmaza Düştüler ve Bu Açmazdan Nasıl Çıkabilirler*, bkz. https://avakianbob.wordpress.com/2014/03/28/misir-tunus-ve-arap-ayaklanmaları-nasil-acmaza-dustuler-ve-buacmazdan-nasıl-cikabilirler/

811 Mardin, age, s. 242

812 Dumont, age, s. 169

813 Mardin, age, s. 245

(Karaca)[814], Zabit çocuğu olan Şamlı Hâfız (Göksu)[815], Yalvaçlı öğretmen Ahmed Galip (Keskin)[816], Isparta Vergi Tahakkuk Müdürü Süleyman Rüşdü (Çakın)[817], Doktor Yusuf Kemal (Durakoğlu)[818], daha sonra Albay rütbesine yükselecek olan Yüzbaşı Hulusi (Yahyagil), Binbaşı Âsım, Yüzbaşı Re'fet, Muallim Galip gibi subayların[819] yanı sıra, *"ilk Nur risalelerini bastırdı"*ğı söylenen Barlalı tüccar Bekir (Dikmen)[820], Eğirdir Bedre köyünün imamı, Sabri (Arseven)[821], ilkin öğretmenlik sonra da imamlık yapan Hafız Halid (Tekin)[822] veya Demirci Salih[823] misali bir dizi köylü insandı. Kuşkusuz rejim, iddia edildiği gibi dine karşı değildi ve olamazdı da. Bilakis ona ihtiyacı vardı ve onu katiyen karşısına alamazdı. Kendisiyle 30 Kasım 1929'da bir mülakat yapan *Vossische Zeitung* muhabiri Emil Ludwig'in, *"Goethe 'tanrı-doğa' demiştir"* yorumuna Mustafa Kemal, *"Ben bu kavramı kabul edemem. Tanrı, sadece insan toplumunun zirvesidir"* diyerek din âlimlerini mutlu edecek bir cevap vermişti.[824] Ancak yukarıda adlarını verdiğim farklı sınıf ve katmanlar açısından onların ortak paydasını oluşturan din, sadece bir huşu değildi. Rejimin, dini kendine bağlaması ya da daha açık bir ifadeyle Harald Fischer'in dediği gibi, *"İslam'ın, Türkiye'de devletin kölesi oluşu"*[825], bu *"ne yapacağını şaşıran insanlar"*ın, topyekûn dinin hâkimiyetini talep eden Molla Said gibi, canlı ve yaşayan bir liderin etrafında toplanmalarını sağlıyordu. Molla Said'in, bu adlarını saydığımız insanları, bilinç seviyelerine ve yürütecekleri aktiviteye göre, ileri, orta ve geri kadro ve sempatizan şeklinde tasnif ederek örgütlemiş olması oldukça dikkat çekicidir.[826] Fakat bunun da ötesinde dine ait ne varsa her şeyin devlet tekelinde olduğu şartlarda Molla Said'in etrafındaki bu insanlar, onun yazdığı risaleleri, *"kırk kadar yerde"* kendi el yazılarıyla çoğaltıyorlardı.[827] Böylesi bir aktiviteyi sadece propaganda malzemelerinin çoğaltılması olarak algılamak yanlış olur. Zira elle yazma faaliyeti, aynı zamanda Nurcu

814 Akgündüz, age, c.2, s. 682, dipnot: 2

815 Age, c.2, s. 736, dipnot: 3

816 Age, c.2, s. 742, dipnot: 2

817 Age, c.2, s. 754, dipnot: 1

818 Age, c.2, s. 779, dipnot: 2

819 Age, c.2, s. 873

820 Şahiner, *Son Şahitler*, c.1, s. 287

821 Age, c.1, s. 291

822 Age, c.1, s. 303

823 Age, c.1, s. 421

824 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 23, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s. 269

825 Harald Fischer, *Die Neue Türkei und der Islam* [Yeni Türkiye ve İslam], Kulmbach, 1932, s. 69'dan aktaran Dumont, age, s. 169

826 Bkz. Badıllı, age, s. 863–886

827 Badıllı, age, c.2, s. 887

kadronun dini ideolojiyi hem yazarak zihnine yerleştirmesini sağlamakta ama hem de kolektif yazım işlemine katılarak, *Nur Risaleleri*'ne karşı aynı derecede mesuliyet taşımalarını beraberinde getirmekteydi. Üstüne üstlük, tüm bunların devlet himayesinde değil de devlete karşı gelerek, bir gizlilik içerisinde yapılıyor olması[828] bu insanları daha da militanlaştırıyordu. Aktivitesini salt Barla ve Isparta'yla sınırlamayan Molla Said'in mesela Van'a yolladığı mektup ve Risaleler orada da aynı şekilde çoğaltılıp dağıtılıyordu.[829] Mustafa Kemal (1929'da) *"Kuran'ı şimdi ilk defa Türkçe bastırıyorum, ayrıca Muhammed'in hayatını da tercüme ettiriyorum. Halk her yerde aşağı yukarı aynısının olduğunu, din ricalinin tek meselesinin* ***karnını doyurmak*** *olduğunu görmelidir"*[830] dediğinde, Molla Said (1928'de), din ideolojisinin sadece *"karın doyurmakla"* alakalı olmadığını sanki ispat etmek istercesine, çoktan altı eser kaleme almış ve bunları kadroları aracılığıyla çoğaltarak dağıtıma geçmişti.[831] Sürgün, adeta bir tohum makinesi işlevi görüyordu. Rejimin 'devrim' diye adlandırıp, devlet ideolojisi olarak yerleştirmeye çalıştığı 'ilkeler'in günlük hayatta, hele hele taşrada karşılık bulduğu söylenemezdi. İktidarın gücü ve kudreti ile koltuklarında rehavete kapılan yerel makamlar açısından o ilkelerin hiçbir anlamı yoktu. Bilakis 'devrimler' de 'ilkeler' de anlaşılan Ankara'dan okunan 'hoş bir seda' idi. Öyle ki *"Vali Ekrem Beyin Vekâleti Celileye gönderilen 17 Ocak 1929 tarih ve İskân 12 Numaralı tahrirat sureti"*nde, *"Eğirdir Barla nahiyesinde meskun Sait Kürdü dilsiz gibi ve çok müsevi*[832] *hayatı geçirmekte ve kimse ile temas etmemektedir: binaen aleyh hiçbir çalışma kabiliyeti görülmemektedir"* deniliyordu.[833] Hatta

828 Badıllı'nın *"Risalelerin en derin ve en mühimleri dağda, bağda, kırlarda bazen de yağmur altında yazılmış olanlarıdır"* diye yaptığı yorumun, *"derin"* ve *"mühim"* şeklindeki abartıları bir yana, Risalelerin hangi koşullarda yazıldığını göstermesi ve böylece ona neden ayrı bir değer verdiğini göstermesi bakımından önemlidir. (Badıllı, age, c.2, s. 890)

829 Akgündüz, age, c.2, s. 610

Mesela Molla Said, 1927'de Van'a yolladığı ilk mektupta, *"...Abdülmecid'e gönderilmek için Yirmi Dokuzuncu Söz'ün Türkçe kısmını vaktiniz varsa yazarsınız veya yazdırırsanız iyi olur"* diyordu. (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 825)

830 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 23, s. 269. (abç)

831 *"1928 yılında telif edilen Risaleler"* için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 834–847

832 Muhtemelen *"münzevi"* olması gereken sözcük orijinal metinde böyle geçmektedir.

833 Orijinali belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 941

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz, eserinin ikinci cildinde 1929–1935 arası döneme ait Said Nursî ile alakalı devlet yazışmalarından toplam 45 adet belgeyi yayınlamıştır. Yazar, bu belgeleri belli bir kronolojik sırada sunmak yerine –istisnalar hariç– çoğu zaman kitabının muhtelif yerlerine serpiştirmiş hatta bu belgelerin içeriklerine gene çoğu zaman atıfta dahi bulunmamıştır. Azımsanmayacak sayıda sadece büyüteçle okunabilecek bu belgeleri ben, fotokopi yöntemiyle ilkin kitabın içerisinden çıkarıp tasnif ettim. Daha sonra da kronolojik sıraya göre, Akgündüz'ü kaynak göstererek yeniden, kendi yorumlarımla birlikte değerlendirdim.

aynı yılın Şubat ayında, Isparta ve Barla'da istihbarattan sorumlu olan zevat, Molla Said hakkında tuttuğu ilk mutat fişte, *"meşgalesi"*nin karşısına *"yoktur"* diye; *"Rejim ve Hükümet aleyhinde teşebbüs ve faaliyeti mahsüs müdür"* sorusuna da *"değildir"* diye not düşüyordu.[834] 1929'da da altı eser kaleme alıp bunları kadrolarına el yazısı ile çoğaltmaları için veren Molla Said, tabii ki bu durumu kendisi açısından bir avantaj telakki ediyordu.[835] 1930'ların başında ise Eğirdir'e gelip, kendisine *"selam yolladıklarını"* söylediği Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'la Konya'daki 2. Ordu Kumandanı Fahreddin (Altay) Paşa'ya, yazılarını yollamayı düşünecek kadar rahattı.[836]

İki demode olmuş akım arasındaki çelişki öylesine had safhaya varmıştı ki, mesela beş sene evvel (Ocak 1925'te) Erzurum'da, (Kasım 1925'te) Rize'de isyanlar patlak vermiş; benzer hadiseler aynı sene içerisinde Maraş'ta ve Çerkeş'te de yaşanmıştı.[837] Şimdi beş sene sonra, rejimin medar-ı iftiharı, gelişmiş bölgelerin en önde geleni Ege'de, Menemen adındaki kasabada dini bir ayaklanma baş göstermişti. 22 Aralık 1930'da, ateşli ve ilkel silahlarla donanmış, Derviş Mehmet'in[838] başını çektiği bir

834 21 Şubat 1929 tarihli fişleme belgesini orijinali için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 859-860

835 *"1929 yılında telif edilen Risaleler"* için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 862-872

836 Bkz. İhsan Atasoy, *Nur'un Birinci Talebesi Hulusi Yahyagil*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s.78-79

Daha sonra Albay rütbesine yükselecek olan Yüzbaşı Yahyagil'in yukarıdaki anekdotunu İhsan Atasoy şöyle aktarmaktadır:

"...Üstad Hazretleri, 'Kardeşim, Fevzi Paşa'yla Fahreddin bana selam göndermişler. Ben de onlara Onuncu Söz'ü göndereceğim. Yalnız birisine göndermek istiyorum, hangisine göndereyim?' dedi. Ben de: 'Efendim, biz Fevzi Paşa'yı dindar biliyoruz. İsterseniz ona gönderin' dedim. Hz. Üstad, 'Yok, yok. Fahri Paşa'ya verin' dedi. (...)

Bu hadisede şöyle bir mana ve işaret gördüm. Fahreddin Paşa Konya'dayken İkinci Ordu Kumandanı'ydı. Bu sırada Kubilay Hadisesi oldu. Hadiseden sonra Fahreddin Paşa, İstiklal Mahkemesi Reisliği'ne getirildi. Hz. Üstad Onuncu Söz'ü ***ona göndermekle****, 'Dikkat et! Seni böyle bir vazifeye getirecekler. Ölüm var, haşir var, ahiret var. Adaletten ayrılma!' demek istiyordu.*

Gerçekten yıllar sonra Genelkurmay'a giden Hulusi Ağabey'i, koridorda karşılayan Fahreddin Paşa odasına davet ederek, 'O kitap elime geçmemiş olsaydı, çok ağır kararlar verebilirdim' diye itirafta bulunur." (Atasoy, age, s. 79) (abç) Yahyagil'in anlatımındaki yegane maddi yanlış, Altay'ın, Menemen'deki *"Hadiseden sonra Fahreddin Paşa, İstiklal Mahkemesi Reisliği'ne getirildi"* demesidir. Halbuki mahkemenin başkanı General Mustafa Muğlalı'dır. Kaldı ki Fahreddin Paşa'nın başkan olup, "çok ağır kararlar verebilirdim" demesi de bir şeyi değiştirmez. Zira Menemen'de kurulan mahkemenin verdiği karar(lar) hiç de hafif olmamıştır. Sonuçta toplam 28 kişi 3 Şubat 1931'de idam edilmiştir. (Bkz. Kemal Üstün, *Menemen Olayı ve Kubilay*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s. 29)

837 Tunaya, *İslâmcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.157-158

838 29.12.1930 tarihli *Hakimiyeti Milliye*'nin yazdıklarına bakılırsa *"Derviş Mehmet mez-*

avuç İslamcı, *"Ankara Hükümeti'ni ıskat edip, Abdülhamid II'nin oğlu Selim'i Halife ilan edeceğini"* duyurmuş; halkı galeyana getirmiş ve *"binden fazla insanın tekbir sesleri arasında"* yedek subay Kubilay'ı, ilkin ayağından yaralayıp daha sonra da vahşice başını keserek öldürmüştü. Olay yerine intikal eden askeri kuvvet mitralyöz taramasıyla isyana müdahale etmiş, ayaklanmanın başını çekenleri öldürmüş ve kalabalığı dağıtmıştı. Menemen, Manisa, Balıkesir ve Antalya'da 2200 kişi tutuklanmıştı. Bir sene sonra, 15 Aralık 1931'de Divan-ı Harp duruşmalarına başlanacak ve nihayetinde 28 kişi idam edilecekti.[839] Menemen isyanından hemen 8 gün sonra (30 Aralık 1930) İzmir'deki Fransız Konsolosluğu'nun Menemen'deki olaylara ilişkin o yıllarda İstanbul'da bulunan Fransız Büyük Elçiliği'ni haberdar etmesi üzerine[840], aynı gün Paris'e 5 sayfalık bir rapor gönderildi. *"Kubilay'ın kafası bayrak sopasına geçirildiğinde 1500 kişi alkışladı"* denilen *"Türkiye'de gerici akım"* başlıklı raporda, *"komplonun ardında Nakşiler"*in olduğunun anlaşıldığı; ayaklanmanın *"ülkenin görece en ileri, en gelişmiş ve en fazla insanın yaşadığı bir bölgede"* olduğu; bu *"ayaklanmanın siyasi açıdan değerlendirilmesi gerektiği"* ve *"köylülerin ağır vergi yükü altında inledikleri"* belirtilmekteydi.[841] Aynı gün Siirt Mebusu Mahmut, Menemen ayaklanmasının nedenlerini başka yerde arayan *Hakimiyeti Milliye*'deki yazısında şöyle yazıyordu: *"Ruhlarla alâkadar olan fikri ve içtimai ihtilâller, halk tarafından ne kadar samimi karşılanırsa karşılansın, uzun bir mazinin kurduğu zihniyet binasını kökünden yıkamaz. Yalnız cephelerini biraz değiştirebilir. Onun için ruhlara nüfuz etmeyen inkılâp hareketlerine karşı çok uyanık bulunmak lazımdı. (...) Tekkeleri kapadık; fakat dervişler yaşıyor! Medreseleri kapattık; ondan mehcur olanlar duruyor. Halifeyi kovduk; fakat saltanat devrinin nimetleri içinde, o tatlı hatıraları hâlâ zihinlerde ve ümitlerde yaşatanların sayısı az değildir. Şapkayı giydirdik; fakat onu taşıyanların arasında hâlâ bizi tekfir edenler var. 'Cebrü ikrah karşısında domuz etini yemek caizdir' diye, şapkayı taşıdığı için nefsini günahtan ve masiyetten tenzih eden müteselli olan biçareler var. (...) Bütün bu menfi âmil ve unsurlar, inkılâp için mutlak bir tehlike teşkil etmez. En büyük tehlike; mesul ve gayrı mes'ul hükümet ve inkılâp müesseselerinin* ***kayıtsızlığından, müsamahasından*** *ve bilhassa* ***bütün ufukları pembe gören***

---

cup ve esrarkeş değil, Çerkez Ethem'in kanlı çetelerinden biri idi. Onunla memleketten kaçmış, fakat yüzelliliklerden biri olmadığı için tekrar içeri girmiştir." (Bkz. Üstün, age, s. 42)

839 Tunaya, age, s. 163

840 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, P 2250 Dosya: Politique Interieure 1930 Jan–1935 Juil

841 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, P 2250 Dosya: Politique Interieure 1930 Jan–1935 Juil

müfrit bir nikbinliğinden doğar."[842] Aslında Siirt mebusunun bu, tersinden Osmanlı toplumsal ilişkileri ve sömürü düzeninin devralındığının bir itirafı olarak da okunabilecek satırlarının içerdiği mesaj, Ankara'daki devlet ricaline ulaşmışa benziyordu. Zira 7 Ocak 1931'de, Çankaya'da bir araya gelen devlet ricalinin yaptığı toplantıda, Mustafa Kemal'e göre Menemen isyanının, *"**politika kaynağı geneldir**... Ceza edilemeyen **yoğun yerler** de* **âdet üzerine dağıtılmalıdır**... ***en az kabahati seyirci kalmak olan Menemen halkı orayı terk etmelidir. Hepsi töhmet altındadır.***"[843] Bu doğrultuda Ankara harekete geçmiş, iktidar pastasını paylaşmaya razı olmadığı rakiplerini *"genel politik kaynağa"* dâhil edip onlara yönelmiştir. Çünkü Reisi Cumhur, iki ay evvel (Kasım 1930) kapatılan Serbest Fırka'nın yerel idarecilerinden, Nakşibendi tarikatının yörede önde gelenlerine, kimi Halk Fırkası karşıtı gazetecilere kadar kim varsa, bunlardan hesap sorulmasını talep etmiştir.[844] 14 gün sonra (21 Ocak 1931'de) İstanbul'daki Fransız Büyükelçisinin, Paris'e yolladığı rapor, Mustafa Kemal'in yukarıdaki sözleriyle birlikte Ankara'nın bu konudaki icraatlarının sonuçları üzerinde durmaktaydı. Rapora göre, *"alınan önlemler, geleneklerini devam ettirmek isteyen kitlelerde huzursuzluğa neden olmakta"*ydı. Öyle ki rapora göre, *"İstanbul'da hatırı sayılır bir kitle, Ramazan bayramını geçirmek üzere Üsküp'e gitmeyi düşünüyor"*du.[845] Fakat 8 Şubat 1931'de, Fransız diplomatının gene Menemen ve sonrasında yaşananlara ilişkin kaleme aldığı raporda Almanca bir vurguyla yaptığı tespit, rejim ile İslamcılar arasındaki kapışmayı tek bir cümlede özetliyordu. Rapor, *"Bütün bunlar bir 'Kulturkampf'tır* [kültürler arası çatışma]" diyordu.[846] Öte yandan Mustafa Kemal'in yukarıdaki arzusu da iki sene sonra (1933), nihayet kimi genç yazarlarda karşılık bulacaktı.[847]

842 Bkz. Üstün, age, s. 47–49

843 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 24, s. 394

844 Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 24, s. 394

845 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, P 2250 Dosya: Politique Interieure 1930 Jan–1935 Juil

846 Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques, P 2250 Dosya: Politique Interieure 1930 Jan–1935 Juil

847 "Nihayet" diyorum çünkü Cemalledin Saraçoğlu'nun eski İzmir Valisi Fazlı Güleç'ten aktardığına bakılacak olunursa, Mustafa Kemal, dönemin *"aydınlarından"* pek de memnun görünmemektedir. Zira Güleç'e göre:

"Rahmetli Ata, Menemen irticaından sonra, İzmir Türkocağında devrin kalburüstü gelen devrimci aydınlarıyla yaptığı bir hasbihalde kendilerinden soruyor: 'Çocuklar, sizler de ferden ferda, yahut küçük, büyük gruplar halinde köy köy dolaşıp köylülerimizi inkılaplarımız hakkında aydınlatmak lüzmunu hissetmiyorsunuz. Bakın iki-üç mürteci yobaz neler başarabiliyor?' (...) İçlerinden birisi; ıkına, sıkına şu cevabı bulabiliyor: 'Paşam tahsilatımız yok ki!... (...) *Atatürk merhumun gözleri ateşler saçmaya başlıyor ve yıldırım gibi şu çok düşündürücü ve susturucu mukabelede bulunuyor: 'Köyleri dolaşmak için tahsisatınız mı yokmuş!... Bu tahsisatın nereden ve nasıl sağlanabileceğini Menemen mürtecilerinden Laz İbrahim Hoca'dan, Nalıncı Hasan'dan, Manifaturacı Osman'dan, Sütçü*

Necip Fazıl (Kısakürek)'a göre, *"İrtica yatağımızın başucundaki bir suya karıştırılan zehirdir, Kubilay'ın katli. Derviş Mehmet'in Menemen kapılarına sokuluşu gibi uykumuzu bekler ve ayaklarının ucuna basa basa gelir... Sinsi sinsi deliğine çekilen kara yılan şöyle ıslık çalıyor: Bana tabii ömrün ne kadarsa burada bitip geber diye bir delik gösterdin. Ben bu delikte duramıyorum. Beni taşla ezmedikçe, gazla yakmadıkça, külümü yele vermedikçe sana rahat haram olsun! Onun bu son dileğini olsun yerine getirelim."*[848] Necip Fazıldan iki sene sonra (1935) Eskişehir'de yargılanacak olan Molla Said'e göreyse kedisinin başına gelenler tıpkı *"Menemen hâdise-i mazlumesi"* gibi bir *"entrika"*dır.[849] Esasında, Menemen isyanı ne Ankara'nın İslamcılara karşı ne de herhangi bir merkez sahibi olmayan Nakşibendi tarikatının Ankara'ya karşı girişmiş olduğu bir *"entrika"* değildi. Mevcut siyasi ve toplumsal ortam zaten, Menemen'dekine benzer kendiliğinden sosyal patlamalara çoktan gebeydi. Menemen isyanına rengini veren dini ideolojiydi ve haliyle sömürücü rejime karşı bir başka sömürü dünyasını temsil ediyordu. İsyanın asli unsurlarının köylü kitleleri olması, bu gerçeği değiştirmiyordu.[850] Bilakis gerçek

---

Mehmet'ten öğrenin efendiler..." (Bkz. 23 Aralık 1958, Cemaleddin Saraçoğlu'ndan aktaran Üstün, age, s. 88–89)

848 Necip Fazıl Kısakürek, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, s. 73'ten aktaran Üstün, age, s. 145

1950'lerden itibaren Türkiye sağının rehber ideologlarından sayılacak olan bu militan satırların yazarı, çok sonraları (1969'da), Menemen isyanı hakkında, *"şahdamarı dinsizlik olan Halk Partisi"*ni suçlayacak; *"Nakşileri temizlemek için"*, *"birkaç serseriye yaptırılmış bir tertip"* olarak değerlendirecektir. (Yazarın Menemen hakkındaki tüm görüşlerini içeren bir metin için bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Son Devrin Din Mazlumları*, c. 40, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1992, s. 131–170)

849 *Tarihçe-i Hayatı*, s. 161

Said Nursî'nin tonu, hareketi güçlendikten sonra tehditkâr bir hal alır. 1943–1944'te Denizli Mahkemesinde yaptığı savunmada şöyle demektedir:

"Eğer maddî müdafaadan Kur'an men'etmeseydi, bu milletin can damarı hükmünde umumun teveccühünü kazanan ve her tarafta bulunan o şakirdler, Şeyh Said ve Menemen hadiseleri gibi cüz'i ve neticesiz hadiselere bulaşmazlar: Allah etmesin eğer mecburiyet derecesinde onlara zulmedilse ve Risal-i Nura hücum edilse, elbette hükümeti iğfal eden zındıklar ve münafıklar bin derece pişman olacaklar" (*Tarihçe-i Hayatı*, s. 312).

850 O yıllarda Menemen İsyanına ilişkin sol cenahtan yapılan tahlillerden biri de Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya aittir. Kıvılcımlı, tahlilinde *"Kemalizm"*e karşı kararlı bir tutum almakla –ki daha sonra bu tutumundan vazgeçecektir– ve isyanı *"irtica"* hareketi olarak görmekle birlikte, köylü kitlelerinin isyandaki rolüne büyük bir önem atfetmektedir. Kıvılcımlı'ya göre *"Menemen Hadisesi, tipik bir küçük burjuva isyan hareketidir."* Hatta Kıvılcımlı açısından, *"Nakşibendilik evvel ezel bir küçük burjuva muhalefeti özelliğini taşıdı fakat, her şeyi hakim zehri ile için için zehirlemeyi bilen derebeylik, Nakşiliği de çarçabuk nüfuzu altına aldı."* (Bkz. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Köylülük*, https://www.marxists.org/turkce/kivilcimli/kitaplar/yol-7.pdf) Burada en temel sorun, Kıvılcımlı'nın katiyen üst yapıya değinmediği gibi, sınıf ve ideolojiyle de birebir ilişki kurma çabasıdır. Halbuki bu, Marksizm'in diyalektik ve materyalist anlayışına aykırıdır. Zira Birinci Bölüm'de Engels'ten yaptığım alıntıyı bir kez daha hatırlatmak

bir devrimci alternatiften yoksun olan bu köylü kitleleri kâh rejimin kâh dini ideolojinin girdabındaydılar. Yıllar sonra bir üniversite hocası boşuna *"Anadolu'yu komünizme karşı koruyan İslamî hareket*[dir]" demeyecekti.[851]

Siirt Mebusu Mahmut'un *"kayıtsız"* kalmakla suçladığı *"inkılap müesseseleri"*nden biri olan Isparta Valiliği, 1930'a ait bir fişleme kaydında, Barla'daki aktivitelerine son sürat devam eden Molla Said hakkında *"nazari dikkati celp edecek eşhasla teması yoktur"* notunu düşüyordu.[852] Bu arada Ankara hala *"Kürdistan Teali Cemiyeti"* ile meşgul olduğu için, cemiyet üyelerinin adlarının bulunduğu defteri İstanbul Emniyet'inden talep ediyor ama karşılığında *"defterin bulunamadığı"* cevabını alıyordu.[853] Tüm bu olanlardan habersiz, eserlerini yazmaya devam eden Molla Said ise kadroları aracılığıyla hem bunları çoğaltıyor hem de dağıtımını örgütlüyordu. O sene toplam on bir eser kaleme almıştı.[854] Ertesi yıl (1931'de) pek o kadar verimli olmayacak sadece *29. Söz* ve *16. Mektup* adlı iki eser kaleme almakla yetinecekti.[855] Gene o sene ilk defa Isparta'daki Cumhuriyet Parkı'nın tam ortasına ise tek parça beyaz mermerden, Mustafa Kemal'in heykeli dikilecekti.[856] Bir sene sonra *"Kürt Teali Cemiyeti"* üzerinden hala Molla Said ile meşgul olan Ankara, onun çoktan Eğirdir'de olduğunu daha yeni anlamış olacak ki, 17 Şubat 1932'de, *"İstanbul Vilayetine"* yazılan yazıda *"Şeyh Sait Kürdi Bediüzzaman'ın ne zaman ve hangi makamın iş'arile oraya nefyedilmiş olduğunu ve hakkında şimdiye kadar vekalettle muhabere ceryan edilip edilmediği"* soruluyordu.[857] Tipik bir bürokrasi şaheserinin örneği olan bu yazışmalarda, sırasıyla İstanbul ve Isparta valiliklerinin telaşa düştükleri, ardın-

---

isterim: *"Materyalist tarih anlayışına göre, tarihteki belirleyici etken* ***son kertede****, gerçek yaşamın üretim ve yeniden üretimidir. Daha çoğunu hiçbir zaman ne Marx ileri sürdü ne de ben. Eğer biri bu görüşü iktisadi etken* ***tek*** *belirleyicidir anlamında bozarsa, böylece onu boş, soyut saçma bir söze dönüştürmüş olur. İktisadi durum temeldir, ama üstyapının çeşitli öğeleri: sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları, hukuksal biçimler ve hatta bütün bu gerçek savaşımların, bu savaşımlara katılanların kafasındaki yansımaları, siyasal, hukuksal, felsefi teoriler, dinsel görüşler ve bunların dogmatik sistemler olarak daha sonraki gelişmeleri de, tarihsel savaşımların gidişi üzerindeki etkilerini gösterir ve birçok durumda, onların* ***biçimini*** *baskın bir tarzda belirlerler"* (Marx–Engels, *Seçme Yapıtlar*, c.3, Sol Yayınları, İstanbul, 1979, s. 591) (abç). Fakat Kıvılcımlı bu bakış açısını yıllar sonra daha da ileri boyutlara vardıracaktır. 15 Ekim 1957'de, Eyüp Meydanı'nda yaptığı konuşmada Kıvılcımlı'nın, din ve İslam'a dair olumlu atıfları –buna ileride değineceğim–, bugün dahi kimi sol çevrelerin pusulası niteliğindedir.

851 Prof. Dr. Ali Tarlan'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 914. Tarlan aynı yerde *"Ve bilhassa Nur talebeleridir"* demeyi de unutmamıştır.

852 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 878

853 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 174

854 *"1930 yılında telif edilen Risaleler"* için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 882–909

855 *"1931 yılında telif edilen Risaleler"* için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 911–918

856 Şenol, age, http://www.ispartaya.com/y-betiklik/isparta_el_kitabı.pdf

857 Orijinal belgenin tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 949

dan da evlere şenlik bir cevabın verilmesinin de Eğirdir Kaymakamlığı'na kaldığı anlaşılmaktadır:

"Suret
Isparta vilayetine
C: 13/3/932 Tarih ve 40 Numaralı tahriratı devletlerine:

1- Şeyh Saidi Kürdi (Bediüzzaman) hadisesi isyanından bir sene sonra yüz kişilik bir kafile ile meyanında Antalya tarikiyle Burdur'a ikamete memur edilmiş ve bir müddet ikametten sonra Burdur vilayetini gösterdiği lüzum üzerine vilayeti celilenin 1/3/930 tarih ve 81 Nolı bir kıta tahriratlarıyla Barla nahiyesi merkezine ikamete memur edilmiştir. Evraki esasiyenin burada olduğu anlaşılmaktadır. Muamileyh emsalinin af kanunundan istifade ederek memleketlerine avdetleri esnasında hiçbir teşebbüs ve müracaatta bulunmadığından vekalete muhabere ceryan etmediği lediyettekik anlaşılmıştır.

2- Mumaileyhe ait terassur raporu bir aylık olmak üzere imla ve iliştirilerek takdim kılındığını berayı malumat maruzdur efendim.

20/3/932 Eğirdir Kaymakamı

İşbu suret aslı gibidir (İmza)"[858]

Tüm bu devlet telaşından habersiz, Eğirdir'deki Jandarma Bölük Kumandanı ise, 27 Haziran 1932 tarihli fişleme kağıdının hazır sorularına Molla Said hakkında, büyük bir ihtimalle Ankara'daki yetkilileri heyecanlandırmayacak kadar soluk cevaplar kaydediyordu: *"Kimlerle temas ediyor"* sorusunun karşısında *"şimdilik temas yoktur"*; *"Rejim ve Hükümet aleyhinde teşebbüs ve faaliyeti mahsüs müdür"* sorusunun karşısında ise *"şimdilik yoktur."*[859] Oysa bu rapordan takriben üç ay sonra, 11 Eylül'de Isparta müftüsü Şakir Efendi, Antalya'da, Hüseyin Efendi adında birisine, *"mektubunuza cevabın gecikmesinin sebebi Refet Efendi oğlumuzun size göndereceği risaleler için münasip bir yolcu zuhuruna intizar etmekten mütevellittir (...) Burada havalar serinlemeye başladı Antalya'da henüz sıcak vardır. Bu sebeple risaleleri havalar orada serinlemeye başladıktan sonra Refet Efendi gönderecektir"* şeklinde içerisinde üstü kapalı cümlelerin bulunduğu bir yazı yollar.[860] Her hâlükârda 1932'de, Molla Said'in Barla'da kurduğu örgütsel çark muntazam dönmektedir. Risalelerin yazımına son sürat devam edilir ve yedi eser tamamlanır.[861] Özellikle de Türkiye'nin batısındaki siyasi ve toplumsal gidişat Molla Said'e yarayacak şekilde gelişmektedir. Mesela 1 Şubat 1933'te Bursa'da Arapça ibadete ilişkin yaşanan hadiselerin ardından 17 Şubat 1933'te kaleme alınmış olan oldukça uzun ve *"gizli"* ibaresini taşıyan

858 Orijinal belgenin tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 943

859 Orijinal belgenin tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 922

860 Orijinal belgenin tümü için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 923

861 *"1932 yılında telif edilen Risaleler"* için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 923–938

bir İngiliz İstihbarat raporu, durumu şöyle özetlemektedir:

BU BELGE BRİTANYA MAJESTELERİNİN HÜKÜMETİNİN MÜLKİYETİNDEDİR

TÜRKİYE
332

GİZLİ
24 Şubat 1933
(E 1056/534/44)

1. BÖLÜM

No.1.

Sör G. Clerk'ten Sir John Simon'a - (Alındı: 24 Şubat)
(No. 61.)

Ankara, 17 Şubat 1933.

Efendim,

Gazi'nin Müslüman dini ibadetlerinde Arapça'nın kullanımının devam etmesine olan ılımlı tavrı rapor eden 29 No'lu, geçtiğimiz 21 Ocak tarihli son raporumun üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Bursa'da, şimdiden Arapça'nın yasaklanmasına ve ülkedeki her camide Türkçe'nin uygulamaya konmasına neden olan bir olayın yaşanması çok önemli bir tesadüf.

2. Ramazan ayının başlangıcından, yani geçen Aralık'ın sonlarından beri Ankara'dan alınan talimatların sonucunda hem ezan, ya da minareden ibadet edenlere sesleniş, hem de kamet ya da caminin içinde yapılan dua Bursa'da Türkçe okundu, ancak kısa süre sonra da ezan yalnızca yerel dilde okunuyordu. Bu, sivil otoritelerin talimatlarını kuvvetlendirmek için harekete geçirmesini sağladı, bunun üzerine bazı vaizler protesto amaçlı olarak görevlerinden istifa ettiler.

3. Basında çıkan kısa ve öz ve çelişik ifadelerden Bursa'da 1 Şubat'ta gerçekten ne olduğu hakkında net bir fikir edinmek zor, ancak şimdi aktaracağımız görüş yeterince güvenilir olarak kabul edilebilir: Ulu Cami'de "topal" Halil o gün gelmeyen imamın yerine bütün duaları Arapça okudu. O sırada orada bulunan bir polis memuru, kusurlunun isim ve adresini gösterişli bir biçimde not etti ve bu muamele cemaat arasında onaylamayan bir yoruma yol açtı. İbadetten sonra cemaatten biri ayağa kalktı ve inananları kast ederek: "Bu ne demek oluyor? Yahudiler sinagoglarında, Hıristiyanlar kiliselerinde özgürce ibadet ederken neden biz yasadışı baskıya maruz kalıyoruz? Hadi gidelim ve şikâyetimizi bildirelim" dedi. Böylece, sayıları otuz ila seksen arasında tahmin edi-

len cemaat naralar ve jestlerle civardaki Evkaf Müdürlüğü'ne doğru yöneldi. İçlerinden biri buradaki hükümet görevlisine hitap ederek: "Halk, dualarının İstanbul ve diğer şehirlerdeki gibi Arapça okunmasını istiyor, bilgilerinize sunarım. Buraya, bunu beyan etmeye geldik" dedi. Aynı anda aşağıdaki sokaktan da onaylayan bir uğultu yükseldi. Evkaf yetkilisi, bu sorunu cevaplamak için gereken yetkinin kendisinde olmadığını söyledi ve valiye başvurmalarını tavsiye etti. Yetkili polisle telefonlaşırken, kalabalık daha da büyüyerek valiliğe yöneldi. Hükümet Konağı'na varan bazı göstericiler içeri otururken kalanlar binanın önünde onların yerine geçtiler. Polis müdahale ettiği sırada içeride oturulanların hepsini tutukladı. Birçok başka tutuklama da gerçekleştirildi ve o zamandan beri devam etmekte olan soruşturmalar başlatıldı.

4. Basında, olayın haberi hadisenin oldukça kısaltılmış bir açıklamasını veren ve çok sayıda sözde azmettiricinin ismini içeren bir resmi bildiri şeklinde ilk kez, ancak bu ayın altısında, olaydan beş gün sonra görüldü. Aynı günün gazeteleri, olaya özel bir önem atfeden cumhurbaşkanının, olayı bizzat incelemek için Bursa'ya gittiği yönündeki şaşırtıcı bilgiyi de içeriyordu. Cumhurbaşkanı, 4 Şubat gecesini, dördüncü olayın 43 No'lu raporumda bahsi geçen teftiş turunda ziyaret ettiği Afyonkarahisar'dan hareket edip yolda geçirmişti ve yolculuğun son aşamasını da ertesi sabahın erken saatlerinde şafaktan önce Bilecik'te tren yolundan ayrılıp arabayla tamamlamıştı.

(727 aa.1)

5. Basın, Gazi'nin İstanbul'da olduğu 7 Şubat'ta, Ekselansları tarafından Anadolu Ajansı'na verilen aşağıdaki demeci yayınladı:

> "Bursa'ya geldim. Hadise hakkında ilgili kişilerden malumat aldım. Olayın kendisi büyük bir ehemmiyete haiz değildir. Her hâlükârda, cahil mürteciler cumhuriyetin adaletinin pençesinden kaçamayacaklardır. Olaya dikkatimizi bilhassa çevirmemizin sebebi, dini siyaset ve herhangi bir tahrike vesile etmeye asla müsamaha etmeyeceğimizin bir daha anlaşılmasıdır. Meselenin mahiyeti din değil, dildir. Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin milli dili ve milli benliği bütün hayatında hakim ve esas kalacaktır."

Yukarıdaki demecin yüzeyinde bile kendini belli eden çelişkiler, mantığı laftan çok eylem olan cumhurbaşkanının, yardım almamış yazımına işaret ediyor. Görece masum olan yaygın görüşün ifadesinde, olay yerinde skandal bir biçimde belirişindeki niyet şüphesiz ki

milletin geneline katı bir uyarı yapmaktı, ki Ekselansları, yaklaşık iki yıl önce gerçekleşen Menemen idamlarını unutmanın tehlikesinden korkmuş olabilir.

6. Gazi'nin sürpriz ziyaretinden daha az hayret verici olmayan bir başka gelişme Kabine'deki özel bir toplantıda alınan İçişleri ve Adalet Bakanları'nın Bursa'ya gönderilmesi kararıydı. Mustafa Kemal, İstanbul'a hareket etmeden önce onları orada karşıladı. Bakanlar iki gün sonra, basına göre, hadisenin bütün evrelerini dikkatle inceledikten ve daha önce başkentte kararlaştırılan önlemleri uyguladıktan sonra Ankara'ya döndüler. Sonuç, kamu ibadetinin yürütülmesi konusunda hükümetin emirlerini yanlış anlaması sebebiyle Bursa müftüsünün, tutuklananları serbest bırakılması emrini verdiği için bir sulh yargıcının ve Ankara'ya, hiç kimse o anda hapiste olmadığı halde otuz kişinin tutuklandığını telgraf çeken yerel savcının görevlerinden alınmasıydı. Bursa'da, İstanbul, İzmir ve Batı Türkiye'nin başka yerlerinde başka tutuklamalar da gerçekleştirilirken, sulh yargıcının hatası, daha önceden mahkum edilmiş kişileri yeniden tutuklayarak düzeltildi. Salihli'de genel mürteci "toplamadan" cesaret bulan yetkililer, bir hocayı fotoğrafçılığa, Arapça olamayan harflere ve dünyanın yuvarlak olduğu teorisine karşı vaaz vermekten üç suçlamayla tutukladı. Bütün dini otoritelere ibadetlerin Türkçe yapılması konusunda daha önceden alınan kararın uygulanmasına dair sıkı talimatlar verildi ve ayrıcalıklı genel geçer konumu Bursa'da kıskançlığa yol açan İstanbul bile şimdi kendini halk dilinde yapılan ibadetlere adadı, ki yeni dil reformları, artan bir biçimde halk dilini getirme eğilimindedir.

7. Bursa'da daha fazla tutuklama ve 200'den fazla insanın sorgulanmasından sonra 15 Şubat'ta olayın ön hukuki soruşturması sonlandırılmış olmasına karşın belgelerin hazırlanması ve resmi raporun düzenlenmesinin henüz tamamlanmadığı ve sonuç olarak da henüz dosyanın yerel savcının elinde olmadığı duyuruldu. Davaya ilişkin daha fazla gelişme bir sonraki raporda bildirilecek.

8. Bu esnada, kısa süre önce İstanbul'da düzenlenen 1933 Türkiye Güzellik Kraliçesi seçiminin basında çok fazla yer işgal etmesine rağmen Hükûmete ve Gazi'ye yağan Bursa suçlularına beddua eden ve ibret verici bir biçimde cezalandırılmalarını isteyen, genel olarak irticayı ve faaliyetlerini kınayan, Cumhuriyete ve rejime coşkulu bir sadakat ilan eden dalkavukça mesajların yayınlanmasına yine de yer verildi. Neredeyse ülkedeki her şehir ve daha da önemlisi köy adına gönderilen bu mesajlar, tabi ki, yerel otoriteler ve yarı resmi organizasyonların, başkentin dışındaki kamuoyunun çok az

bir oranını temsil eden yerel şubeleri tarafından kendi inisiyatifleriyle gönderildi. Görünüşe göre hiç kimse, hükümetin de bu olayda kısmen suçlu olduğunu işaret etmeye cesaret edemedi. Bazı camilerde Arap harflerinin kullanımına izin vererek, diğer camilerin cemaatlerinde, Bursa'da göründüğü gibi bir kindarlık hissi yarattı. Yerel otoriteler yeni hükümden ya habersizlerdi ya da uygulamada geç kaldılar. Aynı zamanda Hükümet Bursa halkını kindarlıklarını velveleci bir üslupla dillendirmekten dolayı kabahatli görüyor. Şikâyetten evvel derhal ve devamlı kabul etmek sadık laik cumhuriyetçi ve devrimci vatandaşın tek ayrıt edici emaresidir.

9. 1931 yılının zalim Menemen idamlarının bu olaya örnek teşkil etmeyeceği umut edilebilirken, Gazi'nin cumhuriyetin adaletinin pençelerine atıfta bulunması rahatsız edicidir. Ve o ya da İsmet Paşa daha fazla emsal göstermeye karar verirlerse, "laik" cumhuriyet, eski düzenin destekçileri arasında zaferini iddia etmeye başladığından beri birçok diğer şehirde olduğu gibi Bursa sokaklarında da darağaçları kurulabilir. "Laik" devletin göze batan tutarsızlığı gayri-Müslüm Türk vatandaşların istedikleri gibi ibadet etmelerine izin verilirken, Müslüman kamu ibadetinin ayrıntılarını dikte ediyor oluşudur. Bu, Bursa'da ve şüphesiz birçok şehirde ve ayrıca köylerde mütevazı cami müdavimlerini vurdu. Muhtemelen hükümetin neden hoca, imam ve müezzinlere eziyet edip, kibirli bir biçimde hepsini mürteciler olarak damgalarken, aynı zamanda Müslüman bir din adamının, kanunla mevkiinin onurunu arttırmak amacıyla, dini kıyafetiyle halkın nefretini uyandırmamak için bir sepet, çuval ya da yağ tenekesi (Koroğlu buna "kaz veya hindiyi" de ekliyor) taşırken görülmemesi gerektiğine hükmettiğini merak ediyor olmalılar.

Ne var ki, cumhurbaşkanı ve hükümet, tutarsızlıklarının bilincinde olmadıkları için ya da pervasız oldukları kadar diğer zorunlu tutarsızlıklarının da farkında değiller. Yani İslam kelime-i şehadetinin, sembolik olmakla birlikte, gerçek bir Türk olarak tanınmanın olmazsa olmaz şartı olduğu konusunda bilinçsizler.

GEORGE R. CLERK.[862]

Dönemin atmosferini detaylıca verdiğini düşünüp, uzun olmasına rağmen yukarıya aldığım tespitlerle Ankara'nın hem fikir olmayacağı kesindir. Keza aynı şekilde rapor da kullanılan dilin Nurcuları da şaşırtmış olması gerekir. Çünkü bir hayli İslamcılara arka çıkan rapora serinkanlı bakıldığı taktirde, Ankara'nın laiklik konusundaki tutarsızlıkları ve yerel idarelerde

862 FO 371/16984. Ayrıca Bursa olayları için bkz. Tunaya, age, s. 164–165

kendi siyasetini izleyenlerin epey zorlandıkları derhal göze çarpmakta ve küçümsenmeyecek bir İslami tepkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bununla birlikte, rapor, her ne olursa olsun Ankara'nın İslamcı kesimle arasındaki çelişkiyi gerektiğinde darağaçlarını yeniden kuracak kadar kararlı olduğunu da göstermektedir. Aynı kararlılık gittikçe kendisini Barla civarında da hissettirmeye başlamıştır. Zira Burdur Valisi İbrahim Hazım (Mat)'ın 30 Ocak 1933'te öldürülmesinin ardından 1 Şubat'ta Bursa'da yaşananlar, etraftaki kolluk kuvvetlerini sanki teyakkuza geçirmiş gibidir. 1933ıte daktilo ile doldurulmuş bir fişleme kaydında ilk defa Molla Said'in hakkında, *"siyasetle iştigal eder din perdesi altında çalışır"* denmekte ve devamla, *"Siyasi bir adamdır. Tarikata mensup ve Nakşibendi tarikatının mühim bir şeyhidir. Affa tabi iken muhiti muvafık bulduğundan gitmeğe teşebbüs etmemiştir. Muhitte manevi çok mühim bir tesir bırakmıştır. Vücudu çok muzurdur"* diye not düşülmektedir.[863] Molla Said ve kadroları ise tüm bu gelişmelerden habersiz gene yoğun bir tempo içerisinde 1933'te de *Risale* yazımıyla ve çoğaltılmasıyla meşguldürler.[864] Bu arada, Cumhuriyet'in 10. yılı vesilesiyle 26 Ekim 1933'te çıkacak olan *"Genel Af"* Ankara'nın, *"Kürt kompleksi"*nden ötürü diğer binlerce Kürdü olduğu gibi Molla Said'i de kapsamayacaktır.[865] Bir sene sonra, *"Eğirdir Dağ Talimgâh Kumandanı Binbaşı Demirtaş"*ın (25 Şubat 1934 tarihli) yazısı ise artık gözlerin Molla

863 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 910

Nedense Akgündüz bu belgenin 1931'e ait olduğunu söylemektedir. Fakat gerek 1930 gerekse de 1932'ye ait fiş kayıtlarında, Molla Said hakkında hiçbir olumsuz ibare bulunmazken, bu iki senenin arasındaki 1931 kaydında olumsuz not düşülmüş olmasının hiçbir mantığı bulunmamaktadır. Oysa diğer belgelerde gösteriyor ki, Molla Said hakkında olumsuz notların düşülmeye başlandığı tarih 1933'ten itibarendir.

864 *"1933 yılında telif edilen Risaleler"* için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1004–1018

865 Akgündüz, af kanunundan 8 ay sonra çıkartılacak olan 14 Haziran 1934 tarihli *"Mecburi İskan Kanu"*nun 7. Maddesine atıfta bulunarak bu kanunun bir nevi sanki *"Bediüzzaman'ı tarif ettiği"*ni ileri sürmektedir. Bu doğru değildir. Zira yazarın alıntı yaptığı 7. Madde, *"Türk ırkından olmayanlar, hükümetten yardım istemeseler bile hükümetin göstereceği yerde yurt tutmaya ve hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmağa mecburdur"* demektedir (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 940). Faşist Alman yasalarını aratmayan, Kürdistan'da boşaltılan yerlere Balkanlar ve SCCB'den gelen muhacirlerin yerleştirilmesini de öngören bu kanunun bahsi geçen 7. Maddesi'nin muhatapları, *"Türk ırkından olan"* ve *"Türk ırkından olmayan muhacirler ve mülteciler"*dir. (Bkz. İsmail Beşikçi, *Kürtlerin Mecburi İskanı*, Yurt Yayınları, Ankara, 1991, s. 114) Halbuki bu kanunun tümü Molla Said gibi binlerce Kürde karşı çıkartılmıştır. Kürt kitlelerini *"kapsayan"* aslında mağdur eden, sözüm ona yasal kılıf ise kanunun *"1 Numaralı mıntıkalara* [Kürdistan]*"* diye başlayan *"3. Fasıl, 12. Madde: A. Bendi"*dir ve metin aynen şöyledir:

"Yeniden hiçbir Aşiretin veya göçebenin sokulmasına, Türk kültürüne bağlı olmayan hiçbir ferdin yeniden yerleştirilmesine ve ***bu mıntıkaların eski yerlilerinden olsa bile Türk kültürüne bağlı olmayan hiçbir kimsenin avdet etmesine izin verilemez"*** (Bkz. Beşikçi, age, s. 119) (abç).

Said ve adamlarının üzerinde yoğunlaşmaya başladığının habercisidir:

"l- Barla nahiye merkezinde ikamete memur Sait Kürdi isminde bir hoca gittikçe tesirini çoğaltmaktadır. Müritleri artmaktadır. Keyfiyeti Eğirdir Kaza Kaymakamına şifahen bildirdim. Celbedilen Nahiye Müdürü bu keyfiyeti tasdik etti.

2- Isparta'da bulunduğu 23/2/934 günü Burdur'lu Babacan isminde şoförün tesadüf eseri olarak söylediklerini ehemmiyetli gördüm. Uysal görünerek dinledim. Barla'daki hocanın kendisine gönderdiği mektubu bana gösterdi.[866] *Bu mektupta nasihat ile birlikte şeriatçılık fikri var idi. Bundan hocanın Burdur ve Isparta havalisinde ve daha uzaklara kadar dostları ve müritleri olduğu anlaşılır. Bu mektupta müteakit Binbaşı Asım Bey ismi vardır. Babacan denilen bu adamın halk nazarında kaçık diye söylenmektedir.*

3-Babacan denilen bu adamın Burdur'da şoförlere vaaz ve nasihat ettiğini otomobil kâtibi söyledi. Böyle ise bu adamın kısmen hoca namına müessir olduğunu kabul etmek lazımdır. Ve netice olarak parasızlıktan valiyi şehit eden şoförün tabancayı ve fikri nerden aldığı ve kendisini öldürecek kadar ileri gittiği sebebinin bu noktai nazardan tahkiki faydalı olur. Hocanın mutaassıp olan bu muhitte daha müessir olmasına meydan verilmemesi maruzdur efendim

Dğ. Tal. K. V

Bnb.

Demirtaş"[867]

Binbaşının raporu Isparta Valiliğini telaşlandırmış olacak ki, 11 gün sonra (8 Mart 1934'te) Isparta Valiliği, Eğirdir Kaymakamlığı'na adeta *"sen bilmiyorsun ama ben haberdarım"* havasında aşağıdaki emirleri yollayacaktır:

"...şimdiye kadar münzevi bir hayat geçirmekte olan bu şahsın son zamanlarda bazı zevatla muhabere etmekte olduğu istihbar kılınmış ve Burdur'da şoför Babacan Mehmet Ali efendiye yazmış olduğu bir mektupta elde edilmiştir. Bu şahsın bizzat Nahiye Müdüriyetince vaziyeti sıkı bir tarassut altına alınarak Isparta, Burdur, Eğirdir ve sair kaza ve köylerden kimlerin kendisini ziyarete geldiğinin bildirilmesi ve hariçte yapacağı muhaberesinin elde edilmesi lazımdır. Vaziyetinin ve hakkındaki malumatın her on beş günde bir

866 Badıllı'nın Yüzbaşı Refet (Barutçu)'ten aktardığı *"Eğirdir'de Risale-i Nur'la uzaktan alâkadar yarı meczup bir adamın oradaki bir jandarma çavuşu ile yaptığı ufak bir ağız münakaşasını büyülttüler, büyülttüler...Güya memleket çapında siyasi bir hareket, bir ayaklanma varmışçasına yaygaralar, feryatlar kopardılar. Ankara'yı ve hükümeti de ayaklandırdılar"* (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 964) diye önemsiz görülen hadise bu olsa gerek. Ancak burada söz konusu olan *"çavuş"* değil bir binbaşıdır. Ve aksine ortalıkta bir *"ağız dalaşı"* da gözükmemektedir. Hele hele *"Burdurlu Babacan"*ın bir meczup olduğunu söylemek de çok zordur.

867 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1066

bildirilmesi tavsiye olunur"[868]

Aynı gün Isparta Valiliği'nden Ankara'daki Dahiliye Vekaleti Celilesi'ne yollanan yazıda ilk göze çarpan nokta, Molla Said hakkında *"bir müddetten beri münzevi bir hayat geçirmekte ise de"* sözleridir. Açıktır ki, Valilik mahcup bir ifadeyle o güne dek layıkıyla yerine getiremediği istihbarat zafiyetinin üstünü kapatmaya çalışmaktadır. Ardından, *"son zamanlarda Burdur ve Isparta'dan bazı eşhasın kendisini ziyarete geldikleri ve bazı muhaberatta bulundukları (...) anlaşılmış"* denilen yazıda, Valiliğin suçunu telafi etme gayretkeşliği içinde olduğu hissedilmektedir. Bu raporun bir diğer önemli yanı ise *"ziraatla uğraşan"* ve Molla Said'in başkalarına kendisi yerine görüşmeleri için tavsiye ettiği *"Binbaşı Asım"* üzerinde duruluyor olmasıdır. En geç bu rapordan itibaren Asım'ın *"sıkı bir takibat altında tutul"*duğu artık kesindir.[869] Eldeki mevcut belgelere bakılacak olunursa, Isparta'dan yollanan bu 8 Mart tarihli rapor, Ankara'da alarm zillerini çalmakla kalmamış aynı zamanda Molla Said'in Barla'dan Isparta'ya getirilmesinin de bir nevi 'onayı' olmuştur. Dahiliye Vekaleti'nin, Isparta Valiliğine yazdığı 5 Nisan 1934 tarihli rapor da ilkin Molla Said'in Barla'da kalıp kalmamasına ilişkin *"...bu nahiyede oturmasında ciheti askeriyece de mahzur görülüyorsa vilayet merkezine nakli muvafıktır"* denilmektedir. Ardından aynı yazıda Binbaşı Asım hakkında Ankara kapsamlı cevaplar talep etmektedir: *"... Asım Bey kimdir? Saidülkürdî ile nerede ve ne zaman ve ne suretle tanışmışlardır? Kendisi ile görüşmek isteyenlere Asım beyi niçin tavsiye etmektedir? Bundaki Gaye nedir? Etraflıca tahkik ettirilerek bildirilmesi reca olunur efendim."*[870] Yukarıdaki satırlar rapordan 13 ay ve bir gün sonra (6 Mayıs 1935'te) sorguda ölecek olan Asım Bey için hazırlanmakta olan ölüm fermanının ön hazırlık belgesidir.

Bu arada Isparta Halkevi, *ÜN* adında bir *"mecmua"* yayınlamaya başlar. Haziran 1934 tarihli ilk sayısının kapak yazısı *"Halkevleri"*dir. Kemal Turan imzalı yazıda Isparta halkına *"Halkevleri"* üzerinden verilen mesaj yorum yapılmayacak kadar sarihtir: *"Cemiyet nasıl fertlerden toplanırsa milli ülkü de kaynağını fertlerin ruhunda yaşayan ülkülerden alır. Şu halde herkesin bir ülküsü bulunmalı ve bu ülkü milli ülkünün iyi bir unsuru olmalıdır. (...) Şu halde herkesin cemiyete yaraması için ülküleri ne olmalıdır? Cemiyetin mesut olması demek, müspet ilimlerle tabiate hâkim, iradesine sahip, iyi düşünüşlü ve iyi duyuşlu olması demektir. (...) Her seviyedeki Türkün düşünüş ve duyuşu, orada* [Halkevi'nde] *işlenecektir. Yüksek bir cemiyetin unsuru olarak neleri düşünmek ve nasıl duymak lazım geldiği Halkevleri'nin çatısı altında öğrenilecek*

868 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 623

869 8 Mart 1934 tarihli orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 675

870 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1067

ve tabiatıyla öğretilecektir. Bir köylünün çalışma sevgisi, yine ucuz olarak iyi giyinme kuşanma arzusu orada doğacak... Kasabaların derin sessizliği içinde ruhlara asil heyecanlar veren bir musiki onun pençelerinden taşacak. Hülasa, hâkim vicdanını, tüccar zekâsını, asker silâhını kullanırken, kendinde Halkevinin milli ülküye uyandırdığı bağlılığın necip kuvvetini duyacaktır."[871] İçerisinde Sosyal–Darwinizm'i barındıran bu Nasyonal Sosyalizmin tahayyül ettiği toplum düzenine karşı, aynı tarihlerde kaleme alınan *"mahrem"* bir risalede, İslami zaviyeden bakarak, militan ve çok daha demagojik bir tonla Molla Said kendi tahayyül ettiği toplumu ve kendisini şöyle tarif ediyordu: *"Hayat-ı içtimâiye-i beşeriye de bir çığır açan,* ***eğer kâinattaki kanun-u fıtrata muvâfık hareket etmezse****; hayırlı işlerde ve terakkide* ***muvaffak olamaz****. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer. Madem kanun-u fıtrata tatbik-i harekete mecburiyet var; elbette fıtrat-ı beşeriyeyi değiştirmek ve nev-i beşerin hilkatindeki hikmet-i esasiyeyi kaldırmakla, mutlak müsâvât kanunu tatbik edilebilir. Evet, ben neseben ve hayatça avâm tabakasındanım. Ve meşreben ve fikren 'müsavat-ı hukuk' mesleğini kabul edenlerdenim. Ve şefkaten ve* ***İslâmiyet'ten gelen sırr-ı adalet ile*** *burjuva denilen tabaka-yı havassın istibdat ve tahakkümlerine karşı* eskiden beri muhalefetle çalış*anlardanım."*[872] Molla Said'in *"eskiden beri burjuvazinin baskı"*sından ve ona karşı *"muhalefetle çalıştığından"* bahsetmesi belki, sınıf ile ideoloji arasında doğrudan ilişki kuracak olanları heyecanlandırabilir. Oysa bu 'militan' sözlerin Kemalizmin *"imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış toplum"* demagojisinden hiçbir farkı olmadığı en geç bu *"mahrem"* yazının kime gönderildiği bilinince anlaşılacaktır. Yıllar sonra Molla Said, *"mahrem"* adresi verir: *"****Isparta'nın âdil valisine*** *ve* ***adliyesine*** *ve* ***zabıtasına en mahrem*** *ve* ***en has*** *ve* ***hâlis kardeşlerime*** *mahsus olarak yirmi iki sene evvel Isparta'nın Barla nahiyesinde iken yazdığım gayet mahrem bu risaleciğimi Isparta milletiyle ve* ***hükûmetiyle alâkadarlığını gösterdiği için*** *takdim ediyorum."*[873] Molla Said'in bu, *"has kardeşleriyle"* kol kola, *"burjuvaziye"* karşı oluşturduğu ittifak, Mustafa Kemal'in vaktiyle, paşalarla birlikte kurduğu sahte Komünist Partisi'ni hatırlatmaktadır.[874]

Öte yandan Molla Said'den ödünç alacağımız bir ifadeyle söyleyecek olursak, kendisiyle *"alakadar"* olan Isparta Valisinin, ipe un sermesi, işleri ağırdan almaya başlaması, Ankara'dan 7 Haziran'da 'ayar verici' bir yazının yollanmasına neden olur. *"...Tahrirata şimdiye kadar cevap verilmemiş*

871 *ÜN*, "Isparta Halkevi Mecmuası", Haziran 1934, Sayı:1, Cilt:1, s. 1

872 *Lem'alar*,Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 213–214. (abç)

873 *Lem'alar*, s. 211. (abç)

874 Mustafa Kemal'in kurduğu sahte Komünist Partisi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Emrah Cilasun, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 59–60

olduğu yaptırılan tetkikattan anlaşılmıştır" denilen yazıda Valilik makamına yapılan ihtar şöyledir: *"Kendisine kutsi bir mahiyet atfederek dini telkinat ile Vilayetiniz civarındaki halkı iğfal ve ihlale çalışan ve bu suretle* ***İnkılabımız aleyhinde yürümekte olan bu şahsın Uluburda bırakılması muvafık değildir. Hemen merkezi Vilayete aldırılarak*** *harekatının* ***çok yakından göz önünde bulundurulması ve katiyen menfi propaganda yapmasına meydan verilmemesi*** *ve neticeden acilen malumat itası reca olunur efendim."*[875] İçişleri Bakanlığı'nın bu 'ayarı', Molla Said'in *"Isparta hükümet"* makamıyla olan *"mahrem"* ilişkilerinden ötürü fayda etmeyince, 10 Haziran'da, *"Isparta Vilayetine"* aynı sözcük ve cümlelerin kopya edildiği bir yazı daha yollanır.[876] Aslında Ankara başına geleceklerin farkında değildir. Dört senedir Isparta'yı ve çevre illeri kazandığı kitle tabanı ve kadrolarla çoktan kuşatmış olan Molla Said için, ülkenin geri kalan kısmıyla irtibat kurmak açısından Isparta'ya getirilmiş olmak, aslına bakılırsa bir nevi mükâfat olacaktır. Daha sonra da göreceğimiz gibi, Molla Said bu mükâfatı layıkıyla değerlendirecektir. Bu arada 21 Haziran 1934'te soyadı kanunu çıkartılmasına rağmen Molla Said, devletin resmi yazışmalarında *"Kürdi"*, ya da *"Bediüzzaman"* gibi sıfatlarla anılmaktaydı.[877] Molla Said ise ileride legal olarak basılacak kitaplarında *"Said Nursî"* adını kullanacaktı.[878]

24 Haziran'da Ankara'nın tazyiki sonucu Said Nursî, Barla'dan Isparta merkezine getirildi. Dahiliye Vekaleti'ne yazılan ve aynı günün tarihini taşıyan bir yazı, bu haberi Ankara'ya adeta müjdelemekteydi.[879] İki gün

875 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1069. (abç)

876 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1068

877 Said'in, 1935'te Eskişehir mahkemesinde yaptığı savunmasının bir yerinde konuya ilişkin söylediği şudur: *"Adalet noktasından tarafgirlik fikrini verip, adaletin mahiyetini zulme çeviren, hakkımda sarf edilen bir tabirdir ki, Isparta'da ve burada bazı isticevablarda ismim Said Nursî iken, her tekrarında Said Kürdi ve bu Kürd diye beni öyle yâd ediyorlar"* (*Tarihçe-i Hayatı*, s. 162).

878 Gerek Said'in kendisi gerekse de Nurcu yazarlar, onun *"Okur"* soyadını nerede ve nasıl aldığına dair hiçbir bilgi vermezler. Son derece akıllıca tercih edilmiş olunan *"Okur"* soyadının gene de binlerce *"vatandaş"* gibi zorunluluktan ötürü alınmış bir ad olduğu düşünülebilir. Fakat kitaplarında *"Nursî"* soyadını kullanmış olması kanımca onun gerçek tercihi olmuştur. Genel stratejisine zaten uymayan *"Kürdi"* soyadını, bizim burada, devletin teşhir amaçlı yaptığı şekliyle kullanmamız zaten söz konusu olamayacağı gibi, Kürt ulusunun gadre uğramışlığından ötürü de, *"Kürdi"* soyadını belirttiğim sebeplerden ötürü, kendisinin benimsemediği halde kullanmak doğru değildir. *"Bediüzzaman"* sıfatı tıpkı başka şahısların benzer sıfatları gibi tamamen ideolojik bir ayrışım çizgisini ifade etmektedir ki, bu biyografi çalışmasının bizzat kendisi söz konusu ayrışım çizgisinin bilincinde olduğu için, bu sıfatı kullanmamakta kararlıdır. O nedenle en geç bu tarihten itibaren, biyografinin sonuna kadar kendisini kitaplarında kullandığı, kamuoyuna mal olmuş olan *"Nursî"* soyadıyla anmanın doğru olacağı kanısındayım.

879 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1070

sonra ise (26 Haziran'da) İzmirli gazeteci Mahmut Hıfzı Nalbantoğlu'nun[880] Isparta hakkında dönemin Emniyet Genel Müdürü Tevfik Hadi (Baysal)'ye yazdığı mektup, hem Said Nursî'yi şikâyet etmekte hem de Isparta mebuslarına dair ilginç bilgiler vermekteydi:

> *"Isparta muhiti son günlerde göze çarpacak derecede irticai temayüllere sahne olmak mahiyetini arz ediyor:* ***Isparta mebusları bu vaziyete lakayttırlar****. Uluborlu'da ikamete memur Bediüzzaman Şeyh Said-i Kürdi, kendisine kutsi bir mahiyet atfederek dini telkinatyla Isparta ve civar vilayetler halkını iğfal ve idlâl ile manevi tesir altında bırakıp geceli gündüzlü inkılabımız aleyhinde tahrikat yapmakta ve cahil halkı kendine bağlamakta ve* ***gün geçtikçe bu tehlikeli hareketinin tesiri kuvvet bulmaktadır****.* ***Yakın bir atide*** *bu adamın Isparta muhitinde bir aksül-amel yapması melhuzdur. Bu adamın eteklerini öpmek için halkın yaya olarak oraya kadar gelmesi, ne mebusların ne de valinin nazar-ı dikkatini celb ediyor. Isparta Mebusu Hafız İbrahim* [Demiralay] *Bey, adeta hocalar gibi Avşar muhitini haraca kesmiştir. Isparta'nın müstakil mebusu Kemal Turan* [Önal] *Bey, Tayyare İdaresinden 18.000 lira çalanlar içinde olan bacanağı Hakkı Bey'i* Ülkü ve Hakimiyet *Gazetelerine yerleştirmiştir. Isparta Mebusu Mükrim* [Mükerrem Karaağaç] *Bey, İstanbul'daki yazıhanesinde Rusya için takas vesikası satmakla meşguldür. Isparta Valisi Fevzi Bey, ihtiyardır; memleket inkılabıyla alakadar değildir. Isparta'nın eski Müftüsü Hacı Hüsnü, irticai cereyanı tahrik etmiyor ise de sinsi ve irticai hareket ve temayülleri görülüyor. 26/6/1934"*[881]

880 Akgündüz, Nalbantoğlu'nun mektubundan bir özet sunmadan evvel, onun hakkında okuyucuya *"Mustafa Kemal'in* ***alnından öptüğü*** Hıfzı Nalbantoğlu" diye başlayan ara başlığın altında şu bilgiyi vermektedir: *"Jön Türkler'den olan Feridun Kandemir İzmir'deki Yahudi mehdisi Sabatay Sevi'nin evini beraber gezdiği Hıfzı Nalbantoğlu için 'Bana refakat eden İzmir'in sevimli siması dostum, Nalbantoğlu Hıfzı' demektedir… Mahmut Hıfzı Nalbantoğlu, 11 Aralık 1932 yılında Ankara Palas'da düzenlenen kıyafet müsabakasında birinci gelecek kadar* ***soytarı****, 'Kemalizm başta oldukça diğer programlar ceplerde gezer' diyecek kadar* ***Kemalist*** *ve aynı zamanda gazete muhabiridir. Bu adamın Mustafa Kemal tarafından inceleme yapmak üzere gönderilmiş olma ihtimali mevcuttur. Bu* ***dine muhalif olan zat*** *sadece Bediüzzaman'a değil,* ***belki ona dokunmayan ve ses çıkarmayan Isparta devlet erkânına da dil uzatmaktadır***" (Bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1058–1059) (abç). Akgündüz'ün, bir akademisyen açısından akıllara durgunluk veren bu dili, antisemitizmden tutun da erkek egemenliğine kadar bir dizi İslami ideolojinin ögelerini içinde barındırmaktadır. Yazar, hasmını siyaseten ve teorik zeminde eleştirmek yerine, bel altından vurarak işin üstesinden geleceğini sanmaktadır. Ayrıca yazarın çok karşıymış gibi gözüktüğü Kemalizm ve Kemalist cenah da aynı kodlar ve semboller üzerinden, aynı nefret dilini kullanmaktadır. Kaldı ki hakikaten Kemalist olan yazarın eleştirdiği Cumhuriyet Halk Fırkası mensubu Isparta *"devlet erkânını"* Akgündüz'ün cansiperane savunması da bir başka garabet örneğidir. Yukarıda Said Nursî'nin bu *"devlet erkânı"* hakkında hürmetle bahseden sözleri göz önünde bulundurulacak olunursa, Nalbantoğlu'nun söyledikleri pek de yabana atılamaz. Yoksa Akgündüz'e göre, 'hırsız' politikacının 'Kemalist' olanı 'kötü', Said Nursî'ye 'dokunmayanı' ise 'iyi' midir?

881 Akgündüz'ün *"özet"* olarak verdiği mektup metni için bkz. Akgündüz, age, c.2, s.

Nalbantoğlu'nun Said Nursî hakkında rejim adına duyduğu endişe aslında gayet reeldir ve devlet mekanizmalarını harekete geçirmeyi başarmıştır. Öte yandan Isparta mebusları ve vali hakkında yazılanlar da şaşırtıcı değildir. Ancak Nalbantoğlu bu yazdıklarıyla, farkında olmadan kendisi gibi CHP ideolojisine sahip olanlarla aslında çelişkiye düşmektedir. Mesela *Isparta Halkevi Mecmuası Ün*'ün *"A. R."* rumuzlu yazarı, Temmuz 1934 tarihli *ÜN*'de çıkan, *"Büyük Hak, Büyük Vazife, İntihap"* başlıklı yazısında sanki Nalbantoğlu'nu yalanlamaktadır.

> *"Sayıları çoğa varan bir meslekteki insanların gözle görülmeyen kazanç mücadelelerinin; halk için tedirginlik derecesine varmasını ise zaten kanunlar menetmiştir. Çünkü: işte, güçte, yaşama şartlarında ve tek sözle bütün haklarda hiç biri ötekinden üstün değildir. Kanun nazarında hepsi müsavidir. (...) Fertler; hem idare eder, hem de idare olunurlar. İdare etmek ve olunmak kabiliyetindeki fertlerin birleşiğinden husule gelen halk kitlesinin bütün idare yollarında göreceği kuvvet; kendi kuvvetidir. Bir tarafta: seçtiği mebusların bir araya gelerek 'Halk Hükümeti'ni kurduklarını görür. Öte tarafta da bu hükümetteki vekillerinin doğrudan doğruya kendisinden alıp kendi arasında iş başına getirdiği valilere bırakılan salahiyetlerle hareket edildiğine şahit olur... Milletvekili; valiye verdiği bu iznin haddini, hududunu ve kullanış yollarını her zaman kısmak, değişmek veya arttırmak hakkını haizdir."*[882]

CHP'nin sömürü dünyasında oynadığı rolü *Ün* mecmuası örtmekle meşgulken, o sömürü çarkının Isparta'da Said Nursî ile *"alakadar"* olan uzantıları, merkezi otoritenin kendileri üzerindeki denetiminin arttırdığının farkındaydılar. *"Yaşlı Vali"* sanki *"memleket inkılabıyla alakadar"* olduğunu ispat etmek istercesine, artık en ufak detayı bile derhal Ankara'ya duyurmaktaydı. Yazdığı raporların arasında, üzerindeki baskılara karşı önlem almak için Nursî'nin zekice yaptığı bir hamleden bahsediyordu. Vali'nin 13 Eylül 1934 tarihli raporu şöyleydi:

"13/9/934

Dahiliye Vekaleti Celilesine

Hülâsa: Fişe dahil daimi tarassutta tabi Bediüzzaman Saidülekürinin hanesi kapusuna asdığı levha hakkında:

1059 (abç). Mektubun tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1061–1065. Bahsi geçen sayfalarda Akgündüz'ün, kopyalarını yayınladığı Nalbandoğlu'na ait el yazısı ile yazılmış mektubun birinci sayfasında şöylesi bir tuhaflık göze çarpmaktadır:

Mektubun girişi *"Pek muhterem kardeşim Tevfik Hadi Beyefendi"* diye başlamakta, daha sonra ise ikinci paragrafta *"Pek muhterem kardeşim Nalbantoğlu Hıfzı Beyendiye"* diye devam etmektedir.(Bkz. age, s. 1061) Doğrusu ben bu tuhaflığa bir cevap bulamadım.

882 *ÜN*, "Isparta Halkevi Mecmuası", Ağustos 1934, Sayı:3, Cilt:1, s. 39

1-Vilayet fişine dahil ve evvelce Eğirdir kazasının Barla nahiyesinde ikamete memur iken ahiren merkezi vilayete getirilen Bediüzzaman Saidülkürdinin 17/8/934 tarihinde oturduğu evin kapısına asdığı arap harfleri ile yazılı bir yaftada (Sekiz seneden beri vicdansızların evhamı yüzünden şiddetli bir tazyik ve işkence altında olduğundan ve ara sıra dostları ile görüştüğünden dolayı vicdansız bazı adamlar tarafından hoş görülmediğinden kendisini ziyaret için kimsenin gelmemesini ve görüşmemesini ve iki aya kadar görüşmek hususunda müsaade edilmesini ve saireyi) Mutazammın olduğu görülerek yafta kapıdan aldırılmış ve sureti münasebede Emniyet Memurluğuna celp ve şifahen istizah edilerek yaftayı kendisi yazdığını çünkü kendisini ziyarete gelenlerden azap duyduğunu ve kimsenin kendisi ile görüşmemesi için iki ay müsaade istediğini çünkü bu iki ay içerisinde artık herkesin ziyaret arzusunu kayıp edeceğini ve kendisinin bu suretle ikamete memur edilmesi ve ziyaretçilerinde bazısından azap ve işkence duyduğunu beyan etmiştir.

2-Mumaileynin ziyaretçileri arasında Ispartanın Mimar Sinan caddesinde tenekecilik eden ve Dabaghane Mahallesinde oturan 320 doğumlu Hakkı oğlu Mehmet'in kadın ve mektep çocuklarının giydikleri berelerden düzinelerle İstanbul'dan getirerek bir takım Nakşi tarikatına mensup, ipci, Tenekeci, semerci gibi esnafa satmak istediği ve Namaz kılarken bere giymesi muvafik olacağı Bediüzzaman tarafından tavsiye edildiği de haber alınmış ve bu yolda icra kılınan tahkikatta berelerin tarikat mensubini meyanında tamimi maksadı tespit edilememiş isede Bedüizzamanın beyanatına göre evvelce Barla Nahiyesindeyken tanıyamadığı ve ismini bilemediği bir şahsın kendisine müracatla Namaz kılarken bere giymesi hakkında fikrini sorduğunda kasketin şemsi siperi mevcut olup Namazda arkaya çevrilmesi külfetini mucip olacağından Namaz esnasında bere giyilmesi muvaffık olacağı mutaleasini dermeyan ettiğini fakat Tenekeci Mehmedin getirdiği berelerden malumatı bulunmadığını beyan etmiştir. Neticesi tahkikatta bir takım müteassip ve softa takımının ve tarıkat mensubunun şapka yerine bere giymesi fikrinde oldukları fakat tatbikatına geçemedikleri anlaşılmış bu hususta lazım gelen hassasiyet ve takayyuda şiddetlendirilmiş ve kapıya asılan yaftanın bir sureti musaddakası ilişik olarak arz ve takdim kılınmıştır efendim.

"Isparta Valisi"[883]

1908'den beri legal/illegal siyasi tecrübeye sahip Said Nursî'nin, kendisi üzerindeki takibatı hem teşhir eden, hem de kendisi lehine propaganda yapma fırsatını kullanan hamlesi, anlaşılan Said Nursî'yle *"alakadar"* olan yerel otoriteyi dahi şaşırtmıştı. Aynı şey şapka muhalefeti için düşünülen *"Bere faaliyeti"* içinde geçerliydi. Fakat raporda Nursî'den yapılan, *"ziyaretçilerinde bazısından azap ve işkence duyduğu"* ya da *"Tenekeci Mehme-*

883 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 581

din getirdiği berelerden malumatı bulunmadığı" şeklindeki alıntılar da, keza onun 1908'den beri devlet otoritesi karşısında her zaman taktik bir geri çekilme ve/veya kaypakça davranışının bir ispatıydı. Her hâlükârda valinin bu raporu, Nalbantoğlu'nun tespitlerini ve Said Nursî'nin yıllar sonra vali hakkında söylediklerini teyit etmekteydi. Öte yandan, muhtemelen devlet de Said Nursî'nin yaptığı manevranın farkında olduğu için, 30 Eylül'de Isparta Valiliği'ne yazılan yazıda, berelerin şapka *"...kanununa muhalif olacağından buna meydan verilmemesi ve Saidülkürdi efendinin bu gibi işlere karışmamasının münasip şekilde kendisine ihtarı ve muzır faaliyetine imkân bırakılmaması rica olunur"* diye yazacaktı.[884] Aslında iş işten o kadar geçmiş; Said Nursî, Isparta ve çevresinde o denli örgütlenmişti ki, birazdan görüleceği gibi yerel otoriteler isteseler de artık onun *"muzır faaliyetine"* engel olacak durumda değillerdi. Sadece 1934 senesinde yedi eser yazıp bunların, kadrolar tarafından çoğaltılmasına ve dağıtılmasına önderlik etmiş olması bile *"muzır faaliyetin"* boyutları hakkında bir ipucu vermekteydi.[885] Bu arada Isparta Valisi Fevzi Daldal, 21 Mart 1935'te, *"Dahiliye Vekaleti"*ne yazdığı bir raporda, bir yandan *"Saidi Kürdi şeyhlik ve müritlik davasında bulunduğuna dair henüz hiçbir hali hareketi tespit edilememiştir"* demekte, öte yandan da *"hizmetinde bulunanlar"*da, *"Saidi Kürdiye fevkaladelik ve hatta keramet isnat edilmekte olduğu görülmektedir"* denmekteydi. Raporun en ilginç tarafı, anlaşılan temsil ettiği devletle Said Nursî arasında sıkışıp kalan Daldal'ın, Osmanlı valilerinin geleneksel, *"sorunu il sınırlarından uzaklaştırma"* diye formüle edebileceğimiz yönteme başvurmasıydı: *"Gerek ziyaretçilerinin ve gerekse gece gündüz hizmetinde bulunanların bütün harekatı adım adım takip edilmekte ve menfi propaganda* [... okunmuyor ...] *tayicine meydan bırakmamak için bütün tedbirler alınmakta ise de pek iptidai ve mutasıp olan bu muhit de Said Kürdi'nin fazla durdurlm*[...okunmuyor...] *âti içinde muvafık görülmediğinden şimdiden Ankara Merkezi'ne veyahut merkezi Hükümete yakın kazalardan birisine nakline ve* ***bu muhitten uzaklaştırılmasına müsaadelerini dilerim.***"[886] Raporun son satırı adeta, Ankara'nın kucağına bırakılmak istenen pimi çekilmiş bir el bombasını hatırlatmaktadır. Eh muhtemelen keza aynı Osmanlı devlet eğitiminden gelen Ankara'daki Dahiliye Nazırı bürokratları da, *"kaçın kurası"* olduklarını ispat edercesine kucaklarında buldukları patlayıcıyı, 10 gün sonra Valiye iade edeceklerdir. Okuyalım: *"Saidi Kürdi'nin vaziyeti kuşkuludur. Bu adamın Şarkta tanıdıkları ile mektuplaşması ve propaganda yapması mümkündür. Kaçakçılık zahiri sebeple bu adamın evinde ve üst başında taharriyat yaptırılarak elde edilecek muhaberatın*

884 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, 580

885 *"1934 yılında telif edilen Risaleler"* için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1021–1040

886 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1072

mühürlenip derhal Vekâlete gönderilmesini ve bu taharri işini taharri ***başlayıncaya kadar çok gizli tutulmasını*** *ve taharrideden sonra da bu adamın harekâtının temaslarının göz önünde bulundurulmasını ehemmiyetle dilerim."*[887] Mevcut devlet yazışmaları, Ankara'nın sevk ve idaresinde, yavaş yavaş Said Nursî meselesi üzerinde Vali Daldal'ın da etrafında onu hareket etmeye zorlayan bir çemberin daraldığını göstermektedir. Mesela Antalya Valiliği'nin en altına, ***"Isparta vilayetine yazılmış, bilgi olarak İçişleri Bakanlığı'na arz edilmiştir"*** diye not düşüldüğü, *"çok acele"* ibaresiyle Dahiliye Vekaleti'ne yollanan, böylece Isparta Valisi Daldal'ı daha da sıkıştıran 20 Nisan 1935 tarihli yazısında şöyle denmektedir:

"1) Tarikatçılar hakkında,

2) Bir mesele üzerine hanelerinin taharrisi üzerine tarikat mensuplarından Müftü Çil Ahmet'in hanesinde buradaki tarikatçılardan aşçı Hüseyin ustaya yazılmış ve Sait imzalı bir mektupta (İnşallah orada Risalei nurun intişarına vasıta olacaksınız. Bu defaki yazdığın Ramazan risalesi evvelkinden daha iyi. Fakat noksanı çok. İnşallah gittikçe girecek. Keçeci Şeyh Mustafa Efendi de size yazıda yardım edecek. Senin mektubundan anlıyorum ki orada hakiki, ciddi kardeşler bulunacak. Hem Efendilerden hem Hanımlardan Risalei Nurun şakirdi bulunacaktır. Mademki ileride has dairemiz, has talebelerimizden olacaktır, şimdiden onları öyle telakki ediyorum) denilmektedir.

3) Bu mektubu gönderen adamın orada ikamete memur edilen bediüzzaman Saidi Kürdi adındaki adam olduğu anlaşılmaktadır. Diğer tarihsiz ve imzasız bir mektupta da bir takım emanetlerin Hafız Mehmet ile gönderildiği ve Eğirdir'li Mustafa, Hafız Çavuş, İbrahim'in ustası Aşık, Sadık kardeşlerin çok selamlarından ve Tahsin ile bir parça erik kurusu gönderildiğinden bahsedildikten sonra (Ramazan şerif risalesini ahbaplara okutuverirsiniz, inşallah) denilmektedir. Ve ara sıra üstadı ekreminize mektup gönderilmesi rica edilmektedir. İmzasız olan ikinci mektubu Isparta'da Keçeci Mehmet Hafız'ın yazdığı ifade ediliyor. Bu mektuplardan tarikatçıların faaliyette oldukları anlaşılmaktadır. Gerek Kürt Sait'in ve gerekse Keçeci Mehmet Hafız'ın ve ismi geçenlerden şüpheli olanların ***hanelerinde serian taharriyat yaptırılarak neticeden ve elde edilenecek vesaikten malumat verilmesi****,*

4) Isparta vilayetine yazılmış, bilgi olarak İçişleri Bakanlığı'na arz edilmiştir.

Antalya Valisi S. Özgel"[888]

Gayretkeş Antalya Valisi'nin, bu yazının ardından 21 Nisan'da peş peşe yolladığı iki yazı ve Burdur Emniyet Müdürlüğü'nün kendi mıntı–

887 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 826

888 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 622

kasında yaptığı aramalara ilişkin yolladığı bir yazı[889], anlaşılan Isparta Valisi'ni altta kalmamaya zorlamış olmalıdır. Zira 29 Nisan 1935 tarihli, Daldal'ın imzasını taşıyan ve Dahiliye Vekaleti'ne yollanan yazı da, *"Said Kürdi ve benderleri"*nin *"tevkif edildikleri"*[890] ve *"cezaevine sokuldukları"* haberi verilmektedir:

"1) Tarikatçıların tevkif edildikleri H.

2) Din ve tarikatçılık yolunda propaganda ve neşriyat yaptığı anlaşılan burada oturan başları Bediüzzaman Saidî Kürdî ve benderlerinden seyyar alcacacı Kürt Bekir, Yüzbaşı mütekaidi [hilebaz] *Refet, Hafız Mustafa ve oğlu Hafız Mehmet, Mutaf Hafız Ahmet, Varidat katibi Rüştü, eski Sıhat katibi Hüsrev, saatcı K. Lütfi ve halı ressamı Mehmet adlarındaki adamların bu yolda faaliyetlerini gösterir bir çok delâil ile yakalanarak Adliyeye verilmiş ve cümlesi sorgudan geçirilerek tevkif kararı ile ceza evine sokulmuştur.*

Bilgi olarak Dahiliye Vekaletine arz edilmiş ve Burdur, Antalya, Muğla, Bursa vilayetlerine yazılmıştır.

Isparta Valisi

F. Daldal"[891]

Tutuklamaların ardından başlayan sorguların, Türkiye'nin insan hakları siciline münasip yapıldığı, Isparta Valiliği'nin 7 Mayıs 1935'te, Dahiliye Vekaletine gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır:

889 Antalya Valiliği'nin 21 Nisan 1935 tarihli yazısı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 1030. Antalya Valiliği'nin 21 Nisan 1935 tarihli yazısı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 785. Burdur Emniyet Müdürlüğü'nün, 28 (?) Nisan 1935 tarihli yazısı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 663. Topçu Binbaşısı Asım (Öner)'in evinde yapılan aramada dahil bir dizi aramayı rapor eden ve yazar tarafından sadece bir sayfasının kopyası verilen bu belgenin üzerinde tarih bulunmamakla birlikte, sol üst köşedeki "315" nolu *"şifre"* dikkate alındığında, yazı içerisindeki *"28/4/935 günlemeç ve* ***314 sayılı*** *şifremizle bu vilayetlere yazıldı"* (abç) cümlesinden hareketle böylece bu belgenin *"314 sayılı"* şifrenin devamı olduğunu ve 28 Nisan'da dahil, o günden itibaren yazılmış olabileceğini göstermektedir.

890 Aslında Said Nursî ve kadrolarının tutuklanma tarihi 24 Nisan 1935'tir (Isparta Valiliği'nin 16 Mayıs 1935 tarihli yazısı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 668).

891 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s.734

Öte yandan Abdülkadir Badıllı, *"20 Nisan 1935 günü Hazret-i Üstad'ın menzilinden polis tarafından alınan kitaplarının birkaç günlüğüne tahkik edilmek için alınacağı ve sonra iade edileceği belirtilerek, o günü Hazret-i Üstad'ı zahiren ve siyaseten* ***serbest bırakmışlardı****"* demektedir (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 968) (abç). Oysa 16 Mayıs 1935 tarihli Isparta Valiliği'nin yazısına bakılacak olunursa, Said Nursî'nin evinde *"23 Nisan 1935 salı günü"* sadece *"arama"* yapılmıştır. Onun için *"zahiren ve siyaseten serbest bırak"*ma söz konusu olamaz (Isparta Valiliği'nin yazısı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 666).

"1) Tarikaçılık işi,

2) Bediüzzaman Saidî Kürdî müntesiplerinden [mensuplarından] *olup Burdur'da tevkif edilerek Isparta hapishanesine gönderilen mütekait* [emekli] *Topçu Binbaşısı Asım dünkü gün* [6 Mayıs] *saat on yedide* ***istintak*** [sorgu] ***dairesinde sorgusu yapılırken*** *sekteikalpten fücceten* [ansızın] *ölmüştür.*

Isparta Valisi

F. Daldal"[892]

Günümüz diliyle söyleyecek olursak, bütün bu operasyon, doğal olduğu söylenen ölüm[ler], ardından başlayacak olan mahkeme ve akabinde on bir ay yatılacak olan hapishane süreci, başta Said Nursî olmak üzere Nurcu harekete devlet tarafından verilen ağır bir mesaj aynı zamanda da Nursî ve *"talebeleri"* açısından da ilk imtihan niteliğindedir. Birazdan Said Nursî'nin bir lider olarak bu süreci nasıl idare ettiğini irdeleyeceğiz. Fakat ondan evvel ilk önce operasyonun dış dünyadaki etkileri üzerinde duralım. 9 Mayıs 1935 tarihli Atina gazetesi *Aneksartisia* gazetesi operasyon haberini, *"Pisidya (Isparta ve civarı) bölgesindeki son tutuklamalar, Türkiye'de gün ışığına çıkan Kemal'e karşı olan teşkilat bütün Anadolu'ya yayılmış. Kürt Şeyhi ve propagandası, Türk bakanın teskin edici açıklamaları"* diye duyurmaktadır. Bir sene evvel (9 Şubat 1934'te) Balkan Paktı'nın kurulduğu, Türk–Yunan ilişkilerinin tekrardan 'normale' döndüğü hatta 'ikinci baharını' yaşadığı bir dönemde[893], Atina gazetesinin ön sayfadan ve Said Nursî'nin temsili bir resmiyle bu habere yer vermesi ilginçtir. Gazetenin diğerlerinin yanı sıra, *"Said-i Kürdi Isparta'ya yerleştikten sonra kendisine Bediüzzaman ismini verip, taraftarlarının* ***yeni demokratik Türkiye****'ye karşı propaganda yapan gizli bir*

892 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 781

Badıllı, *"Evlere baskınlar, mahkemede sorgulamalar yapılmakta iken, Nur talebelerinden iki kurban vaki olup, iki şehid"*den bahsetmektedir. Bunlardan biri yukarıda adı geçen Binbaşı Asım'dır. *"Emniyete getirilirken âniden düşüp vefat"* eden diğer şahsın *"künyesini"* Badıllı, *"tespit edemedik"* diye vermektedir (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 973).

Öte yandan tipik bir gözaltındaki sorgunun malum sonucunu hatırlatan Binbaşı Asım'ın ölümü, Badıllı'ya (ve *Tarihçe-i Hayatı*'na) göre *"**Mahkeme koridorunda** oturmuş, istintak sırasını **beklerken** "*ken olmuştur. Badıllı açısından Binbaşı Asım'ın, *"kalbi ve ruhu başka âleme gitmiş, başka manalara dalmıştı. Rabbisine bütün samimiyetiyle yönelmişti: 'Eğer ben her şeyi dosdoğru söylesem, ruhumu her an kendisine feda etmeye hazır olduğum aziz Üstadıma belki zarar dokunmak ihtimali olabilir. Eğer doğru söylemez ve te'villerle ketim yoluna gitsem, kırk senelik istikamet kârane askerlik şerefime ve mertliğime yakışmayacak!...' diye, **mahkeme koridorundan**; her yerde hazır ve nazır Rabbisine müteveccihen: 'Ya Rab ruhumu teslim al!...' deyip niyazda bulunmuş. Ve anında hemen orada bu samimi, garazsız, sâfi niyazi dergâh-ı ilahide kabul olunmuştur"* (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 973; *Tarihçe-i Hayatı*, s. 157) (abç).

893 Türk–Yunan ilişkilerinin bu dönemine ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Enis Tulça, *Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat, Enis Bey*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003

mistisizm tarikatı kurdu" yorumu derhal dikkat çekmektedir.[894] Balkan Paktı'nın siyasi, iktisadi ve askeri teşvikçisi Britanya'nın Ankara'daki Büyük Elçiliği ise operasyonu 11 Mayıs 1935'te Londra'ya şöyle duyurmaktaydı:

BU BELGE BRİTANYA MAJESTELERİNİN HÜKÜMETİNİN MÜLKİYETİNDEDİR

TÜRKİYE

GİZLİ

2. BÖLÜM

(E 3037/3037/44)

Sör P. Loraine'den Sir John Simon'a - (Alındı: 16 Mayıs)

(No: 230) **Angora, 11 Mayıs 1935**

Efendim,

Sör G. Clerk'in 61 No'lu 17 Şubat 1933 tarihli raporunda tanımlanan "Bursa Olayı"ndan beri, birkaç gün öncesine kadar, bu ülkede Türk hükümetinin her daim tetikte olan laikliğini kışkırtacak tabiatta dini belirtilerin tamamen yoksunluğu söz konusuydu ve dini ibadet yerleri haricinde dini giysilerin giyilmesinin kısa süre önce yasaklanması hiçbir bölgede duyulur bir protestoya neden olmamıştı. Bu yüzden, İstanbul Tan (şimdiki zaman anlamına gelen "yeni Türkçe" bir kelime), 5 Mayıs'ta İzmir'in güneyinde, Muğla Vilayetindeki bir kasaba olan Milas'ta irticai bir hareketin keşfedildiğini bildirdiğinde bu bir sürpriz oldu. 1925'teki Kürt İsyanından sonra İstiklal Mahkemeleri tarafından mahkum edilen bir Kürt Şeyhi, iddiaya göre Milas, Aydın, Eğirdir, Bolvadin ve Güneybatı Anadolu'daki başka muhitlerde şubeleri olan irticai bir hareket kurmuştu. On beş kişinin tutuklanıp duruşma için Isparta'ya gönderildiği söylendi.

2. 6 Mayıs tarihli Cumhuriyet, bu harekete dahil olan iki kişinin isimlerini vererek kesin detaylar da ekledi ve gizli belgelerin ve risalelerin bulunduğunu da belirtti. Bir irticacı, iddiaya göre, bir arkadaşıyla ya da üstadıyla yazışmasında, dünyanın bir öküzün boynuzları üzerinde dengede durduğunu iddia etmişti. Aynı sayıda, belirli "fanatiklerin", yasak dini ibadetlere bulaşma suçundan tutuklanmasını bildiren Güneydoğu Türkiye'deki Maraş'tan bir telgraf da yayınlandı. Bu insanların Alevi tarikatına mensup oldukları bildiril-

894 Haberin orijinali ve Türkçe çeviri metninin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s.598-599. (abç)

di ve bilindik rastgele ahlaksızlık suçlamaları da usulünce yapıldı. Ayrıca, buluştukları yerde yapılan bir araştırma müzik aletlerinin, kafası kesilmiş bir tavuk ve diğer başka batıl inanç objelerinin bulunmasıyla sonuçlandığı iddia edildi.

3. 8 Mayıs tarihli Cumhuriyet, Ankara'dan, İçişleri Bakanı'nın önceki akşam, bu ilde olduğu söylenen olayları incelemek için, Isparta'ya gitmek üzere başkentten ayrıldığını belirten bir mesaj yayınladı. Mesaja göre, söz konusu bu olaylar irticai değildi, yalnızca belirli şeyhlerin münferit bağnazlık vakalarıydı. Benzer olaylar Bursa'da da olmuşa benziyor. 7 Mayıs'ta on sekiz kişinin bu kentte ve diğer bazılarının da aynı bölgede tutuklandığı bildirilmektedir.

4. Bu çeşitli raporların altında yatan gerçek ne olursa olsun, yarı resmi Ulus ve "Anadolu Ajansı" şimdiye kadar bütün bu konu üzerindeki ihtiyatlı sessizliklerini devam ettirmektedirler.

Sadık Hizmetkarınız

PERCY LORAINE.[895]

Raporda bahsi geçen İçişleri Bakanı, Şükrü Kaya'nın ta Ankara'dan çıkıp gelmesi kuşkusuz merkezi otoritenin bir güç gösterisidir. Ayrıca Kaya'nın Isparta'da hazır ve nazır bulunması, hazırlanacak soruşturma raporunu kaleme alacak memurlar da dahil olmak üzere, operasyonun tüm birimlerinin fire vermeden, tek elden idare edilmesini hedeflemektedir. Fakat işin bir başka boyutu da tüm bu gelişmelerin devlet katında bir sorumlu bulup faturayı o sorumluya çıkartmayı hedeflemesiydi. Hakikaten birazdan üzerinde duracağımız üç belge, kelimenin tam anlamıyla "evlere şenlik" olmanın ötesinde, Cumhuriyet kadrolarının, 'yeni toplum', 'devrimler', 'ilkeler', 'din' gibi meselelerden ne anladıkları ve gündelik hayatta bunlara ne kadar ehemmiyet verdiklerini göstermesi bakımından son derece zengin bilgi içermektedir. Kurumlar arası kapışmanın ilk işaret fişeği 9 Mayıs 1935'te, Isparta Savcısı tarafından atılır. Ev aramalarının, tutuklamaların ve *"32 mevkuf suçlu"*nun 8 Mayıs 1935'te Eskişehir cezaevine sevk edilmelerini, kendi başarısı olarak sunan ve *"Bay Şükrü Kaya tarafından verilen dosya"*ya mutlaka vurgu yapma gereğini gören savcı, soruşturma raporunun bir yerinde dikkatleri, doğrudan *"zabıta"*ya ve tabii dolaylı olarak zabıtadan da sorumlu olan valiye yöneltmektedir. *"Isparta M. Umumiliğine 3,4 ay evvel tayin edildim. Geldiğimin ikinci ayı bu memlekette böyle şüpheli Saidi Kürdi isminde bir şahıs olduğunu* ***zabıta dahi ihbar etmemiştir****. Ancak bundan bir ay evvel böyle bir adam olduğu işitilmesi üzerine derhal Emniyet*

895 FO 371/19040

Müdürlüğü'nden böyle bir şahsın memuriyetimize haber verilmemesini sordum. Ve haksızlığı dolayısıyla hatırından çıkmış bulunduğunu söyledi. Bu adam hakkındaki intibalarını sordum. 8 seneyi mütecaviz Isparta'nın Barla nahiyesinde ve 7,8 aydır Isparta'da yalnız bir köşede oturduğunu, Rafet'le, Rüştü'nün yanına gidip hizmetini yaptıklarını ve hiçbir kimseyi yanına kabul etmediği ve münzevi bir hayat geçirdiğini ve daimi polisin kontrolü altında bulunduğunu söylemekle bu şahıs hakkında ***daha ciddi*** *hareket etmelerini ve bu adamın şüpheli olmak hasebi ile en ufak bir hareketinden derhal haberdar etmeleri* ***tembih edilmiş*** *ve* ***bu suretle itila hâsıl olmuş.***"[896] Savcının, şikayetini, onun bıraktığı yerden V. Kolordu Komutanı, Ç. Toydemir devam ettirmektedir: *"****Bu adamın*** *din perdesi altında girişmiş olduğu* ***menfi faaliyeti hakkında tevkifinden evvel Isparta vilayeti****, 6. Tümene* ***hiçbir malumat vermemiştir****. Mesmuat* [işitilenler] *ve* ***şahsi müşahedeleri ile bu işi öğrenerek takip eden Tümen*** *bu softanın tevkifini öğrenince icap ediyorsa tedbir veya yardımlarda bulunmak üzere bir kurmay subay vilayete gönderilmiş ve ondan sonra Vilayet Tümen'e malumat vermiştir. (...) Tekmil kor. mıntıkasında inzibati tedbirler mevcut olduğu gibi* ***Cumhuriyet ve inkılap rejiminin korunması alanında tekmil*** *.....lerimiz* ***en derin hassasiyetle hükümet memurlarının*** *(yardım talep vuku bulsun veya bulmasın)* ***faaliyet ve icraatına müzaherete hazırdır****. Şu kadar ki zabite kuvvetine ve haber alma teşkilatına malik olan vilayet ve kazaları mevkiin askeri komutanlığına* ***haber vermek hususunda iltizami bir çekingenlik vardır****. Halbuki tekmil zamanlarını gündelik mesleki çalışmalarına hasretmete olan komutanların tekmil bir vilayet çerçevesindeki içtimai hadiseleri daima ve yakından takip etmelerine imkan bulamayacakları vilayet ve kazaların mıntıkalarında bulunan garnizon mevki komutanlarına icap eden malumatı* ***vakti zamanında*** *bildirmelerine delalet ve müsaade buyrulması maruzdur.*[897] Tüm bu suçlamalara karşı Isparta Valisi, 16 Mayıs'ta sesini yükseltir. Vali hâlâ, başlangıçta Said Nursî'nin *"dilsiz ve münzevi"* hayat yaşadığını iddia etmekle birlikte 3,5 sayfa boyunca, hakaretlerle andığı Said Nursî ve kadrolarının nasıl takip edildiklerini, istihbarat toplandığını, bunların merkeze düzenli yollandığını, Barla'dan Isparta'ya getirildiğini, Ankara yakınlarında bir yere götürülmesi önerisinde bulunulduğunu, şifre, kayıt numaralarını vererek tek tek sıralamaktadır. Ardından, raporun sonunda başta savcılık makamı olmak üzere, savcılık makamının tesirinde kalan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'yı da dahil ederek, zehir zemberek bir savunma yapmaktadır:

> *"Sayın vekil yukarıdan beri arz olunan tafsilattan ve suretleri raptolunan tahrirat, şifre vesaik münderecatından anlaşılacağı üzere Saidi Kürdi'nin gerek*

896 Akgündüz, age, c.2, s. 629. (abç) Ayrıca orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 627–631

897 Orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 786

Barla nahiyesinde bulunduğu müddetçe ve gerek Isparta merkezine naklonulduktan sonra bütün durumu ve ahvali zabıtanın gözünden kaçmamış ve adım adım takip edilmiştir. Bu husus suç üzerine yakalanarak eskiz on yardakçısı ile beraber Adliyeye teslim ve tevkif edildikten sonra işin yalnız kanuni safhası kalmıştı. Vilayetin öteden beri Emniyet ve asayişi müstakar bulunduğu malum ve Isparta'da Saidi Kürdi diye hempa olabilecek eşhasın adedi pek mahdut bulunduğu meczum iken Cumhuriyet müddei Umumiliğinin yüksek vekaletlerine hilâfı hakikat ve Ispartalıları baştan başa mürteci göstererek verdiği rapor üzerine merkezi hükümeti galeyana getirmesi ve dördüncü parti kurultayının açılacağı günlerde [okunmuyor] *Dahiliye Vekilinin elli iki jandarma, yirmi polis, üç polis müfettişinin, iki mülkiye müfettişi ve iki Adliye müfettişinden mada genel jandarma komutanını alarak Isparta'da fevkalade bir hadisesi irticaiye varmış gibi ihtiyarı zahmet buyurmaları el hak şayanı teemmüldür. Sayın Bakan Şükrü Kaya'nın ajansa verdiği beyanatınca da 'suret: 23'anlaşılacağı üzere Isparta'da Müddei Umuminin yazdığı gibi şümullü bir irtica hadisesi değil halk arasında hiçbir tesiri olmayan dincilik ve tarikatçılık yolunda mahuut bir zabta vakası halis olmasına ve faaillerini de mahalli hükümetinin ve zabıta kuvvetlerinin daha evvel yakalayarak 25/3/935 tarihinde kanun pençesine teslim etmiş bulunmasına rağmen aradan bir hafta geçtikten sonra 2 Mayıs 935 tarihinde Isparta'da ne vardır ki Cumhuriyet Müddei Umumisi pireyi deve yaparak Valinin, zabıtanın meydana çıkardığı ve kendisine teslim ettiği en tarikatçı yerine -güya her şeyi kendi yapmış ve meydana çıkarmış gibi bir küllah yapmak sevdası ile- Isparta'yı baştan başa memurlar, zabitler ve askerler de dahil olduğu halde en münevverinden en cahiline kadar mürteci gösterilmiştir. Isparta'da vazifesini ve mesuliyetini müdrik bir Vali, her veçhile vaziyete hakim bir zabıta kuvveti ve zabıtanın fevkinde de öteden beri vatan müdafii olan ve şayanı itimat bulunan altıncı fırka yok mu idi? Binaenaleyh bu gibi yalan ve uydurma bir rapor üzerine devletin dahili ve harici siyasasındaki zarar kabili telafi midir? O kadar polis jandarma kuvvetlerinin, koca bir vekilin ve maiyetindeki zevatın çektikleri sıkıntı şöyle dursun Ankara'dan Isparta'ya gelip gitmesi devlete kaça mal olmuştur? Bunların hesaplarının Cumhuriyet Müddei Umumisinden sorulmasını kanun ve adalet namına dilerim. Gereğinin yapılması Adliye vekaletine ve bilgi olarak Dahiliye vekaletine arz olunmuştur."*[898]

Bu kapışmayı kimin kaybettiğini bilmiyoruz. Daha doğrusu Said Nursî faturasının Vali Daldal'a çıkmadığı kesin. Zira Vali Daldal, Aralık 1939'da Ankara'dan meclise seçileceği güne kadar Isparta'daki koltuğunu muhafaza edecektir. Yıllar sonra Said Nursî'nin kendisiyle *"alakadar"* olduğunu itiraf edeceği Vali Daldal, yukarıdaki satırlarında bir noktada haklıdır. O

898 Akgündüz, age, c.2, s. 669. (abç) Ayrıca orijinal belgenin tamamı için bkz. Akgündüz, age, c.2, s. 666–669

da bu meselenin dış siyasal boyutudur. Hükümetin olayı, basite indirgemeye çalıştığı, Ankara'daki yabancı temsilciliklerin gözünden kaçmamıştır. Mesela Londra'daki Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'den sorumlu olan personelinin 30 Mayıs 1935'te, Ankara'daki Büyük Elçilik'ten 24 Mayıs 1935'te yollanan raporun önüne ekledikleri not ve raporun bizzat kendisi şöyledir:

Kayıt Kütüğü: E 3369/3037/44
Gönderen: Sör P. Loraine, Ankara.
No: 252 (117/15/357)
Tarih: 24 Mayıs 1935
Kayıt Ulaşım Tarihi: 30 Mayıs 1935
E: Türkiye
Son Rapor. E 3366
Referanslar.
(Faaliyet tamamlandı) (İçerik)
E.3369
39
30 Mayıs 1935

Türkiye'de Dini Hareketler

230 No'lu 17 Mayıs tarihli (E 3037/3037/44) Ankara raporuna atıfta bulunuyor. **Resmi tavır, olayların ehemmiyetini küçültmek ve hatta irticai hareketler olarak görülmelerini inkar etmek oldu.**[899]

BU BELGE BRİTANYA MAJESTELERİNİN HÜKÜMETİNİN MÜLKİYETİNDEDİR

TÜRKİYE
30 Mayıs 1935

GİZLİ
2. BÖLÜM

(E 3369/3037/44)
Sör P. Loraine'den Sir John Simon'a - (Alındı: 30 Mayıs)

(No: 252)

Ankara, 24 Mayıs 1935

Efendim,

899 FO 371/19040. (abç)

230 No'lu 11 Mayıs tarihli raporumun konusunu oluşturan sözde "irticai hareketten" beri çok az şeyin duyulduğunu bildirme onuruna sahibim. Son basın bildirileri önceden bildirilen olayların önemini küçültmek ve hatta gerici hareket olarak düşünülmesini dahi inkar etme eğilimindeler. Bu tavrın resmi olarak teşvik edilmesi, Tan tarafından, referans gösterilen raporumda belirtiğim gibi, bu şehirdeki olayları incelemek için Isparta'ya giden İçişleri Bakanı'na mal edilen bazı beyanlardan çıkarılabilir. Bay Şükrü Kaya, *Tan*'ın Isparta muhabirine, orada olanların, çok az önem taşıyan bir 'fait de police' [vakayı adliye] olduğu ve bütün bunlara sebep olan şeyh Said-i Kürdi, nam-ı diğer Bediüzzaman'ın otuz yılı aşkın bir zamanı kapsayan kötü bir rekor sahibi sabırsız bir irticacı olduğu, ayarttığı otuz kadar insanın da şu an aynı şekilde tutuklu olan saf ve cahil gericiler olduğunu beyan ettiği söylendi.

2. 20 Mayıs tarihli *Tan*, Aydın Devlet Hastanesi göz doktoru Dr. Şevket'in ve İzmir'in güneyindeki Söke'den bir dişçinin Aydın'da "irticai" harekete suç ortaklığından tutuklandıklarını bildirdi.[900]

Sadık Hizmetkarınız

PERCY LORAINE[901]

Şükrü Kaya ve diğer Ankara ricalinin konuyu küçültme çabalarına rağmen, yaşananların Isparta'da bıraktığı etki hiç de az olmamıştı. Kuşkusuz bu bir "*zabıta vakası*"ydı ama Isparta'nın Cumhuriyetçi güçleri, şimdi geriden gelerek tabii ki üst perdeden ve çok daha yüksek bir sesle, eksik bıraktıklarını telafi etmenin, kendilerini Ankara'ya ispatlamanın gayreti içindeydiler. Isparta Halkevi Mecmuası *ÜN*'ün, Haziran (1935) nüshasının kapak yazısı, "*Isparta Tarihinde Laiklik*" ti. "*Dervişlik, tarikat, kara softalık yollarıyla egemenlik kuranlar, Türkün içinde derin yaralar açmışlar*" denilen F. Aksu imzalı yazının en can alıcı kısmı, Said Nursî'nin adı verilmeksizin onu kast eden cümlelerdi:

> *"Bir gazetenin Isparta'daki bir zabıta vak'asını dışta ve içte şüpheli yankılar bırakacak şekilde şişirmesi güzel ve temiz Isparta için acı ve ağır olmuştur. O vak'ada arı cumhuriyetçi, inkılapçı Isparta'nın adı, nihayet 30 yıllık mayalı*

900 Public Record'daki araştırmalarım esnasında, envanter kayıtlarında da aynı bilgiyi biraz daha detaylıca teyit eden bir notla karşılaştım: "*Aydın Devlet Hastanesi'nden Dr. Şevket, Müftü Mustafa ve Söke'den Dişçi Emin, gerici Said Kürdi hareketiyle alakalı oldukları için, tutuklanmışlardır. 20 Mayıs, Basın Notu.*" (FO 784/8)

901 FO 371/19040

bir kaytağın, Türk düşmanı bir serserinin ikamete memur edildiği sekiz yılda melanetine vasat bulmadığı bir yer olarak geçebilir. Çünkü, o olguda ne Isparta'yı temsil edebilecek değer ve sayı, ne de Ispartalıların öz duygu ve karakterini taşıyan bir ruh yoktur. Ispartalılar ve Isparta gençliği; çok sevdikleri, sımsıkı bağlandıkları Atatürk rejimine ve Devlet otoritesine şuurlu, derin ve sarsılmaz bir saygı beslerler."[902]

Rejimle Yüzleşme ve İlk Sınav

Said Nursî ile birlikte tutuklanan, onun *"şakird*[talebe]*"* diye adlandırdığı kadro ve taraftarları, 8 Mayıs 1935'te, Isparta'dan Eskişehir Cezaevi'ne getirildiklerinde, Nursî açısından yepyeni bir dönem başlamaktaydı.[903] Barla ve Isparta'da temelleri atılmış olan hareket –ki daha ortalıkta hareketin herhangi bir adı yoktu– şimdi hem ilk defa mahkemede rejimle karşı karşıya gelecek hem de kendi içerisinde ya çözülmeye başlayacak ya da ilk ciddi sınavını vererek, saflarını her açıdan sıklaştırmış olacaktı. Mart/Nisan 1936'da tahliye[904] edilinceye kadar, Said Nursî'yi zorlu bir dönem beklemekteydi. Siyasi ve ideolojik fikirlerini mahkeme kürsüsünde savunabilecek miydi? Böylece hareketini yeniden tanzim etmek için cezaevini bir okula dönüştürüp, kadro ve taraftarları şahsında liderliğini pekiştirip, kurduğu bu hareketi devam ettirebilecek miydi? Kısacası Nursî, Barla ve Isparta'da ispat ettiği örgütleme becerisini, liderliğini burada da tekrar kanıtlayabilecek miydi?

Muhtemelen cezaevindeki ilk günlerde olsa gerek, Nursî işe kadro ve taraftarlarına hitaben kaleme aldığı bir mektupta, *"Kader ve kısmetinizde; beraber bu hapishanenin suyunu içmek ve ekmeğini yemek vardı"* diyerek başlar. Cezaevini *"en menfaatli bir dersane ve en feyizli bir çilehane"* olarak adlandırır. Bir *"düşman"*dan bahsederek onun etrafında, ona karşı *"ihtiyatlı"* davranılmasının *"talim"* ve *"hassas imtihan"*ının cezaevinde olacağına dikkat çeker. *"Arkadaşlar"*ın birbirlerinden *"âli meziyetleri"* ve *"güzel hasletleri"* öğrenip, tesis edecekleri bu yerin, *"nurlu bir dershane"* olmasını arzular.[905] Bu içe dönük, safları diri tutmak için yazılan mesajların yanı sıra, yaşanılan operasyonu ve alınan zayiatı tahlil etmeye ve dolayısıyla gene kendi

902 *ÜN*, "Isparta Halkevi Mecmuası", Haziran 1935, Sayı:15, Cilt:2, s. 202–203

903 Isparta savcısının Eskişehir Cezaevi'ne yolladığını söylediği ancak adlarını vermediği 32 kişiye Badıllı 7 kişinin daha aadını ekleyerek böylece toplam tutuklu sayısını 39'a çıkartmakta ve bunların adlarını da vermektedir. (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 995)

Öte yandan Eskişehir Cezaevi'ne getirilen Said Nursî yanlılarının sayısına dair Badıllı, toplam "yüz yirmi iki" kişiden bahsederken (s. 995), *Tarihçe-i Hayat*, toplam *"yüz yirmi kişi"*den (s. 151), Nursî'de, *"yüz yirmi küsur"*dan söz etmektedir. (Osmanlıca *Lem'alar*, s. 923'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1005) rakamını vermektedirler.

904 Badıllı, age, c.2, s. 1041

905 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 913'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1005

saflarını diri tutmaya yönelik yazılar da kaleme alır. Nursî'ye göre yaşananlar bir *"ecnebi entrikası"* ve *"muhalif komitecilerin dolapları"*dır. Yakalananlar hakkında ***"gösterilecek hiçbir emare bulunmaması, gayet zahir ve parlak bir himayet-i Rabbaniye ve muhafaza-i İlâhiye... ve İmam-ı Ali ve Gavs-ı A'zam'ın Risale-i Nur'a ait keramet-i gaybiyelerini cidden te'yid eden bir inayet-i Rahmaniyyedir."*** Onun için Nursî'ye göre yaşananların *"zararı, yalnız ehemmiyetsiz ve sevaplı, hafif birkaç yara-bereden başka olma"*mıştır.[906]

1908'den beri dünya kadar siyasi muharebenin içinden gelen, Rusya'da savaş esiri olarak bulunan Nursî için, tabii ki Eskişehir Cezaevi küçük bir ayrıntıdır. Fakat aynı şeyi, daha şunun şurasında birkaç senedir saflara kazanılmış olan ama cezaevi gibi bir tecrübeden uzak kadro ve taraftarlar için söylemek mümkün değildir. Çok büyük bir ihtimalle bu insanların arasında, operasyona, cezaevine ve yaşadıkları duruma ilişkin kafalarda sorular ve çelişkiler olmuş olmalıdır. İşte bu ortamda Said Nursî, *"irşat ve terbiye mektupları"*nı yazmaya başlar:

> *"Kardeşlerim,*
>
> *Rica ederim ki, sıkıntı veya ruh darlığından veya titizliğinden veya nefis ve şeytanın desislerine kapılmaktan veya şuursuzluktan; arkadaşlarından sudur eden fena ve çirkin sözler ile birbirine küsmesinler ve haysiyetime dokundu demesinler. Ben o sözleri kendime alıyorum. Damarınıza dokunmasın. Bin haysiyetim olsa, kardeşlerimin mabeynindeki muhabbete ve samimiyete feda ederim."*[907]

Yukarıdaki satırların içerdiği en önemli özellik; birincisi, her ne şart altında olunursa olunsun, bilinçlice bir lider figürünün tesis edilmekte olduğudur. İkincisi, bu liderin bulunduğu mertebeden aşağı inip, birbirleriyle cebelleşen kadro ve taraftarlarının arasına girip, onların karşılıklı attıkları oklara kendisini feda edecek kadar mütevazı ve alicenap olmasıdır. Fakat daha da önemlisi, kadro ve taraftarların, mütevazı ve alicenaplık gösteren lideri örnek alıp, bu cebelleşmeden vazgeçmeleridir. Nursî'nin işi hem kolaydır hem de zordur. Zira ortada, kendisi de dahil olmak üzere, tüm bilimleri kapsayan, siyasi ve ideolojik bir hattın etrafında bir araya gelmiş, bu istikamette kendisini ve dünyayı değiştirmek isteyen, sorup sorgulayan insanlar yoktur. Bilakis mevzubahis olan, yüzyıllara dayalı metafizik ve hurafenin üzerine bina edilmiş bir hat üzerinde, mümkün olduğunca geriye gitmeyi, sömürü dünyasını ve toplumu kökten değiştirmeyi, aklı özgürleştirmeyi zinhar aklından geçirmeyen, bir insan topluluğudur. Böylesi bir ortamda *"kerametleri"* de bulunan bir lideri yaratmak ve insanları peşinden götürmek kolaydır. Öte yandan kabul etmeliyiz ki, gene de bu

906 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 923'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1005–1006. (abç)

907 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 949'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1007

işin kendi zorlukları vardır. Çünkü savunulan fikirlerin fışkırdığı siyasi, iktisadi ve ideolojik toprakla, temelden karşı durulduğu söylenilen rejimin üzerinde durduğu toprak aynı topraktır. 'Üretim ilişkileri', 'kar', 'değer yasası', 'rekabet', 'özel mülkiyet' gibi kavramlar sadece rejim için değil aynı zamanda rejime temelden karşı olduklarını iddia eden bu insanlar için de geçerlidir ve onların da hayatlarını belirlemektedir. Mesela o yıllarda Said Nursî'nin yanında yer alan, her türlü siyasi çalışma ve cezaevi tecrübesinden yoksun, evli barklı herhangi bir küçük üreticiyi düşünelim. Rejimin, tüm tehditleri ve baskısı karşısında bu insan nasıl dayanabilecektir? Başına gelenlerin sorumlusunun Nursî olduğunu düşünmemesi mümkün müdür? Said Nursî zorluklarının burada olduğunun gayet bilincindedir. Onun için şöyle der:

> *"...Bu musibeti kaynatmağa ve tahrik etmeye hiçbir cihette müdahalem olmadığını ve bilâkis kaçmak için mümkün tedbirleri istimal ediyordum. Demek* ***bu bir kazay-ı ilâhidir****. Ve bililtizam bir seneden beri müfsidlerin tarafından aleyhimizde izhar ediliyordu.* ***Kaçınmak kabil değildi****. Alakülli hal başımıza geçirecek idiler. Cenab-ı Hakk'a yüzbin şükür ki,* ***musibeti yüzden bire indirdi****. İşte bu hakikate binaen* ***'senin yüzünden bu belâyı çektik' diye minnet etmeyiniz****. Belki beni helal ediniz ve bana dua ediniz."*[908]

Nursî bu sözleriyle, çok açık bir biçimde yaşanılan operasyonun mesuliyetini kendi üzerine almamaktadır. Şayet bir mesul aranacaksa o, 'yaratıcı'dır! Zira operasyon, Nursî'ye göre ne de olsa *"bir kazay-ı ilâhidir"*. Bu sözlerin kadro ve taraftarları ne derece ikna ettiğini bilmiyoruz. Fakat kadro ve taraftarlar arasında bu yönde daha başka gerginliklerin, hatta sorgu esnasında kimlerinin çözülmüş olduğunu Nursî'nin şu sözlerinden öğreniyoruz:

> *"Hem birbirinizi tenkit etmeyiniz,* ***demeyiniz ki 'sen böyle yapmasaydın, böyle olmayacaktı****. Mesela* ***bir kardeşimiz iki üç imza sahibini söylemesiyle, müfsidlerin*** *pek çok zatları belaya atmak için* ***düşündükleri planı küçültüp çoklarını kurtarmış****. Değil zarar, belki büyük menfaat olmuş. Çok masumların bu beladan kurtulmasına bir vesile oldu."*[909]

Fakat anlaşılan, *"irşat ve terbiye mektupları"* mahkemede istenilen ve beklenilen sonuçları vermemiş olacaktır ki, cezaevinde Nursî, bu kez de *"ihtar ve ikaz mektupları"* kaleme almaya başlar. Tonu başlangıçta mağdur, mütevazı ve alicenap olan bu mektupların dili giderek sertleşmekte, suçlayıcı ve hatta ihtar ve ikaz içermeye başlamaktadır. İşte o mektuplardan biri:

908 Osmanlıca *Lem'alar*, s.887'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1008. (abç)

909 Osmanlıca *Lem'alar*, s.887'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1008. (abç)

"Aziz kardeşlerim!

Gücenmemek şartıyla bu defa takdirkârane değil, belki ***tenkidkerâne*** *iki küçük mes'eleyi beyan edeceğim:*

"Birincisi: Ben sizleri ve Risale-i Nur'u müdafaa için çok davalarda bulundum. O davalardaki ***şahitlerimin birinci sınıfı sizlerdiniz****. Hâlbuki* ***inkârınızla hem beni şahitsiz bıraktınız, hem de hakkımdaki ithamı takviye ettiniz****. Çünkü* ***sizin kaçmanız ve inkârınız***[910] ***'demek bir şey var ki bunlar yanaşmıyorlar'*** *diye bir fikir verdi.*

"Hem ben sizin nasıl terbiyenize çalıştım. ***Sizden, çoluk ve çocukları olmayan kısmı beni yalnız bırakmamak için, merdane yanaşmak lazımdı****. Fakat iş işten geçti.* ***Yeniden yanaşmaya lüzum yok...***"[911]

Bu son cümle, ihtar ve ikazdan çok bir ihraç gibi duyulmaktadır. Kim ya da kimlerin bu ihraçtan nasibini aldığını bilmiyoruz. Ancak yukarıdaki cümleler, kimi kadro ve taraftarların nedamet sergilediklerini göstermekle birlikte bu nedametin sebepleri hakkında hiçbir fikir vermemektedir. Acaba pişmanlığın sebebi, mahkemede kadro ve taraftarlarından istediği tavrı göremeyen Nursî'nin, bizzat kürsüde kendisinin yaptığı savunma olabilir mi? Elimizde bu konuda da hiçbir kanıt yok.[912] Ancak böyle düşünmemiz için bu istikamette, Said Nursî'nin savunmasında (Şerif Mardin'in Nursî'den yana yorumlarıyla birlikte) epey veri var.

Nursî'nin savunmasının başında değindiği ana temalardan birisi, *"asayiş"* meselesidir. Said Nursî o kendisine has, kendi sorup cevaplandırdığı üslubuyla savunmasına ilkin, rejimin penceresinden bakan bir soruyla başlar ve ardından cevabını verir:

---

910 Badıllı, mektubun tam burasına, benim yukarıda yaptığım değerlendirmeyi tersinden teyit eden bir yorum koymuş:

"Eskişehir hapsinde olduğu gibi, bilâhare Denizli ve bilhassa Afyon hapsinde de benzer haller olmuştur. ***Bazı zayıf ve dışarıda iş ve ticaretleri çok karışık olan kimseler****, zahiren ve muvakkat olarak* ***mahkemede Nur talebeliğinden teberri*** [sevmeyip, yüz çevirmiş] *ve* ***Nurculuklarını*** *bir nevi* ***inkâr etmeleri*** *üzerine,* ***Hazret-i Üstâd*** çok fazla rencide olmuş ve ***o zatlara da şiddetli ihtarlar vermiştir****. O ise, iman ve İslam'ın, hususiyle Risale-i Nur'daki iman derslerinin verdiği* ***mertlik, âlicenaplık ve yiğitliğe ters düşüp yakışmadığından****, bir nevi* ***harp ve cihaddan kaçar*** *gibi addedilmiştir. A. B."* (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1010, dipnot: 231) (abç)

911 Osmanlıca *Lem'alar*, s.918'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1010. (abç)

912 Öyle sanıyorum ki Said Nursî bu mevzunun fazla deşilmemesi için elinden geleni yapmış gözükmektedir. Zira *"Müdafaat Safahatının Fihristi"* başlığı altında yazdıkları bu şüpheyi bir hayli desteklemektedir:

"Birinci Safha: Sorgu hakimlerinin suallerine karşı cevaplardır. Bu kısım onların zaptına geçmiş, ***fakat biz almadık****. İkinci Safha: Yine sorgu hakimlerinin* ***manasız, lüzumsuz suallerinden kurtarıp*** *son müdafaat namıyla müskit, gelecek umum suallere cevap olarak son müdafaat namındaki kısımdır..."* (Bkz. Badıllı age, c.2, s. 1014–1015) (abç)

"'Senin Risalelerin asayişi bozanlara ve idareyi karıştıranlara bir medar olabilir. Bu cihetle ve sen dahi ihitiyatsızlık edip idare-i hazıraya itiraz etsen, Risalelerin kuvvetiyle bir gaile açmak ihtimaliyle sana ilişiyoruz?' Elcevab: Risale-i Nur'dan ders alan, elbette çok masumların kanını ve hukukunu zayi eden fitnelere giremez. Ve bilhassa tecrübeleri ile mükerreren akim ve zararlı kalan fitnelere hiçbir cihet ile yanaşmazlar. Ve bu on senedeki on fitnelere, Risale-i Nur'un şakirdleri ondan birisi, belki asla hiçbirisi karışmadığı[nı] **gösterir ki, *Risaleler böyle fitnelere zıd ve asayişi te'mine medardırlar***. *Acaba* ***idarece*** *ve* ***asayişi muhafazaca*** *bin imanlı adam mı yoksa on dinsiz serseri mi daha kolaydır? (...) Evet,* ***asayişi bozmak ve idareyi karıştırmak isteyenler****, benim hakkımda* ***hükümeti iğfal ederek*** *ve* ***adliyeyi lüzumsuz işgal edip****, bizi tevkif* ***ettirenlerdir***. ***Onların hakkında*** *değil yalnız biz, belki* ***memleket namına*** *başta müdde-i umumi olarak hey'et-i hâkime* ***dava etmelidir***..."[913]

Said Nursî'nin bu satırlarda, topyekûn karşı geldiği, *"mason, farmason, zendeka komiteleri"* diye adlandırdığı *"gizli kuruluşların"* yönetimindeki rejimle, cepheden bir hesaplaşmaya girmediği, *"merdane"* bir tavır sergilemediği kesindir. Yıkılması arzulanan ve yıkılması için çaba sarf edilen bir rejimin *"iğfal"*ine üzülmek, şüphesiz, kadro ve taraftarlarda ciddi bir kafa karışıklığını beraberinde getirecektir. Hele hele bu *"iğfal"*in sorumlularına karşı, *"memleket namına, hakimlerce dava açılmasını"* talep etmek, rejime göz kırpmaktan başka bir şey değildir.[914] Şüphesiz tüm bunlar bir tutarsızlık örneğidir. O nedenle Şerif Mardin'in, Nursî'ye istinaden *"Risale-i Nur adı verilen* ***eserlerinin*** *okunmasının, kanun ve düzeni* ***yıkmanın değil****, tersine* ***desteklemenin aracı*** *olduğunu ileri sürdü"* sözleri tamamen doğrudur.[915]

Nursî'nin, her fırsatta kadro ve taraftarlarına önerdiği *Risalelere* dair sergilediği bir diğer tutarsızlıkta, *Risalelerin*, medeni kanunun çıkmasından *"evvel"* yazılmış olmasıdır! Okuyalım: *"...Hükümetin tedkikat-ı amikası ile tezahür eden Risale-i Nur, sekiz-dokuz sene evvel hükümetçe kanun-u medeni* ***kabul edilmeden*** *ve medar-ı tenkid bulunan o on beş maddeyi yasak edecek* ***kanunlar çıkmadan evvel yazıldı***..."[916] Yani? Şayet bu kanunlar daha evvel çıkmış olsaydı, o yazılanlar yazılmamış mı olacaktı? Şu halde, rejimin, İsviçre (yani Batı) Medeni Kanunu'ndan esinlenerek 4 Ekim 1926 da kabul ettiği Medeni Kanun'a ters düşen ve bugün dahi yayınlanan, okunan ve okutulan *Risaleler* geçersiz mi sayılacaktır? Kuşkusuz Nursî ile birlikte

913 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 766'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1018. (abç)

914 Kaldı ki Nursî'nin bu talebinin esas sahibi, Isparta Valisi'dir. Vali Daldal da, 16 Mayıs (1935) tarihli mektubunun sonunda, Cumhuriyet Savcısı hakkında soruşturma açılmasını talep etmişti.

915 Mardin, age. s. 156

916 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 825–826'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1019. (abç)

sanık sandalyesinde oturup, onun ağızından bu sözleri dinleyen ve biraz-cık sorgulama becerisi olan her kişi, muazzam bir hayal kırıklığı yaşamış olmalıdır.

Nursî'nin ayrı ayrı ele alıp savunmasını yaptığı, *"gizli cemiyet"* ve *"kanunen yasaklanmış tarikat"* suçlamaları esasında ve özünde bir ve aynı konu-lardır. Nursî suçlamaya sorularla cevap verir. Onlardan bir tanesi şöyledir: *"Böyle bir cem'iyet-i siyasiyenin bizim tarafımızdan vücuduna dair hangi vesika, hangi emareler var?"*[917] Bir yanıyla bu soru *"cemiyet"* denilince Nursî'nin, yasal başvuru ile oluşturulmuş bir örgütü kastettiğini göstermektedir. Bu 'safça' soru esasında büyük bir demagojidir. Zira 1908'den beri girip çık-madığı *"cemiyet"* kalmamış olan Nursî'nin bu cevap mahiyetindeki sorusu hiç inandırıcı değildir. Gerek daha sürgünün ilk günlerinde Van'a yazdı-ğı mektuplar gerekse de, devlet yazışmalarında ele geçen mektuplarından yapılan alıntılar (hepsi yukarıda verildi), ister adına *"tarikat"* ister *"örgüt"*, hatta isterse *"Kanarya Sevenler Derneği"* densin, ortada örgütlü bir halin olduğunu, liderinin etrafa talimatlar yağdırdığını ve ona göre de örgütle-nildiğini ispat etmektedir. *"Tarikat"*ı zaten benimseyen Nursî'ye göre de *"tarikat"* bir *"cemiyet"* değildir ve kaldı ki 'şimdilik' *"tarikat"* meselesine de sıcak bakmamaktadır: *"Hem müteaddit risalelerimde yazmışım ki;* ***tarikat zamanı değildir****. Tarikatsız cennete gidecek pek çok... Fakat imansız cennete girecek hiç yok... Onun için imana çalışmak lazımdır diye beyan etmişim."*[918]

Nursî'nin gayesinin *"imanı teşvik etmek"* olduğunun altını çizen Şerif Mardin'in, Nursî'de bir kez daha keşfettiği tarikat yanlısı olmayan *"çağdaş"*lık, şüphesiz Mardin'in taktirine mazhar olmuştur.[919] Halbuki ceza-evinde yazdığı bir mektupta Nursî, Isparta'da alınan darbenin nedenlerini şöyle izah etmekteydi: *"...Hem Isparta'nın en zayıf damarı, sebeb-i ittihamı-mız* [suçlanmamız]*olan tarikatı en kuvvetli göstermesi, zannederim, bu mana-sız* ***tarikat hevesi*** *sebebiyet vermiştir. Burada bu tevkifimizin en kuvvetli sebebi, bu bazı safdillerin hevesinden ve benimle de münasebetleri tarikat süsü verdiğin-den tahmin ederim."*[920] Başa dönecek olursak bu mektubun yazılış nedeni ve varlığı dahi ortada bir 'örgüt' işleyişinin olduğunu ispat etmekteydi. *Risa-lelere* rağmen kadro ve taraftarlarda *"tarikat hevesi"*nin olması bir yandan Nursî'nin önderliğini iyi yapamadığı şeklinde yorumlanabilir. Fakat öte yandan bu *"heves"* tarikat geleneğinin etkisini bir kez daha gösteriyordu. Gene de *"tarikat"* meselesinde Nursî'nin *"tarikat zamanı değildir"* saptaması çok önemlidir. Yaşadığı coğrafyada onca köklü tarikatla hem rekabet için-

917 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 751–753'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1019

918 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 747'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1022. (abç)

919 Mardin, age, 156

920 Osmanlıca *Lem'alar*, s.918'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1010–1011. (abç)

de olmamak ama daha da önemlisi onlardan farklı olduğunu göstermek ve onlarla arasında bir ayrışım çizgisi çekmek için, Nursî'nin *"tarikat zamanı değildir"* demesinin nedenleri anlaşılabilir. Tersinden bakıldığında ise tüm bunlar, Nursî'nin 'zamanı' gelince *"tarikattan"* hatta *"cemiyetten"* bile yana olmayacağı anlamına gelmemektedir. Bilakis Said Nursî pek çok konuda mükemmel bir pragmatist olduğunu ileride defalarca ispat edecektir.

Said Nursî'nin savunmasında başvurduğu bir diğer metot da tıpkı 31 Mart (1909) mahkemesinde yaptığı gibi, *"Türklere verdiği hizmeti"* hatırlatmasıdır. *"Benim gibi ciddi bir muhabbetle Türk milletini seven ve Kur'ân'ın senasına mazhariyetleri cihetiyle Türk milletini pek çok takdir eden ve altı yüz seneden beri bütün dünyaya karşı koyan ve Kur'ân'ın bayraktarı olan bu millete karşı gayet şiddetle taraftar bulunan... Ve bin Türk'ün şehadetiyle, bin milliyetçi Türkçüler* ***kadar*** *Türk milletine* ***bilfiil hizmet eden*** *ve kıymettar* ***otuzkırk Türk gençlerini, namazsız otuz bin hemşehirlerine tercih etmekle****, bu gurbeti ihtiyar eden..."* Nursî'nin bu savunması, onca milli baskının ve hatta sürgünlerin ardından nasıl yorumlanabilir?[921] Burada rejime verilmeye çalışılan mesajın mahiyeti ancak, kendisini *"dindar bir Cumhuriyetçi"*[922] olarak telakki eden Nursî'nin aşağıda detaylandırdığı şu görüşlerle birlikte bir anlam kazanmaktadır: *"****Elbette Asya'nın ileri karakolu olan bu hükümet-i cumhuriye****, Asya'nın bu fıtri hasiyetinden ve madeninden istifade eder ve bitarafane prensibini, değil dinsizlik tarafına, belki dindarlık tarafına temayül ettirecektir."*[923] Bugün de kimleri tarafından üstlenilip, önerilen Nursî'nin bu görüşleri özünde, daha o yıllarda imparatorluğun yitirdiği gücü, genç Cumhuriyet'in tekrar ele geçirmesini talep etmekten başka bir şey değildir. Haliyle Şerif Mardin'in, Nursî'nin bu vizyonunu *"kayda değer bir zeka"* olarak tanımlaması önemlidir.[924] Ancak İsmail Kara'nın –hemen hemen aynı konulardan hareketle– Nursî hakkında yaptığı *"sisteme katılma ve onu meşrulaştırma arzusu"* şeklindeki tespiti, hakikaten burada gayet somut bir hal almakta ve ete kemiğe bürünmektedir.[925] Dolayısıyla Risalelere ilişkin, *"Ehl-i dünya ve ehl-i siyaset onunla mübareze değil, belki* ***ondan istifade etmeye çok muhtaçtır" sözü bu anlamda düşülmelidir.***[926] Her ne kadar Nursî kadro ve taraftarlarını şaşırtmışsa da bu *"vizyon"* karşılığında rejimden *"af"* ve *"hoşgörü"* talep etmesi pek tabiidir. Okuyalım:

921 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 751–753'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1020. (abç)

922 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 805–808'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1025. (abç)

923 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 819–820'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1027. (abç)

924 Mardin, age, s. 157

925 Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 204

926 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 770'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1022. (abç)

"İşte madem hükümetin tahkikatı amikasıyla ve yüz yirmi küsür risalenin, bir iki memurun zulmüne karşı şekva [şikâyet] *suretinde olan ve intişar edilmeyen* [genelleştirilmeyen] *bir iki tanesi müstesna, mütebakisinin* [geri kalanının]*hedefi, iman ve ahiret olduğundan; harekat-ı ilmiye ve fikriyesinde ehli dünyanın siyasetine de* **çarpsa da** *ve şiddetli kelimat da* ***bulunsa, şayan-ı af ve müsamahadır...***"[927]

Nursî'nin bu ve buna benzer savunmaları, kadro ve taraftarlar nezdinde ne gibi firelere yol açtı? Bunu bilemiyoruz. Ancak rejimin, savunma kürsüsünden gelen mesajları almış olmakla birlikte gene de, bilinen devlet refleksini gösterdiği kesindir. Mahkeme 19 Ağustos 1935'te, Said Nursî'yi *"on iki ay hapis ve bir sene Kastamonu'da genel gözetime"*, *"on beş talebesini altışar ay hapis cezası"*na mahkûm eder ve diğer sanıkları da serbest bırakır.[928] Said Nursî'nin *"talebesi"* olan Abdülkadir Badıllı'ya göre, ***"Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi bu küçük ve basit cezayı*** *ister istemez, din hasmı kesilmiş bazı hükümet ricaline ve Türkiye'de o sıra bir nevi hakim durumunda bulunan zındık komitelere* ***rüşvet vermiş*** *ve* ***meseleyi böylece kurtarabilmiştir.***"[929]

Badıllı'nın bu sözleri, sanık sandalyesinde yapılan savunma ve bu savunmanın saflarda yarattığı tahribatla birlikte, daha geniş bir perspektiften bakıldığında *"mağluptur bu yolda galip"* sözünü hatırlatmaktadır.

2. Dünya Savaşı'nın Türkiye'deki İlk Mağlupları

Son yıllarda Nurcu yazarlardan gelen iddialara bakılacak olunursa, Ankara hükümeti Said Nursî'yi ta Nisan 1935'te Isparta'dan alıp, Kastamonu'ya yerleştirmeyi kararlaştırmıştı. Eskişehir mahkemesinden çıkan sonuç da bu kararın kılıfına uydurulmasından başka bir şey değildi.[930] Öyle

927 Osmanlıca *Lem'alar*, s. 804'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1032. (abç)

928 Badıllı, age, c.2, s. 1033

929 Badıllı, age, c.2, s. 1037. (abç)

Badıllı aynı yerde, *"Temyiz mahkemesi de o sıra zamanın nezaketi dolayısıyla işi idar-i maslahat adına alarak,* ört-bas etmeyi uygun buldu *ve Eskişehir Mahkemesi'nin kararını onayladı"* demektedir. (abç) Ayrıca mahkemenin kararının Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nce, 12 Ekim 1935'te *"tasdik"* edildiğini de belirtmektedir.

930 20 Kasım 2013 tarihli www.risalehaber.com sitesi Ahmed Akgündüz'ün bulduğu, *"Suret. Baş Vekalet Muamelat müdürlüğü 25/4/935 günü ve 2/2460 sayılı kararname örneğidir"* başlığını taşıyan bir belge yayınladı. Sahip olması gereken arşiv numarasına ve hangi arşivden alındığına dair hiçbir bilgi verilmeyen, antetsiz ve dili bir hayli dikkat çeken, ancak altında *"Reis-i Cumhur K. Atatürk"* ve *"Baş Vekil İsmet İnönü"*nün imzalarının bulunduğu *"kararname"* şöyledir:

"Aslen Hizanlı olupeskiden mülga Darülhikme azalığında bulunmuş olan ve Şark isyanı Şeyh Said hadisesi ile ilişiği görülerek 929 yılında Isparta vilayetine kaldırılan Bediüzzamanı Saidi Kürdinin burada da rahat durmayarak dini ve irticai tahrikatta bulunduğu ve bu muhitte kalması da zararlı olacağı anlaşıldığından 2510 sayılı kanunun II inci maddesinin (B) fırkasına göre Kastamonu merkezine nakli ve iskanı Dahiliye vekilliğinin

ya da böyle, her hâlükârda Eskişehir mahkemesinin kararı doğrultusunda Said Nursî, Mart ya da Nisan 1936'da Ankara'nın takriben 250 km. kuzeyinde bulunan Kastamonu'ya getirilir. Anlaşılan o ki bu şehir Isparta ile bazı farklılıkları olan bir şehre benzemektedir. Kastamonu, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında işgal edilmemiş bir Karadeniz şehridir. İstiklal Mahkemelerinden ilkine ev sahipliği yapan bu şehir, Ankara Hükümeti için İnebolu'ya gelen silahların sadece ikmal güzergâhı değildir. Kastamonu aynı zamanda Ankara Hükümeti kuvvetlerine en fazla asker veren ildir. Söylenenlere bakılırsa Sakarya Savaşı esnasında yöreden cepheye gönderilen insan sayısı *"altmış binden fazladır."*[931] Rejimin kurucu lideri Mustafa Kemal, *"Şapka Devrimi"*nin ilk adımlarını da bu şehirde atar. O yıllarda CHP'nin Genel Sekreteri olan Saffet Arıkan'a göre Mustafa Kemal, Kastamonu'yu seçme nedenini ona şöyle açıklar: *"Çocuğum Kastamonu'ya gideceğim... Niçin Kastamonu'yu seçtiğimi bilemezsin. Dur, anlatayım.* (...) ***Bu vilayet halkının hemen hepsi asker ocağından geçmişler. İtaatlidirler, munistirler. Adları gericiye çıkmışsa da anlayışlıdırlar. Bunun için şapkayı orada giyeceğim."***[932] Tabii Mustafa Kemal Kastamonu'da sadece şapka giymekle kalmaz, aynı zamanda *"Türkün Türk'e propagandası"* diyebileceğimiz, *"bir Türk dünyaya bedeldir"* sözünü de ilk defa burada sarf eder.[933] Her hâlükârda bu şehir Cumhuriyet'in ilk yıllarında, gerek *"Harf İnklabı"* ve *"Millet Mektepleri"* (1928–1935) örneğinde olsun gerekse de Köy Enstitülerinin Kastamonu'daki öncülü *"Göl Eğitmen Kursu"* örneğinde olsun, rejimin parmakla gösterdiği örnek şehirlerden biri olmuştur.[934] Rejimin,

---

24/4/935 tarih ve 10178/2146 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 25/4/935 toplantısında onanmıştır" (Bkz. http://www.risalehaber.com/said-nusiye-ataturk-imzali-surgun-karari-196861h.htm).

931 Mustafa Ekici, *Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'daki Çalışmaları*, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1990, s. 1–2

932 Niyazi Ahmet Banoğlu, *Nükte ve Fıkralarla Atatürk*, Yelken Matbaası, İstanbul, 1978, s. 250'den aktaran Mehmet Serhat Yılmaz, "Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka İnkılâbı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 13, no: 1, Mart 2005, s. 223–232'nin içinde. (abç)

933 24 Ağustos 1925'te Kastamonu ziyareti esnasında şehirdeki kışlayı da teftiş eden Reis-i Cumhur, *"koğuştan çıkarken kapının üstündeki 'Bir Türk on düşmana bedeldir' ibareli levhayı görünce derhal bir subay çağırdı. "'Böyle mi?' 'Evet Paşam!' Ondan sonra elini kaldırarak 'hayır' dedi. 'Bence öyle değildir. Bir Türk dünyaya bedeldir!'"* (Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 17, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 275)

934 Konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Serhat Yılmaz, *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009; Gülşah Eser, "Kastamonu-Göl Eğitmen Kursu'nun 1940 Yılı Faaliyetleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c. 11, sayı: 21, s. 91–117'nin içinde.

Gölköy Köy Enstitüsü'nün 1944 mezunları arasında daha sonra Said Nursî'nin önde gelen kadroları arasında yer alacak olan Mustafa Sungur'da bulunmaktaydı (Bkz. http://www.risale-inur.org/9.htm).

Said Nursî'yi böylesi bir şehre sürmesi tesadüf değildir.

Said Nursî ilkin, Kastamonu'da *"Araba Pazarı"* semtindeki *"Çarşı Polis Karakolu"*na götürülür. Burada takriben üç ay kalacaktır. Daha sonra semtin kenar mahallesinde bir eve yerleştirilir[935] fakat hemen akabinde, kolay gözetim altında tutmak amacıyla, karakolun karşısındaki ahşap ev daha uygun bulunur.[936] Bir seneliğine gönderildiği Kastamonu'nda yedi sene boyunca bu evde kalacaktır ve hatta nüfus kaydı da artık bu şehre alınacaktır.[937] Bir sene sonra (1937) şehrin Belediye Başkanı, Adil Yücebıyık, Nursî'ye yardım yapılması için belediye encümenine öneride bulunur. Çıkan karar gereğince kendisine ayda 9 lira verilecektir. Nursî'nin karara ilişkin tavrı şöyledir: *"Ben Kastamonu'da ikamete me'murum. Kastamonu'luların misafiriyim. Belediye Reisleri, beldenin reisleridirler. Dışarıdan gelen misafirlere bakmak da belediyenin vazifeleri arasındadır. Fakat bu paralarda tüyü bitmemiş yetimlerin hakkı vardır. Ben bu parayı almam"* der ama ardından *"Fakat kaldığım ev misafirhane kabul edilirse, ben de misafir olduğuma göre; bu paranın içinden sadece üç lirasını kira bedeli olarak kabul edebilirim"* diye belirtir.[938] Tüm bu karakol içinde ve karşısındaki evde yaşanacak denetimlere rağmen Said Nursî, gelecek yedi sene zarfında nasıl usta bir örgütçü olduğunu ispat edecektir. Daha gelir gelmez 11 Mayıs 1936'da, ayağının tozuyla derhal Isparta'daki kadrolardan Hüsrev'e (Altınbaşak) aşağıdaki talimatı yollar:

> *"Aziz Kardeşim Hüsrev,*
> *Şükür hakkımda inayet-i İlahiye devam ediyor. Ben burada rahatım. Fakat hizmete şiddetli ihtiyacım var. Sizlerden biriniz yanımda bulunmazsa çok üzüleceğim. En evvel hizmet nöbeti sana düştü. Sonra başkası yapar. Ben bu husus için burada hükümete ve emniyet müdürüne müracaat ettim. Eğer senin yol masrafın verilse veya tahsilat gösterilse, çok iyi olur. Yoksa borç ediniz, burada beraber çalışıp o borcu vereceğiz. Gelirken beraber mucizeli Kuranı-*

935 1939'da 12 yaşlarında Bitlis'ten Kastamonu'ya ailesi ile birlikte sürgün edilen Nadir Baysal, *"Üstad Kastamonu'ya geldiğinde ilk ikamet ettiği ev münhal idi. Çaycı Emin, evin boş olduğunu hatırlatmasıyla ve Üstadın tavsiyesi üzerine bu eve yerleştik"* der. (Şahiner, *Son Şahitler*, c. 2, s. 152)

936 Badıllı, age, c.2, s. 1941

937 Badıllı, age, c.2, s. 1942. Said Nursî'nin, Kastamonu'daki sürgün süresinin neden ve hangi gerekçelerle dayandırılarak yedi sene uzatıldığı bilinmemektedir.

938 Badıllı, age, c.2, s. 1154. Eserinin ikinci cildinin başlarında, 1925'te Nursî'nin, Eğirdir'den Barla'ya götürülmesini anlatırken o yıllardaki Lira'nın alım gücüne ilişkin Badıllı bazı bilgiler aktarmaktadır. Öyle sanıyorum bu bilgiler kabaca 1937 için de belli bir fikir verebilir. Zira 1925'te, 1 kg kuru üzüm 10 kuruş, Eğirdir'den Barla'ya, kişi başına tekneyle seyahat 25 kuruştur (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 751).

Öte yandan Şevket Pamuk'un verdiği bilgilere göre ise, dünya çapında 1929'da yaşanan büyük mali krizin ardından, 1931 sonrasında Türk Lirası'nın değeri, Dolar ve Sterlin karşısında % 40 artmıştır (Bkz. Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 192).

mızı ve matbu Onuncu Söz'ü ve Hafız Ali'nin, el yazısıyla benim için tevafuklu yazılan Onuncu Söz'ü ve altı esma-i İlahiyenin altı nükteleri –eğer yazmışsan- birlikte getir. Bu husus hakkında burada zabıtaya ve hükümete bildirdim."[939]

Said Nursî bir yandan Isparta ile olan bağlarını yeniden organize ederken diğer yandan tıpkı Barla ve Isparta da olduğu gibi Kastamonu'da da toplumun farklı sınıf ve tabakalarından, farklı yaş gruplarından insanları etrafında örgütlemeye başlamıştı. Nursî'nin örgütledikleri arasında, Gümrük Muhafaza memuru Selahaddin Çelebi'den, Orman Bekçisi Hilmi Sema (Erkal)'ya, Müderris Dadaylı Halit Bey'den Siirt sürgünü aşiret reisinin oğlu Tahsin Aydın'a, daha sonra Nurcu fikirlerin üniversitelere taşınmasında öncü rol oynayacak fakat o yıllarda daha ortaokul talebesi olan Abdullah Yeğin'den, onun yaşıtı, ama su taşıyarak para kazanan, Bitlis'ten ailesi ile birlikte sürgün edilmiş 12 yaşlarındaki Nadir Baysal'a, Bölge'nin belalı beyi Sadık Demirelli'den, şoför Ahmet Köroğlu'na ve hatta Urfalı polis memurunun karısı, ev kadını Hatice Yıldız'a kadar kimler yoktu ki? Tabii ilk örgütlediği insanların başında da kendisi gibi bir *"Şark Sürgünü"* olan, Kastamonu'daki Nasrullah Camiinin şadırvanının çaycısı Emin (Çayırlı) gelmekteydi.[940] Tıpkı Barla ve Isparta'da olduğu gibi Nursî, etrafında topladığı bu rejimden hoşnut olmayan insanları hem sözlü eğitiyor, hem onlara *Risaleleri* yazdırtıyor, hem de onlar üzerinden yeni yeni başka insanların saflara kazanılmasını sağlıyordu. Fakat Isparta'da yaşanılan tecrübenin ardından Nursî daha da temkinli olmaya başlamıştı. Bu doğrultuda kadro ve taraftarlarına yaptığı ikazlardan ikisi derhal göze çarpmaktaydı. Birincisi, ideolojik sağlamlık; ikincisi de gizlilik.[941] Her ikisine de çok ihtiyacı olacaktı. Zira Türkiye ve Dünya'daki siyasi gelişmeler büyük çalkantılara doğru gidildiğini haber vermekteydi. Karadeniz'in bu şehrinde Nursî, gözlerden uzak, bütün o çalkantılı yıllar boyunca, rejimi alabildiğince teşhir ve aynı anda da güçlerini muhafaza etmeyi, faaliyetinin merkezine oturtacaktı.

Öte yandan 1925'teki Şeyh Said ve 1930'daki Ağrı isyanının ardından, şimdi Ankara'nın başını, Bruinessen'in *"üçüncü büyük ayaklanma"* diye adlandırdığı Dersim ayaklanması ağrıtmaktaydı.[942] Dersim'de, 1937–38

939 *Osmanlıca Kastamonu*, teksir–2, s. 28'den aktaran Badıllı, age, s. 1046

940 Yukarıda bahsi geçen adları ve daha fazlasını Şahiner *"Kastamonu Şahitleri"* başlığı altında tasnif etmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Şahiner, *Son Şahitler*, c.2, s. 95–241

941 Badıllı toplam altı noktayı özetlemektedir. Fakat kanımca bunlardan özelliklede 3. ve 6. noktalar oldukça dikkat çekmektedir: *"(...) 3. Gizli din düşmanlarının Nur hizmetini bozmaya müteveccih sinsi faaliyet ve metotlu, sistemli desislerine karşı uyanık bulunup, ihtiyatlı ve dikkatli davranmayı temenni edici ikaz ve irşatlarda bulunması (...) 6. Nur talebelerinin her halde ve mutlaka takva ve amel-i salih üzere bulunmalarını ve sünnet-i seniyye ve Şeriat-ı Ahmediye (A.S.M.) dairesinde olmalarını beyan eden ve yol gösteren irşatlarda bulunması..."* (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1050)

942 Bruinessen, age, s. 430

arasında rejimin iskân ve vergi kanunlarına karşı son derece haklı ve meşru sebeplerden ötürü yerli halk isyan etmiş, rejim ise, isyana, sistematik katliam ve sürgünle cevap vermişti. Elde edilen *"zaferi"* Mustafa Kemal, 1 Kasım 1938'de, *"Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunçeli'ndeki toplu eşkıyalık hadiseleri, belirli bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş, o mıntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur"* diye kutlayacaktır.[943] Dersim seferine katılan ordu mensuplarından birisi de ta Barla günlerinden beri Nursî'nin en önemli kadroları arasında yer alan Binbaşı Hulusi Yahyagil idi. O yıllarda Elazığ'da görevli olan Binbaşıya, *"Dersim halkını külliyen imha emri"* gelmişti.[944] Binbaşı açısından *"bölgenin birçoğu Rafizî idi"*[945] ama bu emir gene de doğru olamazdı.[946] Gerçi Yahyagil'e göre, Dersim Harekâtının *"manevi sebebi"*, Tahtalı Camii'ne yerleştirilmiş Dersimli askerlerin, *"camiden sakal-ı şerifi çalıp"*, memleketlerine *"götürmüş"* olmalarıydı.[947] Fakat yöre halkı için Binbaşı *"yine de bizim raiyetimiz ve halkımız idiler"* diyordu.[948] Tam Dersim'e sefere çıkacağı sırada, Üstadından aldığı bir teselli mektubu, Binbaşı Hulusi'yi rahatlatmıştı. Dersim'e geldiğinde halkın dağlara çekildiğini gördü ve herhangi bir ciddi çatışmaya girmedi. *"Inayet-i ilahiye Üstad'ın himmetiyle imdadına yetiş"*mişti.[949] Tabii mitralyöz tarakasıyla ya da mağaralarda zehirli gazla imha edilen Dersim halkı, Binbaşı kadar şanslı olamayacaktı.[950] 1948–1949 arasında, Afyon savcısına verdiği yazılı

943 Mustafa Kemal'im *"bravo nidalarıyla"* karşılanan bu, *"Türkiye Büyük Millet Meclisi 5. Devre 4. Toplanma Yılını Açış Konuşması"* için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 30, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 314

944 *Osmanlıca Kastamonu-2*, s. 38'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1133

945 *"Rafızî: Rafıza fırkasından olan. Hazret-i Ebu Bekir'in ve Hazret-i Ömer'in halifeliklerini kabul etmeyenlerden olan."* (Bkz. Abdullah Yeğin, Abdülkadir Badıllı, Hekimoğlu İsmail, İlham Çalım, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, Türdav, İstanbul, 1999, s. 807)

946 Badıllı, age, c.2, s. 1133

947 İhsan Atasoy, *Nur'un Birinci Talebesi Hulusi Yahyagil*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s. 112

948 Badıllı, age, c.2, s. 1133

949 Atasoy, age, s. 112

950 Yıllar sonra eskisine gerek kalmayınca, devlet eliyle yeni paradigmanın inşa edildiği bir ortamda, siyasi konjonktür gereği devlet Dersim'den *"özür"* diledi ve katlettiği insan sayısını açıkladı. *Sabah* gazetesinin 23 Kasım 2011 tarihli internet sitesinde, *"Başbakan Erdoğan, Dersim'de ölenlerin sayısını açıkladı"* başlığı altında şunları okuyoruz: *"AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Dersim'e yapılan müdahalenin bilançosunu içeren 8 Ağustos 1939 tarihli belgeyi gösterdi. Erdoğan, belgede '1936, 1937, 1938 ve 1939'da, toplam 13 bin 806 kişinin öldürüldüğünün' ifade edildiğini, belgenin ise dönemin Dahiliye Vekili Faik Öztrak'a ait olduğunu açıkladı."* (Bkz. http://www.sabah.com.tr/gundem/2011/11/23/dersimde-kac-kisi-oldu)

müdafaa[951] da Said Nursî Dersim örneğinden yola çıkarak neden *"amir ve memurları yılan, zındık, **gizli komünist**, vatan düşmanı, mülhit ve münafık"* diye adlandırdığını *"talebelerine"* dayanarak şöyle izah edecekti:

> *"1938 senesinde Dersim Faciası ki, Doğu Mecmuası'nın 17. Sayısında 'Doğu Faciasıu' serlevhasıyla bu vakıanın tam tamına aynısını yazdı ki, hiç dünyada emsali vukuu bulmamış öyle bir zındıklık, münafıklık ve vatan ve millete hadsiz bir düşmanlık olduğunu kat'i ispat ediyor. Elbette öyle fevkalade cani canavar memurlara bin defa zındık, gizli komünist, dinsiz demekle suçlu olmak, bilakis tasdik ile takdir ile mukabele lazım. İşte Said umuma değil, böylelerine zındık, münafık demiş."*[952]

Nursî'nin çok sonraları (1940'ların sonunda) *"Dersim Faciası"* hakkında bugün kimilerini hayrete düşüren bu 'tavrı', kendisinin Ermeni 'Faciası'ndaki dolaylı/dolaysız dahli ve 1952'de ABD'nin (Türkiye gibi) müttefikleriyle birlikte Kore'de işleyecekleri savaş suçuna büyük bir coşkuyla destek oluşu göz önünde bulundurulduğunda, tamamen dönemseldir ve her türlü samimiyetten uzaktır.[953] Ayrıca Nursî'nin kullandığı *"vatan düş-*

---

951 Said Nursî, kendisine savunma hakkını vermeyen Afyon savcısına karşı, Temyiz Mahkemesi'ne sunulmak üzere *"Mahkem-i Kübra Şekva"* başlıklı dokuz maddelik bir müdafaa metni kaleme alır. Nursî'nin, *"'Mahremdir, en has Nurculara mahsustur' diyerek siyasete temas ettiğinden"* geri çekeceği o madde Dersim 1938'le ilgilidir. (Bkz. Atasoy, s.109, dipnot: 16)

952 Bkz. Atasoy, s. 109, dipnot: 16 (abç)

953 Böylesi bir sicile sahip olan Nursî'nin, Dersim'de *"gizli komünist memurlarca"* yapılan katliamı "lanetlemesi" –tıpkı bugün olduğu gibi– tamamen o günün siyasal konjonktürüyle alakalıydı. Türkiye sağının ideologlarından Necip Fazıl'ın da Dersim'e ilişkin aldığı tavır bu ortamda değerlendirilmelidir. Fazıl'a göre Dersim'de katledilenler *"Müslümandır"* Kaldı ki Fazıl, 2. Dünya Savaşı sonrasının siyasi ortamı içerisinde, ilk önceleri rejimin diğer sorumlularıyla birlikte yargılanmasını talep ettiği Bayar'a, 1950'den sonra biat da kusur etmeyecektir (Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Son Devrin Din Mazlumları*, c. 40, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1992, s. 173).

Öte yandan Dersim, Türkiye devrimci ve komünist hareketinin tarihinde önemli bir yere sahiptir. Fakat maalesef özellikle de komünistlerin, 70'lerin ikinci yarısından itibaren izledikleri *"Dersim"* kimliği üzerine bina edilmiş bir devrimcilik ve bununla, devletle araya çekilmeye çalışılan ayrışım çizgisi, rejimin *"özür"* hamlesiyle tuzbuz olmuştur. Tabii bu ortamın dinamiği, sözde rejime fakat gerçekte ise devrimci düşüncelere karşı, kimliği üzerinden sistemden pay almaya çalışan bir *"Dersim Mağduriyet Endüstrisi"* yaratmıştır. Eskiden devrimci olup şimdi ise bu endüstrinin müdavimleri arasında yer alanlar, yeni paradigma inşasında Kısakürek'e veya Nursî'ye, methiyeler düzerek, rejimle kol kola yürüyebilmektedirler. Ne hazindir ki hiç çekinmeden, hiç sıkılmadan rejim yanlısı gazetelere şöylesi mülakatlar verebilmektedirler:

"Kazım Gündoğan: '1940'lar dünyasında ve sonrasında Dersim üzerine yazma cesareti gösteren tek kişi Necip Fazıl Kısakürek'tir. Enteresandır hem Kemalistlere karşıdır, hem milliyetcidir ama bu, kaba bir durum değildir, mazlumlardan yana bir hassasiyeti olduğu kesin. Çünkü mesela sadece Atatürk'ü sorumlu tutmuyor, Bayar'ı da öbürlerini de sayıyor. Normal koşullarda bir mahkeme olsa İnönü'den Bayar'a bunlar

manı" kavramı da son derece problemlidir. Zira bu kavramın kodlarıyla o tarihte hareket edilmiş olunsa, 1938'de Suriye'nin bir parçası olan Hatay'ın, bir ilhak sonucu Türkiye Cumhuriyeti'ne dahil edilmesine ne denecektir? *"Vatan düşmanı"* yöneticilerin *"vatan kahramanı"* olmamaları için hiçbir neden yoktur.

Her hâlükârda bu tutarsızlık bir yana, Nursî'nin adını vermeden *"vatan düşmanı, mülhit ve münafık"* olarak tanımladığı, rejimin kurucu lideri Mustafa Kemal, aynı yılın 10 Kasım'ında ağır bir siroz hastalığı sonucu görece genç yaşta öldü. Uzun bir süredir Cumhuriyetin kurucu kadroları arasında devam eden yoğun çekişmelerin ardından 11 Kasım'da Reis-i Cumhur makamına ve 26 Aralık'ta da Cumhuriyet Halk Partisi'nin başkanlığına, İsmet İnönü getirildi. Böylece, 1923–1938 arası süren *"Ebedi Şef"* döneminin ardından şimdi de 1938'lerin sonlarından itibaren 10 Mayıs 1946'ya kadar sürecek olan "Milli Şef" dönemi başlıyordu. Ağır siyasal baskı ve ekonomik yaptırımlarla hafızalarda kalacak olan bu dönemi Anadolu köylüsü *"geldi İsmet kesildi kısmet"* diye anacaktı.[954] Eylül 1939'da patlak verecek olan İkinci Dünya Savaşı yıllarında *"Milli Şef"*in idaresindeki Türkiye *"**silahlı** bir **tarafsızlık** politikası izledi. Bu politika ülkeyi sıcak savaşın tahribatından koruduysa da savaş ekonomisinin dışında tutamadı."*[955] Said Nursî ve onun yandaşlarının Cumhuriyet rejiminden en fazla şikâyetçi oldukları dönem, bu dönem olmakla birlikte ilginçtir; *"Milli Şef"*in 1941'den 1944'e kadar İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği politikayla Nursî'nin aynı yıllarda aldığı pozisyon arasında muazzam benzerlikler söz konusuydu. Bugüne değin üzerinde durulmamış olan bu konuya biraz daha yakından bakıldığında, kuşkusuz *"Milli Şef"* reel politik kaygılar ve çıkarlardan hareketle, Said Nursî ise ideolojik nedenlerden ötürü pozisyon almışlardı. Ancak her iki pozisyonda neticede Nazi Almanya'sının yanına düşmekteydi.

Eylül 1939'da savaş patlak verdiğinde, Türkiye Cumhuriyeti devleti

---

Divanı Harp'te insanlık suçu işledikleri için yargılanırlardı, diyor. Tanıkları dinliyor ve çok etkilenip yazıyor. Said-i Nursî'nin talebeleri de harekâtta subay olarak görevlendirilirler ama oraya gittiklerinde bambaşka bir manzarayla karşılaşınca vicdanen rahatsız olup Said-i Nursî'ye yazıyorlar, biri Hulusi Yahyagil'dir mesela.'" (Bkz. *Star*, 17 Aralık 2012, http://haber.stargazete.com/yazar/nezahat-ve-kazim-gundogan-dersimde-once-katliam-yapildi-sonra-kizlar-subaylara-pay-edildi/yazi-712469)

954 Öte yandan *"Milli Şef"* döneminde sadece Nursî ve *"talebeleri"*ne değil aynı zamanda başka dinci akımlara karşıda takip ve mahkeme süreci içeren belirli bir devlet politikasının bu dönemde izlendiği belirtilmelidir. Mesela bunlardan biri *"Süleymancılar"*dır. Bu tarikatın kurucusu olan Silistreli Süleyman Hilmi Tunahan 1939'da *"laiklik aleyhinde propaganda yapmaktan"* mahkemeye çıkarılmış, ancak beraat etmiştir. Bkz. Ali Dikici. "Milli Şef Dönemi İç Güvenlik Anlayışı ve Türk Polisi" (Bkz. http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/06-ali-dikici.pdf)

955 Pamuk, age, s. 199. (abç)

savaş öncesinde, 12 Mayıs'ta İngiltere, 23 Haziran 1939'da Fransa ile yaptığı siyasi ve iktisadi anlaşmalarla bu devletlerin safında gözükür haldeydi. Türkiye, Fransa ve İngiltere'nin savaş sanayinde ihtiyaçları olan krom madeninin ihracatçısıydı. Bunun yanı sıra pamuk ve buğday da Ankara'nın en önemli ihraç ürünleriydi. Fakat tüm bunlar Türkiye'nin Almanya ile ticaret yapmasının önünde bir engel değildi. Mesela savaş başlayana kadar Türkiye, Almanya'ya da krom satıyor ve karşılığında ağır silahlar sipariş veriyordu. Türk ticaretinin o yıllarda *"% 50'sine dahil olan"* Berlin, bu fiili durumu Ankara'nın dış politikasını etkilemek onu, Paris ve Londra'dan kopartmak için kullanıyordu.[956] Fakat nafile! Türkiye şimdilik Fransa ve İngiltere ile aynı fotoğraf karesinde gözükmeyi yeğliyordu. Mayıs 1940'da Almanya'nın, Fransa'yı işgal etmesi, Ankara'nın bu kararını gözden geçirmesi için henüz yeterli bir gerekçe sayılmasa da tehdit edici bir durumdu. 27 Haziran 1940'da, Türk Dışişleri, Fransa–İngiltere ve Türkiye arasında yapılan gizli anlaşma hakkında Almanya'yı bilgilendirdi. Anlaşma gereğince, Türkiye yılda sadece 250.000 ton krom üretebilecekti ve bunun 200.000'ini Fransa ve İngiltere'ye geri kalanını da ABD'ye ihraç etmek zorundaydı.[957] Ankara'nın bütün bu *"ne yardan ne serden"* tavrı, 1941'de bir dönüm noktasına ulaştı. Türkiye, siyasi ve iktisadi açıdan Almanya ile birlikte gözükmeye ikna olmuştu. Bunun sebebi muharebe meydanındaki gidişattı. Zira durum Ankara açısından endişe vericiydi. Nisan 1941'de, Türkiye'nin güneydeki komşusu Irak'ta, Alman yanlısı Raşid Ali el-Geylani'nin gerçekleştirdiği hükümet darbesi, Haziran ayında kuzeydeki komşusu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ne, Almanya'nın saldırması ve son sürat ilerliyor olması ve doğudaki komşusu İran'ın daha şimdiden SSCB ve İngiltere tarafından işgal edileceğine (Ağustos) dair sinyallerin gelmesi, *"Milli Şef"*i, Almanya ile 18 Haziran'da bir saldırmazlık anlaşması, 9 Ekim 1941'de de bir ticaret anlaşması imzalamaya 'ikna' etmişti. 31 Mart 1943'e kadar yürürlükte kalacak olan bu ticari anlaşma gereğince taraflar yekdiğerine 200 Milyon (Alman) İmparatorluk Markı değerinde mal satacaklardı. Almanya, Türkiye'ye savaş malzemesi ve endüstri ürünleri, Türkiye'de Almanya'ya, diğerlerinin yanı sıra yağ, pamuk ve tütün satacaktı. Böylelikle 1941'in ortalarından 1944'ün ortalarına kadar Almanya, Türkiye'nin tekrardan en önemli ticari ortağı olacaktı. Sözleşmenin en önemli yanı, Ocak 1943'ten 1944'ün sonuna

956 Zehra Önder, *Die Türkische Aussenpolitik im Zweiten Weltkrieg* [İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası],R. Oldunburg Verlag München, Münih, 1977, s. 103

957 Önder, age, s. 106–107

Önder, Türk tarafının Almanlara, *"Fransa, Almanya tarafından işgal edildiğine göre Almanya, Fransa'nın payını alabilir"* diye öneride bulunduğunu fakat Almanların da *"ihtiyacımız giderilmiştir"* diye cevap verdiğini belirtmektedir. (Age, s. 107)

kadar Almanya'ya, toplam 180.000 ton krom ihracı taahhüt edilmesiydi. Zira Ankara, krom ihracatında daha İngiltere ile 1943'e kadar geçerli olan anlaşmasına bağlı kalmak zorundaydı. Velhasıl 1941, bir nevi Ankara ile Berlin'in ikinci baharı gibi gözüküyordu. Nazi ordusunun kuzeydeki komşuda ilerleyişi, Ankara'daki devlet ricalinin *"Panturan"* hayallerini bir hayli okşamıştı. Başta Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak olmak üzere, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa ve General Erkilet gibi subaylar, *"Panturan"* hayalleri için seferber olmuşlardı. Eylül 1941'de Berlin'e giden Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa, Almanlara, *"Kafkasya'da 100.000 kişilik bir kuvvetle ayaklanma örgütleyebileceğinin garantisini veriyordu".*[958] Gerçi Türk Dışişleri farklı ve biraz da çelişik bir dil kullanmakla birlikte, Sovyet Rusya'nın yenilmesi ve Almanya ile İngiltere'nin bir barış yapmasına dair umutlarını açık açık dile getiriyordu. 10 Ekim 1941'de Ankara'daki Alman elçisi Cloudius, Berlin'e yolladığı raporun bir yerinde şöyle diyordu:

> "[Hariciye Katibi Umumisi, Numan] *Menemencioğlu, Türkiye'nin tarafsızlığı sayesinde Almanya'nın Rusya'ya karşı savaşta askeri güç bulundurmasına gerek kalmadığından sağ kanadını emniyete almasının Almanya'nın da çıkarına olduğunu ispata çalıştı.* [Dışişleri Bakanı, Şükrü] *Saraçoğlu, Türkiye'nin Rusya'da Türk kökenli 40 milyon insanın kaderine karşı duyarsız kalamayacağını söyledi ve 'Rus İmparatorluğu yeniden düzenlenirken, bu bölgenin coğrafi şartları gereği Türkiye ile birliği mümkün değildir, ancak burada, Türkiye'den güçlü kültürel destek alan bir idari otonomi sağlanabilir. O zaman da baskı altında kalan bu halklarda Türk milli duygusu uyandırmak üzere, öncelikle bu bölgeden binlerce gencin Türkiye'ye yükseköğrenim için gönderilmesine ihtiyaç vardır' dedi. Türk dış politikasının hala fikri lideri olduğunu gözlemlediğim Menemencioğlu, Saraçoğlu'nun bu konudaki pek net olmayan açıklamalarından farklı düşünmekte ve bu nedenle de Türkiye'nin şu anki sınırları dışında hiçbir amacı olmadığını yeniden vurgulamaktadır. Ona göre Türkler, Rusya'nın savaşta yenilmesini ve Batı Avrupa düzeni konusunda İngiltere ile Almanya uzlaşıncaya kadar Almanya'nın İngiltere'yi Doğu Avrupa'da serbest bırakacağı şekilde iki ülke arasında eşit şartlarda barış istemektedir."*[959]

Diplomatların birbirlerini karşılıklı yoklamaları ve tartmaları bir tarafa, üç ay sonra (1942'nin başında) Türk subaylarının özelliklede Nuri Paşa'nın girişimleri sonucu Kafkasya'da, Almanlar tarafından yakalanan Kızıl Ordu mensupları içerisinden SS'lere bağlı *"180.000 kişilik"* bir

958 Bkz. Önder, age, s. 146–147

959 Sezen Kılıç, *Hitler'in Gizli Dosyalarında Türkiye*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 502–503

"Türk kuvveti" oluşturulacaktı. Türk kökenli olarak adlandırılan Özbek, Kazak, Kırgız, Karakalpak ve Taciklerden müteşekkil bir *"Türk-Tatar Lejyonu"*nun ya da Azeri, Dağıstanlı, İnguş, Lezgi ve Çeçenlerden oluşan bir *"Müslüman Kafkas Lejyonu"*nun eğitimine başlanmıştı bile.[960]

Berlin–Ankara–Kafkasya hattında 1941 yılında bu ve buna benzer gelişmeler yaşanırken, Kastamonu'da, karakolun karşısındaki ahşap evde Said Nursî, *"İslam milletine büyük darbeler vuran İngiliz ve Rusların, Alman ordusu karşısında mağlubiyetlerini büyük sevinçle"* karşılamaktaydı. *"Hatta bir ara Alman ordusunun muvaffakiyeti için dua etmeye başlamış"*tı.[961] Ankara ile aynı dalga boyunda buluşan Said Nursî, bu Alman yanlısı duada yalnız sayılmazdı. Kuşkusuz İslam adına Nazi yönetimine en fazla dua edenlerin başında eski Kudüs Müftüsü Hacı Emin el–Hüseyni gelmekteydi. El–Hüseyni Adolf Hitler'e bağlılığını bir telgrafında *"Arap halkı, Alman İmparatorluğu'nun ve onun Führer'inin zaferine dek kanının son damlasına kadar birlikte olmaya kararlıdır"*[962] sözleriyle dile getirmişti. Nursî ile el–Hüseyni arasında örgütsel bir bağ olup olmadığını bilmiyoruz. Fakat 1950'den sonra, ikili arasında başlayacak olan karşılıklı hediye alışverişleri, her hâlükârda bu ikili arasında güçlü bir ideolojik birlikteliğin olduğunu gösteriyordu.[963] Tekrar 1940'ların başına dönecek olursak, en az Hacı

960 Bkz. Önder, age, s. 149

961 Bkz. Tahirî Mutlu'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1054, dipnot: 301. Nursî'nin bu Alman yanlısı tavrı, tıpkı rejim gibi savaşın seyri içerisinde değişecektir. Bunu ilerleyen sayfalarda göreceğiz. Öte yandan Nursî'nin Alman yanlılığı hep var olmakla birlikte, savaşın başlarında *"ya kazanamazlarsa"* diye düşünüldüğünü gösteren bir temkinliliğin de var olduğu belirtilmelidir. Muhtemelen SSCB'ye saldırı öncesinde veya esnasında kaleme aldığı bir yazıda şöyle demektedir: *"Amma öteki galip cereyan* [Almanya] *ise, ne vakit Kur'ân'a ve Risale-i Nur'a ve* ***bize ve İslamlara yardım etse*** *ve Kur'ân'ın hakikatına hizmete bilfiil teşebbüs eylese, siz de* ***o vakit*** *Kur'ân ve* ***Risale-i Nur hesabına onun hareketine merakla bakabilirsiniz. Yoksa şimdiden*** *tarafgirane bakmak ile tahribatındaki zulümlere hissedar olmak* ***ihtimali var***" (Bkz. *Osmanlıca Kastamonu Lahikası*, s. 499'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1056) (abç).

962 Gerhard Höpp, *Mufti-Papiere* [Müftü–Belgeleri], Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2001.

963 Said Nursî'yi 1950'de önce Emirdağ'da daha sonra da Isparta'da ziyaret edenlerin arasında Hacı Emin el–Hüseyni'nin damadı Abdülkerim Saad da bulunmaktadır. *"Talebelerden"* Salih Özcan'ın anlattıklarına bakılacak olunursa Saad, 1952'de Nasır'la birlikte darbe yapan dokuz subaydan birisidir. Daha sonra Nasır'la ters düşüp Beyrut'a gider ve Hacı Emin el– Hüseyni'nin kızlarından biriyle evlenir. Saad, Emirdağ'da Nursî'yi ziyaret ettiğinde kendisine, Arapça bastırdığı ve beraberinde getirdiği *Hutbetü'l-Şamiye*'yi ve *Kısa Tarihçe-i Hayat*'ı taktim eder. Nursî çok memnun olur. Yarım sene sonra Saad bir daha Türkiye'ye gelir. Isparta'da ziyaret ettiği Nursî'ye bu sefer *"Bunları Filistin Müftüsü Hacı Emin el-Hüseynî size hediye olarak gönderdi"* der ve bir cübbe ile bir sarık takdim eder. Nursî ise, *"kardeşim, ben hediye kabul etmem, fakat bu büyük mücahidin hediyesini de reddedemem. Yalnız benim kitaplarımdan değeri kadar kitap alır, ona götürürseniz kabul ederim"* diye karşılık verir ve bir takım *Risale-i Nur* hediye eder. (Bkz. Salih Okur, "Muhammed Emin El Hüseyni –8.Bölüm", http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=5753&ctgr_id=100)

Emin el-Hüseyni ve Said Nursî kadar Müslüman Kardeşlerin merkezi,

Abdülkadir Badıllı bu hadiseyi, *"Eski Kudüs müftüsü meşhur allame Emin El Hüseyni 1952 veya 1953'lerde hususi alaka ve muhabbetlerini göstermek üzere, damadı Ebu-l mekdirim' i kıymetli bir cübbe ile Üstad'a gönder*[ir]*"* diye kaydeder ve cübbenin, halen *"üstadın hizmetkârlarından Mustafa Sungur"*da olduğunu yazar (Badıllı, age, c.3, s. 1853-1854).

Said Nursî'nin ölümünden sonra da Hacı Emin el-Hüseyni ile olan ilişkiler devanı eder. 1969'da *Mesnevi-yi Nuriye*'yi bastırmak için Nursî'nin *"talebeleri"*nden Tahiri Mutlu ve Badıllı Beyrut'a giderler. İkili Hacı Emin el-Hüseyni'yi de ziyaret ederler. Ziyareti Badıllı şu sözlerle anlatır: *"Seyyid Emin el-Hüseyni'nin makam odasında hayli kimseler vardı. Onlarla konuşuyordu. Çok geniş olan odasının tabanına kıymetli büyük bir İran halısı serilmişti. Ayakkabı çıkartılmıyordu. Fakat mübarek Tahiri ağabey tevazuundan ve o* ***zata karşı hürmetinden*** *dolayı ayakkabılarını çıkarıp öyle girmişti odasına. Seyyid Emin el-Hüseyni Efendi; 'Ayakkabınızı çıkarmayın' dediyse de, Tahiri ağabey içeriye ayakkabısız girdi. Selam verdik, elini öptük ve onun izniyle oturduk. Bize bir şeyler ikram etti. Seyyid Emin el-Hüseyni çok güzel Osmanlıca bir Türkçe ile bizimle konuştu. Biz Salih Özcan'ın mektubunu kendisine takdim ettikten sonra, El Mesneviyyül Arabiyyü'n Nuri'yi de kendisine gösterdik. 'Basmak istediğimiz kitap budur' dedik. Kitabın bazı yerlerine baktı. 'Kitap eğer matbu olsa idi, hemen filme alır, kolayca tab ettirirdik. Fakat kitap el yazmasıdır, tekrar dizilmesi gerekmektedir. Beyrut'ta fiyatlar Suriye'ye göre epey fazladır. Beni dinlerseniz, bunu Şam'da tab ettiriverin' demişlerdi. Biz bu zatın fikrini kabul ettik. Bunun üzerine, Suriye'ye göre tab' ve dizgi masraflarını kâtiplerine hesaplattırdı. Üç bin Lübnan parasıyla tab'ın gerçekleşebileceği neticesi çıktı. Lübnan parası Suriye'nin iki katı idi.* ***Bize üç bin Lübnan parasını verdi.*** *Bu zat-ı muhterem, Üstadımız Bediüzzaman'ı* ***çok iyi tanıyor, eskiden beri alaka gösteriyormuş.*** *Hatta 1950'lerde damadını özel şekilde, kıymetli kumaştan bir cübbe ile Üstad'a göndermiş"* (Badıllı, *Hayat-ı Nuriyem*'den aktaran Salih Okur. Bkz, http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=5753&ctgr_id=100) (abç).

Said Nursî ve kadrolarının yere göze sığdıramadıkları Hacı Emin el-Hüseyni, Nazi Almanyası'na, Arap milliyetçiliği ve İslam adına en fazla desteği veren kişi olmuştur. 1945 Nisanı'nda kuşatma altındaki Berlin'den en son kaçanlardan biri olan Hüseyni, sadece 1941'de Irak'da ki Geylani darbesini yapanların arasında yer almakla kalmamıştır. Önce İran'a ve sonrada Türkiye üzerinden Musolini İtalya'sının desteği ile Avrupa'ya çıkartılan el-Hüseyni, Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki *"Müslüman SS Birlikleri"*nin kurulmasına da fiilen önderlik etmiştir. El-Hüseyni Nazi propagandasının Arap dünyasındaki sesi olmuştur. Nürnberg Savaş Suçluları Mahkemesi'nde yargılanması gerekirken, Fransa'nın el altından desteği sonucu önce Mısır'a kaçmış ve daha sonra da Temmuz 1974'te öleceği Lübnan'a gitmiştir. Ölümünden üç ay evvel, İngilizlere karşı Nazi Almanya'sını neden desteklediğini anlattığı Filistin Kurtuluş Örgütü'nün liderlerinden Ebu İyat'ın, Hüseyni hakkındaki şu yorumu oldukça önemlidir: *"Özellikle Mısır ve Irak'taki diğer Arap milliyetçileri gibi Hacı Emin'de Mihver Devletleri'nin savaşı kazanacağını, sonra da kendilerine yardım edenlere borcunu ödemek üzere Filistin'e bağımsızlık tanıyacağını düşünmüştü. Ben kendisine böyle hayallerin safdillik olduğunu, çünkü Hitlerin 'ırk' hiyerarşisinde Arapları, Yahudilerden sonra on dördüncü sıraya koyduğunu belirttim..."* (Bkz. Ebu İyad, *Le-Lo Moledet* [Anayurtsuz], Kudüs, s. 64-66'dan aktaran Zwi Elpeleg, *Hacı Emin el-Hüseynî*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999. Elepeleg'in bu eseri Siyonist bakış açısıyla kaleme alınmış olmakla birlikte, el-Hüseyni hakkında Türkçeye çevrilmiş ender eserlerden biridir)

İslam dininin önemli otoritelerinin bulunduğu Mısır'da da aynı duygularla hareket ediliyordu. Mısır'da kaleme alınan ve Alman Dışişleri Bakanlığı'nca 4 Eylül 1941'de Türkiye'ye de yollanan[964] bir bildiride şöyle denmekteydi:

"Komünizm tüm zamanların en büyük lanetidir.

Komünizm, mülkün ortadan kalkmasını yok edilmesini icra eden, insanların kaderini ve özel mülklerini imha kılıcıyla ve iktidarıyla kendi mülkü gibi muameleye tabi kılan bir anarşi hakimiyetidir. Bu rejim kendisine karşı gelenleri alçakça katlederek cezalandırmaktadır. Yüzlerce ve yüzlerce Rus otoritesi, bakan, elçi ve general öldürüldü. Kitlesel kıyımların ise haddi hesabı yok. Hiç kimse, bir aile bile Bolşevik rejim karşısında güvence altında değildir. Kimse mülk sahibi değildir. Herkes, kendisine gösterilen işte çalışmak, kendisine emredilen yerde oturmak, kendisine verileni yemek ve giymek zorundadır. Yani halk, kurtların saldırısına uğrayan koyunlar gibi yaşamak zorundadır. Dine gelince, bunların din ve inançlarının olmadığı çoktan bilinmektedir ve bunlara katiyen güvenilmemelidir. Buna göre İslam ve Müslümanlar açısından komünizmin barındırdığı tehlike üzerinde iki kişinin dahi münakaşa edemeyeceği kadar kesindir. Bolşeviklerin İran'ı istilası, İngiltere'nin İslam'ı yok etmek için Bolşevizmi, İslam ülkelerine ihraç ettiğinin bir ispatıdır. Komünizmin nüfuz etmesi tıpkı salgın bir hastalığın öldürücü bakterilerinin –mahvedilmeden evvel bünyeyi yok eden bakterilerin- vücuda nüfuz etmesi gibidir. O nedenle Müslümanlar, yayılmadan ve İslam'ı batışa sürüklemeden düşünmeli ve bu tehlikeyi engellemelidirler.

Allah bizi ve tüm Müslümanları bu tehlikeden korusun!"[965]

Nazi ordularının Moskova önlerine doğru ilerlediği tarihte, Mısır'da kaleme alınan bildirilerin tonu böyleyken tabii ki Said Nursî sadece Almanya için dua etmekle yetinemezdi. Kadro ve taraftarları arasında gayet sistematik bir rapor sistemi kurmuş olduğu anlaşılan Nursî, savaşa ilişkin

964 Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bulduğum Berlin'den Ankara'ya yollanan belge şöyledir:

"Dışişleri Bakanlığı

Ankara'daki Büyükelçiliğe *Berlin, 4 Eylül 1941*

Gizli

Ekte Arapça bir bildiriyi ve metnin çevirisini yolluyorum. Bu bildiri şu ana kadar Mısır'da dağıtılıyor. Bunların orada [Türkiye'de] *basılıp "Müslümanlar" arasında dağıtılmasını taktirinize bırakıyorum.*

(imza)" (AA, Akte Konstantinopol/Ankara, Band 799)

965 AA, Akte Konstantinopol/Ankara, Band 799 [Kitabın "Belgeler" bölümünde orijinali bulunmaktadır. Ed. notu]

tavrını açıkça ortaya koymamış olmasından ötürü eleştiri almaktaydı.[966]

"Talebelerine" bakılacak olunursa Said Nursî, *"bütün hayatında* ***hep Hristiyanlık aleminden İslamiyete maddi bir imdad, bir kuvvet geleceğini beklemiş*** *ve zaman zaman bu hakikatin bazı parıltılarına ümitle müteveccih olmuştu".*[967] Şimdi o *"maddi imdat"*ın ve *"kuvvetin"* gelme zamanı mıydı? Said Nursî'nin bizzat kendisinden dinleyelim:

> *"İsevilik dini ve o dinden gelen adat-ı müstemirresini* [sağlam addadını] ***muhafaza*** *hesabına çalışan bir hükümet* [İtalya ve Almanya[968]] *ile resmi ilanıyla zulmeti pis menfaatı için dinsizliğe ve bolşevizme yardım edip terviç eden* [değerini arttıran] *diğer bir hükümet* [Rusya[969]] *ki, yine hasis menfaatı için* [İngiltere[970]] *İslamlarda ve Asya'da dinsizliğin intişarına* [dağılmasına] *taraftar olan fitnekâr ve cebbar hükümetlerle muharebe eden evvelki hükümetin şahs-ı manevisi temessül etse* [canlansa]. *Ve dinsizlik cereyanının bütün taraftarları da bir şahs-ı manevisi temessül eylese; üç cihetle bu müteaddit* [güçlendiren] *manaları bulunan hadisin bu zaman aynen bir manasını gösteriyor.*
>
> *"Eğer o galip hükümet* [İtalya ve Almanya], ***netice-i harbi kazansa****, bu işarî mâna dahi bir manay-ı sarih derecesine çıkar. Eğer* ***tam kazanmazsa da*** *yine muvafık bir mana-yı işeridir."*[971]

Said Nursî'nin bu sözlerinin kadro ve taraftarlarca kamuoyuna nasıl aktarıldığını bilmiyoruz. Fakat İnebolu'daki *"talebelerin"* önde gelenlerinden, eski İnzibat Çavuşu Ahmed Nazif (Çelebi) karşıtları olarak tanımladığı *"hadsiz, zındık ve münafık"*larca, *"Nazif, muhalif bir siyasetle İttihad-ı İslam'a taraftardır. Siyaset propagandası yapıyor"* diye teşhir edilmesi ve üstüne üstlük *"Almancı"* namıyla anılması, o yıllarda Kastamonu ve civarındaki *Risale-i Nur* faaliyetleri hakkında bir ipucu vermektedir.[972] Bu arada başka yerlerden de tepkiler geliyordu ve ille de olumsuz değildi. İstanbul, Urfa ve Ankara'dan gelen raporlar, Nursî'yi memnun edecek haberler içermekteydi. Nursî memnuniyetini bir mektubunda şöyle ifade edecekti:

---

966 Bu eleştirilerden biri *"Büyük Hafız Ali'nin hususi medresesine"* giden bir *"hemşire"*den gelmekteydi. Ona göre *"**Galip cereyanın** ileri gitmemesinin bir sebebi, Risale-i Nur Şakirtlerinin siyasete bakmamaları ve çarpışmadan gelen zulümlere hissedar olmaması için merakla hareketlerini İslamiyet menfaatı noktasında dualarıyla takip etmemeleriydi."* (Bkz. *Osmanlıca Kastamonu Lahikası*, s. 499'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1055) (abç)

967 Badıllı, age, c.2, s. 1094. (abç)

968 Vurgu Badıllı'ya ait. (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1095, not: 1)

969 Vurgu Badıllı'ya ait. (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1095, not: 2)

970 Vurgu Badıllı'ya ait. (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1095, not: 3)

971 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-1*, s. 146–149'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1096

972 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-2*, s. 65'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1070–1071

"**İstanbul**'*un büyük alimlerinden ve kıymetli vaizlerinden Risale-i Nur* ***hesabına*** *bir medet, bir yardım, bir taktir ve tahsin* ***bekliyordum****. Başta merhum fetva emini Ali Rıza olarak, bir kısım mübarek zatlar taktir ve tahsinleriyle Risale-i Nur şakirtlerini ebediyen minnettar ve müteşekkir eylediler... meşhur ve hakikatli ve kıymettar ve tesirli vaiz ve alimlerden Mahmud Efendi, Ali Haydar Efendi Risale-i Nur'un ehemmiyetini tam taktir ederek..."*[973] Demek ki, 1923'ten beri Londra–Ankara aksından rahatsız olan; Menemen sonrasında artık iyice ricat eden teokratik sınıf; 1941 Nazi taarruzlarının Mısır ve Türkiye'yi kapsayan rüzgarıyla yeniden canlanmış olmalıydı. Keza aynı canlanış, ordudaki subaylar içinde geçerliydi. Başından beri hatırı sayılır derecede alt ve orta rütbeli subayları etrafında toplamayı başaran Said Nursî'ye şimdi Ankara'dan, yüksek rütbeli bir subayın risalelerin çoğaltılmasını destekleyeceğine dair haber geliyordu. Nursî, söz konusu haberi bir mektubunda şöyle duyurmaktaydı: *"Hem mühim bir zat teşebbüs ediyor ki; mühim parçalardan bir kısmını Ankara'da büyük rütbeli birisinin* [Albay Muhammed Yümni]*muavenetiyle tab'etmek niyeti var..."*[974] Tüm bu olumlu raporlar hareketin içinden geçtiği niceliksel değişimin işaretleriydi. Nursî, kadro ve taraftarlardan bu değişimi idrak etmelerini talep ediyor onları bir nevi ideolojik atağa çağırıyordu. Medrese ulemasının kendi içinden çıkan *Risale-i Nurlar*'ı *"ab-ı hayat çeşmesini"* tanımamasını, aramamasını eleştiriyordu.[975] Aslında bu, kadro ve taraftarları medrese ulemasıyla tartışmaya yönlendiren bir direktifti. *"Risale-i Nur hakaik-ı İslamiyeye dair ihtiyaçlara kafi geliyor"*[976] sözleri, mutlaka dini çevrelerde tartışma yaratacak sözlerdi. Hele hele, *"Benden himmet beklemeniz değil, bana himmet etmenize, istihkakım var"* sözleriyle artık, önderliğini topyekûn kurumsallaştırdığını ilan ediyordu.[977] Kendisine, Ramazan vesilesiyle Ankara'dan felsefe hocası hanımların tebrik yolladığı bu dönemde, Nursî'nin keyfine diyecek olmamalıydı.[978]

Tabii Nursî'nin önderlik ettiği dini hareket, her konuda üstadının *"ikaz"* ve *"keramet"*lerine de muhtaçtı. Çünkü ne de olsa kendisine *"himmet"* edilmesini talep eden liderin de *"insanüstü"* özelliklerinin olması ve bunları ispat etmesi gerekiyordu. Üzerinde zorunlu olarak durulması gereken iki örnek de, Nursî'nin *"ikaz"* ve *"keramet"*lerinin özünde nasıl birer hurafe olduklarını ispat etmesi bakımından, bir hayli uzun olmasına rağ–

973 Bkz. Badıllı age, c.2, s. 1061. (abç) Badıllı, bahsi geçen Mahmud (Kamil) Efendi'nin, Urfa müftülüğü yaparken 1953'te öldüğünü belirtmektedir.

974 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-1*, s. 419'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1085

975 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-2*, s. 437'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1065

976 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-2*, s. 437'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1065

977 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-1*, s. 225'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1073

978 Badıllı, age, c.2, s. 1197

men harikulade örneklerdir. Birinci örnekte Nursî, kendisinde *"unutkanlık hastalığı"*nın olduğu genç bir hafıza şu öneride bulunur: *"Ehl-i İslam nazar-ı haram ziyadeleştikçe, hevesat-ı nefsaniye heyecana gelip, vücudunda su-i istimalat ile israfa girer. Haftada birkaç defa gusle mecbur olur. Ondan* ***tıbben*** *kuvve-i hafızasına za'af gelir."*[979] Tamamen hurafeye dayanan ve *"tıbben"* denerek de sahte bir 'bilimsel' bir havaya büründürülen bu sözlere, yüz yüz elli sene evvel hakikaten dünyanın birçok yerinde inanılıyordu. Cinsel ilişkide eşitliği, karşılıklı saygıyı yok sayan ve tarafların 'zevk' almalarını yasaklayan; cinsel ilişkiyi sadece 'üremeye' indirgeyen ve son tahlilde erkeğin cinsel çıkarlarını gözeten, kadına ise zorla dayatılan bu pederşahi bakış açısı mesela Japonya'da da son derece yaygındı –ki bugün de hala yaygındır. 1800'lerin sonu 1900'lerin başında Japonya'da tıpkı Nursî gibi düşünen ve kendilerini uzman addeden kimi yazarlar, yayınladıkları kitaplarda, *"mastürbasyonun ve fazla cinsel ilişkinin genç erkeklerde, depresyona, zihinsel geriliğe, düşünme yetisini kaybetmeye, unutkanlığa ve baş dönmesine yol açtığını"* iddia ediyorlardı.[980] Halbuki *"unutkanlığın"* bugün *"tıbbi"* ve tıp bilimi açısından yapılan tanımında hemen hemen neredeyse her şey vardır ama mastürbasyon ve cinsel ilişki yoktur. Zira uzmanlara göre, *"Gençlerde görülen unutkanlığın altında sıklıkla psikiyatrik sorunlar yatar... Örneğin çalışma hayatının getirdiği stres, depresyon, gerginlik beyin işlevlerinden dikkat toparlama ve yöneltmeyi bozarak unutkanlık yapar. Buna karşın bazı vitamin eksiklikleri, guatr hastalıkları, beyin tümörleri, beyin damarındaki tıkanmalar, beyin kanamaları, MS ve daha birçok hastalık da kendisini unutkanlıkla gösterir."*[981]

İkinci örnek ise o yıllarda Türkiye'nin muhtelif yerlerinde yaşanan depremlere ilişkindir. Nursî'nin birazdan üzerinde duracağım sözleri iki önemli hususu barındırmaktadır. Birincisi, savunduğu ideolojinin mahiyetini göstermektedir. İkincisi ise özel olarak depreme ilişkin söylediklerinin tamamen bir hurafeden ibaret olmasıdır. İşte örnekler:

> *"Bu hadise hem şiddetli kışta, hem karanlıklı gecede, hem dehşetli soğukta, hem Ramazan'ın hürmetini tutmayan bu memlekette mahsus olması, hem tahribatından intibaha gelmediklerinden, hafifçe* ***gafilleri uyandırmak için*** *o*

979 *Kastamonu Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 104

980 Sabine Früschtück, "Sex Zwichen Wissenschaft und Politik", (Bkz. https://www.uni-hamburg.de/oag/noag/noag1994_2.pdf)

981 http://www.florence.com.tr/saglik-rehberi/unutkanlik-bunama.html
Unutkanlığa neden olan kapsamlı bir listede şu faktörlere işaret edilmektedir: Amnezi, B12 vitamini eksikliği, kimi ilaç türleri, beyin tümörleri, beyinde enfeksiyonlar ya da beyinde pıhtı, böbrek hastalıkları, bunama/ demans, depresyon, diyabet, enfarktüs, epilepsi, kafa travmaları, kalitesiz uyku, kalp hastalıkları, karaciğer hastalıkları, kaygı bozukluğu, kazalar (trafik kazası vb.), kronik alkolizm, menenjit, Parkinson hastalığı, stres, Tiroid hastalıkları, vitamin eksikliği, yaşlanma ve yetersiz beslenme. (Bkz. http://nedenolur.net/unutkanlik-neden-olur/)

zelzelenin devam etmesi gibi, çok emarelerin delaletiyle bu hadise ehl-i imanı hedef edip, onlara bakıp Namaza ve niyaza ***uyandırmak için sarsıyor*** *ve kendisi de titretiyor."*[982]

Bir başka yerde ise, 1943'te yaşanan Isparta ve Adapazarı depremlerini şöyle kıyaslamaktadır:

"Hüsrev ve rüfakasının kanaatiyle Isparta'nın gürültülü zelzelesi karşısında, Risale-i Nur'un kuvvetli bir kalkan olmasıyla hiçbir zarar vermemesi... ve Risale-i Nura muarız bir hocanın bütün hasılatını mahveden dolu o muarıza has kalması, başkalarına ilişmemesi bir derece kanaat verir ki; ekser vilayetlere giren ve Adapazarı'na girmeyen Risale-i Nurun ehemmiyetli bir esası olan tesettür şiarını bu derece açık ihanetiyle, Risale-i Nur ***onların yardımlarına koşmamış*** *diye yalnız bu hadiseye baktım."*[983]

İdeolojik boyutuyla bu iki alıntı, yeri geldiğinde 'hoşgörü'den dem vuranın gerçekte, kendinden olmayanı her türlü cebirle korkuttuğunu, yıldırdığını ve böylece 'ikna' etmeye çalıştığını bütün yalınlığıyla ortaya koymaktadır.[984] Dersim'de katledilenlere döküldüğü iddia edilen gözyaşının sahteliği kendisini en geç burada ele vermektedir. Gelelim örneğimizin somut depremle ilgili hurafe boyutuna. Nursî depremi kendi ideolojisiyle tanımlamayan herkesi hakaretamiz bir dille suçladığı yerde şöyle diyor:

"Zelzeleyi, fırtınayı ve Harb-i Umumî gibi umumî ve dehşetli âfâtı, nev-i insanın yüzüne çarparak onunla hikmetini, kudretini, adâletini, kayyûmiyetini, irâdesini ve hâkimiyetini pek zâhir bir surette gösterdiği hâlde; ***insan suretinde*** *bir kısım* ***ahmak şeytanlar*** *ise, o küllî işârât-ı rabbâniyeye ve terbiye-i ilahiyeye karşı eblehâne bir temerrüd ile mukabele edip diyorlar ki: 'Tabiattır; bir mâdenin patlamasıdır, tesadüfîdir. Günesin harareti elektrikle çarpmasıdır ki, Amerikada beş saat bütün makinaları durdurmuş ve Kastamonu vilayeti cevvinde ve havasında semayı kızartmış, yangın sûretini vermiş.' diye mânâsız hezeyânlar ediyorlar. Dalaletten gelen hadsiz bir* ***cehâlet*** *ve* ***zındıkadan neşet eden çirkin bir temerrüd sebebiyle*** *bilmiyorlar ki: Esbâb yalnız birer bahânedirler, birer perdedirler."*[985]

---

982 "On Dördüncü Söz'ün Zeyli", *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 186'nın içinde. (abç)

983 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-2*, s. 495'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1099. (abç)

984 Nursî'nin bu sözlerinin bir benzeri, 1999 Marmara depreminin ardından kimi dinci çevrelerce de tekrar edilmiştir. Aynı düşünce yapısı, 11 Eylül 2001'de, ABD'deki Hıristiyan Faşist Falwell tarafından da zikredilmiştir. Falwell'e göre 11 Eylül'ün müsebbipleri, *"Liberaller, Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği, puta tapanlar ve laikler, kürtaj hakkını destekleyenler, eşcinsellerdi"* ve *"bunlar Tanrı'nın gazabını Amerika'nın üzerine çekmişlerdi"* (Bkz. Bob Avakian, *Tüm Tanrılardan Kurtulun*, El Yayaınları, İstanbul, 2014, s. 161).

985 "On Dördüncü Söz'ün Zeyli", *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 185'in

Nursî'nin depreme ilişkin bu hurafesi anlaşılan kadro ve taraftarlara da sirayet etmiştir. Zira *"talebeler"*den Hüsrev Altınbaşak, 26 Kasım 1943'te Çorum, Tokat, Amasya ve Kastamonu'da yaşanacak olan depremlere ilişkin, *"Risale-i Nur ve talebelerine* ***ilişme hadiselerine tevafuk ettiğini ispatlı şekilde yazmış****, Üstad Hazretleri de onu* ***tasdik etmiştir****."*[986]

Bu kadar hurafenin ardından, münakaşaya depremle ilgilenen sismoloji ve jeoloji bilim dallarının zaviyesinden bakarak devam edelim. Ya da bir başka ifadeyle Nursî'nin *"insan suretinde ahmak şeytanlar"* diye hakaret ettiği bilim insanlarına kulak verelim.

"Depremler" diyor Prof. Dr. Ali Ercan ve devamla *" hareket halindeki platoların temas alanındaki engellerin üzerinde biriken gerilimin bir anlık kırılmasıyla meydana gelen enerji boşalmaları sonucunda oluşuyor. Yer kabuğu (200 km) derinliklerinde gerilmiş fay hatlarının kırılmasıyla ortaya çıkan toplam enerji miktarına göre depremlerin şiddeti tamamlanıyor. Aslında serbest kalan enerjinin büyük kısmı platolar arası sürtünme sürecinde ısı olarak kaybolurken sadece %10 kadarı mekanik enerji olarak çıkıyor ve yer kabuğunda sarsıntılara (depremlere) neden oluyor"* diye özetliyor.[987] Öte yandan Türkiye'de depreme ilişkin Türkiye Cumhuriyeti devletinin bir kurumu olan Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün İnternet sitesinde verilen temel bazı bilgiler dahi depremin, ilahi bir kaide olmadığını yeterince gösteriyor. Kurumun *"Jeoloji Etütleri Dairesi"*nden Dr. Tamer Y. Duman'ın kaleme aldığı metinde, *"Türkiye'nin çok yoğun deprem etkinliği altında olması doğrudan dünya üzerindeki jeolojik-tektonik konumuyla ilgilidir. Türkiye'nin güncel tektoniği ve depremselliğini* ***yöneten jeolojik olaylar*** *çerçevesinde gerçekleşen levha hareketlerine bağlı olarak meydana gelir. Herhangi bir bölge veya ülkede deprem kaynaklı afet zararlarının azaltılması yönünde yapılacak tüm çalışmaların* ***başarısı*** *deprem tehlikesinin* ***en güvenilir şekilde tanımlanmasına*** *bağlıdır"* deniyor.[988] Buna göre Nursî'nin önerileriyle depremin *"en güvenilir tanımı"*nın yapılmadığı kesindir. Peki ya Kastamonu depreminin, *Risale-i Nur "talebeleri"*ne kötü davranıldığı için yaşanmış olduğunun *"ispat"*ı ve *"Üstad tarafından tasdik"* edilmesine ne demeli? Kastamonu deprem tarihi ve deprem riskine ilişkin Hacettepe Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nden Doçent Doktor Kadir Dirik'in kaleme aldığı bir makalenin kimi bölümleri, hem *"talebelerin ispatı"*nı hem de *"Üstadın tasdikini"* bilimsel olarak teyit etmemektedir. Dirik ilk önce Kastamonu'nun bir nevi risk haritasını göstererek makalesine başlamaktadır: "Üzerinde meydana gelen

içinde. (abç)

986 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1099 (abç)

987 Bkz. http://itubirlik.org.tr/wp-content/uploads/ali_ercan_makale.pdf

988 Bkz.http://www.icisleriafad.gov.tr/ortak_icerik/icisleriafad/TÜRKİYE%20NEDEN%20BİR%20DEPREM%20ÜLKESİ.pdf

depremler nedeniyle ülkemizde en büyük hasarlara neden olan Kuzey Anadolu Fay Zonu Kastamonu İli'nin güneyini sınırlamaktadır. Yürürlükte olan Deprem Bölgeleri Haritasına göre Kastamonu İli'nin yüzölçümünün % 46'sı I. derece, % 22'si II. derece, % 24'ü III. derece ve % 8'i IV. derece deprem bölgesinde yer almaktadır."[989] Bu bilgilerin ardından Dirik, Kastamonu deprem tarihine ilişkin gayet somut bilgiler vermektedir: *"Kastamonu ve civarında aletsel döneme ait (1900 – 2000 yılları arasında) 9 tane hasar yapan deprem meydana gelmiştir. Bu depremler tarih sırasına göre şöyledir: 09 Mart 1902 Çankırı Depremi (maksimum şiddeti Io:IX), 25 Haziran 1910 Tosya (Kastamonu) Depremi (maksimum şiddeti Io:VII, magnitüdü Ms:6.1), 9 Haziran 1919 Almus (Tokat) Depremi (Io:VIII, Ms:5.9), 21 Kasım 1942 Osmancık Depremi (Ms:5.5), 2 Aralık 1942 Çorum Depremi (Io:VIII, Ms:5.9), 11 Aralık 1942 Çorum Depremi (Io:VI, Ms:5.9), 26 Kasım 1943 Tosya – Ladik Depremi (Io:X, Ms:7.2). Kastamonu merkez ilçesi bu depremden VIII şiddetinde etkilenmiştir. Bu deprem de Doğuda Taşova'dan, batıda Ilgaz'a kadar uzanan ve takriben 45000 km^2 yi kapsayan bir bölge içinde kasaba ve köylerdeki evlerin %75'inin tümüyle yıkıldığı ya da ağır hasara uğradığı, sayısı tam olarak belirlenememiş olmakla birlikte 4000 kişinin öldüğü, 5000 kişinin de yaralandığı, doğuda Destek boğazı ile batıda Kurşunlu bölgesi arasında 250 km uzunluğunda bir yüzey kırığının meydana geldiği kayıtlarda belirtilmiştir."*[990] Şimdi geriye iki soru kalmaktadır. Birincisi, 1902, 1910 ve 1919'da Kastamonu'da bırakalım kötü muameleye maruz kalmalarını bir yana, *Risale-i Nur "talebeleri"* ve onların *"Üstatları"*nın adı bile ortalıkta yokken, bahsi geçen depremlerin sebebi hikmeti ne olabilir? İkincisi, 21 Kasım ve 2 Aralık 1942'de Said Nursî Kastamonu'da bulunmasına rağmen, o halde bu iki tarihte yaşanan depremler neden olmuştu? Tabii ki hurafelerin bu ve buna benzer soruları cevaplaması mümkün değildir.

Konumuza dönecek olursak. Anlaşılan o ki, *"kendisine himmet edilmesi"* istenilen bir liderlik kurumunun inşası, o liderliğin *"ikaz"* ve *"keramet"* gücü gene de hareketin içerisinde bir takım iç çelişkilerin önünü almak için yeterli değildi. Yazılanlara bakıldığında satır aralarından Isparta'da, ilk önce bölgesel bir kariyer hırsının ve ayrılıkçı (yoksa hizipçi mi?) tavrın faaliyetleri epey etkilediği anlaşılmaktadır. Daha sonra devletin içine karıştığı ya da karıştırdığı söylenen bu çelişki gibi daha niceleri, Nursî'den sonra hareketin hızla bir dizi parçalara bölünmesine neden olacaktır. Fakat bahsi geçen boyutlardaki 'örgüt içi çelişki' –bilindiği kadarıyla– Nursî'nin hayatta ve hareketinin başında bulunduğu dönem zarfındaki yegane iç çelişki olacaktı. Bu çelişkinin bazı ipuçlarını Badıllı'nın eserinde görmek mümkündür. Muhtemelen Isparta'daki sorunların başlangıcı ta Eskişe–

989 Bkz. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~kdirik/Kastamonu.pdf

990 Bkz. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~kdirik/Kastamonu.pdf

hir cezaevinden beraat eden kadroların tekrar Isparta'ya geri döndükleri günlere dayanmaktadır. Tipik bir devlet politikası olan 'havuç ve sopa' siyaseti anlaşılan o yıllarda Nursî'nin Isparta'daki kadro ve taraftarlarına da uygulanmış olmalıydı. Anlaşılan devlet, ideolojik olarak kıramadığı bu insanları, Diyanet Riyasetine *"memur"* ederek satın alıp, *"eser yazdırarak"* Nursî'nin saflarında bir gedik açmaya çalışıyordu.[991] Said Nursî, derhal Kastamonu'da kaleme aldığı mektuplardan birinde konuya dikkat çekiyor ve uyarıyordu: *"Sizin beraatınız ve manen galebiniz zalimleri şaşırttı, cepheyi burada değiştirdiler. Düşmanane taarruzdan vazgeçip, dostane hulul edip, has talebeleri Risale-i Nur'un hizmetinden geri bırakmak için memuriyet gibi bir meşgaleyi buluyorlar. Burada o neviden çok vakıalar var. Bu taarruz bir cihette daha zararlı görünüyor."*[992] Tehlikenin farkında olan Nursî, yanılmayacaktır. Zira Isparta'daki kadro ve taraftarların arasında *"meşrep ihtilafı"* ve *"meşru makamcılık damarı tahrik"* edilecek, bu iş için 'birisi' bulunacak ve hadise büyüyüp iyice kızışacaktır.[993] Öyle ki, muhtemelen 1940'ların başında Isparta'ya yazdığı mektupta Nursî, son derece üstü kapalı bir biçimde, söz konusu çelişkiye ilişkin, *"İnsan kusursuz olmaz ve rakipsiz de olmaz"* diyecektir. Mektubun devamında Nursî, *"Risale-i Nur'un kahraman şakirtleri her müşkilata galebe ettikleri gibi, inşallah bu ehemmiyetli ve dehşetli mevsimde yine galebe ederler. Safvet ve ihlaslarını* ***bozmayacaklar*** *ve hizmetlerine de fütur getirmeyecekler"* diye temennide bulunacaktır.[994] Nursî'nin biyografi yazarlarından ve onun önde gelen *"talebe"*lerinden Abdülkadir Badıllı, bu çelişkinin baş sorumlusu olan kişinin adını değil ama harekete verdiği zararları, *"Nur talebelerinin ileri gelenlerinden bir zat, bir beşer olarak –her nedense- hissi tefevvuk ve hubb-u makam gibi şeylere hilkaten giriftarlığından dolayı; ve bu yüzden takındığı inatlı ve asabiyetli durumundan gelen bir haletle, tüm hizmet şekilleri ve umum hizmet ehli kendisine bağlı ve kendi emri altında bulunmasını istemesinden ötürü, gerek bahsi yapılan 1942'lerdeki Isparta'da vukuu bulmuş hadisede olsun, (...) hep ihtilaf ve mübayenet onun hissiyatlı ve asabiyetli davranışlarından çıktı"* diye anlatır.[995]

---

991 Badıllı, age, c.2, s. 1187

Badıllı, bu konuda daha fazla bilgi vermemesini şöyle izah eder: *...ayrıca da bu hususta belli şahıslar ve vakıalar göstermeye izin olmadığından yazmaktan sarf-ı nazar edildi."* (agy)

992 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-2*, s. 278'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1057

993 Badıllı, age, c.2, s. 1183

994 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-1*, s. 495'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1068 (abç)

995 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1068, dipnot: 337

Dipnotun geri kalan kısmında ise Badıllı'dan, aynı şahsa ilişkin şu bilgileri öğreniyoruz: *"...Bilahare 1943-1944'lerde Denizli hapishanesinde olsun ve gerekse daha sonra 1948-1949 Afyon hapis hadisesinde olsun hep ihtilaf ve mübayenet onun hissiyatlı ve asabiyetli davranışlarından çıktığı. Hatta 1953'ten sonraki yıllarda doğrudan Hazreti Üstad'ın*

Evet, bir yandan rejimin, *"yeni Kuran tefsirleri"* yazdırma teşebbüsleri ve din alanında aktifleşme ama öte yandan özelliklede Isparta'da başlayan irili ufaklı gözaltı hadiseleri, Nursî gibi eski bir örgütçünün gözünden kaçmıyordu. Rejimin kendisine yönelik kapsamlı bir hamle yapacağını 1942–1943'te sezmekteydi.[996] Devlet ilkin 1941'in sonlarında *"Nurun neşriyat merkezi"* Isparta'da küçük bir operasyonla kadrolardan Mehmed Zühdü'nün evini basar ve bir takım 'örgüt dokümanlarını' ele geçirir. Ardından kısa bir süre sonra 1942'nin başlarında, bir *"ihbar"* sonucu Isparta'nın Sav ve Kuleönü köylerinde yapılan aramalarda içlerinde *"Beşinci Şua"* başlığını taşıyan metnin de bulunduğu bir takım yazılar bulunur! Anlatılanlara bakılacak olunursa, Isparta Ağır Ceza Mahkemesi, *"bu risalelerde mevcut kanunlara temas eden bir durumun olmadığını"* görür ve sanıkları serbest bırakır.[997] Fakat bu durum Nursî'de bir rehavetten çok endişeyi beraberinde getirir. Derhal önlemini alır ve muhtemelen ele geçeceğini bildiği bir mektupta rejimi ters manipüle etmek için Isparta'daki kadrolara hitaben, *"Biz sizin bir şubeniz olduğumuz halde, bizi asıl ve merkez telakki ettiklerinden daha ziyade desisleri bize karşı isti'mal ediyorlar"* diye yazar.[998] Büyük bir ihtimalle rejimle zaten koptu kopacak yeni bir fırtınanın bilincinde olarak, sanki çıtayı yükseltme kararı almıştır. Buna göre 1942'nin başında Risaleleri *"mecmua şeklinde"* yayınlatmaya başlar.[999] Bu arada Isparta ve civarında, kadro ve taraftarların *"ihtiyatsızlıkları"* gittikçe rejimin kuşatmasına adeta destek verir boyutlardadır. Nursî, duyduğu endişeyi ve alınması gereken önlemleri, o sıralar yazdığı bir mektupta ivedilikle belirtir. *"Hem şimdiki bu müşevveş* [karmakarışık] *vaziyetlerde çok zararlı hem hocaları, hem ehl-i siyaseti Risale-i Nura'a karşı* ***cephe almaya ve tecavüz etmeye sebebiyet veren*** *'Şapka ve Ezan' meselelerini ve 'Deccal ve Süfyan' unvanlarını Risale-i Nur şakirtleri yabanilere karşı* ***lüzumsuz medar-ı bahs ve münazaa edilmemek lazımdır*** *ve* ***ihtiyat etmek elzemdir*** *ve* ***itidal-ı demi muhafaza etmek vaciptir****. Hatta* ***sizde cüzi bir ihtiyatsızlık buraya kadar bize tesir ediyor****..."*[1000] Ancak nafile! Bir sene sonra (1943) beklenen operasyon

---

şahsiyetiyle bir çeşit rekabet içine girdiği halde ve fakat bütün bunların yanında o zatın Risale-i Nur'un neşir hizmetinde fevkalade büyük bir azım ve gayret ve faaliyeti olduğu için; Üstad Hazretleri her hadisede ve her zaman onun tarafını (Büyük hizmetleri için) tutmuş ve onu tenkidlerden müdafaa etmeye çalışmış ve zatı da hep idare etmiştir."(agy)

996 Badıllı, age, c.2, s. 1182–1183

997 Badıllı, age, c.2, s. 1176–1178

998 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-2*, s. 285'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1184

999 Badıllı, age, c.2, s. 1188

Badıllı bu adımı *"zahiri hiçbir sebep yokken"* diye yorumlamaktadır ki, 1908'den beri yayın faaliyeti içerisinde olan Nursî'nin tarihsel tecrübesi göz önünde bulundurulduğunda ben şahsen aynı kanıda değilim.

1000 *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-2*, s. 523'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1190. (abç)

başlar.[1001] Denizli, Aydın ve Afyon bölgelerinde oldukça aktif bir faaliyet sürdüren *"talebe"*lerden Ḥasan Atıf Egemen, Ağustos 1943'te, Denizli'nin Çivril kazasında, tam da Nursî'nin endişe duyduğu sebeplerden ötürü tevkif edilir.[1002] Egemen'i, dini münakaşaya giriştiği Çivril müftüsü ve vaizi ihbar etmişlerdir. Atıf'la ilişkisi olan insanların evlerinde yapılan aramalarda çeşitli el yazması risalelerin yanı sıra *"Beşinci Şua"*nın da bir nüshası ele geçer.[1003] Gerisi çorap söküğü gibi gelir. Denizli Valiliği, Isparta ve Kastamonu'daki valilikleri de harekete geçirir. Nursî, kadrolara hitaben kaleme aldığı bir mektupta *"şimdi de aldığımız haber, Denizli Valisi ehemmiyetli bir şifreyle bura valisine Atıf meselesini i'zam ederek şifre yazmış"* diyecek kadar Kastamonu'daki devlet makamının 'içinden' haberdar olduğunu belli edecektir.[1004] Zira Eylül 1943'te Isparta'da geniş çaplı aramalar yapılır ve çok sayıda kadro ve taraftar tevkif edilir. 14 Ağustos 1943'te ise Nursî'nin Kastamonu'daki evi aranır. Bu ilk aramada bir şey bulunmaz. Ancak 29 Eylül 1943'te yapılan üçüncü aramada, Nursî'nin kaldığı evin kömürlüğünde

1001 Fakat 1943'te sadece Nursî ve taraftarlarına değil aynı zamanda başka dinci akımlara karşı da operasyonlar düzenlenmiş ve bir hayli dinci, rejim tarafından hapse atılmıştır. Ali Dikici'nin bulguları göz önünde bulundurulacak olursa mesela *"Süleymancılar"*ın lideri Tunahan ve müritleri, 1943'te, *"laikliğe aykırı faaliyetlerinden dolayı... İstanbul Birinci Şube Müdürlüğü'nde sorguya alındılar. 3 gün devam eden sorguları sırasında tabutluk denilen sorgu odalarında tutulan Tunahan ve yakınları, Birinci Ağır Ceza Mahkemesince suçsuz bulunarak beraat ettiler."* Aynı dönemde Nakşibendî Tarikatı şeyhlerinden Abdülhakim Arvasî'nin de tutuklandığını Dikici'den öğreniyoruz. *"Örfi İdare emriyle Eyüp Camii yakınlarındaki dergâhından alınarak, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şubeye götürülen Arvasî'nin, İstanbul dışına sürgün edilmesine karar verildi. Arvasî İzmir'e, beraberindeki 24 kişi muhtelif yerlere sürgün edildi. Arvasî bir müddet Meserret Oteli'nde, sonra da bir evde polis nezaretinde kaldı. Bir süre sonra Ankara'ya nakledilen Arvasî, 27 Kasım 1943 tarihinde orada vefat ederek Bağlum ilçesine defnedildi."* Keza o yıllarda Kemal Pilavoğlu'nun başında bulunduğu Ticanî tarikatı da rejimin hedefi olmuştu. Dikici'ye göre, *"Pilavoğlu ilk kez 1943'te, tarikat faaliyetleri suçundan 24 müridiyle beraber mahkemeye verildi ise de, kısa bir süre sonra serbest bırakıldı."* Daha geniş bilgi için bkz. Ali Dikici, "Milli Şef Dönemi İç Güvenlik Anlayışı ve Türk Polisi" (Bkz. http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/06-ali-dikici.pdf)

1002 Nursî'nin, Atıf Egemen'in yakalanmasının ardından, yapılan hatalardan ötürü kadro ve taraftarları eleştirmek yerine, hadiseyi *"bir kazay-i ilahiye"* olarak adlandırması ve saflarda moral bozukluğuna sebebiyet vermemesi için de coşturucu bir dil kullanması ilginçtir. Öte yandan gene aynı mektubun *"haşiye"*sinde ise *"ihtiyat ediniz"* demeyi unutmaması gözden kaçmamaktadır. (Bkz. *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-1*, s. 550'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1191–1192)

1003 Badıllı, age, c.2, s. 1191

1004 Bkz. *Osmanlıca Kastamonu Lahikası-1*, s. 550'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1192

Yukarıda bahsi geçen *"içeriden"* bilginin kaynağının kim olduğunu bilmiyoruz. Ancak Badıllı'dan, o yıllarda Kastamonu Vali muavini olan Feridun Çayır'ın babasının, vaktiyle Nursî'nin *"eski dostlarından"* birisi olduğunu öğreniyoruz. (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1156)

aranan bulunmuştur: *"Beşinci Şua"*![1005]

Hangi tarihte yazıldığı bilinmeyen ancak 1938'de *"tanzim ve tebyiz"* edildiği söylenen[1006] *"Beşinci Şua"*, Abdülkadir Badıllı'ya göre, *"Ehl-i iman arasında büyük merakla aranıp iste*[nen](...) *Ahir zamanda gelecek müthiş şahısların, Deccal ve Süfyanların*[1007] *kimler olduğunu bildiren"* bir risaledir.[1008] Nursî, bu risalenin vefatından sonra neşredilmesini istemiştir.[1009] Rejim, bu risalede bahsi geçen *"Deccal ve Süfyan"*dan kimin ya da kimlerin kastedildiğinin gayet farkındadır. Dolayısıyla Denizli operasyonunun *"esas sebebi Beşinci Şua"* dır.[1010] Fakat hal böyle olmakla birlikte gerek Nursî'nin biyografisini yazan Badıllı, gerekse de –ileride Denizli mahkeme safhasında göreceğimiz gibi– Nursî'nin bizzat kendisi, *"Beşinci Şua"*nın abartıldığı hatta tüm bunlardan hareketle bir nevi 'devenin pire yapıldığı' kanısındadırlar. Mesela eserinde altı sayfa evvel, *"Beşinci Şua"*yı, *"Ehl-i iman arasında büyük merakla aranıp iste*[nen](...) ***Ahir zamanda gelecek müthiş şahısların, Deccal ve Süfyanların kimler olduğunu bildiren"***[1011] bir risale olarak tanımlayan Badıllı, altı sayfa sonra, *"Evet, pek çok* ***yaygara, evham*** *ve* ***velveleler içinde hükümetin, emniyetin*** *ve* ***ajanların aramaya seferber olduğu*** *Beşinci Şua risalesinin mahiyeti ise: Ahir zaman* ***hadiselerinden haber veren peygamberimizin*** *mu'cizekâr söz ve hadislerinin, külli ve umumi, şahıs tayin etmeden ve ancak hadiselerin hadis-i şeriflerle külli tatbiklerinin te'villerini yapan* ***ilmi bir tahlil****den ibarettir,* ***hepsi bu kadar****..."*[1012] Badıllı'nın bu

1005 Badıllı, age, c.2, s. 1194

Said Nursî'nin *"talebeleri"* tarafından –aralarında Badıllı'nın da bulunduğu– yayınlanan *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*'a göre, *"Şua"*nın anlamı, *"Bir ışık kaynağından uzanan ışık telleri"*dir. (Age, s. 913)

1006 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1093

1007 Said Nursî'nin *"talebeleri"* tarafından –aralarında Badıllı'nın da bulunduğu– yayınlanan *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*'a göre, *"Deccal"*in anlamı, *"...Ahir zamanda gelecek ve Risalet-i Ahmediyeyi inkar edip İslamiyeti tahribe çalışacak ve dünyayı fesada verecek çok şerli ve küfrü mutlak yolunda olan dehşetli bir şahıs"*dır. (Age, s. 177) Gene aynı kaynağa göre, *"Süfyan"*ın anlamı, *"Ahir zamanda geleceği ve ümmetin karanlık günler yaşamasına vesile olacağı sahih hadislerle bildirilen dehşetli dinsiz ve münafık bir şahıs"*dır. (Age, s. 889)

1008 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1188

1009 Bkz. "On Altıncı Rica", *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 321'in içinde

1010 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1189

1011 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1188

1012 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1194–1195 (abç)

Anlaşılan *"Beşinci Şua"*nın taşıdığı ideolojik önem, yeni paradigmanın eşiğinde olduğumuz bugün de değerini yitirmemiş olmalı. Zira 24 Kasım 2014 tarihli *risale.com* sitesinden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diğerlerinin yanı sıra *Beşinci Şua*'yı da basacağını öğreniyoruz:

anlatımı ileride de göreceğimiz gibi, Ankara ile Moskova arasında bir *"ideolojik ortaklığın"* var olduğunu iddia eden ve bu durumu teşhir etmeyi esas alan *"Beşinci Şua"*nın niteliğini aşağıya çeken, neredeyse önemsizleştiren bir anlatımdır ve tabii ki 'hepsi bu kadar'değildir. Zira Badıllı'nın, *"Denizli hapis hadisesinin ön belirtileri"*ni anlattığı yerde –her ne kadar Nursî'nin ve *"talebeleri"*nin bu gibi durumlarda mütemadiyen başvurdukları mağduriyet edebiyatının ardına sığınsa da– dönemin hükümeti aleyhinde yaptığı *"kızıl komünist"* hamaseti kendisini ele vermektedir:

> *"Zamanın hükümetinin Başbakanı olan Şükrü Saraçoğlu'da zaten maalesef gizli komünist teşkilatlarla uyum içinde* ***hareket etmekteydi****. Onun Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel ise, zaten* ***dünyaca bilinen*** kıpkızıl bir komünistti."[1013]

Burada ilkin Badıllı'nın, Saraçoğlu ve Yücel hakkındaki sözlerinin tamamen bir dezenformasyon olduğu belirtilmelidir. Bahsi geçen şahıslar hakkında *"dünyaca bilinen"* gerçek, Saraçoğlu ve Yücel'in *"kıpkızıl komünist"* değil bilakis, 1950'den sonra Nursî ve talebelerinin can–ı gönülden destekleyecekleri İngiltere'nin *"dostu"* olduklarıydı. 13 Kasım 1950 tarihli bir İngiliz belgesi bu dediklerimizi yeterince ispat etmektedir. *"1950 Yılı İçin Türkiye'nin Önde Gelen Şahsiyetleri Üzerine Rapor"* başlıklı bir yazıda, Şükrü Saraçoğlu hakkında, *"Sohbet etmesi kolay biri ve bize karşı iyi niyetli. Rusya'ya ayrıcalıklar verilmesinin kararlı bir muhalifi..."* ve Hasan Ali Yücel hakkında da, *"Yücel kesinlikle Britanya'nın yetenekli ve aydın bir dostu"* denmektedir.[1014] Hal böyleyken (büyük bir ihtimalle 1943'te), Nursî ve kadrolarının, tıpkı Badıllı gibi başvurmuş olabilecekleri bu dezenformasyonun amacı, Nazi Almanya'sı nezdinde Türk hükümetini teşhir etmekti. Oysa 1943'te Türk hükümeti en az Nursî ve kadroları kadar Nazi Almanya'sının yanında durmakta idi. Zira Alman Dışişleri Müsteşarı Freiherr von Weizäcker, kendisini ziyarete gelen Türk Büyükelçisi Arıkan'la yaptığı sohbete dair 8 Ocak 1943'te aldığı notlarda, şöyle demekteydi:

> *"Sonuçta Büyükelçi şunu vurguladı:* ***'Türk politikası Orta Avrupa'da güçlü***

"26 Kasım 2014 tarihli ve 29187 sayılı Resmi Gazete'de 'Eser Sahibi Sait Okur (Bediüzzaman Said Nursî) Olan Eserler Üzerindeki Hakların Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Kullanılmasına İlişkin Karar'ın altında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Ahmet Davutoğlu ile Bakanlar kurulu üyelerinin imzası yer alıyor. Kararın ekinde ise 'Eser Sahibi Sait Okur (Bediüzzaman Said Nursî) Olan Eserlerin Listesi' bulunuyor. Bediüzzaman Hazretlerinin 'Eski Said' dönemi eserleri olarak bilinen kitapları da dahil büyük kitaplar, Lahikalar ve tek tek bütün eserler ayrıntısı ile yazılıyor. Listede bazılarının yayınlanmayacak diye gündeme getirdiği '5. Şua' da yer alıyor. Resmi gazetedeki listede 'Beşinci Şua / Eşrat-ı Saat (kıyamet alametleri)' ifadesi yer alıyor."

(Bkz. http://www.risalehaber.com/diyanet-5.-suayi-da-basacak-224049h.htm)

1013 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1189 (abç)

1014 FO 371/87934

bir Almanya'ya çok ihtiyaç duyuyor.' *Bu sözlerle Arıkan, Sovyetler Birliği hedeflerine ve İngiltere gücüne duyduğu şüpheyi gizlemediğini gösterdi. Büyükelçi, Rusya'daki kış mevsimi nedeniyle yaşadığımız aksiliklere rağmen, sarsılmaz stratejik pozisyonumuzdan emin olduğunu ve Ankara'da bu fikrin sözcüsü olduğunu belirtti."*[1015]

Evet, her ne kadar 31 Ocak 1943'te *"Milli Şef"* Adana'da İngiltere Başbakanı Churchill ile görüşmesinde *"pazarcı"* tavrını devam ettirmişte olsa; her ne kadar 2 Şubat 1943'ten itibaren savaşın seyrini değiştirecek olan Stalingrad kuşatması kırılmış ve Kızıl Ordu taarruza geçmişte olsa; daha şimdilik ne *"Milli Şef"* Nazi Almanya'sıyla yaptığı anlaşmayı bozmaya hazırdı; ne de Nursî, Almanları *"dua defterinden"* silmişti.[1016] Bu şartlar altında birbirinden daha fazla *"Almancı"* güçlerin hükümete rakip olmaları kabul edilemezdi. Sekiz ay sonra (Mayıs 1944'te) savaşın alacağı seyirden ötürü, İngiltere ve müttefiklerine şirin gözükmek için *"Panturanizm"* yanlılarını derdest edecek olan hükümet,[1017] şimdi 20 Eylül 1943'te, kendisini Moskova'daki rejime benzeten böylece ortak iş yaptığı Nazi Almanya'sına adeta gammazlamış olan Said Nursî'yi tevkif ediyordu. 2 Dünya Savaşı'nın Türkiye'deki ilk mağlupları, Denizli hapishanesinin yolunu tutacaklardı. Nursî ilkin Kastamonu'dan Isparta cezaevine oradan da Denizli cezaevine yollanacaktı.

Beşinci Şua'nın "Kerameti"

Kasım 1943 ila Haziran 1944 arasında Denizli Mahkemesi ve hapishanesi süreci, Said Nursî ve *"talebeleri"* açısından yeni bir dönüm noktasıydı. 1935'teki Eskişehir Mahkeme ve hapishane dönemiyle kıyaslandığında bu dönemin en önemli özelliği, birincisi, tutuklananların büyük çoğunluğunun kadrolardan oluşmasıydı. İkincisi ise operasyonun birden fazla ilde yapılmış olmasıydı. Kastamonu, Ankara, İstanbul, Isparta, Denizli ve Antalya'dan

---

1015 Bkz, Kılıç, age, s. 618

1016 Bu konuya ilişkin Badıllı, Tahirî Mutlu'dan duyduklarını şöyle anlatmaktadır: ... *Bir müddet sonra, Almanların çok acib zulümlere başladığını ve masum çoluk çocuk demeden bombalarla imha ettiğini işitince, dua defterinden onların ismini sildi ve sırt çevirdi. Hatta Tahirî ağabey* ***Alman mağlubiyetinin Üstad'ın duasını kesmesinden sonra başladığını*** *söylüyordu*" (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1054, dipnot: 301) (abç). Tabii ki tamamen hurafe olan bu sözlerin bizi ilgilendiren boyutu, içerdiği siyasi muhtevadır. Alman mağlubiyeti ne zaman başlamıştır? 1943'te Stalingrad kuşatmasının yarılmasıyla mı? 1944'te başlayan Normandiya çıkartmasıyla mı? Yoksa Kızıl Ordu'nun 16 Nisan 1945'te Berlin'i kuşatmasıyla mı? Badıllı'nın aktarımlarından bunu anlamak mümkün değil. Öte yandan burada mutlaka sorulması gereken bir soru daha var. *"Üstad'ın duasını kesmesinden"* evvel acaba Nazi Almanya'sı, "çok acayip zulümlere" başlamamış mıydı? Ya da "*masum çoluk çocuk demeden bombalarla imha*" etmiyor muydu?

1017 Önder, age, s. 151–152

toplam 58 *"seçkin insan"* Denizli hapishanesinde bir araya getirilmişti.[1018] Denizli hapishane sürecinde tıpkı Eskişehir hapishanesinde yaşanan tecrübelerin benzerleri, hatta daha ileri boyutları da yaşanmıştı. İlk defa *"talebeler"* bu mahkemede söz alıp, savundukları ideoloji doğrultusunda açıkça neden Said Nursî'nin yanında yer aldıklarını anlatıyorlardı.[1019] Nursî ve kadroları, burada da faaliyetlerine devam etmenin yanı sıra cezaevindeki diğer mahkumları örgütlemeyi de ihmal etmeyeceklerdi. Hatta onların risaleleri anlayabilmeleri için dışarıdan bir daktilo getirtilecek ve ilk defa Latin harfleriyle risaleler burada Denizli hapishanesinde çoğaltılacaktı.[1020] Her ne kadar davanın başlangıcında Nursî, mahkeme heyetinin alacağı pozisyonu öğrenmek için 'hastalığını' bahane edip duruşmaya katılmasa da, bir müddet sonra Denizli mahkemesinin kendisi için avantajlı olduğunu görüp duruşmalara katılacaktı.[1021] Zira Denizli mahkemesinin üç üyesinden ikisi, bir şekilde Said Nursî ve kadrolarıyla ilişkiliydiler. Mahkeme reisi Ali Rıza Balaban, Nursî'yi, 1907'de, İstanbul'da genç bir hukuk fakültesi öğrencisiyken Şekerci Han'da ziyaret etmiş ve onun elini öpmüştü.[1022] Mahkemenin diğer üyesi, Cumhuriyet'in ilk kadın hakimlerinden Hesna Şener ise Nursî'nin önemli kadrolarından Ali İhsan Tola'nın akrabalarındandı.[1023] Anlatılanlara bakılacak olunursa, Hesna hanımın mahkeme üye-

1018 Badıllı, age, c.2, s. 1201. Badıllı aynı yerde, *"listede 58 kişi görünmekte, fakat bizdeki hususi Denizli dosyasında 69 olarak geçmektedir"* demesine rağmen, dökümünü verdiği 58 kişilik listenin haricinde, diğer *"11"* kişinin adlarını vermemektedir.

1019 *"Talebelerin"* savunmalarında kullandıkları argümanlar, Nursî'nin kadrolarının hangi kodlarla hareket ettiklerini göstermesi bakımından oldukça çarpıcı örnekler sunmaktadır. 3 Şubat 1944'te yapılan duruşmada sanıkların savunmalarından bazı satır başları şöyle özetlenebilir: **Hüsrev Altıbaşak**, *"Ben bu vatanın bir öz evladı ve Türk milletinin bir ferdiyim"*; **Hafız Ali**, *"Ben ne Risale-i Nur'da ve ne de Üstadım da emniyet ve asayişe zarar verecek bir emare ve bir meyil görmediğim gibi, asayiş ve emniyetin temel taşlarını onlardan öğrendim"*; *"Din alimi"* **Mehmet Feyiz**, *"Milletin saadet ve selametini yegane hedef tanır, dünyevi hiçbir emel taşımaz muhterem bir zatın hizmetini edişim ve onun feyzinden tefeyyüz etmek kasdını güdüşüm büyük bir cürüm telakki edilmiş"*; **Tahiri Mutlu**, *"Daha sonra sevgili Üstadımın müsaadelerine bakmayarak, beş yüz adedini bin lira mukabilinde Ayet-el Kübra risalesini mümin kardeşlerimin isitfadelerini temin maksadıyla eski harfle tabında mahzur görmediğimden ve esasen o eser sırf imani ve uhrevi bulunduğundan tab ettirmişim"*; **Ahmet Feyzi Kul**, *"İşte iddia makamı...Vatandaşın yakın bir mazide hakaik-i İslamiyeyi Avrupa âlem-i Hristiyaniyanetine karşı müdafaa için seçilmiş yegane bir irfan menbaının ilminden hissemend olmasını bir türlü hazmedemiyorlar. İşte biz bu haksız ve sakat görüşünün kurbanıyız"* (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1319–1325).

1020 Badıllı, age, c.2, s. 1259

1021 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1289

1022 Necdet Bayram, "Denizli Mahkemesi Ağır Ceza Reisi ve Hakiminin Cesur Kararları" için bkz. http://risaletalimhaber.com/haber/5947-denizli-agir-ceza-reisi-ali-riza-balaban-ve-hakim-hesna-sener#.VJNbicgKA

1023 Bayram, agy.

liğine getirilmesi tamamen bir *"tesadüf"* eseriydi. Çünkü aslında mahkeme başkanı Balaban, Said Nursî ve *"talebelerinin"* beraatlerinden yana olmasına rağmen, mahkemenin diğer iki üyesi ısrarla ceza verilmesinden yanaydı. O nedenle dokuz aydır davada bir türlü ilerleme kaydedilemiyordu. Bu sırada üyelerden biri hastalanıp rapor alınca, mahkeme başkanı Balaban, Hesna Şener'e *"Aslında bu davada hiçbir suç unsuru yok. Bu insanlar masum. Beraat kararına imza atar mısın?"* diye sordu. Hesna Hanım da tereddüt etmeden *"Atarım"* deyince Balaban, Şener'i mahkeme üyeliğine aday gösterdi.[1024] Onun içindir ki, duruşmanın çeşitli safhalarında kendisine bağırıp çağıran Balaban için Nursî, *"Mahkemenin kalbini Risale-i Nur fethetmiştir. Reis bunu kasten böyle yapıyor, ta ki kimse ondan şüphe etmesin"* diyerek *"talebeleri"*ni sakinleştirmişti.[1025]

Danışıklı bununla da sınırlı kalmıyordu. Denizli mahkemesi tutuklamalar esnasında ele geçen risaleleri Ankara'da, Birinci Ağır ceza reisi Emin

1024 Bayram, agy.

Ayrıca Necdet Bayram'ın makalesinde, Tahsin Tola'nın Şener'e ilişkin anısına da yer verilir: *"Beraat kararından bir müddet geçtikten sonra bir gün Üstad Bediüzzaman Hazretleri talebelerinden Ali İhsan Tola Ağabey'e 'Ali İhsan, Hesna kızıma selam söyle, ben onu mânevî evlatlığıma kabul ettim!' demiş...*

Meselenin devamını Ali İhsan Tola Ağabey'den dinleyelim. 'Üstad bunu bana söyledi ama o zamanlar biz açık saçık kadınların yanlarından geçmezdik. Onun için gitmedim' İkinci sefer Üstadın yanına vardığımda yine 'Mânevî evladım Hesnâ'ya selam söyle' dedi. Yine gitmedim. Üçüncüde 'Sen hâlâ gitmedin mi?' deyince artık gitmek bana farz oldu diyerek gittim. Denizli sıcaktı. Vardım odasına girdim, selam verdim. Kısa kollu giymiş, etekler dizinde... Şöyle kapıya yakın bir yere durdum. Bana 'Gel bakalım koca Nurcu!' dedi. Hemşerilik de var, Isparta Senirkentliyiz... Akrabalık da var. Beni tanıyor. Ben de, 'Sen de Nurcusun!' dedim. Böyle deyince orada bulunan bir görevliye; 'Sen kapıyı kapat ve bize de iki çay söyle!' dedi. Bunun üzerine 'Üstad'dan size selam getirdim. Mânevî evlâdım Hesnâ'ya selam söyle, dedi' deyince, Hesnâ Hanım başladı ağlamaya! 'Ali İhsan! Ne dünyaya yaradık, ne âhirete... Babama kızıyorum... Beni okutacağına, köyümüzün çobanı sümüklü Hasan'a verseydi... Dinimi, Müslümanlığımı yaşar, çoluk çocuk sahibi olurdum. Enâniyetten, evlenmedim bile!..' dedi. Dedim ki 'Hesna Hanım! Ona mânevî evlat olmak, o kadar basit bir şey mi? Bu sana yeter!' 'Acaba ona lâyık olabildik mi ki?' dedi. Üstadın huzuruna vardığımda, durumu arz ettim. Üstad 'Ali İhsan, ben onun ismini gavsların, kutupların yanına yazdım, ona ben onlarla beraber dua ediyorum. Erkekler korktu ama o kendisini ortaya koyarak Kur'an davasına taraftar çıktı. Yarın mahşerde Kur'an ona şefaatçi olacak!' dedi. Bana da 'Ne o, Hesnâ tesettürsüz diye darılıyor muydun? İşte tesettüre riayet etmiyor dediğin Hesnâ, Tesettür Risalesi'ni de beraat ettirdi. Essebebü ke'l-fâil (sebep olan yapan gibidir) sırrınca, bütün sizin kazandığınız haseneler, sevaplar tamamen ona da yazılıyor. İşte bütün hasene, o beğenmediğiniz Hesnâ'nın şecaat ve cesaretiyle oldu!...' dedi" (Bkz. http://risaletalimhaber.com/haber/5947-denizli-agir-ceza-reisi-ali-riza-balaban-ve-hakim-hesna-sener#.VJNbicgKA).

1025 Badıllı, age, c.2, s. 1248

Böke'nin[1026] başkanlığındaki *"yüksek bir ilim heyeti"*ne göndermişti.[1027] Bu bahsi geçen *"yüksek ilim heyeti"*nin diğer üyeleri ise *"Diyanet İşleri Müşavere Heyeti"* üyesi Profesör Yusuf Ziya Yörükhan,[1028] *"Dil-Tarih Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü Müdürü"* Necati Lügal[1029] ve *"Türk Tarih Kurumu İslam Kitapları Derleme Heyeti"* üyesi Yusuf Aykut'tu.[1030] Tabii ki heyetin kaleme aldığı raporda *"talebelere"* ilişin, *"Said'in alimane ve vakıfane eserlerine iman ve ahiretleri için bağlanmışlar"* tespiti yapılıyor ve devamla *"Hiçbir cihette hükümete karşı su-i kasdlarına dair bir sarahat ve bir emare, ne muharebelerinde ve ne de kitap ve risalelerinde bulamadık"* deniyordu.[1031] Badıllı'ya göre, *"Bu zatlar* [bilirkişi üyeleri] *zaman ve zeminin çok nazik ve kritik şartlarına rağmen,* ***vicdanlarının ve bağımsız ilmi şahsiyetlerinin sesini dinleyerek, –ufak tefek bazı rüşvet-i kelam tarzındaki ifadeleri*** *hariç kalmak şartıyla-* ***Üstad Bediüzzamanı ve masum Nur talebelerini o planlı ma'hud zulmünden kurtarmaya ellerinden geldiğince gayret etmişlerdir.*** *Ancak bunun yanında belirlediğimiz gibi, zamanın amansız idaresi ve hükümetinin yüksek kademelerinde çöreklenmiş ve hakim durumunda olan şer* ***kuvvetlerinde de, rüşvet-i kelam nev'inden bazı ilmî tahtielerde*** [yanıltmalarda] ***de bulunmuşlardır.***"[1032] Fakat Said Nursî, yıllar sonra yazmanın avantajıy–

1026 Emin Böke'nin, tek parti iktidarı döneminde (1945), Adalet Bakanlığı'nın, avukatlık kanununun yedinci maddesini eleştiren bir yazısı için bkz. "Avukatlık kanunun 7 inci maddesi hakkında bazı düşünceler", *Hukuk Dergisi*, Temmuz–Ağustos 1945, sayı: 16/17'nin içinde http://www.ankarabarosu.org.tr/Siteler/1944–2010/Dergiler/AnkaraBarosuDergisi/1945–16.pdf

1027 Badıllı, age, c.2, s. 1204

1028 İstanbul ve Ankara üniversitelerinde İslam dini tarihi, mezhepler tarihi ve felsefe hocası olarak görev yapmış olan Yusuf Ziya Yörükan, *"branşı İslam tarihi olmayan bir akademisyendir."* Yörükhan, birçok kitabın yanı sıra, sayısız makalede kaleme almıştır. Bunlardan bazıları, İslam Türk Ansiklopedisi Mecmuası'nda: "Dinî, İnkılâb ve Islahat Hakkında" (1947); "Dincilik Düşman Bir Fikirmidir?", (1947); "Müslümanlık Hakkında Yanlış Telkinler", (1947) ve *Sebilürreşad Mecmuası*'nda yayınlanan, "Din Aleyhtarlığı Komünizm Yoludur: Kudret Gazetesine Cevap", (1948) başlıklı makalelerdir. Daha geniş bilgi için bkz. Zekeriya Akman, "Yusuf Ziya Yörükhan'ın hayatı, eserleri ve İslam tarihçiliği", ***Turkish Studies***, Volume 8/2, Winter 2013, s.1–17'içinde, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1720537100_1AkmanZekeriya–trh_1–17.pdf

1029 1917'de Almanya'da okuyan Türk öğrencilere ders vermesi için tayin edilen, 1919–1939 arası Hamburg Üniversitesi Şarkıyat Enstitüsü'nde görev yapan Prof. Necati Lügal hakkında, Nakşi şeyhi Prof. Mahmud Esad Coşan'ın "Hocam Necati Lügal" adlı ilginç bir makalesi için bkz. http://dervisan.com/makale/lugal.html

1030 Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 350

1031 *Osmanlıca Şualar*, s. 296'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1237

1032 Badıllı, age, c.2, s. 1236. (abç)

Aynı yerde, bu düpedüz danışıklı dövüşün anlatımı Badıllı'ya yetmemiş olacak ki, yazar hatta heyet üyelerinin hissiyatına ilişkin daha fazla detay bilgi verme gereği

la düşünen Badıllı gibi düşünmemektedir. Ona göre karşı karşıya bulunan güç, *"hükümet ve mahkeme değil, belki gizli zendeka ve küfr-ü mutlak düşünenler"*dir.[1033] Nursî, tüm bu olup bitenleri, *"o zındıklar Risale-i Nur'u ve Şakirtlerini tarikata ve bilhassa Nakşi tarikatına kıyas edip, o ehl-i tarikatı mağlup ettikleri planlar ile bizleri çürütmek ve dağıtmak fikriyle yaptılar"* diye yorumlamaktadır.[1034] İşte bu nedenle Nursî, Ankara'daki heyete bile güvenmediğini cezaevinde kaleme aldığı bir başka mektupta, *"Dikkat ediniz! Eğer beyan eylediğiniz bu fikrin –faydasız- Avukatınız tarafından tervici varsa, herhalde mahkumiyetimize taraftar olanların* ***bir tedbiridir*** *ki; Ankara'daki ehl-i vukuf, buradaki ehl-i vukuf gibi neşrolunmayan mahrem ve hususan 'Beşinci Şua' Risalelerini* ***esas edip****, bütün Risale-i Nur'a teşmil edip, müsadere etmek ve Beşinci Şua'nın meselelerinin, Risale-i Nur'u okuyan bütün biçare talebelerin dersleridir diye* ***benim suçumla tam bağlamak için*** *dehşetli bir plandır"* tespitini yapar.[1035] O yüzden gerek Kastamonu'dan gönderildiği Isparta'da gerekse de daha sonra gönderildiği Denizli'de savcılara yaptığı savunmasında Nursî, mütemadiyen iki noktayı ısrarla vurgular. Birincisi, *"yirmi sene zarfında hiçbir gazeteyi okumayan ve dinlemeyen ve merak etmeyen"* birisi olarak Nursî'nin bir nevi dünyadan haberi yoktur.[1036] Said Nursî'nin bu vurgusu doğrudan *"Beşinci Şau"* ile alakalıdır. Zira Said, bu risale metninin siyasi ve ideolojik aktüalitesinin başına bela olacağının gayet farkındadır. İşte bu yüzden önemle üzerinde durduğu ikinci husus da aslında, *"Beşinci Şua"* nın abartıldığıdır. Çünkü bu risale Nursî'ye göre, *"yirmi beş sene evvel aslı yazılan ve sekiz sene zarfında bir veya iki defa"* onun tekrardan *"eline geçen"* bir risaledir.[1037] Hatta o istememişte olsa *"Beşinci Şua"* neredeyse herkesin –*"gizli ellerin"*– bir şeyler ilave ettiği bir risale haline gelmiştir. Denizli Cumhuriyet Savcılığı'na verdiği savunmada *"Beşinci Şua"*nın ne olduğunu ve başına nelerin geldiğini, uzun uzadıya şu sözlerle izah eder:

---

duymuştur:

"Bazı mutemet zatlardan duyduğum kadarıyla, bilahare bu ehl-i vukuf heyetindeki ***zatlar****, Bediüzzaman'a* ***hususi selam göndererek****; Onun cihanbaha ve bikiran kıymetteki eserlerine layıkı veçhiyle –zaman ve zeminin nezaketi icabı- rapor hazırlayamadıklarını* ***beyan-ı özür*** *ile bildirmişlerdir."* (agy) (abç)

1033 *El yazma Denizli mektupları*, s.10'dan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1275

1034 *El yazma Denizli mektupları*, s.11'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1275

Bir başka yerde de Nursî, *"Nakşilere ve ehl-i tarikata karşı isiti'mal ettikleri silah ile bizlere hücum ettiler. Fakat aldandılar"* demektedir. (*El yazma Denizli Kastamonu*, s. 12'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1279)

1035 *Denizli asıl mektupları*, s. 48'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1276. (abç)

1036 Bkz. Nursî'nin 17 Ekim 1943'te Isparta Cumhuriyet Savcısına verdiği yazılı savunmadan aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1219

1037 *Özel Denizli Dosyası*, 1. Tomar, s. 101'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1223

"Evvela, bu Beşinci Şua'ı ***biz mahrem tutuyoruz, neşretmiyoruz****. Hem bütün taharrilerde* [aramalarda] *bende bulunmadı. Hem sekiz senede bir iki defa, bir iki saat elime geçti. Hem* ***maksadı, yalnız avamın imanlarını şüphelerden ve müteşabih*** [benzer] ***inkardan kurtarmaktır****. Dünya cihetine, üçüncü, dördüncü derecede dolayısıyla* ***bakar****. Hem verdiği gaybi haberler doğrudur. Hem* ***ehl-i siyaset ve dünya ile mübareze etmiyor.*** *Yalnız* ***ihbar eder.*** *Hem şahısları tayin etmiyor, külli bir surette bir hakikat-ı hadiseyeyi beyan eder.* ***Fakat gizli ellerde gezdiği için, bir iki haşiye bilmediğimiz bazı zatlar tarafından ilave edilerek o külli hakikatı bu asırdaki dehşetli bir şahsa tam tatbik etmişler. Onun için bu senelerde yeni telif edilmiş zannı ile itiraz ettiler.*** *Hem o risalenin* ***aslı*** *Dar-ül Hikmet'ten* ***daha eskidir****. Yalnız bir zaman sonra tanzim edildi* [düzenlendi], *Risale-i Nur'a girdi. Şöyle ki:* ***Hürriyetten evvel*** [yani 1907'de!] *İstanbul'a geldim. O zaman Japonya'nın başkumandanı* ***İslam Uleması'ndan dini bazı sualler sormuştu.****"*[1038]

"Onları İstanbul hocaları benden sordular. Hem çok şeyleri o münasebetle sual ettiler. Ezcümle: Bir hadiste, 'Ahir zamanın dehşetli bir şahsı sabah kalkar, alnında 'haza Kafirûn' yazılmış bulunur' hadis var diye benden sual ettiler?

Dedim: 'Bir acib şahıs bu milletin başına geçer… Ve sabah kalkar başına şapka giyer ve giydirir.'

Bu cevaptan bunu sordular: 'Acaba o zaman onu giyen kafir olmaz mı?'

Dedim: 'Şapka başa gelecek, 'secdeye gitme!' diyecek. Fakat baştaki iman o şapkayı secdeye getirecek, Müslüman edecek inşallah…'

Sonra dediler: 'Aynı şahıs bir su içecek, onu eli delinecek ve bu hadise ile Süfyan olduğu bilinecek?'

Ben de cevaben dedim: 'Bir darb-ı mesel var ki: çok israflı adama eli deliktir, yani elinde mal durmuyor, akıyor, zayi olur denilir. İşte o dehşetli adam, bir sual olan rakıya müptela ve onun ile hasta olacak. Ve kendisi hadsiz israfata girecek, başkalarını da alıştıracak.'

Sonra birisi sordu ki: 'O Süfyan öldüğü zaman, İstanbul'da Dikilitaş'ta şeytan dünyaya bağıracak ki, filan öldü?'

Ben de o vakit dedim: 'Telgrafla haber verilecek…' Fakat bir zaman sonra radyo çıkmış, işittim. Eski cevabım tam değilmiş bildim. Dar-ül Hikmet'te iken dedim: 'Şeytan gibi radyoyla dünyaya işittirilecek.'

Sonra, Sedd-i Zülkarneyn ve Ye'cüc ve Me'cüc ve Dâbbet-ül arz ve Deccal ve Nüzul-ü İsa (A.S.) hakkında sualler sorulmuştu. Ben de cevap vermiştim. Hatta eski risalelerimde onlar kısmen yazılmışlar.

1038 *Denizli Dosyası*, s. 23'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1292–1293. (abç)

Bir zaman sonra, Mustafa Kemal iki defa şifre ile ve Van'ın eski valisi benim dostum Tahsin Bey'in vasıtasıyla beni Ankara'ya taltif için, neşredilen 'Hutuvat-ı Sitte'ye mükâfattan celbetti. Gittim, Şeyh Sünnisi Kürtçe lisanı bilmediğinden, beni onun yerine üç yüz lira maaşla vilayat-ı şarkiyyeye vaiz-i umumi, hem mebus, hem de Diyanet riyaseti dairesinde Dar-ül Hikmet azaları ile beraber eski vazifem ile memnun etmek ve benim Van'da temelini attığım Medreset-üz Zehra ve Şark darül fünunuma, Sultan Reşad'ın verdiği on dokuz bin lirayı, yüzellibin bankonota iblağ ederek, iki yüz mebus içinde yüzaltmışüç mebusun imzasıyla kabul edildiği halde, ben ***Beşinci Şua aslının verdiği haberin bir kısmını orada bir adamda gördüm****. Mecburiyetle o çok ehemmiyetli vazifeleri bıraktım. Ve 'bu adamla başa çıkılmaz, mukabele edilmez' diye dünyayı ve siyaseti ve hayatı içtimayiyeyi terk edip, yalnız imanı kurtarmak yolunda vaktimi sarf ettim...*

Sonra bazı zatlar, ahir zaman hadisatını haber veren müteşabih hadiseleri sual etmek münasebetiyle, o eski risalenin ***aslını tanzim*** *ettim. Risale-i Nur'un Beşinci Şua'ı namını aldı..*

Bu makamda Isparta Müdde-i umumisinin M. Kemal'e dostluğu taassubuyla, kanunsuz ve lüzumsuz ve yanlış itirazı ve sualleri beni bu saadet harici izahatı vermeye mecbur eyledi."[1039]

Yukarıdaki alıntının birinci göze çarpan özelliği Nursî'nin, *"Beşinci Şua"*yı içeriğine layık, militanca savunmamış olmasıdır. Özetle iddia edilen, bu risalenin 'aslı'nın *"Hürriyetten evvel"* yani 1908'den önce yazılmış olduğu; sonradan eklemelerin yapıldığı değil *"tanzim"* edildiği (düzenlendiği) ve *"Dünya cihetine, üçüncü dördüncü derecede baktığıdır."* Oysa alıntı içerisinde Nursî'nin kastettiği şahsın Mustafa Kemal olduğu çok açıktır. Hiç kuşkusuz Nursî'nin, tutarlı bir şekilde *"evet burada kastedilen Mustafa Kemal'dir"* diyemediği de ortadadır. Gene aynı şekilde Nursî'nin, kendisine bir *"keramet"* vehmetmesi de gözden kaçmamaktadır. Fakat bu anlatımda değinilmeyen, cumhuriyet rejimiyle 'benzerliği' dolaylı olarak ispat edilmeye çalışılan ve 1940'larla doğrudan alakalı, tayin edici bir nokta bulunmaktadır: *"Yahudiler"* ve *"Komünist Rusya"*! Gelin gerisini *"dünya cihetine"* hiç de öyle *"üçüncü dördüncü derecede"* bakmayan *"Beşinci Şua"*dan okuyalım: *"Rivayette var ki: 'Deccalın mühim kuvveti yahudidir. Yahudiler severek tabi olurlar.' Allahu Alem, diyebiliriz ki, bu rivayetin bir parça te'vili Rusya'da çıkmış. Çünkü her hükümetin zulmünü gören Yahudiler, Almanya memleketinde kesretle toplanıp intikamlarını almak için, komünist komitesinin tesisinde mühim bir rol ile Yahudi milletinden olan '***Troçki***' namında dehşetli bir adamı, Rusya'nın başkumandanlığına –ve terbiyegerdeleri olan meşhur* ***Lenin'den sonra- Rus hükümetinin başına geçirerek*** *Rusya'nın başını patlatıp bin senelik*

1039 *Denizli Dosyası*, s. 23'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1292–1294. (abç)

mahsulatını yaktırdılar. Büyük deccalın komitesini ve bir kısım icraatını gösterdiler ve sair hükümetlerde dahi ehemmiyetli sarsıntılar verip karıştırdılar."[1040]

Evet, resim şimdi tamamlanmaktadır. Bu içerikteki bir risalenin –ister 1907'de, ister 1919'da, isterse de daha sonra yazılmış olsun[1041]– 1940'larda *"mahrem"* de olsa taşıdığı anlam ne olabilir? Zaten Almanya'nın yanında duran bir rejimi, Almanya'ya şikayet etmek mi? Veyahut Nazi ordularının Sosyalist Sovyetler Birliği'ni işgal ettiği şartlarda, Nazi Almanya'sına İslam adına destek vermek mi? Cevabını, Avusturyalı bir çavuşun 1925'te yayınlanmış kötü ünlü kitabından okuyalım:

"[Rusya'daki] *Devrimin gerçek tertipçisi ve devrimin dizginlerini elinde tutan kimse uluslararası Yahudi idi. Bu uluslararası Yahudi, o günlerde durumu pekiyi takdir etmişti... Neticede, Komünist ihtilali galip çıkınca, cahil Rus halkı Yahudi diktatörlerin, müdafaadan mahrum birer kölesi haline geldi. Yahudi*

1040 Bkz. "Beşinci Şua'ın İkinci Makamı ve Meseleleri"; "On Dördüncü Mesele", Şualar, Celtüt Matbaası, İstanbul, 1959, s. 378–379 veya Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 574'ün içinde (abç)

1041 "Beşinci Şua"nın 40'lı yıllarda yazılmış olması kuvvetli ihtimal dahilindedir. Latin harfleriyle 1959'da yayınlanan **Şualar** adlı eserde "Beşinci Şua"nın başında şöyle bir not bulunmaktadır: "Otuz sene evvel yazılan matbu 'Muhâkemat-ı Bedi'iyede' bahsedilen 'Sedd-i Zülkarneyn' ve 'Ye'cüc Me'cüc' ve sair 'eşrat-ı kıymet'ten yirmi mes'ele, o Muhakemat'a bir tetimme olarak on üç sene (**şimdi kırk seneden geçmiş**) evvel (bir kısım müsveddesi) yazılmış idi. Aziz bir dostumun hatırı için tebyiz edildi. 'Beşinci Şua' oldu." (Bkz. Şualar, Celtüt Matbaası, İstanbul, 1959, s. 371 veya Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 563) (abç) Bu bilgiye göre "Beşinci Şua"nın yazılış tarihi 1919 oluyor. Halbuki yukarıda "Beşinci Şua"nın "İkinci Makamı ve Meseleleri"nin "On Dördüncü Meselesi"nden verdiğim alıntıda yazar (yani Said Nursî), bu risalenin ne 1907'de ne de 1919'da yazılmış olamayacağını bizzat kendisi ispat etmiş oldu. Zira 1918 ila 1926'da SSCB'nin önde gelen liderlerinden Leo Troçki, 1908'den evvel yazılan "Beşinci Şua"ya "mişli geçmiş zaman" kullanılarak nasıl konu olabilir? Kuşkusuz bu durumun Nursî'nin kabul ettirmeye çalıştığı "keramet"iyle alakası yoktur. Yapılabilecek yegâne izah, "Beşinci Şua"nın 1908'den sonra yazıldığıdır. "Mahrem" tutulmasında ısrar edilen risaleden yaptığım alıntının tümüne bakıldığında, "Beşinci Şua"nın değil 1919'da Dar-ül Hikmet "zamanında", Ankara günlerinde dahi yazılmış olma ihtimali yoktur. Zira burada da Nursî bilip bilmeden, Troçki'nin, "Lenin'den sonra" SSCB'nin "başına" geçtiğini söyleyerek kendisini ele vermektedir. Hatırlayalım! Nursî'nin İstanbul'dan ayrılışı, 1922'nin son aylarıdır. Ankara'yı terk edişi ise 17 Nisan 1923'tür. Lenin'in ölümü ise 21 Ocak 1924'tür. O zaman geriye, bu risalenin Ocak 1924'ten sonra yazılmış olma ihtimali kalmaktadır. Şeyh Said İsyanı öncesi, esnası ve sonrasında yaşananlar da göz önünde bulundurulacak olunursa bu risalenin o tarihlerde de yazılmış olması hayli zayıf bir ihtimaldir. Yukarıda Mustafa Kemal'i anlatan "keramet", antisemit ve anti komünist alıntıyla birlikte ele alındığında, Cumhuriyet rejimi ile Bolşevik Rusya arasında bir bağ kurduğu düşünülecek olunursa; "Yahudilerin, Almanya memleketinde ***kesretle toplan***"masından; onların Komünist Rusya'nın başına çöreklenmesinden bahsedilmesi göz önünde bulundurulursa, bu risalenin 1920'lerin sonu 1930'ların başında yazılmış olma ihtimali bir hayli fazladır. Badıllı'ya göre ise, 1908–1909'da yazılan bu risaleye 1910'da, 1919'larda ve 1938'de "ilave"ler yapılmıştır (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1674).

diktatörler ise, bu istibdada, 'halk cumhuriyeti' adını verecek kadar sahtece ve ustaca hareket ettiler... Yahudi'nin amacı, savunmasız hale gelen ve parçalanmış olan Reich'ı [Alman İmparatorluğu'nu] *tamamen komünizmin bir avı haline getirmekti... Yahudilerin dünyayı komünistleştirmek teşebbüslerine karşı mücadele, Sovyet Rusya'ya karşı açık bir vaziyete lüzum gösterir."*[1042]

Her ne denirse densin, son tahlilde *"Beşinci Şua"* nın bu *"lüzumu"* yeterince yerine getirdiği gayet açık ortadadır.[1043] Ne var ki o tarihsel konjonktürde bir süre daha Nazi Almanya'sı ile beraber hareket edecek olan rejim, Nursî ve yandaşlarını, Nazi yanlısı oldukları için değil, özünde kurucu lideri *"Deccal ve Süfyan"*a benzettikleri, rejimle *"Yahudi Komünist Rusya"* arasında paralellik kurdukları için sanık sandalyesine oturtmuştu.[1044] Fakat neticede Ankara'daki *"bilirkişi"*nin *"rüşveti"* ve *"Risale-i Nur'un kalbini keşfettiği"* Denizli mahkemesi, Nursî ve kadrolarından yana verdikleri kararla, rejimin hesabını bozmuş ve 15 Haziran 1944'te, 58 kişinin beraatına ve tahliyelerine karar kılmıştı.[1045]

1042 Bkz. Adolf Hitler, *Kavgam*, 1925, pdf formatında, http://vk.com/doc-43307436_220625752?hash=27d34d05c6a45feae2&dl=16ea5b0dd8ce0f7efb

1043 Öz ile biçim arasındaki diyalektik ilişki ne ilginçtir ki, Risale-i Nur Külliyatları'ndaki Nazi Almanya'sına duyulan hayranlıkta da kendisini göstermektedir. İster Nursî hakkında yazılan eserlerin kahir ekseriyeti olsun isterse de Risale-i Nur Külliyatı'nın yıllar içerisinde farklı yayınevlerince basılmış nüshaları olsun, hepsinin kapaklarında, 1920-1940'ların Almanya'sını çağrıştıran Gotik yazı tarzının kullanılmış olması dikkatlerden kaçmamaktadır.

1044 Nursî, bu durumun gayet bilincinde olduğu içindir ki rejime, neden "dinsizlik yapan Bolşeviklere veya anarşistlere" hatta ve hatta Nazi siyasetini o yıllarda daha dolaysız yapan "Turancılara" değil de "Risalei Nur okuyanlara iliştiğini" sorar. (Bkz. Denizli Dosyası, s. 164'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1308)

Nursî'nin bu yakınması tamamen bir demagojiden ibarettir. Nursî ve yandaşlarının mütemadiyen dile getirdikleri 'çile' dolu hapishane hikayeleri, Türkiye'nin devrimci ve komünistlerinin çektiklerinin yanında, kelimenin tam anlamıyla solda sıfır kalır. Zira bu sözlerin söylendiği tarihte, Nazım Hikmet Ran ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı gibi Türkiye Komünist Partisi'nin önde gelen üyeleri, 1938'den beri "Orduyu kışkırtmaktan" ötürü toplam ***"28 yıl 4 ay"*** hapis cezasına mahkum edilmişlerdi. Nazım Hikmet ***"12"*** yıl, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'da ***"15"*** yıl yattıktan sonra "1950 affı"yla salıverileceklerdi (Daha geniş bilgi için yazarı belirtilmeyen anti-komünist bir çalışma için bkz. Nazım Hikmet ve 1938 Harbokulu Olayının Gerçek Yönü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967). 1944'te ise aralarında Reşat Fuat Baraner'in de bulunduğu 65 sanıklı bir başka TKP davasında, mahkeme sanıklara 9 sene ila 6 ay arasında hapis cezası verecekti (Bkz. Rasih Nuri İleri, 1944 TKP Davası, Tüstav, İstanbul, 2003). Komünistlere verilen tüm bu cezalar ve bunların infazları, Nursî'nin 1909'dan beri (buna Rusya, Eskişehir, Denizli ve daha sonra yatacağı Afyon hapishaneleri de dahildir) aldığı bütün hapis cezalarının toplamından daha fazladır.

1045 Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1327-1328

Öte yandan 1944'te "Süleymancılar"ın lideri Tunahan ve müritleri "laikliğe karşı gelmek" suçundan tabutluklarda sorguya alınmışlarsa da, yine mahkeme tarafından beraat edilmişlerdi. Bkz. Ali Dikici, "Milli Şef Dönemi İç Güvenlik Anlayışı ve Türk

"İnsaflı CHP'liler"e Tanınan Son Şans

Kızıl Ordu'nun, Varşova'ya 10 km yaklaştığı gün (31 Temmuz 1944), Said Nursî de tahliye edildikten sonra bir müddet kaldığı Denizli'den, Afyon'un Emirdağ ilçesine getirilmişti. Nursî'nin takriben dört sene boyunca kalacağı bu bölge, savaş ekonomisinin bütün dert ve çelişkilerini oldukça yoğun bir biçimde yaşandığı bir bölgeydi. Rejimin 1942'de, gayrimüslim (özellikle de Yahudi) kapitalistlerin mülklerine el koyma hamlesi olarak bilinen *"varlık vergisi"* kanununun gazabına bu bölgede uğramıştı. Gerçi Afyon'da tek tük istisnalar hariç gayrimüslim kalmamıştı ama büyük çiftlik sahiplerinden fabrikatörlere, müteahhitlerden kasap ve manifatura-cılara kadar farklı sermaye ve mülk sahiplerinden oluşan 259 kişiye, 1942'de, hükümet tarafından toplam 840.098 Lira hesap çıkartılmıştı.[1046] Para ödenmişti ödenmesine ama bir dönem Türkiye kompradorlarının ve toprak ağlarının karargahı konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile kol kola yürüyen Afyon'un büyük toprak sahipleri, fabrikatörleri, tüccarları da artık *"Milli Şef"*e gücenmişlerdi. Said Nursî, bu gücenmişlerin içinde hatırı sayılır bir destek bulacak, hatta *"zengin halıcı bir talebesi"* ona bir araba dahi alacaktı.[1047]

Bu arada Nursî, Nazi Almanyası'ndan umudu kesmiş ve onun için dualarını da esirgemiş olmalı ki, Mayıs 1945'te, Kızıl Ordu birlikleri Berlin'i ele geçirmiş ve meclis binasının tepesine kızıl bayrağı dikmişti. Savaşın esas galibi, 25 milyon vatandaşını yitirmiş olan Sovyetler Birliği idi. *"Milli Şef"* ve onun hükümeti de tıpkı Nursî gibi ümidini yitirmiş ve 23 Şubat'ta Nazi Almanyası'na savaş ilan etmişti ama bu *'ilanın'* göstermelik olduğu pek belliydi. Gerçi *"Milli Şef"*, Ocak 1944'ten beri rejimin Nazi Almanyası'yla olan görüntüsüne bir takım kozmetik müdahalelerde bulunmuştu. Buna göre rejim, Alman yanlılığının faturasını Genel Kurmay Başkanı ve yılların mareşali Fevzi Çakmak'a çıkarmış ve Ocak 1944'te görevine son vermişti.[1048] Mayıs 1944'te, aralarında eski meşhur generallerden Ali İhsan Sabis olmak üzere, Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Zeki Velidi Togan ve Alpaslan Türkeş'in de bulunduğu *"Turancılar"* diye bilinen Nazi yanlıları derdest edilip içeri atılmışlardı. Kızıl Ordu'nun Bulgaristan'a girdiği Ağustos 1944'te ise *"Milli Şef"* Türkiyesi, başta Nazi Almanyası olmak

---

Polisi" (Bkz. http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/06-ali-dikici.pdf)

1046 Serap Tabak, "Varlık Vergisi ve Afyon'daki Uygulaması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.XVII, sayı:2, Aralık 2002, s. 59-77'nin içinde. Bkz. http://egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XVII-2_2002/TIDXVII_2-2002-04.pdf

Öte yandan "Varlık Vergisi" sadece Afyon'da değil tüm ülke çapında "Müslüman burjuvazi"nin de kaygılanmasına neden olmuştu. (Bkz. Pamuk, age, s. 225)

1047 Badıllı, age, c.2, s. 1355

1048 Önder, age, s. 229

üzere İtalya ve Japonya ile bütün ilişkilerini kestiğini ilan etmişti. Fakat buna rağmen Türk hükümeti, Almanya'ya hâlâ savaş açmamakta diretmiş, Sovyetlere yapılan savaş yardımlarının boğazlardan geçmesine izin vermemiş ve hatta doğu sınırına ordu birliklerini kaydırmakta tereddüt etmemişti.[1049] Türk hükümetinin bütün bir 1941–1944 arasında beslediği *"Turancı"* hayaller henüz unutulmuş değildi. Bu şartlar altında Moskova, Kars ve Ardahan'ı talep ederek Ankara'yı hizaya sokacağını sanmıştı. Ankara ise, 1945 sonrası dünyanın yeni kamplaşmasında yerini derhal bulmakta ne zorlanacak ne de gecikecekti. Şimdi onun yeni müttefiklerinin adları ABD ve İngiltere idi. İnönü, iki sene sonra (1 Mayıs 1947'de) İstanbul'a gelecek olan ABD'nin Akdeniz Filosu'nu karşılama törenlerinde, *"Amerika'nın donanmasıyla Türkiye'ye gösterdiği dostluk ifadesinin* ***derin anlamını kavramış bulunuyoruz****"* diyecekti.[1050] Fakat gene de rejimin tabiri caizse 'küçük' bir kusuru vardı. Mevcut rejim, 1945 sonrası dünyada artık *"tek parti"* iktidarıyla hareket edemezdi. Savaş sonrası dünya pazarlarında at koşturan sermaye ve askeri güç, sömürü çarklarının daha iyi dönmesi için tahakkümü altındaki ülkelerde 'parlamenter demokrasi'nin tesis edilmesini –her ne kadar yoksulluk ve varlığını sürdüren kapitalizm öncesi sosyal ve ekonomik ilişkilerin uygulamada zorluklar çıkartacağını tahmin etse de– talep etmekteydi. Evet, Türkiye'de rejim açısından, bu 'küçük' kusuru halletmek biraz meşakkatliydi ama başarılamaz değildi. Zira rejim 1923'ten buyana kendisini bir hayli tahkim etmişti. Halk kitleleri, sahneye çıkacak yeni aktörler arasında hangi tercihi yapacak olurlarsa olsunlar, son tahlilde siyasi, ideolojik ve iktisadi boyutlarıyla topyekûn rejimi onaylamış olacaklardı.

7 Ocak 1946'da, devlet ve Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde yıllarca yer almış Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi kadrolar işte bu ortamda Demokrat Parti'yi (DP) kurmuşlardı. Aynı senenin 21 Temmuz'unda yapılan seçimlerde CHP 395, DP 66 ve bağımsızlar da 4 mebus çıkartmışlardı. Sonuç ne olursa olsun Cumhuriyet bir kez daha teyit edilmişti. Gerek CHP gerekse de DP çok güçlü bir şekilde komünizmle mücadelede ve din savunusunda adeta birbirleriyle yarış halindeydi. Mesela 1947'de CHP'nin 7. Kurultayı'nda söz alan kimi delegeler, *"İnsanlar arasındaki toplumsal dayanışmanın ancak din ile mümkün"* olacağını söylerken, kimi delegeler de *"Komünizme karşı bir İslam bloğunun kurulabilmesi"*nden bahsetmekteydiler.[1051] Demokrat Parti döneminin önde

1049 Önder, age, s. 242

1050 İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, c. 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 450. (abç)

1051 Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 172–173

gelen ideologlarından Ali Fuat Başgil ise komünizmle mücadelede dinin önemine ilişkin yazdıklarıyla hiç de CHP'lilerden geri kalmıyordu:

> *"...Niye onun var da benim yok diye sorması, işte komünizmin anası budur. Din bu sualin cevabını verir ve dindar bu cevabı bilir ve içi rahat eder... (...) Türkiye gibi nüfusunun yüzde 85'i çiftçi ve işçi olan ve en az yüzde 65'i okuyup yazma bilmeyen bir memlekette asırlar içinde yerleşmiş din ve maneviyat bağlarının birden bire kopmasındaki tehlikeyi göstermek milli ve tarihi bir vazifedir, işte bu yüzden, insanlığın selameti maddeci ve inkarcı pozitivizmin 'Eğer Tanrı varsa onu yok etmelidir' formülünde değil, fakat 'Eğer Tanrı yoksa onu var etmeli' hakikâtindedir."*[1052]

Tüm bu gelişmeler Said Nursî'nin arayıp da bulamayacağı cinstendi ve tamamen onun lehineydi. Nursî, Emirdağ'ı bir nevi hareketinin merkezi üssü haline getirmiş ve olup bitenleri buradan izlemeye koyulmuştu. Artık gözle görünür oranda etrafında gittikçe artan yandaşlarının *"Nurcu"* olarak tanımlaması onun hoşuna gidiyordu.[1053] Emirdağ'da 1946 seçimlerini DP kazanmıştı ve Said Nursî buradan ülkenin diğer yerlerindeki *"Nurcular"*la oluşturduğu rapor sistemi doğrultusunda haberleşiyor, onları muazzam örgütçü bir beceriyle sevk ve idare ediyordu. *"Nurcular"*, yazarak, okuyarak, köylerde ve kasabalarda propaganda yaparak geniş bir örgütlenme faaliyetine başlamışlardı. O yıllarda Türkiye'ye daha yeni gelen teksir makinelerinden üç adet satın alınmıştı. Isparta, İnebolu ve Denizli'de *Risale-i Nur*'lar artık yeni harflerle basılmaktaydı.[1054] Nursî'nin kaleme aldığı *"Gençlik Rehberi"* adını taşıyan risale, bütün bir savaş ekonomisinin yükünü çekmiş köylü kitlelerinin Anadolu'dan büyük şehirlere okumak için gelen yoksul evlatlarında hatırı sayılır bir ilgi uyandırmaktaydı. Şimdi yeni nesil *"Nurcular"*ının ezici çoğunluğunu artık üniversite öğrencileri oluşturacaktı.

Tunaya'ya göre CHP, "devrimci bir parti"dir ve bu öneriyi yapanlar da parti içerisindeki "gelenekçi"lerdir. Tunaya, bu önerilere karşı, "devrimci" güçlerin de argümanlarını sıralamıştır. Mesela bu argümanların içerisinde göze çarpan "Türk ulusunun bekası ne dindedir ne de imandadır. Türk'ün son kuvveti, kendi damarlarındaki asil kandadır" gibi ırkçı sözlerin ya da "İnanç, Türk'ün kendi benliğine ait bir meseledir" gibi ileride Türk–İslam sentezinin yolunu döşeyecek taşların, Tunaya gibi bir bilim insanı tarafından "devrimci" addedilmesi tabi ki bir talihsizliktir. (Bkz. age, s. 174–175)

1052 Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, 1954, s. 201, 269'dan aktaran Nuray Mert, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007, s.23

Ali Fuat Başgil'in Nurculuğa ilişkin görüşleri ise şöyledir: "Nazarımda, Nurculuğu itham etmek, İslamiyet'i itham etmektir. Nurculuk bir mezhep, bir tarikat değildir. Nurculuğa ait kitapları 1958'de, İsviçre'de tetkik ettim. Dili biraz eski olmakla beraber kuvvetli bir ahlak telkinidir" (Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, c. 6, Nesil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 303–304).

1053 Badıllı, age, c.2, s. 1404

1054 Badıllı, age. c. 2, s. 1372–1373

Öte yandan bu hummalı faaliyetlerin öncüsü Nursî, Türkiye'nin hakim sınıfları gibi, 1945 sonrası dünya çapındaki saflaşmada, yerini arayıp bulmakta zorlanmamıştı. Rejim diplomasi mekanizmalarını kullanarak Nursî'de, dini mekanizmaları kullanarak sesini 'yeni' müttefiklerine duyurmayı tercih etmişti.[1055] Nursî hem diplomatlara sahip oldukları konum gereği fazla güvenmiyor[1056] hem de *"Risale-i Nur, müşterileri aramaz; müşteriler onu aramalı, yalvarmalı. Amerika, buranın en küçük bir havadisini merakla takip ettiği halde, buranın en büyük bir hadisesi olan Risale-i Nur'u elbette arayacaktır"* diyerek kendisini ağırdan satmasını biliyordu.[1057] Kürdistan'da geçirdiği yıllardan misyonerlerin 'misyonlarının' ne olduğunu gayet iyi biliyordu. Kadrolara yazdığı *"Bir derece mahremdir"* başlığını taşıyan mektubunda şöyle diyordu Nursî: *"Selahaddin'in*[Çelebi] *Asay-ı Musa'yı Amerikalıya vermesi münasebetiyle deriz: Hem misyonerler ve Hristiyan ruhanileri, hem Nurcular çok dikkat etmeleri elzemdir. Çünkü herhalde* ***şimal*** [kuzey] ***cereyanı****, İslam ve İsevi dininin hücumuna karşı kendini müdafaa etmek fikriyle, İslam ve misyonerlerin* ***ittifakını*** *bozmaya çalışacak."*[1058] Eh rejimin partileri CHP ve DP, *"şimal cereyanı"* komünizme karşı Batılı müttefik devletlerle birlikte hareket edecekti de neden Nursî o devletlerin misyonerleriyle ortak hareket etmeyecekti? Hem zaten Bakanlar Kurulu'na ve milletvekillerine yazılmış bir mektupta da dendiği gibi, amaç ve hedef komünizme karşı *Risale-i Nur*'un *"Sedd-i Zülkarneyn gibi bir sedd-i Kurani tesisi"* için çalışmak değil miydi?[1059] Anlaşılan daha bir sene dolmadan Nursî istediğini, o yıllarda yayınlanan *Millet* mecmuasında bulmuştu. Bahsi geçen dergi Nursî'nin söylediklerine bakılırsa, ABD'li bir teoloğun *Ayet-el Kübra* risalesi hakkında yazdığı bir makaleyi yayınlamıştı. Nursî, *"Nurculara"* müjdeyi, *"Demek, en küçük hadiseyi de haber alan Amerika, bu memleketin en büyük bir hadisesi olan Ayet-el Kübra'nın beş yüz nüsha tabîyla yüz şakirdinin dokuz ay hapis hadisesini, bir seneye yakın onların ehemmiyetli*

1055 Badıllı bu önemli gelişmeyi şu sözlerle anlatmaktadır: "*İnebolu'nun çıkartmış olduğu yeni yazı teksir Asa-yı Musa ve tab edilen Gençlik Rehberi gibi Risalelerin ecnebi misyonerlere verilmesi ve Amerika'ya kadar gönderilmesi hizmetleri dair hiçbir ses ve sada dışarıya aksedilmemişken; birden bire hem Alem-i İslam'da, hem Avrupa ve Amerika'da, Türkiye'de zuhur eden böyle bir eserin duyulması ile, elbette Nur hizmetinin nurani akislerinin aleme duyulma hadisesi idi ki, pek büyük bir hadise idi o zamanda...*" (Badıllı, age, c.2, s. 1373)

1056 "*Istanbul'daki Amerika Sefiri vasıtasıyla Amerika'daki Müslüman heyetine Zülfikar'ı ve Asa-yı Musa'yı göndermesini isteyen o dostumuz ve kardeşimize deyiniz ki: Sefirlerin kafası siyasetle meşgul olduğundan ve Risale-i Nur siyasetle alakası olmadığından, siyasi bir kafa çabuk takdir edemiyor*" (Bkz. *Emirdağ Lahikası 1*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 212).

1057 Bkz. *Emirdağ Lahikası 1*, s. 212

1058 Bkz. *Emirdağ Lahikası 1*, s. 140. (abç)

1059 Bkz. *Emirdağ Lahikası 1*, s. 24

misyonerlerinin elinde Asa-yı Musa, bir kısım Zülfikar'ın bulunması vasıtasıyla; Amerika'nın hey'et-i diniyesi başında olan bu yeni imana dair makale yazan profesör misyonerler, elbette haber almışlar…" diye veriyordu.[1060] Hakikaten o yıllarda Said Nursî'nin keyfine diyecek yoktu. Nasıl olsun ki? 'Ebedi düşman'ı İngiltere'nin dahi değişmekte oluşu onu pek memnun etmiş olmalıydı. *"İngiliz devletinin pay-ı tahtında"* diye yazıyordu Nursî ve devamla *"hatipleri kürsülerinde, 'artık İngiltere'nin İslamiyeti kabul etmesi lazımdır' diyerek bağırdıklarını ve beşeriyetin bütün hakiki ihtiyacını cami olan Fürkan-ı Hakimin ayetlerini birer birer okuyup tefsir ve beyan ettiklerini en son gazetede arkadaşların okuduklarını işitiyoruz diye o kardeşimizin bu havadisine bin Elhamdülillah deriz"* diyordu.[1061]

Bütün bu mutlulukların ve olumlu gidişatın semeresi çoktan alınmaya başlanmıştı bile. Daha 4 Aralık (1945) günü, İstanbul Üniversitesi'nde, ellerinde *Tanin* gazetesi bulunan ajan provokatörler sınıflara girip, *"Kalkın ey ehl-i vatan!"* diye çağrıda bulundular. Çağrıya sessiz kalmayan kalabalık Beyazıt Meydanı'nda toplandı. *"Yürüyüşe geçerken sayıları 10 bine ulaşan bindirilmiş kıtalar, ellerinde Atatürk ve İnönü resimleri Cağaloğlu'na,* [Hüseyin Cahit] *Yalçın'ın 'Beşinci Kol', 'Rus Hayranı', 'Moskof uşağı' diye adlandırdığı Sertellerin Tan Matbaası'na yürüdüler. Saat 10.00'da taşlamalarla başlayan saldırı, sopalarla binanın camlarının kırılmasıyla sürdü. Sonra gençler matbaaya girdiler. Ne var ne yok yağmalayıp, baskı makinelerini parçaladılar. Daktiloları, masaları, telefonları, kurşun harfleri pencerelerden attılar. Hızlarını alamayan saldırganlar, Tan'ın yanındaki solcu yayınlar satan ABC Kitabevi'ni de yağmaladıktan sonra Bankalar Caddesi'nden Tünel'e yöneldiler. Kumbaracı Yokuşu'nda Yeni Dünya'yı basan La Turquie gazetesi ile Parmakkapı-Taksim arasındaki Berrak Kitabevi'ni de yağmaladılar. Taksim'de toplanan yağmacılar 'Kahrolsun komünistler! Biz Yeni Dünya istemiyoruz! Bize eski dünyamız yeter!' diye bağırıyorlardı."*[1062] *Tan* baskını, CHP'lisinden *"Nurcu"*suna kadar tüm antikomünist güçleri bir araya getirmesi bakımından Türkiye'de ender yaşanan hadiselerden biridir. Bu birlikteliğin milliyetçi kodu kendisini *"mevzubahis olan Vatansa gerisi teferruattır!"* öz deyiminde gösteriyordu.

1060 Bkz. *Eski Harf Emirdağ 1*, s. 28'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1414–1415

2010'da Nursî ile ilgili araştırmalarıma başladığımda ilk topladığım kaynakların içerisinde dikkatimi çeken eserlerden biri de ABD'li değil ama bir İngiliz teoloğa, Ian S. Markham'a aitti (Bkz. Ian S. Markham, *Bediüzzaman'dan Neler Öğrendim*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2011). Yazarın, "*Nursî dinsizliğe meydan okumayı önemli buluyordu, biz de önemli buluyoruz*" demekle yıllar sonra Nursî'nin yukarıda dikkat çektiği ortaklığa vurgu yapması ve "Bediüzzaman"ı keşfetmiş olması ilginçtir (Age, s. 24).

1061 Bkz. *Eski Harf Emirdağ 1*, s. 28'den aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1415

1062 Bkz. Ayşe Hür, *Radikal*, 6 Ocak 2013. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/necip_fazil_kisakurekin_oteki_portresi-1115579#

Zira o günlerde İstanbul'da bu baskına izleyerek mi yoksa fiilen iştirak ederek mi –orası pek belli değil– 'şahit' olan Nurcu öğrencilerin sevinçlerini yansıtan ve *Emirdağ Lahikası 1*'e girmeyi hak kazanan mektupta şöyle deniyordu:

"Aziz kardeşlerimiz!

'Lehülhamdü velminne' dün, Nur'un manevî bir fütuhatı, bütün azamet ve dehşetiyle İstanbul'da görüldü. Küfr-ü mutlakı dünyaya, hususan âlem-i İslâm'a yerleştirmek isteyen bir cem'iyet ve onun nâşir-i efkârı ve mürevvic-i â'mâli olan bir-iki gazete matbaası ve kütüphanesi darmadağın edilerek; dinsiz yaptık, komünist yaptık zannedilen gençlik ve mekteplilerin ağzıyla ve harekâtıyla ve fiilleriyle protesto edildi.

'Kahrolsun komünistlik' diye beddualar edildi. Bu cemiyetin binler lira maddî, milyonlar lira da manevî zararı oldu. Ve üzülen bizlere, kalbimiz ve ruhumuzla çok alâkadar bir şahs-ı manevî: 'Ey Nurcular! Simdi maddî imkân hasıl olmuyor diye üzülmeyiniz. Nurıun fütuhatı geniş bir sahada devam ediyor. Küllî bir muvaffakıyet hâsıl oluyor. Vesaire vesaire…' diye bağırdı."[1063]

Bu mektup, yeri gelince 'hoşgörü'den bahsetmeyi pek sevenlerin, karşıtlarına karşı nasıl bir şiddet potansiyeline sahip olduklarını göstermesi bakımından son derece öğreticidir.[1064] Fakat bu mektubu daha da önemli kılan özellik, rejimle Nurcular arasındaki 'çelişki'nin yeri geldiğinde halka karşı birlik olunabileceğini göstermesidir. Zira kimdir bu *Tan* kışkırtmasının görünen yüzü? 1908'den beri İttihat ve Terakki'nin kalemşoru, 31 Mart'ta Nursî'nin yazdığı *Volkan Gazetesi*'nin rakibi *Tanin* başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın değil mi? Peki şimdi onun ajite ettiği, ellerinde 'Atatürk' ve 'İnönü' posterlerini taşıyan öğrencilere alkış tutanlar kimler? Tabii ki İttihat ve Terakki'ye, Mustafa Kemal'e, İsmet İnönü'ye, CHP'ye velhasıl rejime karşı olduğunu iddia eden Said Nursî ve onun *"talebeleri"* Bu tablo hakikaten İbrahim Kaypakkaya'nın yıllar evvel yapmış olduğu saptamayı hatırlatmaktadır: *"Bir komünist hareket için elbette iki gerici klikten birini tercih etmek söz konusu olmaz… Bilir ki, hakim sınıflar arasındaki bu boğuşma her an halka karşı bir birleşmeye dönüşebileceği gibi, bugün en gerici olan kliğin yerini, yarın diğeri de alabilir. Bu, gericiler arasında durmadan değişen kuvvet dengesine, iktidara hangi kliğin hakim olduğuna, iktisadi ve siyasi buhranın mevcut olup olmamasına ve benzeri şartlara bağlıdır."*[1065] Kaypakkaya'nın saptadığı *"geri-*

1063 *Emirdağ Lahikası 1*, s. 101

1064 Nucu kadroların ilk şiddet eylemlerini gösteren bir başka örnek de, o yıllarda Emirdağ'da Nursî'nin *"talebesi"* Ceylan Çalışkan'ın, Nursî'ye hakaret ettiği için, *"yüzüne ateş ederek"* yaraladığı *"Martoş'un oğlu Muzaffer Başaran"*a yapılan silahlı saldırıdır. (Bkz. Badıllı, age, c.2, s. 1462–1463)

1065 Kaypakkaya, age, s. 145–146

*ciler arasında durmadan değişen kuvvet dengesi"*ni o yıllarda (1947) Nursî de layıkıyla takip etmekteydi. Yoğun bir yazılı propaganda faaliyeti için gerekli olan yayınların basımında ve kendilerine yapılan *"zulme"* karşı hem *"Hürriyetçiler"* diye kastettiği DP'lilerden hem de *"insaflı bazı CHP'liler"*den de *"destek"* alınmasını önermekteydi.[1066] Burada Nursî'nin kullandığı *"Insaflı CHP'liler"* kavramı tamamen dönemin *"kuvvet dengesi"*yle alakalıydı. Zira savaş sonrasının –şimdilik daha hala– değişim motoru olan CHP içerisinde Nursî'yi ümitlendirecek *"insaflılar"* olmalıydı. Çok partili sisteme geçilmesi, 1946 seçimlerinin yapılmış olması hatta ve hatta bilinenin tersine, *"ekonomide yön değişikliği"*ne[1067] gidilmesi hep CHP'nin sayesinde olmuştu. Fakat gene de 5 Ağustos 1946'da kabineyi kurmakla görevlendirilen Başvekil Recep Peker, resmi ideolojinin kalemşorlarından Aydemir'e bakılacak olunursa, *"Tek Parti rejimin adamıydı. Hatta bir totaliter rejim için güçlü bir yönetici olabilirdi. Ama tam çok partili rejime geçildiği bir sırada bu vazifeye getirilişi…işin aleyhine olmuştu."*[1068] Şimdi artık *"Milli Şef"*likten feragat eden Reis-i Cumhur İnönü'yü ve onu CHP içerisinde destekleyen *"ılımlıları"*, çok partili rejime uygun ne yapılabilir telaşı almıştı. Peker ve hükümeti ise durumun farkında değildi. Mecliste DP'ye dışarıda da DP ile dirsek temasında olan ve/veya DP'nin sosyal tabanını oluşturan kesimlere yönelmenin, bu yeni ortama uygun düşmeyeceğini Peker pek idrak edememişti. 1947'de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmen Süer imzasıyla tüm genel müfettişliklere ve valiliklere gönderilen bir yazıda *"son yıllarda irtica olaylarının gittikçe arttığı ve 1946 yılındaki gerileme çabalayışlarında, bir önceki yıla nazaran*

Esasında İbrahim Kaypakkaya'nın sözleri, savaş sonrası dünya çapında komünistlerin izlediği yanlış siyaseti 60'ların sonu 70'lerin başında Türkiye'de devam ettirmeye çalışanlara bir tepkiydi. İkinci Dünya Savaşı boyunca Sovyetler Birliği'nin faşizme karşı burjuva demokrasisini matah gösteren ve dünyanın tüm komünistlerini, kendi ülkelerinin faşist olmayan burjuvalarıyla ittifak yapmaya teşvik eden siyaseti, 1946'da Türkiye'de de uygulanmaya çalışılmıştı. Savaşın beraberinde getirdiği sömürünün yeniden örgütlenmesine dair yaşanmakta olan yeni saflaşmalar, Türkiye hakim sınıflarını da bölmüştü. Rejimin yegane partisi CHP içerisindeki çatırdamalar da bu yeni saflaşmalardan bağımsız değildi. Kurulduğu günden bu yana ömrü hakim sınıflar arasında müttefik aramakla geçen ama her seferinde onların gazabına uğrayan Türkiye Komünist Partisi (TKP), 1945 sonrası Sovyetlerin sınıf uzlaşmacılığına kapıyı aralayan yanlış siyaseti karşısında umuda kapılmış, bölünen hakim sınıflar arasında kendisine müttefik aramaya koyulmuştu. TKP veya onun etkisi altındaki aydınların, iktidardaki CHP gibi, dünyaya kapitalist sömürünün zaviyesinden bakan öncülüğünü Ali Fuat Başgil'in yaptığı, içlerinde Fevzi Çakmak ve Tevfik Rüştü Aras gibi zevatın yer aldığı *"hakim sınıf kanadıyla"* birlikte bir *"İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti"* kurma hevesi bu yanlış siyasettin bir sonucuydu.

1066 Badıllı, age, c.2, s. 1422

1067 Şevket Pamuk'a göre "ekonomide yön değişikliği, 1947 yılında CHP iktidarının Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıklarından vazgeçerek, özel sektöre ve tarım kesimine daha fazla ağırlık vermesiyle başladı" (Bkz. Pamuk, age, s. 226).

1068 Şevket Süreyya Aydemir, *Ikinci Adam*, c.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 453

*% 80 nispetinde bir artış olduğu belirtilmekte"*ydi.[1069] Anlaşılan dincilik faaliyetleri ve tarikatlar hala hükümetin hassasiyet gösterdiği konuların başında gelmekteydi. İşte bu şartlar altında, olup bitenleri hiç takip etmediğini söyleyen Nursî, *"insaflı CHP'li"* arayışına koyulmuştu. Muhtemelen ilk aklına gelen Resi-i Cumhur İsmet İnönü olmalıydı. Nursî, savaş sonrasının ruhuna uygun bir şekilde kaleme aldığı mektubunda ilkin ana vurguyu *"her türlü anarşi"* diyerek, komünizme karşı mücadele üzerine yapıyordu:

> *"Kur'ân-ı Hakîm'in sırr-ı hakikatıyla ve i'cazının tılsımıyla, benim ve Risale-i Nur'un programımız ve mesleğimiz ve bilfiil semeresini gördüğümüz ve çalıştığımız ve gaye-i hareketimiz ve hedefimiz, ölümün i'dam-ı ebedîsinden iman-ı tahkikî ile bîçareleri kurtarmak ve bu mübarek milleti de* ***her nevi anarşilikten muhafaza etmektir.***"[1070]

Mektubun devamında Nursî, döne döne tarikatçı olmadığını özellikle vurguluyordu:

> *"Beni hapislere sokan muarızlarımın bir bahaneleri de –o mahkemede ondan beraat kazandığım- 'tarikatçılık'tır. Halbuki, Risale-i Nur'da daima dâvâ edip demişim: 'Zaman tarikat zamanı değil, belki imanı kurtarmak zamanıdır. Tarikatsız cennete gidenler çoktur, imansız cennete giden yoktur' diye bütün kuvvetimizle imana çalışmışız. Ben hocayım, şeyh değilim. Dünyada bir hanem yok ki, nerede tekkem olacak? Bu yirmi sene zarfında, bir tek adam yok ki; çıksın desin: 'Bana tarikat dersi vermiş' Ve mahkemeler ve zabıtalar bulmamışlar."*[1071]

Bu mektuba ek olarak yazıldığı söylenen bir başka metinde ise Nursî, son derece zeki bir dille, geçmişte yaşanmış olan Mustafa Kemal-İsmet İnönü çelişkilerini hatırlatırcasına, Mustafa Kemal'i yeren fakat orduyu ve dolaylı olarak –tabii İnönü'yü de– öven sözler sarf ediyordu:

"Evet, -mahkemede isbat ettiğim gibi- 'Şerefler, müsbet hayırlar, maddî-mâ-

---

1069 Bkz. *150'likler, Kubilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştamalla Örtünme Sorunları,* 25.8.1947 tarihli ve 13311–19/2 sayılı Genelge, s. 98'den aktaran Ali Dikici, "İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 42, Kasım 2008, s. 186, dipnot: 126'nın içinde. Dikici bir başka makalesinde de "Adalet Bakanı Fuat Sirmen'in bir bildirisine göre 1947 yılında Arapça ezan okumak suçundan 29 kişi tutuklandı"ğını belirtmektedir. Ayrıca Dikici'ye göre, "Özellikle M. Kemal Pilavoğlu şeyhliğindeki Ticaniler bu işin öncülüğünü yapıyordu. Tarikat mensupları, resmi zevatın bulunduğu ortamlarda ezanı Arapça olarak okuyor ve bu yasağa kendilerince direniyorlardı" Ali Dikici, "Milli Şef Dönemi İç Güvenlik Anlayışı ve Türk Polisi" (Bkz. http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/06-ali-dikici.pdf).

1070 Bkz. "Bu İstida, Üç Makamata Gönderilmiştir", *Emirdah Lahikası 1*, s. 24. (abç)

Badıllı, age, c.2, s. 189'da ise bu metinin üzerinde "3. Reis-i Cumhur'a ve bazı makamlara gönderilen istid'adan bazı bölümler" diye yazılmıştır.

1071 Age, s. 24

nevî ganîmetler orduya, cemaate verilir, tevzi' edilir; kusurlar, menfî icraatlar başa, reise verilir' diye bir kaide-i hakikatle, 'Kahraman ordunun ve bilfiil asker ve asker başında çalışan cesur zabitlerin zaferleri ve şerefleri Mustafa Kemal'e verilmez; belki kusurlar, hatalar yalnız ona verilir' diye, beni onu sevmemekle itham edenleri, kahraman orduyu sevmemekle ve şereflerini kırmakla itham edip onlara hain-i millet nazarıyla bakıyorum. Bu hakikati mahkemede isbat ettiğim gibi, onun muannid dostlarına da isbat etmeye hazırım. Ben, bu mübarek milletin bahadır ordusunun milyonlar efradı ve zabitlerini severim; hürmetlerini, haysiyetlerini elimden geldiği kadar muhafaza ediyorum. Benim karşımdaki garazkâr muarızlarım, bir tek adamı sevmek yolunda, milyonlar efrada mânen ihanet, belki adavet ediyorlar."[1072]

Aslında bu mektup, inşa edilmekte olan yeni siyaset sahnesinde birazdan yer alacak önemli figürlerden birisinin, Said Nursî'nin, CHP ya da *"insaflı CHP'liler"*e tanıdığı son bir şans olarak da okunabilirdi. Fakat İnönü'nün bu mektubu okuyup okumadığını bilmiyoruz. Şayet okuduysa, İnönü'nün, muhtemelen Mustafa Kemal hakkında söylenenlere bıyık altından gülmüş ve *"her nevi anarşiye"* vurgusuna sevinmiş olmakla birlikte, sıra mektubun tarikat bahsindeki argümanlarına geldiğinde esnemeye başlamış olması kuvvetle muhtemeldir. Evet, ne Nursî bir şeyhtir ne de bir takkesi vardır. Fakat her ne kadar abartılı olsa da, o tarihlerde Nursî'nin Afyon Valisi ve Emniyet Müdürü'nden alıntı yaptığı ve *"evham"* olarak nitelendirdiği bilgi yabana atılacak değildir: *"Said Nursî'nin onun sözüyle kendini feda edecek iki yüz bin Nurcu kardeşleri var"*dır.[1073] Muhtemelen bu 'bilgi' hükümeti harekete geçirmiş ve kolluk güçleri, 16 Aralık 1947'de Nursî'nin evine bir baskın düzenlemişlerdir.[1074] Nursî bir kez daha hapis ve mahkeme sıkıntılarını çekecektir. Fakat anlaşılan o ki bu baskın ve tutuklama ile birlikte, CHP ve *"insaflı CHP'liler"* Nursî'nin uzattığı zeytin dalını görmemezlikten gelmiş ve kendilerine tanınan son fırsatı da tepmişlerdir. Nursî, Emirdağ'da, sorgu hakiminin karşısına çıkartıldığında, *"O günü dört defa zelzele olmuş, aynı günün akşamında da Ankara marif binası ve otogarı ve İzmir'de bir fabrika, Adana'da büyük bir bina yanmıştır."*[1075]

"Üçüncü Said"

CHP, Nursî ve 'Nurcuları' derdest etmekle sadece, Nursî'nin tanıdığı son fırsatı tepmekle kalmamıştı. 'Nurcuları' yargılayacak mahkemeyi

1072 Age, s. 271

Hemen hemen gene aynı içerikte bir mektup ta CHP'nin bir başka "insaflısı" olsa gerek Genel Sekreter Hilmi Uran'a yollanmıştır. Bkz. age, s. 207–209

1073 Age, s. 264

1074 Badıllı, age, c.2, s. 1520–1521

1075 *Osmanlıca Afyon Mahkemesi Müdafaası*, s. 185'ten aktaran Badıllı, age, c.2, s. 1515

Afyon gibi, hem DP'nin hem de 'Nurcuların' hatırı sayılır destek buldukları bir yerde yapmaya kalkışmakla hükümet sanki tamamen Nursî'nin değirmenine su taşıyordu. Çoğu gençlerden oluşan 'Nurcuların', Kastamonu, İstanbul, Safranbolu, Konya, Balıkesir, Kütahya, Aydın ve Afyondan tutuklanıp buraya getirilmeleri tüm dikkatleri haliyle bu ilin üzerinde topluyor ve en önemlisi de 'Nurcu' hareketi perçinliyordu.[1076] Bir tarafta 'Nurcuların', "Arapça serbest bırakıldı diye, iyice azıttı"klarını söyleyenler öte taraftaki[1077]; hapishaneye sevki esnasında Nursî'ye selam durduğu için subayları tarafından falakaya çekilenler[1078], tarafların karşılıklı olarak birbirlerini beslediklerinin deliliydi. Kemalist ve İslamcı fikirlerin birbirlerini karşılıklı biledikleri bu ortamda özellikle de tutuklanan kırk sekiz kişi, Nursî'nin "Medres-i Yusufiye" diye adlandırdığı bu hapishanede siyasi, ideolojik ve örgütsel bir eğitimden geçerek adeta 'mezun' olacaklardı. Aralarında 2 terzi, 4 bakkal, 1müftü, 1 imam, 2 vaiz, 2 berber, 2 hırdavatçı, 1 demirci, 1 halıcı, 1 emekli yüzbaşı, 1 Dr. üsteğmen, 2 çiftçi, 1 muvazzaf asker, 1 tren şefi, 1 camcı, 1 çilingir, 1 kunduracı, 1 PTT memuru, 2 bekçi, 1 çaycı, 1 sağlık elemanı, 1 üniversite öğrencisi, 1 rençber, 1 emekli, 1 ziraatçı ve 8'de işsizin bulunduğu 48 sanık, 23 Ocak 1948'de Afyon hapishanesine getirilmişlerdi.[1079] Rejim, geçmiş mehkemelerden çıkartığı tecrübe doğrultusunda bu sefer Diyanet İşleri'ni 'bilirkişi' olarak yanına almayı ihmal etmemişti. Gerçi Diyanet İşleri Müşavere Kurulu, 16 Mart 1948'de kaleme alacağı raporda ikircikli bir pozisyon benimseyip, "tarikatçılık" hususunda "Nurcu"ları şüpheden kurtarırken, öte tarafta –Badıllı'nın deyimiyle söyleyecek olursak– mahkemenin işine yarayacak bir takım "ilmi ve dini ilişmelerde" bulunacaktı.[1080] Nursî ise bu raporu "Nurcuları kurtarıyor, bütün kusurları bana veriyor" diye özetleyecekti.[1081] Aslında Nursî'nin bu doğru tespiti sadece Diyanet'le sınırlı değildi. Zira Diyanet, Afyon Ağır Ceza Mahkemesi'nin izlediği dava stratejisi doğrultusunda hareket etmiş, Nur-

1076 Yıllar sonra yazılacak olan *Tarihçe-i Hayat*, Afyon Mahkeme günlerini şöyle yorumlayacaktı:

"Mahkeme günlerinde muhtelif vilâyet ve kazalardan gelen Nur talebeleri birbiriyle tanışarak; hem Üstat, hem Risale-i Nur, hem hizmet-i Nuriyye hususunda malûmat sahibi olurlar ve uhrevî ve imanî olan ve rıza-yı İlâhî uğrundaki Nurdan kopup gelen samimi bir uhuvvet ile bir kuvve-i maneviyye elde ederlerdi. Mahkeme günleri Üstad ve talebelerinin kahramanlar kafilesi olarak saf halinde mahkemeye gelişleri, müminlerin kalplerinde Allah için sonsuz bir muhabbet ve yakınlığa vesile oluyordu. Bu mahkemeler, iman ve İslâm davasına hizmet için medar-ı teşvik hükmüne geçiyordu" (*Tarihçe-i Hayatı*, Ankara, 1958, s. 496).

1077 Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, c.2, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 325

1078 Şahiner'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1587

1079 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1557–1558

1080 Badılıı, age, c.3, s. 1654

1081 Badıllı, age, c.3, s. 1664

sî ile Nurcu'ları birbirinden ayrıştırmıştı. Hatta bu strateji doğrultusunda olsa gerek, cezaevinde dahi Nursî tek başına büyük bir koğuşa alınarak kadro ve taraftarlarından tecrit edilmişti. Mahkeme'ye göre Nursî "damarlarında Kürtlük kanı kaynayan ve kafasında hala Kürtlük fikir ve akideleri" taşıyan birisiydi.[1082] Mahkemenin üzerinde durduğu bir diğer meselede "talebe"lerden Ceylan Çalışkan'ın, Emirdağ'da Nursî aleyhinde konuşan birisini tabancayla yaralamış olmasıydı.[1083] Anlaşılan o ki, mahkeme yaratmaya çalıştığı gerek "Kürt" algısı, gerekse de yaralama hadisesi üzerinden Nursî'yi "talebeleri" nezdinde tecrit etmeye çalışmaktaydı.[1084] Said Nursî ise kendi saflarındaki çatlağı önlemek, birliği devamla tesis etmek ve diri tutmak için tüm dikkatleri, her zaman olduğu gibi bir dış faktör üzerinde yoğunlaştırmaktaydı. Hapishanede kadrolarına hitaben kaleme aldığı bir mektupta şöyle diyordu: *"Saniyen: Zülfikar ve Sirac-ün Nur elbette gizli düşmanımız mason ve komünist maskesi altında anarşist ve mürted münafıklara çok dehşet verip, bellerini kırdıklarından; her halde Beşinci Şua'ı bahane ederek, eski kabinenin bir kısım erkanını aldatmışlar. Fakat bu planları dahi âkimdir. (...) Salisen:... Benim kanaatım gelmiş ki; beni merhametsizce tazip edenlerin bir kısmı Yahudi komitesiyle ve mürted, komünist ve zındık ve anarşist komitesiyle bilerek veya bilmeyerek bir alakaları var ve Türk milletinden değildirler."*[1085] Aslında Nursî, burada bir kez daha rejimle aynı antisemit ve antikomünist

1082 6 Aralık 1948 tarihli karardan aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1696

1083 Daha evvel yukarıda kısaca değindiğim Ceylan Çalışkan'ın faili olduğu yaralama hadisesinin mahkemenin ele aldığı konuların arasında bulunduğunu, Badıllı konu dahi etmemektedir. Bilakis yazarın bu hususu, "*Ceylan Çalışkan ise, başka bir meseleden de cezası olduğu için tahliye edilmemiştir*" (age, c.3, s. 1559) diye geçiştirmeye çalıştığı çok belli olmaktadır. Halbuki yazarın, Nursî'nin bir mektubundan yaptığı "*...Nur şakirtlerinin hizmetini lekedar etmek bahanesiyle, bir adi yaralamak hadisesi ki, yaralanan ne bana, ne mahkemeye, ne hükümete söylemediği ve hiçbir emare, bir şahid bulunmadığı...*" diye devam eden sözleri mahkemenin bu husus üzerinde inatla durduğunu göstermektedir (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1566).

1084 Yaralama hadisesini Nursî, "*...Nur şakirtleri içinde bazı işa'alarla* [yayılan haberlerle], *belki başka bir maksad için ve onların bazı akrabalarına telaş vermek fikriyle; işa'a edilen bu küçük hadise*" diye yorumlamaktadır (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1566). Yaralamanın olduğu gün failin babasına Nursî, "*merak etmeyin ben hadiseye el koydum (diğer bir rivayette 'ben hadiseyi kapattım'dır.) Sükunetinizi muhafaza edin, hiç telaş etmeyin...*" der (Badıllı, age, c.2, s. 1462).

1085 *Afyon Hapsi Mektupları-2, Kırmızı Defter Zübeyir*, s.40'dan aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1592

Nursî, "*zındık*", "*dinsiz*", "*komünist*" vs. sözcüklerini istediği gibi gelişi güzel kullanıp, bilerek birbirine karıştırmakta ve ortaya gizemli bir tablo çıkartmaktadır. Şayet "kim bunlar" diye sorulacak olsa Nursî'nin somut bir cevap vermek yerine demagojiye başvurması, tıpkı kadrolarına yazdığı bir mektupta olduğu gibi kaçınılmazdır: "*Benim sarf ettiğim zındık ve dinsiz kelimelerini gizli ve şahsen tanımadığım ve kırk seneden beri bu millet de iman ve İslamiyet aleyhinde çalışmalarını bildiğim,* ***kökü Avrupa'da bir komite*** *etrafında diyorum.*" (*Afyon Hapsi Mektupları*, Kırmızı Defter Zübeyir, s. 521'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1629) (abç)

ideolojik kodları paylaşarak gizemli, bilinmez ve böylece de katiyen ardına vakıf olunamayacak bir komplo teorisi üzerinden 'biz' ve 'onlar' şeklinde gayet basit bir algı oluşturmaktaydı.[1086] Dolayısıyla aynı ideolojik kodların rejim nezdinde de etkili olmasını bekleyerek, 29 Ağustos 1948'de mahkeme heyetine şöyle sesleniyordu: "Hükümet beni tam himaye ve bana yardım etmek, milletin maslahatına ve vatanın menfaatına çok lüzumu varken, beni sıkması ima eder ki: Kırk seneden beri benim ile mücadele eden zendeka komitesiyle, şimdi onlara iltihak eden bir kısım komünist komitesinden bir kısmı, ehemmiyetli birer resmi makamları elde ederek karşıma çıkarıyorlar. Hükümet ise, ya bilmiyor veya aldırmıyor diye çok emareler bana endişe veriyor."[1087] Nursî, taktik yapma becerisiyle rejimi "ya benimle birliktesin ya da bana karşısın" dercesine ciddi şekilde köşeye sıkıştırmaya çalışıyordu. Bu taktiğin aynı anda kadro ve taraftarları nezdinde da etkili olması için 22 Eylül 1948'de mahkeme üzerinden rejime şu sözlerle yük-

1086 Oldukça eski bir tarihe sahip olan Mason Locaları esasında her daim sömürücü sınıfların ve onların dünya görüşünü paylaşan toplumun elitlerinin bir araya geldikleri, siyaset ve ekonomi üzerinde söz sahibi olmaya çalıştıkları bir lobidir. Dünya çapındaki baskı ve sömürüyü adını koymaksızın bu bir avuç loca ya da localara indirgemek, özünde sömürü dünyasının mahiyetini ve çapını küçültmekten –dolayısıyla da böylece desteklemekten– başka bir şey değildir. Halbuki sömürü dünyasının adı "loca", "lonca" ya da "lobi" değil, emperyalizmdir. Albert'in de dediği gibi, "*Emperyalizm sadece bir küfür ya da politikalar bütünü değildir. Emperyalizm; yalnızca ABD ve genel olarak 'Batı' gibi ev sahibi ülkelerde değil, aynı zamanda tüm dünyada da ekonomilerin ve politik yapıların tekeller ve finansal kurumları tarafından kontrol altında tutulmasıdır. Bu sistemin adıdır emperyalizm. Bu sistemde emperyalist tahakküm altında bulunan ülkelerin ekonomileri -ve bu ülkelerdeki insanların hayatları- **emperyalist ülke merkezli sermaye birikimlerine tabidir***" (Samuel Albert, *Mısır, Tunus ve Arap Ayaklanmaları: Nasıl Açmaza Düştüler ve Bu Açmazdan Nasıl Çıkabilirler*, bkz. https://avakianbob.wordpress.com/2014/03/28/misir-tunus-ve-arap-ayaklanmalari-nasil-acmaza-dustuler-ve-buacmazdan-nasıl-cikabilirler/). Esasında her ikisi de mevcut sömürü dünyasının birer parçaları oldukları için bu izahatın gerek rejim gerekse de Nursî tarafından kabul görmeyeceği kesindir. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, hoşnutsuz yığınları sömürü dünyasının çetrefil çelişkilerine dair aydınlatmak yerine din ya da milliyetçilik üzerinden bir izahatla beslemenin Türkiye'de de mazisi epey eskilere dayanmaktadır. Bugün de gerek Kemalist gerekse de dinci cenahta, mason locaları üzerinden aynı ideolojik kodlarla bir dünya tahlilinin yapılmasının sebebi, bu izahatın "*şecereler*" üzerine bina edilen kolay, "*ele gelir bilgiler*"e dayanıyor olmasıdır. O nedenle hemen hemen aynı argümanları Nursî'den evvel, Kemalist rejimin –"*solcu aydını*" diye adlandırılan– Nasyonal Sosyalist ideologlarından Mahmut Esat Bozkurt'un da dile getirmiş olması tesadüf değildir. 1931'de Türkiye'deki Mason Locaları'na karşı kaleme aldığı yazılardan birinde Bozkurt'a göre, "*Büyük Türk gençliği, mefküresini masonlukta bulamaz. O, idealini on bin yıllık Türk tarihi kokan bu topraklarda, bütün bir medeniyete on bin yıl üzerinden bakan milletinin bağrında bulabilir. Her şeyden evvel Türk'üz, her şeyden sonra yine Türk'üz. Onun için yaşarız, onun için ölürüz. (...) Masonluk beynelmilliyetçi bir mezheptir. (...) Bugün Masonluk, tatbikatta, dünya politikacılarının, bilhassa Siyonist Yahudilerin elinde bir atlatma, bir istila, bir soygunculuk vasıtası olmaktadır*" (Bkz. Mamut Esat Bozkurt, *Masonlar Dinleyiniz*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 17; 19–20).

1087 *Afyon Mahkemesi Müdafaatı-Osmanlıca*, s. 70'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1662

leniyordu: *"Millete, vatana, asayişe muzır dinsizlerin ve bazı siyasi zındıkların risalelerine ve mecmualarına hürriyet-i ilmiye serbestiyetiyle ilişmediği halde*[1088]*, ma'sum ve muhtaç bir gencin imanını kurtarmak ve su-i ahlaktan kurtulmak için Nur'a talebe olması, elbette değil bir suç, belki hükümet ve maarif dairesi teşvik ve taktir edecek bir halettir."*[1089] Nursî'nin tüm bu taktiklerinin ve oluşturduğu tüm bu algının, bilinçsiz ve geri, sadece üstyapının rahle-i tedrisinden geçmiş kadrolar üzerindeki etkisi tabii ki küçümsenemezdi.[1090] Hele hele yaşları özellikle 16–25 arasındaki genç militan kadrolar açısından Nursî'nin sözleriyle olduğu kadar pratiğiyle de son derece tesirli olduğu göz ardı edilemezdi. Lider olarak kabul ettikleri kendilerinden 50 yaş büyük bir insanın, tecritte kaleme aldığı risaleleri "*kibrit kutusu*" içerisinde onlara ulaştırması, "*boğazına bir şey takıldı*" bahanesiyle mahkeme heyetine tükürmesi, hayatlarında ilk defa hapse düşmüş bu genç insanlar nezdinde hiç kuşkusuz bir moral üstünlük olarak addedilmiş olmalıydı.[1091] Zira kadroların mahkeme önünde yaptıkları savunmada bu moral üstünlüğü görmek mümkündür. Aşağıda sıralanan kimi örnekler aynı zamanda kadroların hangi düşünce kalıplarıyla hareket ettiklerini göstermesi bakımından da oldukça önemli ipuçları vermektedir.

PTT memuru Zübeyir Gündüzalp: *"Risale-i Nur'da iman hakikatleri gayri kuvvetli deliller ile açık misaller ile anlatıldığı için, oldukça imanım kuvvetlenmiştir. Bu sayede dalâlete düşmekten ve yüksek dinimden dönüp, kızıl ejderin hapı olmak felaketinden kurtuldum. Bunun içindir ki, okuyucularını maddi ve manevi birçok felaketlerden kurtaran ve bir üniversite mezunundan çok ziyade hakiki bir ilme sahip eden, vatan ve millet sevgisini aşılayan... ve çalışkanlık, merhamet, itaat, hürmet, ahlak, fazilet gibi meziyetleri öğreten Risale-i Nurdan hiçbir şakirdi ne pahasına olursa olsun ayrılmaz ve ayrılamaz...Savcı bu mübarek vatanda masonluk ve komünistliği fevkalade bir faikiyetle önlemek çaresi olan ve önlemekte olan Risale-i Nur'a ve müellifine ve okuyucularına öyle şeni ithamlarda bulunmakta devam eder ve o tamamen hatalı ithamlarından vazgeçmezse ve hissiyata kapılarak aleyhtarlık ederse; komünistlik ve farmasonluğun gelişmesini desteklemiş olur... ve o ithamına hakiki hedef olacak muzır komünistlerin türemesine yardım etmiş olur..."*[1092]

1088 Nursî'nin bu sözlerinden 5 ay evvel, 2 Nisan 1948'de Sabahattin Ali hunharca katledilmişti.

1089 *Afyon Mahkemesi Müdafaatı-Osmanlıca*, s. 98'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1663

1090 Hapishanede kadrolara hitaben kaleme aldığı bir mektupta Nursî şöyle yazıyordu: *"Ey demir gibi sarsılmaz kardeşlerim! Bana yardım ediniz!... Meselemiz çok naziktir. Ben sizlere çok güveniyordum ki, bütün vazifelerimi şahs-ı manevinize bırakmıştım. Siz de bütün kuvvetinizle benim imdadıma koşmanız lazım geliyor."* (*Afyon Hapis Mektupları, Siyah Defter Zübeyir*, s. 161'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1631)

1091 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1576 ve 1582

1092 Bkz. *Osmanlıca Afyon Müdafaatı Birinci Zeyl*, s. 25–62'den aktaran Badıllı, age, c.3,

Çiftçi, Ahmet Feyzi Kul[1093]: *"Sayın hakimler! Biz asla siyasetçi değiliz. Biz siyaseti bizim gibi siyaset ehli olmayana, bin bir çeşit veballer ve tehlikeler ve mesuliyetler taşıyan bir meslek biliriz. Fani zevahire de zaten kıymet vermiyen, dünyaya ancak rızay-ı ilahiyyeye bizi götüren hayırlı veçhesiyle bakıyoruz."*[1094]

Hırdavatçı, Mustafa Usman: *"...Memleketimizde de sirayet ve salgını görülen ve bütün dünyayı titreten kızıl veba komünizm tehlikesine karşı, dini ve müessir telkinatı bakımından; manevi bir mücahid olan Bediüzzaman'ın taktir ve tebcile layık kudsi ve manevi mücahedesinin nurlu ve müessir bir silahı olan yirmi senede yirmi bin ve belki çok fazla adamı vatan ve millete faydalı bir halete koymaya vesile olan Risalelerini okutmak ne derece şahsım için bir suç mevzuu ve müellif-i muhterem için bir sebeb-i itham olabilir?"*[1095]

Nursî'nin bu savunmalara ilişkin ne dediğini bilmiyoruz. Fakat liderinden aldığı moralle mahkemede bu tür savunma yapan kadronun anlaşılan, lideri oldukça öne çıkartmış olması Nursî'yi belli ölçüde rahatsız etmiş olmalıydı. Nursî'nin örgütçü becerisi burada bir kez daha sınanmaktaydı. Hem kadroların 'aşırı' yanlarını kontrol altına alması hem de 'militanlıklarını' köreltmemesi gerekiyordu. Dolayısıyla Nursî, kadroları bir yandan, *"Her doğruyu söylemek doğru değil...ve hususan Üstadı hakkında hususi fikrini mübalağkârane medhini izhar etmek, aleyhimizdekilere bir yardım hükmüne geçebilir"*[1096] diye ikaz ediyor; bir diğer yandan da onları, *"kardeşlerim namına acizane diyorum ki: Lüzum olsa, **inşallah çok ileri gideceğiz**. Bizler **dinde olduğu gibi kahramanlıkta da** ecdadımızın varisleri olduğumuzu göstereceğiz"*[1097] diye nihai kavgaya hazırlıyordu. Zira Nursî, rejimin derin bir hükümet krizi yaşamakta olduğunun farkındaydı ve hapisten sonrası günlere hem kendisini hem de hareketini hazırlaması gerektiğinin

s. 1685; 1688

1093 Badıllı, age, c.3, s. 1557'de Afyon'da hapse atılanların listesinde 18. sırada adı geçen Ahmet Feyzi Kul'un "*memleketi*" hanesinde "*Isparta*" diye geçerken, Badıllı, age, c.3, s. 1691'de Kul'un yaptığı savunmanın altına "*Aydın'ın Ortaklar Bucağı'ndan Ahmet Fevzi Kul*" diye yazılmıştır.

1094 Bkz. *Osmanlıca Afyon Müdafaatı Birinci Zeyl*, s. 89–96'dan aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1690

1095 Bkz. *Osmanlıca Afyon Müdafaatı Birinci Zeyl*, s. 100–106'dan aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1691

1096 *Afyon Hapsi Mektupları, Siyah Defter Zübeyir*, s. 161'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1631

Muhtemelen gene bu dönem zarfında Nursî, kendilerini destekleyen bazı yayın organlarından da şikâyetçiydi. Şöyle diyordu: "*Sebilürreşad 'ın bu sırada bizim lehimize yazıları bize zararlı idi. Çünkü Risale-i Nur'a dahi dünyevi ve siyasi bir mecmua nazarıyla bakmağa sebep olup, kabinenin dikkatini celbetti.*" (Kırmızı Defter, s. 30'dan aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1632)

1097 Bkz. "On Dördüncü Şua", *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 511, "Haşiye")

bilincindeydi.

Bu, *"Üçüncü Said"* diye adlandıracağı dönem için aralanmakta olan bir kapının habercisiydi. *"Yeni Said"* diyordu Nursî ve devamla, *"mahiyetini gösteren acib inkılap-ı ruhinin bir misli şimdi mukaddenatı bende başlamış ve üçüncü bir Said, bütün bütün tarik-i dünya olarak zuhuruna bir işaret tahmin ediyorum. Demek, Nurlar ve kahraman şakirtleri benim vazifelerimi yapacaklar. Daha bana ihtiyaç kalmamış. Zaten Nur'un her bir cami cüz'ü ve sarsılmayan halis şakirtlerinin her birisi benden daha mükemmel ders verir"* diyerek kadrolarını motive ediyordu.[1098] Hakikaten Afyon hapis günlerinin başlarında Nursî, *"ben bütün vazife-i müdafaatı buraya gelen ve gelecek Nur erkanlarına bırakmaya kalben mecbur oldum"* diyor ve bu vazife için kimleri kastettiğini *"Hususan (H. R. T. F. S)"* diye belirtiyordu.[1099] Anlaşılan o ki Nursî, hareketin günü birlik işlerinin yürütülmesi için bir nevi kolektif bir önderlik tesis etmeyi ve kendisini de bu kolektif önderliğe önderlik eden bir lider olarak düşünüyordu. Nursî ister *"yeni"* ister *"üçüncü Said"* diye adlandırsın esasında tüm bunlar, *"eski Said"*e dönüşün adımlarıydı. Fakat bu arada kadrolar arasında baş gösteren kariyer çatışmaları onun bu planlarını bir derece sekteye uğratmış olmalıydı.[1100] Kariyer çatışmasının yukarıda bu baş harfleri zikredilen kadroların kendi arasında mı yoksa onlarla diğer kadro ve taraftarlar arasında mı yaşandığını bilmiyoruz. Her hâlükârda söylenenlere bakılacak olunursa daha sonra Nursî, kariyer çatışmasıyla birlikte, bahsi geçen kadroların daha beklediği seviyeye 'gelmediklerini', henüz o 'kabiliyete' erişmediklerini görmüş olacaktı.[1101] Tabii Nursî, iç çekişmeyi kadro ve taraftarlarına bir keramet havasında taktim etmek zorundaydı. Hatta tabiri caizse dikkatlerin gene *"bir dış mihrak"* üzerine yoğunlaşması gerekiyordu: *"**Kati haber aldım ki**; üç aydan beri buradaki has kardeşleri birbirine karşı meşrep veya fikir ihtilafıyla bir soğukluk vermek için üç adam tayin edilmiş. Hem metin Nurcular'ı usandırmakla sarsmak ve nazik ve tahammülsüzleri evhamlandırmak ve hizmet-i Nuriye'den vazgeçirmek için sebepsiz mahke-*

1098 *Afyon Hapsi Mektupları, Siyah Defter*, s. 335'ten aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1645

1099 Bkz. *Afyon Hapsi Mektupları, Siyah Defter*, s. 69'dan aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1643. Badıllı bu harflerin, *"Hüsrev"*, *"Refet"*, *"Tahiri"*, *"Fevzi"* ve *"Sabri"*ye ait olduğunu yazar (agy, dipnot 89).

1100 Badıllı, bu kariyer çatışmasını kendi üslubuyla, *"Afyon hapsinde talebeler arasında bazı nazlanmalar, tenkidler ve bazı küskünlükler baş gösterdi. Hatta bir ara şiddetlendi. Hazret-i Üstad bu durumdan çok fazla üzüldü ve onu izale etmek için üzerinde çok fazla durdu. Hatta bazen yalvararak, bazen de şiddetli ikazlar yaparak beyanlarda bulundu. Hadise, **yüzde yetmiş** zail oldu. Amma onun –maalesef- bazı izleri devam etti"* diye anlatır. (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1600) (abç) Bir başka yerde ise hadise Badıllı'ya göre, *"Allah'a şükür **yüzde doksan** düzel"*mişti (Age, s. 1633) (abç).

1101 Badıllı, age, c.3, s. 1646

memizi uzatıyorlar.[1102] Oysaki bu kariyer çatışması dışarıdan değil içeriden kaynaklanıyordu ve tamamen sınıflı toplumun çelişkilerinin harekete yansımasının bir sonucuydu. Hatta Nursî'nin, 1950'de kadrolara hitaben kaleme alacağı bir mektup, kariyer çatışmasının dışarıdan değil içeriden kaynaklandığını ve aslında bitmediğini gösterecekti. Nursî'nin bütün liderlik vazifesini neden kendisinin üzerine alması gerektiğini anlatmak zorunda kalacağı bu mektubun diğer bir özelliği de kendisini, hareketi ve kadroları için feda ettiğini söyleyen bir önderin liderliğini kayıtsız şartsız, ebedi kılmasıydı. Nihayetinde mektup, ufukta belirmekte olan yeni fırsatlar göz önünde bulundurulduğu taktirde *"üçüncü Said"* döneminin başlangıcının da habercisiydi, okuyalım:

> *"Birincisi: Gizli, gayr-ı resmî ve bir kısım resmî insafsız düşmanlarımızın desiseleriyle, Nur şâkirdlerinin bedeline bütün hücumları benim şahsıma ve benimle meşgul olmasına ve bilmiyerek ehemmiyeti benden bilmekle, Nur şâkirdlerinin bir derece desiselerden ve hücumlardan kurtulmalarına bu ihtiyar ve perişan hayatım vesile olduğundan: Eski Said'in on gençlik hayatı kadar kardeşlerimin hatırı için şimdilik ona muvakkatan ehemmiyet veriyorum. Eğer ben ortadan çekilsem, bana verdikleri zahmet, ruhumdan ziyade sevdiğim hâs kardeşlerime verilecekti. O halde bir zahmet yüz adet zahmet olurdu. İkincisi: Gerçi hâs kardeşlerim her birisi mükemmel bir Said hükmünde Nur'a sahiptirler. Fakat ihlâstan* [bağlılıktan] *sonra en büyük kuvvetimiz tenasüdde* [dayanışma] *bulunduğundan ve meşreblerin ihtilafı ile -Hapiste olduğu gibi- bir derece tesanüd kuvveti sarsılmasıyla hizmet-i Nuriyeye büyük bir zarar gelmesi ihtimaline binaen, bu biçare ihtiyar hasta hayatım, ta Lem'alar, Sözler mecmuası da çıkıncaya kadar ve korkaklık ve kıskançlık damarıyla hocaları Nurlar'dan ürkütmek belası def' oluncaya kadar ve tesanüd tam muhkemleşinceye kadar, o hayatımı muhafazaya bir mecburiyet hissediyorum. Çünkü uzun imtihanlarda mahkemeler, düşmanlarım; benim gizli ve mevcud kusurlarımı göremediklerinden, hıfz-ı ilâhî ile bütün bütün beni çürütemedik-lerinden, Risale-i Nur'a galebe edemiyorlar. Fakat hayat-ı içtimaiyede çok tecrübelerle mahiyeti bilinmeyen, benim vârislerim genç Saidler'in bir kısmını, Nur'un zararına iftiralarla çürütebilirler diye o telâştan bu ehemmiyetsiz hayatımı ehemmiyetle muhafazaya çalışıyorum. Hatta yanımda bir rovelver varken. İkinci bir kuvvetli rovelver daha tedarik etmeye lüzum gördüm."*[1103]

Yukarıdaki mektubun içerdiği sorunların 'ilk' belirtilerinin yaşandığı Afyon hapishane günlerine geri dönecek olursak Nursî, saflardaki çatlağı onarmak için ricat etme yolunu tercih etmemişti. Bilakis uluslararası konjonktür ve rejimin içinde debelendiği hükümet krizleri Nursî'ye bulun-

1102 *Afyon Hapsi Mektupları, Siyah Defter Zübeyir*, s. 173'ten aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1631. (abç)

1103 *Emirdağ Lahikası 2*, Şahdamar Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 10–11

maz fırsatlar sunduğu için o, aynı anda rejime karşı mücadele veriyor, kendi liderliğini yeniden tesis ediyor, hareketini yeniden yapılandırıyordu. Karşıtına saldırdıkça, *"üçüncü Said"*le birlikte yenilenmekte olan hareket güçlendiği gibi onun liderliğini de ebedileştiriyordu. *"Üçüncü Said"*, daha fazla *"dünyevi işler"*e daha fazla *"siyaset"*e karışmak hatta aktif pozisyon almak demekti. Zaman Nursî ve hareketinden yana işliyordu. Ocak 1949'da Reis-i Cumhur İnönü, İkinci Dünya Savaşı'nın tam ortasında (1941) *"Azimli, temkinli, pişkin bir hürriyet ve Batı demokrasisi taraftarlığı içindeyiz"* diyen[1104] Şemsettin Günaltay'a yeni hükümeti kurma görevini vermişti. 16 Ocak 1949'da kurduğu kabineyi ilan eden Günaltay *"medreseden yetişmiş bir İslam bilgini"*ydi.[1105] Din hakkında sayısız kitap ve makale sahibi olan Günaltay, *"Memleketimizin ufuklarından uyanış rüzgarı esmeye başladıktan sonra üç fikir cereyanının başlamış olduğunu görüyoruz"* diyordu. Günaltay'a göre bunlar, *"İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Türkleşmek"*ti. Sabık Başvekil bunların karşı karşıya getirilmelerini doğru bulmuyordu: *"Halbuki her üç cereyan ruhi, hayati, hakiki ihtiyaçlardan doğmuştur. Binaenaleyh aslında bu üç fikir birbirlerine muhalif değil, bir diğerinin tamamlayıcısı ve kuvvetlendiricisidirler."*[1106] Her ne kadar Günaltay'ın hükümet programında *"devrimlerin bütün şiddetiyle korunacağı"*[1107] beyan edilmişse de, 7 Ocak 1949'da İlahiyat Fakültesi ve akabinde İmam Hatip kursları açılmış, 1 Şubat 1949'da ilkokullara din dersi konulmuş, 1948'den beri izin verilen hac seyahatleri için de döviz tahsisi yapılmaya başlanmıştı.[1108] CHP, Kemalist ilkeleriyle din ve siyasal İslam arasında iyice gerilmiş ve taviz üstüne tavizler vermeye başlamıştı ama verdiği tavizlerin artık hiçbir kıymeti kalmamıştı. Bu tavizlerden biri de Afyon Mahkemesi'nin, Nursî ve kadrolarına 6 Aralık 1948'de verdiği yirmi ila altışar aylık hapis cezalarının, 2 Haziran 1949'da Yargıtay tarafından esastan bozulmuş olmasıydı.[1109] Fakat rejimin Ankara'da geçirdiği değişikliği daha Afyon'da fark edememiş olan adliye mensupları, Yargıtay'ın kararına rağmen Nursî'yi 20 Eylül'e kadar içeride tutmuşlardı.[1110] Kuşluk vakti Afyon hapishanesinden tahliye edilen Said Nursî'yi, şimdi 25 senedir gözlediği bir muharebe bekliyordu. Bu, onun son muharebesi olacaktı.

1104 Yalman, age, c.2, s. 1138

1105 Tunaya, age, s. 179

1106 Bkz. İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, c.2, s. 1073. Ayrıca Günaltay'ın makale ve eserlerinin kapsamlı bir dökümü için bkz. Kara, age, c.2, s. 1060-1061

1107 Tunaya, age, s. 180

1108 Çetin Özek, *Türkiye'de Gerici Akımlar*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 165

1109 Badıllı, age, c.3, s. 1712

1110 Badıllı, age, c.3, s. 1714

Ortak Düşman "Komünizm"

Tahliyenin ardından bir süre daha Afyon'da *"talebeler"*in tuttuğu evde onlarla birlikte kalan Nursî, 2 Aralık 1949'da dört buçuk sene yaşayacağı Emirdağ'a geri döndü. Süratle *Risale-i Nur Külliyatı*'nın Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanması için kolları sıvadı. O dönem kurumun başında bulunan Ahmet Hamdi Akseki[1111]'ye bu talebi içeren bir mektup kaleme aldı:

"Muhterem Ahmed Hamdi Efendi Hazretleri,

Bir hâdise-i ruhiyemi size beyan ediyorum: Çok zaman evvel zâtınız ve sizin mesleğinizdeki hocaların zarurete binaen ruhsata [resmi göreve] tâbi' ve azimet–i şeriyeyi *bırakan fikirler, benim fikrime muvafık gelmiyordu.* ***Ben hem onlara, hem sana hiddet ederdim.*** *'Neden azimeti terkedip ruhsata tâbi' oluyorlar?' diye Risale-i Nur'u doğrudan doğruya sizlere göndermezdim. Fakat üç-dört sene evvel yine şiddetli, kalbime sizi tenkidkârane bir teessüf geldi. Birden ihtar edildi ki: 'Bu senin eski medrese arkadaşların olan başta Ahmed Hamdi gibi zâtlar, dehşetli ve şiddetli bir tahribata karşı* 'ehven–üş şer' *düsturuyla mümkün olduğu kadar bir derece bir kısım vazife-i ilmiyeyi, mukaddesatın muhafazasına sarfedip, tehlikeyi dörtten bire indirmeleri, onların* ***mecburiyetle bazı noksanlarına ve kusurlarına inşâallah keffaret olur****' diye kalbime şiddetli ihtar edildi."*[1112]

İsmail Kara'nın içerisinde *"otokritik denilebilecek unsurlar"*[1113] gördüğü bu mektup, hakikaten Nursî'de alışık olunmayan bir dile sahip olmakla birlikte esasında, Diyanet kurumuna ve onun başında bulunan sınıfa gene de üstten bakan buyurucu bir mesaj içermektedir. Onca şeyden sonra 'ali–

1111 Daha ilk günden beri Ankara hükümetini destekleyen Akseki, 1920'de kurulan Tarikat–ı Salâhiye Cemiyeti'ne üye olduğu için 1925'te tutuklanmış ve 11 kişinin idam ve birçok sanığında ağır hapis cezalarına çarptırıldığı Ankara İstiklal Mahkemesi davasında beraat etmişti. İsmail Kara'ya göre, *"Mahkeme reisinin, beraatı üzerine Akseki'ye söylediği şu cümleler önemlidir. 'Mahkeme kurulu sizden yararlanacağına inanıyor. Şu şartla ki inkılabın bugünkü esaslarına en ufak bir uygunsuzluk yapmamalısınız. Durumunuz ve gençliğiniz bakımından bilhassa Tehvid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra daha vatani hizmetlerde bulunabilirdiniz ve bulunabilirsiniz. Bu bakımdan beraatınıza karar verildi' (19. 7. 1925 tarihli Cumhuriyet gazetesinden naklen Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, II, dipnot: 26, 1986)"* (Bkz. İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, c. 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 808).

1112 *Emirdağ Lahikası 2*, Şahdamar Yayıncılık, 2010, s. 7. (abç)

1113 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 206

Kara da kitabında Nursî'nin Akseki'ye yazdığı bu mektuba yer vermiş ve ardından son derece haklı olarak şu kışkırtıcı soruyu sormaktan geri kalmamıştır: *"Eski Said geri mi dönmüştü acaba? Döndüyse Yeni Said'in en tipik göstergesi olarak elini eteğini çektiğini beyan ettiği siyaset alanı şimdi nerede duruyordu? Bugün Risale-i Nur takipçileri hangi Said'in peşinden gidiyorlar?"* (Age, s. 208)

cenap' davranıp, 'mecburiyetten' de olsa Ahmet Hamdi Akseki ve diğerlerinin *"bazı noksanlarını ve kusurlarını"* gören ve işaret eden gene de Said Nursî'dir. Resmi vazife sahibi din sınıfının kusurlarının *"kefareti"* bir nevi bundan sonra *Risale-i Nur Külliyatı*'na hangi gözle nasıl bakacaklarına daha doğrusu onun dağıtımını üstlenip üstlenmeyeceklerine bağlıdır. Zira aynı mektubun sonunda sıralanan üç nokta tamamen bir emrivakidir.

> *"Birincisi: Siz mümkün olduğu kadar Diyanet Riyasetiinin şubelerine vermek için; mümkünse eski huruf, değilse yeni harf ile ve* ***has arkadaşlarımdan*** *tashihe yardım için* ***birisi başta bulunmak şartıyla****, memleketteki Diyanet Riyaseti'nin şubelerine yirmi-otuz tane teksir edilmektir. Çünki haricî dinsizlik cereyanına karşı böyle eserleri neşretmek, Diyanet Riyasetiinin* ***vazifesidir****.*
>
> *İkincisi:* ***Madem Nur Risaleleri medrese malıdır****. Siz de medreselerin hem esası, hem başları, hem şakirdlerisiniz;* ***onlar sizin hakikî malınızdır****. Münasib görmediğiniz risaleyi* ***şimdilik*** *neşrini geri bırakırsınız.*
>
> *Üçüncüsü: Tevafuklu Kur'anımız mümkünse fotoğraf matbaasıyla tab'edilsin ki, tevafuktaki lem'a-i i'caziye görünsün. Hem baştaki Türkçe tarifatı ise; o, Kur'an ile beraber tab'edilmesin, belki ayrıca bir küçük risalecik olarak ya Türkçe veya Arabîye güzelce çevirip öylece* ***tab'edilsin****."*[1114]

Çok büyük bir ihtimalle 1950'nin başlarında yazılan bu mektup aslında Nursî'nin, zerre kadar geri adım atmak gibi bir eğiliminin olmadığını, bilakis Diyanet kurumu üzerinden devletin önüne koyduğu çıtayı nasıl da yükselttiğini göstermektedir. Zamanın ve şartların tamamen lehine işlediğinin bilincinde olan Nursî muazzam bir hamleyle başından beri devletin karşı çıktığı Risaleleri ona kabul ettirmekle kalmayıp üstüne üstlük devlet eliyle dağıtımın yapılmasını dayatmaktadır. Aksi taktirde *"sen yayınlamaz ve dağıtmazsan bütün bunları ben yaparım"* diye de okunabilecek bu mektup, nihayetinde Diyanet kurumunu da kendi *"kefareti"* ile baş başa bırakmaktadır. Hakikaten Nursî, en önemli kadrolarından Mustafa Sungur'u bir risale külliyatı takımını yazılı emrivakisiyle birlikte Ahmet Hamdi Akseki'ye yollamışsa da istediği sonucu gene de elde edememiştir. Ankara'dan yolladığı mektupta, kitapları ve mektubu teslim ettiği haberini veren Sungur, Akseki için *"mübarek mektubunuzdaki* ***emirlerinizi*** *yapacağını söyledi. 'Fakat şimdi hemen birden bire bunları neşri olmaz. Ben bu eserleri has arkadaşlarıma okutturup meraklılara göre* ***ileride neşrederiz****', inşallah tam ve parlak şekilde ilerde neşrine çalışacağını söyledi... bu biçare talebeniz, Nurların neşri için* ***elimize bir vesika vermediğinden üzüldüm****..."* diye yazmaktaydı.[1115] Mustafa Sungur'un duyduğu üzüntü esasında Nurcu hare-

1114 *Emirdağ Lahikası 2*, s. 7

1115 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1751. (abç)
Badıllı'ya göre Ahmet Hamdi, risaleleri Diyanet'in Müşavere Heyeti'ne incelettirir.

ketin rejimle arasındaki çelişkilerden birine işaret etmekteydi ve yıllarca sürecekti.[1116] Fakat şimdi zaman rejime karşı savaş baltasını kaldırmanın değil barış çubuğunu uzatmanın zamanıydı.

14 Mayıs 1950'de, Demokrat Parti seçimi % 53.35'le kazandığı zaman *"Nur talebeleri namına"* Nursî, Celal Bayar'a, *"Zatınızı tebrik ederiz. Cenab-ı Hak sizi İslamiyet ve vatan ve millet hizmetinde muvaffak eylesin"* diye tebrik telgrafı yollamıştı.[1117] Bayar'da Nursî'ye, *"Samimi tebriklerinizden fevkalade mütehassis olarak teşekkür ederim"* şeklinde cevabi bir telgraf göndermişti.[1118] Şimdilik bu karşılıklı nezakete her iki tarafın da ihtiyacı vardı. Bu ihtiyacın görünür nedeni CHP'nin 27 yıllık *"istibdat çemberinin kırılıp, demokrasi hareketlerinin başla"*masıydı.[1119] Halbuki esas neden, DP'nin başına geçtiği –ve CHP'nin de bir parçasını oluşturduğu– rejimin siyasi ve iktisadi[1120] olduğu kadar, ideolojik planda da çok güçlü bir şekilde anti-komünizm teması etrafında ABD'nin başını çektiği emperyalist blokta mevzilenmesiydi. O günlerde muhalefetin lideri İsmet İnönü'nün, *"Rus tehlikesi bizim için en büyük tehlikedir"* sözü iktidar ve muhalefetin bu stratejik mevzuda nasıl mutabık olduğunun bir göstergesiydi.[1121] CHP'nin iki sene evvel, dine dair

---

Fakat yazar heyetin, *"zaman ve zeminin nezaketi dolayısıyla, Diyanet riyaseti adına Nur Risalelerinin neşrini o sıra benimsemedi"*ği kanısındadır (Age, s. 1753).

1116 25 Ocak 2014'te *İşaret-ül İcaz*, Diyanet İşleri tarafından yayınlanıncaya kadar rejimin şu veya bu kanadı ile oluşturulan ittifaklar, hiçbir zaman *Risale-i Nur*'un devlet tarafından basılıp, dağıtılmasına yetmeyecekti.

1117 *Emirdağ Lahikası 2*, s. 13

1118 *Emirdağ Lahikası 2*, s. 52

1119 Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 391

1120 *"Demokrasi şöleni"* olarak adlandırılan bu dönemin özelliği, İbrahim Kaypakkaya'nın da dikkat çektiği gibi, *"Komprador büyük burjuva ve toprak ağası sınıfların bütün kliklerinin siyasi örgütlenme imkanına kavuşmuş olmasıdır."* (Kaypakkaya, age, s. 174) (abç) Yoksa Türkiye'nin hakim sınıf klikleri arasında temelden ve köklü bir ayrışım söz konusu değildir. Aralarındaki çelişki sömürünün kendisine dair değil her zaman sömürü pastasının paylaşımına ilişkin olmuştur. Rejimin İkinci Dünya Savaşı sonrası izlediği iktisat politikası aslında temelleri CHP tarafından atılmıştı ve DP tarafından kararlılıkla devam ettirilmekteydi. Şevket Pamuk'un şu saptaması bu görüşü teyit etmektedir: *"Ekonomide yön değişikliği, 1947 yılında CHP iktidarının Üçüncü Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlıklarından vazgeçerek, özel sektöre ve tarım kesimine daha fazla ağırlık vermesiyle başladı. Yine CHP devletçiliğin yeni bir tanımını yaparak, altyapı yatırımları, madencilik, ağır sanayi ve enerji dışında kalan alandaki işletmeleri özel sektöre devretmeyi önerdi. 1948 yılından itibaren ABD kaynaklı Marshall Planı'nın uygulanmasıyla birlikte, tarıma verilen ağırlık ve sağlanan destek arttı. Kısacası, Tek Parti yönetimi iktisadi konularda ilk kez muhalefetin ve dış çevrelerin dile getirdiği görüşlerin önemli bir bölümünü 1950 seçimlerinden önce benimsemiş görünüyordu. Ancak Demokrat parti iktidara geldikten sonra aynı doğrultuda çok daha büyük hevesle ilerleyecekti."* (Pamuk, age, s. 226–227)

1121 Bkz. Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Anılar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul,

başlattığı reformlar, iktidara gelen DP tarafından süratle daha da geliştirildi. 16 Haziran'da meclis oybirliği ile Arapça Ezan yasağını kaldırdı. Temmuz'un başında, dış ticarete ilişkin atılan geniş çaplı hamleyi ve 5 Temmuz'da, radyoda Kuran okunmasının serbest bırakılmasını, 18 Temmuz'da –sonradan CHP'nin yapacağı *"biçimsel itiraz"*a rağmen– Bakanlar Kurulu'nun, Kore'ye 4.500 kişilik bir Türk tugayının gönderilmesi kararı takip etmişti. Hükümetin muradı bu *"jestle"* NATO'ya alınmaktı ki bu arzu daha sonra (16 Şubat 1952'de) gerçekleşmiş olacaktı ve CHP muhalefeti *"bunu bir başarı olarak karşıla"*yacaktı.[1122] Hatta daha sonra İnönü'nün şu sözleri, iktidardaki Demokrat Parti ile muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki ABD bloğunda yer alışa ilişkin özünde bir ve beraber olunduğunu yeterince teyit edecekti. *"Siyasi Partilerin **hiçbirinde** Amerikan münasebetlerini **kıymetli tutmayan bir telakki yoktur**. Biz, Cumhuriyet Halk Partisi ise, **bu yeni münasebetlerin**, on beş sene evvelki kurucusu ve on beş seneden beri **sadık taraftarlarıyız**."*[1123]

Aynı *"sadık taraftarlık"* Nursî ve kadrolarında da mevcuttu. İkinci Dünya Savaşı öncesi sadece sosyalist Sovyetler Birliği varken ve onun yok edilmesi bütün kapitalist dünyanın arzusuyken, galip emperyalistler dünya pazarlarını kendi aralarında paylaşacakken, savaşın ardından dünyanın üçte ikisinde kızıl bayrağın dalgalanıyor olması bütün hesapları altüst etmişti. Özellikle de devrimci Çin'in ayağa kalkması, başta Asya olmak üzere, Afrika ve Güney Amerika'da dünya halklarına bir ilham kaynağı olmuştu. Vaktiyle Rusya'da Ekim Devrimi'nin etkisini bizzat yaşamış olan Nursî açısından işte bu durum vahimdi. Çin'de komünist devrimin zaferine dair en az sömürü dünyasının sahipleri kadar endişe içerisinde olan Nursî şöyle diyordu: *"Şimdi bu zamanda en büyük tehlike olan zındıka ve dinsizlik ve anarşilik ve maddiyyûnluğa karşı yalnız ve yalnız tek bir çare var. O da Kur'ân'ın hakikatlerine sarılmaktır. Yoksa koca Çin'i az bir zamanda komünistliğe çeviren musibet-i beşeriye, siyasi, maddi kuvvetlerle susmaz. Yalnız onu susturan hakikat-i Kur'âniye'dir."*[1124] Zorunlu olarak daha sonra tekrar üzerinde duracağımız bu ve buna benzer sözleriyle Nursî'nin rejim nezdinde kendisi ve hareketi için bir yer aramaya çalıştığı kesindi. Keza bu sözlerle Nursî'nin, *"Kore cephesi yoktur, bugün **Atlantik'ten Pasifiğe bir cephe** vardır"*[1125] diyen İnönü ile ya da *"Kore'de bir avuç kan verdik **ama Büyük Devletlerin***

1977, s. 427

1122 Bkz. Mete Tunçay, *Siyasal Tarih 1950-1960*, Çağdaş Türkiye, c.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 179'un içinde.

1123 Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, c.3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968, s. 348. (abç)

1124 *Emirdağ Lahikası 2*, s. 49

1125 Aydemir, age, c.3, s. 302 (abç)

arasına katıldık"[1126] diyen Demokrat Parti'li Samet Ağaoğlu ile aynı dalga boyunda konuştuğu da açıkça ortadaydı. Fakat işin daha da ilginç yanı Nursî'nin bu sözleri 1950–1951 arası Kore'de Birleşmiş Milletler birliklerine kumanda eden ABD'li General Mac Arthur'un, *"Savaşı Çin'in içine taşıyalım, sadece sınıra yaklaşmayalım, sınırı geçip Çin devrimini etkisiz hale getirelim"* diye gözlediği hedefle de ahenk içerisindedir.[1127] Kore'ye yapılan saldırı aynı zamanda devrimci Çin'e karşı yapılmış bir saldırıydı. Kore, onlarca yıl Japon emperyalizminin müstemlekesiydi. Daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nda bu ülke, Japonya tarafından önce ilhak ardından da kendisinin bir eyaleti olarak ilan edilmişti. 1945 sonrasında ise Japonya'nın yerini alan ABD, Seul'a kukla bir rejim tayin etmişti. Kore'de, 1949 Çin devriminden ilham alarak, halkın devrimci milliyetçi bir önderlik altında (Kore Emek Partisi) başlattığı haklı ve meşru bağımsızlık savaşı şimdi Aysa ve Pasifik'in yeni efendisi olmak isteyen başta ABD olmak üzere tüm Batı dünyasını rahatsız etmekteydi. ABD ve müttefikleri bölge ve dünya halklarına *"ibreti alem"* olsun diye hem ilham kaynağı devrimci Çin'e hem de Kore halkına diz çöktürmek niyetindeydi.[1128] Devrimci Çin'in lideri Mao Zedung işte bu şartlar altında 8 Ekim 1950'de, *"Kore halkının kurtuluş savaşını desteklemek ve ABD emperyalizminin ve onun uşaklarının saldırılarına karşı koymak ve böylece Kore, Çin ve Doğudaki bütün öteki ülkelerin halklarının çıkarlarını korumak üzere, Çin Halk Gönüllülerine, hızla Kore'ye ilerlemelerini ve saldırganlara karşı savaşmak ve şanlı bir zafer kazanmak üzere Koreli yoldaşlara katılmalarını emrediyorum"* diyordu.[1129]

Amaçların bu denli bariz safların bu denli berrak olduğu Kore Savaşı'nda, Türkiye'de, özellikle köylü yığınları şimdi din ve milliyetçi manipülasyonlarla rejimin *"büyük devletlerin"* teveccühünü kazanması için haksız ve gerici bir savaşa sürülüyorlardı. Nursî, *"İnkar-ı ulûhiyete* [Allah'ı inkara]

1126 Aydemir, age, c.3, s. 312

1127 Bkz. Bob Avakian, "Çin'de Kültür Devrimi...Sanat ve Kültür...Muhalefet, Fikir Mayalanması ve Devrimi Komünizme Doğru İleri Taşıma", www.avakianbob.wordpress.com

1128 Burada 1950 senesini ele aldığımızı bir kez daha vurgulamak isterim. 1950'de Çin Halk Cumhuriyeti, Çin Komünist Partisi önderliğinde, sınıfsız, sömürüsüz komünist bir dünyaya doğru sosyalizmi inşa eden devrimci bir ülkeydi. 1976'da karşı devrimci bir darbeyle iktidara gelen kapitalist yolcuların bugünkü kapitalist Çin'i ve Çin Komünist Partisi'ni o yıllarla hiçbir şekilde karıştırmamak gerekir. Kore Emek Partisi ise Marksist söylemine rağmen hiçbir zaman sosyalizmi inşa etmek ve dünya çapında komünizme ilerlemek gibi emellere sahip olmamış, toplumsal ilişkileri kökten değiştirmek yerine bilakis Kore'nin, emperyalizmin tahakkümünden kurtulup, müreffeh bir ülke olmasını yeğleyen bir bakış açısına sahipti. Bugün kapitalist Çin'e eklemlenerek, emperyalist üretim ilişkilerinin dışında değil içinde yer alan ve onun bir parçası olan Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin ve iktidardaki aile partisinin varlığına bakarak 1950'deki meşru ve haklı mücadelenin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

1129 Mao Zedung, *Seçme Eserler*, c. V, Aydınlık Yayınları, İstanbul, 1978, s. 46

karşı yapılan bu harbe katılmak lazımdır" diyordu.[1130] Her ne kadar Nursî komünizme karşı mücadelede ve Kore Savaşı'nda, Menderes ve İnönü ile aynı safta yer alsa da bütün bunları kendi programı ve planı dahilinde yapıyordu. Nursî adeta antikomünist propagandada rejimle yarışıyordu. 25 Ağustos'ta Diyanet İşleri Başkanı Ahmed Hamdi Akseki'nin komünizme karşı fetvası yayınlanırken[1131] Nursî de *"talebelerinin"* Kore'ye gitmelerini teşvik ediyordu.[1132] Fakat ne ilginçtir ki, anti komünist tepkileri körükleyen rejim diğer yandan da bu tepkileri kontrol altına almayı ya da diğer bir ifadeyle Nurcular örneğinde olduğu gibi kendisini hissettirmeyi asla unutmuyordu.

Ekim ayında Isparta Adliyesi'nde yüz yetmiş adet Zülfikar ve Asa-yı Musa mecmualarının imha edileceği, Nursî'nin evinde arama yapıldığı ve Ankara'da polisin Mustafa Sungur'un üzerindeki risalelere el koyduğu haberleri adeta şok etkisi yapmış olmalıydı. 20 Ekim 1950'de Nursî adına Isparta'ya yollanan telgraf kati surette mecmuaların imhasına müsaade edilmemesini emrediyordu. Öte yandan telgrafta derhal öğrenilmesi istenen *"Yalnız imha kararı şimdi mi, yoksa **eskiden mi** verilmiştir? Ve sizce bu imha kararı **resmen** sabit midir?"* soruları ise mevcut DP hükümetine karşı ilk ihtiyat belirtilerini oluşturuyordu.[1133] Nursî'nin talimatıyla Ankara'da harekete geçen kadrolar, Devlet Bakanı ve Manisa milletvekili Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'na yazdıkları bir mektupla bakanı, gayet zekice bir taktikle kendilerinden yana tavır almaya zorluyorlardı:

> *"Devlet Bakanı, fazilet kahramanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu!*
>
> *Zat-ı âlinize vatan ve milletin mukadderatı mevzuunda, gayetsiz derecede ehemmiyetli ve şeytanın zor düşünebileceği bir tarzda tertip edilen **Demokratlar aleyhinde bir plânı ifşa ediyoruz**. Şöyle ki: Bu vatanda dinsizlikle ve istibdat-ı mutlak ve eşedd-i zulümle yirmi yedi yıldır perde altındaki hususî neşriyatla, harikulâde bir feragat-ı nefisle mücadele eden Bediüzzaman Said-i Nursî'nin vücuda getirdiği muazzam **Nur talebeleri camiasının DP'yi mu-**

1130 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1917. Aynı yerde Badıllı şu açıklamayı yapmayı gerekli görmüş: *"Hazret-i Üstâd'ın bu ifadeleri her ne kadar yazılı mektuplarında yoksa da, fakat onun en yakın talebeleri ve hizmetkârlarından mevsûkan rivayet edilmiş, şahsen birçok defalar duymuşum."*

1131 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1743

1132 Nursî'nin "*hizmetkarlarından*" Bayram Yüksel, askerdeki kurası Kore'ye çıkınca Nursî'nin "*çok sevindiğini*" ve "*İnkâr-ı ulûhiyeye karşı Kore'ye gitmek lazım*" dediğini anlatır (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1918).

1133 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1782

Tüm bunlar Badıllı'ya göre *"mutlaka CHP zihniyetli mihraklar tarafından körükleniyordu. Gaye...Nur Talebelerini hükümetten ve DP'lilerden küstürmek"* içindi. (Bkz. age, c.3, s. 1871)

hafaza ettiğini, CHP'sinin müfrit dessasları anlamış, *hatta bir zamanlar gayet gizli olarak, Nur talebelerinin kesretle bulunduğu mıntıkalara tedkik ve tecessüs için çıkılmıştı. (...) Hakikat bu merkezde iken ve şimdi eski hükûmete binler hakaretli neşriyatları bütün hızıyla devam ederken ve dört yüz sahifelik gayet hak ve hakikatlı bir mecmuanın iki sahifesinde bir ayetin tefsirini arz ve o bahane ile medar-ı mes'uliyet yapıp, o mecmuanın imhası cihetine gidilmesi, doğrudan doğruya eski zalim parti hesabına şu maksada ma'tufdur ki; yüzbinler Nur talebelerini Demokratlar aleyhine çevirip DP'nin; sessiz, sadasız, gösterişsiz, fakat dindarlıklarıyla gayet muhkem bir istinadgâhlarını yok etmek ve DP hükûmetini yıkmaktır. Bu müthiş ve şeytanî plânın akim kalması için zat-ı âlinize ehemmiyetle ihbar eder, selâm ve hürmetlerimizi arz ederiz."*[1134]

Dünya çapındaki kamplaşmada Batı bloğunun safında DP hükümetiyle birlikte saf tutan CHP'nin, hükümete karşı bir komplo içinde olduğu iddiası tabii ki komik bir iddiaydı. Zira tam o günlerde (13 Kasım 1950'de) kaleme alınan, *"1950 Yılı İçin Türkiye'nin Önde Gelen Şahsiyetleri Üzerine Rapor"* başlıklı bir İngiliz istihbarat raporunda İsmet İnönü hakkında, *"Britanya'nın tutarlı bir dostu"* olduğu belirtilmekteydi.[1135] O nedenle daha altı ay evvel iktidara gelmiş, İngiltere ve Batı dostu olan çiçeği burnunda DP hükümetine, *"Britanya'nın tutarlı dostu"* İnönü'nün başında bulunduğu CHP tarafından bir komplo yapılmasının hiçbir anlamı yoktu. Fakat gene de Nurcular hükümeti bir yandan CHP ile korkuturken öte yandan da İstanbul ve Ankara'da anti-komünist gösteriler organize ederek rejim için vazgeçilmez olduklarını ispat etme çabası içindeydiler. Aralık 1950'de, *"Ankara Yüksek Tahsil Gençliği"* imzalı bir bildiride şu çağrı yapılıyordu: *"Vatandaş; En büyük ve tek düşmanımızın komünistlik olduğunu bugünün şartları içinde her zamankinden daha idrâk etmemiş hiçbir Türk yoktur. Onunla mücadele uğrunda şehit verdik ve icap ederse son ferdimize kadar ölmeğe hazırız. Ankara Yüksek Tahsil Gençliği Kore'deki aziz Türk şehitlerini anmak ve komünistliği bir kere daha lanetlemek için 9 Aralık 1950 Cumartesi günü saat 11'de bir miting tertip etmiştir. Bu miting senin, benim, hepimizin mitingidir. Cumartesi günü saat 11 de seni de Zafer meydanında bekliyoruz."*[1136] Bir ay sonra Nurcuların bu ve buna benzer gösterilerinin hükümet çevrelerinde ne denli taktir edildiği 20 Aralık'ta Ankara'dan yollanan bir rapor da müjdeyle duyuruluyordu:

1134 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1783-1784. (abç)

1135 FO 371/87934

1136 FO 371/88002. Londra'da National Archives'de, "*Türkiye'de anti-komünist propaganda*" başlığını taşıyan dosya içinde bulduğum bu Türkçe orijinal bildiri, Ankara'daki İngiliz Büyük Elçiliği tarafından tercüme edilip, 15 Aralık 1950'de, Londra'da Dışişleri Bakanlığı'na yollanmıştır.

"Çok sevgili Üstâd'ımız Efendimiz!

'Risale-i Nur imha edilmez' diye yazılan ayn-ı hakikat parçayı Başbakan ve Adliye Vekilinin ev adresleriyle, diğer bakanların da resmi adreslerine gönderdik. Görüştüğümüz meb'uslara da veriyoruz. Hepsi de bu hususta çalışacaklarını söylüyorlar. Isparta Meb'usu Senirkentli Tahsin Tola ziyade alâkadar oluyor ve diyor ki: ***'Hükûmet şimdi komünistlikle mücadeleye başladı. Bu mücadele yalnız zabıta ile olamaz. Nurcular yirmi seneden beri mücadele ediyorlar. Hükûmete büyük yardımda bulunuyorlar.*** *Ve bugün memleketteki muhtelif cereyanların* ***en hayırlısı ve en te'sirlisi Nurcular-dır'*** *diyorlar."*[1137]

Bu görüşme ve yazışmaların ardından, anlatılanlara bakılacak olunursa *"bazı zatların hadiseye el koymasıyla"*, Isparta, Ankara ve Emirdağ'da savcılıklar tarafından toplatılan *Risale-i Nur*'lar iade edildi.[1138] Şimdilik yeni hükümetle Nurcular arasındaki bu *"CHP zihniyetinin"* sebebiyet verdiği *"hadise"* atlatılmıştır ama gelecek yıllarda –faturası CHP'ye çıkartılamayacak kadar– çok daha beterleri yaşanacaktır.

Nursî - DP İlişkileri ya da Bir Adım İleri İki Adım Geri

İktidara gelişinin ardından devlet içerisindeki gücünü pekiştirmekle meşgul olan DP, bir yandan arka bahçesindeki dinci ve reaksiyoner güçleri desteklemek ve teşvik etmekle meşgulken, öte yandan her türlü *"aşırılığa"* karşı aynı mesafede olduğunu da göstermeye özen göstermekteydi. Hükümetin bu gayretkeşliği yabancı gözlerden de kaçmıyordu. Tıpkı 12 Ocak 1951'de Ankara'daki Fransiz elçisi tarafından kaleme alınan raporda olduğu gibi.

Türkiye'deki Fransız Büyük Elçiliği

12 Ocak 1951, Ankara

No: 32/AL

Türkiye Fransız Büyük Elçisi Bay Jean LESCUVER'den

Dışişleri Bakanlığı, Afrika-Levan yetkilisi Robert SCHUMAN'a.

Paris

14 Mayıs 1950'de zafer kazanan Demokrat Parti'nin de beyan ettiği üzere, şimdiye kadar cereyan etmemiş bir özgürlük ortamı doğmaktadır. Aslında tüm bunlar sade-

1137 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1784. (abç)

1138 Badıllı, age, c.3, s. 1785

ce itibarı olmayan genel af yasasının oylanması sonucu ortaya çıkan umutların yol açtığı, zincirlerinden arındırılmış icazeti belirtmektedir. Oysa tam aksine, seçimler gerçekleştikten sonra ender rastlanan komünist unsurlar ve teokrasi yanlıları, ifade ve eylem özgürlüğünde gittikçe kısıtlamaların olduğunun farkına vardılar. …İlericilerin ve özgürlük yanlılarının eleştirip karşı çıktığı, "aşırı sol ve sağcılara" yani komünistlere ve eski teokrasi yanlılarına karşı verilecek olan cezaların artırıldığı yasa taslağı, hükümet tarafından meclise sunuldu. İlericilerin ve özgürlük yanlılarının gördüğü güzel bir rüyaydı ve bir nevi iyi yönlendirilmişti. Demokrat Parti'nin çağrısı sonrasında bilinçli ateistlerin büyük bir çoğunluğu etkilenmiş ve seçimlerde geniş halk yığınlarına oy vermelerini söyleyerek, Demokratların yararına çalışmışlardı. Onların başarılarını kendi başarıları gibi görme duygusuna kapılmışlardı. … Halbuki secdeye durma ritüelleri günbegün çoğaldı. Bazı zamanlarda yabancı din adamlarının camilerde yaptığı fetvalarda Türkiye'nin geleneksel dini inancına geri döneceği ilan edildi. Diğer Müslüman ülkelerin temsilcileri düzenli olarak seremonilere davet edilerek, Kore'de yaşamını yitiren askerler anıldı. Ve son olarak "SEBİLMEHCAD"[1139] dergisinde Atatürk'ün reformlarının tartışmaya açılmasına cüret edildi. Demokratlar kadar popüler olan hakim elit yöneticileri, kendi laik çevreleri içerisindeki tutkulu fikirleriyle, ciddi şekilde bu çıban başlarına karşı harekete geçti. Şapka kanununa uymayan bir grup tutuklanarak, cezaya tabi kılındı. "Sebilürreşad" dergisi yasaklanarak, hakkında kovuşturma açıldı. Basın dini ayinlere ve camilerde izinsizce siyaset hakkında verilen vaazlara karşı bayrak açtı. Öğrenci Federasyonu teokratları ve komünistleri hedef alıp, ağız birliği yaparak lanetledi… Bir kaç gün önce Kültür Bakanlığı Dairesi'nde gerçekleşen bir münakaşada komisyon üyesi parlamenterler, yapılan etüt esnasında fanatizme ve gericiliğe karşı saldırı imkanını tereddütsüz kullandılar. Komisyon Başkan Yardımcısı kaygılarını dile getirmek için kabinenin dikkatini "karşı devrim tarafından yönlendirilen tüm bu hareketlerin dağıtılması" meselesine çekti ve bunun altını çizdi. Hükümet ise verdiği vaatlerin oralında değildi. Kemalist olduklarını ve inkılap yasalarına sadık kaldıklarını belirterek, mektubun başında belirtildiği gibi, teokrasi yanlılarına karşı ciddi cezaların veril-

1139 Kastedilen *Sebilürreşad* dergisidir. Ç.N

mesini sağladılar.[1140]

Hemen hemen aynı günlerde ise Said Nursî, Emirdağ'da çok önemli bir misafiri ağırlamakla meşguldü. Pakistan Eğitim Bakanı Yardımcısı Seyyid Ali Ekber Şah, Türkiye'ye yaptığı bir ziyaretin ardından, Ankara'da temasa geçtiği Nurcu *"talebeler"*e, Nursî ile görüşmek istediğini söylemişti. Anlatılanlara bakılacak olunursa Pakistanlı devlet yetkilisi 15 Ocak'ta ziyaret ettiği Nursî'ye, *"Ben Âlem-i İslâm'da birçok hatip ve edip zatlarla görüştüm. Fakat Kur'ân lisanını en fasih şekilde konuşan Bediüzzaman gibi bir kimseye rastlamadım"* diyecekti.[1141] 1947'de İslam ideolojisi üzerine bina edilen Pakistan devletiyle Nursî'yi bir araya getiren ortak payda tabii ki İslam'dı ve Emirdağ'da adımları atılan dostluk ileride daha da pekişecekti. 1950'ler boyunca Batı bloğu şemsiyesi altında Türkiye–Pakistan ilişkileri zorunlu olarak çok daha fazla ivme kazanırken; DP'nin başında bulunduğu Ankara, İslamabad'ın *"İslam"* vurgusuna temkinli yaklaşırken; daha sonra da göreceğimiz gibi Nursî, hem iç hem de dış politik nedenlerden ötürü can–ı gönülden Pakistan'ın yanında yer alacaktı. Öte yandan Fransız elçisinin mektubuna dönecek olursak Nursî, elçinin dikkat çektiği durumun tamamen farkındaydı. Fransız diplomatın yazdığı mektubun neredeyse daha mürekkebi kurumadan beş gün sonra, 17 Ocak'ta, Nursî, kadrolara hitaben kaleme aldığı bir mektupta kendi çizgisi doğrultusunda, hükümeti sadece uyarmakla kalmıyor aynı zamanda Pakistanlı misafirinden aldığı enerjiyle teşvik edici önerilerde bulunuyordu.

> *"Rehber Risalesi'ndeki Leyle-i kadir meselesi şimdi Amerika hem Avrupa'da eseri görünüyor. Onun için şimdiki bu hükümetimizin hakiki kuvveti, hakaik-i Kur'âniye'ye dayanmak ve hizmet etmektir. Bununla ihtiyat kuvveti olan* ***üç yüz elli milyon*** *uhuvvet-i İslâmiye ile* ***ittihad-ı İslâm*** *dairesinde kardeşleri kazanır.* ***Eskiden Hristiyan devletleri bu ittihad-ı İslâma taraftar değildiler. Fakat şimdi komünistlik ve anarşistlik çıktığı için, hem Amerika, hem de Avrupa devletleri Kur'âna ve İttihad-ı İslâma taraftar olmaya mecburdurlar.*** *Sâdisen: Yanıma* ***Nur talebesi bir mebus*** *geldi, dedi ki: 'Ben Adliye Bakanlığı'na gittim. Afyon'da Nur'ların müsâdere kararını söyledim.'* ***Adliye Vekili Özyörük*** *dedi ki: 'Ben Afyon Mahkemesi'ne Nur'ların tamamen verilmesini* ***emir verdim.***[1142] *Hatta bende ki Asa-yı Musa'yı da müellifine iade edeceğim, diye bana söyledi. Halil Özyörük'ün bu sözü Demokratlar'a ve*

1140 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69

1141 Badıllı, age, c.3, s. 1856

1142 1948'de Nurculara karşı açılan Afyon davası, çeşitli hukuki merhalelerden geçerek 30 Ocak 1954'te kadar sürecekti. Bu süre zarfında mahkeme, el koyduğu risaleleri Nursî ve kadrolarına iade etmekte diretiyordu. Bakanın bahsettiği hadise bu hadisedir.

Nur'lara ***taraftarlığını gösteriyor.***"[1143]

Fransız Elçisi'nin raporunda tasvir edilen hükümetle, Nursî'nin mektubunda tasvir edilen hükümet ya da onun bazı bakanları arasında hakikaten bir fark vardı. Öyle sanıyorum ki bu fark *"Sağ muhafazakarlık"* hakkında Nuray Mert'in yaptığı bir saptamayla birlikte okunduğunda, Demokrat Parti'nin de *"statükoya yönelmiş bir tehdit olarak algıladığı koşullarda dini bile 'düşman' ilan edebil"*eceğini göstermesinden kaynaklanmaktaydı.[1144] Mert'in bu saptaması doğru olmakla birlikte, yukarıdaki iki belge arasındaki fark ya da çelişki daha şimdilik rüşeym halindeydi. Şüphesiz hükümeti siyaseten zor durumda bırakmak için bu çelişkiyi körüklemeye çalışanlar –CHP gibi– olmuştu. Fransız Elçisi'nin dikkat çektiği Kemalist *"tepkiler"* daha sonrada devam etmişti. Mesela Afyon'unun mahalli gazetesi *Kocatepe*'de 7 Şubat 1951'de Nursî ve Nurculuk aleyhinde ağır bir yazı yayınlanmıştı.[1145] Nursî derhal müdahale etmişti. İşte bu ortamda sanki hükümetin izlediği yılan eğrisi siyasete ilişkin Fransız Elçisi'nin gözlemlerinden haberdarmışçasına Nursî, mutlaka üzerinde durulması gereken üç önemli hamle yapmıştı. Her üç hamle de onun işleri nasıl oluruna bırakmadığını ve geri adım atmak yerine hükümeti nasıl çembere aldığını göstermesi bakımından oldukça ilginç detayları içermekteydi. Birinci hamlenin özelliği, hükümeti 'iki cami arasında beynamaz' konumundan kurtarmaya yönelikti. Bir başka ifadeyle Nursî, hükümete, *"komünist"*e de *"teokrat"*a da aynı mesafede uzak duramayacağını hatırlatmaktaydı. *"Hükümet erkanına"* 19 Şubat'ta gönderilen bir mektupta Nursî ilkin, Milli Eğitim Bakanlığı'nın, İlkokullara getirdiği 'zorunlu din dersi' için verilen desteğe ilişkin, sahip olduğu gücü hatırlatırcasına Ankara'da *"1700 Üniversite talebesinden toplanan imzalara"* dikkat çekiyordu.[1146] Ardından Nursî çok açık bir şekilde hükümete, ***"Küfür ile iman ortası yoktur. Bu memlekette İslamiyet'e karşı komünist mücadelesi ortası olamaz"*** uyarısını yapıyordu. Nursî'ye göre, *"olsa olsa dinsiz olup tam anarşist olur*[du]."[1147] Bu korkutucu ihtarın hemen ardından Nursî ikinci hamlesini yapıyor ve *Kocatepe* gazetesine karşı sadece kendi güçlerini seferber etmekle kalmayıp aynı zamanda hükümeti de tavır almaya zorluyordu. Anlaşılan belli bir başarı kaydedilmiş olmalı ki kadrolara 22 Şubat'ta[1148] yazdığı bir mektupta müjdeyi veriyordu:

1143 *Emirdağ Lahikası-2*, s. 50. (abç)

1144 Mert, age, s. 80

1145 Badıllı, age, c.3, s. 1867

1146 Bkz. *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 54. Badıllı'ya göre toplanan imza rakamla "bin dörtyüz"dür (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1929).

1147 Bkz. *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 54. (abç)

1148 Bu tarih Badıllı tarafından zikredilmiştir. (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1867)

"Bu defa Afyon gazetecisinin iftirası münasebetiyle Başvekile ve Dahiliye Vekaletine Nur talebeleri bazı mebuslar söylemiş: ***Adnan Menderes ile Dahiliye Vekili*** *pek dostane mukabele edip,* ***haber göndermişler*** *ki, '****Hiç merak etmesin ve meyus olmasın*** [ümidini yitirmesin]*.' Ve Afyonda'daki gazeteci de, 'Ben Emirdağ'a geleceğim ve Üstada iki dileğim var; bunları rica edeceğim ve özür dileceğim' demiş. Ve bizim aleyhimizde neşredilen o gazetelerden, talebelerim* yüz altmış adedini alarak imha etmişlerdir."[1149]

İleride Nurcu akımın DP hükümetiyle yaşayacağı sorunlar göz önünde bulundurulacak olunursa Adnan Menderes'in ilk defa doğrudan Nursî'yle alakadar olduğunu gösteren bu mektubun içerdiği hükümet 'güvencesi' tabii ki, bir yanıyla oyalama olarak da algılanabilirdi. Ancak 1908'den beri siyasetin göbeğinde bulunan Nursî'nin, kendi taraftarlarını 'diri' tutmak için yolladığı bu 'müjdeyi' aynı zamanda hükümetin bir oyalama taktiği olarak görmesi de muhtemeldi. Dolayısyla Nursî'nin böylesi bir taktiğe kanacağını düşünmek safdillik olurdu. İşte burada Nursî'nin üçüncü hamlesi devreye girmektedir. Madem DP, ağızının iki tarafıyla konuşmaktadır Nursî de, hükümetin, CHP'nin ve hatta kendisinin de içerisinde yer aldığı Batı bloğunun ruhani lideri konumundaki Vatikan'la temasa geçerek hem güçlü bir müttefik hem de yüksek bir bir prestij elde etmeyi deneyecekti. Türkiye Cumhuriyeti'nin ancak sekiz sene sonra Vatikan'la, devlet düzeyinde diplomatik ilişki kuracağı düşünülecek olunursa, Nursî'nin bu ön alan hamlesi, sadece Nurcu hareketin dış dünyada basit bir tanıtımı olarak algılanmamalıdır. Tüm bu çabalar Batı bloğunun ideolojik şemsiyesi altında örülen ilişki ağlarının birer neticesidir. 1946'dan beri misyonerlere yönelik yürütülen faaliyetlerin, hatta daha iki ay evvel (29 Aralık 1951'de) Berlin'den, risalelerin Almanya'daki dağıtımı hakkında gönderilen raporların[1150] şimdi adeta meyvesi alınmaktadır. Kadrolarına yukarıdaki mektubu yazdığı gün (22 Şubat'ta) Nursî'ye de, Vatikan'daki Papalık Makamı'ndan bir mektup yollanmıştı. Bu mektup çok büyük bir ihtimalle o günlerde devlet ricalinin de gözünden kaçmamış olmalıydı.

"Papalık Makam-ı Âlîsi Kalem-i Mahsusu Başkitabet Dairesi

Numara:232247
Vatikan
22 Şubat 1951
Efendim!

Zülfikar nam el yazısı olan güzel eseriniz İstanbulıdaki Papalık makam-ı ve-

1149 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 55. (abç)

1150 Bkz. *Emirdağ-2*, *Müntehap Dosya*, sıra no: 34'ten aktaran Badıllı, age, c.3, s. 2042. Ayrıca Berlin'den gönderilen haberin bir başka versiyonu için bkz. Emirdağ Lahikası– 2, s. 48

kaleti vasıtasıyla Papa Hazretlerine takdim edilmiştir. Bu nazik saygınızdan dolayı gayet mütehassis olduklarını bildirirken, üzerinize Cenab-ı Hakkın lütuflarını dilediklerini tebliğe beni memur ettiklerini arza müsâraat eylerim. Bu vesile ile saygılarımı sunarım efendim.

İmza

Vatikan Bayn Başkâtibi"[1151]

Nursî'nin arkasına Vatikan'ı da alarak, dolaylı yoldan çok daha geniş, ideolojik bir perspektiften hükümeti çembere alan bu hamlesinin rejim üzerinde ne gibi bir etkisi olmuştur bilinmez ama 24 Mart'ta, Nursî ve kadrolarını sükutu hayale uğratacak karşı bir atak, İstanbul Sorgu Hakimliği tarafından yapılır.[1152] İstanbul'da *"Tecelli matbaasında"* yasal yoldan basılan *Gençlik Rehberi* adlı risale hakkında açılan dava, bir bakıma Fransız Elçisi'nin raporunda dikkat çektiği hükümetin oportünizmini adeta teyit etmektedir. Hele hele davanın 14 Mayıs'tan itibaren İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde görünmeye başlanması[1153] ve Nursî'nin, duruşmalara katılması yönünde karar kılınması aynı saflarda olunsa dahi, devlet refleksi karşısında her hangi bir kıymetinin olmayacağının göstergesidir. Said Nursî, sonuçlarından emin olmaksızın bu mahkemenin huzuruna çıkmayacak ve Ocak 1952'ye kadar mahkemeyi *"tıbbi rapor"*larla oyalayacak, bu gibi durumlarda her zaman başvurduğu 'mağduriyet' ve 'hastalık' argümanlarını devreye sokacaktır.[1154] Aslında Nursî aleyhinde açılan davanın

1151 Bkz. *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 58

Şubat 1951'de Vatikan'dan gelen bu mektup aynı zamanda Nursî'nin ne denli pragmatik düşünüp hareket ettiğini göstermesi bakımından da önemlidir. Zira günlük bir gazete çıkartmak için (muhtemelen 1950'de) kendisinin *"fetvasını"* almaya gelenlere Nursî'nin, *"Ne zaman Ayasofya yine cami oldu, bizim de o zaman bir gazetemiz olabilir"* şeklinde adeta *"ilkesel bir tavır"* sergilediği söylenir. (Badıllı, age, c.3, s. 1971) Oysa İstanbul'daki Papalık Vekili Roncali'nin, daha 14 Ocak 1935'te Vatikan'a yazdığı Aysofya'ya dair müjde içeren rapor göz önünde bulundurulacak olunursa Nursî'nin 1951'de bu *"ilkesel tavrından"* şimdilik vazgeçtiği söylenebilir. Roncali'nin raporunda ilgili bölüm şöyledir: *"Şu andan Aya Sofya'nın Müslüman bir ibadethane olmasının son bulduğunu söylemem yeterli olur sanırım. Asırlar boyunca Hristiyan bir ibadethane olarak kullanılmış olan muhteşem bir tapınağın cami olarak kalması çok iyi olmazdı. Bizans sanatı ve tarihi konusunda bir müze yapılması gündemdedir"* (Bkz. Rinaldo Marmara, *Vatikan Gizli Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye İle Vatikan Diplomatik İlişkilere Doğru*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.190)

1152 Badıllı, age, c.3, s. 1791

1153 Badıllı, age, c.3, s. 1793

1154 O günlerde "heyet-i sıhhiyeye" yaptığı bir müracaata bakılacak olunursa, "gizli düşmanları" tarafından "müteaddit defadır zehirlenen" Nursî beslenememekte, beş dakikadan fazla konuşamamakta, şiddetli baş ağrılarından ve bir gözünün akmasından şikâyetçidir. (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1795)

Said Nursî'nin Badıllı'ya söylediklerine bakılacak olunursa kendisine toplam *"yirmi bir defa zehir"* verilmiştir. Tüm bu zehirlemeleri, *"gizli zındık komitelerinin gizli ve sinsi planlarının"* ürünü olarak değerlendiren Badıllı'ya göre, *"Allah'ın hıfz ve emanında bulunan Bediüzzaman'a hiçbir şey olmuyordu..."* (Badıllı, age, c.3, s. 1755)

kökeninin nerelere dayandığını bilmekteydi. Bir başka ifadeyle bahsi geçen devlet refleksinin özünde Kemalist rejimin kuruluş felsefesinden kaynaklandığının gayet bilincindeydi. Rejim daha evvel de üzerinde durduğumuz gibi bir yandan modern kapitalizme entegre olmanın gereği icabı dini yeniden dizayn etmiş ama aynı zamanda da başta İngiltere olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerine, Osmanlı İmparatorluğunun hayallerinin peşine takılmayacağına dair söz vermişti. Nihayetinde Halifeliğin tasfiyesi hem kapitalist entegrasyonun bir ihtiyacı hem de verilen sözün de bir parçasıydı. Cumhuriyet rejiminin teokratik güçlere dair sahip olduğu refleks işte bu köklere dayanmaktaydı. Dolayısıyla Lozan'dan bu yana iç sebeplerin yanı sıra dış sebeplerden ötürü de her zaman rejimin adeta bir nevi 'İngiltere ne der' çekincesi hep var olmuştu. NATO'nun kurulduğu dönemde İngiltere'nin bir *"Asya ülkesi olduğu için"* Türkiye'nin teşkilata alınmasına karşı çıkışını Nursî fırsat bilip, bir kez daha dünya çapında artık koşulların değiştiğine dikkat çekip, hükümeti uyardı ve onu cesareti adımlar atmaya teşvik etti. 20 Haziran 1951'de kadrolarına hitaben kaleme aldığı mektubunda Nursî şöyle diyordu:

> *"İngilizler son resmi beyanlarında: Türklerin Asyalı ve Müslüman bulunmalarından dolayı onlarla işbirliği yapılamayacağını açıklamışlardır. Halen ehl-i salib fikrini devam ettirdiklerine bu aşikâr bir delildir. İngilizler de, zaten İkinci Cihan Harbi'nden sonra, Amerika'nın gölgesinde kalarak tali derecede bir devlet olmuştur.* ***Bu yüzden kendilerine fazla ehemmiyet verip, dostluğunu temin için dini rüşvet vermeye ve onlara yaranmaya çalışmanın lüzumu kalmamıştır.*** *İngiliz'in kendisi de bugün Amerika'nın yardımına muhtaç bir haldedir.* ***Demokratlar dört yüz milyon Müslümanın*** *nefretini kazanmış olan İngilizlerin dostluğu yerine bilakis Müslümanları intibaha getirip onlarla kardeşlik ittifakı yaparak, onların eskide olduğu gibi* önderliğini yapmaya çalışmalıdırlar. *Elbette bu daha çok hayırlıdır. Bu hayırlı nokta-i istinadı kazanmak için de, Ezan-ı Muhammedî gibi* ***dinin diğer şeairini de yerine getirmek yeni hükûmetin en büyük vazifesi olmalıdır. Yeni***

Nursî'nin *"talebelerine"* de nükseden bu zehirlenme paranoyası o denli ileri boyutlara varmıştır ki, mesela 1915'te değil ***"1952"***de *Gençlik Rehberi* davası için geldiği İstanbul'da, kaldığı otelde akşam yediği köfteden zehirlenince derhal resepsiyondan otelde kalanların isimlerini talep eder. Nursî'ye göre suçlular bellidir: *"Bu işi yapanlar* ***Ermeni Taşnak komitesine mensup*** *olup, Edirne'den hususi şekilde bu işi için gelmişler"*dir (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 2054) (abç). Öte yandan ileri yaşına rağmen Nursî'nin çeşitli rahatsızlıklarının olması muhtemeldir ve doğaldır. Fakat her zaman çok az yemek yiyen, beslenmesine ve sıhhatine bir hayli dikkat ederek yaşayan Nursî, önde gelen kadrolardan Zübeyir Gündüzalp'in iftiharla anlattıklarına bakılacak olunursa, 1958'de dahi son derece canlı ve atiktir. DP hükümetlerinin o yıllardaki eski ve yeni Milli Eğitim Bakanları Tevfik İleri ve Celal Yardımcı'yla, Eğirdir yolu üzerinde yapılan bir konspiratif görüşme esnasında Nursî, *"zamanın nezaketi"*nden ötürü kendi arabasından bir *"yay gibi fırlar"* İçinde Bakanların bulunduğu *"arabanın penceresinden elini İleri'nin* ***omuzuna koyarak bastırır***" böylece İleri'nin ve Yardımcı'nın arabadan inmelerine engel olur (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1873).

hükûmet İngiliz dostluğundan ziyade; Amerikan'ın dostluğuna ehemmiyet vermelidir. *Çünkü Amerika ile Amerikan halkının Âlem-i İslâmla dost olmaları* ***daima menfaatleri icabıdır*** *ve İngilizler gibi İslâmiyet aleyhine bir siyasetleri yoktur."*[1155]

Kuşkusuz Nursî'nin mektubunda gerçekleri bir hayli kendi dünya görüşü doğrultusunda bükmeye çalıştığını görmemek mümkün değildir. Zira İngiltere'nin ya da her hangi bir emperyalist devletin çıkarları söz konusu oldu muydu, özel olarak bir İslamiyet aleyhtarlığından bahsedilemeyeceği tarihte defalarca ispatlanmıştı. Nitekim sadece İngiltere bahsinde bir örnek verilmesi gerekirse, 1955'te kurulan Bağdat Paktı'na (daha sonra CENTO adını aldı) İngiltere'nin katılmasını Nursî'nin protesto etmesi gerekirdi. Oysa ileride de göreceğimiz gibi Nursî bu ittifakı canı gönülden desteklemişti. Öte yandan mektupta ABD'ye yapılan olumlu atıflardan yola çıkarak –bugünün dünya koşullarında dahi– Nursî'nin, İslamcı yanın sahte olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Nursî, 1908'den beri ısrarla, tutarlı bir şekilde teokratik hedefinden sapmamış sadece bu hedefe tabi kılacağını sandığı ittifaklara girişmiştir. O zaviyeden bakıldığı taktirde Nursî'nin ABD'ye yaptığı olumlu vurgunun nedenleri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fakat tüm bunlar şimdilik Nursî'nin mektubunun tali yanlarını oluşturmaktadır. Mektubun can alıcı noktası dünya çapında koşulların değişikliğine ilişkin hükümetin dikkatini çekmeye çalışmasıdır. Değişen koşullarda Nursî'ye göre, rejimin artık İngiltere'ye 'yaranmak' için mesela İslam dünyasına yapması gereken önderlikten feragat etmesine ve/veya Nurcuları takibat altına almasına, yasal engellerle taciz etmesine gerek kalmamıştır.

Fakat Nursî'nin vizyonu DP hükümetinin vizyonu değildi. Hükümet parçası olduğu rejimin gerekleri doğrultusunda hareket etmek zorundaydı. Bu zorunluluğun başında da rejimin bekası gelmekteydi. Din ve dinci çevrelerle olan bütün dirsek temasına rağmen DP hükümetinin ilkelerini İslam oluşturmuyordu. Nursî ve kadroları ise mütemadiyen bu durumu mükemmel bir biçimde hükümete karşı kullanıyorlardı. Rejimin bekasından mesul olan yargı üzerine her gittiğinde, Nursî ve kadroları da her seferinde İslami ilkelerden yola çıkarak yargı nezdinde hükümete ve rejime misliyle yükleniyorlardı. 24 Haziran 1951'de Ankara'daki üniversiteli Nurcuların, *Gençlik Rehberi* davasından ötürü İstanbul Sorgu Hakimliğine yolladıkları protesto bunun tipik emarelerini taşımaktaydı. Protesto metninin şu satırları sadece yargı kurumunu değil aynı zamanda DP hükümetini de bir hayli zorlamış olmalıydı. *"İddianamede lâikliğe aykırıdır diye medar-ı mesuliyet gösterilen madde ise, ahirzamanda hadisin verdiği haberdir*

1155 Bkz. *Emirdağ- 2, Müntehap Dosya*, sıra no: 53'ten aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1922 (abç)

ki: 'O zaman bazı yerlerde kırk kadına bir erkek nezaret eder.' İşte bu hadisin verdiği haber, kısmen bugün Rusya'da çıkmış bulunuyor. ***Din ve iman, ahlâk ve fazilet tanımayan Rusya'nın bugünkü vaziyet-i vahşiyanesinden beşer titrerken; adeta bu vaziyete taraftar bir şekilde bu hadise ilişmek; hakikate, kanuna ilişmekten başka bir şey değildir.***"[1156]

Nursî ve kadroları bıkmadan ve usanmadan bir yandan DP hükümetini, kamuoyu nezdinde komünizm öcüsü üzerinden sıkıştırmaya öte yandan ise *"Risale-i Nur hakikatlerini tebliğ etmeye ve kabul ettirmeye ve onları hizmetkar yapmaya çalışıyor"*du.[1157] Bu dönem zarfında hükümetin attığı kimi adımları Nursî, taraftarlarına kendi başarısıymış gibi sunmaktan da geri durmuyordu. 4 Ağustos 1951'de, Reis-i Cumhur Celal Bayar'ın dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri ile birlikte Van'a yaptıkları seyahat esnasında Doğu'da bir üniversite açacaklarını duyurmalarını Nursî 16 gün sonra (20 Ağustos'ta)[1158] derhal kendi başarı hanesine yazmayı fırsat bilmişti. Tabii bu fırsatı değerlendirirken dahi Nursî, Doğu'da bir üniversite açma fikrinin ilk defa kendisine ait olduğunu, böylesi bir üniversitenin ülkenin doğusuyla batısı arasındaki çelişkiyi yumuşatacağını, böylece Kürtlerin rejimin sadık unsurları haline getirilmelerinin sağlanacağını aksi taktirde Kürdistan'da bir Türk düşmanlığının önünün alınamayacağını dile getirmeyi unutmamıştı. Fakat unutmadığı önemli bir nokta daha vardı. Nursî'ye göre tüm bu sıraladığı sorunların yegâne garantörü dindi ve bu yüzden Kürdistan'daki eğitimin ağırlığı da din olmalıydı. Şöyle diyordu Nursî: *"Başka vilâyetlerde sırf fûnun-u cedide okuttursanız da,* ***Şark'ta*** *herhalde millet ve vatan maslahatı namına* ***ulum-u diniye esas olmalıdır****. Yoksa Türk olmayan Müslümanlar, Türk'e hakikî kardeşliğini hissedemeyecek."*[1159] İlk önceleri Van'da kurulması düşünülen bu üniversiteyi DP hükümeti daha sonra Kasım 1958'de Erzurum'da açacak ve adını da –sanki Nursî'ye inat– *"Erzurum Atatürk Üniversitesi"* koyacaktı. Tabii Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin öğrenim programı da rejimin resmi ideolojisi doğrultusunda olacaktı.

DP hükümetiyle Nursî arasındaki ilişkiler, bu ve buna benzer fark ve çelişkilerden ötürü adeta mehteran yürüyüş nizamını andırmaktaydı.

Said Nursî'ye göre o yıllarda Türkiye'de düşman konumunda olan üç akım mevzubahisti. Bunlar sırasıyla birincisi *"komünizm"*, ikincisi *"dinsizliği neşretmek için 'ifsad komitesi' namında bir komite"* ve üçüncüsü de

1156 Bkz. *Emirdağ- 2, Müntehap Dosya*, sıra no: 59'dan aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1992. (abç)

1157 Badıllı, age, c.3, s. 1881

1158 Badıllı, age, c.3, s. 1892

1159 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 168. (abç)

*"Garplılaşmak ve Hristiyanlara benzemek"*ti.[1160] İçeriğinin doğru ya da yanlış olmasından bağımsız her zaman 'düşmanlar' arasında yapılacak böylesi bir öncelik tahlili kaçınılmaz olarak zorunlu ittifakları da beraberinde getirmekteydi. DP'nin rejimin bir parçası olduğunu hem bilip hem de göz ardı edip, 'düşman' sıralamasına göre DP'ye *"prim"* verilmesi ileride Nursî'nin başına türlü dertler açacaktı. Nursî'nin 6 Eylül'de[1161] kaleme aldığı *"Demokratlara Büyük Bir Hakikati İhtar"* başlıklı mektubu DP'ye neden ve niçin 'prim' verildiğini göstermesi bakımında son derece önemli bir örnek teşkil etmektedir. *"... İktidar partisinde bulunan* ***az bir kısım, dinin zararına siyaset namıyla üçüncü cereyana yardım etse de****, madem o Demokrat Partisi, meslek itibariyle* ***öteki iki cereyan-ı azîmenin durmasında ve defetmesinde mecburî vazifeleri olmasından****, bu vatana ve İslâmiyet'e* ***büyük bir faydası dokunabilir****. Bu cihetten* ***biz, Demokratları iktidar yerinde muhafaza etmeye Kur'an menfaatine kendimizi mecbur biliyoruz****. Onlardan hayır beklemek değil, belki dehşetli, baştaki iki cereyana siyasetlerince muarız oldukları için, onların az bir kısmı dine verdikleri zararı, vücudun parçalanmasına bedel, yalnız bir parmağı kesmek gibi pek cüz'î bir zararla pek küllî bir zarardan kurtulmamıza sebep oluyorlar bildiğimizden, o iktidar partisinin lehinde ehl-i dini yardıma davet ediyoruz. Ve dinde lâubali kısmını dahi cidden ikaz edip 'Aman çabuk hakikat-ı İslâmiye'ye yapışınız!'* [diye] ***ihtar ediyoruz*** *ki, vatan ve millet ve* ***onların hayatı ve saadeti****, hakâik-i* ***Kur'aniye'ye dayanmak*** *ve bütün âlem-i İslâmı* ***arkasında ihtiyat kuvveti yapmak*** *ve uhuvvet-i İslâmiye ile* ***400 milyon kardeşi bulmak ve Amerika gibi din lehinde ciddî çalışan muazzam bir devleti kendine hakikî dost yapmak, iman ve İslâmiyet'le olabilir****."* [1162]

Siyaset sahnesinde bir hayli iddialı ve aktif rol almaya namzet Said Nursî'nin yukarıdaki öncelikli 'düşmanlar' tespiti ve buna mukabil 'ittifak' arayışları, *"metin eksenli"* olduğu iddia edilen ancak özünde *"lider eksenli"* hareket eden bir akımın zorunlu olarak –diğer dini akımlara kıyasla– daha sıkı bir disiplin altında sevk ve idare edilmesini kaçınılmaz kılmaktaydı. *"Talebeleri"*nin dediklerine bakılırsa 1951'de, Nurculuk hareketi bir yandan büyürken, diğer yandan bağrında *"bazı eksiklikleri ve noksanlıkları"* da taşımaktaydı.[1163] Her ne kadar bu *"eksikliklerin ve noksanlıkların"* neler olduğu söylenmese de anlaşılan o ki bunlar Nursî'ye, *"Üçüncü Said haletinin zemini* [nin] *henüz tekevvün etmediğini... kendi vazifesinin başında ve tarz-*

1160 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 192

1161 Bu tarih Badıllı tarafından verilmektedir. (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1880)

1162 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 192–193. (abç)

1163 Badıllı, age, c.3, s. 1981

ı *hizmetinde devam etmek zaruretini"* göstermekteydi.[1164] Said Nursî'nin ilk seyahatini, 20 Kasım 1951'de, o dönemler oturduğu Emirdağ'ın hemen yanı başındaki Eskişehir'e yapması bu *"zaruretin"* bir parçasıydı. Seyahatin 17 Ekim'de Londra'da, Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla ilgili protokolün imzalanmasından sonra yapılmış olması önemliydi. Zira *"Dünya aşırı solunun yayılma arzularına karşı, bir askeri müdafaa kuruluşu olan NATO"*[1165] Nursî'nin, *"mütecaviz dinsizlere karşı dindar Hristiyanlarla"* öngördüğü ittifakın ta kendisiydi.[1166] Eskişehir'de işte bu ittifakın üyesi Türkiye'nin Hava Kuvvetleri'ne ait hem bir üssü hem de pilot yetiştiren bir okulu bulunmaktaydı. Binbaşı Reşad ve Yüzbaşı Ekrem gibi subayların *"daveti"* üzerine Nursî bu şehre gelmiş ve bir müddet *"Yıldız"* otelinde adeta karargâh kurmuş, havacı subay ve astsubaylarla görüşmelerini burada yapmıştı.[1167]

Muhtemelen bu seyahatin ardından Nursî, ilk defa DP hükümeti döneminde, Emirdağ'da *"kılık ve kıyafet kanununa"* aykırı davranmaktan ötürü jandarma tarafından, teşhir edilircesine zorla karakola götürülmüş ve kendi tabiriyle *"tehdit ve hakarete"* maruz kalm**ıştı**. Nursî, 2 Aralık'ta Menderes'e doğrudan hitap eden bir mektupta yaşadıklarını şikayet etti ve *"bu kanunsuz ve keyfi hareketlere son verilmesini"* istedi. [1168] 18 gün sonra ise (20 Aralık'ta)[1169] Nursî, DP'nin *"dindar vekillerine bir hakiki ihtar"* başlığ**ı taşıyan bir mektup kaleme aldı**. İlk defa DP'nin *"dindar vekilleri"*nden bahsedilen bu mektupta, hem bu vekillerin üzerlerine düşen vazifeyi yapmadıkları için dolaylı olarak *"dindarlıklarının"* sorgulanıp gözlerinin korkutulması hem de aynı vekillere hükümetin şikayet edilmesi oldukça zekice bir metottu. Nursî *"ihtarın"* bir yerinde şöyle diyordu:

> *"Başbakan'ın 'Din propagandası yüzünden şimdiye kadar bu vatana hiçbir zarar gelmediğini' söylediği halde, bu dindarların serbestiyeti hakkındaki kanunun tasdikinin ta'cili* [hızlandırılması] *ve takdimi lâzım gelirken te'hir edilmesi, dindar mebusların nazar-ı millette 'kendilerine düşen en ehemmiyetli dinî vazifelerini yapmıyorlar' diye dindarların bir telaşları var. Biz de telaş ediyoruz..."*[1170]

1164 Badıllı, age, c.3, s. 1981

1165 Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1976, s. 418

1166 *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 189, dipnot: 1

1167 Bkz. Badıllı, age. c.3, s. 1973–1974

1168 *Emirdağ- 2, Müntehap Dosya*, sıra no: 63'ten aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1789. (abç)

1169 Bu tarih Badıllı tarafından zikredilmiştir. (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1882)

1170 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 66

Kızışmaya Başlayan Çelişkiler

Hakikaten Nursî, *"telaş"* etmekte haklıydı. Bütün bir 1951 senesi boyunca DP hükümetiyle yaşadığı tatlı sert çelişkiler, 1952'de bir hayli kızışacaktı. Tarafların tamamen pragmatik sebeplerden ötürü birbirlerini kollayan halleri özellikle de, DP hükümetinin dış politikada yaşayacağı sorunlarla birlikte oldukça aşınacaktı. Mesela üç sene sonra kurulacak olan Bağdat Paktı öncesinde (1952'de) Türkiye–Pakistan ilişkilerinde ortaya çıkan pürüzler, kaçınılmaz olarak DP hükümetini rengini daha da belli etmeye zorlayacaktı. Diplomatik kulvarda yaşanan krizle içeride Pandora'nın kutusundan çıkan kökten dincilik, DP hükümetinin ayaklarına dolanmaya başlayacaktı. 22 Ocak 1952'de İstanbul'da başlayan *Gençlik Rehberi* davası bunun en somut belirtilerinden biriydi. Nursî, duruşma kürsüsünü dış görünümü ve fikirleriyle gayet başarılı bir şekilde kullanmasını bilmişti. Mahkeme koridorunu ve duruşma salonunu dolduran üniversite öğrencilerinin huzurunda, kendisinden sarığını çıkartmasını isteyen mahkeme başkanına Nursî, *"boynumu kesersiniz, fakat bu sarığı çıkartamazsınız"* anlamında elini bir bıçak misali boğazına götürmüştü.[1171] 23 Ocak tarihli *Hürriyet* gazetesinin, adeta Nursî'nin propagandasını yaparcasına birinci sayfadan *"Seksenlik Pir'in Duruşması"* başlığıyla verdiği haber, *"Seyhan havalisi Nur talebeleri"*nce, *"...Müellifin mahkemedeki kahramanca sözlerini aynen neşretmekte muvaffak olmanızdan, Nur talebeleri gazetenizi tebrik etmektedir"* diye bir *"aferin"* alıyordu.[1172] Bu arada İstanbul'daki mahkeme 19 Şubat'a ertelenirken, Ankara o günlerde başını ağrıtacak bir konuğu ağırlamaya hazırlanıyordu.

18 Şubat'ta Lizbon'da yapılan NATO toplantısında Türkiye'nin teşkilata resmen üye olarak kabul edildiği gün, Pakistan Dışişleri Bakanı Zafirullah Han dört günlüğüne Türkiye'ye gelmişti. Bu ziyarete daha geniş bir perspektiften bakılacak olunursa, Pakistanlı bakanın Ankara'daki temaslarının özünü, her ne kadar açıktan telaffuz edilmemişte olsa, *"Ortadoğu Komutanlığı"* ve Batı bloğunun çıkarları doğrultusunda Arap dünyasıyla ilişkiler oluşturuyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist sermayenin girdiği ülkelerde, devlet ve toplum katında bir dizi altüst oluşlara sebebiyet veren çelişkiler, 1950'lerde dünyanın başka yörelerinde olduğu gibi Ön Asya ve Ortadoğu'da da Batı bloğunun çıkarlarına ters düşen sonuçları beraberinde getirmişti. Enerji havzalarının ve insan yoğunluğunun önemli merkezlerinden birini oluşturan bu coğrafyada Mısır'da Cemal Abdül Nasır'la birlikte başlayan Arap milliyetçiliği Batı bloğunu rahatsız etmekteydi. Ayrıca Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin varlığı da bir dizi ulusal ve sosyal başkaldırılara ilham kaynağı oluyordu. Bu durum zorunlu ola-

1171 Badıllı, age, c.3, s. 1798

1172 Badıllı, age, c.3, s. 1799

rak Batı'nın göz diktiği pazarları da tehdit ediyordu. İlkin adına *"Ortadoğu Komutanlığı"* daha sonra Bağdat Paktı ve nihayetinde de CENTO denilecek 'jandarma gücü' bu şartlar altında gündeme gelecekti. Fakat burada zorunlu olarak kısa bir ara verelim ve 19 Şubat'ta İstanbul'da görülmekte olan *Gençlik Rehberi* davasına geri dönelim. Aralarında Tarık Zafer Tunaya adında genç bir doçentinde yer aldığı Bilirkişi Heyeti'nin Gençlik Rehberi adlı risaleye ilişkin mahkemeye sundukları rapora Nursî o gün uzun bir cevap vermişti. Cevabının son kısmı, adeta *"İslam alemi"*nde Risale-i Nur etrafında oluşturulan bir nevi *"İslam enternasyonalizmini"* andırıyordu. Şöyle diyordu Nursî, *"Bütün Risale-i Nur'u okuyanların* ***tasdikiyle, hususan meşhur Mısır, Şam, Bağdat, Pakistan*** *ve Diyanet Riyaseti dairesinin uleması tasdiki ile; 'Risale-i Nur doğrudan doğruya hakikî bir tefsir-i Kur'ânîdir ve Kur'ânın malı ve lemaatıdır' dedikleri halde, bu cümleyi medar-ı suç yapanlardan mahkeme-i Kübray-i haşirde* ***hatasının sebebi sorulacak****..."*[1173] Nursî'nin önemsizmiş gibi gözüken bu sözlerinin ardından mahkeme 5 Mart 1952 tarihine ertelenmişti.

Halbuki Nursî'den habersiz, aynı ideolojik hassasiyetlerle Ankara'da bulunan Pakistan Dışişleri Bakanı da, Türk muhataplarını *"İslam dünyasını"* birleştirmeye ve Türkiye ile kurulmasını önerdiği bir *"Ortadoğu Komutanlığı"*na ikna etmeye çalışıyordu. Zira *"Hint altkıtasının özel durumuna tepki olarak doğan hareketlerin mirasçısı"* konumundaki Pakistan'ın bütün meşruiyeti İslam üzerine kurulmuştu.[1174] Pakistan'ın büyük bir angajman gösterdiği *"Ortadoğu Komutanlığı"* fikri, başka sebeplerden ötürü de olsa ABD'ye aitti. Zira 25 Şubat 1952'de Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliğinden Londra'daki Dışişleri Bakanlığı'na yollanan *"gizli"* ibareli yazıda, *"Şu ana kadar saptayabildiğim kadarıyla, Orta Doğu Komutanlığı meselesine (sizin c.f. No.24 No'lu, 26 Ocak kayıt tarihli telgrafınız) Sör Zafirullah Han'ın Türkiye'deki temaslarında özel bir biçimde değinilmemiş. Ancak* [bu konu] *iki tarafın da kafasından hemen hemen hiç çıkmamış ve her birinin kendi genel Orta Doğu ilişkileri meselesine yaklaşımlarında etki yapmış olmalıdır. Her hâlükârda, bence Türk Hükümeti, Pakistan'ı var olan koşullar altında Komutanlıkla ilişkilendirmenin zorluğunun farkındadır"* denilmekteydi.[1175] Gerçi Türk tarafının bu kanıya varmasının nedeni Pakistan'ın Arap devletleriyle Türkiye arasındaki ilişkilere nasıl baktığı ve kendisiyle Türkiye'ye ne gibi bir rol biçtiğiyle doğrudan alakalıydı. Ankara'daki İngiliz diplomatlara göre Zafirullah Han'ın *"tezi, Türkiye ve Pakistan'ın Orta Doğu'nun en sağlam sütunları olduğu ve kendi aralarında organize edip tüm bölgeye bir tutarlılık sunabilecekleri"*

1173 20 Muharrem 1371'den başlar namındaki defter, s. 76'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1805. (abç)

1174 Bkz. Gilles Kepel, *Cihat*, Doğan Kitap, İstanbul, 2001, s. 63; 65

1175 FO 371/101862

yönündeydi.[1176] Fakat Pakistan tarafı," *bunun olabilmesi için Türkiye'nin son zamanlarda Arap komşularına gösterdiği sempatiden çok daha fazlasını göstermesi gerektiği*" kanısındaydı.[1177] Lakin anlaşılan o ki İngiliz Büyükelçiliğinin elde ettiği bilgiye bakılacak olunursa, Zafirullah Han, bu fikirlerini Menderes'le paylaşmayı denemiş, ancak olumlu bir cevap alamamıştı. "*Anlaşılan Bay Menderes, ona* [Zafirullah Han'a] , *Türkiye'nin Arap ülkeleriyle daha iyi ilişkileri arzu etse de, Orta Doğu'da bir liderlik elde etmek için Batıyla bağlarını zayıflatmasının söz konusu olamayacağını söylemiş*"ti.[1178] Nursî'nin 14 Mayıs 1950'den beri DP hükümetinin, İslam dünyasına önderlik yapması için döktüğü tüm dillerin neden boşuna olduğu şimdi anlaşılıyordu. DP hükümeti, Nursî ve kadrolarının sandığının aksine o denli rejimin bir parçasıydı ki, İngiliz diplomatlar gayet emin bir şekilde raporlarına "*Sör Zafirullah Han'ın Türklere yaklaşımında İslam'ın dini birlikteliğine oldukça fazla vurgu yattığına şüphe yok. Bu, Modern Türkiye'nin özünde seküler bir yaklaşıma sahip ve Türkiye'nin Batıyla daha fazla yakından ilişki kurmasını arzu eden liderlerini cezbetme şansı olmayan bir kavram*" diye yazıyorlardı.[1179] Öte yandan raporun bir başka ilginç yanı ise, "*Pakistan Güvenlik Konseyi Vekil Delegesi olan Bay Assad'ın Amerika karşıtı duygularını saklamak için çaba göstermedi*"ğine değinilmiş olmasıydı. Bu bilgi, klasik anlamda bir efendi köle ilişkisinden ziyade aynı cephede mevzilenenlerin aralarındaki var olan kimi çelişkileri şimdilik öne çıkartmadıklarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Her hâlükârda İngiliz diplomatları elli sene sonra kendi değer dünyalarına saldıracak olan İslam kökten dinciliğinin o yıllarda –ABD nezdinde– tali planda da olsa gene de içinde barındırdığı Batı karşıtlığı potansiyelinin farkındaydılar. Çok büyük bir ihtimalle aynı farkındalık ABD açısından da geçerliydi. Fakat ABD daha öncelikli sorunlarından ötürü o yıllarda bu kendisine karşı birikmekte olan öfkeye bir nevi göz yummuş olabilir miydi? Ankara'daki İngiliz diplomatlara bakılacak olunursa, ABD'nin Türkiye'deki Büyükelçisi McGhee, "*Müslüman Kardeşliği*" fikrinden etkilendiğini hissettirmişti. Bir nevi Said Nursî'nin 1945 sonrası ABD'ye yaptığı övgülerin hiç de sebepsiz olmadığını gösteren bu "*etkilenmenin*" nedenleri İngiliz Elçiliğinin gene 25 Şubat'ta kaleme aldığı ikinci bir raporda şöyle izah edilmekteydi: "*Burada bence Pakistan'ın Orta Doğu Komutanlığı'yla özdeşleştirilmesini sağlamak için adımların atılması gerektiği fikrinden etkilenmişti. (Belki yanılıyor olabilirim, ama McGhee'nin Zafirullah Han'ı çoktan bu istikamete doğru yönlendirdiği izlenimini edindim.)*"[1180] Öte

1176 Agy.

1177 Agy

1178 Agy.

1179 Agy.

1180 FO 371/101862

yandan aynı tarihli bu ikinci rapor, Türkiye'de rejimin ve onun bir parçası olan DP hükümetinin öncelikleri ve çekincelerinin de ipuçlarını vermekteydi. Zira İngiliz diplomatlara göre, *"bugün, politikasını İslam'a dayandıran* ***herhangi bir Türk hükûmetinin****, bununla seçimi götürme şansı çok az*[dı]."[1181] Dolayısyla Pakistan'lı bakanın, Türk Başbakanı'na önerdiği, *"bütün bir bölgenin Türkiye'nin lokomotifliğinde peşi sıra Pakistan'ın ve ardından diğer Arap devletlerinin vagonlar halinde yüzünü Batıya dönmüş bir tren"* olma modeline karşılık, DP hükümeti adeta ipe un seriyordu.[1182] Zafirullah Han'ın, ABD elçisine ve onunda İngiliz elçisine anlattıklarına bakılırsa, *"Türkiye Başbakanı'nın* [Zafirullah Han'a] *son cevabı, Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle* ***kendini Batıyla özdeşleştirdiği****, Batıyla işbirliğinin* ***tam ve dürüst olacağı****,* ***ancak buna bağlı olarak*** *da Arap Devletleriyle mümkün olan en iyi politik ilişkileri istediği anlamına geldiğini söylemiş* [ve] *son olarak, Türk Başbakanı, Zafirullah Han'ın Türkiye ve Arap Devletleri'nin Başbakanlarının bir araya gelmesi önerisi konusunda* ***zaman kazanmaya*** çalışmış[tı]."[1183] Zaten, *"Türk Başbakanı'nın 'Müslüman Kardeşliği' konusundaki* ***soğuk tavrı****, genel sekreter Açıkalın'la üç gece önce, ziyaret hakkında"* İngiliz elçisinin yapmış olduğu uzun konuşmada kendisine söylenenlerle de örtüşüyordu.[1184]

Öte yandan Pakistanlı bakana gösterilen *"soğuk tavrı"*, İstanbul'da görülmekte olan mahkemede Nursî'de hissediyordu. Her ne kadar 5 Mart tarihli celse berat kararını vermişte olsa, rejimin şimdi DP hükümeti üzerinden *"kendini Batıyla özdeşleştirdiği"* bir ortamda Nursî de, mahkeme kürsüsünden Batı 'medeniyeti' ile komünizm arasında bir bağlantı kurarak, bir kez daha rejime yükleniyor ve şöyle diyordu: *"İşte, ben de yüzer âyât-ı Kur'âniye'ye istinaden Kur'ân'ın kudsî kanunlarının yerine: medeniyetin bozuk kısmından anarşilik hesabına bir nevi , bolşeviklik namına istibdad-ı mutlak mânâsında Cumhuriyetteki, hürriyet perdesi altında dindarlar hakkında eşedd-i zulme âlet olabilen muvakkat bir rejime, değil yalnız ben, belki bütün ehl-i vicdan muhaliftir."* [1185]

Bu arada çoktan ülkesine geri dönmüş olan Pakistan Dışişleri Bakanı Zafirullah Han, her ne kadar Türk rejimine 'muhalif' olmasa da Ankara'dan eli boş döndüğü için bir hayli hayal kırıklığına uğramıştı. Pakistan hükümetinin yaşadığı moral bozukluğu, Ortadoğu'da Batı yanlısı bir bloğun oluşturulmasını teşvik eden İngiltere ve ABD'nin bu ülkedeki diplomatlarının raporlarına da yansımaktaydı. Nursî'nin İstanbul'daki mahkeme-

1181 Agy. (abç)

1182 Agy.

1183 Agy. (abç)

1184 Agy. (abç)

1185 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 146

sinden üç gün sonra (8 Mart 1951'de), Karaçi'deki Birleşik Krallık Yüksek Komiseri, Londra'ya yolladığı bir bilgi notunda, ABD Büyükelçisi ile arasında bir gün evvel (7 Mart'ta) geçen konuşmada, ABD elçisinin, Zafirullah Han'ın kendisine Ankara'dan elde ettiği izlenimleri hakkında şu bilgileri verdiğini yazıyordu: Zafirullah Han, Menderes'ten, ***"Türkiye'nin artık yüzünü Batıya dönmüş Avrupalı bir ülke olarak gördüğü yanıtını almış. Bir Orta Doğu Blokuna çok ilgi göstermiyormuş ve Arap ülkelerinin güvenilmez ve kendi aralarında bölünmüş olduğunu düşünüyormuş... Han'ın izlenimine göre, Türkler'in Orta Doğu'ya karşı yaklaşımları, Orta Doğu Devletleri'nin çoğunu hala eski Türk İmparatorluğu'nun parçaları olarak görme, onları çok ciddiye almama ve bu yüzden de onlarla birlikte iş yapmak için gereğinden fazla çaba göstermeme şeklindeydi."*** [1186]

Aynı bloğun mensupları olan ABD, İngiltere, Türkiye ve Pakistan arasında diplomasi kulislerinde yaşanan çelişkiler nihayetinde 1952'nin Mart'ında Türkiye'nin siyaset sahnesine açıktan yansımıştı. Ankara'dan Londra'ya gönderilen 31 Mart 1952 tarihli bir İngiliz raporuna bakılacak olunursa, Pakistan'ın Karaçi'de toplamak istediği *"Müslüman Güçler Konferansı"*nı DP hükümeti, *"vakitsiz ve tehlikeli"* bulmuştu.[1187] Türk tarafına göre, Pakistan hükümetinin niyeti, *"Müslüman ülkelerin liderliğini garantilemek"*ti.[1188] Türkiye'nin ise *"Orta Doğu'da tek başına liderlik yapma gibi bir arzusu"* zaten yoktu.[1189] Dışarıda Pakistan içeride ise İslami köktendincilerin *"İslam Birliği"*ne ilişkin DP hükümetini sıkıştırmaları, başta CHP yanlısı yayın organları olmak üzere DP yanlısı gazetelerin bile tepkisini çekmeye başlıyordu. İngilizlerin 31 Mart tarihli raporuna bakılacak olunursa Türk basını, bir nevi komünizmin değirmenine su taşıyan bu *"irtica"* hareketine karşı kılıç kuşanmıştı. Ankara'daki İngiliz diplomat Helm durumu şöyle özetliyordu:

> *"Zafirullah Han'ın Ankara ziyaretinden beri, Türk basınında, Pakistan'ın, Türkiye'yi de kapsayan bir Müslüman Bloku kurma girişimleri hakkında hayli fazla olumsuz yorum yer aldı. Bu fikir* [Müslüman Bloku], *Atatürk'ün devleti*

1186 Agy. (abç)

1187 Agy. Bu raporun önüne Londra'daki Dışişleri Bakanlığı'nın personeli tarafından 8 Nisan 1952 tarihini taşıyan elle düşünülen notlardan bir kaçı söyle: *"Türkiye, İslam ülkelerinin tek ortak zemininin Batı karşıtlığı olduğunu düşünüyor ve Türkiye, [okunmuyor] İslam işbirliği hareketlerine bağlılıktan kaçınmalı. Bu gerçekçi bir çizgi ve bizim tarafımızdan da memnuniyetle karşılanıyor. Bana kalırsa, Türkiye'nin Pakistan'la ilişkilerindeki endişesinde Hindistan'la ilişkilerini iyi tutma arzusunu da görebiliriz."*

"Türkler, bir dereceye kadar haklılar, ancak coğrafi gerçekleri de unutmamalılar. Ülkeleri, Orta Doğu'da konumlu, ancak Batı görüşlü oldular.

Evet, ancak Pakistan, Batıya karşı tutumunda Türkiye'yle İran arasında bir yerlerde bulunuyor." (FO 371/101862)

1188 Agy.

1189 Agy.

sekülerleştirmesini onun en kutsal ve temel reformu olarak gören birçok Türk ileri gelenini şaşkına çevirdi. Bay [Hüseyin Cahit] *Yalçın, Cumhuriyet Halk Partili ünlü gazeteci, Pakistanlıların önerisine dini düşüncelerin siyasete karıştırılmaması konusunda bir yazı dizisiyle saldırdı. Bay Yalçın'a göre, Türkiye, Orta Doğu'nun güvenliği için gerekli olan her şeyi yapmaya ve Arap komşularıyla dostluk içinde yaşamaya istekli ve hevesliydi.* ***Ancak, Türkiye'nin dini bağlara dayalı çağ dışı müttefikliklerle hiçbir işi olmayacaktı.*** *Bay Yalçın, Pakistan gibi ülkelerin Arap Dünyası'na eklenmesiyle nasıl gerçek bir askeri güç elde edilebileceğini soruyor. Ayrıca Suriye, Mısır ve İran'ın istikrarına güvenmek imkansız ve böyle ülkelerle bir askeri müttefikliği temel almak akıl karı olamaz. Ona göre* ***Araplar, gerçek düşmanları olan Rusya'ya karşı değil, ancak kendilerinin dostu olan Batı'ya karşı birleşmişlerdi.*** *İslam'ı tehdit eden tehlikelerin dinle hiçbir ilgisi yoktu; söz konusu sorunlar ülkelerin siyasal ve toplumsal koşullarından ve coğrafi konumlarından kaynaklanıyordu. Eğer Müslüman ülkeler bağımsızlıklarını kazanamamışlarsa, bu onların geri kafalı olmalarındandı, Türkiye'yi bu zihniyetten kurtaran Atatürk'ü örnek almalıydılar.*

Bay Yalçın'ın meslektaşı, yine Cumhuriyet Halk Partisi yayın organı 'Ulus'ta yazan Bay Ahmet Şükrü Esmer ve Millet Partisi lideri Bay Hikmet Bayur da 'Kudret'de benzer çizgideydiler.

Bay Yalçın, aynı zamanda Arap ülkelerini, liderler tarafından var edilen 'sokak politikacılarına' karşı ***uyardı. Komünizmin tohumları ekiliyordu ve Komünizmin İslam'la örtüşmediğini varsayarak tehlikeyi en aza indirgemeye çalışmak faydasızdı.*** *SSCB'deki Müslümanlar Moskovalılaştırılmışlardı. Komünistler, Mısırdaki 'Müslüman Kardeşler'in komünist propagandacılarla işbirliği içinde olmaları gibi dini görmezden gelmiyorlardı, onu kendi amaçları ve örgütleri için kullanıyorlardı."*[1190]

Anlaşılan yüzünü Batı'ya dönmüş rejimin CHP kanadı ve onun denetimindeki gazeteler, komünizme karşı İslami dil kullanmakta Nursî ve diğer İslamcılardan geri kalmıyorlardı. Fakat iş, İslam ülkeleriyle bir araya gelip ortak Blok kurmak oldu muydu *"çağ dışı müttefikler"*den bahsedilmeye başlanıyordu. Aynı tutarsızlık DP yanlısı basın içinde geçerliydi. Söz konusu İngiliz raporu DP yanlısı gazetelerinde bu istikametteki görüşlerine yer vermekteydi:

"Bu konu, Demokrat Parti basını tarafından özellikle de Pakistan'a ve Müslüman Birliği kavramına karşı aşırı derecede eleştirel olan ve Hindistan'a bir ziyaretten dönen 'Vatan'ın editörü Bay [Ahmet Emin] *Yalman tarafından da ele alındı ve hatta Pakistan Elçiliği'ni burada Türkiye rejimini yıkmaya çalışan gericileri desteklemekle suçladı. Son Pakistan elçisini dinci bir radikal olarak*

1190 Agy.

nitelendiren Yalman, Türkiye Hükümeti'ne, ondan da kötü olan halefini kabul etmeyi reddetmesini önderdi. Yalman'ın yazdığına göre; irticayı teşvik edenler, Moskova'nın amaçlarına hizmet ediyorlar ve Türkiye'nin görevi, 'İslam Fedaileri' ve 'Müslüman Kardeşler' gibi fanatik örgütler tarafından temsil edilen Orta Doğu'ya karşı tehlikelere dikkat çekmektir."[1191]

Türk basınında ABD'ye yakınlığıyla bilinen Ahmet Emin Yalman'ın, DP hükümetine yaptığı bu uyarı ne denli dikkate alındı bilinmez ancak 1952'de rejimin, İslamcı çevrelere karşı bir atağa geçtiği kesindir. 10 Temmuz'da Ticani tarikatı davası çeşitli hapis cezalarıyla sonuçlanırken 1 Ağustos'ta da İslam Demokrat Partisi'nin kapatılması, DP hükümetinin dış politikada Pakistan'a gösterdiği tavrın içerideki bir yansıması gibiydi. Tüm bu olup bitenlerin, DP hükümetini sıkıştırmak için CHP'nin başının altından çıktığını sanan Nursî, durumu kendi lehine kullanmaya çalışıyor ve DP'deki *"Dindar Vekiller"* üzerinden hükümete şu çağrıda bulunuyordu:

*"**Eskilerin** lüzumsuz keyfî kanunları ve sû-i istimalleri neticesiyle, belki de **tahrikleriyle zuhur eden Ticanî meselesini** ve ağır cezalarını **dindar Demokratlara yüklememek** ve âlem-i İslâm nazarında Demokratları **düşürmemenin çare-i yegânesi** kendimce böyle düşünüyorum: Nasıl Ezan-ı Muhammediye'nin (aleyhissalâtu vesselâm) neşriyle Demokratlar on derece kuvvet bulduğu gibi, öyle de **Ayasofya'yı** da **beş yüz sene devam eden vaziyet-i kudsiyesine çevirmektir**. Ve âlem-i İslâm'da çok hüsn-ü tesir yapan ve bu vatan ahalisine âlem-i İslâm'ın hüsn-ü teveccühünü kazandıran, bu yirmi sene mahkemeler bir muzır cihetini bulamadıkları ve beş mahkeme de beraatına karar verdikleri **Risale-i Nur'un resmen serbestiyetini dindar Demokratlar ilân etmelidirler**. Tâ, bu yaraya bir merhem vurmalı. **O vakit âlem-i İslâm'ın teveccühünü kazandıkları gibi, başkalarının zalimane kabahati** de **onlara yüklenmez** fikrindeyim."*[1192]

Nursî esaslı bir şekilde yanılıyordu. En geç Pakistan'la yapılan görüşmelerde hükümet, *"alem-i İslam'ın teveccühünü kazanmak"* gibi bir niyetinin olmadığını gayet açık ortaya koymuştu. Hele hele Pakistan meselesinde bir hayli öne çıkıp, bu ülkeyle Türkiye'deki İslamcı çevreler arasında mevcut olan sıkı ilişkilere dikkat çeken ve hükümeti uyaran Ahmet Emin Yalman'ın, Malatya'da, 22 Kasım 1952'de o zamanlar 17 yaşında olan ve anlatılanlara bakılırsa bir ara Malatya'da bulunan Albay Hulusi Yahyagil'in Nurculuk derslerine katılan Hüseyin Üzmez[1193] adındaki bir lise öğrencisi

1191 Agy.

1192 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 151

1193 Albay Hulusi Yahyagil'in biyografisini yazan İhsan Atasoy'un Üzmez'le ilgili kitabın şu bölümü hiç yorum yapmadan ve altını çizmeden olduğu gibi buraya aktarmanın doğru olacağı kanısındayım.

"O yıllarda lisede okuyan Hüseyin Üzmez, zaman zaman Hulusi Ağbey'in derslerine

tarafından ağır yaralanmasının ardından işler daha da çığırından çıkacaktı. Başbakan Menderes 6 Aralık'ta Adana'da, her ne kadar rejimin klasik beyanlarından bir benzerini tekrar etse de yaptığı konuşmanın satır arasında İslamcı çevrelere karşı yöneleceğinin mesajlarını veriyordu:

> *"**Malatya hadisesi, dini kendi maksatlarına alet etmek isteyenlerin, toplu halde çalışma kararında olduklarını göstermiştir**. Din gibi mukaddes bir mefhumun, **bir takım cemiyet çöküntülerinin ve siyaset bezirganlarının aleti haline gelmesine, bu memleketin tahammülü yoktur**. Laikliği din düşmanlığı şeklinde almak, bizim vicdan hürriyeti anlayışımıza asla uymaz..."*[1194]

DP hükümeti hem Batılı müttefiklerine hem de içeride diresek temasında bulunduğu İslamcı çevrelere *"tahammül"* sınırlarını göstermek için harekete geçti. Samsun'da yayınlanan *Büyük Cihad* gazetesinin sahibi Mustafa Bağışlayıcı, Yalman suikastı lehindeki yazılarından ötürü Nursî'nin önde gelen kadrolarından Mustafa Sungur'la birlikte tutuklandı.[1195] Badıllı'ya göre, *"DP iktidarı daha çok zafiyet efhamına kapıldı. Birçok dindar ve milliyetçi gazeteleri kapattılar ve birçok milliyetçi dindarları da tevkif ettiler."*[1196] Menderes'in Adana'da yaptığı konuşmadan üç gün sonra ise, 9 Aralık'ta DP Samsun Millet Vekili Hasan Fehmi Ustaoğlu, partisinden ihraç edildi. DP aynı *"tahammülü"*, dış politikada da sürdürmekteydi. Fakat Batı Bloğu da daha büyük amaçları gereği Pakistan'ı Türkiye ile aynı askeri işbirliğinin içine dahil etmekte son derece kararlıydı. 16 Aralık 1952'de, Ankara'dan Londra'ya yollanan, *"Türkiye'nin Pakistan'ın Orta Doğu Savunma Teşkilatı'na Girişine Yaklaşımı"* başlıklı bir raporda önce hak verilerek Türkiye'nin çekincelerine ilişkin şöyle denmekteydi:

---

devam eder. Bir defasında, 'Böyle oturarak bu iş yürümez, aktif olmak lazım!' diye hizmet tarzına itiraz eder. Bunun üzerine Hulusi Ağbey, onun tarzının asılsızlığını göstermek için gayet nezih bir şekilde, 'Peki kardeşim, sen kaç kişiyi öldürebilirsin?' der. Üzmez: 'Ben bin kişiyi öldürebilirim' der. Hulusi Ağbey, 'İyi düşün, kaç kişiyi öldürebilirsin?' diye tekrar sorar. Bu defa, 'Yüz kişiyi' diye cevap verir. Hulusi Ağabey, 'Sen bir kişiyi vurursun, ama onu da öldüremezsin!' der. Hulusi Ağbey'in dediği aynen gerçekleşir. Hüseyin Üzmez, gazeteci Ahmed Emin Yalman'a ateş eder, fakat onu da öldüremeyip sadece yaralar." (İhsan Atasoy, *Nur'un Birinci Talebesi, Hulusi Yahyagil*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s. 136–137)

Anadolu'da Vakit adlı gazetede köşe yazarlığı yaparken 16 Eylül 2009'da *"bir kız çocuğuna cinsel istismarda"* bulunmasından ötürü 13 yıl hapis cezasın çarptırılan Üzmez, 14 Ekim 2014'te ölmüştür. Ahmet Emin Yalman kendisini vuran Hüseyin Üzmez'le, suikasttan altı gün sonra (28 Kasım'da) tedavi edildiği hastanede bir araya gelmiş ve ikili arasında oldukça ilginç diyaloglar yaşanmıştır. Özellikle de komünizme karşı olma bahsinde tarafların hemfikir oldukları bu konuşmaya ilişkin bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. 2, Pera Turizm ve Ticaret Yayın, İstanbul, 1997, s.1609–1614.

1194 Bkz. Aydemir, İkinci Adam, c. 3, s. 110. (abç)

1195 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1825

1196 Badıllı, age, c.3, s. 1825

"Türkiye, Pakistan'ın Pan-İslamcı olarak değerlendirdiği politikasından ötürü şüphesiz pek de istekli değil. Zafirullah Han, geçtiğimiz Şubat ayında buraya geldiğinde, İslam Birliği'ne ortak bir savunmayı tali amaçlı olarak desteklediği ya da en azından bu ikisini bağdaştırma amacında olduğu intibaını bırakmıştı. Pakistan'ın Orta Doğu Savunma Teşkilatı üyeliğinin esasına ilişkin Türkiye'de oluşabilecek herhangi bir şüphe, bizce 'kıskançlıktan' değil; bu sebepten kaynaklanacaktır (özellikle de Pakistan'ın hiçbir koşulda Teşkilatta bir koruyucu güç olan Türkiye'yle aynı konumda olmayacağından)."[1197]

Tarihin bir cilvesi olsa gerek, İslamcılar konusunda birden hassasiyet göstermeye başlayan DP, Pakistan'la ortak işbirliği yapmaya pek gönüllü değilken, farklı sebeplerden ötürü de olsa İngiltere ve Nursî, Pakistan meselesinde aynı dalga boyunda buluşuyorlardı. Keza bahsi geçen raporda İngiliz diplomatlara göre, *"...Eğer Pakistan sonunda Teşkilata katılırsa sempatik bir Afganistan herkesin yararına olacaktır. Türkiye, Afganistan'la otuz senelik geçmişi olan dostane ilişkilerine büyük önem veriyor ve Afganistan'ın stratejik öneminin haricinde, Orta Doğu Savunma Teşkilatı'nın iki ülke arasında daha fazla ayrılığa yol açmasına izin vermektense, Teşkilatın tasarılarının bu ülkeyi Pakistan'la aynı çatı altına getirmek için bir araç olarak kullanılabil*[irdi]." [1198] İleride (2 Nisan 1954'te), ABD ve İngiltere'nin hayalleri gerçek olacak ve Türkiye–Pakistan askeri anlaşması imzalanacaktı. Tersinden bakıldığında bu İngiliz 'vizyonuna' Nursî'nin de bir itirazı olamazdı.

Rejimin Bekası, Değişen Dengeler ve Yeni Manevralar

Öte yandan Türkiye'de rejim, 1953'e hükümet ile CHP arasında adı konmamış bir mutabakat ortamında girmişti. Bir yandan partiler arası polemiklerin problemli yüzeyinin ötesinde, hükümet, *"ihtiyatlı liberalizm"* politikasını izlemeye devam ederken diğer yandan göreve geldiği ilk iki yıl da olduğu gibi bu yıl da önemli bir yasa çıkartmamıştı. DP'nin, seçilmeden önce ve ilk zafer heyecanında vaat ettiği kanunların çoğu sözde kalmıştı. Yeni bir ormancılık yasası, grev hakkı, *"anti-demokratik"* yasaların feshi, yeni bir anayasanın yapılması gibi bir dizi konuda dişe dokunur hiçbir adım atılmamıştı. CHP'den miras alınan idari çerçeve, katılığından çok az şey kaybetmişti. Öte yandan 9 Ocak 1953'te, İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği tarafından Londra'ya yollanan bir rapora bakılacak olunursa, *"iyi hasadın, Amerikan yardımının etkilerinin ve tarım üretimi için hükümet tarafından ödenen yüksek fiyatların sayesinde, Türkiye'nin köylü sınıfı hiç olmadığı kadar müreffeh hale gelmiş*[ti]." [1199] DP hükümetinin *"serbestlik"* adı altında

1197 FO 371/101862

1198 Agy.

1199 FO 371/107547

izlediği siyasetin en çarpıcı kanıtı, dini ibadetlerin yeniden canlanmasıydı. CHP hükümetlerinin Atatürk'ten miras aldıkları laiklik konseptinin gizli yapılanmaya teşvik ettiği İslamcılık DP hükümetinin 'hoşgörüsü' sayesinde aleni hale gelmişti. Hükümet, yeni camiler yaptı, eski türbeleri onardı ve bunları ziyarete açtı. Tıpkı CHP gibi İslam'ı bir kişisel inanç meselesi olarak gören DP, böylece özünde eskisinden hiç de farklı olmayan *"yeni"* bir laiklik modeli *"oluşturdu"*. Tabi aynı tarihli raporda İngiliz diplomatlarında gözünden kaçmadığı gibi bu modele göre, ***"devlette güç talep etmemesi şartıyla** din, her türlü müdahaleye karşı korunmalı"*ydı.[1200]

Fakat bu eşyanın doğasına tersti. DP hükümeti İslamcı çevrelerle kurduğu ilişkilere şimdi çeki düzen vermekle meşguldü ama istediği kadar *"benim iktidarda gözüm yok"* dese de, İslami fraksiyonların tümü sahip oldukları dünya görüşü ve büyümekte olan güçlerinin dinamiği ile oraya –iktidara– gözlerini bir kez dikmişlerdi.[1201] En geç Ahmet Emin Yalman gibi önemli bir Batı bloğu yanlısı yazara sıkılan kurşunlar, hükümete, rejimin bekasını 'hatırlatmıştı'. Menderes'in bir sene evvel 20 Aralık'ta (1952) yaptığı basın toplantısında CHP ve muhalif basına uzattığı barış çubuğunun etkisi birden kendisini hissettirmişti. Başbakan, 18 Ocak'ta Antep'te yaptığı bir konuşmada aşırılığın tüm biçimlerini kınamıştı. 3 Şubat 1953'te İngiltere'nin Ankara Büyük Elçiliği'nde kaleme alınan bir rapora göre Menderes, *"Vatanseverliğinden şüphe duymadığını söylediği CHP hakkında"* birden bire övücü sözler kullanmaya başlamış ve *"devletin gerçek düşmanlarına karşı ortak mücadele"* talep etmişti.[1202] Her ne kadar tek parti rejimini eleştirse de CHP'yi resmi olarak bütün *"mutlakıyet yanlısı ithamlarından tenzih ettiğini"* söylemişti.[1203] CHP'ye yaptığı bu jestin ardından Menderes aynı konuşmasında uzun uzun aşırılığın değişik biçimlerine değinmişti. Tabii onun için en öncelikli konu komünizmdi. Her yıkıcı hareketin temelinde o var-

---

Aynı benzer bir değerlendirme için bkz. Mete Tunçay, "Siyasal Tarih", *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, c. 4, Cem Yayınları, İstanbul, 1990, s. 180–181'in içinde ve ayrıca iktisadi açıdan çok daha kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.227–230

1200 FO 371/107547

1201 Burada Nuray Mert'in, "*Bir siyasal tutum olarak muhafazakarlık, dini üzerinde ısrar edilmesi gereken bir ilkeler bütünü olarak algılamaz, bu dini köktenciliğin meselesidir*" saptaması akla gelmektedir (Mert, age, s. 77). Mert eserinin ilerleyen sayfalarında "*Nur Cemaatini İslamcı siyaset ve söylem içinde tanımlayıp tanımlamayacağımız da ayrı bir tartışma konusudur*" diyerek (age, s. 125) Nurcu akımı, "*İslamcı siyaset ve söylem*"in dışında tutma eğiliminde olduğunu hissettirmektedir ki, kendisine katılmak maalesef mümkün değildir. Zira Nursî'nin bütün bir hayatı ve hayat felsefesi onu "*İslamcı siyaset ve söylem içinde*" tanımlamamız için yeterince veri sunmaktadır.

1202 FO 371/107550

1203 Agy.

dı. Hükümet dur durak bilmeksizin, başarılı bir biçimde onunla mücadele edecekti. Menderes, Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet Emin Yalman gibi yazarlardan ödünç aldığı muazzam bir demagojiye sığınarak, kendi kitlesini, *"komünist sömürü için her zaman hazır olan dini irticaya"* karşı uyarmayı da ihmal etmeyecekti.[1204] Menderes'in konuşmasından aşırı milliyetçiler de nasibini almışlardı. Başbakan'a göre *"her Türk milliyetçiydi, ancak bazıları görünüşe göre milliyetçiliğin kendi gruplarının tekelinde olduğunu düşünüyordu. Böyle insanların Türk'ü Türk'ten ayıran gizli politik amaçları olmalıydı."*[1205] CHP, kendisine yapılan jestlere ve uzatılan barış çubuğuna rejimin bekası açısından kayıtsız kalmamıştı. Eski *"Milli Şef"* 21 Ocak'ta bir basın toplantısında, *"her türlü yıkıcı ve anayasaya aykırı faaliyete karşı mücadelede CHP'nin desteğini taahhüt etti."*[1206]

Tüm bunlar 1953'ün başlarında Türkiye'nin iç politik dengelerindeki değişikliğin göstergesiydi. Bu durum çarpıcı bir şekilde basına da yansımıştı. Parti çatışmalarını manşet yapan gazeteler şimdi, dini ve milliyetçi *"gericiliğe karşı"* manşet atıyorlardı. Hükümet, Menderes'in Antep'te yaptığı konuşmanın ardından *"Milliyetçiler Derneği"*ni kapattı. 1951'de kurulan ve aslında pek de fazla üyesi bulunmayan derneğin ülkenin birçok bölgesinde 80'e yakın şubesi vardı. Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast girişimine karışan birkaç kişinin bu dernekten olduğu iddia edilene kadar, dernek hakkında pek fazla bir şey bilinmiyordu. Oysa bu dernek başkanı ve genel sekreteri DP'nin *"üyesiydiler."* Milli Eğitim Bakanı, derneğin faaliyete geçmesinden kısa süre sonra derneğe resmi, mali destek sunmuştu. Fakat DP yanlısı propagandaya bakılacak olunursa şimdi dernek *"faşist, ırkçı ve gerici"*ydi.

3 Şubat tarihi İngiliz raporuna göre, bu dönemde Türk basını dinci grupları da 'ifşa etmekte'ydi. Bunların başında *"Risale-i Nur ya da Işığın Risalesi başlığıyla güçlü bir İslami ada sahip, tanınmış bir risale yazarının* ***gevşek biçimde organize olmuş*** *yandaşları"*ndan oluşan *"Nurcular"* geliyordu.[1207] Ne ilginçtir ki, DP'nin İslamcılara karşı duruşu sertleşirken, CHP tam tersi yönde hareket etmeye başlamıştı. 25 Ocak'ta Konya'daki bir konuşmasında partinin genel sekreteri Kasım Gülek, *"Allah'a şükür biz de Müslümanız. Dinin mübarek kadrini bilen insanlarız.* ***Din bir politik araç olmamalı, din her şeyin üstündedir***" diyordu.[1208] Said Nursî'nin katiyen itiraz etmeyip bilakis can-ı gönülden destekleyeceği CHP sekreterinin bu

1204 Agy.

1205 Agy.

1206 Agy.

1207 Agy. (abç)

1208 Agy. (abç)

sözleri için bahsi geçen İngiliz raporunda, *"Bay Menderes tarafından da ifade edilmiş olabilirdi"* deniyordu.[1209] Aynada birbirlerinin aksi cemalini oluşturan bu rejim partilerinin söz konusu hallerine ilişkin İngiliz diplomatlar tüm bunların *"...Geçici taktikler için mi yoksa sürekli bir inanç için mi olduğu henüz net değil. Şu anda iki ana partiyi çok az şey birbirinden ayırıyor ve Demokratlar kendilerini irtica avıyla meşgul etmeye devam ettiği sürece CHP arkasına yaslanıp keyif çatabilir"* yorumunu yapıyorlardı. Hele hele raporun sonuna iliştirilen bir cümle ise bu iç politikadaki denge değişikliğinin ve beraberinde oluşan 'ittifakın' sonunu pek hayırlı görmüyordu: *"Bay Menderes'in kolay kolay eleştiri kaldıramıyor olması talihsiz bir gerçek. Yani devam eden bu balayının nasıl sona ereceği konusunda pek iyimser değilim."* [1210]

DP hükümetinin, İngiliz raporlarında bahsi geçen İslamcılara karşı başlattığı operasyonlardan Nurcu hareket de nasibini almıştı. Zira İngiliz raporundan iki gün sonra 5 Şubat'ta, hareketin merkez üssü konumundaki Isparta'da, önde gelen kadrolardan Hüsrev Altınbaşak'ın evi basılmıştı. Risalelerin gönderildiği *"yirmi beş kadar"* adres ele geçmişti. Türkiye'nin muhtelif yerlerindeki bu adreslere de baskınlar düzenlenmiş, Nurcu kadro ve taraftarların ev ve iş yerleri aranmıştı. Daha sonra (Kasım/Aralık 1960'ta) kaleme alınacak bir Türk istihbarat raporuna bakılacak olunursa, Nursî hakkında şöyle denmekteydi: *"1953 yılında birçok vilayetlerde Nurculuk adlı gizli dini teşekkül meydana getirip bu yolda faaliyet sarf ettiği tespit edilerek İstanbul, Konya, İçel, Manisa, Denizli, Urfa, Ankara, Samsun, Afyon, İzmir, Burdur, Antalya, Kocaeli, Eskişehir, Maraş ve Gaziantep vilayetlerindeki 135 ortağı ile birlikte adalete teslim edilmişer, Isparta'da kendisinin* [Nursî'nin] *de dahil olduğu 88 kişi hakkında amme davası açılmış ve 47 kişi hakkında takipsizlik kararı verilmiş, Isparta sorgu hakimliğince de haklarında men-i muhakeme* [kovuşturmaya yer olmaması] *kararı verilmiştir."*[1211] Her hâlükârda Isparta merkezli tutuklama dalgasının ardından savcılık, ülke çapında Nurcular aleyhine açılmış olan tüm davaların dosyalarını Isparta'da birleştirilip bakılması yönünde harekete geçmişti.[1212]

Hükümetin bu taarruzuna karşı Said Nursî sürpriz bir hamle yaptı. 1953'ün yaz aylarında, Samsun'da görülmekte olan davaya katılmak için geldiği İstanbul'da, Fener'deki Rum Ortodoks Patrikhanesini ziyaret etti. Nurcu hareketin resmi söylemine bakılacak olunursa Nursî, Patrik Athenagoras'a, *"Hristiyanlığın din-i hakikisi olan tevhid ve nübüvveti kabul ettiği-*

1209 Agy.

1210 Agy.

1211 İdris Gürsoy, *Devletin Gizli Belgelerinde Said Nursî Günlüğü,* Zaman Kitap, İstanbul, 2013, s. 74

1212 Badıllı, age, c.3, s. 1838

niz gibi, Hazret-i Muhammed'i de (A.S.M) peygamber ve Kur'ân-ı Kerim'i de kitabullah olarak kabul ederseniz, ehli necat olacaksınız" demişti.[1213] Ceva-ben Patrik, *"Ben kabul ediyorum"* demiş Nursî'de, *"o halde siz bunu dünya-nın diğer ruhani reislerine de söylüyor musunuz?"* diye sormuştu.[1214] Bunun üzerine de Patrik, *"Söylüyorum, amma onlar kabul etmiyorlar"* diye yanıtla-mıştı.[1215] Nursî ile Patrik Athenagoras arasında böylesi bir diyalog geçmiş midir bilinmez ama aslında Nursî'nin, Patriği böylesine haşin sorgulaması-na hiç de gerek yoktu. Zira Patrik, ta 1938–1939'da New York'da yaşadığı dönemde Ahmet Emin Yalman'a ve Vedat Nedim Tör'e şunları söylemişti:

> *"Allah Türkleri, dünyanın bu kısmında ve hatta bütün dünyada bir barış ve sevgi rolü oynamaya memur etmiştir (...) Üç yüz elli milyon insan Allah'a varmak için hak yolu diye Müslümanlığı seçmiştir (...) Bütün dinler, hakkı aramak yolunda gayretli olduğuna göre, birbirlerini hakir görmeleri ve bir-birlerine karşı taassup ve nefret beslemeleri, dinin asıl ruhuna karşı gelmek manasını taşır."*[1216]

Hatta Fener Patriği makamına geldikten sonra da, *"Eyüp'e gittim. O makamın manevi güzelliği karşısında vecde geldim"* diye demeçler vermiş-ti.[1217] Tabii Patriğin bu sözlerinin, Turman'ın teşebbüsüyle ABD ve Yuna-nistan'ın Türkiye'ye ortak bir savunma taahhüdü verildiği günlere (Mart 1949) denk gelmesi tesadüfi değildi.[1218] Çünkü Patrik Athenagoras, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni saflaşmanın neticesinde Batı bloğunun üyesi Türkiye'ye, ABD'den neredeyse alelacele gönderilmişti. Vaktiyle (19 Kasım 1950'de) kaleme alınan bir İngiliz raporunda Patrik hakkında şu bilgiler verilmekteydi:

> *"H.A. H. Athenagoras I*
>
> *Epirus'lu* [Güneybatı Yunanistan] *bir Türk vatandaşı olan Athenagoras 1886 doğdu, 1909'da Halki (Prenses Adaları) İlahiyat Fakültesi'nde eğitimini tamamladı ve kendini Yunan nüfusuna verdiği destekle ayırt ettiği Manas-tır'a başrahip olarak atandı. 1916'da şehir, Almanlar ve Bulgarlar tarafından işgal edildiğinde Atina'ya gitmek üzere Manastır'dan ayrıldı ve daha sonra Korfu'nun başpiskoposu seçildi. Lambeth Konferansı dahil, birçok Hıristiyan*

1213 Badıllı, age, c.3, s. 1837

1214 Badıllı, age, c.3, s. 1837

1215 Badıllı, age, c.3, s. 1887

1216 Yalman, age, c.2, s. 1470–1471

1217 Yalman, age, c.2, s. 1471

1218 Yalman, agy.

kongresine katıldı ve 1930'da New York'a Başpiskopos olarak atandı ve burada tüm Amerika'daki Ortodoks kiliseleri arasında bir mutabakat için çalıştı. Amerika'dayken, Amerikan vatandaşlığına geçti, ancak Kasım 1948'de Ekümenik Patrik seçildiğinde dışişleri bakanlığı ve ***Türk otoritelerinin memnuniyeti için Amerikan vatandaşlığından çıktı****. Monsenyör Athenagoras, etkileyici bir kişilik ve tam bir diplomasi adamı. Yunan Ortodoks Kilisesinde reform çabaları, ruhban sınıfında gözden düşmesine neden oldu ancak hala Yunan Hükümetinin tam desteğine sahip. (…) Türk hayır kuruluşlarını desteklemede gösterdiği özenle Türkler arasında da iyi bir ünü var.* ***Türk hükümetiyle mükemmel ilişkiler içerisinde olduğunu söylüyor****.* ***Britanya ve Amerika'ya karşı iyi eğilimleri var****. İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, İtalyanca ve Almanca biliyor."*[1219]

Said Nursî'nin Patriğin bu özelliklerini bilmemiş olması düşünülemez. Dolayısıyla 1953 yazında şayet Fener Patrikhanesi'nde hakikaten bir görüşme gerçekleştiyse, bu görüşme Nursî'nin Patrik'e fırça çekmesinden çok, bir takım ricaları içermiş olmalıdır. Bu görüşmenin Patrik tarafından Ankara'ya ya da Batı başkentlerine rapor edilip edilmediğini bilmiyoruz. Fakat bu görüşmenin ardından Nursî'nin Ağustos 1953'te Emirdağ'dan, hiçbir şey olmamış gibi altı ay evvel operasyon yapılmış olan merkez üssüne, yani Isparta'ya taşınmış olması ilginçtir.[1220]

Devlet Refleksi ve Nursî'nin Sükût ve İmaları

Nursî yıllar sonra ana karargahına geri dönerken 1954'te, Isparta Valiliği, Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma'dan oluşan *"fiş komisyonu"* da Nursî'nin, *"A fişinde bırakılması"* yönünde karar kılıyordu.[1221]

"Çok Gizli

Adı-Soyadı: Said Kürdi, Said Nursî, Bediüzzaman

Kayıtlı bulunduğu kısım ve sıra numarası: A fişinin 5 sayısına kayıtlıdır

Yaptığı iş: ***Boşta gezer***

Bu kısma alınmasına istilzam eden durumu: ***Kürtçülük mefkuresi*** *taşıdığı, dini hassasiyetleri* ***buna alet ettiği****, Nurculuk teşkilatı kurmak istediği görüldüğünden…"*[1222]

Komisyon'un bu 'bilgisi', rejimin ve onun yerel alandaki temsilcilerinin

1219 FO 371/87934 (abç)

1220 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1984

1221 Gürsoy, age, s. 15

1222 Gürsoy, age, s. 15 (abç)

dayandıkları devlet ideolojisi gereği Nursî ve Nurculuk konusunda son derece yüzeysel *"fiş kaydı"* tutmanın ötesinde fazla derinlik sahibi olmadıklarını göstermektedir. Sadece Kürt olduğu için Nursî'nin etnik kökenine takılıp kalan devlet refleksi, şimdi bir de *"Nurculuk teşkilatı"* keşfetmişti ama yetkililere göre Nursî, *"dini hassasiyetleri"* de zaten *"Kürtçülük mefkuresi"*ne *"alet"* ediyordu. Oysa Nursî, yerleştiği yeni karargahından, seçim sattı mahalline giren siyaset arenasına müdahale ediyordu. Mayıs 1954 tarihli Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti (MAH) tarafından kaleme alınan bir rapora göre Nursî'nin müdahalesi DP'liler tarafından *"halka dağıtılmıştı"*. [1223]

> *"Şimdi Kur'an,* İslâmiyet ve bu vatan zararına üç cereyan *var:* ***Birincisi: Komünist, dinsizlik cereyanı****. Bu cereyan yüzde otuz kırk adama zarar verebilir.* ***İkincisi:*** *Eskiden beri müstemlekâtların, Türklerle alâkalarını kesmek için, Türkiye dairesinde dinsizligi neşretmek için;* ***ifsad komitesi namında bir komite****. Bu da yüzde on-yirmi adamı bozabilir.* ***Üçüncüsü: Garplılaşmak ve Hristiyanlara benzemek*** *ve bir nevi Purutluk mezhebini İslâmlar içinde yerleştirmeye çalışan ve dinde hissesi olmayan bir kısım siyasîler heyetidir. Bu cereyan yüzde belki binde birisini, Kur'an ve İslâmiyet aleyhine çevirebilir. Biz Kur'an hizmetkârları ve* ***Nurcular, evvelki iki cereyana karşı*** *daima Kur'an hakikatlerini muhafazaya çalışmışız.* ***Mümkün olduğu kadar dünyaya ve siyasete bakmamaya mesleğimiz bizi mecbur ediyormuş. Şimdi mecburiyetle bakmaya lüzum oldu.*** *Gördük ki:* ***Demokratlar, evvelki iki müthiş cereyana karşı bize (Nurculara) yardımcı hükmünde olabilirler.*** *Hem onların* ***dindar kısmı daima o iki dehşetli cereyana mesleklerince muarızdırlar. Yalnız dinde hissesi az olan bir kısım garplılaşmak ve garblılara tam benzemek mesleğini takip edenler ise, üçüncü cereyana bir yardım ediyorlar****."*[1224]

Aslında Nursî'nin daha evvel (6 Eylül 1951'de) kaleme aldığı ve şimdi 2 Mayıs seçimleri öncesi bir kez daha dağıtılan yukarıdaki yazısını, metinden de anlaşılacağı üzere DP içindeki *"bazı tinetsiz masonlar"* değil *"dindar hamiyetkâr zatlar"* dağıtıyor olmalıydı.[1225] Gerçi Nursî, *"garplılara tam benzemek mesleğini takip edenler"* diye tanımladığı ve Badıllı'nın *"tinetsiz masonlar"* diye adlandırdığı DP'liler kimdir bilinmez ama Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 2 Mayıs seçimleri öncesi bu süre zarfında takriben bir buçuk ay kadar gittiği ABD'de kalmıştı.[1226] Keza Başbakan Menderes'te seçimler-

1223 Gürsoy, age, s. 42

1224 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 192. (abç)

1225 DP hakkındaki bu nevi şahsına münhasır tespit Badıllı'ya aittir (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1874).

1226 Tunçay, age, s. 180

den sonra (22 Mayıs'ta) ABD'ye *"çağrılacak"*[1227], istediği oranda ekonomik yardımı elde edemeyince daha sonra (3 Ekim'de) bir de Federal Almanya'ya uğrayacak ve böylece ABD'nin yanı sıra, Almanya'nın da Türkiye'nin *"kalkınmasına destek olacağı"* nı ümit edecekti.[1228] Her hâlükârda *"garbın"* rüzgarını arkasına zaten almış olan DP, 2 Mayıs 1954 seçimlerinden % 56.61'le galip çıkmayı başarmıştı.[1229] Badıllı'nın dediklerine bakılacak olunursa seçimde, *"Nur talebeleri Hz. Üstad'ın ancak sükût ile ima ve işaretlerine uyarak reyleriyle DP'yi desteklemeleri vaki"* olmuştu.[1230] Seçimden 20 gün sonra (22 Mayıs'ta) Isparta Cumhuriyet Müdde-i Umumiliği kaleme aldığı *"takipsizlik kararı"*nda şöyle diyordu: *"Hakkında memuriyetimizce cemiyetin **faaliyet merkezi Isparta** olması bakımından topluma yapılan hakikati sonunda maznun gösterilenlerin Said Nursî'nin liderliğinde Nurcular veya Nur talebeleri adı altında tesis ve teşkil edilen gizli cemiyete girdikleri veya girmek için başkalarına yol gösterdikleri ve isteyenlerinde usülüne tevfikan yapılan aramalarda Said Nursî'ye ait eserler bulunmuşsa da maznunlardan bir kısmının aksi sabit olmayan müdafaaları veçhile bu eserleri **merak saikiyle** okumak için tedarik ettikleri bir takım eserlerinde Nurcular tarafından **kendilerinin malumatı haricinde** maznunlardan bazılarına gönderildiği sabit olmuş ve **yukarıdaki isimleri yazılı şahıslardan hiçbirinin faal bir durumu tespit edilememiştir**. Suçlulukları hiçbir veçhile sabit olmayan ve haklarında mahkemeye sevklerine **yeter derecede bir delil bulunmayan** maznun gösterilenler hakkında ceza mu. kanun **163 ve 164. maddeleri gereğince takibat icrasına mahal olmadığına**, müsadere kararı olmayan ve suç delili bulunmayan kitap ve sairenin sahiplerine iadesine 22.5.1954 günü kabili itiraz olmak üzere karar verildi."*[1231] Öte yandan yeni seçilen DP hükümetinin Nurcuların ağzına çaldığı bu bir parmak bala rağmen, Nursî'nin ta seçim öncesinden beri DP'ye ve tabii rejime ilişkin temkinliliğinin ne denli haklı olduğu daha neredeyse Isparta kararının mührü soğumadan Afyon Valiliği'nin kaleme aldığı bir raporda ortaya çıkacaktı. Hadise aslında 'basit'ti. 16 Haziran'da Nuri Kaburgacı adlı bir şahıs kimlik kontrolü esnasında emniyete götürülmüştü. Ardından yaşanılanlar DP'nin hangi kanadına güvenilirse güvenilsin rejimin katiyen bilinen reflekslerinden vazgeçmeyeceğini gösteren ipuçları taşımaktaydı.

"1954, Afyon Valiliği'nden Dahiliye Vekaleti'ne

Nurculardan olduğu anlaşılan bu kişinin üzerinin aranması sırasında Bakan-

1227 Yalman, age, c.2, s. 1640

1228 Tunçay, age, s. 183

1229 Tunçay, age, s. 182

1230 Badıllı, age, c.3, s. 1944

1231 Gürsoy, age, s. 164. (abç)

lar Kurulu'nun 15.5.1944 tarih ve 3 776 sayılı kararıyla yasak edilen Arapça yazılı (Allah, Muhammed, Ömer, Osman) ibareli bir dua, bir adet 'Aşkın ile âşıklar yansın ya Rab' mevzulu eski yazı el yazısıyla yazılmış manzum kaside, bir adet el ve Arap harfleriyle yazılmış 'Allah için' mevzulu ilahi, bir adet el ve eski yazı ile yazılmış ölüm ilahisi, bir adet muhtıralı cep takvimi ve beş adet mahkeme kararıyla bir bez içinde sarılı incir çekirdeği, yılan bel kemiği ve şam zuhur etmiş ve bunlardan başka bir zarf içinde ve üzerindeki adrese göre Hüsrev imzalı eski harflerle yazılmış mektup bulunmuş[tur]..."[1232]

Seçimleri DP kazanmıştı ama ortam Nursî'nin arzuladığı hedefin daha çok uzağındaydı. Afyon'daki 'basit' hadisenin ardındaki devlet refleksi aynı ideolojik dinamik üzerinden bu kez de 11 Kasım 1954'te *"garbın"* ısrarlı savunucusu, komünizmin kararlı karşıtı Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan* gazetesine yansıyordu. Anlatılanlara bakılacak olunursa gazete, Nursî'nin karargahı Isparta'da (Eğirdir'de) Nurculuğa karşı bir tepkinin varlığından bahsediyordu. Böyle bir tepki var mıydı yoksa böyle bir tepkinin oluşması arzu mu ediliyordu? Bunu bilmiyoruz. Fakat Said Nursî'nin kaleme aldığı cevabi yazı, ister Afyon Valiliği olsun ister *Vatan* gazetesi olsun tüm *"garp cephesi"* yanlılarının onun tepesinde sürekli, ne gibi bir Demokles kılıcı salladıklarını ve sonuna kadar da sallayacaklarını gösteriyordu.

"Yazıları beş vecihle iftira ve yalan olduğunu gördüğüm bir gazeteyi bana okudular. Böyle iftiraların hem Isparta'ya, hem neşredenlere büyük zararı var. Birinci Yalan: Nur Risalelerini okuyanlara mürid ve tarikat diye beni tarikat dersi vermekle itham ediyor. Hâlbuki beni tanıyanlar biliyorlar ki, mahkemelerde de sabit olduğu gibi, ben tarikat dersi değil, imanın, Kur'ân'ın hakikatlerini ders veriyorum. Dersimi dinleyenlere Nur talebesi denir. Mesleğimiz tarikat değil, imanın hakikatleridir. İkinci Yalanı: İftira eden gazete, başka bir gazeteyi kendine teşrik etmekle, bazı yanlış tabirleri karıştırmasıyla diyor ki: 'Eğirdir gençleri Said ve müridleriyle mücadeleye başladılar.' Katiyen bunun aslı olmadığını bütün Isparta ve Eğirdir gençleri biliyorlar. Hattâ Isparta ve Eğirdir gençleri bunu işittikleri vakit hiddetle protesto ediyorlar. Yalnız Ankara'da bulunan Eğirdirli genç olmayan bir adam, otuz sene evvel benimle görüşmesini az tenkidkârâne yazmış. Buna, 'Gençler mücadeleye başladılar' namını vermek ne kadar zahir bir yalandır! Hâlbuki, kim olursa olsun, bütün gençlere karşı daima kardeş nazarıyla bakıyorum. Bana yahut talebelerime karşı Isparta ve Eğirdir'de hiçbir gencin mücadelesini işitmemişim. Üçüncü İftirası: O iftira eden gazete başka birisinin diliyle diyor ki: 'Said ve müridleri gizli siyaset çeviriyorlar. Emniyeti bozmak tarzında nizamatı değiştirmeye çalışıyorlar.' Bunun yalan olduğuna yirmi sekiz senede beş mahkeme beraat vermesiyle gösteriyor ki, siyasetle hiç bir alâkam yok. Ve hiç bir emare bulun-

1232 Gürsoy, age, s. 172

maması, bunun ne kadar iftira olduğunu gösteriyor. Hattâ otuz beş seneden beri siyasetten çekildiğimi bütün dostlarım biliyorlar. Bu hakikat mahkemeler tarafından da sabit olmuştur. Dördüncü İftirası: Said Nursî bazı kadınlara şeytandır demiş. Bu iftiranın aslı: 'Eskiden büyük şehirlerde açık-saçık, çıplaklık derecesinde, hususan yarım çıplak Hristiyan kızları şeytan kumandasında ahlâk-ı İslâmiye'ye zarar veriyorlar.' İşte böyle birkaç tane açık gezenler hakkındaki bir sözü başka surete çevirip mutlak kadınlara teşmil ederek tâbiri çirkinleştirip istimal etmesi, pek çirkin ve zahir bir iftiradır. 'Kadınlarla Muhavere' namındaki risalemde, kadınlara büyük bir hürmet ve ehemmiyet ve kıymet verdiğimi, hattâ şefkat cihetinde erkeklerden pek ileri olduklarından, Risale-i Nur'un mühim bir esası şefkat olduğundan, bu mübarek hemşirelerimi 'Muhterem Hemşirelerim' namıyla yâd ediyorum. Onların samimiyet ve ihlâslarını ziyade görüyorum... Beşinci Hakaretkârâne İftirası: Gerilemek ve irtica, yani İslâmiyet ahkâmına, ahlâkına dönmek mânâsıyla 'mel'un fikir' tabiri kullanması; küre-i arzı titretecek kâfirâne bir iftira olduğu gibi, yalnız Ispartalılara ve Nur talebelerine değil, belki âlem-i İslâm'a karşı bir ihanettir. Çok hasta ve çok ihtiyar Said Nursî."[1233]

"İslam İttifakı"na Doğranan İngiliz "Tiridi"

Nursî'nin yukarıdaki savunusu, özellikle de pederşahi–erkek egemen, kadın düşmanı lafları adeta, *"kaş yapayım derken göz çıkartma"*ya benzemektedir. Nursî, ideolojisinin bir gereği olarak her zaman kendisinde etnik kökeninden bağımsız kadınların bedeni üzerinde söz söyleme hakkını bulmuştur. Nursî'ye göre kadınlar, sadece birer cinsel obje ve doğum makinesidir ve elbette *"şefkat"*, bu cinsel kölelerin itaatkarlıklarının bir nişangahıdır. İşte bir örnek: "İzdivacın hikmeti ve gayesi, tenasüldür [üremektir]. *Kaza-yı şehvet lezzeti ise, o vazifeyi gördürmek için rahmet tarafından verilen bir ücret-i cüz'iyedir* [ayrıntıdır]. *Madem, hikmeten, hakikaten, izdivaç; nesil içindir, nev'in bekası içindir. Elbette bir senede yalnız bir defa tevellüde* [doğuma] *kabil ve ayın yalnız yarısında kabil-i telâkkuh* [hamile] *olan ve elli senede ye'sen düşen bir kadın, ekseri vakitte ta yüz seneye kadar kabil-i telkih* [üretme kabiliyetine sahip] *bir erkeğe kâfi gelmediğinden, medeniyet pek çok fahişaneleri kabul etmeye mecburdur."*[1234] Görüldüğü gibi Said Nursî'nin derdi

1233 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 178–179

1234 Bkz. "Yirmi Beşinci Söz", *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 442'nin içinde.

Nursî'nin yukarıdaki sözlerinin devamı da tam ibretliktir. Mülkiyet ilişkileri ekseninde kadının, baba ve koca arasında nasıl bir meta olarak işlev gördüğünü; çok daha çarpıcı ifadelerle kadının nasıl bir cinsel obje olarak tasvir edildiğini göstermesi bakımından alıntının devamını buraya alıyorum.

"Üçüncü Esas: Muhakemesiz medeniyet, Kur'an kadına sülüs verdiği için âyeti tenkid eder. Halbuki hayat-ı içtimaiyede ekser ahkâm, ekseriyet itibariyle olduğundan; ekseriyet itibariyle bir kadın, kendini himaye edecek birisini bulur. Erkek ise, ona yük olacak ve

sadece ve sadece, *"hususi"* olarak *"şeytan kumandasında ahlâk-ı İslâmiye'ye zarar veriyorlar"* dediği *"yarım çıplak Hristiyan kızları"* değildir.[1235] Bilakis başka konularda gayri Müslimler mevzubahis oldu mu Nursî'nin pragmatizmine diyecek yoktur. Mesela 24 Şubat 1955'te, Türkiye ve Irak devletleri *"Bağdat Paktı"*nı imzaladıktan kısa bir süre sonra (4 Nisan'da) İngiltere de bu pakta dahil olacaktır. *"Yarı çıplak Hristiyan kızları"* konusunda pek hassas olan Nursî, gençliğinden beri en fazla nefret ettiği İngiltere'nin bu *"İslam ittifakı"*na *"tirit doğrayan"* üyeliğini hiç sorgulamayacak üstüne üstlük görmezden gelecektir. Daha sonra neden CENTO adını aldığı üzerinde de duracağımız Bağdat Paktı meselesini birazdan irdeleyeceğiz.

Fakat biz gene Nursî'nin tepesinde rejimin sallamakta olduğu Demokles kılıcına geri dönelim. Nursî son seçimlerde (1954'te) verdiği desteğe rağmen, kah MAH istihbaratlarının, kah Afyon Valiliği'nce kaleme alınan bilgi notunun, kah *Vatan*'da çıkan yazının etrafındaki çemberi daraltmaya dönük olduğunu pek ala tahmin edebiliyordu. İşte bu ortamda onun ve kadrolarının aklına mükemmel bir hamle geldi. 23 Temmuz'da Adnan Menderes'e yollanan bir mektubun altında *"Nur talebeleri kendilerini DP mensubu diye takdim"* ediyorlardı.[1236] *"Sayın Adnan Menderes"* başlığını taşıyan mektupta şöyle denmekteydi:

> *"Otuz beş seneden beri siyaseti terk eden Üstadımız Bediüzzaman Hazretleri, simdi Kur'an ve İslâmiyet ve vatan hesabına bütün kuvvetiyle ve talebeleriyle,*

---

nafakasını ona bırakacak birisiyle tesrik-i mesaî etmeye mecbur olur. İşte bu surette bir kadın, pederinden yarısını alsa, kocası noksaniyetini temin eder. Erkek, pederinden iki parça alsa, bir parçasını tezevvüc ettiği kadının idaresine verecek; kız kardeşine müsavi gelir. İşte adalet-i Kur'aniye böyle iktiza eder, böyle hükmetmiştir. Dördüncü Esas: Sanem-perestliği şiddetle Kur'an men ettiği gibi, sanem-perestliğin bir nevi taklidi olan suret-perestliği de men eder. Medeniyet ise, suretleri kendi mehasininden sayıp Kur'ana muaraza etmek istemiş. Halbuki gölgeli gölgesiz suretler, ya bir zulm-ü mütehaccir veya bir riya-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki, beseri zulme ve riyaya ve hevaya, hevesi kamçılayıp tesvik eder. Hem Kur'an merhameten, kadınların hürmetini muhafaza için, hayâ perdesini takmasını emreder. Tâ hevesat-ı rezilenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesat, ehemmiyetsiz bir meta' hükmüne geçmesinler. Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki aile hayatı, kadın-erkek mabeyninde mütekabil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açık-saçıklık, samimî hürmet ve muhabbeti izale edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Hususan suretperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasıl ki merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrib eder. Öyle de: Ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrib eder" (Age, s. 442–443).

1235 Ki, o kadınların başına en geç 1955'in 6–7 Eylül'ünde gelenler, yakın tarihin en utanç verici fiillerindendir.

1236 Badıllı, age, c.3, s. 1888.

Bu manevranın nedenleri Badıllı'ya bakılacak olunursa, *"bazı hizmetler ve Nur neşriyatlarının engellenmemesi için"*di. (Agy.)

dersleriyle ***Demokrat Parti'nin iktidarda kalmasını muhafazaya çalıştığına, biz Demokrat Parti mensupları ve Nur Talebeleri*** *kat'î kanaatimiz gelmiştir. Üstadımızdan,* ***ne için Demokrat Parti'yi muhafazaya çalıştığını sorduk****, cevaben: 'Eğer Demokrat Parti düşse, ya Halk Partisi veya Millet Partisi iktidara gelecek. Halbuki Halk Partisi, İttihatçıların bozuk kısmının cinayetleri ve hem cumhuriyetin birinci reisinin Sevr Muahedesiyle ve çok siyasî desiselerin icbarıyla, on beş senede yaptığı icraatının kısm-ı a'zamı tamamıyla eski partiye yüklendiği için,* ***bu asil Türk milleti*** *ihtiyarıyla o partiyi kat'iyyen iktidara getirmeyecek.* ***Çünkü Halk Partisi iktidara gelecek olursa, komünist kuvveti aynı partinin altında bu vatana hâkim olacaktır.*** *Halbuki bir Müslüman katıiyyen komünist olamaz, anarşist olur. Bir Müslüman hiçbir zaman ecnebilerle mukayese edilemez. İşte bunun için hayat-ı içtimaiye ve vatanımıza dehşetli bir tehlike teşkil eden bu partinin iktidara gelmemesi için,* ***Demokrat Parti'yi****, Kur'an ve vatan ve İslâmiyet namına* ***muhafazaya çalışıyorum****' dedi. 'Milletçilere gelince: Eğer bu partide sırf İslâmiyet esas olsa, Demokrat Parti'ye yardım ettiği gibi, muhalif ve muarız olmayarak, iktidara gelmesine çalışmaz. Eğer bu partide: Irkçılık ve Türkçülük fikri esas ise, birden: İslâmiyet milleti her şeye kâfidir. Din, dil bir ise, millet de birdir. Din bir ise, yine millet birdir. Hakikî Türk olmayan bu vatandaki ekseriyetin ancak onda üçü Türktür, kalan kısmı da başka milletlerle karışmıştır. O zaman Hürriyetin başında olduğu gibi* ***bu asil ve masum Türk milleti aleyhine bir milliyetçilik tarafgirliği meydana gelecek, o vakit hakikî Türkler'i ecnebiler boyunduruğu altına girmeye mecbur edecek****. Veya Türkleşmiş sair unsurdan olan ve bu vatanda mevcut ırkçılık ve unsurculuk damarıyla bir ecnebiye istinad ile* ***masum Türk milletini tahakkümleri altına alacaklar****. Bu durum ise dehşetli, tehlikeli olduğundan, Kur'an ve vatan ve millet hesabına,* ***dindar ve dine hürmetkâr Demokrat Parti'nin iktidarda kalmasını temin etmeleri için ders veriyorum****' dedi. Sayın Adnan Menderes, Bütün gayesi vatan ve milletin selâmeti uğruna çalışan ve ders veren Üstadımız Bediüzzaman gibi mübarek ve muhterem bir zâtın Demokrat Parti'ye* ***yaptığı yardımı kıskanan*** *Halk Partisi ve Millet Partisi elemanları, iktidar partisi yapıyormuşçasına çeşit çeşit bahane ve* ***eziyet yaparak Üstadımızı Demokrat Parti'den soğutmak için*** *var kuvvetleriyle çalıştıklarına kat'î kanaatimiz gelmiş. Sizin gibi 'Dinin îcablarını yerine getireceğiz, din bu memleket için hiçbir tehlike teşkil etmez'* ***diyen bir başvekilden****; vatan, millet, İslâmiyet adına* ***partimize maddî ve manevî büyük yardımları dokunan bu mübarek Üstadımızın kitablarının ve kendisinin tamamen serbest bırakılarak bir daha rahatsız edilmemesinin teminini saygı ve hürmetlerimizle rica ediyoruz.***

Demokratlar azalarından Nur talebeleri*: Mustafa, Nuri, Nuri, Hamza, Süleyman, Hasan, Seyda, Receb, İbrahim, Faruk, Muzaffer, Tahir, Sadık,*

Mehmed"[1237]

Bir kez daha Nursî'nin –her ne kadar CHP'yi demagojik bir dille *"komünizm"* le eş tutsa da– çok güçlü bir şekilde *"komünizm"* karşıtı olduğunu beyan ettiği bu mektuba Menderes *–hatta MAH ve Yalman'ın Vatan gazetesi bile-* ne diyebilirdi ki? Mektupta Nursî'nin, *"asil ve masum Türk milleti"* vurgusu, sadece neden milliyetçilere karşı olduğunu göstermek için değil aynı zamanda Menderes ve onun denetimindeki MAH'a da, *"Kürt mefkuresi"* peşinde olmadığını deklare etmek içindi. Velhasıl mektup, muazzam ölçüde DP'ye ve Menderes'e yağ çektiği gibi tersinden DP açısından da Nursî'nin vazgeçilmez olduğunu hatırlatmakla meşguldü. Başbakan Menderes ve ona bağlı olan MAH bakalım bu mektuba ne kadar itibar gösterecekti. Anlatılanlara bakılacak olunursa o dönem (25 Eylül'de) Bağdat Paktı'na katılacak olan Pakistan, Nursî'ye Türk hükümetinden daha fazla itibar göstermekteydi. Mesela, 16 Eylül'de Pakistan'da yayınlanan *Essıddık* mecmuasının gösterdiği *"samimi yakınlık ve alakala"*da olduğu gibi.[1238]

Arap ülkelerinin *"kızgınlığına"* neden olan[1239] Bağdat Paktı'na Nursî'de, yukarıda daha evvel de değindiğim gibi İngiltere'nin yer alıyor olmasını göz ardı ederek canla başla selamlıyordu. O günlerde Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a hitaben kaleme aldığı bir mektupta şöyle diyordu:

> *"Kabir kapısında ve seksen küsûr yaşında, birkaç hastalıkla hasta bulunan ve ölüme kendini yakın gören bir bîçare garib ihtiyar der ki: Size iki hakikati beyan ediyorum: Evvelâ: Sizlerin Pakistan ve Irak'la gayet muvaffakiyetkârâne ittifakını, bu millete kemâl-i samimiyetle, sürûr ve ferah ile kazanmanızı bütün ruh-u canımızla tebrik ediyoruz. Bu ittifakınızı, inşâallah 400 milyon İslâm'ın sulh-u umumiyesine ve selâmet-i ammenin teminine kat'î bir mukaddeme olarak ruhumda hissettim. Ve namaz tesbihatındaki kuvvetli bir ihtar ile bunu size yazmaya mecbur kaldım. Otuz-kırk seneden beri dünyayı ve siyaseti terk ettiğim halde, şiddetli bir alâka ile bu ihtar-ı kalbînin sebebi: Elli seneden beri imanı kurtarmak için gayet kısa bir yolu bulan ve Kur'ân'ın bu zamanda bir mucize-i mâneviyesi olan* ***Risale-i Nur'un Arabistan ve Pakistan'da her yerden daha ziyade tesiratı olduğu*** *ve makbul olması,* ***hattâ aldığımız habere göre****, mahkemece tesbit edilen mikdarın* üç misli Risale–i Nur'un talebelerinin o havalide bulunmalarıdır. *Bu sır için âhir hayatımda kabir kapısında bu netice-i azîmeyi görmek ve beyan etmeye ruhen mecbur oldum. Sâniyen: Irkçılık fikri, Emevîler zamanında büyük bir tehlike verdiği ve hürriyetin başında 'kulüpler' suretinde büyük zararı görülmesi ve Birinci Harb-i Umumî'de yine ırkçılığın istimaliyle mübarek kardeş Arapların müca-*

1237 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 190–191

1238 Badıllı, age, c.3, s. 1853

1239 Tunçay, age, s. 183

hit Türklere karşı zararı görüldüğü gibi, şimdi de uhuvvet-i İslâmiye'ye karşı istimal edilebilir ve istirahat-ı umumiye düşmanları gizli dinsizler, yine o ırkçılıkla büyük zarar vermeğe çalıştıklarına emareler görünüyor. Halbuki menfî hareketle başkasının zararıyla beslenmek, ırkçılığın seciye-i fıtrîsi olduğu hâlde; evvelâ başta Türk milleti dünyanın her tarafında Müslüman olduğundan onların ırkçılıkları İslâmiyet'le mezc olmuş, kabil-i tefrik değil. Türk, Müslüman demektir. Hattâ Müslüman olmayan kısmı, Türklükten de çıkmışlar. Türk gibi Araplarda da Araplık ve Arap milliyeti İslâmiyet'le mezc olmuş ve olmak lâzımdır. ***Hakikî milliyetleri İslâmiyet'tir. O kâfidir****. Irkçılık, bütün bütün bir tehlike-i azîmdir. Sizin bu defaki Irak ve Pakistan'la pek kıymettar ittifakınız, inşâallah bu tehlikeli ırkçılığın zararını defedecek ve dört-beş milyon ırkçıların yerine, 400 milyon kardeş Müslümanları ve 800 milyon sulh ve müsalemet-i umumiyeye şiddetle muhtaç Hristiyan ve sâir dinler sahiplerinin dostluklarını bu vatan milletine kazandırmaya tam bir vesile olacağına ruhuma kanaat geldiğinden size beyan ediyorum."*[1240]

Nursî'nin Bağdat Paktı'nın kuruluşunu kutlayan, İngiltere'nin bu paktın bir parçası olduğunu göz ardı edip, dikkatleri Irak ve Pakistan üzerinde yoğunlaştıran bu mektubunun özellikle *"ırkçılık"* bahsini içeren bölümü oldukça enteresandır. Sanki Nursî'nin Bağdat Paktı'nı, Panislamizm için bir sıçrama tahtası olarak kullandığı intibaını vermektedir. O günlerde kaleme alınan bir MAH bilgi notunda, *"20 Kasım 1955 tarihli Bağdat ataşeliğimizden alının bir yazıda Said Nursî'nin Kürtçülük mefkuresi ile yetiştirdiği bazı elemanlarını yurtdışına çıkardığı, bunlardan biri olan Ahmet Ramazan Tuncer'in Bağdat'ta Kürtçülük lehinde ve Türklük aleyhinde faaliyet sarf ettiği bildirilmiştir"*[1241] deniliyordu. Bu, her Türk olmayanı *"Kürt mefkuresi"* diye okumaya alışık, oldukça resmi ideoloji kokan bilgi notu, bir yandan Nursî'nin tüm kabul edilme çabalarına rağmen rejim tarafından kendisine itibar edilmediğini bir kez daha göstermektedir. Öte yandan bu bilgi notu, her ne kadar Bağdat ataşeliği ya da MAH memurunun anlama kapasitesinin dışına taşsa da, acaba Nursî'nin Türkiye sınırlarının dışına taşan başka bir takvime sahip olduğunu mu göstermektedir? MAH tarafından kaleme alının 16 Aralık 1955 tarihli bir başka bilgi notuna bakılacak olunursa, *"Kasım 1954'te İstanbul Valiliği'nden aldığı pasaportla Bağdat'a giden Ziya Uygur'un İstanbul'da oturan karısı Sabiha Uygur'a gönderdiği kitaplar arasında bulunan Said Nursî'nin Sayın Reisicumhur ve Başvekil'e hitaben yayınlanmış olduğu broşürün fotokopisi"* üst makamlara sunulmaktaydı.[1242] MAH elemanları yukarıda tam metnini verdiğim mektubu bir farkla bilgi notuna eklemişlerdi. Benim *Emirdağ Lahikası 2*'den aktardığım mektubu, MAH,

1240 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 205–206.

1241 Gürsoy, age, s. 74

1242 Gürsoy, age, s. 112

"Arapçadan Türkçeye" çevirtmişti.[1243] Şimdi geriye tek bir soru kalıyordu: Türkiye'nin Reis-i Cumhur'una ve Başvekil'ine hitaben kaleme alınan bir yazı neden Arapçaya tercüme edilmişti? Mektubun başında hitap edilen şahısların makam ve adları çıkarıldığı vakit, Arapçaya çevrilmiş böylesi bir metnin *"milliyetçilik"* ve *"ırkçılık"* hakkında söyledikleri ne anlama geliyordu? Bu ve buna benzer soruların cevapları Said Nursî'nin, *"İslam Birliği"* vizyonuyla yakından alakalıydı ve bir siyasal İslamcı olarak Nursî, sonuna kadar bu vizyonuna sadık kaldı.

Din, DP'nin Can Simidi

Menderes ve hükümeti iç siyasi dengelerden ötürü 1956'ya son sürat dinde bir takım manevralar yaparak başladı. 7 Ocak'ta Konya'yı ziyaret eden başbakan, burada yaptığı konuşmada, *"Türk Milleti Müslüman'dır ve Müslüman olarak kalacaktır"*[1244] dedikten sonra hükümetin ortaokullarda dini eğitime ilişkin atmayı düşündüğü adımın ipucunu da vermişti. Menderes'e göre *"orta mekteplerimize din dersleri koymak, yerinde bir tedbir olacaktı."*[1245] Rejimin bu bir nevi *"dine evet ama onunla iktidar paylaşımına hayır"* şeklinde yorumlanabilecek stratejisi, böylece hükümet nezdinde bir kez daha gündeme getirilmişti. Hakikaten Konya konuşması ortalığı karıştırmış ve boyutları siyaset sahnesini ve devlet kurumlarını bir hayli etkilemişti. Mesela konuşmadan dört gün sonra (11 Ocak'ta), Isparta'daki mahkeme *"gizli tarikatçılıktan"* yargıladığı 89 kişi hakkında beraat kararı vermişti.[1246] Isparta kararından altı gün sonra ise Fransa'nın Ankara'daki Büyükelçiliği, Paris'teki Dışişleri Bakanlığı'na hitaben serinkanlıca kaleme alınan ve *"Sayın Menderes ve Din Sorunu"* başlığını taşıyan aşağıdaki uzun raporunda bir takım enteresan gözlemlerde bulunuyordu.

Ankara, 17 Ocak 1956

No 84/EU

Pierre SIRAUD

Türkiye'deki Fransız Dışişleri Yetkilisi'den Sayın Dışişleri Bakanı Antoine PINAY'a

Avrupa Müdürlüğü
Güney Avrupa Dairesi

PARİS

1243 Gürsoy, age, s. 112

1244 Menderes'in Konya konuşmasından aktaran *Emirdağ Lahikası- 2*, s.186

1245 Age, s. 186

1246 Mahkeme kararının tümü için bkz. Gürsoy, age, s. 161-163

Konu: Sayın MENDERES ve Din Sorunu.

Demokrat Parti tarafından beyan edilen ve Kemalizm prensipleri üzerinde şekillendirilmiş olan resmi ideolojiye şüphe veren bağlılıklarını, çoğu zaman pratik içerisinde, seçimlerden almış oldukları gücün eğilimiyle birleştirilip buyurgan bir söyleme bürünmekte. Bu şekliyle, ATATÜRK'ün inşa ettiği yeni Cumhuriyet'in yapı taşı olarak laikliğe saygıya dair görüşlerinin ne olduğunu izah edebiliriz.

Şüphesiz, Demokrat parti hükümeti asla bu prensibi tanımadığını söylemedi. 1950'de iktidara geldiklerinden beri, dini hareketlerin eylemlerine yönelik anlaşmazlıklarını defalarca dile getirdiler. Elçilik mektubunda vurgulamış olduğu gibi, zamanında, aşırı sertlikte cezalandırmalara varılarak, "Ticani" ve "Nurcular" gibi yeraltı tarikatları dağıtıldı ve önderleri acımasızca cezaya tabi tutuldu. Yine de, Ocak 1954ıte, MENDERES hükümetine, bozguna uğramış Halk Parti'si tarafından din ve mürit topluluğuna temelde gizlilik içerisinde bağlı oldukları şeklinde suçlamalar getirildi.

Bu kitlesel düşmanlık güden eylemlere paralel olarak, son seçimlerin arifesinde, din alanındaki tolerans daha geniş ölçüde taşra kasabalarında saçıp savruldu. Hükümetin kendi cephesinde, İslam'a sadakatini belirten eylemlere göz yumması, Gazi döneminden kalan yazarları kaybetmesine neden oldu. Bunu pahalı ödedi.

Tüm bu gözlemler aslında bu ülkede çok güçlü bir dini toprağın varlığını kanıtlamaktadır. Bu hareket özellikle kırlık alanlarda daha hassas olup ve şu ana göre daha köklü ve çeşitli biçimler altında vücut bulmaktadır. Kılık kıyafet kanunun gittikçe es geçilir hale gelmesi gibi. Kırsalda ve aynı zamanda büyük şehirlerin mahallelerinde peçeli kadın görmek daha yaygın hale geldi. Yaygın olarak cami inşası göze çarptığı gibi, dini törenlere halkın akını yaşanmakta, büyük tiraj sahibi -daha geçen seneye kadar Kuran tefrikası dahi yayınlamamış- gazeteler bu sorunlara eğilerek yeni ilgi alanlarına tanıklık etmekte ve böylece Türkiye'nin İslam'a yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Hükümet bu eylemlerden, adını korkmadan söylemek gerekirse endişe duymamaktadır. Doğal olarak bunlara hoşgörü göstermektedir. Diğer bir açıdan tüm bunlar, rövanş içerisinde, doğal bir mantığın dönüşü olarak ve kendisini değiştirerek, Kemalizm in bazı zaferle-

rini tehdit etmektedir. Bunun yanı sıra, kırsal alanda "HOCA"ların etkisi altındaki ruhban sınıfı en az öğretmenler kadar genel entelektüel bir orta değer seviyeye sahip. Köylüler gün geçtikçe mahkemeleri terk edip koşar adımla dini "hakimliğe" başvurma eğilimi içerisindeler. İşin daha da kötüsü, resmi makamlara başvurmaksızın, belirsiz topluluklar sayesinde, üstünkörü ve kuran eşliğinde artan oranda poligami yaşanmaktadır.

Ayrıca, **ATATÜRK tarafından** uygulanan en çok baskının olduğu **dönemlerde dahi tarikat çalışmaları son bulmamış**, günün koşullarında da görüleceği gibi havarilikleri**ni uygulayacağı özgün zemini hazırlamıştır.** Yeraltındakilerin eylemliklerinin göz ardı edilemeyeceği gayet açıktır. Bizzat, kamu düzeni için bir tehlikeyi, sıkı bir gözetimi barındırması gereken esas meseleyi oluşturmaktadır. Polisin sık aralıklarla tarikatların gizli toplantılarına yapmış olduğu müdahaleler, varlıkları hakkında bir fikir vermektedir.

Kısacası, 6 Eylül olayının siyasal niteliğinin dışında, dinci fanatik temelde bir eylemliğin var olması imkansızdı.

Belki şaşırtıcı gelecek, Menderes'in Cumhurbaşkanı eşliğinde gerçekleştirdiği son Anadolu gezisi esnasında, din sorununun diz boyu olacağı sanıldı. 7 Ocakta "MEVLEVİ" mezhebinin güçlü yatağı Konya'da, Türk İslam anlayışı yerine Mevlevilikten bahsetti. Merkezi bir taşra kasabasında, bir şekilde nefeslerini tutmuş kitlelere geliştirilmiş olarak Bakanlar Kurulu'na sunduğu eğitim sistemi içerisinde din eğitiminde uzlaştıklarını söyledi. Bay MENDERES Demokrat Parti içerisindeki çelişkilerin iki boyutunu oldukça sık yansıtmaktadır: Bugün için oyunu aldığı kitleye sadık olmakla, iktidar tarafından empoze edilen prensipler.

Din ve siyaset işlerinin ayrılığı yasasına bağlılığını ilan ettikten sonra Bay Menderes, düşünce özgürlüğü sorununa eğildi. "Türk ulusu Müslümandır, Müslüman kalacak" bakış açısıyla bazı kararları empoze etti. Bu serbestliğin uygulanabilmesi ve hayat bulabilmesi için tüm olanakların Müslüman çoğunluğa verilmesi gerekir. Bu, çocuklarına dini tanıtmayı, gelecek nesillere aktarmak üzere İslam'ın inşasının ölümsüz prensiplerini öğretmeyi ve aynı zamanda bir "tartışılmaz koşul" haline getirmeyi hedeflemektedir. O halde, "düşünce özgürlüğünü" zapturapt altına almak için, orta öğrenimde eğitim müfredatı içerisine dini öğretiyi yerleştirmek zorundalar. Bay MENDERES, "hem de en medeni en ileri

olanlar içerisinde" dinin esas rolü hakkındaki bahsi sonlandırmak üzere, "yüce Türk ulusunun güncel seviyesi, her türlü şüphe veren fanatizmden uzaktır" vurgusunu yaparak kanısını dile getirmiştir.

Bu beyanatlar, yönetici, muhalefet ve "aydınlık" fikre sahip olan temsilciler arasında ters bir akıntıya neden olmuş ve provokasyon yaratmıştır.

İstanbullu gazetecilerin, orta öğrenimdeki mecburi dini eğitim hakkında ki sorularını Milli Eğitim Bakanı, 8 Ocakta "böylesi bir şey mümkün değil!" diye yanıtladı. Oysa ertesi gün, sorulan soruya dair kendisi ve Komisyon Başkanı tarafından verilen cevaplarla, geri adım atmak zorunda kaldı.

Muhalefetin ve bağımsız gazetelerin tepkisi sert oldu. Bir Halk Partili kadın Millet Vekili 1954 seçimlerine dair, parlamentoda soruşturulma başlatılması için başvuruda bulundu. **Halk Partisi sözcüsü, "dini eğitimin" bu ülkede ilkokul müfredatına Bay İNÖNÜ'nün önderlik ettiği dönemde girdiğini unuttu.** Komisyon başkanına karşı isyan ederek, onları, dini geniş kitlelerin sempatisini kazanmak için bir "emniyet kemeri" olarak kullanmakla suçladı. "Denize düşen yılana sarılır" Türk atasözünü hatırlatan Falih Rıfkı ATAY, "DÜNYA" gazetesinde, Konya konuşmasını iktidar partisinin ve ülkedeki gericilerin, seçimler sayesinde tartışmaya açarak, devrimim zaferlerini saçıp savuracağı bir prelüde benzetti. Türk gazetecilerinin duayeni Hüseyin Cahit YALÇIN "ULUS" gazetesinde hükümet başkanını hedef göstererek: "MENDERES hiç değişmemiş, konuşmaları ondan hala bir şeyler umulmalı mı diye düşünmeye sevk ediyor" diye yazdı.

Hürriyet Partisi kendi cephesinde, genel sekreteri Bay İbrahim ÖKTEM aracılığıyla, Konya'da ortaya çıkan görüşe dair, bu görüşlerin Komisyon Başkanının inisiyatifinde söylendiğini ve hükümetin karar altına alınmış bir prensibi olarak görülmemesi gerektiğini belirtti. Bay ÖKTEM "Diyelim ki meydanda verilen bu söz yerine getirilmeye çalışılsın, o halde Anayasayla aykırı bir hal alacaktır" dedi.

Bağımsız gazetelerin tepkileri pek sakin değildi. "Menderes tarafından Konya'da ifade edilen laiklik tanımı tam bir saçmalıktan ibarettir. Bu açıklamaları kabul etmiyor ve ATATÜRK reformlarına bağlı kalacağımızı vurguluyoruz" diye yazıyor, bağımsız Milletvekili Nadir NADİ tarafından yönetilen "Cumhuriyet" gazetesi.

Bu görüş hükümete bağlı olmayan tüm gazetelerin fikrini yansıtıyordu. Sadece "TAN" gazetesi Komisyon Başkanlığına sadakatini sunuyordu.

Yaygın ve hemfikir olan eleştiriler ise, Konya konuşmasına bir son verilmesinden yana. Hükümet sözcüsü "ZAFER" tarafından yapılan açıklamalar, söylemek gerekirse güvence vermemiştir. Aksine gazeteciler Menderes'in sözlerinin niteliğinin değiştirilmesini yeterli bulmamışlardır. 13 Ocak günü hükümet başkanı tarafından yapılan bir açıklamayla tartışmaya son verilmeye çalışılmıştır. Sadece bir cevap vermek yerine, hükümet başkanı, konuşmaya yönelik bazı temel açıklamalar getirmiş ve tartışmalar şiddetini yitirmiştir. Doğrusu, açıklamanın sonundaki cümlenin tonunun biraz tehditkâr oluşu, yangına körükle giden yorumcuları hizaya getirmiştir.

XXX

Bay MENDERES'in Konya'daki din sorununa ilgisinin, Türkiye siyasetinde evrimsel bir dönüşümü temsil ettiğini görmek yerinde olur. ATATÜRK'ün cumhuriyete bıraktığı baskın laik temel, ardılları tarafından daha az temsil edilmekte, bir nevi bu prensipleri yadsır gibi görünmektedirler. Tabi ki bu hoşnutsuzluk çoğu ATATÜRK'ün eski yol arkadaşı, Türk basınındaki büyük köşe yazarları, onun ekolünden gelen öğrenciler tarafından dile getirilmektedir.

Lakin GAZİ'den sonra işler çok değişti. Bu ülkenin politik güç ilişkileri içerisindeki mevcut ve her daim önemi iyi anlaşılmayan bir hakikat olarak Türk halkı, çoğu zaman dayanılmaz olan kişi kültünden kaçmayı denerken, daha az determinizm barındırandan yana tavır takındı. Dine tolerans, sadece Demokrat Partiye has değildi, Halk Partililerin dahi inisiyatifini barındırmaktaydı.

Bu, Halk nezdinde olduğu gibi bu ülke içinde artık güçlü ve hatırı sayılır bir imtiyazdır. Bay MENDERES bunun kitlelerle bağ için en büyük kozlardan biri olduğunu anladı. Siyaset sahnesinin her bir yanından gelen saldırılar karşısında İktidarının sallandığı bir anda, tereddüt etmeksizin güçlü bir şekilde teminat vermek için, bu yeni dayanak noktasını en sebatkar eğilimi olarak pohpohladı.

Bay MENDERES, Kemalistlerin bu ülkeyi sorunlara boğan bazı kazanımlarını sadece inkâr ederken, ulusun elit tabakalarının inşa edildiği sahada geniş kitlelerin çoğunluğunu savunmayı muhafaza edebilir. Almış

olduğu konumu politik bir manevra olarak görmek yerine hükümetin bir eylemi olarak değerlendirilmek gerekir. Bu daha ziyade politik bir değişimin fitilini barındıran, sınırlarını belirlemenin güç olacağı ama cumhuriyetin ilk dönem kurucu unsurlarından olan laikliğin ortaya çıkaracağı keskin direnişlere neden olacaktır.

P. SIRAUD[1247]

Fransız Elçiliğinin kaleme aldığı bu rapordan yedi gün sonra (24 Ocak) Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği de Londra'daki Dışişleri Bakanlığı'na, Türkiye'de din ve Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında oldukça kapsamlı bir rapor yolluyordu:

İngiliz Büyükelçiliği,

Ankara

24 Ocak 1956

Gizli

(1781/4/56)

No.11

Efendim,

Türkiye'de basında nadiren yer bulan İslam meselesinin, 7 Ocak'ta Millet Meclisi Bütçe Komisyonu'nda yıllık rutin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi görüşülürken ivme kazandığını bildirmekten onur duyarım. Ne var ki, bu yılki bütçe görüşmesinin yorumu tamamen, başbakanın aynı gün Konya'da, laiklik ilkesinin günümüz Türkiye'sinde uygulandığı biçimiyle tanımlamasına ve ortaokullarda din dersleri konulmasının önemine ilişkin inancını ifade etmeye karar vermesi gerçeğiyle tamamen gölgede kaldı. Bu konuşma muhalif basında bir eleştiri fırtınasına yol açtı.

2. Bütçe Komisyonu'nun tartışmasında hükümetin din politikasının ana eleştirisini, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevlerini rutin işlerle ve rutin dini risalelerin basımıyla sınırlaması ve asıl görevi olan, bağnaz ve cahil imamların yerine makul fikirli din adamları yetiştirmede başarısız olması oluşturuyordu. Hükûmet sözcüsü, Başkanlığın ortaya koyduğu işi savundu ve nitelikli din çalışanlarının yoksunluğundan dolayı görevlerini yerine getirirken yetersiz kaldığını iddia

1247 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69. (abç)

etti. Bu da Üniversite'nin İlahiyat Fakültesi'nin 365 mezunundan yalnızca üç kişinin Diyanet İşleri Başkanlığı'na katıldığı gerçeğiyle ortaya kondu. Sonuç olarak, komisyon Başkanlık için, geçen senenin rakamlarından 3 milyonluk bir artış gösteren 18 milyon TL'lik bir bütçeyi onayladı.

3. Diyanet İşleri Başkanlığı'na yöneltilen eleştirilerde aslında büyük oranda bir doğruluk payı var. Yayınlarının standartları düşük ve acınacak derecede klişeleşmiş; ve Başkanlığın, Üniversite'nin İlahiyat Fakültesi'yle arasının açık olduğuna pek şüphe yok. Geçtiğimiz günlerde, Milli Eğitim Bakanlığında bir üst düzey yetkili İlahiyat Fakültesi'nin, Türkiye'de İslam'ı makulleştirme ihtiyacının bilincinde olan birçok ilerici düşünüre sahip olduğunu ifade etti. Ancak, bu düşünürler, eski İslami öğretileri donuk ve heves kırıcı bir biçimde sunan dar kafalı gericiler oldukları söylenen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın memurlarıyla çalışmaya gönülsüzlerdi.

4. Ne var ki, komisyonun tartışmasında gündeme getirilen konular başbakanın Konya konuşmasına karşı tepkilerin altında kaldı. Bu konuşmada, Bay Menderes önce laikliği (yeterince makul bir biçimde) dinin, siyasetten tam bir inanç özgürlüğüyle birlikte tamamen ayrılması olarak tanımladı. Türk Milleti Müslümandı ve öyle de kalacaktı. Bu yüzden, İslam'ın ilke ve öğretileri ülkenin çocuklarına öğretilmeliydi ve ortaokullarda dini eğitimin verilmesinin arzu edilir olduğuna inanıyordu. Tam anlamıyla nitelikli din öğretmenlerinin yetiştirilmesi için daha fazla çaba gösterilecek ve imam ve hatiplerin maaşları şu anki aşırı düşük konumundan kurtarılıp yükseltilecekti.

5. İslam Türkiye'de her zaman hassas bir konudur. Ve başbakanın konuşması çok fazla eleştiriye yol açmıştır. Dini siyasetle ilişkilendirerek anayasayı çiğnemekle, pozisyonunu tekrar kazanmak için insanların dikkatini ekonomik krizden başka bir şeye çekmek amacıyla daha önemsiz bir şeye tutunmakla ve Atatürk Devrimi'nin önemli ilkelerinden birine darbe vurmakla suçlanmıştır.

6. Aslında, başbakanın son zamanlardaki şehir turlarında yaptığı diğer konuşmalarının içeriğinin tamamıyla dışında olan böyle bir konuşma için neden bu belirli zamanı ve yeri seçtiğinin anlamak zordur. Dini şevkleriyle bilinen Konya halkını memnun etmek istemiş ve kendisine gösterdikleri sıcak karşılama için minnettar-

lığını göstermek istemiş olabilir. Aynı zamanda, önceki gün yaptığı Konya Vilayetinin bir bölgesinin (Akşehir) ayrı bir il olacağı açıklamasını dolaylı yoldan telafi etmek istemiş de olabilir. Kendi kişisel mevkiini geri kazanmak için dini kullanmış olabilir. Ancak, şu da aynı ölçüde mümkün ki, başbakan başka bir art niyeti olmaksızın yalnızca Demokrat Parti'nin İslam politikasını açıklamıştır ki bu politikada ortaokullara din dersi konması makul ve savunulabilir bir adım olabilir. Devlet Sanayi Bakanlığı'ndan bir üyeyle (dine olan ilgisiyle biliniyor), Demokrat Parti'nin önde gelen bir milletvekiliyle ve bir gazeteciyle yaptığı sohbetlerde ekibimden birine bu görüş ifade edilmiştir. Eğer durum böyleyse, ertesi gün Eğitim Bakanı'na bir gazeteci tarafından din derslerinin müfredata ekleneceğinin doğru olup olmadığı sorulduğunda, bunların doğru olmadığına ilişkin verilen cevapları bu durumla bağdaştırmak biraz zordur. Bunun üzerine, gazeteci bakana önceki gün başbakanın yaptığı konuşmanın metnini göstermiş, ancak bakan böyle bir amacın olduğunu reddetmeye devam etmiştir. Ertesi gün de kendi görüşlerini başbakanla aynı çizgiye getirmek için önceki ifadesinin acil bir düzeltmesini yayınlamıştır. Ne var ki, başbakanın daha önce kabinede enine boyuna tartışılmamış, yine de genel politikasına uygun olan bir duyuruyu o anda hemen yapması güncel Türkiye politikasının bir karakteristiği olduğu düşünülürse bu olay göründüğü kadar garip sayılmaz. Elçiliğin, Demokrat Parti'nin kendi içinde bu ifadenin herhangi bir eleştirisini duymamış olması dikkate değerdir. Şu da eklenebilir ki, **başbakanın öneriyi açıklama biçimini kınasalar da muhalefetin bazı zeki destekçileri de okullarda dini eğitiminden yanadır.**

7. Muhtemelen son kez duyuyor olmayacağımız bu olayın ışığında, Türkiye'de son yıllardaki dini gelişmelerden söz etmekte yarar olabilir.

8. Seküler devlet içerisinde dini ibadeti teşvik etmek olmasa da serbest bırakmak, 1950'de iktidara geldiğinde Demokrat Parti'nin beyan edilmiş politikasıydı. Bu süreç bir devamlılık arz etti. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1950'deki 3 Milyon TL'lik bütçesi 1956'daki güncel rakama göre 18 milyon TL'ye yükseltildi. Her yerde kısmen devlet tarafından kısmen de yerel katkılarla finanse edilen yeni cami ve minareler yükseliyor. **Bazıları bu canlanmanın reformlara gösterilen ilk coşku sönüp gittikten sonra, 1920lerin sonlarında başladığını söylese de, bütün bildiğimiz, Türkiye İslam'ın yeni-**

den canlanışının başka işaretlerini de fark ettiğidir. Ülkenin birçok yerinde örtünmeye dönüş, Ramazanda oruç tutan genç insanların sayısındaki artış, bir restoranda karısıyla birlikte oturan adama gösterilen şiddet, restoran ve kafelerde ya da kamyon ve otobüslerde görünen dini metinler ve Arap yazısına açık bir geri dönüş ve bu yazıyı bilmekten gurur duymak, bahsi geçen işretlerden sadece bazılarıdır. Bu örneklerin her biri tek başına çok önemli olmasa da 1950'de DP'nin, İslam'ın "örtüsünü kaldırdığından" beri fark edilir ölçüde artmıştır. Bu işaretler belki bir Türk'ün İngiltere'de Hıristiyanlığın işaretleri olarak göreceğinden biraz fazla olabilir, ancak bunlar gerçek bir geçmişe dönüşü temsil ediyorlar. Birçok kültürlü Türk de Kemalist öğretinin, kültürleri için İslam öncesi zamanlara dönmesine şüpheyle bakıyor ve İslami vurgularıyla Osmanlı kültürünün kendi gerçek mirasları olduğunu kabul etmeye hazırlar.

9. Ayrıca şu da biliniyor ki, ülkenin bazı yerlerinde kelimenin en katı anlamıyla fanatiklerin tarikatları hala ayakta. Ticanilerin derviş tarikatı eski Müslüman geleneklerine dönmeye kendilerini adamışlar ve amaçları uğruna kutsal savaşlar gibi şiddet kullanmaya hazırlar. Hukuki olarak yasaklılar, ancak faaliyetleri devam ediyor. Geçtiğimiz Ağustos'ta basın, İç Anadolu'daki etkilerini kınadı; arada başka bölgelerde de duyuluyorlar ve büyük şehirlerde de üyeleri olabilir ve Ticanileri yıkma girişiminin tamamen başarısız olduğu ve her zamanki kadar güçlü oldukları görüşleri ifade edildi. Benzer, ancak daha az militan bir bağlantıda, Konya'nın şu an feshedilmiş Mevlevi derviş tarikatından etkilenmenin sürdüğüne de şüphe yok. Tarikatın kurucusunun ölüm yıldönümünü anma törenine katılan ekibimin bir üyesi, ülkenin dört bir yanından ve toplumun her kesiminden buraya gelen ziyaretçilerin türbeye gösterdikleri sıcaklıktan çok etkilenmişti. Bu törenler mali olarak hükümetin tarafından destekleniyor ve hükümetin yıllık anmalar yerine beş yılda bir tören düzenlemeye karar vermesi belki de dikkat çekici.

10. Dini canlanmanın bu açık işaretlerine ek olarak, İzmir ve İstanbul'un Hıristiyan toplulukları geçtiğimiz Eylül'deki ayaklanmalar sırasında kiliselerin yıkımı ve mezarlıklara gösterilen saygısızlığın, esasen geçmişten bir takım uyarıcı sinyaller vermeye başlamış olan ve burada patlayan fanatik Muhammedcilik nedeniyle olduğuna inanmaya istekliler. (Ayaklanmalar, geçtiğimiz 30 yıl boyunca büyük ölçüde bastırılmış veya

hareketsiz konumdaki anti-Hıristiyan fanatizmi için bir çerçeve sağlamış ve daha açık ve bilinçli bir anti-Hıristiyan duygusuna yol açmış olsa da; ben, geçtiğimiz aylar boyunca bu elçilikten verilen raporlarda belirtilen nedenlerden dolayı bu görüşe katılmıyorum).

11. Bazı ilerici Türkler, Türkiye'de özellikle güneydeki ve daha uzak kasabalardaki büyük toprak sahipleri arasında dini irticanın merkezlerinin hala olduğunu kabul ederken, aynı zamanda Türk köylüsünün geleneksel tutucu ve gerici eğilimlerinin çiftçilerin fiziki refahının artmasıyla ve yolların ve otobüslerin gelişiyle istikrarlı biçimde zayıfladığına işaret ediyorlar. Bu insanlar, yeni Türkiye'de dinin artık uygun yerinde olması gerektiğini kabul etseler de problem olgunlaşmadan hükümetin problemle uğraşmasındansa fikri evrimin doğal sürecinin devam etmesine izin verilmesi gerektiği görüşündeler ve bu aşamada dini eğitimin kapsamlı bir programını uygulamaya koyma girişimi, uyandırılmaması daha iyi olan bazı duygusal önyargıları kışkırtacaktır.

12. İslam'ın yeniden canlanmasını kontrol altına almak ve seküler devlet konseptinin uygun sınırları içerinde tutulduğundan emin olmak, İslam'ı politik bir mesele konusu olarak özgürleştiren Demokrat Parti'nin açıkça bir endişesi olmalıdır. Paragraf 3'te Diyanet İşleri Başkanlığı üzerine belirtilen gözlemlerin de gösterdiği gibi, şimdiye kadarki çabaları gelişigüzeldi ve kötü organize edilmişti. En yapıcı adımları -eski gerici köy imamlarının yerine yeni ilerici imam ve hatipler yetiştirmek üzere okulların kurulması- takdire değer olsa da, ödenek eksikliğinden kurulamama tehlikesiyle karşı karşıya ve iyi sonuçları henüz ciddi biçimde hissedilemedi. Bu açıdan hükümetin dini irticanın en katı muhalifleri olan, ancak İslam problemine rasyonel bir biçimde yaklaşacak zekaya sahip genç entelektüelleri birçok açıdan karşısına alması da bir talihsizlik.

13. Bu kararsız politika şüphesiz konu üzerindeki çatışan görüşleri yansıtıyor. Başbakanın, Konya'da din eğitimi konusundaki görüşleri hükümetin bu problemi ciddi biçimde ele almaya karar verdiği anlamına mı geldiği, yoksa daha olası olarak, şu anki ülkedeki popülaritesini yeniden kazanma çabalarının parçası mı olduğu beklenip görülmeli. Şu aşamada, o zamanlar Sör Knox Helm'in 1954'te 2 No'lu veda raporunda yazdığı gibi, Türkiye'nin en büyük meselelerinden biri olarak kalan bu meselenin gelişimi hakkında uzun soluklu bir

tahmin yürütmek imkansız. Ancak dinin yeniden öne çıkan bir kamu tartışması haline gelmesi, hükümeti bugüne kadar üzerindeki politikaları oldukça oportünist olan bir meseleyi ciddi bir biçimde düşünmeye zorlayabilir.

En derin saygılarımla, sadık hizmetkarınız olma onuruyla[1248]

Her iki belgede, İsmail Kara'nın *"Din ile olmuyor dinsiz de olmuyor"* sözlerini[1249] doğrularcasına, Türkiye'de, CHP ile başlayan ve DP tarafından devam ettirilen din siyasetinin 1950'lerin ortalarına gelindiğinde ne gibi bir vahim tablo sunduğunu gösteriyor. Buradan itibaren iki belgenin yolları ayrılıyor. Tabii Fransız Elçiliği, kendilerinin kuruluş felsefesi olan laiklikten yana bir hat izlerken, İngiliz Elçiliği ise –İslamcı çevrelerin komplo teorilerini altüst edercesine– dine tanınan toleransı değil bilakis, DP'nin *"oportünizm"*ini eleştiriyor. Öte yandan İngiliz belgesinde dikkat çekilen, hükümetin dine bir can simidi olarak sarılmak zorunda oluşunun hakikaten ekonomik krizle yakından alakası vardı. İktidara geldiği yıllarda *"uluslar arası piyasalarda"* Kore Savaşı'nın beraberinde getirdiği *"elverişli konjonktüre"* sırtını dayayan ve bu yüzden *"bolluğun"* temsilcisi gibi görünen DP için deniz bitmişti. Şevket Pamuk'un, *"siyasal ve iktisadi liberalizmden"* vazgeçtiğini söylediği DP, toslamak üzere direksiyonu süratle duvara doğru kırmıştı. Pamuk'un da dediği gibi, *"Neredeyse tümüyle tarımsal mallardan oluşan ihracat gerilerken, liberal ithalat rejimi sayesinde döviz rezervleri de tükenmişti. İthalatta sınırlamalara gidilerken, ekonomi de bolluk döneminden yokluklar dönemine savruldu."*[1250] Haliyle din DP açısından, *"yokluklar döneminin"* bir nevi can simidiydi. Şimdi DP, iktidarı paylaşmaksızın İslamcı çevreleri parmağında oynatacağını sanmakta ve onlara ilk etapta alabildiğine imkan vermekte, kolaylıklar sağlamakta ve tabii bir de muazzam methiyeler düzmekteydi. Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nin, Nurcu akım hakkındaki talebi üzerine, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca kaleme alınan 23 Mayıs 1956 tarihli *"ehl-i vukuf raporu"* [bilirkişi] böylesi bir methiyelerden birini temsil etmekteydi.

1248 FO 371/124053. (abç)

1249 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam 1*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012, s. 11

1250 Pamuk, age, s. 232

Öyle sanıyorum ki Pamuk'un bahsettiği krizin anlaşılması için verdiği rakamları ve sunduğu bir takım verileri de aktarmak yerinde olur. *"1952 ve 1953 yıllarında 550 milyon dolara kadar yükselen ithalat hacmi, 1956, 1957 ve 1958 yıllarında 400 milyon doların altına indi. Türkiye 1950'lerin ortasındaki yılları derin bir döviz bunalımı, pek çok temel tüketim malında ve yatırım mallarında darlıklar ve kıtlıklarla geçirdi. Piyasalarda kahveden, şekere ve beyaz peynire kadar pek çok malın darlığı çekiliyordu. Kuyruklar günlük yaşamın bir parçası oldu. Tüketici fiyatlarındaki yıllık artış, yüzde 15'i, toplam artış yüzde 50'i aştı."* (Pamuk, age, s. 232)

"Rapor

Bediüzzaman Said Nursî ve diğer şahıslara ait teslim olunan kitap ve defterlerin içlerinde kanunen müsaderesi icap eden muzır kitaplar bulunup bulunmadığı hakkında incelenip neticesinin bir raporla bildirilmesi için Ankara Birinci Ağır Ceza Yüksek Reisliği'nce ehl-i vukuf seçilmemiz üzerine, işbu beş çuval ve bir tahta sandık içindeki, ilişik listede isimleri yazılı kitap ve mektup ve defterler teker teker okunup incelendikte: "Bunların çoğu Said Nursî'ye ait eserler olup münderecatlarının; hiçbir şahıs zikredilmeyerek, yalnız Kur'an-ı Kerim ve ehadis-i şerifeden ilham alınarak, başka başka unvanlar altında karihasına göre hazırladığı bir takım esrar-ı ilmiye ve hikemiyenin madde aleminden temsil getirilerek izahları yazılmış ve hal-i hazırdaki nev-i beşeri ve ***bilhassa memleketimizdeki küçük ve büyük insan kitlelerini gafletten ikaz ile fikri ve şehevani dalaletten ve su-i itikad ve su-i ahlak girivlerinden kurtarmaya matuf ifadelerden ve onları devletimizce dahi matlup olan güzel ahlaka sevk edebilecek yazılardan ibaret bulunmuş olduğu*** *ve diğer şahıslara ait mektup vesaire dahi, Said Nursî'nin eserlerinde okudukları noktalara ait hatırlarına gelen bazı mühim dini ve ahlaki mesailin kendisinden istifsarlarından ve bazıları dahi, bu zatın nasih-i ümmet olduğundan bahisle arkadaşlarına kendisini tanıttırmalarından ibaret defterler olduğu anlaşılmış ve* ***netice itibarı ile münderecatlarında kanuni mevzuata muhalif siyasi ve idari bir mahzur görülmemiş olduğundan bu eserlerde müsaderelerini icab eden bir hal bulunmadığı kanaatine varılmış*** *bulunduğuna dair işbu raporumuz Ankara Birinci Ağır Ceza Yüksek Reisliği'ne sunulmuştur. 23.5.1956*

Diyanet İşleri Reisliği

Müşavere ve Din Eserleri İnceleme Heyeti Azaları

Bilirkişi Hasan Fehmi Başoğlu[1251]

1251 Bilirkişi heyetinin üyelerinden Hasan Fehmi Başoğlu, Said Nursî'nin çok eski hayranlarındandır. Başoğlu, Nursî'yle olan tanışıklığını ve ona duyduğu hayranlığı, Ankara'da yayınlanan Uhuvvet gazetesinin 9.12.1964 tarihli nüshasında "Bediüzzaman kimdir" başlıklı yazısında şöyle anlatmaktadır:

"Ben, zaman-ı Meşrutiyet'te Fâtih medresesinde okurken, Bediüzzaman Hazretleri'nin İstanbul'a gelip, bir handa yerleştiğini ve hatta odasının kapısında 'Burada her müşkül hal olunur, her meseleye cevap verilir. Fakat sual sorulmaz' diye levha asıldığını işittim. Ve bir türlü akıl erdiremeyerek böyle bir Levhayı asanın mecnun olması lâzım geldiğini düşünüyordum. Hazret-i Bediüzzaman hakkında sitayişkâr sözleri kabul etmek istemezdim. Fakat tevalî edegelen tavsiye ve cemaatlerle ulemâ ve talebe gruplarının kendisini ziyaret ve hayranlıklarını işittikçe, bende de bir ziyaret arzusu uyandı. Ve kat'î karar verdim ki; en güç ve ince meselelerden sualler tertip edip sorayım. Ben de o zaman medresenin ileri gelenlerinden sayılıyordum. Nihayet bir gece ulûm-u İlâhiye mebhasından gayet derin ve bir kaç kitapta izah ve ifade edilebilen bir mevzu' ve ayrıca bir iki mevzu daha seçerek sual halinde hazırladım. Ferdası gün, kendisini ziyarete gittim. Suallerimi tevcih ettim. Aldığım cevablar çok acîb ve hârika olmuştu. Aynen benim hazırladığım tarzda, sanki o akşam beraber imişiz ve kitaba beraber bakıyormuşuz gibi cevablar verdi. Ben tam mutmain oldum... Ve bizzât anladım ki; onun ilmi, bizimki gibi kesbî değil, vehbîdîr. Sonra bir harita çıkararak, şark'ta dar-ül fünûn açılmasını ve bunun ehemmiyetini izah etti.

Bilirkişi Hasan Hüsnü Erdem

Bilirkişi Şehit Oral"[1252]

Artık Nursî ve kadrolarının önündeki engel kalkmış gözüküyordu. Diyanet İşleri Başkanlığı *"ehl-i vukuf"* heyetinin açtığı yolu Afyon Ceza Mahkemesi'de takip ediyor ve 23 Haziran'daki duruşmada, *"Dini hissiyatı alet ederek devletin iç emniyetini bozmak ve Nurcular adı altında cemiyet kurmaktan maznun Said Nursî ve arkadaşları haklarında...kanuni mevzuata muhalif siyasi ve idari bir mahzur görülmemiş"* olduğu hükmüne varıyordu.[1253] Tüm bu gelişmeler karşısında Nursî, DP hükümeti için çıtayı daha da yukarı çekiyordu. Şimdi taleplerinin muhtevası iyiden iyiye artmaktaydı. Madem *Risale-i Nur Külliyatı*, sınıf ayrımlarını yok sayıp memleketteki *"küçük ve büyük insan kitlelerini"* zeval gelmemesi gereken *"devletin"* çıkarları doğrultusunda *"güzel ahlaklı"* kılıyordu, o halde bu eserler ya Milli Eğitim Bakanlığı ya da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bastırılıp devlet eliyle dağıtılmalıydı. Nursî'nin bu talebini basite indirgeyip, sadece devletin imkanlarından faydalanmak şeklinde yorumlamak oldukça yanıltıcı ve yanlış olur. Böylesi bir talep aslında, devletten çok daha fazlasını içermekteydi. Zira Nursî, nasıl yıllar evvel kendi hareketini oluştururken elle yazılan her bir *Risale* ile onu yazanı da sorumluluk altına alıyorduysa, şimdi de devletten, *Risaleleri* onların sorumluluğunu üstlenmeyi talep ediyordu. Anlaşılan o ki Nursî, hükümeti dışarıdan ve içeriden adeta bir emrivaki ile çembere almıştı. Zira 18 Aralık'ta Karaçi–Pakistan'dan *"İslam Alemi Kongresi Kurucusu"* imzasıyla Muhammed Hasan El–A'zami'nin yolladığı mektubu bakılacak olunursa, *"Türkiye'de ve bütün İslam Aleminde komünizm fikri*[ni] *öldürmüş olacak"* olan Risaleleri *"Maarif Vekaleti yakında neşretmeye"* başlayacaktı.[1254] Pakistan'dan ve geldiyse başka yerlerden gönderilen bu tür mektupların hükümet üzerinde ne gibi bir tesirinin olduğunu bilmiyoruz. Fakat Said Nursî, DP içerisindeki kadrolarını da –mesela Isparta milletvekili Tahsin Tola'yı– *"bu işle vazifelendir"*mişti. Anlatılanlara bakılacak olunursa Menderes de, Nursî'nin talebini kabul etmekte *"istekli göründü."* Öylesine *"istekli göründü"* ki, telefonu açıp Milli Eğitim Bakanı'na veya Diyanet İşleri Başkanı'na *"derhal Risale-i Nur'ları basın ve dağıtın"* demek yerine Isparta vekili Tola'yı, Risalelerin bu kurumlarca basılmasını örgütlemesi için *"görevlen-*

O zaman şark'ta Hamîdiye Alayları vardı. O suretle idare ediliyordu. Bu suretle tarz-ı idaresinin noksaniyetlerini ifade ile, maarif, san'at ve fünûn noktasından şark'ın uyandırılması lâzım geldiğini mukni' olarak bize izah ile, bu gayesinin tahakkuku için İstanbul'a geldiğini anlattı... Ve diyordu ki: 'Vicdanın ziyası ulûm-u diniyyedir. Aklın Nuru fünûn-u medeniyedir' " (Bkz. Badıllı, age, c.1, s. 190–191)

1252 Gürsoy, age, 158. (abç)

1253 Kararın tamamı için bkz. Gürsoy, age, s. 159–160

1254 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1851

dirdi." Fakat gene anlatılanlara bakılacak olunursa, *"her nedense o zamanki Diyanet Reisi Eyyüp Sabri Hayırlıoğlu, Menderes'in* ***arzusuna rağmen*** *bu işten* ***korktu*** *ve* ***yanaşmak istemez gibi göründü****. Menderes'in* ***müsteşarı*** *Ahmet Salih Korur'da* ***gizlice*** *C.*[elal] ***Bayar'la bu mevzuyu görüştü****. Neticede o iş olmadı."*[1255] Fakat hükümetin ekonomik krizden ötürü şimdi can havliyle sarıldığı din ve İslamcılar 'simidi'ne rejim ise hala şüpheyle bakıyor hatta ve hatta fişlemeye, hakkında istihbarat toplamaya devam ediyordu. 18 Aralık 1956'da, Karaçi'den Nursî'ye dayanışma mektupları yollanırken aynı gün yanı başında ki Isparta Vilayetinde Vali Mazlum Yüksel, İçişleri Bakanlığı'na iletilmek üzere şu bilgi notunu kaleme alıyordu:

> *"Tarikatçılığından ötürü durumu A fişimizin 5 sayısına kayıtlı Said Nursî (Bediüzzaman) ile 15 Aralık 1956 günü Muş Milletvekili Gıyasettin Emre'nin temas ettiği tespit edilmiştir. Adı geçenin geçmiş halleriyle siyasi temayülüne dair mevcut malumatın bildirilmesini rica ederim. Bili için Dahiliye Vekaleti'ne arz edilmiş, gereği için Muş Valiliği'ne yazılmıştır."*[1256]

1255 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1846. (abç)

Yetkililerin sorumluluğu üstlenmeyip bilakis, ipe un serdikleri, tipik bir Osmanlı devlet geleneğinin göstergesi olan bu hikayenin, büyük bir ciddiyetle anlatımını bir de Tahsin Tola'dan dinleyelim.

"Üstâd Hazretleriyle Nurların resmi neşri mevzuunda konuşup müsaade aldıktan sonra, Ankara'ya gittim. Yanıma ***iki mebus arkadaş daha alarak****, Başvekil Adnan Menderes'le görüştük. Menderes'e, Risale-i Nurların resmen neşriyle, dahil ve hariçte temin edeceği* ***iki büyük fayda ve neticeyi anlattık****. Bunlardan birisi: Dahildeki anarşi tehlikesinin durdurulması. İkincisi: İslâm Âleminin Türk milletine karşı eski uhuvvet ve muhabbetinin iade edilmesi hizmeti... Adnan* ***Menderes*** *bizi son derece samimiyetle dinledikten sonra,* ***hiç itiraz etmeden*** *bana dedi ki: 'Pekâlâ, bu işte* ***seni vazifelendiriyorum****. Diyanet reisiyle görüşün. Derhal eserler (Nur risaleleri) basılsın!..'*

Diyanet reisi Eyyüp Sabri Hayırlıoğlu'na gittim. Bu mevzuda görüşerek, Adnan Bey'in arzularını anlattım. Reis: 'Tahsin Bey, ben size itimat ediyorum. ***Fakat benim de meselenin detayları için Adnan Bey'le bizzat bir görüşmem icap eder****.' dedi. Bu görüşmemiz üzerinden bir müddet geçti. Ben bir ara tekrar Diyanet Reisine gittim. Meselenin neticesini sordum. Reis, bu defa şunları söyledi: '****Adnan Bey'le görüşmem mümkün olmadı****.* ***Bu kıyafetle her gün gidip kapısında görüşmek için beklemem uygun olmuyor****. Adnan Bey boş kalmıyor.* ***Onunla görüşemeyince müsteşar A.Salih Korur'la görüştüm****. Başvekil ile görüşme mevzuunu anlattım. Müsteşar bana: 'Ne yapıyorsun hocam, bu eserlerin* ***neşredilmemesine*** *bir tek sebep olarak 'Said-i Kürdî'nin ismi kâfi değil mi?' dedi. (*) Bunun üzerine ben Isparta'ya döndüm ve Hazret-i Üstâd'a durumu arzettim. Üstâd Hazretleri: 'Öyle ise, Risale-i Nurları* ***siz neşredin, onlara nasip olmadı****, her ne ise...' dedi."* (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1846–1847) (abç)

Tüm bu anlatılanlara ilişkin Badıllı'nın, iki ihtimali içeren notunu da burada aktarmakta fayda var.

(*) "Merhum Doktor Tahsin Tola'nın bizzat Diyanet Reisinin ağzından duyduğu bu haberin Başbakan Adnan Menderes'in müsteşarından gelmesiyle; insana iki şeyi hatırlatıyor.1- Diyanet reisiyle müsteşar birleşerek, bu plânı merhum Menderes dışında hazırlamışlar... 2- ***Veya Menderes kendisi müsteşarına böyle bir talimatı hususi şekilde vermiştir.*** *Bu her iki şık da ihtimal dahili olmakla birlikte,* ***birinci şık ihtimal, daha kuvvetli görünüyor****. A.B."* (Badıllı, age, c.3, s. 1847) (abç)

Benim kanım ise Badıllı'nın yanıldığı ve aslında *"kulağa kar suyu kaçıran"* kendisine ait ikinci ihtimalin daha gerçekçi olduğudur.

1256 Gürsoy, age, s. 173

Sonun Başlangıcı

Nursî hakkında rejimin çarklarında dolaşıp duran istihbarat bilgilerinin sonuçları, kamuoyuna daha çok bulanık bir şekilde yansıyordu. Mesela Nursî, Isparta'da bulunan 3. Eğitim Tümeni için yapılacak caminin 12 Nisan 1957'deki temel atma törenine Tugay Komutanlığı tarafından davet edilmişti.[1257] Törende çekilen fotoğraflar, sarıklı ve cübbeli Nursî ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin yüksek rütbeli modern üniformalı personelini ilk defa aynı karede bir araya getirmişti.[1258] Fakat dört ay sonra ise, 15 Ağustos'ta Nursî, kendisi için Eğirdir'de kiralanan evde kalmak için zaman zaman yaptığı seyahatlerden birini tekrar ederken refakatçılarıyla birlikte ilçenin kaymakamı Mustafa Atak[1259] tarafından resmen kovulmuştu. Nurcu hareketin önde gelen kadroları *"Demokrat Nur Talebeleri"* imzasıyla durumu derhal protesto etmişlerdi.[1260] Altında *"Demokrat* [Parti] *Milletvekili Kemal Demiralay"*ın *"düşüncelerinin halisane olduğunu ben de bilmekteyim"* notuyla birlikte imzasının yer aldığı metnin son satırlarında şöyle denmekteydi:

> *"Asayiş lehine izzetini ve milletin ahireti için dünyasını ve hatta lüzum olsa ahiretini feda eden böyle bir İslâm kahramanı muhterem bir ihtiyar misafirin hukukunu müdafaa kadirşinaslığı, herkesten evvel misafiri bulunduğu Isparta vilâyetinin hükûmetine ve Demokratına düşmektedir."*[1261]

1257 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 198

1258 Fotoğraflar için bkz. Badıllı, age, c.3 s. 1987–1988 ayrıca bkz. Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî,* Nesil Yayınları, İstanbul, 2004, s.429 ve Necmeddin Şahiner, Resimlerle Bediüzzaman Said Nursî, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 70–71

1259 Kaymakamın adının "Mustafa Atak" olduğu bilgisi Badıllı'ya aittir (Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1906).

1260 Nurcu kadrolar tarafından kaleme alının yazı böylesi anlarda gerek Nursî'nin gerekse de kadrolarının 'mağduriyet' argümanını nasıl adet haline getirdiklerini bir kez daha göstermektedir. Zira daha dört ay evvel kalabalık bir kitle huzurunda temel atma törenine katılan ve yaşına rağmen gayet sıhhatli görünen (bkz. bahsi geçen kaynaklardaki fotoğraflar) Nursî'yi, "Demokrat Nur Talebeleri" kaleme aldıkları protesto metninde şöyle tasvir ediyorlardı: "Üstâd'ımız Said-i Nursî de, bil-hassa son zamanlarda bir hal vaki' olmuş ki; Kat'iyen ***kimseyle konuşmuyor***. Hatta biz hizmetçileri ile iki dakikadan fazla konuşsa bir hararet başlıyor. Bu acib haletin sükûnet bulması için ara sıra bazı günler tebdil-i hava niyetiyle kırlara çıkıyor. ***Hiç bir kalabalık yere gidemiyor***. ***Hatta camiye de gidemiyor***" (Gürsoy, age, s. 88; Badıllı, age, c.3, s. 1906) (abç). Eserini 1950–1960 arası farklı devlet kurumlarının Nursî hakkında kaleme aldıkları raporlardan derleyip kaleme alan İdris Gürsoy, bu mektubun tarihini her ne kadar ilkin "15.***4*** [Nisan].1957" diye verse de (age, s. 89) Bir sonraki sayfada (age, s. 90) bir bölümünü verdiği Eğirdir DP mensupları tarafından kaleme alının *"Başbakan'a şikayet"* başlıklı yazının içerisinde "15. ***8*** [Ağustos] 1957" tarihi zikredilmiştir. Badıllı'ya göre de bu yazının tarihi "15.***8*** [Ağustos].1957"dir (age, s. 1907).

1261 Gürsoy, age, s. 89

Aynı tarihte bu kez doğrudan Başbakan Adnan Menderes'i muhatap alan bir şikayet mektubu daha kaleme alınmıştı. Yoğun bir komplo teorisi içeren şikayet mektubunun altındaki imzalar ise *"Eğirdir DP Mensupları"*na ve *"DP Hükümetinin daimi dava vekili Hakkı Tığ"*a aitti. Mektubun bir yerinde şöyle denmekteydi:

> *"...Yeni gelen, kazamız kaymakamlığına tayin olunarak, on gün evvel işe başlayan kaymakamın ruh ve akidesi ve hükûmetimize karşı beslediği menfi düşünce ve hareketlerinin tahakkukunu müsait bulmuş olmalıdır ki; berveçh-i maruz burada menafi-i şahsiyelerini;* ***milletimizin, vatanımızın zararlarında arayan muarız parti mensuplarından başka, zahiren Demokrat mensubu ve fakat iç yüzü muhaliflerden daha ziyade müfrit ve her nasılsa DP'mizin manevî nüfuzunu birer suretle ellerine geçiren ve partimizi içinden yıkmaya çalışan mahdut bazı şahıslar ile kısa bir zamanda kaymakam anlaşarak, aralarında mutabakat hasıl olmalıdır ki****; bu muhterem, Âlem-i İslâmca tanınmış, hasta ve ihtiyar Said-i Nursî'nin -yukarda yazılı- bir gün Eğirdir'e gelerek, arabasından inmesini;* ***Demokrat hükûmetimizi temsil eden sözde idare memuru kaymakam*** *bizzat hiddet ve şiddet göstererek mani olmuş, hizmetçi ve şoförü tehdit etmiştir. Bu müessif hal ve hareket ise; ancak bu muhterem zatın kıymetli eserlerinin neşrine müsaade eden Demokrat Parti ve hükûmetimizin hudapesendane hal ve hareketine karşı bir su-i kasıd ve ihanet tertibatı olduğu kanaâtına varılmış ve bu hadise çok fena te'sir bırakmış ve* ***halk*** *lisan-ı hal ile bu gibi fena ruhlu, idaresiz idare memurlarının ve kara kalbli,* ***Yahudi meşrebli şahısların partimize ve hükûmetimize ve milletimize karşı besledikleri kötü emellerinde muvaffak olmamalarını*** *ve hüsranla mukabele görmelerini Cenab-ı Hak'tan tazarru' ve niyaz ederek; bu müessif ve hiç bir milletin manen bağlı bulundukları din adamlarına karşı reva görmedikleri hadisenin kasabamızda vuku' ve hudûsundan doğan teellümat, yalnız kasabamız halkına ve muhterem zata karşı olmaktan ziyade, muvafık ve muhalif, -muhteris particilerden maada-* ***bütün halkça ve dünyaca müsellem olan hükûmetimizin icraatına sed çekebilmek*** *ve halk ve efkâr-ı umumiyeden düşürmek emel ve maksadları her sahada olduğu gibi, her vesile ile de mezbuhane tertib edilmiş su-i kasıd telâkkî eylemekte bulunmuş olduğumuzdan; bu hadise dolayısıyla muhterem zatın muhtemel olan kalbî inkisarlarını tamir ve bütün halkın teessürlerinin izalesi nokta-i nazarından hadisenin maddî ve manevî derkâr olan ehemmiyetine binaen, hadisenin yüce makamınıza arz ve iblağı vecibeden görülmüştür."*[1262]

Aslına bakılacak olunursa Adnan Menderes'e hitaben *"DP Eğirdir Mensupları"*nın bütün bu şikayetleri boşunaydı. Zira tüm bu velvelenin hakkında Isparta Valiliği'nden *"malumat"* talep eden İçişleri Bakanlığı'na, Vali Mazlum Yegül, 14 Eylül'de, *"Eğirdir Kaymakamı Mustafa Atak'ın* ***mutat***

1262 Badıllı, age, s. 1904–1905. (abç)

dahilinde gizli bir şekilde hareket etmesi istendi" cevap verecekti.[1263] Öte yandan yaşanılan tüm bu hadiselere rağmen gerek DP gerekse de Nurcular birbirlerine gene de muhtaçtılar. 1954 seçimleri sonrası yaşanılan onca siyasi ve iktisadi krizin ardından, seçmenden güvenoyu alınmasını zorunlu gören Menderes, 1 Ağustos'ta *"seçim güneşi yakında doğacaktır"* demişti.[1264] Badıllı'ya göre, *"o sıralarda DP hem içten hem dıştan hayli zayıf düşmüş, yıpranmıştı"* ve bu şartlar altında Nursî de, *"Eğer Demokrat düşse, Halk Partisi gelir. Bu gelince de, onun altında komünizm kuvveti bu memlekete hâkim olur"* şeklinde sözler sarf etmişti.[1265] Tabii ki Said Nursî, CHP'nin komünizmle uzaktan yakından bir alakası olmadığını biliyordu. Zaten o nedenle 1950'den bu yana *"komünist"* diye adlandırdığı CHP'nin zaman zaman milletvekilleriyle ve hatta partinin genel sekreteri Hilmi Uran'la dahi görüşmekteydi.[1266] Fakat Nursî'nin yegane tutarlı olduğu husus, onun komünizm karşıtı olmasıydı.[1267] 1957'de Batı bloğunun çıkarları dünya

---

1263 Gürsoy, age, s. 90

Gürsoy, aynı eserde gün ve ayını belirtmemekle birlikte 1957'de kaleme alınmış bir yazıya daha atıfta bulunmaktadır. Bu yazı, Gürsoy'a göre, İçişleri Bakan Yardımcısı Muhsin Gökkaya'ya aittir. Önde gelen Nurcu kadrolardan Mustafa Sungur hakkında olduğu anlaşılan, Samsun, Ankara, Diyarbakır, Elazığ, Kastamonu ve Sivas valiliklerine gönderilen bu yazıya ilişkin Gürsoy'un zaman zaman Gökkaya'ya atıfta bulunarak yaptığı yorum şöyledir:

"Mustafa Sungur'un toplantıları ve katılanların isimleri sıralanarak, Nurculuğa dair eserlerin yurdun çeşitli yerlerine gönderileceği bilgisi veriliyor. Mustafa Sungur'un toplantılarda, milletvekilleri ve bakanlarla rahatça görüştüklerini, başvekilin de 'Said Nursî'nin duasına güveniyoruz' dediğini belirterek, artık polisçe takip edilmememiz için emir verilecek dediği vurgulanıyor. Yazının sonunda şu emir dikkat çekiyor: 'Keyfiyetinin etraflıca tahkik ve tatkikiyle bu hususta derlenecek malumatın bildirilmesi ve adları geçenlerin açık hüviyetleri siyasi temayül ve karakterlerinin gerek kendinin gerekse mensubu bulundukları evvelce vekalete geçmiş bir yazışma varsa gün ve sayısı ile birlikte işarını ehemmiyetle rica ederim" (Gürsoy, age, s. 173).

1264 Aktaran Aydemir, age, c. 3, s. 295

1265 Badıllı, age, c.3, s. 1944

1266 Badıllı, age, c.3, s. 1866

1267 Nursî'nin bu tutarlılığını maalesef kendisini komünist addedenler hatta komünizmden ötürü rejim tarafından ağır cezalara çarptırılan zamanın önderleri göstereme-mişlerdir. Bu husus bir başka kitabın konusu olmakla birlikte, bugün "komünizm-İslam" ya da "sol-İslam" bahsinde kimileri tarafından, mutlaka örnek gösterilen ve empoze edilen bir konuşmaya burada zorunlu olarak kısaca değinmekte fayda vardır. Bu konuşma dönemin ileri gelen sol şahsiyetlerinden Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya aittir. Kıvılcımlı, 15 Ekim 1957'de İstanbul-Eyüp'te, Vatan Partisi adına düzenlenen mitingde, İslam'ı, İskandinavya kapitalizmini savunan, Türk milliyetçiliğine kapıyı aralayan esef verici bir konuşmada mesela şöylesi sözler sarf etmiştir:

"Muhterem Vatandaşlarım! Sevgili İşçi kardeşlerim!

Bugün, ***Müslüman İstanbul'umuzun, İstanbul'dan önce Müslüman olan Eyüp bölgesinde*** *Vatan Partisi'nin sesini duyurmaya geldik... Vatandaşlarım iyi bilir ki, Muhammed: 'Ben Hâteme'l- Enbiyâyım' demiş. (Yani: 'Ben peygamberlerin sonuncusuyum') demiştir.* ***O büyük sözün manası üzerinde vatandaşlarımı bir an düşünmeye davet ederim****... Hepiniz görüyorsunuz, sokaklarımızda canavarlar gibi gezen İskaniavabis oto-*

konjonktürü gereği daha hala DP'den yana gözükmekteydi. Dolayısıyla Said Nursî'nin anti-komünizm ve İslam Birliği için yürüyeceği yol da DP, CHP'ye nazaran daha ehveni şerdi. 27 Ekim 1957'de yapılan seçimi DP, % 47,70'le de olsa bir kez daha kazanmıştı.[1268] Fakat bir evvel ki seçimlerde 31 vekil çıkartan CHP, oylarını arttırarak şimdi 178 vekil çıkartmıştı. Durum DP açısından pek parlak sayılmazdı. Her hâlükârda sonuçları nasıl yorumlanacak olunursa olunsun, ufukta DP'yi karanlık günler beklemekteydi. Nitekim 1960 sonrası Menderes'le birlikte aynı kaderi paylaşacak olan Fatin Rüştü Zorlu, 27 Ekim akşamı sohbet ettiği Samet Ağaoğlu'na, seçim sonuçlarını öğrendikçe sinirlenen Başbakanı göstererek, *"Bak Samet bey, Adnan Bey mağlup bir kumandana ne kadar benziyor. Üstünde sadece üniforması eksik"* diyecekti.[1269] Peki ya Nursî ve Nurcu hareket? Kendilerini pek nurlu günlerin beklediği söylenemezdi. Zira seçimlerden tam bir ay sonra 27/28 Kasım'da Eskişehir'e gelip bir otele yerleşen Nursî'nin odasının polis tarafından basılması 27 Ekim'de seçilmiş olan DP hükümetinin neredeyse ilk icraatlarından olacaktı.[1270] Velhasıl 1957 seçimleri hem DP hem de Nurcu hareket için sonun başlangıcıydı.

Ankara-Paris-Londra'nın Gözünden Nurcular

Son seçimlerle birlikte Nurcu hareketin çalışmaları adeta ikiye katlanmıştı. Özellikle de seçimlerde açıktan destek verilen hükümetin *Risaleleri* yayınlamaya ve dağıtmaya yanaşmamış olması, tamamen bir oyun

---

büslerini. Hepiniz biliyorsunuz, değil mi? Dağ gibi nesneler. Bunları bize satan İsveç'tir. Yani biz daha araba yapamıyoruz: O, İskaniavabisi yapıyor. O memlekette, bizim şu hür basından birisi gitmişti de, nasıl olmuştu da, nasılsa yanlışlıkla şöyle bir fıkra anlatmıştı. Okuyan vatandaşlarım da belki okumuşlardır. Ben size hatırlatayım. Diyor ki, İsveç in başvekili tramvayda ölmüş! İbret alın, vatandaşlarım. Bizden on kere zengin olan bir memleketin Başvekili, makamına tramvayla gidiyormuş ta, hem ölecek hale gelen Başvekil yine tramvayla gidiyormuş ta, tramvayda ölmüş, vatandaşlarım. Aynı adam, o İsveç'in Harbiye Nazırının, muazzam ordularını güden adamın, her sabah evinden bisiklete binerek Harbiye Nezaretine gittiğini yazıyor. Karısı da çalışıyor. Evde tek hizmetçisi de yok. Dikkat buyurun, vatandaşlarım. Bizden on kere zengin Harbiye Nazırının evinde tek hizmetçisi yok. Karısı öğretmenlik yapıyor; akşam gelip yemeğini de pişiriyor; haftada çamaşırını da yıkıyor; ev hizmetini de görüyor.

Bize böyle devlet lazım, böyle hükümet lazım, vatandaşlarım!... Tüccar, kendi memleketinin fabrikasından çıkan malı ecnebiye satmak için uğraşan adamdır. Bizim tüccar dediklerimiz, ecnebi mallarının bin bir çeşidini Türkiye'ye sokup, Türk'ün kanını kurutan insandır... *Tekrar rica edeceğim: Oylarınızı verirken, Allah rızası için kendiniz gibi insanlara verin."* (http://www.timeturk.com/tr/2013/01/06hikmet-kivilcimli-nin-tarihi-eyup-konusmasi.html#.VLrnz8u9KSM) (abç)

1268 Tunçay, age, s. 182

Aynı yerde 1957 seçimlerinin tam sonucuna ilişkin Tunçay'ın verdiği rakamlar şöyledir: "DP, %47.70 (Milletvekili 424); CHP, %40.82 (Milletvekili: 178); CMP, %7.19 (Milletvekili: 4); HP, %3.85 (Milletvekili: 4)"

1269 Ağaoğlu'ndan aktaran Aydemir, age, c.3, s. 296

1270 Badıllı, age, c.3, s. 1908; Gürsoy, age, s. 28

bozanlıktı. Hareket, çalışmalarının bütün ağırlığını *Risalelerin* legal yollardan yayınlanmasına ve dağıtımına vermişti. Zira Nursî açısından zihinlerin örgütlenmesi esastı. Başından beri dincilerle flört eden hükümetin şimdi bu faaliyetlere karşı gelmesi demek, kaldırdığı taşı ayağına düşürmesi anlamına gelecekti. İstanbul ve Ankara'da matbaa faaliyetini örgütlemek, basılan risaleleri Türkiye çapında dağıtmak, ardından ilgi duyan insanları örgütlemek, bunların eğitimini yapmak, sevk ve idare etmek, gittikçe büyümekte olan örgütün üstesinden gelmesi gereken başlıca işti. Bütün bu faaliyetlerin tepesinde Said Nursî'nin bulunduğu, hareketi onun sevk ve idare ettiği kesindi. Bu durum Nursî'yi yakın takibe alan MAH'ın raporlarına da *"...Oldukça yaşlı olmasına rağmen 1957 Eylül ayından 1958 Mart sonuna kadar 18 defa Isparta'dan Afyon'a, 8 defa Eskişehir'e, 1 defa Denizli'ye 1 defa Burdur'a seyahat yapmıştır. Bu seyahatlerindeki gayesi muhtelif vilayetlerdeki mürit ve temsilcileri ile temasa geçmek ve onlara direktif vermekten ibarettir"* şeklinde yansıyordu.[1271] MAH'ın bu gözlemi Nursî'nin karşı karşıya olduğu zorlukları da gösteriyordu. Zira gittikçe büyümekte olan hareket savunduğu siyasi ve ideolojik hat gereği, *"bilgi-kumanda"* yerine tıpkı devlet gibi *"emir-komuta"* ile şekillendiği için, liderinden sadece teorik ve ideolojik önderlik değil aynı zamanda günlük, pratik işlere de müdahale eden taktik bir önderlik talep ediyordu. Keza aynı dönemde kaleme alınan ve *"Isparta'dan Tahiri, Sungur ve Ceylan imzaları ile Ankara Hukuk Fakültesi talebesi Atıf Ural'a gönderilmiş olan ilişik mektup muhteviyatından, Nur neşriyatının baskı vesair masraflarının Said Nursî tarafından karşılandığı ve Nurcuların kağıt tahsisinden de faydalandıkları anlaşılmaktadır"* [1272] denen bir başka istihbarat notunun en önemli özelliği, Nursî'nin matbaa işlerine bile müdahale ettiğini gösteriyordu. Tabii istihbarat notuna eklenen ele geçen aşağıdaki mektubun diğer bir özelliği ise her ne kadar masraf bedeli belirtilmese de o yıllar için hiç de küçümsenmeyecek kağıt miktarının rahatça tonlarla telaffuz edilebiliyor olmasıydı:

> *"Bismü süphane, Esselamü aleyküm ve rahmetullah ve berekatuha ebeden daimen. Aziz sıddık kardeşlerimiz, Evvela hepinize birer birer binlar selam eder, Ramazan-ı şeriflerinizi tebrik ettiğimizi ve dualar beklediğimiz arz ederiz. Saniyen Mesnev-i Nuriye'yi, Galip kardeşlerimiz getirdi bize teslim etti. Salisen: Size 29'uncu Mektubun ayetleriyle birlikte bir mektup göndermiştik.* ***Üstadımız üç gün evvel Emirdağ'dan döndüler.*** *Kahraman Said kardeşimizin* ***5 ton*** *kağıtla dönmesi ve 9 Nisan'da radyodan Nurları okuyacağı müjdesini aldık. (...) Elinizde olan kağıdın bir kısmını İstanbul'a vermek fikri ise ahsendir.* ***Fakat biz bir şey diyemiyoruz.*** *(...)* ***Üstadımızın İşaretül İ'caz ve Mesnevi'nin tabını ağır ilmi bahisler olup şimdilik herkesin istifade***

1271 Gürsoy, age, s. 72

1272 Gürsoy, age, s. 23

edemeyeceğini söylemesiyle ikinci planda zikretmesidir ki ikisinin tabının acele olmadığını gösteriyor. *Tarihçe-i Hayat'ın kağıt temin edildiği veya tabı esnasında temini katiyet kesbettiği taktirde takdim edilmesi çok münasiptir. Fakat* ***6-7 tonluk*** *bir kağıdı bilahare temin edebilmek –bilhassa elde tahsil vesikası da hazır değilse- herhalde kolay bir iş değildir. Hem aynı zamanda başlandığını haber alan başta Üstadımız bütün Nur talebeleri hitamını sabırsızlıkla bekleyecekler. Elbaki hüvelbaki kardeşleriniz Tahiri, Sungur, Seylan."*[1273]

Öte yandan basılan Risalelerin dağıtımı anlaşılan her zaman kolay olmuyordu. Bu faaliyet için öngörülen gezginci kadrolar özellikle 1957 seçimlerinin ardından devlet tarafından derdest edilmekteydi. Hemen hemen aynı günlerde, ileride Fransız ve İngiliz elçilik raporlarına da konu olacak bir MAH raporunda, *"Nazilli'nin Güzel köyünde Mehmet Ali Özden ve Mehmet Toker adlı şahıslar saf vatandaşların dini hislerini istismar ederek Nurculuk lehinde ve laiklik aleyhinde propaganda yaptıklarından yakalanıp tevkif edilmişlerdir"* deniliyordu.[1274] Rejimle Nurcu hareket arasında ciddi bir köşe kapmaca başlamıştı. Anlaşılan o yıllarda dincilere özellikle de Nurculara duyulan ilgi ve alaka sadece MAH'la sınırlı değildi. Mesela Ankara'daki Fransız Büyükelçiliği, 12 Nisan'da Paris'teki Dışişleri Bakanlığı'na yolladığı *"Türkiye'de Din"* başlıklı aşağıdaki raporda bir yandan hükümetin dinci aktivitelere karşı harekete geçişini diğer yandan da –her ne kadar Nursî hakkında bazı maddi hatalar içeren bilgiler taşısa da– başta Nurcular olmak üzere dini tarikat ve akımların özelliklerini ele alıyordu:

ANKARA, 12 Nisan 1958

Türkiye Büyük Elçisi Bay Henry SPITZUMELLER'den
Dışişleri Bakanı Christian PINEAU'ya

Avrupa Müdürlüğü
Güney Avrupa Dairesi

PARİS

357/EU

Türkiye'de Din.

Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelişiyle bir-

1273 Gürsoy, age, s. 48. (abç)

1274 Gürsoy, age, s. 75. "*Nazillili Nur Talebeleri*" adına kaleme alınan 7 Nisan 1958 tarihli, Adnan Menderes'e hitap eden uzunca bir mektupta, "*Bir tertip ve suikastla karşı karşıyayız. Hedef, Menderes'i destekleyen dindarlarla DP'nin arasını açmak*" denmektedir. Mektubun tamamı için bkz. Gürsoy, age, s. 53–56

likte dinin yeninden yükselişi göze görünür durumdaydı. Bu partinin yönetici kadroları, ATATÜRK'ün neredeyse kırsal alanda tamamen kaybolmaya yüz tutmuş laikleşme sisteminin, özellikle seçim arifesinde halkın dini duygularına oynamaktan hiç de hoşnutsuz değillerdi. Bununla birlikte hakkını vermek gerekir ki MENDERES'in 1950'den beri başarılı olan çeşitli yöneticileri, ATATÜRK'ün tüm hayatı boyunca mücadele ettiği Osmanlı İmparatorluğundan kalan dini tarikatlara karşın tolerans tanımamış ve yeni bir politik rol oynamışlardır. Vakıf Bankası aracılığıyla camilere yapılan yatırım imkanları sağlanmasına rağmen, Demokrat Parti Hükümeti her daim dar fanatizmden ve saçma ezoterizmden gelen dini pratiklere karşı sert önlemler almış daha çok Ortodoks İslam'ın GAZİ tarafından kurulmuş politik rejime yönelik dirilişi ve yaygınlaştırılabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1957 Ağustosunda, Bursa mahkemesi, 14 Haziran günü şehir camisinde provokasyonda bulunan Kadirilere ağır bir mahkumiyet cezası vermiştir. Basında kısa süre önce geçen haberlere göre Nazilli cumhuriyet savcısı, Şeyh Saidi Nursî tarafından kurulan ve gazetelerin dediğine göre "kendini ATATÜRK reformlarına karşı gizli faaliyetlerde bulunmaya adamış" Nurcu tarikatının iki üyesine yönelik kovuşturma başlatmıştır. Sanıklardan Mehmet TOBAY[1275] çatı kalası esnafı, Ali ÖZDİN[1276] ise ağaç yontucudur.

Bunlar köy köy dolaşarak 12 milyon üyesi olduğunu söyledikleri "Nur" cemaati için İslam için ölene kadar savaşma çağrılarında bulunup, broşürler dağıtmışlardır. Hürriyet gazetesinin muhabirine göre bu tarikat üyeleri İslam Devleti'nin temellerinden bahsediyorlar; ama bu iddia için hala yeterli kanıt toplanılmamıştır. Titizce broşürden aktarılan şu cümle dini içerik olarak tercüme edilebilir: "Allah'ın sevgisi ve korkusu gönüllere yerleşecek, kale içten fethedilebilecek ve her şey çözüme kavuşacak."

Haber hızlı bir şekilde ve heyecanla Ankara'nın politik sahasında yayıldı. Başbakan MENDERES, soruşturmayı kişisel olarak yakından takip etmek için İçişleri Bakanı'nı görevlendirdi. Kendilerini olay hakkında yayın yasağıyla karşı karşıya bulmadan önce, gazeteler ATATÜRK reformlarına karşı tarikatların uyanışına şiddetli tavır takındılar. AKŞAM gazetesi kederle, "yeni reji-

1275 Doğrusu, Mehmet Toker olacak. BN

1276 Doğrusu Ali Özden olacak. BN

min kuruluşundan bu yana o kadar zaman akıp gitti ama gerici akım hala kazınıp atılmış değil" diye belirtti. Makaleyi kaleme alan şahıs Bursa, Kütahya ve Tavşanlı'ya yaptığı ziyareti esnasında, geçen Haziran ayında Ulu camisinde yaşanılan olaylara işaret edip, "okulları gevşek bir halde buldum, ama mahallelerde kaçak açılmış okullarda, hocaların köylü çocuklarına Arapça alfabe çalıştırdıklarını ve kadınların tamamen kara çarşafa büründüklerini gördüm" diye aktardı.

Ramazan döneminde çeşitli tarikatlara bağlı eylemler tekrardan nüksedecek. İki gün önce Ticani tarikatına bağlı yedi üyenin Eskişehir Mihalıççık yakınlarında tutuklandıkları duyuldu. Ekibin şeyhi PİLAVOĞLU geleneğinden gelme Mevlut adında bir şahıs 40 yaşlarında olup, 1950 yılında 10 yıl hüküm giymişti. Yine bu gruba bağlı dul bir kadın Hazreti Meryem gibi hamile kaldığını bildirerek yakında Mesih'in doğumunu gerçekleştireceğini söylüyor. Ticani tarikatı Anadolu'nun en köktencilerinden biri; bunların üyeleri, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin akabinde ülkenin her yerinde ATATÜRK büstlerine karşı saldırıya koyuldular.

Birçok gazete Konya'daki camilerde gerçekleşen rahatsız edici olayları yansıttı. "Kapı" camiinde vaaz veren cemaat liderinin, kadınların camiye gelip gitmeleri gerekmediği, "gevezelik yapıp genç oğlanlarla flörtleştikleri" yönündeki açıklamaları "Teravi Namazı"na kadınların katılımını engelledi. Bir başka camide ise cemaat lideri on gramdan fazla altın taşıyan erkeklerin günah işlediğini söyleyerek, insanların değerli eşyalarını anında çıkarıp ortaya atmalarını teşvik etti. "AKŞAM" gazetesi bu eylemin "acınacak tarafının" moral bozacak bir şekilde; "bu gelişmeler ışığında, cemaatçilerin tüm ülke içeresinde giderek daha fazla sayısının artığını ve halkın köktenci hocaların ve gericilerin etkisi altında olduğunu kanıtlanmaktadır" açıklamasında bulundu.[1277]

DP hükümetinin bir zamanlar müttefiki olan bu dinci akımlara karşı izlediği yeni siyaseti Fransız Elçisi sevinçle Paris'e duyururken, üç gün sonra İngiliz Elçiliği'nin kaleme aldığı 15 Nisan tarihli raporun aynı konuya değinen bölümünde ise bir miktar hayret belirtisi seziliyordu. Hatta İngiliz elçilik yetkilileri Londra'daki Dışişleri Bakanlığı'na yazdıkları raporda üstü kapalı bir biçimde sanki Nurcu akımı da kayıran bir dil kullanıyorlardı:

1277 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69

"Ülkedeki İslami gösterilere karşı hoşgörüsüne rağmen, Hükûmet, son zamanlarda, Ramazan ayının insanların dini ateşinin en yüksek olabileceği zaman olduğunu hesaba katarak bazı katı adımlar attı. Kısa süre önce, Güney Anadolu'da, Isparta ve Nazilli merkezli Nurcular Tarikatı'nın üyelerinin tutuklanmasını emrettiler. Bu eylem herkesi şaşırttı, çünkü Nurcuların inançları İslam'ın gizemli yorumundan çok, entelektüel yorumuna dayanan zararsız bir grup insan oldukları iddia ediliyor. Görünüşe göre, Demokrat Parti'ye destek verdiğine inanılan tarikatın, yasadışı faaliyetlerine ilişkin aleni belirtiler yoktu." [1278]

Nursî ve Nurculara dair, MAH'tan Fransız ve hatta İngiliz Elçiliği'ne kadar uzanan ilgi ve alaka görüldüğü gibi ne bir tek merkezden idare edilen veya ardında ne idüğü belirsiz bir *"zendeka komitesinin"* komplosuydu, ne de günümüzde Kemalist cenahın iddia ettiği gibi Nurcuların arkasında bir *"emperyalizm parmağı"* vardı. Her ne kadar dünya çapındaki saflaşmada aynı blokta yer alsalar da, taraflar siyasetlerini düz bir çizgi üzerinde belirlemekten ziyade çok daha çetrefil ve karmaşık bir dinamiğin sonucu tamamen reel politika gereği orta, kısa ve uzun vadeli çıkarlar doğrultusunda kendi pozisyonlarını almaktaydı. Rejimin, anti-komünizm ve halkı uyuşturmak için bir ölçüye kadar gelişmesine müsaade ettiği dini akımlarla iktidar pastasını paylaşmak gibi bir niyeti olmadığı için şimdi DP hükümeti çok bariz bir şekilde Nursî ve hareketine karşı aldığı önlemlerin dozajını iyiden iyiye arttırmaktaydı. Mesela daha evvel yukarıda Isparta Valiliği'nce, Nursî'yi taciz etmesi için talimat verildiğini gördüğümüz Emirdağ kaymakamı, 1958'in Nisan ayında Nursî'nin ilçeyi terk etmesi için daha da ısrarlı olmaya başlamıştı. Bu baskıya karşı Nursî de derhal geleneksel 'mağdur' yöntemine başvurmuş, Emirdağ'ı terk edemeyeceğini bir *"doktor raporu"*na dayandırmaya çalışmıştı:

"Doktor Tahir Barçın

Diploma No: 1221-4689

Emirdağ'ın Çilli mahallesinde mukim Bediüzzaman Said Nursî'nin 25.4.1958 günü evinde yapılan muayenesinde:

Hastanın yatakta yatar vaziyette bulunduğu, Kaşektik denecek derecede zaif, kansız ve mecalsiz olduğu, sesinin çıkmadığı, konuşmasının işitilip anlaşılmasına imkan bulunmadığı, ayağa kalkacak durumda olmadığı, umumi bir düşkünlük dahi görülmekle, şimdilik bir hafta yatakta tedavisi icap ettiğine dair rapor verildi. 25.4.1958. Pul, İmza"[1279]

Emirdağ'daki DP teşkilatı ve kendilerini DP'li olarak 'gösteren' Nurcu kadrolar yukarıdaki *"doktor raporu"*yla birlikte Ankara'ya, *"mühim bir*

1278 FO 371/136452

1279 *Emirdağ-2 Müntehap Dosya*, Sıra No: 121'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1911

hakikatı beyan" etmeye karar vermişlerdi. 25 Nisan'da kaleme aldıkları *"beyan"*ın bir yerinde şöyle diyorlardı: *"Üstâd'ımızın fıtratında inziva daima hüküm sürmüştür. Fakat ihtiyarlığında pek çok yardıma, hizmete, sohbete muhtaç olduğu bir vakitte, bunun devam etmesi için bir nevi hastalık haleti verilmiş. Beş dakika konuşsa, şiddetli bir hararet başlıyor, sesi çıkmıyor. Hatta şafiî mezhebinde olduğu için, namazda fatihayı kendisi işitecek derecede okuması lâzım gelirken; bu hastalık sebebiyle sesi çıkmadığından mezheb-i Hanefiyi takliden namazlarını eda ediyor."*[1280] DP'nin ileri gelenlerine verilmek üzere kaleme alınan bu yazı bir şekilde İnönü'nün damadı Metin Toker'in sahibi olduğu *Akis* dergisinde yayınlanınca Menderes kıyameti koparmakla kalmamış, DP Emirdağ teşkilatını feshetmişti.[1281] İşte o an Said Nursî'nin, Menderes'i kast ederek *"Bu ahmak, kuvveti nereden aldığını bilmiyor. Ben de onu Başvekillikten azlediyorum"* dediği söylenir.[1282] Bu bir nevi 'malumun ilanı'ydı ve aslında her iki tarafın da birbirleri hakkında hakikaten ne düşündüğünü ayan beyan sergiliyordu. Fakat her iki taraf da kökleri Osmanlı dönemine uzanan, 'şark kurnazlığı'yla bezenmiş özellikler taşıyordu. Mesela Fransız ve İngiliz belgelerinde bahsi geçen basındaki Nurcu hareket aleyhinde çıkan –ve hareketi epey de bunaltan– yazılara karşı yapılan hamlede bu 'şark kunazlığı'nın tipik izleri görülmekteydi. 27 Nisan gecesi Ankara'da devlet bürokrasisinin, hükümet yöneticilerinin ve milletvekillerinin evlerinin bulunduğu semtlerde, posta kutularına *"Bazı gazetelerin Nur talebeleri hakkında asılsız neşriyatlarına cevaptır"* başlıklı bir bildiri dağıtılmıştı. Bildirinin en ilginç tarafı, *"Ankara hükümetinin **adaletiyle** üstadımız Said Nursî'nin Risale-i Nur **eserleri basılıyor**"* gibi cümlelerle bir yandan hükümetle bir olunduğu izlenimini veriliyor ama öte yandan ise tersinden okunduğunda hükümetin *"irtica"*ya destek verdiği zımnen ihbar edilmiş olunuyordu.[1283] Fakat hükümet, daha doğrusu rejim Nurcuların bu hamlesinin mahiyetini anlamış olmalıydı. Zira MAH tuttuğu raporlardan birinde, *"Ankara'da dağıtılan Nurcu beyannameleri Said Nursî'nin eserlerini öven ve onun lehine şahsi nüfuz teminine matuf dini hisleri tahrik ve laiklik esaslarına aykırı görüldüğünden, Ankara dördüncü sulh ceza hakimliğince toplattırılmasına karar verilmiş, mesulleri hakkında takibata geçilmiştir"* kaydını düşecekti.[1284] Öte yandan Türkiye'de Nurcu harekete karşı giderek artan, bu gözle görülür önlemler 7 Mayıs tarihli İngiliz Elçiliği'nin Londra'ya yolladığı rapora da yansımış

1280 *Emirdağ-2 Müntehap Dosya*, Sıra No: 121'den aktaran Badıllı, age, c.3, s. 1910

1281 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1986

1282 Bkz. Badıllı, age, c.3, s. 1987
Aynı yerde Badıllı, bu sözlerinin hemen ardından da Nursî'nin *"fakat daha kalması lazım, ortalık çok karışık"* dediğini de belirtilir.

1283 Bildirinin tümü için bkz. Gürsoy, age, s. 58–61. (abç)

1284 Gürsoy, age, s. 75

hatta raporda Nursî ve Nurculuk hakkında, sanki Hilal-i Ahmer derneği anlatılırcasına, oldukça mülayim bir dille yazılmış olan aşağıdaki tahlil yapılmıştı:

İngiliz Büyükelçiliği,

Ankara.

7 Mayıs 1958.

GİZLİ

1018/41

Sayın Bakanlık,

Nurcular Meselesi (1018/33 No'lu, 15 Nisan tarihli mektubumuzda 6. paragraf) geçtiğimiz iki hafta boyunca yeniden alevlendi. Polis, tarikatın Ankara'da ve Türkiye'nin başka bölgelerinde risaleler dağıttığını ortaya çıkarttı ve Ankara Üniversitesi Hukuk ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri de dahil olmak üzere birkaç tutuklama gerçekleştirildi. Hükümet yanlısı basın olaylara dayalı haber yaparken, Muhalif Basın, hükümeti dini irticayı ülke çapında genel olarak cesaretlendirerek yarattıkları bu durum için suçladı.

2. Nurcular hakkında ilgi uyandırabilecek bazı genel bilgileri edinmeyi başardık. Tarikatın kurucusu ve lideri, Şeyh Said Nursî Bitlisli bir Kürt ve şu an yaklaşık doksan yaşında. Gençliğinde İstanbul'da İlahiyat okumuş ve 1908'deki Genç Türkler Devrimi'ne karşı 31 Mart olarak bilinen dini irticacı harekette yer almıştır. Daha sonra 1930'ların Kürt isyanlarında yer almış ve önce Kastamonu'ya sonra da yirmi yılını geçirdiği Isparta'ya sürülmüştür. **Tamamen dürüst ve dikkate değer bir ilim ve bilgi adamı olarak bir ünü vardır. Yalnızca Isparta'da değil, Türkiye'nin diğer birçok bölgesinde kendisine büyük saygı duyulduğu söylenmektedir.** Tarikatının itikadı, yaşamın aşırı derece basitliği, Kuran'da geçen ilkelere mutlak bağlılık ve para kazanmak ve kişisel çıkardan sakınmak üzerine kuruludur. **Türkiye çapında, ağırlıklı olarak köylülerden oluşan, ancak birçok profesyonelin ve öğrencinin de aralarında bulunduğu çok sayıda müridi olduğu söylenmektedir. Tarikatın genel olarak, zararsız olduğuna ve hiçbir şekilde fanatik ya da militan olmadığına inanılıyor.** Görünen o ki Nurcular, Demokrat Parti'yi her zaman desteklediler ve **bir haber kaynağımıza göre Demokrat Parti'nin Isparta ve muhtemelen başka yerlerdeki seçim zaferlerinde de önemli rol oynadılar.**

3. Hoşa gitmeyen ve tutuklamaların nedeni olan risalelerin hepsi, tarikatın kendi savunmasına göre son zamanlardaki gazete saldırılarına karşı birer meşru müdafaaydı. Tarikatçı fikirlerin propagandasını yapmaya çalışmıyorlardı. Ne var ki, **risaleler tarikatın varlığını kamusal hale getirdi ki bu da kanuna aykırıydı.**

4. Hükümetin Nazilli'de görünüşe göre gizli bir toplantıyı bastıktan sonra tarikata karşı neden harekete geçtiği konusunda **herkesin kafası karıştı.** Bununla birlikte, **hükümetin, herhangi bir komplo durumunda her şeye karşı oldukça gergin olduğu ve bunun için de durumun sonuçlarını gözetmeksizin bu eylemi gerçekleştirdiği görüşü ifade edildi.**

(...)

Saygılarımızla ,
CHANCERY[1285]

1958'in ilk yarısında Nurcular hakkında yazılan raporların ardı arkası kesilmiyordu. Adeta Nurcular hakkında rapor yazma yarışı vardı ve İngilizlerden üç gün sonra sıra sanki Fransızlara gelmişti. Tıpkı İngilizler gibi Nursî hakkında kısmen yanlış maddi bilgilerin yer aldığı raporda gözlemlerin ortak paydası Nurcu hareketin *"tehlikeli"* olmayışıydı. Fakat başından beri laiklik ilkesinde hassasiyetini belli eden Fransız Elçiliği her ne olduysa şimdi Nurculuk hakkında daha ehvenişer tahliller yapmaya başlamaktaydı.

Ankara, 10 Mayıs 1958

Türkiye Büyük Elçisi Bay Henry SPITZUMELLER'den
Dışişleri Bakanı Christian PINEAU'ya

Avrupa Müdürlü
Güney Avrupa Dairesi
PARIS

414/EU

Nurcular Hakkında.

Şeyh Saidi Nursî'ye bağlı iki cemaatçinin Nazilli'de yakalanmasından sonra (12 Nisan 1958 tarihli 357/EU numaralı tebliğ) polis dört bir yandan teyakkuza geçerek, Nurcu tarikatçılara karşı önlemlerini artırdığını duyurdu: Isparta'da üç kişi tutuklandı; Burdur'da yedi cemaatçi mahkemeye sevk edildi; İzmir'de altı kişi yakın takip altına alındı; gazetelerin önemle vurguladığı

1285 FO 371/136452. (abç)

üzere, "ATATÜRK reformlarının geliştiği Ankara'da dahi Saidi Nursî hakkında dağıtılan bildirilerin takibi sonucunda on kişi tutuklandı"; Denizli'de, Diyarbakır ve Kastamonu'da meydana gelen ev aramalarında "peygamber" Nursî üzerine Türkçe ve eski Arapça birçok broşür ve bildiri açığa çıkarıldı. Gün geçmiyor ki yeni bir tutuklama ve kovuşturma haberi duymayalım.

Ama bu Nurcular ne yapıyor ve Saidi Nursî kim? Şimdiye değin müritleri ve takip ettikleri adam hakkında az bir bilgi edinilmişti. Ankara'da dağıtılan bildiriden öğrendiğimiz bazı gazeteler tarafından "Nur" ve öğrencilerine karşı ileri sürülen yanlış bilgiye cevap olarak sadece bir kaç ön bilgi şöyle.

Saidi Nursî Kürt kökenli; yaklaşık olarak 1887 yılında Bitlis'te doğmuş. Yeni rejimin farkına vardıktan sonra laik reformları eleştirmeye başlamış, Kastamonu'daki evinde göz hapsinde tutulmuş, sonra Isparta'da sessiz sedasız bir şekilde iman edip, araştırma yapmış. İslam alimi olup, otuzun üzerinde kitap ve broşür yayınlamış. En göze çarpan eseri "Muhammedîn Kanunlarına Uyalım" ve "Muhammedin Mucizeleri"dir. Muhammet üzerinde hak iddia etmeden uzak durarak onun hakkında "tek o, son peygamberdir" açıklamasında bulunur. Tarikat oluşturmaya karşı duruyor. Sadece ona inananlarla birlikte Peygamber tarafından yazılmış Kuran'ın kurallarına uymak ve İslam inancını muhafaza etmek istemektedir. Havarilerinin büyük kısmı köylü sınıfına mensup olup, Ankara'da çok az bir ilerleme kaydetmesine rağmen teoloji ve hatta hukuk fakültesinden öğrenciler içerisinde örgütlüdür. Birçoğu tutuklanmış olan müritlerin hiç biri, diğer tarikatlarda görüldüğü üzere ezoterik ya da cin çıkarma gibi mistik işlere girişmemektedir. Aksine sadece Kuran'a bağlı uygulamaları vaaz ederek sadık bir hayatı salık vermekteler.

Said Nursî oldukça sade bir hayat sürmekte. Bir bildiride dendiği gibi "Çoğunlukla sultanların ve paşaların yandaşlarından topladıkları paralarla sefa sürdükleri dertsiz tasasız insanlardan uzak bir varlık içerisinde yol göstermekte suçlanmakta", talebelerinin maddi yardımını her daim reddetmekte, "kendi çıkarını düşünmeme şiarından asla vazgeçmeyip, kötü uygulamalar ve mahrumiyetler karşısında bile ruhun yüceliğini ve İslam'ın asaletini vurgulamaktadır". Ve böylece kendi görüşlerini geniş bir şekilde Nur öğrencilerine yaymakta, onlarda hayatını "Nur"a feda etmekte, ama hayatlarını idame edebilmek için olanaksızlık içerisinde olmadıkları

gibi, onun gibi gerekli olanı himaye etmektedirler. Umalım ki tutuklanan Nurcular hakkındaki soruşturmalar bu Müslüman inancına bağlı kuruluşla alâkalı daha ileri gitmeye olanak tanır ve **Nurcuların savunduğu bazı politik arzuların dışında yeni İslam teolojisi altında yatan ve belki de doğmakta olan amaçlara el atar.**

Yeni aktüel durumda, bu yeni dini hissiyat -Orta Anadolu'da bolluk içerisinde artan nurcu müritler çarpıcı bir kanıt sunmakta- merkezi otoriteleri ve basını tasalandırmaya başlamakta ve geniş bir şekilde gündemi oluşturmaktadır. Emniyet Genel Müdürü tüm vilayetleri, gericilerin aktiviteleri karşısında teyakkuzda olmaya davet etti. "CUMHURİYET" gazetesi sahibi Nadir NADİ, Kemalist reformlara karşı hedef gözetenleri ve dini kendi çıkarları için kullanan "politika tacirlerini" işaret etti. Gericiliği hedef göstererek ATATÜRK'ün "Türkiye ne şeyhlerin ne de dervişlerin ülkesi olacak... Bizim için tek bir cemaat olacak o da medeniyet" sözlerini hatırlattı. Ulusal Öğrenci Birliği Genel Sekreteri son günlerdeki gerici etkinlikleri kınayarak, Türk gençliğinin tüm kalbiyle ATATÜRK'ün yılmaz reformlarına bağlı kalacağını ve kanının son damlasına kadar savunacağını beyan etti.[1286]

Yabancı elçiliklerin Nurculara birden bire kısmen de olsa ilgi duymalarının nedeni üzerinde ileride durulacaktır. Fakat görünen odur ki DP hükümeti 'dış' tesir altında kalmaksızın, sekiz sene boyunca her türlü desteği gördüğü Nurculara aman vermemekte kararlıydı. Zira yukarıdaki Fransız belgesinden dört gün sonra (14 Mayıs'ta) Diyarbakır'da yapılan aramalar sonucu, burada bulunan Nurcu kadrolar birbiri ardına kah üstü kapalı Başbakan Adnan Menderes'i sorgulayan kah suçu *"malum muhaliflerin"* üzerine atan protesto telgrafları çekmişlerdi. Bu telgraflardan ikisi şöyledi:

"15.5.1958

Sayın Adnan Menderes, Başvekil Ankara

Hükümetinizin müsaadesi ile Ankara'da tab ettirilen Risale-i Nurları okuduğumuz için gerek insan hakları gerekse hane masumiyetimizin çiğnenerek emniyet memurları tarafından evlerimiz aranarak sabahlara kadar karakollarda eza verilmesine hangi şahsın tesiri ile olduğu bilinmediğinden yüksek ve ali himmetinizle bu işlere bir son verilmesini saygı ile arz ederim.

Diyarbakır, Nur talebeleri namına Hacı Ali Dönmez."[1287]

"15.5.1958

1286 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69. (abç)

1287 Gürsoy, age, s. 92

Sayın Adnan Menderes,

Günlerden beri malum gazetelerde İslamiyet'e karşı yaptıkları ve tertip ettikleri iftiralarla ve memleketimizde de 14.5.1958 akşamı bazı Nurcuların hususen Mehmet Kayalar'ın[1288] görülmemiş tazyiklerle emniyet mensupları tarafından evleri aranmış, resmen neşrine müsaade edilen Risale-i Nur kitapları müsadere edildi ve halen şahıslar emniyet karakollarında nezaret altında bulunmaktadır. Malum muhaliflerin zaferinin neticesi olduğu görülmektedir. Yüksek alakalarınızı en yakın zamanda bekliyoruz.

Diyarbakır Nurcuları namına Mardin Kapı Şark Garajı oto tamircisi Mahmut Şevket."[1289]

Başbakan'ın bu şikayet telgraflarına cevap verip vermediğini bilmiyoruz. Fakat devletin kayıtlarına bakılacak olunursa o dönem başka Nurcu kadrolar tarafından da kaleme alınan tehdit ve protestoların etrafta dolaştığı anlaşılmaktadır. Mesela 21 Mayıs'ta İzmir Valiliği, Ankara-İzmir seferini yapan trenin seyyar postasına 19 Mayıs'ta, *Ege Ekspres* gazetesini tehdit eden bir mektubun verildiğini kaydederken[1290]; İstanbul Valiliği de bir başka tehdit haberini İçişleri Bakanlığı'na bildirmekteydi. Yukarıda Fransız belgesinde (10 Mayıs tarihli) *"Ulusal Öğrenci Birliği genel sekreteri"* diye bahsi geçen Milli Türk Talebe Birliği Genel Sekreteri Sait Oğuz'a, 23 Mayıs'ta Adana'daki *"Risale-i Nur Talebeleri"* tarafından bir mektup yollanmıştı. Yollanan iki sayfalık mektubun içeriği muhatabını ürkütmüş olacak ki, Oğuz mektubu İstanbul Valiliği'ne vermiş, İstanbul Vali Yardımcısı Nazım Başlamışlı da mektubu aynı gün İçişleri Bakanlığı'na yollamıştı.[1291] Hükümetin, Nurculara karşı gösterdiği bütün bu *"hassasiyet"* 2 Haziran tarihli İngiliz Elçiliği'nin raporuna da yansımış, İngiliz diplomatları gelişmeleri Londra'ya, *"Hükümet, görünüşe göre zararsız, ancak aktif olan Nurcular tarikatına karşı son zamanlardaki ani eylemiyle de belli miktarda hassaslık gösterdi; bazıları gizli bir toplantı esnasında, diğerleri de risale dağıtırken tutuklandılar"* diye bildirmişti.[1292] Hakikaten bahsi geçen *"hassasiyet"*in ardı arkası kesilmiyordu. Osmanlı devlet idaresinden devralınan zihniyet Cumhuriyet rejiminde de komik önlemlerle berdevam etmekteydi. Mesela Adıyaman Valiliği'nin şifresi sonucu, İlköğretim Müfettişinin Nurcularla

1288 Yüzbaşı rütbesindeyken 41 yaşında ordudan emekliye ayrılan Kayalar, 1950-1973 arası Diyarbakır'daki Nurcu faaliyetin önde gelen kadrolarındandı (Daha geniş bilgi için bkz. Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, c.5, Nesil yayınları, İstanbul, 2006, s. 219-231).

1289 Gürsoy, age, s. 92-93

1290 Gürsoy, age, s. 176

1291 Gürsoy, age, s. 175

1292 FO 371/136520

olan ilişkisinin öğrenilmesi üzerine 15 Temmuz'da, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı'na yazdığı bir bilgi notunda bahsi geçen şahsın –sanki *Risalelerin* daha geniş kesimlere ulaştırılması istenircesine– kütüphaneler müdürlüğüne atandığını duyuruyordu.[1293] Diyarbakır Valiliği ise 12 Ağustos'ta İçişleri Bakanlığı'na yazdığı, Vali Şevket Ozanalp'in imzasını taşıyan yazıda, *"Son zamanlarda Nurculuğu yayma faaliyetlerini arttırdıkları tespit edilerek evlerinde yapılan arama neticesinde Nurculuk tarikatı ile ilgili pek çok kitap ve risale bulunarak müsadere edilmiş ve bu suçtan dolayı adalete Muzaffer Aksu ve Mehmet Kayalar isimli şahıslar tevkif edilerek teslim edilmiştir"* deniyordu.[1294] Devletin aldığı tüm bu önlemlere rağmen 1958'de Nurcu hareketin propaganda faaliyetleri gene de son sürat devam etmekteydi. Yerel alanlarda Nurcu kadrolar zamanın teknik imkanlarını dahi faaliyetleri için seferber ediyorlardı. Mesela Denizli belediyesinin hoparlörlerinden günde üç kez, *"Dikkat Dikkat! Bu asırda Risale-i Nur, en dinsiz inatçı feylosofları bile teslimi mecbur etmektedir"* duyuruları yapılmaktaydı.[1295] Denizli faaliyetinin önde gelen kadrolarından mesleği berberlik olan Mehmet Özdemir, bölgede zirai pilot olarak görev yapan ABD'li Taylor adındaki şahısla da ilginç bir ilişki kurmuştu. ABD'li pilot, *"Biz Allah'a inancı olanlar, inanç duygusunu yok etmeye çalışan dinsiz komünistlerle mücadelede sizlerle beraberiz"* demişti.[1296] Özdemir'in kendisiyle ilişki kurmasından ötürü tutuklandığını duyan zirai pilot Taylor, yetkililere *"NATO'yla görüşerek ifadem alınsın. Suçsuz yere hapis yatmasın. Böyle bir suç olur mu?"* diye sitem edip, NATO'yu adres olarak göstermişti.[1297] Nurcu hareket Denizli'de ABD'li pilotla ortak düşman *"komünizme"* karşı bu minik koalisyonu kurarken, Türkiye Cumhuriyeti de, aynı ortak düşmana karşı Vatikan devletiyle yeniden diplomatik ilişkilerin adımlarını atıyordu. 31 Aralık 1958'de Ankara'daki Fransız Elçisi Spitzmüller'in Paris'e yolladığı telgrafta şöyle denmekteydi:

(Telgraf)

ANKARA, 31 Aralık 1958

Türk Hükümeti çok yakında Vatikan ile diplomatik görüşmeler gerçekleştirecek.

Uzun zamandır arzulanan böylesi bir girişime hiç şüphesiz Vatikan hükümeti cevap verecek. Belki de (...)'ler Papa tarafından yapılan gizli davetlerin sonucunda etkilenmişlerdir. 13. Jean uzun dönem boyunca Papalığın

1293 Gürsoy, age, s. 169

1294 Gürsoy, age, s. 169

1295 Gürsoy, age, s. 63

1296 Gürsoy, age, s. 65

1297 Gürsoy, age, s. 66

Türkiye delegeliğini yaptığı esnada, yaşanan diplomasi boşluğuna rağmen iktidarın yerel güçleriyle iyi bir ilişki geliştirdiğini biliyoruz.

Arap ülkeleri başta olmak üzere, **İslam ülkeleriyle sorun yaşamamak için böylesi önemli bir adımı atmadan önce en fazla muhalefet yapan ülkeler Tahran ve Karaçi ve Bağdat paktı bileşenleriyle görüşen Türk hükümeti, diğerlerinin de aynı adımı atarak Türkiye'yi takip edeceklerini öğrendi.** Türk hükümetinin bu yeni eğilimi sadece ulusal sınırlar içerisinde bulunan azınlık Hristiyan topluluğundan etkilendiğine ve yeni çözümler bulmak istediklerine benzemiyor, aynı zamanda Vatikan'ın **anti-komünist siyasi hattının uygulanma arzusunu da içeriyor.**

SPITZMULLER[1298]

En geç bu raporla birlikte, İngiltere ve Fransa elçiliklerinin kısmen de olsa Nurcu harekete neden ilgi duymaya başladıkları, neden onu zararız gördükleri şimdi anlaşılmaktaydı. Batı bloğunun özlemini çektiği komünizme karşı Hristiyan ve İslam dünyasının birlikteliği için bu tarihi adım atılırken, yıllardır zaten böylesi bir birlikteliği savunmuş olan Nursî ve hareketinin, Türk rejimi tarafından dışlanmasına şimdilik akıl sır erdirilemiyor olunmalıydı. İleride her iki elçilikte, Türk rejimi ve hükümetinin adeta *"komünizme karşı gerekli olan İslam ise biz varız başkasına gerek yok"* tavrı karşısında ikna olacaklardı.

İngilizlerin Ümidi

Öte yandan çembere alınan Nurcu hareket faaliyetlerini azaltmak şöyle dursun özellikle de Risalelerin basım faaliyetine son sürat devam etmekteydi. MAH tarafından kaleme alınan ve *"Ankara geçici vaizlerinden Sait Özdemir'in **Erzurum**'da Nurcu Terzi Mehmet Sercil Polat'a gönderdiği mektuptan, Nur neşriyatının Ankara'da basım ve tevzi işini adı geçenin idare ettiği anlaşılmaktadır"*[1299] denilen Ocak 1959 tarihli bilgi notuna eklenen söz konusu mektupta Nurcu basım ve dağıtım faaliyetlerinin hatırı sayılır ölçüdeki parasal boyutları ortaya çıkmaktaydı:

> *"Aziz Sıddık Kardeşlerimiz, Evvela binler selam ile hizmet-i nuraniyede muvaffakiyetler dileriz. Göndermiş olduğunuz mektubu aldık ve göndermiş olduğunuz **500 lirayı** da 21.1.1959 tarihinde **aldık** ve **hesabınızdan düştük**. Son gönderdiğimiz Tarihçe-i Hayat ile beraber 14 adet ve **sizin gönderdiğiniz 500 liralık** müdafaaları soruyorsunuz. Bunlar İstanbul neşriyatı olduğu için bunların bedellerini İstanbul'a göndereceksiniz. İstanbul'la henüz hesapları*

1298 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69. (abç)

1299 Gürsoy, age, s. 23. (abç)

karşılaştırmadık. İstemiş olduğunuz kitaplardan Sözler, Mektubat ve Tarihçe-i Hayat elimizde henüz mevcut yoktur, geldiğinde inşallah göndeririz. Yalnız elimizde Lem'alar vardır. 20 adet civarında göndereceğiz. Tekrar olarak selam ve hizmet-i nuraniyede muvaffakiyetler dileriz. El baki hüvelbaki. Aziz kardeşleriniz namına, Said Özdemir."[1300]

Yukarıdaki mektubun iki özelliği dikkat çekmektedir. Birincisi, Nurcu hareketin o güne kadar faaliyetlerinde öne çıkmamış Erzurum gibi bir bölgede dahi, *"talebelerin"* 1959'da hiç de küçümsenmeyecek bir miktar olan 500 TL'yi tedarik edebiliyor olmalarıdır. İkincisi ve daha önemlisi ise hareketin artık Erzurum gibi ücra yerlere kadar uzandığıdır. Dolayısıyla rejimi zorlu bir çekişme beklemektedir. 1959 senesi boyunca sadece Isparta ve civarıyla sınırlı kalmayacak bilakis Türkiye çapında köşe kapmacaya dönüşecek bir çekişmedir bu. Hükümet bir yandan din üzerinden sarıldığı 'can simidi'ni bırakmayacak ama diğer yandan da Nurcu harekete göz açtırmamaya çalışacaktır. Nurcu hareket ise rejimin peşine taktığı bütün istihbarat ağına rağmen, iddialı konumunu korumak, rüştünü ispat etmek zorunda kalacaktır. Mesela 7 Şubat'ta, Isparta Valiliğinden İçişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazı farkında olmadan, takip altındaki Nurcu hareketin önder kadrolarının hem bir araya gelebilme becerisini hem de ülke çapındaki faaliyet alanlarının ne denli genişlemeye başladığını göstermektedir:

*"**Malatya'da görevli Yüzbaşı İsmail Hakkı Bayraktaroğlu** 30 Kasım 1958 günü şehrimize gelerek Nurculuğundan dolayı **takip edilmekte olan** Nuri Benli'ye ait Saray Palas Oteli'nde bir gece kalıp Said Nursî ve bunların talebeleri Mustafa Sungur, Tahir Mutlu, Kadir Çalışkan ile **iki defa buluşup** konuştuktan sonra şehrimizden ayrılmıştır."*[1301]

Anlaşılan o ki bir sene evvel Diyarbakır'da yapılan operasyonlara rağmen Kürdistan'daki Nurcu faaliyetler bir ivme kazanmış ve Diyarbakır'da olduğu gibi Malatya'da da faaliyetlerin başına asker kökenliler getirilmişti. Öyle gözüküyor ki Nursî, ta kötü ünlü Hamidiye Alayları'ndan beri süre gelen geleneği ısrarla sürdürmekte kararlıydı. Zira alanda istihbarat çalışmaları yürüten bir elemanın verdiği bilgi doğrultusunda 14 Şubat'ta MAH'tan Emniyet Umum Müdürlüğü'ne gönderilen yazıda şöyle denmekteydi:

*"Halen **Elazığ'da bulunmakta olan emekli Albay** Hulusi* [Yahyagil]*, **Said Nursî'nin halifesi olduğunu, emri ile Elazığ havalisini irşada memur edildiğini** söyleyerek, etrafına topladığı kimselere Said Nursî'nin eserlerini okutmakta ve bunlara Nurculuğu telkin etmektedir. Konya'dan Aydın'a kadar olan bölgede İstanbul'da oturan Süleyman Tunahan'ın yetiştirdiği 10'dan*

1300 Gürsoy, age, s. 44. (abç)

1301 Gürsoy, age, s. 170

fazla talebe, muhtelif şehir ve kasabaları dolaşarak vaaz etmektedir. Denizli vilayetinin Babadağ nahiyesinde de Süleyman Tunahan tarafından gönderilmiş hafız Kur'an kursu öğretmenleri mevcuttur."[1302]

1959'da rejimi ve dolayısıyla da DP hükümetini endişelendiren tam da dinci hareketlerin –özel olarak da Nurcu hareketin– hem niceliksel ama hem de niteliksel gelişmesiydi. Durumu en az Türk yetkililer kadar yakından takip eden İngiliz Elçiliği, 20 Mart'ta Londra'ya yollanan, *"Türkiye'de Dinin Yeniden Canlanması ve şu anki hükümet tarafından istismarı"* başlıklı oldukça uzun raporda, devlet ricali açısından *"İslam'ın komünizme karşı tatmin edici bir bariyer olup olmadığı"* konu edilmekte, *"dine yapılan güncel aşırı vurgunun tehlikelerinden"* bahsedilmekteydi. İngiliz diplomatlara göre bu, toplumda bir polarizasyonu beraberinde getirecekti. Fakat öte yandan raporda, her şeye rağmen İngiliz diplomatların ümit var oldukları da gözden kaçmıyordu.

"İslam'ın komünizme karşı tatmin edici bir bariyer olup olmadığı konusunda ***Türk hükümeti ve yönetiminin üst düzey üyeleri arasında değişen fikirlerle de karşılaştım. Mr. Zorlu'nun tavrı,*** *Arapların ihanetlerine komünizmin sızmasına ilişkin oldukça bilinçli olması da, bu bağlamdaki* ***sinizmi tamamlıyor. Genelkurmay Başkanı, İslam'ın Türkiye'de komünizme kaşı sempatinin büyümesini engellemede katkı sağladığı görüşünü benimle paylaştı;*** *diğer yandan* ***Milli Güvenlik Genel Sekreteri ise böyle bir görüşe burun kıvırdı.*** *Siyasi bir çerçevede* ***dine yapılan güncel aşırı vurgunun tehlikeleri****nden biri de şu:* ***Bu durum entelektüelleri o kadar bıktırabilir ki –sadece genç olanları değil, aynı zamanda, bundan otuz yıl öncesinin reformları sayesinde yetiştirilmiş olanları da- şu anki politik sisteme tümden sırt çevirmeye ya da en azından ondan kendi başlarına yapabilecekleri kültürel ve teknik katkıyı sakınmaya meyledebilirler ki bu ülkenin Batılı bir devlet olarak oluşumunu tamamlaması için bu katkıya hala fena halde ihtiyaç var. Ancak bana göre, bu din duygusunun politik amaçlar için sömürüsünün, bu tehlike kendisini ciddi biçimde hissettirmeye başlamadan önce son bulacağı konusunda hala oldukça fazla umut var.***[1303]

1302 Gürsoy, age, s. 170. (abç)

1303 FO 371/144799. (abç)

Bu raporun bulunduğu dosyaya, Londra'daki Dışişleri personeli Brandt'ın 6 Nisan'da düştüğü notta ise Türkiye'de rejimin modernizm ile İslam arasında yaşadığı çelişkiye dikkat çekilip şu tespitler yapılmakta:

"Türkiye'de İslam'ın etkisinin gelişimine son birkaç yıl üzerinden geriye doğru bakıldığında, bence o etkinin yavaş yavaş ve bazen de somut bir biçimde artışta olduğu açık.

2.Bir bakıma, Atatürk tarafından yaratılan inanç boşluğuna İslam etkisinin sızması bana kaçınılmaz geliyor. Atatürk tarafından ülkeye empoze edilen katı materyalizm belli ki onun daha insancıl ve duygusal halefleri tarafından devam ettirilmek için çok negatifti. Ne var ki, İslam'ın Türklerin ihtiyacı olan etkiyi sağlayıp sağlayamayacağı şüpheli. Geçmiş olaylara dayanarak Sör J. Bowker, Türkiye'nin manevi anlamda 1950'den beri Demokrat

Burada, İngiliz diplomatlarının bir yandan Türk rejiminin iknasıyla kendilerinin duyduğu şüphe arasında kaldıkları görülmektedir. Bir nevi *"Komünizme karşı İslam bariyerine evet ama Batı'yla entegrasyon için Cumhuriyet entelektüellerini tercih"* diye okunabilecek bu tavır tabii ki içinden çıkılmaz bir çelişkidir. Raporu tahlil etmekle yükümlü olan Londra'daki Dışişleri personelinin de dosyanın önüne düştüğü, aşağıda dipnota aldığım *"Türkiye Avrupa milletlerinin medeniyeti içinde bir yer talep etse de, evinde bir İslami canlanmanın eşiğinde bu rolü devam ettirmesi zor olacaktır"* yorumu bu görüşü teyit etmektedir. Öte yandan raporda dikkat çeken bir diğer husus ise, *"din duygusunun politik amaçlar için sömürüsünün, bu tehlike kendisini ciddi biçimde hissettirmeye başlamadan önce son bulacağı konusunda hala oldukça fazla umut var"* tespitidir. Hakikaten Türk hükümetinin dinci çevrelerin büyümesini engellemek için adli ve mülki makamlar üzerinden atağa geçmiş olması İngilizleri ümitlendirmiş olmalıdır. Ancak Said Nursî ve hareketi, İngilizlerin dikkat çektikleri, rejimin içine düştüğü sarmalın gayet bilincindeydiler. Zira Nurcu akımın tüm bu olup bitenler karşısında pasif ve edilgen kaldığı söylenemezdi. Mesela Temmuz ayında MAH'ın eline geçen Isparta'dan Sait imzasıyla gönderilen bir mektupta –muhtemelen şehirlerarası çalışan– otobüslerde dağıtılmak üzere *"teşhir"* amaçlı *"ilanların"* basıldığından bahsedilmekteydi.[1304] Kuşkusuz Nurcu hareketin teşhir ve propaganda faaliyetinin esasını camiler oluşturmaktaydı. Fakat bahsi geçen faaliyet, Nurcu hareketin kendisini sadece camilerle sınırlamayıp, o yıllarda önemli bir kitle taşıma aracı olarak öne çıkan otobüsleri de gözüne kestirmişti. Taşranın tozu toprağı içinde hareket eden, yolcularının büyük çoğunluğunu köylü kitlelerinin oluşturduğu bu araçlar, hareketin sosyal tabanıyla birebir tanışma, propaganda yapma ve hatta *Risalelere* kurulu ilişkiler üzerinden en ücra kasaba ve köylere kadar yayılma imkanı sunmaktaydı. Buna benzer bir hadise Çorum–Kargı'da yaşanmıştı. Neticede Çorum Valiliği çareyi, propaganda amacıyla Kargı'ya gelen ve Cuma namazına katılan *"Nur talebeleri"* ni derdest etmek için bir komiser ve bir polis memurunu görevlendirmekte bulmuş, onlarda yanlarına aldıkları jandarmalarla birlikte, cami çıkışında Nurcu kadroları derdest etmişlerdi.[1305]

Parti yönetiminde yapılan maddi ilerlemeyle uyuşmadığı düşüncesini geliştirdi. Bununla birlikte İslam, Türkiye'nin şu an ortaya koyduğu sorulara hemen hemen hiçbir cevap veremez ve inanç gerçekte bir milletin ilerlemesinde sınırlayıcı ve kültleştirici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, bence Türkiye'de İslam tarafından gerçekleştirilen ilerleme belirli bir açıdan rahatsızlık verici; ***Türkiye Avrupa milletlerinin medeniyeti içinde bir yer talep etse de, evinde bir İslami canlanmanın eşiğinde bu rolü devam ettirmesi zor olacaktır****."*

3. Zannediyorum, bu raporu Dışişleri Bakanlığı için bastırmak ve aynı şekilde bir nüshasını teslim etmek yerinde olacaktır. (C. T. Brant) 6 Nisan 1959" (abç)

1304 Gürsoy, age, s. 23

1305 Gürsoy, age, s. 101

Bu arada Türkiye Büyük Millet Meclis'inde, Konya mebusu Fahri Ağaoğlu, sanki yukarıda İngiliz raporunda bahsi geçen *"dine yapılan güncel aşırı vurgunun tehlikeleri"*ni ispat edercesine, *"Türkiye eyaletlere ayrılan bir İslam devletidir"* demişti. Ağaoğlu'nu desteklemek için de Nurcu kadrolar Samsun'da derhal bir imza kampanyası başlatmıştı. Samsun Valiliği'nin 4 Eylül'de kaleme aldığı yazıdan, kampanyaya şehrin önde gelen Nurcu simalarından Mustafa Bağışlayıcı, Hürrem Tüysüz, Hamdi Sağlamer, Osman Tüfekçi ve Berber Mahmut'un öncülük ettiğini öğreniyoruz. Söz konusu yazıda valilik, *"Konya milletvekili Fahri Ağaoğlu'nun anayasaya İslam dini kaydının girmesi için Millet Meclisi'nde yaptığı teklifi destekleyen vatandaşların imzalarının listesidir"* başlığını taşıyan bir metne bu şahısların imza topladıklarını ve bunların adlarının Cumhuriyet Savcılığı'na verildiğini belirtmektedir.[1306] *"Türkiye İslam devletidir"* fikrine verilen açık destek böylece karşı tarafı da tersinden beslemekte ve güçlendirmekteydi. *Cumhuriyet* gazetesi gibi köklü rejim yanlısı basın, DP hükümetine –aralarındaki bütün çelişkilere rağmen– Nurcu harekete karşı kullanması için malzeme vermekteydi. Zira *Cumhuriyet* gazetesine 2 Kasım'da yollanan bir ihbar mektubuna göre, Said Nursî, Mısır'da yaşayan Osmanlı hanedan üyeleriyle temas halindeydi.[1307] Böylece Nursî ve kadroları sadece siyasal İslam'ı savunmaktan ötürü değil aynı zamanda yıkılan hanedanla da temas içinde olmaktan ötürü hedef tahtasına oturtulmuş oluyordu.

1959'da kaleme alınan MAH raporlarının bir diğer özelliği ise devletin, Nurcu hareketin iç toplantılarına dair de istihbarat topladığıydı. 21 Kasım'da, Emniyet Umum Müdürlüğü'ne iletilen bir bilgi notunda, Nurcu kadrolardan Mustafa Sungur, Tahsin Tola ve Hasan Hayri'nin Çankırı Caddesi'nde bulunan medresede yaptıkları toplantıda konuşulanlar aktarılmakta ve ayrıca MAH kaynağının da katıldığı toplantıda, Mustafa Arbatlı adına bir matbaanın da açılmasının kararlaştırıldığı bildirilmekteydi.[1308] Anlaşılan o ki hareket sahasını gittikçe daraltmak için misliyle aynı istihbarat ve takip Said Nursî'ye de uygulanmaktaydı. Mesela 2 Aralık'ta, Emirdağ'dan Ankara'ya gelen Nursî burada ancak bir gece kalmış ve ertesi gün 3 Aralık'ta Emirdağ'a geri dönmüştü.[1309] Ankara seyahatinin neden bu denli kısa sürdüğü ve Nursî'nin 3 Aralık sonrası nereye gittiğinin cevabı, İçişleri Bakanı yardımcısının 4 Aralık'ta Eskişehir'e yolladığı bir yazıda verilmekteydi. Yazıda, Nursî'nin Emirdağ'dan Eskişehir'e geldiği, Abdülvahit Kabakçı'nın evinde kaldığı bilgisinin kendilerine ulaştığı belirtilmekte ve

1306 Gürsoy, age, s. 24

1307 Gürsoy, age, s. 175

1308 Gürsoy, age, s. 170–171

1309 Badıllı, age, c.3, s. 1989

ayrıca, vaktiyle 18 Nisan'da (1958) Isparta Valiliği'ne telefonla, Said Nursî'nin il sınırları dışına çıkartılmaması için emir verildiği hatırlatılmaktaydı. Bakan yardımcısı yazıda, *"O tarihten bu yana Afyon ve Eskişehir'e birçok kereler seyahat yaptığı anlaşılmaktadır, durum ve temasları ile yakından alakadar olunarak zararlı faaliyetlerine meydan verilmemesi*[ni]*"* istemekteydi.[1310] Taşıdığı içerik bakımından İçişleri Bakan yardımcısının yazısını neredeyse önemsiz kılacak 9 Aralık tarihli bir diğer yazı, Ankara'da iktidar koridorlarında Nursî'ye ilişkin artan orandaki hassasiyetin gerçek nedenlerini ortaya koymaktaydı. Savunma Bakanı'nı Ethem Menderes'in imzasını taşıyan, İçişleri Bakanlığı'na ve MAH'a, *"çok gizli"* ve *"ivedilikle"* ibarelerini taşıyan yazı, 20 Mart tarihli İngiliz raporunda, hem raporu kaleme alan diplomatı ama hem de bahsi geçen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu ve Milli Güvenlik Sekreteri'ni adeta teyit eder nitelikteydi:

"T. C.
M.M.V
Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Karargahı
Ankara

Dahiliye Vekaletine

1) Son zamanlarda Nurculuğun yurt sathına istidadında bulunduğu ve bu arada, ordu bünyesinde de kendisine mahsus usullerle bir zemin hazırlamakta olduğunu gösteren çeşitli faaliyetelere dair raporlar alınmaktadır.

2) Millet ve ordu saflarında dini, sosyal ve siyasal inanışlara hükmetle [hütmetme] yaliyle [yoluyla] ikilik yaratmak suretiyle Silahlı Kuvvetler'in moral ve disiplini üzerinde müessir olması muhtemel görülen çeşitli muzır faaliyetlerin kısa zamanda kontrol altına alınarak yayılmasının önlenmesi ve tesirsiz hale getirilmesi lüzumlu mütalaa edilmektedir. Ordu bünyesinde, bu tür muzır faaliyetlerle müessir bir şekilde mücadele edebilmek için, bahis konusu muzır faaliyetlerin tarihçesi, mahiyet ve tatbikatına ait esaslarla çalışma metodları, birbirleriyle münasebetleri, dini, sosyal ve politik sahalardaki maksad ve gayeleriyle hariçteki teşkilat ve çalışmaları hakkında derlenmiş bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlara ilaveten;

a) Nurculuğun; Komünizm, Kürt ve Arap milliyet cereyanları ile olan münasebetleri,

b) Nurculuğun; tarikat, mezhep ve şeyhlik mevzularıyla alaka derecesi.

c) Nurculuğun; yaygın bulunduğu idari, içtimai, siyasi ve çeşitli teşekküllere ait muhit ile Nurcuların yekûn teşkil ettiği şehir ve kasabalarımız.

d)Silahlı Kuvvetler camiasındaki Nurculuğun bugünkü durumu ve Nurcularla iştigal eden ordu mensupları.

1310 Gürsoy, age, s. 174

e) Nurculuğun yayılmasında amil olan sebepler.

f) Alınması lüzumlu görülen müessir ve mufassal tertip ve tedbirler hakkında aydınlatıcı bilgilere lüzum görülmektedir.

Bu arada, Said-i Nursî'nin ve diğer Nurcu elebaşlarının durumları ile Nur yayınlarının tanımını ihtiva eden bir dökümanın teminine ihtiyaç duyulmaktadır.

3) Yukarıda maruz bulunan hususatın derlenerek vekaletimize gönderilmesine müsaadelerini arz ederim.

Ethem Menderes
Milli Müdafaa Vekili"[1311]

Ethem Menderes'in yukarıdaki yazısından Said Nursî haberdar olmuş mudur bilinmez ama yazının içerdiği, özellikle komünizmle alakalı ithamların kesinlikle Nursî'nin yüreğine inecek türden olduğu kesindir. Öte yandan Ethem Menderes'in bu komünizm bahsi, Türkiye'de hakim sınıfların birbirlerini ne denli olur olmaz bir şekilde *"komünizm"* demagojisiyle itham edip alt etmeye çalıştıklarını göstermesi bakımından öğreticidir. Nursî'nin *"komünist"* olmadığını bildiği halde CHP'ye yüklenmesi gibi şimdi de rejim, Nursî'nin *"komünist"* olmadığını bile bile, onunla *"komünizm"* arasında bir münasebet kurmaya çalışmaktadır. Yazının ikinci önemli noktası ise, rejimin ve DP hükümetinin *"Kürt ve Arap milliyet cereyanları"*na yaptığı vurgudur. Bu nokta önemlidir zira yazı da bahsedilmese de, 14 Temmuz 1958'de Bağdat'taki Krallığın ve Nuri Sait hükümetinin, Arap Milliyetçisi subaylar tarafından devrilmeleri, Irak'ın Bağdat Paktı'ndan ayrılması ve Molla Mustafa Barzani önderliğinde Irak Kürdistanı'nındaki Kürt ayaklanması ile Said Nursî arasında olası bir *"münasebet"* ihtimali dahi, başından beri Nursî'ye hakim ulus şovenizminin refleksleriyle bakan Cumhuriyet rejimini bir kez daha tedirgin etmektedir. Öte yandan Ethem Menderes'in yazısında bahsi geçen, ordu ve toplumun diğer kesimleri içerisindeki Nurcu örgütlenme hakikaten rejimi ürkütecek boyutlara varmıştır. Ancak yaklaşık dokuz senedir flört halinde olan taraflardan hükümet cephesinin, şimdi evlere şenlik bu 'saflığı' tabii ki inandırıcı değildir. Fakat her ne olursa olsun, Ethem Menderes'in imzasını taşıyan bu yazı artık DP hükümeti ile Nurcu hareket arasındaki bütün köprülerin yakıldığının ispatıdır.

Hikayemizin kronolojik akışına geri dönecek olursak, Nursî'nin artan orandaki seyahatlerine ilişkin 16 Aralık'ta kaleme alınan bir MAH yazısında şöyle denmektedir:

1311 Bkz. Abdülkadir Selvi, *Ateşten Yıllar, Siyasette Said Nursî Tartışması*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011, s. 28–29

"Emin bir kaynaktan öğrenildiğine göre gezici vaiz Said Özdemir, Said Nursî'nin son defaki Ankara ve Konya gezisi hakkında, 'Üstad manevi bir ilhamla geziye çıktı. Ankara'ya geldi, bir gece kaldı, Konya'ya gitti. Daha nerelere gideceğini kimse bilemez. Kimseye söylemez. Ani olarak kalkar gider. Fakat bana öyle geliyor ki Allah geçinden versin, vefat edeceğini anladı, onun için talebelerini ziyaret ediyor. Üstadın bu gezileri nedense hükümeti endişeye sevk ediyor. Üstad geziye çıktığından beri sivil polisler ve milli emniyet mensupları tarafınca takip edilip gözetleniyoruz' demiştir."[1312]

Böylesi bir takibin örneğine 25 Aralık'ta kaleme alınan ve *"Şube Şefliği"*ne başlığını taşıyan yazıda rastlanmaktadır. Takibi yapan polis memurlarınca yazılan raporun en dikkat çeken tarafı, Nursî'yle kendileri arasında geçen ilginç diyalogdur. Zira rapora bakılacak olunursa Nursî ya yaşadıklarının farkında değildir ya da gayet bilinçlice –tıpkı Ethem Menderes'in yaptığı gibi– dikkatleri burada da *"komünistlerin"* üzerine çekerek polis memurlarının insafa geleceklerini sanmış olmalıdır.

"Alınan şifai emir üzerine Eskişehir'den saat 11'de hareket edilerek Kanlıpınar köyü sırtlarında Hüsnü Bayram'ın idaresindeki Isparta 20:001 plaka sayılı otomobil içerisinde Said Nursî ile hizmetkarı Ziver Gündüzalp'in şehre doğru geldiği görülmüş ve durmaları için el işareti verildiği halde bu harekete kulak asmayarak yollarına devam ettikleri görülmüş ve hemen takibe başlanılarak Sanayi Çarşısı'na gelmeden yol kenarında otomobilinin durdurulduğu görülmesi üzerine yanlarına gidilmiş ve Eskişehir'e giremeyecekleri söylendiğinde, şehre girmeyeceklerini, burada sıcak bir yer bulup Cuma namazı kılacakları bildirilmiştir.

Bu sırada Said Nursî'nin 'Bu emir Ankara'dan mı geldi, yoksa Eskişehir'den mi emir aldınız?' demesi üzerine hiçbir cevap verilmeyerek 'Emir aldım' sözü ile iktifa edilmiştir. Kendisinin komünistlerle 70 seneden beri mücadele ettiğini, onları yere serdiğini, şahsına 21 defa suikast yapıldığı halde hepsinin akim kaldığını, asayişi polislerden daha fazla Nur talebelerinin koruduğunu, eskiden Nur talebelerinin mevcudunun 1,5 milyon olduğu halde şimdi daha kalabalık bulunduklarını, devlet büyüklerimizden bazı şahsiyetlerle temasta bulunduğunu ve Ankara'ya gittiğinde ziyaretlerine giderek kendileri ile görüştüğünü ve hatta kartvizitleri bulunduğunu söylemiştir. Tekrar konuşmaya devamla ***şahsına karşı komünistler tarafından gene bir suikast hazırlandığı endişesi ile polislerin kendisini koruduğunu,*** *madem ki Eskişehir'e girmememiz isteniyor, yakında Eskişehir'e gelmeyeceğim diyerek saat 11:50'de Emirdağ istikametine yollarına devam ettikleri... Bu konuşmalar 15 dakika kadar devam etmiş ve arkalarından 10.15 kilometre takip edilmiştir.*

1312 Gürsoy, age, s. 168

Adı geçenin tekrar şehre dönmesi göz önünde tutularak yol güzergahında vazifeli bulunan polis memuru Hamdi Duman ile Nihat Tugay'a bu işe bakmaları ve geldiğinde şehre sokmaması emri verilmiştir.

Bilgilerine saygılarımla arz ederim.

25.12.1959

Komiser muavini Cavit Özköksal, polis memuru Nurettin Ateşoğlu, polis memuru İhsan Uras."[1313]

Takibi yapanlar kadar takip kararını verenlerin de yazışmaları ve/veya kaleme aldıkları raporlar –en geç Ethem Menderes'in yazısından itibaren– Said Nursî meselesinin artık bir rejim meselesi olduğunu kanıtlamaktadır. Tıpkı Ankara Valiliği'nin 26 Aralık 1959 gün ve 655883 sayılı yazısında olduğu gibi:

"Dahiliye Vekaletine

1. Nur tarikatı lideri olup Isparta vilayetinin a fişi 5 sıra numarasında kayıtlı Bediüzzaman Said Nursî 16. 12 1959 günü saat 16.55'te Isparta 20001 plakalı taksi ile Konya'dan vilayetimize gelerek Beyrut Palas Oteli 38 numaraya inmiştir.

Kendisini otelde Erzurum Milletvekili Fetullah Taşkesenoğlu, Melih Fırat, Muş Milletvekili Gıyasettin Emre, Bingöl Milletvekili Sait Köker ile Ankara Nurcularından Güney Tümer, Veli Işık Kalyoncu, Hüseyin Aşçı ziyaret etmişlerdir. Ekli listede isimleri yazılı şahısların ziyaretlerine meydan verilmemiş ve adı geçene gelişindeki gibi gidişinde de hizmetkarı Ziver Gündüzalp refakat etmiştir. 20001 plakalı taksi arızalı olduğu için tamiratı 18.12.1959 günü saat 10.30'da sona ermiş ve aynı gün saat 11'de hiçbir topluluğa meydan verilmeden Isparta'ya gitmek üzere vilayetimizden ayrılmış ve keyfiyet telefonla Eskişehir, Konya, Afyon, Isparta ve Sivrihisar kaymakamlıklarına bildirilmiştir.

Aynı gün ikametgahına gelip gelmediğinin bildirilmesini Isparta Valiliği'nden rica ederim.

2. Malumaten Dahiliye Vekaleti'ne arz edilmiş 16.12.1959 gün ve Em. 1271 telsiz yazıya Isparta aynı gün sayılı telsize karşılık Konya, bilgi için Eskişehir, Afyon valiliklerine yazılmıştır.

Ankara vali y[ardımcısı]*"*[1314]

Üç gün sonra 28 Aralık'ta Fransa'nın Ankara Büyük Elçisi Spitzmüller ise, Paris'deki Dışişleri Bakanlığı'na, hükümetin din alanındaki icraatlarına

1313 Gürsoy, age, s. 34–35. (abç)

1314 Gürsoy, age, s. 167–168

ilişkin aşağıdaki raporu yolluyordu:

Ankara, 28 Aralık 1959

No 1138/EU

Türkiye Fransız Büyük Elçisi Bay HENNRY SPITZMULLER'den

Dışişleri Bakanı Bay COUV de MURVILLE'e

Paris

Laik karakterine rağmen ATATÜRK tarafından kurulan dini ilişkilerin genel merkezi de denilebilecek Diyanet İşleri Başkanlığı kendi bütçesine sahip olup, Başbakanlığa bağlıdır. Başkanı, başbakanlık tarafından atanır ve din adamları tarafından tayin edilmez. Laik olup öz itibariyle kalifikasyonu ilahiyat eğitimidir. İkincil olarak da bazı sivil memur ya da yüksek kademedeki din adamlarından gelirler. Türkiye'deki egemen İslam otoritesi, eski iktidar ilişkilerini dağıtıp, devletin yönetici sınıfı içeresinde restore edilerek, bu koşullar içerisinde işlemektedir.

Mamafih idarenin bildiği üzere, Mustafa KEMAL'in ölümünden sonra, ister Demokrat, isterse Halk Partili yöneticiler olsun, özgün çabalar harcayarak yayılması için külte hizmet üzerine yeni bir anlayışla camileri restore etmeye başlamışlar, İslam'ın uyanışına sarılmışlardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı rolünü ve sorumluluklarını anlayarak çalışmalarını geliştirmeye hız vermiştir. 1950 yılında 6 milyon liralık bir bütçeye sahipken yeni çalışmalarla birlikte bu bütçe 1960-1961 yıllarında 38 milyona ulaşmıştır. Bu harcamamaların büyük kısmı dini mekanların onarımına, memurlara, iki ilahiyat fakültesinin masraflarına, imam ve hatip eğitmek üzere yükümlü okullara yapılmıştır. Yine bu yüksek harcamaların içerisinde vakıf yönetimlerine 1955-1956 yıllarında 12 milyon, 1960-1961 yıllarında ise cami yapımı ve onarımı için 55 milyon ayrılan para eklenmelidir. Buna ek olarak halktan alınan önemli yardımlarda vardır.

Tüm bu hatırı sayılır ekonomik yatırımlar hükümet partisinin günbegün yükselen çıkarlarını ve halkın dahi din sorununda yaklaşımını göstermektedir.

Diğer yandan Ekonomi Bakanlığı'nın Diyanet İşle-

ri'nin yeni dönem bütçesindeki denetimi Hükümetin gericilik karşısındaki politikasını belirlemesine vesile olmaktadır.

Muhalefetin tartışmalar esnasında, dini duyguların ve inananların istismarı, Kemalist reform kazanımlarının reddi ve tarikatların aktiviteleri hakkında yaptığı suçlamalara dönecek olursak, Devlet Bakanı Bay AKÇAL laikliğin her şeyden önce dindışılık olmadığını vurgulamıştır. Demokrat Parti Hükümeti sadece inanç hürriyetinin tolere edilebileceğini ve bunun bireyin en ulvi hakkı olduğunu ve politik hedefler için kullanıldığında toplum içerisinde huzursuzluk saçılmasına ve gericiliği güçlendirilmesine hizmet edeceğini söylemiştir.

Bay AKÇAL sonrasında, hükümetin gerçekleştirmek üzere ön gördüğü programın büyük hatlarını ortaya koymuştur.

- Camilerin ve medreselerin ve türbelerin bakımı ve onarımı

- Din hizmetlilerin maaşlarının arttırılması

- Özel dernek masraflarının ve kendi dini mekanlarının inşasında Hükümet yardımlarının tekrardan ele alınması

- Yeni imam hatip okullarının yapılması

-Devlet radyosu çalışmalarında, din ahlakı söyleşilerinin ve vaazların yayınlanması

Bay AKÇAL bir taraftan da eğitimcilerin istatistiki artışını açıklamıştır: Aktüel olarak 10.750 din eğitmeni olacaktır; Kuranın yeni 30.000 Türkçe baskısı Ramazan'dan önce satışa sunulacaktır. Dini eserlerin basımı son aylarda hatırı sayılır bir müstezat göstermektedir.

Bakan aynı zamanda "gerici" İslam uyanışını yalanlamıştır. Ona göre tüm bunlar tecrit içerisinde meydana gelen bir kaç olayın bile bile abartılmasından ibarettir.

Bay AKÇAL'ın son beyanatları önemle incelenmelidir. Aslında, ATATÜRK sosyal reformlarına karşı muhalefet gittikçe harekete geçmekte, bazı bölgelerde az ilerleme gösterse de özellikle doğu ve güney doğuda, günümüze değin, rejim için büyük bir tehlikeyi temsil etmektedir. Tarikatlar ülke içerisinde gizli faaliyetlere başlayıp, hele hele "Nurcuların" yandaşları, gazetelere göre 600.000'ne ulaşmış durumdadır. Said-i Nursî saygı duyulan güçlü bir kişilik haline dönüşmüş gibi görünüyor. Bir şehirden başka bir şehre rahatça geçiyor, çekinmeden teksir edilmiş mektupları milletvekillerine

yollayarak bir sonraki Ankara ziyaretini haber veriyor ve Demokrat Parti yöneticileriyle iyi ilişkiler sürdürdüğü gözleniyor. Öğrencileri tarafından yapılan propaganda sonrasında dün, Bursa'da 17 tutuklama gerçekleşmiş ve 4'ünde 50 kilodan fazla broşür ele geçirilmiştir. Diğer yandan, bazı teyit edilemeyen söylentilere göre, Kemalist reformlara karşı düşmanlık barındıran zihniyet Erzurum üniversitesinde güpegündüz boy göstermiştir.

Daha önceden de belirtiğim gibi, tüm bu faaliyetler ve eğilimler karşısında Hükümet toleranslı davranmasına rağmen tedbiri elden bırakmıyor. Bugün açısından dine karşı yaklaşımdan daha ziyade seçimleri hedefliyor, lakin direk olarak Kemalist devrim, yarattıkları tehdit karşısında önlemler almaktan çekinmeyecektir.

Spitzmüller[1315]

Fransız Elçisi'nin son cümlesi bir bilgiye mi dayanmaktadır yoksa bir temenni midir bilinmez. Ancak şurası muhakkaktır ki dünya çapında baş gösteren siyasi ve iktisadi kriz, beş ay sonra DP hükümetinin de başını yiyecektir ve hakim sınıfların kazananları ve kaybedenleri dini –ve tabii bu arada Nurcu hareketi de– bir kez daha birbirlerine karşı bir koz olarak çok yönlü kullanacaklardır. Peki ya Said Nursî?

Adım Adım Sona Doğru

Nursî, Ocak ayının ilk günlerinde Ankara ve İstanbul arasında birer gecelik konaklamalarla gidip geldikten sonra, kadrolarının önünde ünlü "*son dersi*"ni vermek üzere 4 Ocak'ta tekrar Ankara'ya dönmüştür. Nurcu hareketin övgüyle gönderme yapmayı pek sevdiği bu "*son ders*"te Nursî'nin tavsiyeleri onun bütün bir dünya görüşünü özetlemektedir. Nursî'nin tavsiyelerinden bazıları şunlardı:

> "***Evet, mesleğimizde kuvvet var***. *Fakat bu kuvvet,* âsâyişi muhafaza etmek *içindir. (...)Bu kuvvet* ***dahile karşı değil, ancak hâricî tecavüze karşı*** *istimal edilebilir. Mezkûr âyetin düsturu ile* ***vazifemiz, dahildeki âsayişe bütün kuvvetimizle yardım etmektir***. *(...)* ***Haricî tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir***. ***Çünkü düşmanın malı, çoluk-çocuğu ganimet hükmüne geçer.*** *Dâhilde ise öyle değildir. Dâhildeki hareket, müsbet bir şekilde mânevî tahribata karşı mânevî, ihlâs sırrıyla hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dâhildeki cihad başkadır. Şimdi milyonlar hakikî talebeleri Cenab-ı Hak bana vermiş. Biz bütün kuvvetimizle dâhilde ancak âsâyişi muhafaza için müsbet*

1315 Direction Des Affaires Politiques, Turquie. 247QO/69

hareket edeceğiz..."[1316]

Nursî'nin yukarıdaki sözleri, derin bir şiddet (*"kuvvet"*) içermektedir. Bu şiddet, devlet şiddetine (*"asayişe"*) kendisini eklemleyen, açıktan onun yanında saf tutan bir şiddettir. Nursî'nin sözlerinin mahiyeti en geç 16 Şubat 1969'da, ABD'nin 6. Filosunu protesto eden devrimci öğrenciler nezdinde kendisini ispat edecektir. Duran Erdoğan ve Ali Turgut Aytaç adlı devrimci öğrencilerin ölümüyle sonuçlanan saldırılar, Toplum Polisi'nin desteğinde *"asayişi muhafaza etmek için"* ellerinde taş, sopa ve sustalılarla saldıranların eseri olacak ve Türkiye'nin yakın tarihine *"kanlı Pazar"* adıyla geçecekti. Böylesine *"müsbet hareket"*in meşru gerekçesi Nursî'nin, *"son ders"*inde şöyle izah edilmekteydi:

> *"**Küfr-ü mutlak olduğu zaman, hakikat-ı hâlde yaşanmaz**. Onun için, Kur'an-ı Hakîm, bu asırda bir mucize-i mâneviyesi olarak **Risale-i Nur şakirtlerine bu dersi vermiş ki, küfr-ü mutlaka, anarşistliğe karşı sed çeksin**. Hem çekmiş. Evet Çin'i, hem yarı Avrupa'yı ve Balkan'ları istilâ eden bu cereyana* [komünizme] *karşı **bizi muhafaza eden Kur'an-ı Hakîm'in bu dersidir ki, o hücuma karşı sed çekmiş, bu suretle o tehlikeye karşı çare bulmuştur**."*[1317]

Said Nursî'nin bu son derece kendi çizgisinde tutarlı, militan, antikomünist tavrı, Şerif Mardin gibi bilim insanlarınca sorun edilmemiş bilakis onların nezdinde, Nursî, bir *"İslam 'sivil toplum' manivelası"* olarak kabul görmüştür.[1318] Aslında kapitalist toplumun, dolayısıyla da baskı ve sömürünün modern peçesi olan *"sivil toplum"* kavramıyla Nursî'nin yan yana getirilmesi, birazdan göreceğimiz gibi ona yapılabilecek en büyük hakarettir.[1319] Fakat işin ilginç yanı Nursî'yi, *"modernleşme akımlarından birini oluşturmak"*la[1320] onurlandıran Mardin'in, gene de şüpheye düşüp şu soruyu sormasıdır:

> *"Said Nursî, son yazılarında bile fedakarlık ve bağlılık temasını vurgulamayı sürdürdü... Ancak, Said Nursî'nin bağlılık talebinde bir muğlaklık bulunmaktadır. Bu, ortak toplumsal amaca dönük bir bağlanma mıydı, yoksa sözü edi-*

1316 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 224–225. (abç)

1317 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 227. (abç)

1318 Mardin, age, s. 258

1319 Şimdiden bir örnek vermek gerekirse, mesela, Nursî'nin ekolünden gelen bir yazar, CHP– MSP koalisyonunun 1974 Genel Af'fını şu sözlerle eleştirmektedir: "*Rejim ve hürriyet düşmanı bir komünisti fikir suçlusudur diyerek affetmek, bindiği dalı kesmek ve boğazını bıçağa uzatmak kadar aptallık değil midir?*" (Bkz. A. Vehbi Vakkasoğlu, *Bediüzzaman Said Nursî'den Siyasi Tesbitler,* Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1977, s. 54)

1320 Mardin, age, s. 43

len, yeni doğmakta olan Nurcu harekete bağlılık mıydı? Said Nursî öldüğünde, bu soru bir çözüme bağlanmamıştı."[1321]

Maalesef, açık yüreklilikle söylemek gerekirse Mardin'in çabası boşunadır. Mardin'in, Nurcu harekete empoze etmek istediği *"ortak toplumsal amaç"*, her ne kadar *"âsâyişi muhafaza etmek"*ten bahsedilse de Siyasal İslam'ın bir uzantısı olan Nurcu hareketin de ruhuna ve dinamiğine terstir. Zira Said Nursî, bu konuda da hiçbir yoruma kapıyı açık bırakmayacak kadar nettir.

"Demek bir müslüman mümkün değil, başka bir dine girip, ya Hristiyan ve Yahudi, hususan bolşevik gibi olmak... Çünkü bir İsevî, müslüman olsa, İsâ (aleyhisselâm)'ı daha ziyade sever. Bir Mûsevî müslüman olsa, Mûsa (aleyhisselâm)'ı daha ziyade sever. Fakat bir müslüman, Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)'ın zincirinden çıksa, dinini bıraksa, daha hiçbir dine girmez, anarşist olur; ruhunda kemâlâta medar hiçbir hâlet kalmaz. Vicdanı tefessüh eder, hayat-ı içtimaiyeye bir zehir olur. Onun için Cenab-ı Hakk'a şükür Kur'an-ı Hakîm'in işarat-ı gaybiyesi ile, kahraman Türk ve Arap milletleri içinde lisan-ı ***Türkî ve Arabî ile bu asrı kurtaracak bir mucize-i Kur'âniye'nin Risale-i Nur namıyla bir dersi intişara başlamış.***"[1322]

Nursî, görüldüğü gibi Mardin'in *"ortak toplumsal amaç"* ve *"Nurcu hareket"* kavramlarının dahi ötesine geçip –ve böylece Mardin 'i de kontrpiyede bırakıp– birincisi dolaylı bir dille de olsa, bütün diğer dinlere mensup olanların İslam'a geçmesi gerektiğini; ikincisi ve daha da önemlisi, aslında *Risalei Nur* temelinde *"Türk ve Arap birliği"*nin (İslam Birliği'nin) *"bu asrı kurtaracak"* yegane yol olduğunu işaret etmektedir. Tam da bu nedenlerden ötürü Fransız Büyükelçiliğinin 8 Ocak 1960'da, Nursî ve Nurculuk karşıtı kaleme aldığı iki ayrı rapor keskin bir *"modernite"* pozisyonu içermektedir.

Ankara, 8 Ocak 1960

No: 22/EU

Türkiye Fransız Büyük Elçisi Bay HENNRY SPITZMULLER'den

Dışişleri Bakanı Bay COUVE de MURVILLE'e

Avrupa Müdürlüğü

Güney Avrupa Dairesi

PARİS

Şeyh Saidi Nursî ve talebeleri.

"Nurcu" olarak adlandırılan Şeyh Saidi Nursî ve

1321 Mardin, age, s. 163

1322 *Emirdağ Lahikası- 2*, s. 227. (abç)

talebeleri (10 Mayıs 1958 411/EU numaralı tebliğime bakınız) tekrar kendilerinden bahsettirmeye başladılar. Mevlevi, Nakşi, Bektaşi, Rufai, Kadiri ve Ticani gibi eski tarikatları faaliyetlerini yeraltında sürdürmeye devam ederlerken onlar [Nurcular], Peygamberin ayetlerine sıkı sıkıya bağlı bu mürtecilerin faaliyetleri, son iki yılda iktidar partisinin gitgide perçinleşerek uyanan inanç ve hoşgörüsü sayesinde orta Anadolu'da büyük gelişme kaydetmiştir.

Belirttiğim gibi, bu, tam anlamıyla bir tarikat olmamakla beraber Müslüman dininin en saf Ortodoks hattına körü körüne bağlıdır. "Nurcu"lar ne ezoterik toplantıları ne de hayranlık barındıran mistik tatminleri içermektedir. Sözlü olarak vaaz verip, yazılı olarak kendi hayat tecrübelerinden, mutlak İslam inancından, düzenli olarak Kuran kanunlarının gözlemlerinden, laikliğin tedavülden kalkması için pratik uygulamalardan aktarmaktadırlar. Bazıları, çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu yandaşlarının sayısını 600.00 kişi olarak değerlendiriyor. Yine ilahiyat fakültesindeki öğrenciler arasındaki bazı entelektüel sofularında onlara bağlı olduğu görülüyor.

Liderleri Şeyh Saidi Nursî'ye gelince, bugün 92 yaşında olup, talebeleri tarafından "Bediuzzaman" olarak adlandırılıp, derinden saygı duyulmaktadır. Kürt asıllı olup, Doğu'da, 1867'de Bitlis'de doğmuş, ilk eğitimini orada bitirmiştir.

Çok genç yaşta siyaset hayatına atılmış, henüz 18 yaşında hapisle cezalandırılmıştır. Sonra Van'a ve İstanbul'a geçerek, geçmişin Ulemalarıyla ilişki kurmuştur. O zamanlar Molla Said lakabıyla tanınmaktaydı. "İttihat ve Terakki"ye karşı olduğunu açıklamıştı. 1908 yılında Anayasanın ilanından sonra "Müslüman Birliği"ni kurdu ve birlik, 31 Mart 1909 yılındaki gerici darbe girişiminden sonra dağıldı. Her türlü gerici ve dar kafalı propagandanın verimli toprağı olan, geri kalmış Doğu bölgesinde kurmak istediği İslam üniversitesi için 1910 yılında, 5. Sultan Mehmet'ten 20.000 altın para destek aldı. Proje birinci dünya savaşı tarafından engellendi. Van'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra, direnişe katılmış, tutsak düşmüş ve Sibirya'ya sürgüne yollanmıştı.

İki yıl sonra serbest kalmış ve İstanbul'a gelmişti. Bağımsızlık mücadelesi esnasında Ankara'ya davet edilmiş ve bağımsızlık hareketine katılmıştı. ATATÜRK'le birlikte Doğu'da üniversite kurma projesini tekrardan

ele almıştı. Bunun sonucunda, 167 milletvekilinin desteğiyle 170.000 Türk lirası almıştır. Ama radikal anlamda Kemalist rejime ve özellikle reformist irade ve laikleştirme siyasetine karşı düşman kesilmiştir. Ankara'da uzun kalmayıp, Van'a geri döndü. Şeyh Said'in önderlik ettiği kaygı verici gerici faaliyetler, 1925'te Dersim'de patlak vermesinin ardından, Ege'ye sürgüne gönderildi. Isparta'da oturmaya başladı. Hakkında kovuşturma açılarak, dini dernek kurduğu suçlamasıyla yargılandı. Eskişehir Ceza Mahkemesi tarafından beraat etti ama yasa gereğince yayınladığı bir kitaptan dolayı bir yıl hapisle cezalandırıldı. 1943 yılında ikinci kez Denizli'de yüze yakın talebesiyle birlikte, gizli bir tekke oluşturduğu suçlamasıyla yargılandı. "Risalei Nur" kitabı, yetkili bir komisyonun incelemesinden geçerek, "Kuran'ın ve dinin bilimsel yorumlaması" olarak rapor tutuldu.

Bir zaman sonra, laiklik karşıtı yayınlar ve eylemler nedeniyle 20 aylık hapis cezasına çarptırıldı.

O günden beri genel olarak Isparta'da yaşamaktadır. Satışlardan kendisine önemli gelir getiren 30 kadar eserini orada yazmıştır. Bu çalışmalardan sonra daha geniş anlamda ilgi bulmuş, yandaşları çoğalmıştır. Saidi Nursî'nin propagandasını yapanlara "Nur[cu]" diye hitap edilir. Türkiye'deki son gelişmeleri, reform düşmanı bir sofunun Peygamber inancına geri dönüşü, yani tüm aktivitesi gericiliğin ve dar kafalılığın yükselişinin kesinleşmesi olarak, kaydedebiliriz.

(İmza)[1323]

Aynı gün kaleme alınan *"Nur Cemaati Gösterileri"* başlığını taşıyan bir başka rapor da ise şöyle denmekteydi:

Ankara, 8 Ocak 1960

No: 22/EU

Türkiye Fransız Büyük Elçisi Bay HENNRY SPITZMULLER'den Dışişleri Bakanı Bay COUVE de MURVILLE'e

Avrupa Müdürlüğü
Güney Avrupa Dairesi
PARİS

Nur tarikatı gösterileri.

22/EU numaralığı tebliğimde belirttiğim gibi en son

1323 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69

eylemlikler Saidi Nursî ve talebeleri tarafından gerçekleştirilmişe benziyor.

Son yayınlarında, fazla anti-kemalist karekter barındırdığı için hakkında soruşturma açılan "Nurcuların" büyük öğretmeni 29 Aralık'ta Ankara'ya gelerek, davasının Demokrat Parti yöneticileri ve sömürgecilere karşı olduğunu söyleyerek, kendisini mevcut rejimin ve iktidar partisinin düşmanı olarak gösterdi.

Isparta'dan arabayla ve "sağlığına göz kulak olmak için" bir kaç mümini eşliğinde gelen Saidi Nursî, taraftarlarının oluşturduğu büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Yaşanan bu hareketlik ve Nursî'nin kitleler üzerindeki etkisi, muhalefetin dikkatini çekmekten geri kalmadı.

Hiç bir Hükümet görevlisi tarafından kabul edilmedi ve Demokrat Parti'de bulunan ve onunla ve hareketiyle aynı fikirleri savunan iki milletvekiliyle ilişkiye geçemedi. Ankara ziyareti, Mevlevilerin kutsal şehri Konya'ya arabayla yapılan yolculukla son buldu.

İki gün sonra, son eseri olan "Asayı Musa"nın yasağını kaldırmak amaçlı İstanbul'a geçti. Eski başkentte bulunuşu sadece yirmi dört saat sürmüş ve rüküş meraklardan ırak, gazetecilerden sakınmak için büyük yeşil bir şemsiye kullanmış, uzun bir siyah pelerin eşliğinde yere kadar değen beyaz bir türban giyerek hiçte gözlerden kaçınamamıştı. Gayet modern olan sözcülerinden biri basının gücünün farkında olarak, gazetecileri kendine çekmenin bilincinde, onları selamlayarak, mesleklerinin "vatana hizmet" içerisinde olduğunu söyleyip, tebrik etti. Talebelerinin coşkulu karşılayışı da eksik olmadı. Diğer taraftan ise muhalefet kesimi, hükümetin ve Vali'nin yaşananlar karşısında harekete geçmediğini, "Nurcu" hareketinin lehine propaganda yapıldığını ileri sürdü.

İstanbul valisi eğer Saidi NURSİ son dönemlerde yayınladığı eserler için hukuksal bir soruşturmanın öznesi ise, Hükümet tarafından ülke içerisinde dolaşımının yasaklanmasının imkansız olduğunu bir bildiriyle belirtmek zorunda kaldı. Bu vesileyle polisin bu dini liderin tüm jestlerini ve hareketlerini dikkatle izlediğini, olası bir durumda her türlü gerici harekete karşı müdahale etmekten çekinmeyeceğini vurguladı. Aslında polis onun arabasını her yer değişikliğinde takip etmişti.

Beklenildiği üzere, birçok yerde izlenilen toleransa yönelik kalabalık protesto eylemleri gerçekleşmiş,

resmi otoritelerin açıklamaları ise daha kışkırtıcı olmuştur.

Muhalefetin basını, eski Kemalist muhafızlar, "laikler", "ilerlemeciler", gayet açık bir şekilde kendilerini, böylesi bir siyasetin risk barındırdığını ve Nurcuların Kürt kökenli şefinin defalarca ceza almış eski bir gerici olduğunu göstermeye adadılar.

Ulus gazetesi, Said Nursî'yi 50 yıl önce Volkan'da yazdığı makalelerde, aydınlanmış vatandaşları şeytan uzantıları, din ve padişah düşmanları diye nitelendirip nefretini kusmak ve husumetini göstermekle suçladı. Tüm bu tahriklerin sonrasında, popülist sayfalara 31 Mart 1909 ayaklanmasını ekledi.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin tanınmış yayıncısı Falih Rıfkı ATAY, Kemalistlerin başından itibaren, Hükümet temsilcilerinin bu olaylar karşısında müdahale etmemesini şaşkınlıkla karşıladıklarını belirtti. Yazısını "Sesler 'şeriatı' ilan etmek için yükseldiği anda Türkiye bugün yarım yüzyıl öncesiyle aynı noktada" diye sonlandırdı.

Dünya gazetesi redaktörü daha şiddetli bir şekilde, "Saidi Nursî Başbakan MENDERES ve İçişleri Bakanının abartılı üslubunu takınarak, mevcut rejim altında, hiç sorunsuz 31 Mart karşı devriminin girişimcilerini bulabilir ve Demokrat Parti'nin himayesi altında olabilir" diye yazmakta tereddüt etmedi.

Muhalefet aynı zamanda, ülkenin çeşitli yerlerinde yaşayan önemli şahsiyetlere, bakanlara, milletvekillerine, demokrat partiye olan bağlılıklarını kınayan ve talebeleri tarafından "Nur" (ışık) cemaatinin fikri yanını anlatan mesajlar gönderildiğini vurguladı.

Muhalefetin itiraz hareketi aynı zamanda Ankara, İstanbul ve İzmir'deki öğrenci derneklerini kazandı ama miting yapmak üzere yapılan başvuruları kabul edilmedi. İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri kendi cephelerinde, gerici düşmanları mahkum eden bir bildiri yayınladılar.

Demokrat Parti yöneticileri genel seçimleri iyi karşılamak için İslam'ın yükselişine tolerans siyasetiyle kölece mahkum oluyor, normal koşullarda harekete geçmesi ve bastırması gereken bu eylemler karşısında tereddütte düşüyor. Bir sonraki halk seçiminde bu cemaatin müritleri ve yandaşları boşa sayılmıyor, altı yüz bin kişi olduklarını düşününce, seçim esnasında önemli bir oy potansiyelini barındırdığı anlaşılıyor. Bu yüzden

bir çok taktik siyaset bu konjonktüre bağlı olarak yapılıyor. Gaziantep'teki Halk Partisi kurultay çalışmasına yolladığı mesajda Bay İNÖNÜ, Nurcularla Demokrat Partililerin, yerel yönetimler için oluşturmuş olduğu ittifakı reddediyordu.

Eski Cumhurbaşkanı aynı söyleşisini üç gün önce, İstanbul'daki basın derneğinde tekrarladı. Ama bu sefer, Bay Adnan MENDERES muhalefeti yalanlayarak, Bay İNÖNÜ'yü bu "köylü iftiralarını" geri almaya davet ederek, aba altında sopa göstermeyi de ihmal etmedi.

Tüm yaşanılanlara rağmen Saidi Nursî, mükemmel bir şekilde soruşturmadan kurtulmuş gibi görünüyor.

92 yaşına rağmen Ankara ve İstanbul ziyaretlerinden sonra, Anadolu'yu bir baştan diğer başa dolaştı. Emirdağ'da bulunup, Eskişehir ve Kütahya'daki cemaat evlerinde kalıp, tekrardan Konya'ya geçti. Son kırk gün içerisinde, kendisine 1957 yılında Adanan MENDERES tarafından hediye edilen Chevrolet'yle birlikte 5.000 km'den fazla yol kat etti. Belki de yetkililer teyakkuzda olduklarının görünümünü verebilmek için; biri doktor, iki eski öğretmen, bir belediye görevlisi ve camilerde dini eğitim veren bir vergi dairesi müdürü olmak üzere, dün Konya'da beş "Nurcuyu" tutukladı.

Keskin bir şekilde not düşmek gerekir ki, bu olay etrafında dönen onca habere rağmen, Demokrat partinin resmi makamlarında bütüne yansıyan bir sessizlik hakim.[1324]

Her ne kadar Fransız Elçiliği kadar keskin bir dile sahip olmasa da gene aynı gün (8 Ocak'ta) bu sefer de İngiltere'nin Ankara'daki Büyük Elçiliği tarafından *"Nurcular"* başlığını taşıyan, neticede Said Nursî ve hareketini çok da fazla önemsemeyen –bu arada Türkiye kamuoyu açısından da içinde küçük bir sürprizi barındıran– bir başka yazıya rastlıyoruz.

GİZLİ

İngiliz Büyükelçiliği,

Ankara.

Nurcular **8 Ocak 1960**

Sayın Bakanlık,

En son size, 1018/41 No'lu, 7 Mayıs 1958 tarihli mektubumuzda, Nurcular isminde bir dini tarikat ve liderleri 90 yaşında bir Kürt olan Said Nursî Bediüzzaman

1324 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69 [Kitabın "Belgeler" bölümünde orijinali bulunmaktadır. (s. 431) – Ed. notu]

("Zamanın Başlangıcı") hakkında yazmıştık. Altı hafta öncesinde yeniden haberlerde yer alana kadar, o zamandan beri Nurcular hakkında önemli bir şey duyulmamıştı. Bu altı hafta içindeki basın yorumları oldukça fazlaydı.

2. Bu basın yorumları, Nursî'nin aralığın başında, hükümetin ileri gelenleriyle görüşmek ve Demokrat Parti milletvekillerine ve hükümet mensuplarına kendi tanıtımının bir reklamını dağıtmak üzere yaptığı Ankara ziyaretinden ve dini irticanın bir merkezi olarak görülen Konya ziyaretinden kaynaklanmış gibi görünüyor. Bu reklam, içişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'ten 'İslam'ın ciddi bir destekçisi' ve Başbakandan da 'İslam'ın kahramanı' olarak bahsediyor ve ülkede 600.000 müridi olduğunu iddia ediyor (biz bu sayının büyük bir abartı olduğunu düşünüyoruz). Nursî, aynı zamanda hükümetten Nurcu okullar için de yardım istiyor ve Ayasofya'nın cami olarak yeniden tahsis edilmesini talep ediyor.

3. Bağımsız ve muhalefet basın, Nursî'yi ve Hükümeti Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinden oy kazanabilmek için, dini irticanın bu örneğine müsamaha göstermekle kınadılar. Ne var ki, bazı müritlere yasaları çiğnedikleri gerekçesiyle dava açıldı ve kimi broşürlerine el konuldu ve bu broşürleri dağıtanlar da dini irticayı yaymak suçundan tutuklandılar. İstanbul Valisi, hükümetin duruşunda hiçbir değişiklik olmadığını iddia etti.

4. Bunun doğru olma ihtimali var. **Hasan Ali Yücel**, İnönü hükümetinin Milli Eğitim Bakanı, **bu hafta haber alma subayına** Nurcu Hareketi'nde ciddi bir şey olmadığını, ancak hükûmeti kendi seçim avantajları için dini radikallere müsamaha göstermek ve onları cesaretlendirmek konusunda uyarmak için muhalefet ve bağımsız basının yaygara kopartmakta haklı olduğunu **söyledi.** Ne var ki, M. Menderes olmasa da, belirli bakanların irticacı ve dini eğilimleri olduğu yaygın olarak düşünülüyor. Genellikle Milli Eğitim eski Bakanı, şimdiki Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri ve Dr. Gedik, İçişleri Bakanı'na gönderme yapılıyor. İran Kültür Ataşesi (her zaman güvenilir bir enformant değildir), yakın zamanda Türk kabinesinin bakanlarının da hazır bulunduğu bir derviş tarikatına katıldığını iddia ediyor. Ancak, dine ve geleneksel yollara dönüşün bazı sinyalleri açık olsa da, daha önce de rapor ettiğimiz gibi, **Said Nursî'nin çok önemli bir rol oynadığına inanmak zor. O daha çok Orta Doğu'daki şu tanıdık figürlerden biri.** İnançlı ve çok da parlak zekalı olmayan ekibinden oluşan müritlerinin lideri/peygamberi (ki ona eski bir Türkçe sözcük

olan "Hazretleri" şeklinde hitap ediyorlar - Ekselansları, "Hazretleri" ya da "Efendimiz").

5. Orta Doğu Kuvvetleri'nin Siyasal Dairesi'ndeki Kalem Odası'na bu mektubun bir nüshasını gönderiyoruz.[1325]

Elçiliklerin bu raporlarının ardından ilk defa yabancı basın da Nursî ve Nurcular konusuna, elçiliklerin üslubunu devralarak ilgi gösteremeye başlıyordu. Mesela Ankara'daki muhabirinin geçtiği haberi 12 Ocak tarihli İngiliz *The Times* gazetesi şöyle veriyordu:

"Muhalefet lideri İsmet İnönü, Başbakan Adnan Menderes'i dini siyasete alet etmekle suçluyor.

Fanatik Nur tarikatının yaşlı öncüsü tüm Türkiye'yi kapsayan bir geziye çıkıyor, Ankara ve İstanbul'a uğruyor. Tarikatın 600 bin üyesi olduğu belirtiliyor ve muhalefet çekinmeden açıklıyor: 'Said Nursî Demokrat Parti'ye 600 bin oy muhafaza ediyor'.

Menderes ise bu suçlamayı reddediyor, bunun bir 'iftira' olduğunu ifade ediyor ve İnönü'yü bunu ispat etmeye veya bu sözünü geri almaya davet ediyor. İnönü ise buna henüz cevap vermemiş, ancak Menderes'in seçim turuna benzeyen güney Türkiye seyahatine rastlayan günlerde, Said Nursî'nin niye böyle bir seyahate çıktığını soruyor.

Dışişleri kaynaklarından öğrendiğimize göre Türkiye ilk defa Vatikan ile diplomatik ilişkiye girmeye karar vermiştir."[1326]

Altı gün sonra (18 Ocak'ta) Fransız Elçiliği, Nurcu faaliyetin DP hükümeti ile CHP'yi karşı karşıya getirdiğini rapor eden bir yazı kaleme alıyor ve Paris'teki Dışişleri Bakanlığı'na yolluyordu.

Ankara, 18 Ocak 1960

No: 54/EU

Türkiye Fransız Büyük Elçisi Bay HENNRY SPITZMULLER'den

Dışişleri Bakanı Bay COUVE de MURVILLE'e

Avrupa Müdürlüğü

Güney Avrupa Dairesi

PARİS

Hususi olarak Saidi Nursî ajitasyonunun artışı ve siyasal sonuçları:

1325 FO 371/153091. (abç)

1326 http://www.risalehaber.com/liste-the-timesin-said-Nursî-haberi-74751h.htm

"Nurcular" tarikatının aktiviteleri (23/EU numaralı 8 Ocak tebliği) sonucunda ortaya çıkan galeyan hala politik çevrelerin dikkatini çekmekte. Kaydettiği ilerlemeler sonucunda ülke gündeminde ilk sırayı almış durumda. Üniversite gençliğinin eylem hareketi birçok merkezde başarılı oldu ama kamuya açık alanlardaki eylemlerinde polis müdahalesi sonrasında duvara çarptı. Öğrenciler İstanbul Üniversitesi'nde, Atatürk heykelinin önünde toplanmayı deneyerek yaşanılanları lanetlemek istediler; ama toplum polisi tarafından dağıtıldılar. Bazıları gözaltına bile alındı. İktidarın bu müdahaleleri muhalefet tarafından üniversite özerkliğine saldırı olarak yorumlandı. İstanbul Valisi hükümetin tavrını kanıtlamak üzere, Saidi Nursî'nin faaliyetlerinin iktidarın yapısına yönelik gerici bir karakter barındırmadığı açıklamasında bulundu. Bu gözle görünür olanı inkar etmekti. Lakin bu eylemler esnasında, her boyutuyla ortaya çıkan pratik, zihinsel olarak bir dinginliğe varabilmek için, Demokrat Parti yöneticilerini belirli önlemler almaya itti. Şeyh'in son turnesini sonlandırarak, Isparta'daki ya da Emirdağ'daki evinden dışarı çıkmamasını "tavsiye" ettiler. Demokrat Partiye bağlı bürolar son dönemlerde, açık bir şekilde "Nurcuların" faaliyet yuvası oldu. Üstelik, Ankara Cumhuriyet Savcılığı, Atatürk reformlarına saldırıyı hedefleyen "Nur" şefinin bildirilerini dağıtan iki kişi hakkında beş yıl hapis cezası istedi. Konya'da girişilen soruşturmaların dışında, Diyarbakır başta olmak üzere ülkenin dört bir yanında tutuklamalar gerçekleştirildi.

Karışıklık daha sonra Bay Adnan MENDERES ve Bay İsmet İNÖNÜ arasında süregiden bir polemik üzerinde keskinleşti.

Hükümet başkanı tarafından, İktidar partisiyle "Nurcu" tarikatı arasında gizli anlaşma, gelecek yerel seçin öncesi işbirliği ve basın özgürlüğünün kısıtlanması hakkında (bir önceki tebliğde belirtine hususlar) cevap vermeye davet edilen eski Cumhurbaşkanı, bu meydan okumayı karşılıksız bırakmadı. Bay İsmet İNÖNÜ, Saidi Nursî'nin doğu kasabalarına yolladığı mektupların Bay Adnan MENDERES ve onun iki yakın mesai arkadaşı (İçişleri Bakanı Namık Gediz ve Bayındırlık Bakanı Tevfik İLERİ) tarafından onaylandığını belirtti. İddiasını, iki iş ortağı arasında gerçek bir işbirliği; "seçim kampanyasıyla eş zamanlı olarak başlamış" diye sonuçlandırdı. Basın özgürlüğüne gelecek olursak, eski Cumhurbaşkanı, gelişmeleri hakikate kovuşturmak üzere faaliyet yürüten gazetecilere verilen cezalara bir göz atılma-

sının yeterli olacağını söyledi. İsmet İNÖNÜ'nün açıklamalarına yaslanarak, Halk Partisi resmi yayın organı "Ulus"ta yeni bir yazı yayınlayarak, yaşlı şeyhin hükümetin doğu illerindeki çalışanlarına gönderdiği mektupta, "Nur" tarikatının büyüklüğünden bahsederek doğu illerinde örgütlü olan 60.000 müridinin kurduğu antikomünist cepheyi anlattı. Bu vesileyle "Ezanın" Türkçe okunmasındaki katılım karşısındaki Demokrat Parti yetkililerinin üstün gayretlerinin tüm müminlere götürüldüğü hatırlatıldı. Bu mektup içerisinde Ankara'daki Adnan MENDERES, Tevfik İLERİ ve Namık GEDİK gibi iyi Müslümanları ziyaret ettiğini de açıklamıştı.

Görüldüğü üzere bu mektuba hiçbir yerden hiç bir yorum yapılmamıştır. MENDERES'in cevabından memnun kalmayan Bay İsmet İNÖNÜ, rövanş olarak iki büyük parti yöneticilerinin arasında şiddetli bir "sürtüşmeye" sebep oldu. Aslında 7 Ocak'tan beri, bombardıman misali, günlük olarak gazetelerde fırtına kopartan açıklamalar yapılıp, tansiyonu yükselten demeçler veriyordu. Daha önce tartışılmış olan konuların, temcit pilavı gibi sofraya sürüldüğü görülüyor. Muhalefet; ülkenin iç güvenliğinden, politik çıkarlar için dini duyguların kullanımından, basına ve ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalardan, rejimin reformlarının ilerletilmesine yönelik itirazlardan, devlet radyo yayınlarının kötüye kullanılmasından, kötü ekonomi-politik ve mani idareden, ekonomik kalkınma planının eksikliğinden ve hukuksal garantinin yoksun oluşundan ve aynı zamanda dini mekanların tarikatlar ve gericiler tarafından korunmasının kabul edilmesinden dem vuruyor.

Hükümet ise, muhaliflerinin sistematik olarak yaptıkları her işi eleştirmesine yakınıyor. 17 Aralık'ta, Başkan MENDERES'in Ankara'da gerçekleştirdiği uzun radyo konuşmasının büyük kısmı, CHP'ye göre son on yıllık faaliyetlerinin işe yaramaz olduğuydu.

Hükümet 1960 dönemi için yaptığı projeye yönelik huzursuzluğa karşı sessizliğini koruması yaklaşan seçimler açısından hiçte şaşırtıcı değil. Demokrat Parti yöneticilerince korunan sessizlik, muhalefeti çileden çıkartarak, 1957'de olduğu gibi kaygılar içerisinde kıvranmasına sebep olacaktır.

Ne olursa olsun, Türkiye'deki siyasi partilerinin böylesi bir sıçrama içerisinde olmasına son kez tanıklık yapmayacağız.

Burada, her iki taraf için de derinde yatan yakınmaları etraflıca inceleyecek değiliz. Sadece yüzeysel

ve işe yaramaz formasyonların bakış açıları, orta halli argümanlar, polemikler hakkında kişilerin kurguları ve yine olaylara tanık olarak yazılan yazılar, muhaliflerin politik olgunluk ve hatta çoğu zaman kültürel olgunluklarının eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye hala şu ya da bu tip bir diktatörlükten kurtulmaya uygun değil, örf ve adetler, olasılıklar ve halk kitlelerinin çıkarları bu durumdan biraz uzaklaşmaya çalıştığı zaman, kendisini doğal bir şekilde aynı yerde bulur.

(S.) SPITZMULLER.[1327]

Aralarındaki tüm nüans farkına rağmen Fransız, İngiliz Elçiliklerinin 8 Ocak tarihli raporlarının ve hatta *The Times* gazetesinin haberinin ortak paydası her şeyden evvel, din hususunda DP hükümetini eleştirip, izlediği siyaseti kaypak bulsalar da, Nursî ve Nurcu harekete karşı pozisyon almalarıdır. Hatırlanacak olunursa başlangıçta özellikle de İngiliz elçiliğinin ve daha sonra bir ara da Fransız elçiliğinin tavrı Nursî ve Nurculuk bahsinde 'hayırhah' bir tavırdı. Anlaşılan o ki bu pozisyon değişikliğinin esas nedeni, Nursî'nin başından beri yanında yer aldığı Batı ittifakını aslında İslam Birliği'ni tesis etmek için bir sıçrama tahtası olarak görmesiyle alakalıdır. Nursî'nin hiç şaşmadan savunduğu bu hat aslında Siyasal İslam'dı ve bütün anti-komünistliğine rağmen Nursî'ye tanınacak bir 'tolerans' burada sona ermekteydi. Bugünkü Siyasal İslam'dan farklı olarak, Nursî'nin savunduğu Siyasal İslam ise, 1950 ve 60'ların konjonktürü gereği, emperyalist/kapitalist dünya ile sosyalist Çin'in başını çektiği sosyal ve ulusal kurtuluş mücadelelerinin arasına sıkışmış, her ne kadar Batı'nın değerlerini benimsemese de sadece bir zorunluluktan ötürü, Batı'nın yanında tercih kılmış ama feodal çağdan devraldığı fikirlerle aynı sömürü düzenini kendi değerleriyle inşa etmeye çalışan, o yüzden de kararlı bir şekilde önce komünizmin sonra da kaçınılmaz olarak Batı'nın karşısına çıkacak bir Siyasal İslam'dı. En geç burdan itibaren Batılı elçilikler ya durumun farkına varmışlardı ya da Türk rejimi tarafından ikna edilmişlerdi. Fakat her hâlükârda yukarıda Fransız ve İngiliz Elçiliklerinin, Nursî ve hareketinin hakkında yaptıkları tahliller özünde bir ve aynı madalyonun farklı yüzlerini oluşturan, bugün Batı ile Siyasal İslam arasında yaşanan çatışmanın adeta ilk belirtileriydi.

Türkiye'de rejim ise, uzun bir süre yalpalayan DP hükümetini, en geç Ethem Menderes'in yazısıyla birlikte seferber ederek, Nursî ve Nurculara karşı başlattığı kampanyayı son sürat devam ettirmekteydi. Bakanlıklar, valilikler, emniyet müdürlükleri harıl harıl Nurcu faaliyetleri takip etmekte, rapor yazmaktaydı. Mesela Ordu Valiliği, 25 Ocak'ta, Samsun'da görül-

1327 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69 [Kitabın "Belgeler" bölümünde orijinali bulunmaktadır. (s.432) – Ed. notu]

mekte olan Nurculuk duruşmasına katılmak üzere Fatsa'dan yola çıkanların isimlerini tespit ettiğini İçişleri Bakanlığı'na haber veriyordu.[1328] Kütahya Valiliği 29 Ocak'ta kaleme alınan bir bilgi notunda, Burdur Cezaevi Karakol Komutanlığı'ndan Jandarma Er Okul komutanlığına tayin edilen Başçavuş İsmail Erten'in, Regaip ve Miraç kandilleri vesilesiyle Nursî'ye *"iki adet tebrik telgrafı"* çektiğini tespit ediyordu.[1329] Ankara Valiliği ise, 2 Şubat'ta İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir yazıda, *"güvenilir bir kaynaktan"* aldığı bilgiye dayanarak, yüz kadar Nurcu'nun Başbakan Adnan Menderes ile görüşmek için Ankara'ya geldiğini, bazı vekillerle görüşüp, Menderes'e iletilmek üzere özel kalem dairesine bir mektup bırakıp, geldikleri yerlere geri döndüklerini bildiriyordu.[1330] Öte yandan 3 Şubat'ta ise Emniyet Umum Müdürü Cemal Göktan, iki ay evvel (12 Ocak'ta) Başbakan Menderes'e Nursî ve Nurculuk aleyhinde bir ihbarda bulunan Avukat Said Yener[1331] adındaki 'muhbir vatandaş'a aşağıdaki cevabı yazıyordu:

"Sayın Said Yener,

Avukat Ankara

Memleket menfaatlerini düşünen bir vatandaş olarak görüşlerinizi bildirmekle bir vazife yapmağa çalıştığınız muhakkaktır. *Bu mevzuda umum müdürlüğümüzde çok geniş malumat olmakla beraber sizin yazılarınız da bu arşive ilave edilecektir.*

Hükümetin her meselede olduğu gibi bu meselede de çok hassas ve dikkatli olduğuna ve icap eden tedbiri almakta ve hareket etmekte kusur etmeyeceğine kani bulunmanızı rica ederim.[1332]

"Hassas" ve *"dikkatli"* olan hükümet hakikaten *"icap eden tedbiri"* almıştı ve Said Nursî, İstanbul, Ankara ve Konya arasında gidip gelmekten bitap düşmüştü. 17 Mart'ta Isparta'dan Emirdağ'a gelmiş, ağır bir zatür-

1328 Gürsoy, age, s. 171

1329 Gürsoy, age, s. 171

1330 Gürsoy, age, s. 171

1331 Osman Bölükbaşı'nın genel başkanı olduğu Cumhuriyetçi Millet Partisi'nden 1957 seçimleri için milletvekilliğini koyan Avukat Said Yener, Menderes'e yolladığı ihbar mektubunda Said Nursî'nin, *"Kürtçü"*, *"halifeci"*, *"inkılap aleyhtarı"* oluşundan bahsetmektedir. Yener daha sonra, Nurcu hareket ve onun kadrolarına ilişkin son derece yüzeysel, tahlilden çok hakarete dayanan, aslında Nurcu hareketi tersinden besleyecek klişe bir yorum yapmaktadır.

"Bektaşilik demirden leblebidir diyene, ateşten gömlek giyebilene, derler. Nurculuk daha da beterdir. Günlerce durmadan, dinlenmeden, yemeden içmeden, uyumadan, çoluk çocuklarına günlerce ekmek götürmeden, saç sakal birbirine karışmış, salyalar akmış, sararmış, mumya haline gelmiş, üst ve başları yırtılmış mezar kaçkını meczup hale düşünceye kadar ders ve ibadetlerini yaparlar. Kendilerini böyle bir toplantının akıbetinde bu tavsif ettiğim perişanlıkta görmüşümdür." (Bkz. Gürsoy, age, s. 178)

1332 Gürsoy, age, s. 177

re geçirdiği için burada talebelerinden Doktor Tahir Barçın, kendisine bir iğne yapmış ve serum takmıştı. Kendisini bir miktar toparlamış olmasına rağmen, nedendir bilinmez iki gün sonra tekrar Isparta'ya dönmeye karar vermişti. Emirdağ'dan ayrılmadan evvel buradaki kadrolarına dünya görüşündeki kararlılığı vurgularcasına, *"Kardeşlerim! Risale-i Nur bu vatana hakimdir. Mason ve komünistlerin belini kırmıştır. Belki biraz daha zahmet ve sıkıntı çekersiniz. Amma inşallah sonunda ferahlık olur"* demişti.[1333] Nursî, 19 Mart akşamı Isparta'ya geri döndü. Anlatılanlara bakılacak olunursa, o gece aniden uykusundan fırladı ve *"gideceğiz"* dedi. Nereye sorusuna verdiği cevap, kısa ve netti: *"Urfa-Diyarbekir!"*[1334] Acaba her iki yere de yapılan, yorucu kısa seyahatlerin sebebi, Emirdağ ve Isparta'da rejimin yoğun baskısından ötürü, yılgınlığa uğrayan kadro ve taraftarlardan beklenilen desteğin bulunmamış olması mıydı? Bu sorunun cevabını bilemiyoruz. Fakat Badıllı'ya göre, Nursî'nin Urfa'ya gitmesinin *"müşahhas"* sebepleri de vardı. Eserinde *"Onları burada kaydetmek isterdik"* diyen Badıllı devamla, *"Fakat bazı kimselerin isimleriyle hareket ve tavırlarını ve bu hareket ve tavırların Üstad'ı incittiklerini ve maddi bir sebep olarak, bu yüzden Üstad'ın bir nevi küserek Urfa'ya doğru geldiğini vesaireyi zikretmek icap ettiğinden; O ise, hususiyet arz eden bir hal ve mesele olduğu için, onların zikri münasip görülmedi. Özür dileriz"* demekle yetinmektedir.[1335] Öte yandan Said Nursî, 1948'den beri hareketinin Urfa'daki örgütlenmesine önem vermişti. Bu faaliyet için ilk görevlendirdiği kişi, bu arada tayini Urfa'ya çıkmış olan –bu bir tesadüf müydü bilinmez– Albay Hulusi Yahyagil'di.[1336] Daha sonra bu şehre 1951'in sonlarından itibaren sırasıyla Nurcu hareketin önde gelen kadrolarından Ceylan Çalışkan, Abdullah Yeğin, Zübeyr Gündüzalp bizzat Nursî tarafından gönderileceklerdi. Hatta Said Nursî, bu kadroları yolladığı dönemde, kendi bir takım özel eşyalarını da trenle Urfa'ya göndermiş ve kendisinin de geleceğini söylemişti.[1337] Nursî'nin 1950–1960 arası Urfa hakkında yazdıkları ve söyledikleri, onun *"İslam Birliği"* vizyonunun bir parçasıydı. Mesela 1950'de yazdığı bir mektupta, ***"Şimdi Şam'a, Halep'e yakın olan Urfa'da*** *bir Medrese-i Nuriye ileride teşekkül etmesini kuvvetli ümit ediyoruz. Kılıç Ali ile beraber Eski Saidın gayet kıymettar bir talebesi olan Şamdaki Molla Abdülmecid, Urfadaki Nurun talebelerinden Seyyid Salih ve*

1333 Badıllı, age, c.3, s. 2128

1334 Badıllı, age, c.3, s. 2129

1335 Badıllı, age, c.3, s. 2140

1336 Badıllı, age, c.3, s. 2131

Badıllı'ya göre Albay Hulusi'nin Urfa'ya gelişi 1949'dur. Oysa Albay Hulusi Yahyagil'in Urfa'ya tayini 30 Eylül 1948'dir. Onun Urfa'ya tayini ve Nurcu akım adına yürüttüğü faaliyetin geniş bir özeti için bkz. İhsan Atasoy, *Nur'un Birinci Talebesi Hulusi Yahyagil*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s. 130–131

1337 Badıllı, age, c.3, s. 2131

onun yanına giden Nurun fedakâr bir talebesiyle muhabere etsinler. Ben hem Molla Abdülmecid'e, hem Hacı Ali'ye, hem ***Şam'daki Risale-i Nur'la alâkadar olanlara*** *pek çok selâm ediyorum"* diyordu.[1338] Bir sene sonra (1951'de) yazdığı bir başka mektupta ise faaliyeti açısından Urfa'nın önemini şu sözlerle vurguluyordu: *"Ben çok zaman evvel bekliyordum ki, Urfa tarafında Nurlara karşı kuvvetli eller sahip olmaya çıksın.* ***Çünkü orası hem Anadolu'nun, hem Arabistan'ın, hem Kürdistan'ın bir nevi merkezi hükmündedir. Nurlar orada yerleşse, o üç memlekette intişarına*** [yayılmasın] ***vesile olur.***"[1339] Nihayet, DP hükümetiyle arasının iyi olduğu bir dönemde 1955'te, *"Sizi Urfa'ya götürmeye geldim"* diyen Abdullah Yeğin'e, Nursî'nin, *"Ben eğer şimdi oraya gelsem, orada* ***Türkiye ile Suriye'yi birleştirmeye çalışmak mecburiyetinde kalacağım****. Dolayısıyla siyasete girmiş olacağım"* dediği söylenir.[1340] Şimdi, 1960'da, devletin bu yoğun çemberini yarmak için, yıllar sonra Batı'daki merkez üssünü terk edip yenisini tesis etmek üzere, geçen yüzyılın başında geldiği Kürdistan'a, daha doğrusu bahsi geçen üç coğrafyanın kesiştiği Urfa'ya geri mi dönüyordu?

Her hâlükârda 20 Mart sabahı, kapısında bekleyen polislerin yoğun yağmurdan korunmak için uğraştıkları bir anı fırsat bilerek, Nursî ve kadroları Urfa'nın yolunu tutmuşlardı. Yollarda polis kontrolüne takılmamak için plakasını çamurla sıvadıkları, Nursî'yi taşıyan araba, Eğirdir, Konya, Ereğli, Pozantı, Adana ve Antep üzerinden 21 Mart'ta Urfa'ya varmıştı. Nursî ve beraberindekiler İpek Palas Oteli'ne yerleşir yerleşmez, Urfa Emniyeti *"durumdan"* haberdar olmuştu. Otele gelen sivil polisler, *"İçişleri Bakanlığı'nın kesin talimatı var. Urfa'yı terk edip Isparta'ya geri döneceksiniz"* deyince ortalık iyice karışmıştı.[1341] Nursî'nin en önemli kadrolarından Zübeyr Gündüzalp, gayet zekice bir hamle planlamıştı. Buna göre, kendisi DP il başkanı ile görüşmeye gittiğinde, daha sonra ardından gelecek olan Urfa'nın yerlisi Nurcu taraftarlar, *"Heyecanla, 'Zübeyr ağabey, CHP'liler bir plan kurmuşlar. Emniyet müdürünü elde edip Üstad'ımızı zorla göndereceklermiş' diyeceklerdi."*[1342] DP il başkanı Mehmet Hatipoğlu, bunun üzerine artık iyice ajite olmuştu. O kadar ki, bir rivayete göre, DP'li İçişleri Bakanı Namık Gedik'in telefonda Urfa Emniyet Müdürü'ne, *"Başka bir araba yoksa Said-i Nursî'yi çöp arabasına atın, gönderin"* diye bağırmasına rağmen, DP il başkanı Hatipoğlu, otelin etrafına silahlı adamlar koyup kendi partisiyle, hükümetle ve hatta devletle bile çatışmayı göze alacak kadar, Nursî'yi

1338 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 22. (abç)

1339 *Emirdağ Lahikası*- 2, s. 173. (abç)

1340 Badıllı, age, c.3, s. 2140. (abç)

1341 Badıllı, age, c.3, s. 2145

1342 Badıllı, age, c.3, s. 2146

sahiplenecekti.[1343]

Said Nursî ise tüm bu olup bitenlerden habersiz 22 Mart'ı 23'üne bağlayan gece sabaha karşı ölmüştü. 24 Mart'ta *The Times*, *"Saidi Nursî, fanatik Müslüman Nur tarikatinin yaşlı lideri, Türkiye'nin Güneydoğu'sunda geçtiğimiz gün öldü"*[1344] haberini verirken, yoğun bir kalabalık tarafından cenazesi kaldırılan Said Nursî'nin bu son yolculuğuna, anlatılanlara bakılacak olunursa Urfa Valisi Şeraffetin Atak ve Garnizon kumandanı da katılmıştı.[1345] Dört gün sonra Paris'deki Dışişleri Bakanlığı'na mutat raporunda Fransız Elçisi Spitzmüller, *"Bir senedir konuşmakta olduğumuz Nurcular hakkında belirtmek isterim ki (8 Ocak 1960 tarihli 54 Numaralı tebliğ), liderlerini yakın zamanda kaybettiler. Saidi Nursî Urfa'da, 93 yaşında öldü. Ölümü tüm basında yer aldı. Anadolu'yu ziyaretleri esnasında yaratmış olduğu huzursuzlukları göz önünde bulunduracak olursak, sanıldığı üzere gerici ayaklanmalar olmadı ve tahmin edilenden daha az ses getirdi"* diye yazacaktı.[1346] Fransız elçisinin gözlemle karışık bu temennisi sadece kağıt üzerinde kalacaktı. Zira bu rapordan üç ay sonra 27 Mayıs 1960'da sabaha karşı 05.25'te, Ankara Radyosu'nda Türk Silahlı Kuvvetleri'ni temsilen mikrofonun başına geçen Albay Alpaslan Türkeş adında bir subay, vaktiyle Said Nursî'nin canı gönülden kutladığı NATO ve CENTO'ya *"inandıklarını ve bağlı olduklarını"* dile getirecek, Türkiye'yi bu iki kuruma dahil eden DP hükümetini devirdiklerini, yönetime el koyduklarını duyuracaktı.[1347] Darbeden iki ay sonra, Said Nursî'yi Urfa'daki mezarından çıkarıp gizemli bir şekilde Isparta'ya gömmenler, onun hayatı boyunca karşısında durduğu komünistler değil, askerler olacaktı. Vaktiyle bu gizemli aksiyon Nursî'yi bir 'mit' kılması bakımından Nursî ve Nurculuk akımı için paha biçilmez bir 'hediye'ydi.[1348]

1343 Badıllı, age, c.3, s. 2146; 2151

1344 http://www.risalehaber.com/liste-the-timesin-said-Nursî-haberi-74751h.htm

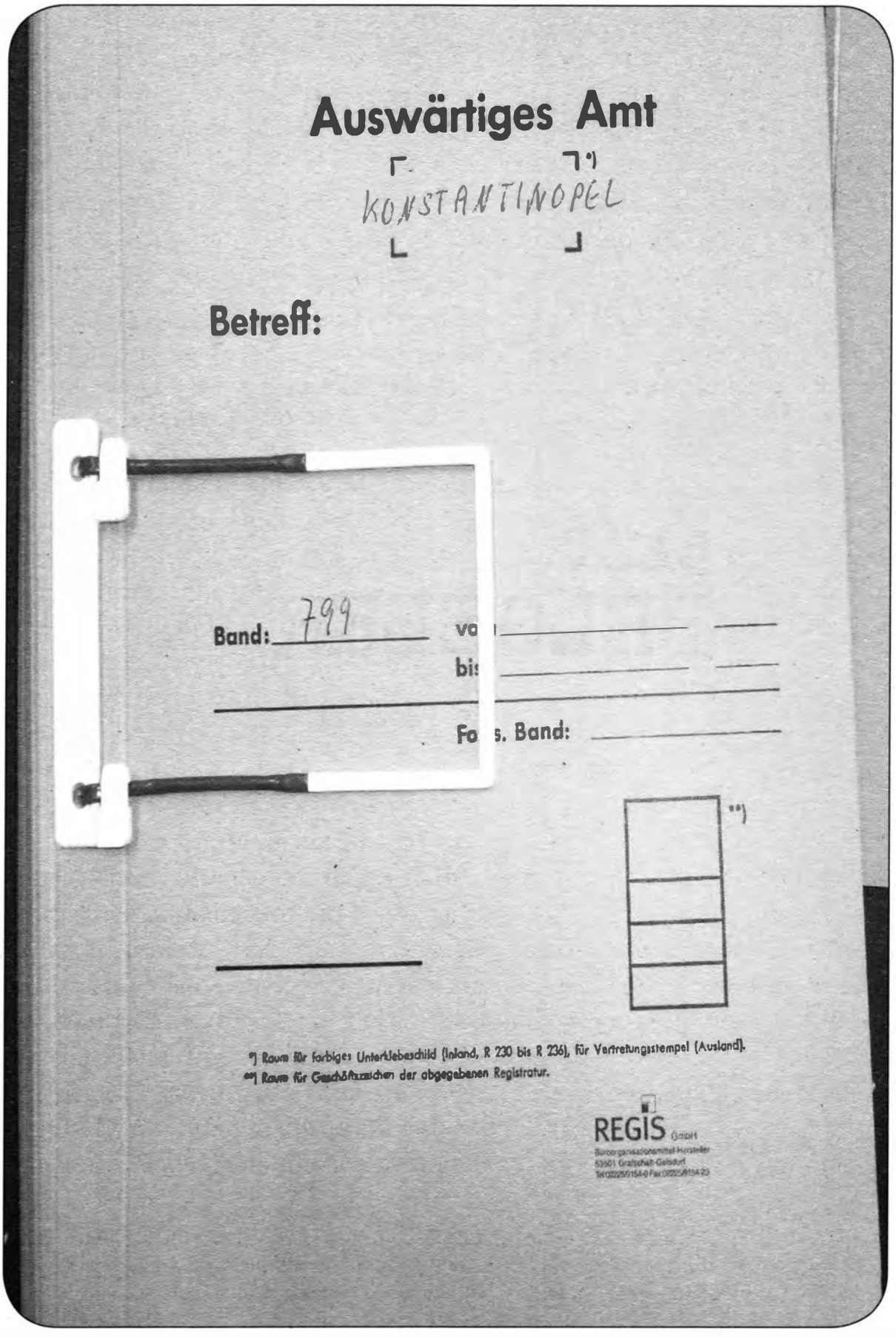
1345 Badıllı, age, c.3, s. 2169

1346 Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69

1347 Konuşmanın tümü için bkz. Aydemir, *İkinci Adam*, c. 3, s. 447-448

1348 Buna ancak eskilerin tabiriyle "Şüyuu vukuundan beter" [Bazı olumsuz şeylerin kulaktan kulağa yayılması, yaşanmış olmasından daha beter] denilebilirdi.

BAZI BELGELER

Auswärtiges Amt (Alman Dışişleri Bakanlığı) **Türkçe ana metinde s. 288'deki Kahire-Berlin-Ankara arasında 4 Eylül 1941'de dolaşan Arapça anti-komünist bildiriye ait arşiv belgelerinin orijinal kapağı.** Arşiv Numarası: AA, Akte Konstantinopol/Ankara, Band 799

Auswärtiges Amt

Nr. Inf. 641 g Ang.3

Berlin NW 8, den 4. September 1941
Wilhelmstr. 74-76

Geheim

Anliegend über sende ich Text eines Flugblatts in arabischer Sprache sowie die Übersetzung desselben. Diese Flugblätter werden bisher in Ägypten verbreitet. Ich stelle anheim, diese dort nachdrucken zu lassen und unter "Muslimen" verbreiten zu lassen.

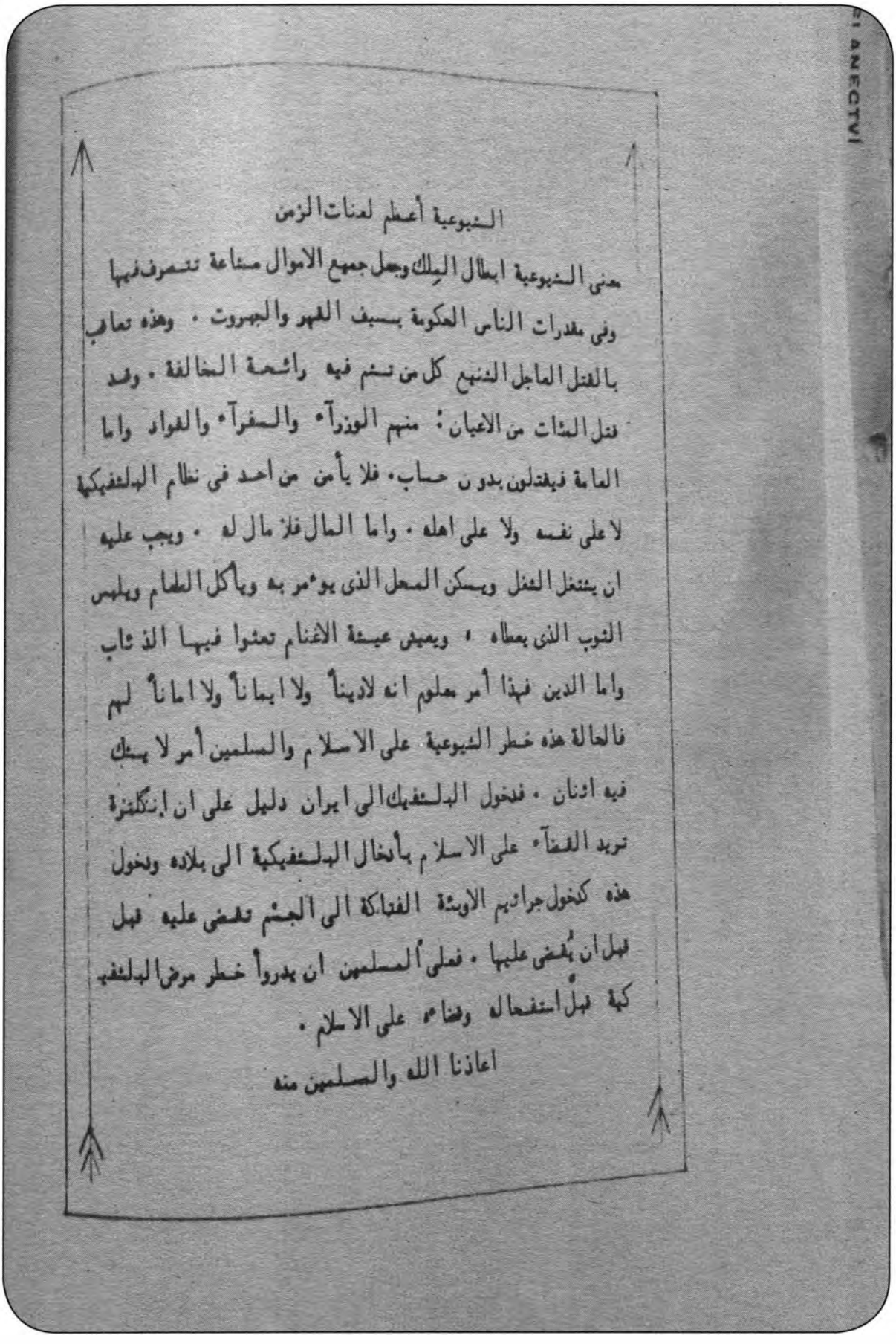
Ergebnisbericht erbeten.

Im Auftrag

An die Deutsche Botschaft

Ankara

Auswärtiges Amt (Alman Dışişleri Bakanlığı) **Türkçe ana metinde s. 288 dipnot: 964'deki, Kahire-Berlin-Ankara arasında 4 Eylül 1941'de dolaşan Arapça anti-komünist bildiri hakkında gönderilen bilgi notunun orijinali.** Arşiv Numarası: AA, Akte Konstantinopol/Ankara, Band 799

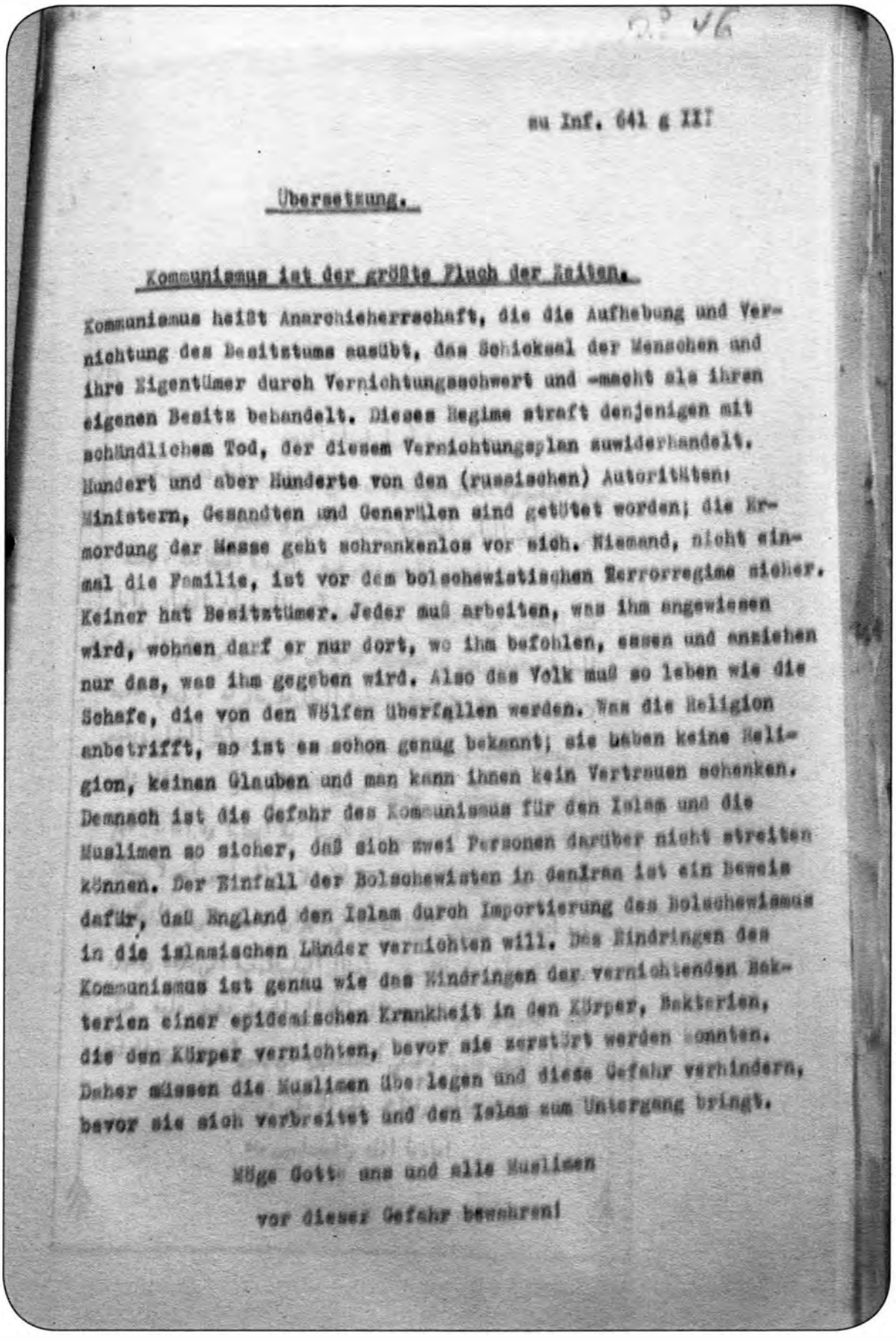

الشيوعية أعظم لعنات الزمن

معنى الشيوعية ابطال الملك وجعل جميع الاموال مشاعة تتصرف فيها وفي مقدرات الناس الحكومة بسيف القهر والجبروت . وهذه تعاقب بالقتل العاجل الشنيع كل من تشم فيه رائحة المخالفة . وقد قتل الملات من الاعيان : منهم الوزراء والسفراء والقواد واما العامة فيقتلون بدون حساب . فلا يأمن من احد في نظام البلشفيكية لا على نفسه ولا على اهله . واما المال فلا مال له . ويجب عليه ان يشتغل الشغل ويسكن المحل الذي يؤمر به ويأكل الطعام ويلبس الثوب الذي يعطاه . ويعيش عيشة الانعام تعشوا فيها الذئاب واما الدين فهذا أمر معلوم انه لا دين ولا ايمان ولا امان لهم فالحالة هذه خطر الشيوعية على الاسلام والمسلمين أمر لا يشك فيه اثنان . فدخول البلشفيك الى ايران دليل على ان انكلترة تريد القضاء على الاسلام بأدخال البلشفيكية الى بلاده ودخول هذه كدخول جراثيم الاوبئة الفتاكة الى الجسم تقضي عليه قبل قبل ان يقضي عليها . فعلى المسلمين ان يدرؤا خطر مرض البلشفيكية قبل استفحاله وقضاء على الاسلام .

اعاذنا الله والمسلمين منه

Auswärtiges Amt (Alman Dışişleri Bakanlığı) **Türkçe ana metinde s. 288'deki Kahire-Berlin-Ankara arasında 4 Eylül 1941'de dolaşan Arapça anti-komünist bildirinin orijinali.** Arşiv Numarası: AA, Akte Konstantinopol/Ankara, Band 799

zu Inf. 641 g XII

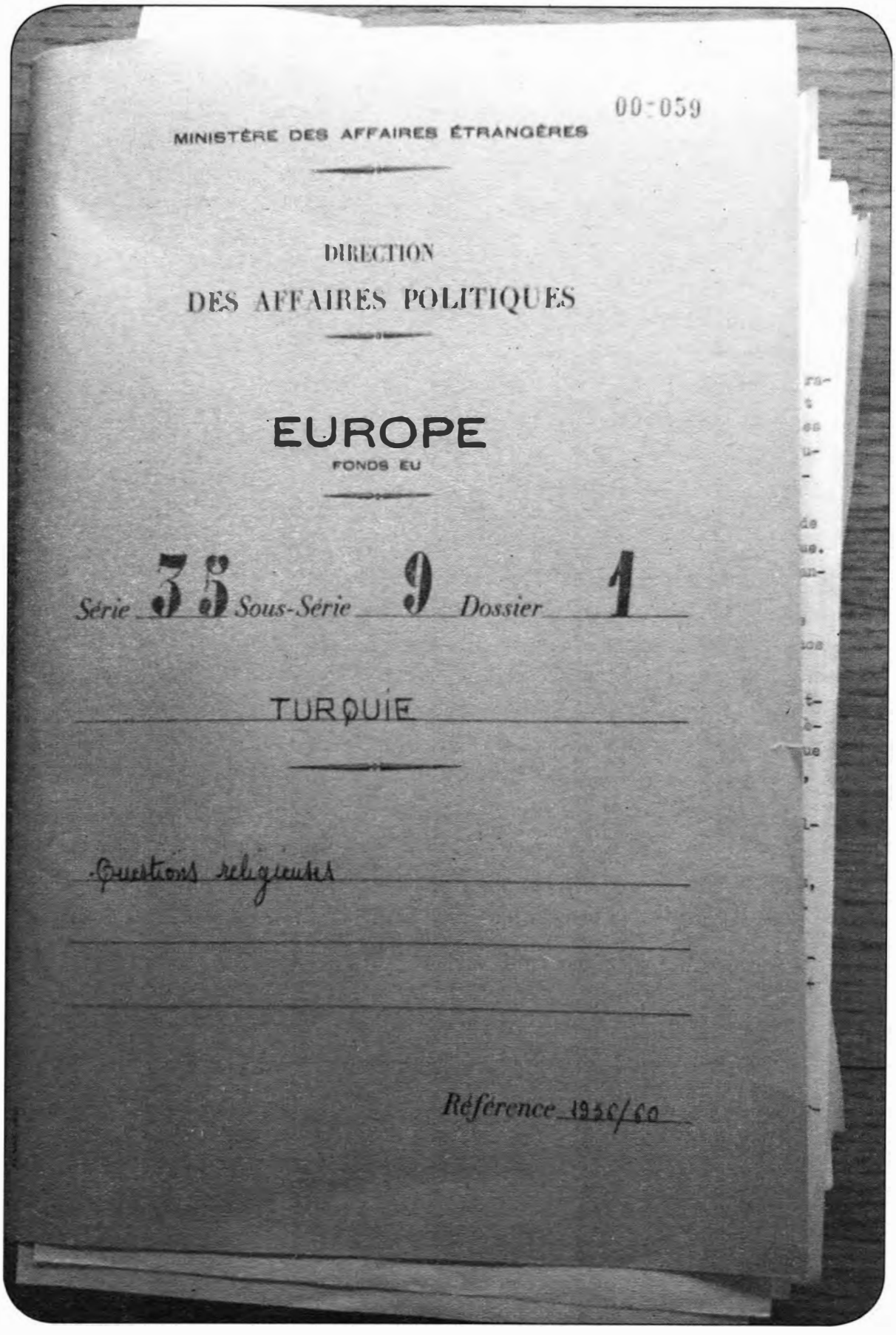
Übersetzung.

Kommunismus ist der größte Fluch der Zeiten.

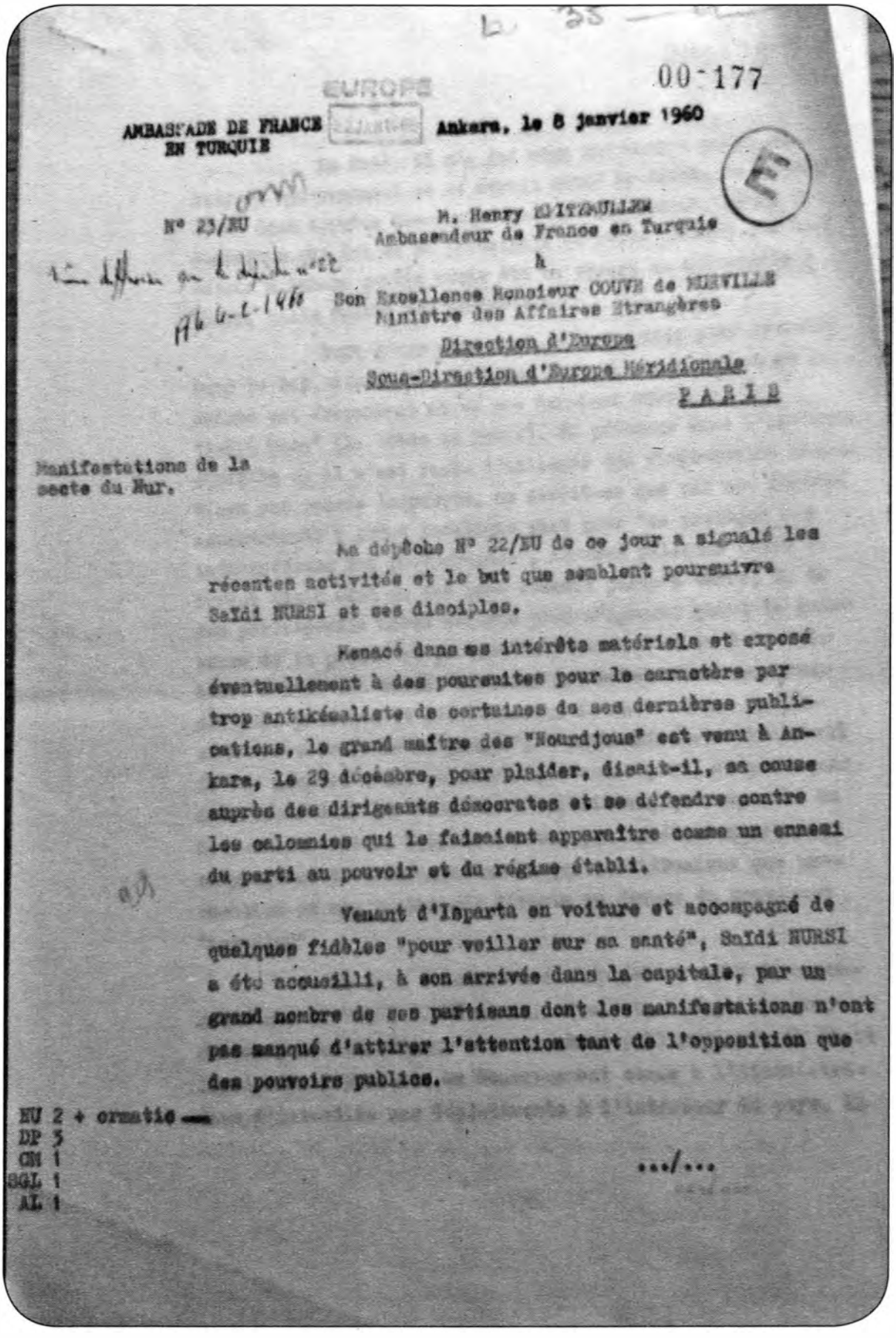
Kommunismus heißt Anarchieherrschaft, die die Aufhebung und Vernichtung des Besitztums ausübt, das Schicksal der Menschen und ihre Eigentümer durch Vernichtungsschwert und -macht als ihren eigenen Besitz behandelt. Dieses Regime straft denjenigen mit schändlichem Tod, der diesem Vernichtungsplan zuwiderhandelt. Hundert und aber Hunderte von den (russischen) Autoritäten: Ministern, Gesandten und Generälen sind getötet worden; die Ermordung der Masse geht schrankenlos vor sich. Niemand, nicht einmal die Familie, ist vor dem bolschewistischen Terrorregime sicher. Keiner hat Besitztümer. Jeder muß arbeiten, was ihm angewiesen wird, wohnen darf er nur dort, wo ihm befohlen, essen und anziehen nur das, was ihm gegeben wird. Also das Volk muß so leben wie die Schafe, die von den Wölfen überfallen werden. Was die Religion anbetrifft, so ist es schon genug bekannt; sie haben keine Religion, keinen Glauben und man kann ihnen kein Vertrauen schenken. Demnach ist die Gefahr des Kommunismus für den Islam und die Muslimen so sicher, daß sich zwei Personen darüber nicht streiten können. Der Einfall der Bolschewisten in Iran ist ein Beweis dafür, daß England den Islam durch Importierung des Bolschewismus in die islamischen Länder vernichten will. Das Eindringen des Kommunismus ist genau wie das Eindringen der vernichtenden Bakterien einer epidemischen Krankheit in den Körper, Bakterien, die den Körper vernichten, bevor sie zerstört werden können. Daher müssen die Muslimen überlegen und diese Gefahr verhindern, bevor sie sich verbreitet und den Islam zum Untergang bringt.

Möge Gott uns und alle Muslimen
vor dieser Gefahr bewahren!

Auswärtiges Amt (Alman Dışişleri Bakanlığı) **Türkçe ana metinde s. 288'deki Kahire-Berlin-Ankara arasında 4 Eylül 1941'de dolaşan Arapça anti-komünist bildirinin Almanca orijinali.** Arşiv Numarası: AA, Akte Konstantinopol/Ankara, Band 799

Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques ([Fransız] Dışişleri Bakanlığı Arşivi) **1956-1960 arası Nursi ve Nurculukla ilgili belgelerin yer aldığı dosyanın kapağı.**

EUROPE

00-177

AMBASSADE DE FRANCE
EN TURQUIE

Ankara, le 8 janvier 1960

N° 23/EU

M. Henry ELTZBACHER
Ambassadeur de France en Turquie
à
Son Excellence Monsieur COUVE de MURVILLE
Ministre des Affaires Etrangères
Direction d'Europe
Sous-Direction d'Europe Méridionale
PARIS

Manifestations de la secte du Nur.

Ma dépêche N° 22/EU de ce jour a signalé les récentes activités et le but que semblent poursuivre Saïdi NURSI et ses disciples.

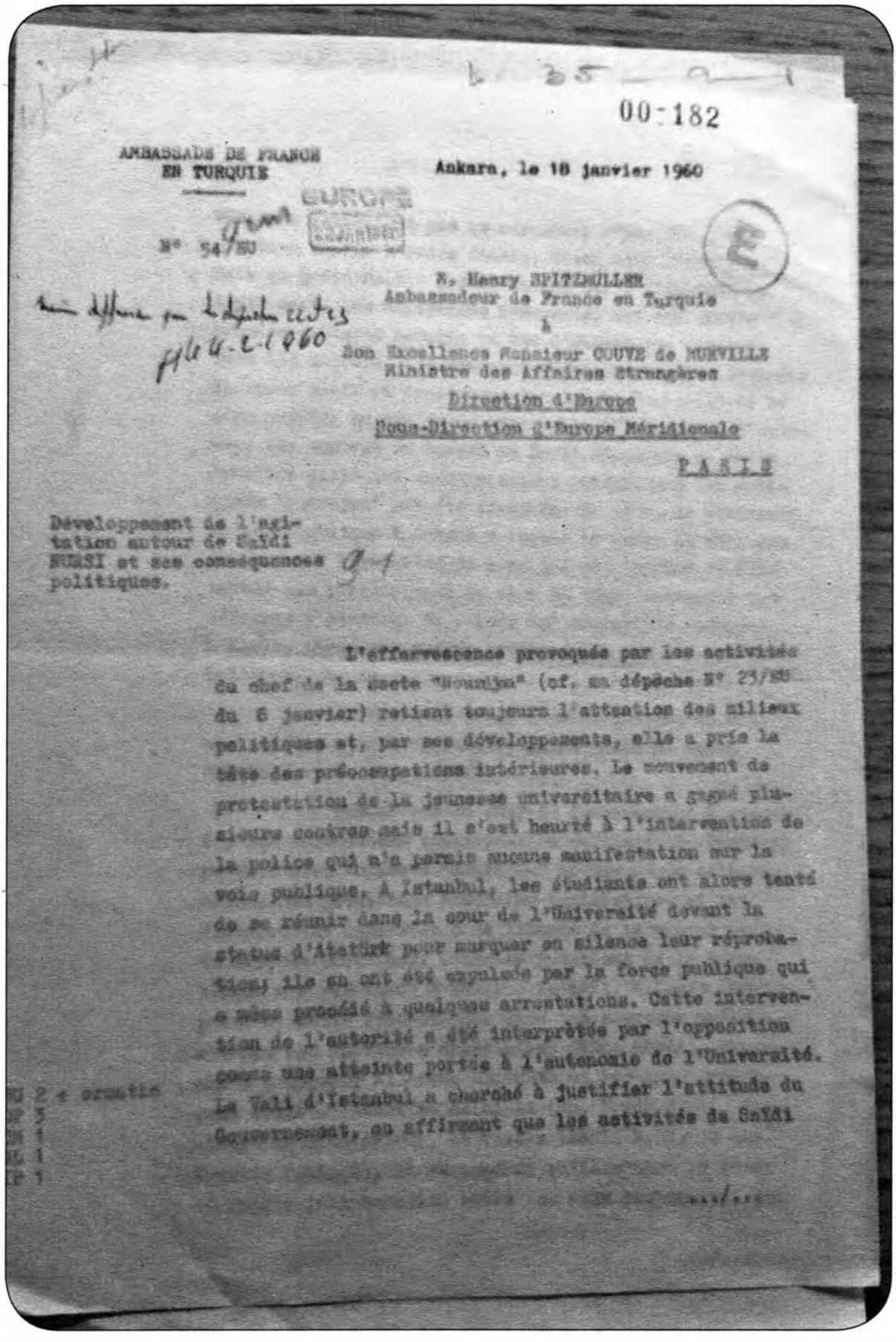
Menacé dans ses intérêts matériels et exposé éventuellement à des poursuites pour le caractère par trop antikémaliste de certaines de ses dernières publications, le grand maître des "Nourdjous" est venu à Ankara, le 29 décembre, pour plaider, disait-il, sa cause auprès des dirigeants démocrates et se défendre contre les calomnies qui le faisaient apparaître comme un ennemi du parti au pouvoir et du régime établi.

Venant d'Isparta en voiture et accompagné de quelques fidèles "pour veiller sur sa santé", Saïdi NURSI a été accueilli, à son arrivée dans la capitale, par un grand nombre de ses partisans dont les manifestations n'ont pas manqué d'attirer l'attention tant de l'opposition que des pouvoirs publics.

EU 2 + ormatie
DP 5
CM 1
SGL 1
AL 1

.../...

Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques ([Fransız] Dışişleri Bakanlığı Arşivi) **Türkçe ana metinde s. 411'deki "Nur Tarikatı Gösterileri" başlıklı 8 Ocak 1960 tarihli belgenin orijinalidir.** Arşiv Numarası: Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69

00-182

AMBASSADE DE FRANCE
EN TURQUIE

Ankara, le 18 janvier 1960

N° 54/BU

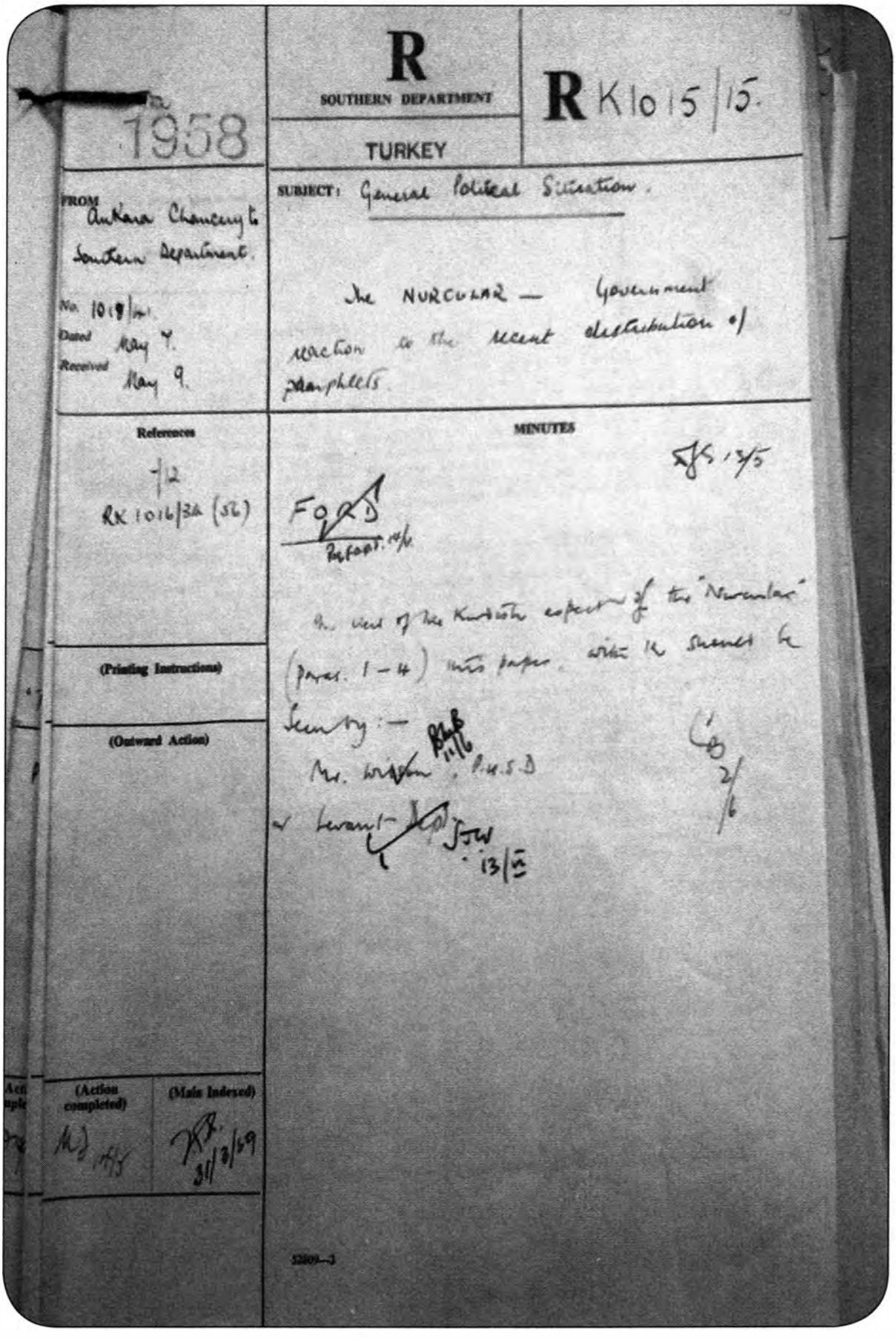
EUROPE

N. Henry SPITZMULLER
Ambassadeur de France en Turquie
à
Son Excellence Monsieur COUVE de MURVILLE
Ministre des Affaires Etrangères
Direction d'Europe
Sous-Direction d'Europe Méridionale
PARIS

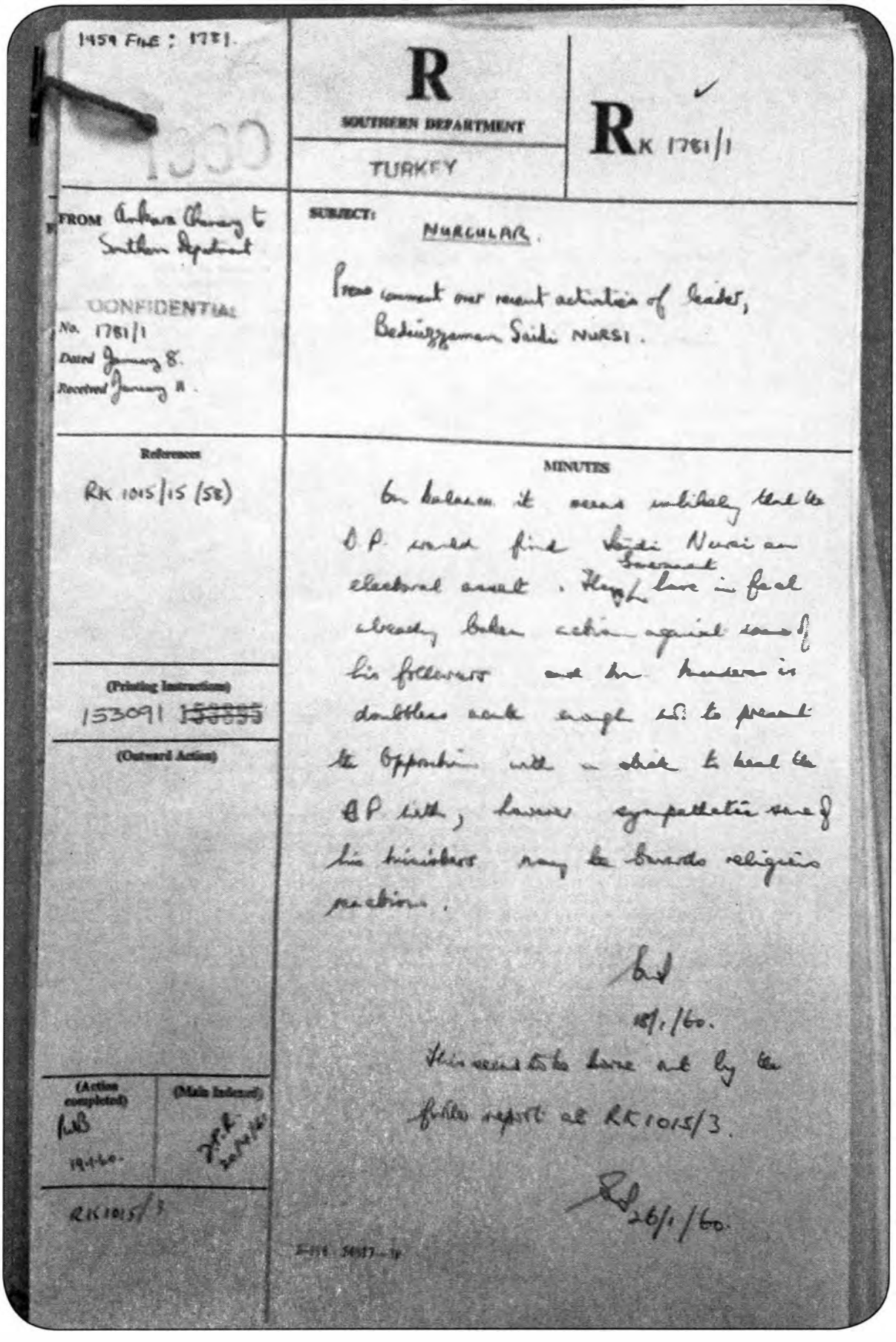
Développement de l'agitation autour de Saïdi NURSI et ses conséquences politiques.

L'effervescence provoquée par les activités du chef de la secte "Nourdjus" (cf. ma dépêche N° 23/BU du 6 janvier) retient toujours l'attention des milieux politiques et, par ses développements, elle a pris la tête des préoccupations intérieures. Le mouvement de protestation de la jeunesse universitaire a gagné plusieurs centres mais il s'est heurté à l'intervention de la police qui n'a permis aucune manifestation sur la voie publique. A Istanbul, les étudiants ont alors tenté de se réunir dans la cour de l'Université devant la statue d'Atatürk pour marquer en silence leur réprobation; ils en ont été expulsés par la force publique qui a mêne procédé à quelques arrestations. Cette intervention de l'autorité a été interprétée par l'opposition comme une atteinte portée à l'autonomie de l'Université. Le Vali d'Istanbul a cherché à justifier l'attitude du Gouvernement, en affirmant que les activités de Saïdi

Ministère des Affaires Èrangères, Direction des Affaires Politiques ([Fransız] Dışişleri Bakanlığı Arşivi) **Türkçe ana metinde s. 416'daki "Hususi olarak Saidi NURSİ ajitasyonunun artışı ve siyasal sonuçları" başlıklı 18 Ocak 1960 tarihli belgenin orijinalidir.** Arşiv Numarası: Direction Des Affaires Politiques, Turquie, 247QO/69

R
SOUTHERN DEPARTMENT
TURKEY
RK 1015/15.
1958
FROM Ankara Chancery to Southern Department.
No. 1019/58
Dated May 7.
Received May 9.
SUBJECT: General Political Situation.
The NURCULAR — Government reaction to the recent distribution of pamphlets.
References
-/2
RK 1016/38 (56)
MINUTES
5/5/58
FO R D
Reports 14/5
In view of the Kurdish aspect of the "Nurculars" (paras. 1-4) this paper should be Secret:—
Mr. Wright P.U.S.D
Levant Dept JJW 13/5
(Printing Instructions)
(Outward Action)
(Action completed)
(Main Indexed)
31/8/59
52809—3

National Archives, Foreigen Office ([Britanya] Milli Arşiv, Dışişleri Bakanlığı) **Türkçe ana metinde s. 390'daki "Nurcular" başlıklı 7 Mayıs 1958 tarihli belgenin orijinal dosya kapağı.** Arşiv Numarası: FO 371/136452

1459 FILE : 1781.

R

SOUTHERN DEPARTMENT

TURKEY

RK 1781/1

FROM Ankara Chancery to Southern Department

CONFIDENTIAL

No. 1781/1

Dated January 8.

Received January 11.

SUBJECT: NURCULAR.

Please comment our recent activities of leader, Bediüzzaman Saidi NURSI.

References

RK 1015/15 (58)

(Printing Instructions)

153091 ~~153095~~

(Outward Action)

MINUTES

On balance it seems unlikely that the D.P. would find Saidi Nursi an electoral asset. They have in fact already taken action against some of his followers and the Government is doubtless ready enough to present the Opposition with a stick to beat the AP with, however sympathetic some of his ministers may be towards religious practices.

bd

10/1/60.

This seems to have set by the file report at RK 1015/3.

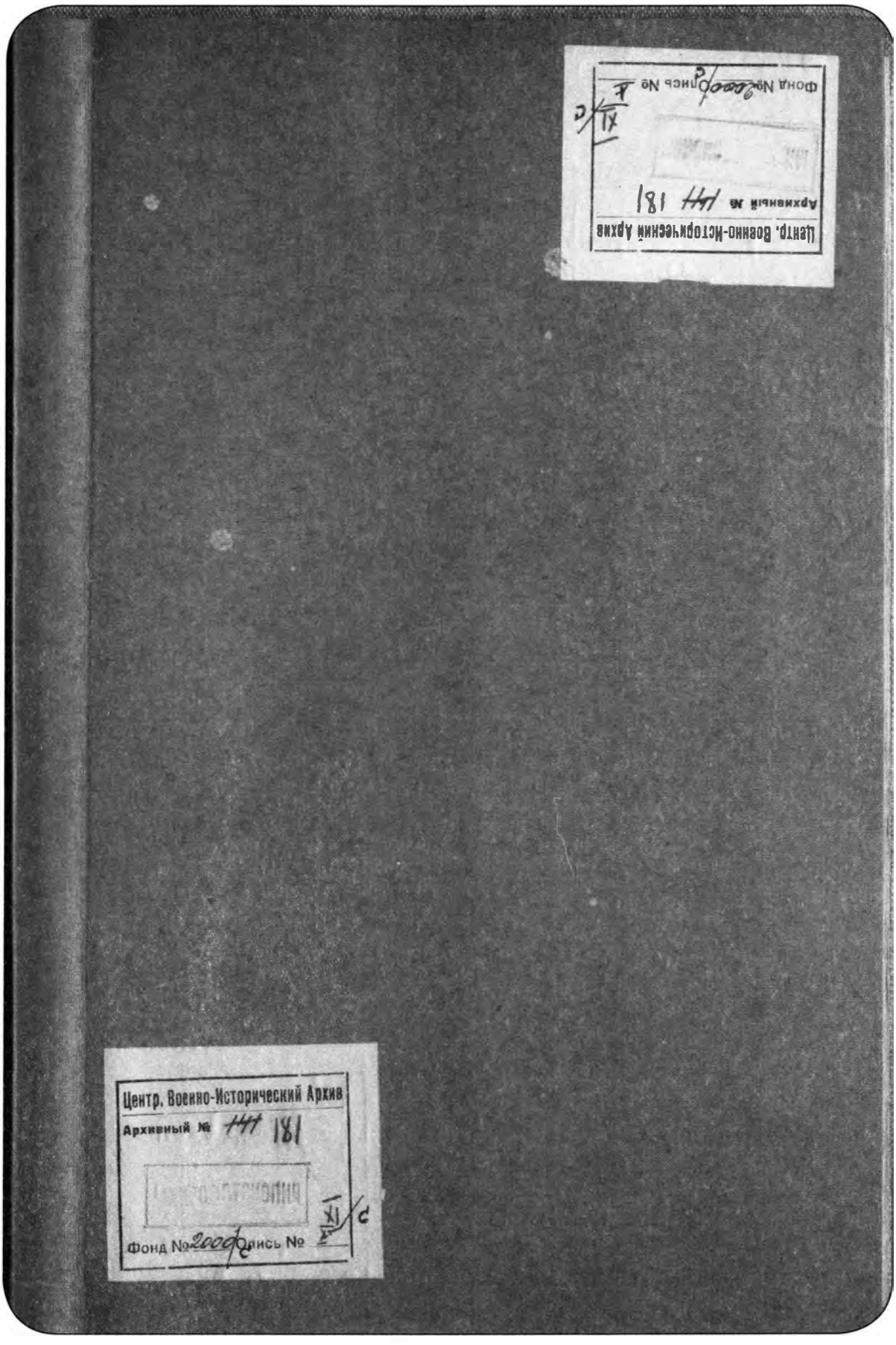
26/1/60.

(Action completed) bdB 19.1.60.

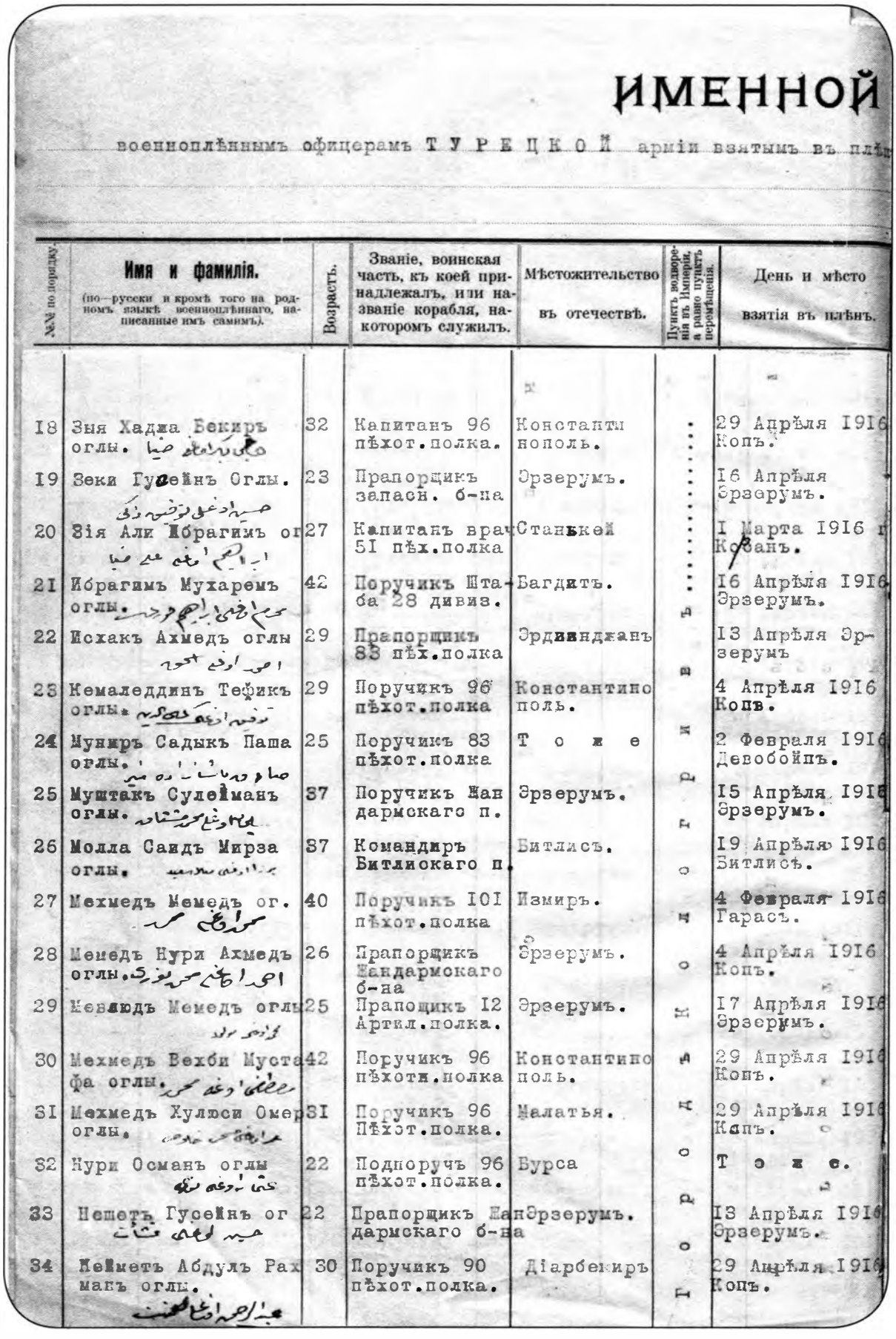
(Main Interest)

RK 1015/3

National Archives, Foreigen Office ([Britanya] Milli Arşiv, Dışişleri Bakanlığı) **Türkçe ana metinde s. 414'deki "Nurcular" başlıklı 8 Ocak 1960 tarihli belgenin orijinal dosya kapağı.** Arşiv Numarası: FO 371/153091

RGVIA (Rusya İmparatorluğu Askeri Tarih Arşivi), Fond 2000, Opis‘ 11’in kapağı

ИМЕННОЙ

военноплѣннымъ офицерамъ ТУРЕЦКОЙ арміи взятымъ въ плѣ

№№ по порядку.	Имя и фамилія. (по-русски и кромѣ того на родномъ языкѣ военноплѣннаго, написанные имъ самимъ).	Возрастъ.	Званіе, воинская часть, къ коей принадлежалъ, или названіе корабля, на которомъ служилъ.	Мѣстожительство въ отечествѣ.	Пунктъ водворенія въ Имперіи, а равно пунктъ перемѣщенія.	День и мѣсто взятія въ плѣнъ.
18	Зыя Хадма Бекиръ оглы. ضيا	32	Капитанъ 96 пѣхот.полка.	Константинополь.		29 Апрѣля 1916 Копъ.
19	Зеки Гусейнъ Оглы.	23	Прапорщикъ запасн. б-на	Эрзерумъ.		16 Апрѣля Эрзерумъ.
20	Зія Али Ибрагимъ оглы	27	Капитанъ врач 51 пѣх.полка	Станькой		1 Марта 1916 г Коланъ.
21	Ибрагимъ Мухаремъ оглы.	42	Поручикъ Штаба 28 дивиз.	Багдатъ.		16 Апрѣля 1916 Эрзерумъ.
22	Исхакъ Ахмедъ оглы	29	Прапорщикъ 83 пѣх.полка	Эрзинджанъ		13 Апрѣля Эрзерумъ
23	Кемаледдинъ Тефикъ оглы.	29	Поручикъ 96 пѣхот.полка	Константинополь.		4 Апрѣля 1916 Копъ.
24	Муниръ Садыкъ Паша оглы.	25	Поручикъ 83 пѣхот.полка	Т о ж е		2 Февраля 1916 Девобойпъ.
25	Муштакъ Сулейманъ оглы.	37	Поручикъ Жандармскаго п.	Эрзерумъ.		15 Апрѣля 1916 Эрзерумъ.
26	Молла Саидъ Мирза оглы.	37	Командиръ Битлисскаго п.	Битлисъ.		19 Апрѣля 1916 Битлисъ.
27	Мехмедъ Мемедъ оглы.	40	Поручикъ 101 пѣхот.полка	Измиръ.		4 Февраля 1916 Гарасъ.
28	Мемедъ Нури Ахмедъ оглы.	26	Прапорщикъ Жандармскаго б-на	Эрзерумъ.		4 Апрѣля 1916 Копъ.
29	Мемедъ Мемедъ оглы	25	Прапощикъ 12 Артил.полка.	Эрзерумъ.		17 Апрѣля 1916 Эрзерумъ.
30	Мехмедъ Вехби Мустафа оглы.	42	Поручикъ 96 пѣхотн.полка	Константинополь.		29 Апрѣля 1916 Копъ.
31	Мехмедъ Хулюси Омеръ оглы.	31	Поручикъ 96 Пѣхот.полка.	Малатья.		29 Апрѣля 1916 Копъ.
32	Нури Османъ оглы	22	Подпоручъ 96 пѣхот.полка.	Бурса		Т о ж е.
33	Нешетъ Гусейнъ оглы	22	Прапорщикъ Жандармскаго б-на	Эрзерумъ.		13 Апрѣля 1916 Эрзерумъ.
34	Нейметь Абдулъ Рахманъ оглы.	30	Поручикъ 90 пѣхот.полка.	Діарбекиръ		29 Апрѣля 1916 Копъ.

Городъ Кодоръ

RGVIA (Rusya İmparatorluğu Askeri Tarih Arşivi), Fond 2000, Opis' 11, Nomer dela 181. (**Listede 26. sıradaki bilgiler Said Nursi'ye aittir. Türkçe ana metinde s. 194'deki tablonun Rusça orijinalidir.**)

ИМЕННОЙ

Военноплѣннымъ офицерамъ Турецкой арміи взятымъ въ плѣнъ въ

въ городѣ Пошехонье въ распоряженіе Пошехонскаго Уѣзднаго

№№ по порядку	Имя и фамилія. (по-русски и кромѣ того на родномъ языкѣ военноплѣннаго, написанные имъ самимъ).	Возрастъ.	Званіе, воинская часть, къ коей принадлежалъ, или названіе корабля, на которомъ служилъ.	Мѣстожительство въ отечествѣ.	Пунктъ водворенія въ Имперіи, а равно пунктъ перемѣщенія.	День и мѣсто взятія въ плѣнъ.
I	Абдуселямъ Сайдъ оглы.	I9	Прапорщикъ 17 пѣх.полка.	Шамъ.	Мушъ.	23 Апрѣля I916
2	Ахмедъ Ибрагимъ огл.	4I	Поручикъ I-го Кавказ.полка.	Хнысъ.	Мамахутумъ.	30 Апрѣля I916
3	Азисъ Хасанъ оглы.	28	Оружейн.маст. I3 Артил.пол.	Эрзерумъ.	Эрзерумъ.	I5 Апрѣля I916
4	Ахмедъ Хамды Абдула оглы.	30	Граждан.чин.	Эрзерумъ.	Эрзерумъ.	9 Апрѣля I916
5	Асафъ Дервишъ оглы.	28	Прапорщикъ Жандар.б-на.	Эрзерумъ.	Эрзерумъ.	I3 Апрѣля I916
6	Абидинъ Зейнелъ огл.	22	Подпоручикъ 93 пѣх.полка.	Адана.	Ерзуръ.	I Февраля I916
7	Алириза Арифоулла оглы.	26	Подпоручикъ 93 пѣх.полка.	Инегуръ.	Тафта.	2 Февраля I916
8	Ахмедъ Османель огл.	26	Подпоручикъ Битлискаго п.	Селеники.	Битлисъ.	I9 Февраля.I916
9	Ахмедъ Ильявъ оглы.	26	Подпоручикъ 2 Погран.пол.	Трапезунтъ.	Трапезунтъ.	I3 Марта I916
I0	Ахмедъ Усейнъ оглы.	40	Прапорщикъ I пѣх.полка.	Эрзерумъ.	Аувѣренъ.	27 Марта I916
II	Гумейнъ Асанъ оглы.	40	Подпоручикъ 92 пѣх.полка	Константин.	Омудумъ.	3 Февраля.I916
I2	Зыя Абдула оглы.	45	Подпоручикъ Погран.страж.	Сивасъ.	Каракочъ.	I6 Мая I916
I3	Зеки Гусейнъ оглы.	23	Прапорщикъ Запаснаго б-на	Эрзерумъ.	Эрзерумъ.	I6 Апрѣля
I4	Ибрагимъ Яхья оглы.	47	Подпоручикъ Жандарм.пол.	Битлисъ.	Битлисъ.	I9 Февраля I9I
I5	Исмаилъ Охмедъ оглы.	26	Прапорщикъ I пѣх.полка.	Юсуфели.	Кеичъ.	I4 Марта I916
I6	Махмедъ Махмедъ оглы	25	Подпоручикъ 54 пѣх.полка	Андріанопл.	Битлисъ.	I9 Февраля.I916
I7	Муса Казимъ Мемедъ оглы.	38	Подпоручикъ 92 пѣх.полка	Кайсерія.	Омудумъ.	3 Февраля
I8	Мустафа Хемди Сатуха оглы.	29	Подпоручикъ 89 пѣх.полка	Трапезунтъ	Каурь Дагій.	I Февраля
I9	Мустафа Чаферъ оглы	32	Прапорщикъ I пѣх.полка	Эрзерумъ.	Аувѣренъ.	27 Марта I916
20	Молла Саидъ Мирза оглы.	37	Командиръ Битлисск.полка	Битлисъ.	Битлисъ.	I9 Апрѣля I916
2I	Мемедъ Нури Ахмедъ оглы.	26	Прапорщикъ Жандар.б-на.	Эрзерумъ.	Копъ.	4 Апрѣля I916
22	Махмедъ Эминъ оглы.	28	Прапорщикъ 99 пѣх.полка.	Ангара.	Копъ.	8 Апрѣля I916
23	Омеръ Хавзи оглы.	3I	Подпоручикъ Погран.страж.	Токатъ.	Битлисъ.	I9 Февраль.I916
24	Османъ Шакиръ оглы.	3I	Подпоручикъ Битлис.полка	Сересъ.	Т о ж е.	
25	Омеръ Февзи Хасанъ оглы.	48	Подпоручикъ Жандар.полка	Синопъ.	Т о ж е.	
26	Османъ Гусейнъ оглы	37	Подпоручикъ 96 пѣх.полка	Чангры.	Копъ.	29 Апрѣля

RGVIA (Rusya İmparatorluğu Askeri Tarih Arşivi), Fond 2000, Opis' 11, Nomer dela 181. (**Listede 20. sıradaki bilgiler Said Nursi'ye aittir. Türkçe ana metinde s. 195'deki tablonun Rusça orijinalidir.**)

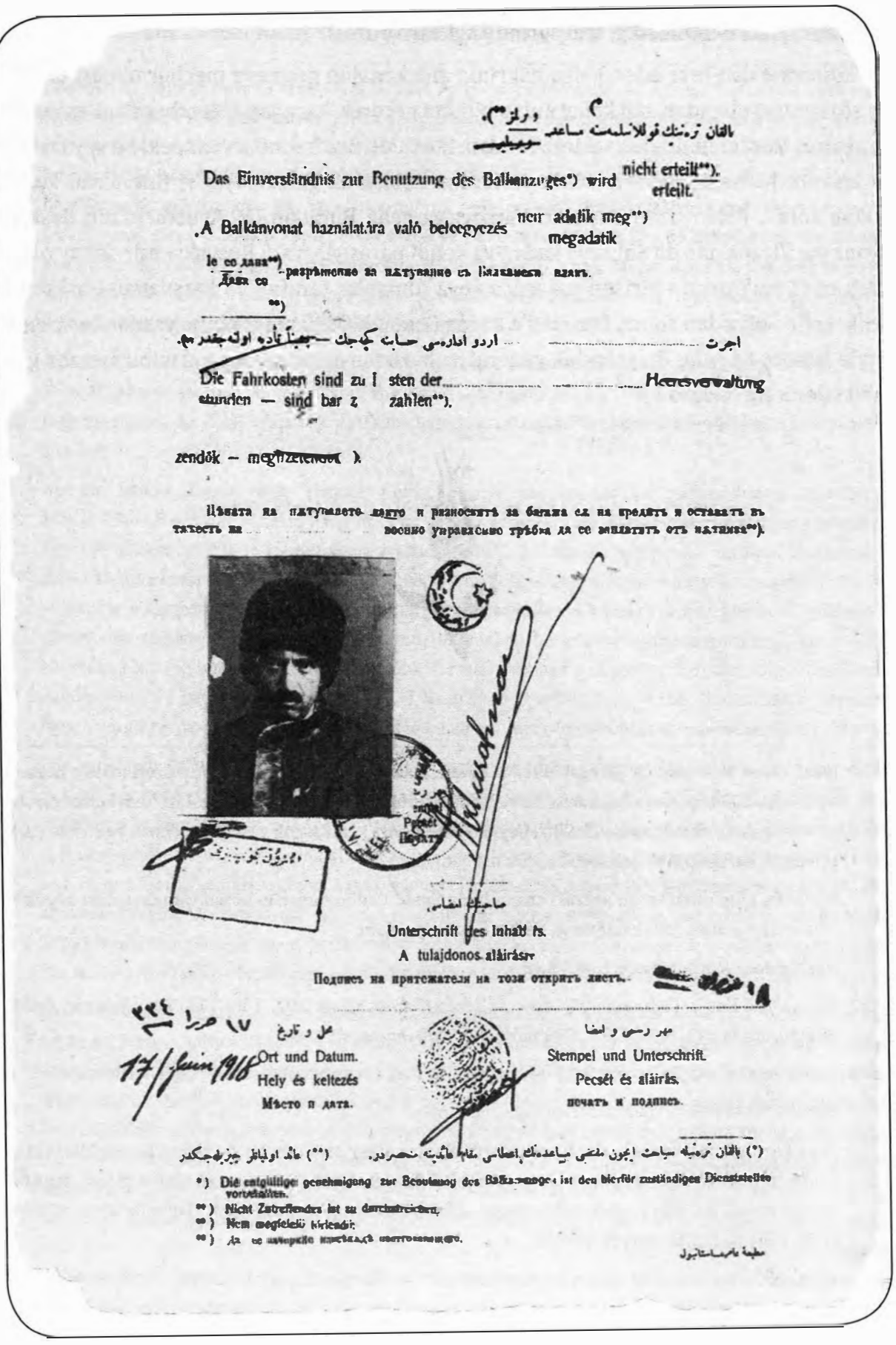
Venezuelalı Osmanlı subayı Rafael de Nogales Mendez

El autor en medio de su guardia personal Kurdish; durante el sitio de Van, capital de Armenia

Keçe Küllahlılar Van'da bir mola esansında. Ön sırada (beyaz pelerinlinin solunda) Rafael de Nogales Mendez

Ve arkada (beyaz dairenin içinde) Said Nursi (Kaynak: risalehaber.com)

Das Einverständnis zur Benutzung des Balkanzuges*) wird nicht erteilt**). erteilt.

A Balkánvonat használatára való beleegyezés nem adatik meg**) megadatik

**)

Die Fahrkosten sind zu l sten der ..... Heeresverwaltung
stunden — sind bar z zahlen**).

zendők — megfizetendők **).

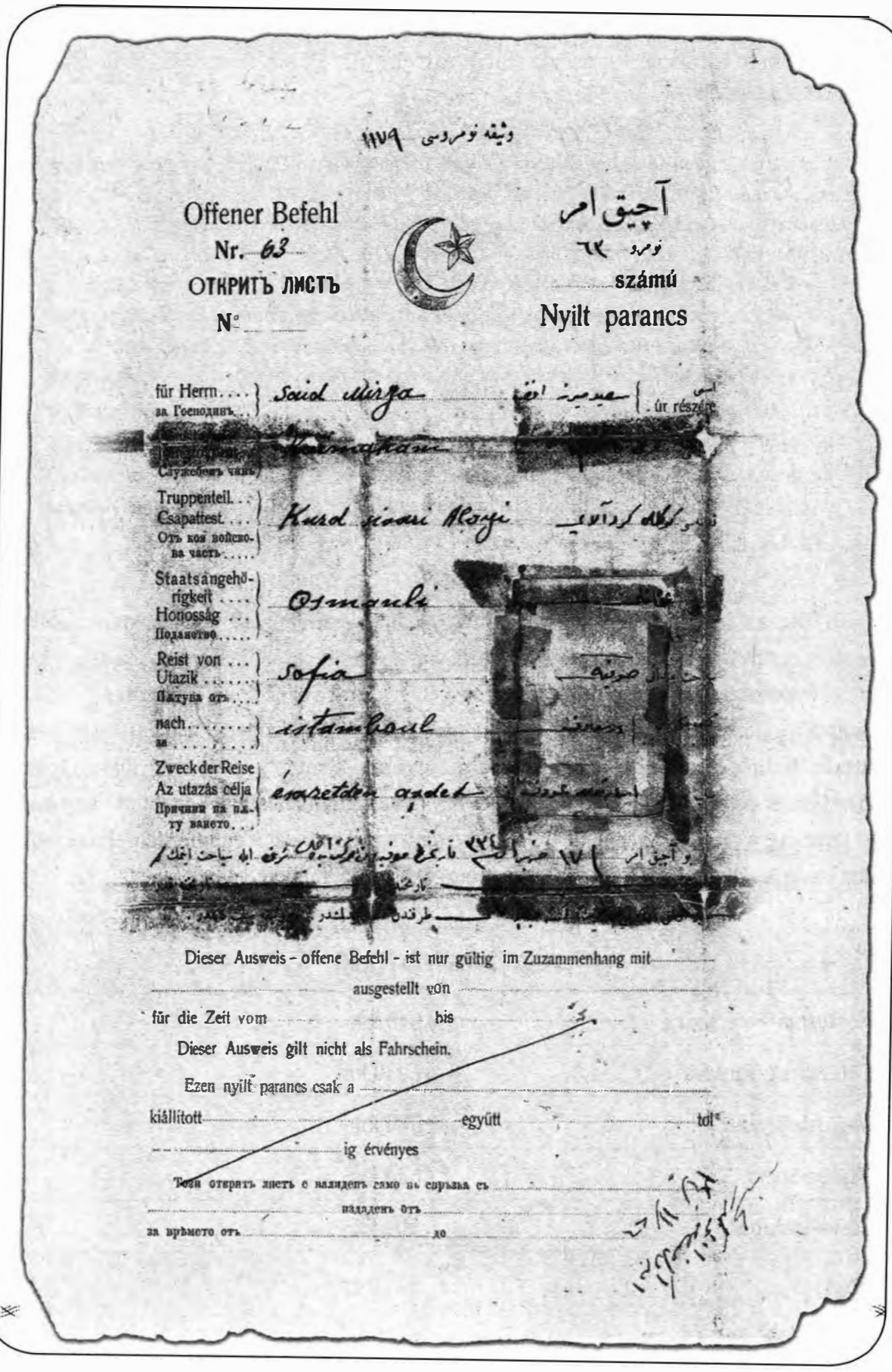
Unterschrift des Inhabers.
A tulajdonos aláírása.

Ort und Datum.
Hely és keltezés

Stempel und Unterschrift.
Pecsét és aláírás.

*) Die endgültige Genehmigung zur Benutzung des Balkanzuges ist den hierfür zuständigen Dienststellen vorzulegen.
**) Nicht Zutreffendes ist zu durchstreichen.
**) Nem megfelelő törlendő.

Almanların Said Nursi'ye verdigi söylenen "seyahat belgesi"nin ön yüzü.

Almanların Said Nursi'ye verdigi söylenen "seyahat belgesi"nin arka yüzü.

Arşivler:

- Auswärtiges Amt (Alman Dışişleri Bakanlığı)
- Bundes Archiv (Federal Arşiv)
- Bundesarchiv– Freiburg/Militärarchiv (Federal Arşiv– Freiburg/Askeri Arşiv)
- Gosudarstvennij Archiv Kostromskoj Oblasti–GAKO (Kostroma Eyaleti Devlet Arşivi)
- Gosudarstvenniy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy–GARF (Rusya Federasyonu Devlet Arşivi)
- Ministère des Affaires Ètrangères, Direction des Affaires Politiques ([Fransız] Dışişleri Bakanlığı Arşivi)
- National Archives, Foreigen Office ([Britanya] Milli Arşiv, Dışişleri Bakanlığı)
- Rossiiskiy Gosudarstvennıy Voenno–İstoriçheskiy Arhiv–RGVIA (Rusya İmparatorluğu Askeri Tarih Arşivi)

Gazeteler:

- *Akşam*
- *Aydınlık*
- *BirGün*
- *Hürriyet*
- Milliyet
- Taraf
- Radikal
- Sabah
- Star
- Yeni Şafak
- Zaman

Dergiler:

- *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*
- *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*
- *Birikim*
- *Derin Tarih*
- *Kürt Tarihi*
- *Tarih İncelemeleri Dergisi*
- *Türklük Araştırmaları Dergisi*

- *Türk Solu*
- ÜN, "Isparta Halkevi Mecmuası"
- *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*

İnternet siteleri:

- www.academia.edu
- www.ankarabarosu.org.tr
- www.atam.gov.tr
- www.avakianbob.wordpress.com
- www.cevaplar.org
- www.dervisan.com
- www.diyanet.gov.tr
- www.florence.com.tr
- www.hinishaber.net
- www.icisleriafad.gov.tr
- www.islah.de
- www.ispartaya.com
- www.itubirlik.org.tr
- www.kuryel.net
- www.luftlienie.org
- www.louisville.edu
- www.marxists.org
- www.mtholyoke.edu
- www.nedenolur.net
- www.nisanyanmap.com
- www.revcom.us
- www.risaleajans.com
- www.risalehaber.com
- www.siirtnews.com
- www.tcmb.gov.tr
- www.timeturk.com
- www.turkishnews.com
- www.turkishstudies.net
- www.turkiyat.selcuk.edu.tr
- www.uni-hamburg.de
- www.yesilay.org.tr
- www.yunus.hacettepe.edu.tr
- www.vk.com

Kaynakça:

Ahmad, Feroz, *1908-1914 İttihat ve Terakki*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984

Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, c.2, Nehir Yayınları, İstanbul, 1993

Akgündüz, Ahmed, *Bediüzzaman Said Nursî ve İlmi Şahsiyeti*, c.1–2, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2013–2014

Akgündüz, Ahmet, *Bilinmeyen Bir Dahi, Bediüzzaman Said Nursî*, Bilge Yayınları, İstanbul, 2010

Akşin, Sina, "Düşünce ve Bilim Tarihi (1839–1908), *Türkiye Tarihi*, c.3, Cem Yayınları, İstanbul, 1988'in içinde

Aktay, Yasin, "Halife Sonrası Şartlarda İslâmcılığın Öz–Diyar Algısı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011'in içinde

Albayrak, Sadık, *Son Devrin İslam Akademisi Daru'l Hikmeti'l-İslamiye*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998

Atasoy, İhsan, *Nur'un Birinci Talebesi Hulusi Yahyagil*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012

Atatürk, *Nutuk*, c.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1961

Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.1–30, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999–2012

Atatürk'ün Milli Dış Politikası, c.1–2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992

Atay, Falih Rıfkı, *Zeytindağı*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2008

Avagyan, Arsen, *Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde Çerkesler*, Belge Yayınları, İstanbul, 2004

Avakian, Bob, *Aklı Özgürleştirmek ve Dünyayı Kökten Değiştirmek İçin, Tüm Tanrılardan Kurtulun,* El Yayınları, İstanbul, 2014

Avakian, Bob, *Kültür, Sanat, Bilim ve Felsefe Üzerine*, Yordam Kitap, İstanbul, 2011

Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, c.1, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974

Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, c.1–3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976

Aydemir, Şevket Süreyya İkinci Adam, c.1–3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968

Aydemir, Şevket Süreyya *Tek Adam*, c. 1–3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969

Badıllı, Abdülkadir, *Bediüzzaman Said-i Nursî*, Mufassal Tarihçe–i Hayatı, c. 1–3, İttihad, İstanbul, 1998

Bakû 1920, Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Koral Yayınları, İstanbul, 1990

Bardakçı, Murat, Şahbaba, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1998

Bardakçı, Murat, *Talât Paşa'nın Evrak-ı Metrûkesi*, Everest Yayınları, İstanbul, 2009

Barutçu,Faik Ahmet, *Siyasi Anılar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977

Bayındır, Abdülaziz, *Kur'an Işığında Aracılık ve Şirk,* Süleymaniye Vakfı, İstanbul, 2006

Bayraktar, Muharrem, Çan Kulesindeki Müslümanlar, İcmal Yayıncılık, İstanbul, 2012

Behrendt, Günter, *Nationalismus in Kurdistan, Deutsches Orient-Institut*, Hamburg, 1993

Beşikçi, İsmail, *Kürtlerin Mecburi İskanı*, Yurt Yayınları, Ankara, 1991

Biografija ukaznogo Ahuna Safarowa v pamjat' pjatidesjati-tschetirjehletnej sluzhbi v duhownom sane pri metscheti Kostromskoj Podgornoj Tatarskoj Slobodi. Gubernskaja Tipografija, Kostroma, 1902

Birgen, Muhittin, İttihat ve Terakki'de On Sene, c.1–2, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006

Bozarslan, Hamit, "Türkiye'de Kürt Sol Hareketi", Emir Ali Türkmen–Abdurrahim Özmen, *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı*, Dipnot Yayınları, 2013'ün içinde

Bozis, Yorgo – Bozis, Sula, *Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013

Brändström, Elsa, *Unter Kriegsgefangenen in Russland und Sibirien 1914/1920*, Köhler und Amelang, Leipzig, 1927

Bruinessen, Martin van, *Ağa, Şeyh, Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013

Bryce, James – Toynbee, Arnold, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2005

Bulaç, Ali, "İslâm'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslâmcıların Üç Nesli", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, İslâmcılık, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011

Cemilpaşazade, Kadri, *Doza Kurdistan*, Özge Yayınevi, Ankara, 1991

Cilasun, Emrah, Çerkes Ethem–Bâki İlk Selam, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009

Cilasun, Emrah, "Mehmet Aksoyla Söyleşi: 'Ben Direnmeye Karar verdim'", *Mesele*, Agora Kitaplığı, No: 50, Şubat 2011'in içinde

Cilasun, Emrah, *Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008

Çakır, Ruşen, *Ayet ve Slogan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012

Çetiner, Yılmaz, İnanç Sömürücüleri, Nurcular Arasında Bir Ay, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964

Dadrian, Vahakn, N. İttifak Devletleri Kaynaklarında Ermeni Soykırımı, Toplu Makaleler 3, Belge Yayınları, İstanbul, 2007

Documents sur les atrocites armeno-russes, Societe anonyme de papeterie et d'imprimerie, Constantinople, 1917

Dumont, Paul "Türkiye'de İslam Yenilik Ögesi mi?", *Türkiye Sorunları, 1988 Yıllığı*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, içinde

Dursun, Turan, *Müslümanlık ve Nurculuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012

Engels, Friedrich, "Almanya'da Köylü Savaşı"ından Seçmeler, Karl Marx ve Friedrich Engels, *Siyaset ve Felsefe*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1978'in içinde

Ergil, Doğu, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981

Erikson, Erik H., *Der junge Mann Luther. Eine psychoanalytische und historische Studie*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1994

Eser, Gülşah "Kastamonu–Göl Eğitmen Kursu'nun 1940 Yılı Faaliyetleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c. 11, sayı: 21'in içinde

Gökay, Bülent, *Emperyalizm ile Bolşevizm Arasında Türkiye*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006

Göle, Nilüfer, İslamın Yeni Kamusal Yüzleri, Metis Yayınları, İstanbul, 2000

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997

Gust, Wolfgang, *Alman Belgeleri, Ermeni Soykırımı 1915-1916*, Belge Yayınları, İstanbul, 2012

Gülen, Yaşar, *Dostunu Arayan Millet*, Baweri Yayınları, Köln, 2005

Güventürk, Faruk, *Din Işığı Altında Nurculuğun İçyüzü*, Okat Yayınevi, İstanbul, 1964

Habermas, Jürgen, *Die Neue Unübersichtlichkeit*, Edition Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1985

Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı, Süleyman Demirel Üniversitesi–Göltaş Kültür Dizisi No: 6, Isparta, 1998

Halıcı, Şaduman, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu Sırasında Ali Fethi (Okyar) Bey ile Mehmet Esat (Bozkurt) Bey'in Polemikleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 59, Temmuz 2004'ün içinde

Hanioğlu, M. Şükrü, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985

Hür, Ayşe, *Radikal*, 22 Şubat 2007

Hür, Ayşe, *Taraf*, 4 Nisan 2010

Hür, Ayşe, *Taraf*, 25 Aralık, 2011

Hür, Ayşe, *Radikal*, 6 Ocak 2013

Höpp, Gerhard, *Mufti-Papiere*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2001

Işıklı, Alpaslan, *Said Nursî, Fethullah Gülen ve "Laik" Sempatizanları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011

İnönü, İsmet, *Defterler (1919-1973)*, c. 1–2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001

İslam Ansiklopedisi, c. 1, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988

Kahraman,Hasan Bülent, Türk Sağı ve AKP, Agora Kitaplığı, 2007

Kara, İsmail, "Bediüzzaman'ın Siyasetine ve Risale–i Nurların Fikriyatına Dair Muhtasar Bir Rehber", *Derin Tarih*, sayı:24, Mart/2014'içinde

Kara, İsmail, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012

Kara, İsmail, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi 1-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011

Kara,İsmail, İslâmcıların Siyasi Görüşleri 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001

Karabaşoğlu, Metin, "Said Nursî", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011'in içinde

Kaypakkaya, İbrahim, *Seçme Yazılar*, Ocak Yayınları, İstanbul, 1979

Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, c.1–2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008

Karabekir, Kazım, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, TÜRDAV, İstanbul, 1982

Karpat, Kemal H., İslâm'ın Siyasallaşması, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009

Kevorkian, Raymond, *The Armenian Genocide, A Complete History*, I. B. Tauris, New York, 2011

Kieser, Hans–Lukas, *Der Verpasste Friede*, Chronos, Zürich, 2000

Kılıç, Sezen, *Hitler'in Gizli Dosyalarında Türkiye*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012

Kısakürek, Necip Fazıl, *Bediüzzaman Said Nursî*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2009

Kısakürek, Necip Fazıl *Son Devrin Din Mazlumları*, c. 40, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1992

Klein, Janet, *Hamidiye Alayları*, İletişim yayınları, İstanbul, 2013

Kutay,Cemal, Çağımızda Bir Asr–ı Sadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1980

Küçükömer, İdris, *Düzenin Yabancılaşması*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989

Kürkçüoğlu, Ömer Doç. Dr., *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-*

1918), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982

Lenin, *Karl Marx ve Doktrini*, Sol Yayınları, İstanbul, 1980

Lerner, Michael, *The Left Hand of God: Taking Back Our Country from the Religioun Right*, Harper Collins, New York, 2006.

Malmisanij, *Said-i Nursî ve Kürt Sorunu*, Doz Yayınları, İstanbul, 1991

Mardin, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursî ve Olayı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Marmara Brifingi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995

Marmara, Rinaldo, *Vatikan Gizli Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye İle Vatikan Diplomatik İlişkilere Doğru*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012

Marx, Karl, *Kapital*, c.1, Yordam Kitap, İstanbul, 2011

Marx, Karl, *Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i* , Sol Yayınları, İstanbul, 2007

Marx–Engels, *Seçme Yapıtlar*, c.3 Sol Yayınları, İstanbul, 1979

Marx, Karl – Engels, Friedrich, *Werke*, Band 21, Dietz Verlag, 1962

Méndez, Rafael de Nogales, *Cuatro años bajo la media luna*, Editorial el Perro y la Rana, Caracas, 2006

Méndez, Rafael de Nogales, *El saqueo de Nicaragua*, Editorial el Perro y la Rana, Caracas, 2007

[Méndez], Rafael de Nogales, *Osmanlı Ordusunda Dört Yıl (1915-1919)*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2008

Meriç, Cemil, *Jurnal*, c. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993

Mert, Nuray, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007

Mürsel, Safâ, *Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1976

Nazım Hikmet ve 1938 Harbokulu Olayının Gerçek Yönü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967

Nursî, Said, *Barla Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Bediüzzaman Said Nursî'nin Tarihçe-i Hayatı, Eserleri, Meslek ve Meşrebi*, Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara, 1958

Nursî, Said, *Emirdağ Lahikası*, Şahdamar Yayıncılık, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Kastamonu Lahikası*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010

Nursî, Said, İşaret–ül İcaz, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Mektubat*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Münâzarat*, Envâr Neşriyat, 1993

Nursî, Said, *Sikke-i Tasdik-i Gaybi*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Şualar*, Şahdamar Yayıncılık, İstanbul, 2010

Nursî, Said, *Tarihçe-i Hayatı*, Şahdamar Yayıncılık, 2010

Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, 1995

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat, Türdav, İstanbul, 1999

Ölmez, Adem *Uzun Yürüyüş*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012

Zehra Önder, *Die Türkische Aussenpolitik im Zweiten Weltkrieg* ,R. Oldunburg Verlag München, Münih, 1977, s. 103

Özbek, Nadir, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876–1909", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Güz 2004, sayı 16'nın içinde

Özek, Çetin, *100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar*,Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968

Özdemir, Hikmet, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 2001

Özön, Nijat, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2010

Pamuk, Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014

Perinçek, Doğu, *Türk Sorunu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1993

Rohat, *Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi*, Fırat Yayınları, İstanbul, 1991

Rojo, Violeta, "Memorias de un Aventuerero Venezolano: Rafael de Nogales Mèndez", *Contexto*, Segunda etapa – Volumen 6 – No. 8 – Año 2002

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilâli*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1968

Selvi, Abdülkadir, *Ateşten Yıllar, Siyasette Said Nursî Tartışması*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011

Sırma, İhsan Süreyya, *Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009

Soy, Bayram H. Dr., "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar", *Bilig*, Yaz / 2004, sayı 30'un içinde

Stalin, Josef W., *Bütün Eserleri*, c.2, Devrim Yayınları, Ankara, 1977

Stoddart, Philip H. *Teşkilât-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1994

Şahiner, Necmeddin, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004

Şahiner, Necmeddin, *Said Nursî ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1979

Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor*, c.1;2;5;6, Nesil Yayınlar, İstanbul, 2007–2008

Şahiner, Necmeddin, *Son Şahitler*, c.3, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1986

Şimşir, Bilal, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı: 51, cilt. XVII, Ankara, Kasım 2001'in içinde

The Moslems of Kostroma, Relegious Board of Moslems of Kostroma, Kostroma, 2005 (?)

Tulça, Enis, *Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat, Enis Bey*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003

Tunaya, Tarık Zafer, İslamcılık Akımı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.1–3, Hürrriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988

Tunçay, Mete, "Siyasal Tarih (1908–1923)", *Türkiye Tarihi*, c.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990'ın içinde

Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyena Konferansı, Tüstav Yayınları, İstanbul, 2004

Üstün, Kemal *Menemen Olayı ve Kubilay*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978

Vakkasoğlu, Vehbi A., *Bediüzzaman Said Nursî'den Siyasi Tesbitler*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1977

Yalçın, Hüseyin Cahit, *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976

Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c.1–2, Pera Turizm ve Ticaret Yayın, İstanbul, 1997

Yalman, Hakan, "Quantum Fiziği ve Bediüzzaman", *Köprü*, No: 70, Bahar/2000'in içinde

Yamauchi, Masayuki, *Hoşnut Olmamış Adam-Enver Paşa*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995

Yavuz, Hakan, "Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011'in içinde

Yeğen, Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918–1958, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011

Yerasimos, Stefanos *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye*, c.1–3, Belge Yayınları, İstanbul, 1987

Yıldız, Ahmet, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013

Yılmaz, Mehmet Serhat, *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009

Zedung, Mao, *Seçme Eserler*, c. V, Aydınlık Yayınları, İstanbul, 1978

Zürcher, Erik Jan, *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

Bugün toplumsal hayatın din tarafından şekillendirildiği bir Türkiye ile karşı karşıyayız. Günübirlik yaşamın içerisinde başta kadınlar olmak üzere bütün toplumun baş döndürücü bir süratle din tarafından çembere alındığına şahit olmaktayız. Sanattan bilime, eğitimden siyasete kadar dinin toplum üzerinde bir üstyapı kurumu olarak oynadığı rol ve bu rolü perçinleyen, siyaset sahnesinin sağ ve sol aktörleri tarafından dine atfedilen önem anlaşılmadan, 'Neden Said Nursî?' sorusuna verilecek bir cevap sathi kalacaktır. Rejim, üst yapıda din kurumunu bir hayli tahkim etmektedir. Fakat mevcut resmi ideolojiye ne olmuştur da böylesi bir tahkimin gereği görülmüştür? Resmi ideolojide bir değişikliğe mi gidilmektedir? Bu sorulara verilecek cevaplar, bizi, 'Neden Said Nursî?" sorusunun cevabına bir hayli yaklaştırmış olacaktır. Her fırsatta Müslümanlığına ve Osmanlı mirasına vurgu yapan Türkiye'nin hakim sınıflarının bu özgüveni ve pragmatizmi ile Said Nursî arasında ne gibi bir ilişki vardır? Başka bir ifadeyle, bugün temelleri atılan yeni resmi ideolojinin tarihsel arka planında Nursî'nin ne gibi bir etkisi olabilir?

Emrah Cilasun, dört sene boyunca Alman, Fransız, İngiliz ve Rus arşivlerinde yaptığı araştırma sonucu bulduğu belgelere dayanarak Said Nursî'nin doksan yıllık hayatını inceledi ve kaleme aldı. Böylece ortaya Jön Türk hareketinden 31 Mart'a; Birinci Cihan Harbi'nden Cumhuriyet'in kuruluşuna; İkinci Cihan Harbi'nden çok partili döneme kadar Said Nursî'nin Türkiye'nin yakın tarihindeki gerçek rolünü bilmek isteyenler için önemli bir kaynak eser oluştu.

www.patikakitap.com.tr

ISBN 978-605-64775-7-7

PATİKA: 17
ARAŞTIRMA-İNCELEME: 07

28 TL